

مَلْفُوظَاتِ شَرِیف

إِمَامُ الْعَارِفِينَ حَضْرَتُ پیر سائین سید محمد راشد روضی دینی قدس سرہ

جلد بیو

سکندریہ پبلیکیشنز

جامعہ راشدیہ درگاہ شریف حضرت پیر سائین پاکارہ
پیر جوگٹ شریف، کنگری، ضلع خیر پور میرس سندھ

www.maktabah.org

شجره طیبہ

سلسلہ نسب شریف

حضرت پیر سائین سید شاہ مردان شاہ ثانی المعروف چٹ ڈٹی (ستون پاگوار) دامت برکاتہم العالیہ

- حضرت سید شاہ مردان شاہ (ثانی)
لقب چٹ ڈٹی دامت برکاتہ العالیہ
فرزند
- حضرت سید صبغت اللہ شاہ (ثانی)
لقب پگ ڈٹی سورھہ بادشاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت سید شاہ مردان شاہ (اول)
لقب کوٹ ڈٹی رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت سید حزب اللہ شاہ (اول)
لقب تخت ڈٹی رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت سید علی گوہر شاہ (اول)
لقب بنگلی ڈٹی رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت سید صبغت اللہ شاہ (اول)
لقب تجر ڈٹی رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- امام العارفین مجدد العصر حضرت
پیر سائین سید محمد راشد روضی ڈٹی رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- شمس العارفین پیر سائین سید محمد
بقاشاہ شہید رحمۃ اللہ علیہ
لقب پٹ ڈٹی
فرزند
- حضرت پیر سائین سید محمد امام
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید فتح محمد
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید شکر اللہ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید محمد عثمان
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید کٹھ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید سنجر
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید بولٹ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید حسین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید میر علی
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید ناصر الدین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند

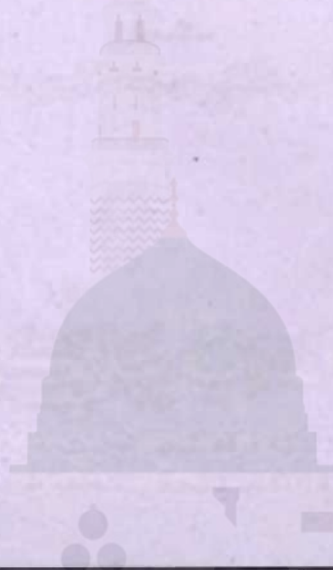
- حضرت پیر سائین سید عباس
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید فضل اللہ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید شہاب الدین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید بہاء الدین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید محمود
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید محمد
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید حسین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید حسین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید چکن
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید علی شاہ
مکی 'لکیاری' رحمۃ اللہ علیہ
(ہی بزرگ مکی شریف کان ستدر آیو)
فرزند
- حضرت پیر سائین سید عباس
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید زید
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
- حضرت پیر سائین سید اسد اللہ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید عمر
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید حمزہ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید ہارون
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید عبداللہ
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت پیر سائین سید حسین
شاہ رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت امام علی رضا رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت امام موسیٰ کاظم رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت امام جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت امام محمد باقر رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- حضرت امام زین العابدین رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- سیند الشہداء حضرت امام حسین رحمۃ اللہ علیہ
فرزند
- امیر المؤمنین باب مدینۃ العلم سیدنا
حضرت علی کرم اللہ وجہہ

== بتعاون ==

جناب ڈاکٹر عبدالکریم مہر صاحب

جناب خلیفہ فقیر عبدالباسط ہنگورو صاحب

أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَبِعَمَلِهِ ۖ

مجمع الفيوضات

يعني

مُلْفُوظَاتِ شَرِيفِ

جلد بیو

إِمَامُ الْعَارِفِينَ جَصْرَتِ پیرسائین

سید محمد راشد روضی دینی قدس سرہ

سہیڑندڑ

عارف باللہ الودود حضرت خلیفہ فقیر محمود نظاما مانی رحمہ اللہ

سنڈیکار

حضرت علامہ مفتی در محمد سکندری رحمہ اللہ

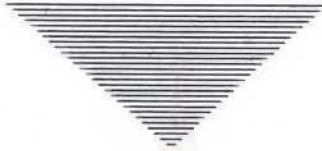
سکندریہ پبلیکیشنز

جامعہ راشدیہ درگاہ شریف حضرت پیرسائین پاکان
پتہ جی کوٹ شوق، کٹری، ضلع خیر پور میرٹھ

سڀ حق ۽ واسطا ناشر وٽ محفوظ آهن

مجمع الفيوضات	ڪتاب جو نالو:
(يعني ملفوظات شريف حضرت پير سائين روضي ڌڻي ﷺ)	سهيڙيندڙ:
حضرت خليفو محمود فقير نظاماڻي ﷺ	سنڌيڪار:
حضرت علامه مفتي درمحمد سڪندري ﷺ	پيرو ۽ تعداد:
اٺون ۽ هڪ هزار 1000	سال طباعت:
جمادي الثاني 1432 هـ 2011 ع	هڊيو:
400 رپيا	

ملڻ جا هنڌ

- سڪندري پبليڪيشنز جامع راشديه درگاه شريف حضرت پير سائين پاڳاره
- مدرسه صبغة الاسلام سانگهڙ
- مدرسه صبغة الهدى شاهپورچاڪر
- مدرسه سڪندري قادري نوشهروفيروز
- مدرسه صبغة الفيض سومر فقيرهنڱورو
- مدرسه صبغة القرآن شاه مردان شاه سنجهورو
- مدرسه صبغة الاسلام سوندر ننگرپارڪر
- ادارہ علوم اسلامي، شانتي نگر ڪراچي
- پروفيسر عطاء الله سڪندري، حيدرآباد
- مولانا عبدا للہ سڪندري، ڳوٺ سليمان پهڙو، بنين
- مولانا محمد آدم سڪندري، پنوعاقل
- مدرسه صبغة القرآن سڪندري، الهڏنو ساند چؤڪ، نزد ٽنڊوڄام
- فقير الله ورايو سڪندري، شهدادپور
- مولانا اميد علي سڪندري، مدرسه صبغة النور، کپرو
- فقير مولا بخش مهر سڪندري
- فقير محمد يونس مهر سڪندري، ڏهرڪي
- مدرسه فاروقيه انوار مصطفيٰ، سڪرنڊ
- حافظ محمد يوسف سڪندري، روضي ڌڻي رهبر جامع مسجد قاسم آباد

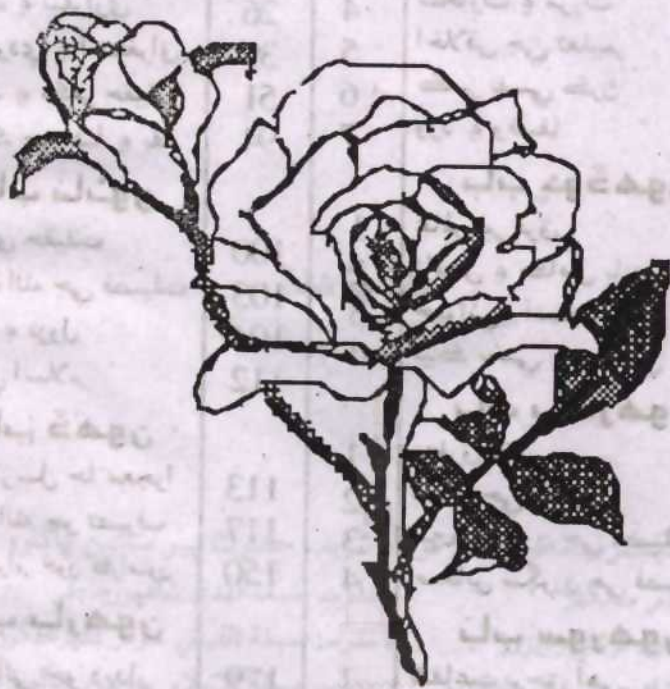
۽ جامع راشديه جون برانچون

فصلن جي ترتيب

نمبر	فصل	صفحو	نمبر	فصل	صفحو
•	مهاڳ	الف		باب تيرھون	
•	مترجم طرفان	ط		مخلوق جي خدمت	244
	باب اٺون			مسڪين تي رحم ڪرڻ	251
1	جذب ۽ عشق	1	3	دوا ۽ درمل!	261
2	محبت ۽ بيقراري	26	4	سخاوت ۽ مروت	263
3	بي خودي ۽ استغراق	39	5	اخلاقن جي تعليم	274
4	توحيد ۽ ڪفر حقيقي	51	6	ڪسر نفسي ڪرڻ	284
5	سالڪ جي فنا ۽ بقا	94	7	ورد ۽ وظيفا	301
	باب نائون			باب چوڏھون	
1	سحدي حقيقت	100	1	عالمن ۾ فرق	309
2	ڪعبه الله جي فضيلت	103	2	ناقص ۽ ڪامل ٻانهو	325
3	عروج ۽ نزول	104	3	حيواني ۽ انساني عقل	334
4	حقيقي اسلام	112	4	نيڪ بختي ۽ بدبختي	337
	باب ڏھون			باب پندرھون	
1	مني ۽ رسل جا معجزا	113	1	متفرق نقل	346
2	اولياءِ الله جو تصرف	117	2	مسئلن جي مقال	365
3	اوليا ڪرام جون ڪرامتون	150	3	نبين سڳورن جي فضيلت	367
	باب يارھون		4	اصحابن سڳورن جي فضيلت	374
1	الله تعاليٰ جو ديدار	179		باب سورھون	
2	الله تعاليٰ جي معرفت	181	1	شفاعت برحق آهي	390
3	علم لدني عطا ٿيڻ	187	2	گناھن کان معافي	391
4	اونهي ڳالھ اسرار	194	3	جائز خوش طبعي	394
	باب ٻارھون		4	وصيت فرمايائون	403
1	فقر ۽ قناعت	216	5	اولياءِ ڪرام جو مرتبو	414
2	فتوحات جو اچڻ	229		خاتم ڪتاب	
3	قصا ئي راضي رھڻ	230	1	سندن فضيلت	419
			2	وصال جي تاريخ	435
			•	صحت نامون	437
			•	مسئلڪ جي سڃاڻ	477

سبحة رحمة ربانية

ردیف	توضیح	تعداد	مجموع
1	بسم الله الرحمن الرحیم	1	1
2	الحمد لله رب العالمین	1	2
3	والصلاة والسلام على من لا نبي بعده	1	3
4	وآلِهِ الطَّيِّبِينَ	1	4
5	اللهم صل على محمد و آل محمد	1	5
6	وعلی اهل بیت علیهم السلام	1	6
7	وعلی اهل کربلا	1	7
8	وعلی اهل مدینه	1	8
9	وعلی اهل قم	1	9
10	وعلی اهل نجف	1	10
11	وعلی اهل کربلا	1	11
12	وعلی اهل مدینه	1	12
13	وعلی اهل قم	1	13
14	وعلی اهل نجف	1	14
15	وعلی اهل کربلا	1	15
16	وعلی اهل مدینه	1	16
17	وعلی اهل قم	1	17
18	وعلی اهل نجف	1	18
19	وعلی اهل کربلا	1	19
20	وعلی اهل مدینه	1	20
21	وعلی اهل قم	1	21
22	وعلی اهل نجف	1	22
23	وعلی اهل کربلا	1	23
24	وعلی اهل مدینه	1	24
25	وعلی اهل قم	1	25
26	وعلی اهل نجف	1	26
27	وعلی اهل کربلا	1	27
28	وعلی اهل مدینه	1	28
29	وعلی اهل قم	1	29
30	وعلی اهل نجف	1	30
31	وعلی اهل کربلا	1	31
32	وعلی اهل مدینه	1	32
33	وعلی اهل قم	1	33
34	وعلی اهل نجف	1	34
35	وعلی اهل کربلا	1	35
36	وعلی اهل مدینه	1	36
37	وعلی اهل قم	1	37
38	وعلی اهل نجف	1	38
39	وعلی اهل کربلا	1	39
40	وعلی اهل مدینه	1	40
41	وعلی اهل قم	1	41
42	وعلی اهل نجف	1	42
43	وعلی اهل کربلا	1	43
44	وعلی اهل مدینه	1	44
45	وعلی اهل قم	1	45
46	وعلی اهل نجف	1	46
47	وعلی اهل کربلا	1	47
48	وعلی اهل مدینه	1	48
49	وعلی اهل قم	1	49
50	وعلی اهل نجف	1	50

باسمہ سبحانہ و تعالیٰ

الصلوة والسلام عليك يا رسول الله!

قدسِي حديث شريف ۾ واضح ٿيل آهي ته هن ڪائنات جو بنياد، عشق ۽ محبت تي رکيل آهي! (: فاحببت ان اعرف!) جيئن ته الله تعاليٰ سڀ کان پهريان پنهنجو باڪمال ۽ بي مثال محبوب (صلي الله عليه وسلم) پيدا فرمائي پوءِ ان جي صدقي دنيا کي وجود ۾ آندو آهي (لولاڪ لما خلقت الا فلاڪ) ۽ باري تعاليٰ هي سڀ اهمتم، پنهنجن ٻانهن کي پنهنجي ۽ پنهنجي محبوب جي محبت ۽ معرفت عطا ڪرڻ واسطي ڪيو آهي! جڏهن ته هن دولت (محبت) مان هر انسان کي، پوءِ ڪنهن کي ٿورو ذرو ته ڪنهن کي گهڻو حصو، عطا ڪيو ويو هو! ان ڪري هر انسان جي دل ۾ ان جي چڻنگ رکيل آهي، ليڪن ان جو اظهار ۽ استعمال، هر انسان پنهنجي مقدر ۽ منشا مطابق ڪندو رهي ٿو! سو پاڳ وارا آهن اهي انسان، جنهن مليل دولت کي اصل مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيو ۽ دنيا ۽ آخرت جا مرتبا ۽ اعليٰ مقام ماڻيا آهن! هن امتحان گاهه دنيا اندر، انسانن کي پنهنجي اصل مقصد ۽ اعليٰ مقام جي ڄاڻ سڃاڻ ڪيئن پوي ها؟ ان لاءِ الله تعاليٰ ڪيترائي پنهنجا پيغمبر سڳورا موڪلي، انسان ذات مٿان احسان فرمايو آهي! جيئن ته اسان جا آقا ۽ مولا، حضرت حبيب خدا عليه التحية والثناء، جن هن سلسلي جي آخري ڪڙي هئا، ۽ هيءَ ورڇ قيامت تائين هلڻي هئي! پوءِ باري تعاليٰ هن خدمت لاءِ، نبوي نائين، ولين سڳورن کي منتخب ۽ مقرر فرمايو! ۽ ڏٺو ويندو ته انهن خوش نصيب ٻانهن پنهنجي پنهنجي دور ۾ سونپيل جوابداري ۽ خدمت کي، وڏي جرئت ۽ جانفشانيءَ سان نڀايو ۽ پورو ڪيو آهي! ۽ جي ڪڏهن انهن کي ڪي رڪاوٽون ۽ تڪليفون ڏسڻيون پيرن ته به انهن هميشه ميدان بي ملهايو آهي!

ايشيا ڪنڊ جو محسن ۽ مرشد، دين مٽين جو مجدد، ۽ قادري طريقي جو قطب، حضرت پير سائين سيد محمد راشد، روضي ڌڻي قدس سره الاقدس، جن هن ميدان ۾ گهڻن کان اڳ ۽ اول ڏسڻ ۾ اچن ٿا! جو پاڻ جنهن جانفشاني ۽ جذب سان، هن خدمت کي سرانجام ڏنائين، ان جو مثال دنيا اندر ڪو ورتلي ملندو! هن باڪمال بزرگ، نه صرف پنهنجي علائقي اندر، بلڪ جوڌپور جيسلمير، دهلي دکن، ريگستان وڻ ڪڇ، ڪوئٽه قلات، ڪابل ڪنڌار ۽ بلخ بخارا تائين هلي وڃي حق جو پيغام پهچايو ۽ دين مٽين جي خدمت ڪئي آهي! ۽ ان طرح سان پاڻ پنهنجي نظر، فيض اثر سان هزارين ڪافرن کي ڪلمو پڙهايو ۽ لکين گمراهن کي سڌي رستي لڳايو اٿن! سندن سوانح نگارن هن حقيقت جو اظهار ڪيو آهي ته پاڻ هميشه، سال جا نون (9) مهينا، سفر ۾ رهندا هئا، (1) ۽ ٽي مهينا درگاه مبارڪ تي قيام ڪري، معمول مطابق وعظ تلقين سان گڏ ذاتي ۽ خانداني معاملات کي به تائيم ڏيندا هئا! اهو ڏسي ڪنهن بزرگ کين چورايو ته:

گهمڻ ڦرڻ اهو ڪم نه اصيلن، ويٺا رب گهرن، جانب پنهنجي جاءِ تي!

پاڻ هي پيغام ٻڌي فوري طور ان کي جواب ڏياري موڪليائون ته:

شير ۽ شهباز پرديس ۾ پرن، چيون ڪين چرن، وينيون واهيرن تي! ملفوظات شريف جي مطالعي سان معلوم ٿيندو ته پاڻ سڳورن بيماري جي حالت ۾ به هن خدمت کي جاري رکيو آهي! پر جي ڪٿي خليفن صاحبن ۽ صاحبزادن سڳورن کين آرام ڪرڻ ۽ گهر هلڻ لاءِ عرض ڪيو ٿي ته پاڻ انهن کي هي جواب ٿي ڏنائون ته: جي پنڌ ڪرڻ جي طاقت نه رهي ته ڪٿ تي پاڻ ڪٿائي به حضور سائين جن جي امت جي، وڃي خدمت ڪندس! باقي جيڪو شافي، گهر ۾ بيماري کان شفا ڏيندو، اهو هت به شفا ڏئي سگهي ٿو! ۽ سندن اهو معمول آخر دم تائين جاري رهيو! ملفوظات شريف ۾ آهي ته پاڻ آخري بيماري جي بستري تي هئا! ته هڪ سوالي تلقين وٺڻ جي خيال سان آيو، خبر پوڻ تي پاڻ ان کي حاويلي مبارڪ ۾ گهرائي، کيس تلقين ڪيائون! ۽ پوءِ شڪرائي جو اظهار ڪندي فرمايائون ته: الحمد لله جو مالڪن جنهن خدمت تي مقرر فرمايو، آخري لمحن ۾ به ان جو موقعو ڏنائون؟

1- واضع هجي ته پاڻ اڪثر با قبيلي سفر ڪندا هئا! (ڏسو: ب 13، ف 6، ن 38)

جيڪڏهن واسطو ۽ ويساهه مضبوط آهي ته هڪ ڪامل ولي جي مڪتوبات مبارڪ ۽ ملفوظات شريف مان به، هڪ طالب پنهنجي تڙپ ۽ طلب مطابق گهڻو ڪجهه حاصل ڪري سگهي ٿو! ديدار، گفتار ۽ ان ڪامل شخص جي نظر عنايت جي ڪمي ضرور رهندي مگر پوءِ به: سؤرالمؤمن شفاء! (يعني مؤمن جي اوبر ۾ شفا آهي!) فرمان مطابق هڪ حاجتمند نه صرف اندر جي بيمارين کان شفا لهندو، پر جي پاڳ ڀلو ته مطلوبه منزل به ضرور ماڻي وٺندو! (انشاءالله) ملفوظات شريف گڏ ڪندڙ، حضرت خليفه صاحب رحمت الله عليه ملفوظات شريف جي مقدمي ۾ لکيو آهي ته: ملفوظات شريف مان جيڪو به طالب، جنهن به مقصد ۽ مطلب جو ارداو ڪندو ۽ طلب ڪري مطالعو ڪندو، ته اهو سندس مقصد، انشاءالله تعاليٰ سندس استعداد مطابق، الله سبحانه و تعاليٰ پورو فرمائيندو، ڇو ته جيئن: لارطب ولا يابس الا في كئيب ميبين، (يعني سڀ ڪنهن آلي، خواهه سڪي شيء جو ذڪر، قرآن مجيد ۾ موجود آهي!) تيئن (بلا تشبيهه) هن ڪتاب مقدس ۾ به اوهان سڀئي مقصد موجود ڏسندا، اوهان يقين سان چاڻو ته جيڪو به لفظ ۽ سُخن، ڪاملن جي زبان مبارڪ مان ظاهر ٿيندو آهي، اهو پنهنجي هوا ۽ خواهش سان نه فرمايل هوندو آهي، بلڪ الهام ۽ القاء رباني سان دل ۾ وارد ۽ زبان مبارڪ تي جاري ٿيندو آهي! جيئن حضرت حبيب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن، وحي الهي سان مخصوص آهن، ڪما قال عزم قائل: وما ينطق عن الهوي ان هو الا وحي يوحى! تيئن اولياء ڪرام به الهام ۽ القاء الهي سان مشرف ٿيل آهن!! (فرق اهو آهي ته انبياء ڪرام جي، القاء الهي کي وحي سڏيو وڃي ٿو، جو محفوظ ۽ يقيني امر آهي! ۽ اولياء ڪرام جي القاء کي الهام ٿو چئجي، ۽ ان لاءِ وحي سان موافق هجڻ شرط آهي!) عارف رومي رحمت الله عليه فرمايو آهي:

گفته او، گفته الله بود، گرچه از حلقوم عبدالله بود

(يعني ڳالهائي ڪئي، الله تعاليٰ جو ٻانهو ٿو، مگر ان جي گفتار الله تعاليٰ جو ئي گفتگو آهي)

عام انسان جي ذهن مطابق، ڪوبه مثال بيان ڪري، ڪا ڳالهه سمجھائڻ، عام مروج، نهايت موزون ۽ اثرائتو طريقو آهي، مثال نقل ڪري ڳالهه سمجھائڻ ته، قرآن مجيد مان به ثابت آهي! ۽ قرآن ڪريم ۾ اهڙا ڪيترائي مثال مذڪور آهن! انسانن کي سمجھائڻ ۽ سڌارڻ لاءِ جيڪڏهن مک، مچر ۽ ڪوريٽري يا ان کان به گهٽ ڪنهن شيءِ جو مثال ڏيڻ ضروري ٿيو ته الله تعاليٰ اهڙو مثال بيان فرمائي انسان ذات تي شفقت فرمائي آهي! ۽ باري تعاليٰ ڪنهن انسان جي اعتراض جي خوف کان، اهڙي مثال کي ڪونه ڇڏيو آهي! سالم ۽ صحيح فطرت انسان ته هونئن به مثال کي، مفيد هجڻ سبب، تسليم ڪندا آهن، ۽ هي ته خدا پاڪ جو ڪلام آهي! ليڪن جن ماڻهن جي فطرت غليظ يا مسخ ٿيل آهي، اهي اعتراض ڪرڻ شروع ڪندا آهن، ته هي عجيب، خدا جو ڪلام چئبو، جنهن ۾ ڪوريٽري، مک ۽ مچر جو به ذڪر ٿيل آهي! (جيئن جو اهڙو اعتراض، قرآن پاڪ جي نزول وقت، مشرڪن ڪيو هو! ۽ انهن کي ڏنل اهڙو جواب، قرآن ڪريم ۾ موجود آهي!) سو اهڙي تائپ جو انسان، اڄ جيڪڏهن ڪنهن ڪامل ولي جي، ڪلام تي اعتراض ڪري ٿو ته اها ان جي فطري مجبوري آهي! ۽ حضور ڪرم صلي الله عليه وسلم جن به فرمايو آهي ته: **كلموا الناس علي قدر عقولهم** (انسانن سان، سندن سمجھه آهر، ڳالهائيو؟) الله تعاليٰ ۽ ان جي رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن جي حڪم ۽ هدايت مطابق، الله تعاليٰ جي عارفين به هميشه معرفت جا نڪتا، جيڪي سمجھڻ ۾ ڏکيا هوندا آهن سي عام ماڻهو جي مدنظر، مثال ذريعي آسان ڪري پي سمجهايا آهن! ۽ سندن هي معمول رهيو آهي ته هو پنهنجي ڪلام کي، تشيلي انداز ۾، ڪنهن قصي يا ڪهاڻي جي ذڪر سان، مجازي طرح شروع ڪندا آهن! پوءِ مجاز کان حقيقت ڏانهن، جيڪو اصل مقصود آهي، ٽپي ويندا آهن، بلڪه مجاز جي ذڪر ڪرڻ وقت به انهن جي نظر حقيقت تي ئي هوندي آهي! ۽ اهي اهڙا الفاظ استعمال ڪندا آهن جيڪي مثال ڏيڻ ۾ موزون ۽ مناسب هوندا آهن! عارف رومي رحمت الله عليه فرمايو آهي ته:

هر کيش افسانه بخواند افسانه است، وانگه ديدش نقد، آن مردانه است
(يعني جيڪو هن (ڪتاب) کي آکاڻي ڪري پڙهندو ته ان لاءِ آکاڻي آهي! ۽ جنهن هن کي حقيقت ڪري ڏٺو، ته اهو جوانمرد ۽ همت وارو آهي!)

ملفوظات شريف ۾ حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس سره جن به اڪثر جاين تي، مذڪوره ڄاڻايل طريقو اختيار فرمايو آهي، خاص ڪري ”حقيقي عشق“ جي نازڪ ۽ اهم نڪتي بابت، پاڻ مجازي عشق جا مثال بيان ڪري، حقيقي عشق جي ذوق جو احساس ڏياربو اٿن! پيران سان گڏ سخت لفظن ۾ تنبيهه ۽ منع به فرمائي اٿن ته جيڪو مجاز ڪندو، اهو اسان جو مريد ڪونه آهي! ۽ هي واضح فرمايو اٿن ته جي مجاز ۾، فسق جي خلل جو خطرو، نظر اچي ٿو ته پوءِ مجاز، هادي نه بلڪه هلاڪ ڪندڙ آهي! تنهن ڪري هميشه ان کان احتياط ۽ پاسو ڪرڻ گهرجي؟

اي عزيز! جيئن ته هن وقت اهو اڳيون ماحول، ۽ اهي باحيا ماڻهو به ڪونه رهيا آهن، ۽ هن دور ۾ فسق ۽ فحاشي جي ڪثرت آهي، ان ڪري هن اثاڳي ۽ خاردار ڏاڪڻ بجاءِ، شريعت پاڪ جو ٻڌايل صاف ۽ سولو رستو (عبادت رياضت وارو) اختيار ڪرڻ گهرجي ته وڌيڪ موزون ۽ مناسب رهندو!

پاڻ ڪرڻ هڪ اهم ۽ نازڪ نڪتي کي، مثال ذريعي، ذهن نشين ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي اٿن، پوءِ جي ڪو انسان ان کي غلط رنگ ڏئي، يا ڪو ان کي اعتراض ڪرڻ جو دليل بنائي ته اهو ان جي ذهن جو فطور ۽ سمجھه ۽ سوچ جو قصور آهي! ورنه جيڪو الله جي ٻانهي فرمايو، اهو سراپا سچ ۽ سون آهي! حضرت شيخ سعدي رحمت الله عليه فرمايو آهي ته:

چشم بدانديش برگنده باد، عيب نمايد، هنرش در نظر!

(يعني شال، دشمن جون اکيون انڌيون ٿين، جو منهنجي سائين جا ثواب، ان کي عيب، نظر اچن ٿا!) اهڙي طرح ملفوظات شريف جي مطالعي مان بخوبي معلوم ٿيندو ته حضرت پير سائين قدس سره جن شريعت پاڪ جي ازحد پابندي ۽ متابعت ڪئي آهي، ايتري قدر جو هڪ موقعي تي پاڻ فرمايائون ته: جيڪي به سنتون منهنجون ٻڌل ۽ نظر ۾ آيل آهن، سي سڀ حضرت

حبيب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي متابعت خاطر پوريون ڪيون اٿم، پر اڃا پڪريون ڪونه چاريون اٿم! اميد ته هڪ ڏينهن اهي به چاريندس ته جيئن ڪل متابعت حاصل ٿئي! (صحبث نامہ نکتہ 41) ملفوظات شريف ڪبير ۾ آهي ته پاڻ پڪريون چارڻ واري سنت به ادا ڪئي اٿن! هن سان گڏ، استاد ۽ پير مرشد جي ادب، ۽ مقدس مقامن جي احترام بابت، سندن عمل ۽ ارشاد، ترغيب ۽ تاڪيد ملفوظات شريف جي مطالعي مان معلوم ڪري سگهجي ٿو! مسجد شريف جي تقدس ۽ احترام متعلق سندن قابل توجهه ۽ عمل جو گو ارشاد هن طرح آهي: پاڻ قلات جي سفر ۾ هئا ته هڪ شخص مسجد شريف اندر ڪوٺري ۾ پاڻي وڌو ٿي، ته ڦڙا مسجد ۾ ڪري رهيا هئا! پاڻ ناراض ٿي فرمايائونس ته: بيووقوف ادب ڪر؟ مسجد شريف ۾ پاڻي پيو هارين! جيڪو مسجد شريف ۾ پاڻي جا ڦڙا هاريندو ان کي دنيا ۽ آخرت ۾ ڪوڙهه جو مرض ٿيندو! ٻئي ڏينهن به اهو ساڳي طرح وٽي ۾ پاڻي وجهندي مسجد شريف ۾ ڦڙا ڪيرائي رهيو هو، اهو حال ڏسي پاڻ ان کي فرمايائون ته اي انڌا، ڪالهه توکي سمجهايو سون، پر تون اسان جي چوڻ کي بيڪار سمجهي عمل نه ڪيو!

اي عزيز، پوءِ ٿوري ئي وقت ۾ اهو شخص اکين کان نايين ٿي پيو، حالانڪه اڃا جوان ۽ ڪاري ڏاڙهي سان هو!! (ب 10 ف 2 ن 14) سواهڙي ڪامل اڪمل ٻانهي متعلق شريعت جي خلاف ڪا ڳالهه منسوب ڪرڻ، يا ڪو بي احتياطي ۽ بي ادبي جو الزام هڻڻ، چئڻو بهتان ۽ خدا جي قهر کي دعوت ڏيڻ وارو عمل آهي، مذڪوره واقعي مان بي لغام بدمذهن کي سبق پرائڻ گهرجي! چونڊڙ ڪهڙو نه چڱو چيو ته:

چون خدا خواهد که پرده کس درد، ميلش اندر طعنہ پاڪان کند
(يعني خدا جنهن کي خوار ڪرڻ گهرندو آهي، ته انهيءَ کي پنهنجي پيارن جي ڳلا ۾ لڳائي ڇڏيندو آهي)

جيئن ته هن ملفوظات شريف جو پهريون جلد، گذريل سال جماعت آڏو پيش ڪري مانا ثنا ٿيا هئاسون، جنهن کي نه صرف جماعت پسند فرمايو، بلڪ هٿ و هٿ ڪئي، اسان جي حوصله افزائي ڪئي آهي! ان لاءِ اسان جماعت سڳوري جا شڪر گذار آهيون! الله تعاليٰ جا لک احسان، جنهن اسان کي ملفوظات شريف جو هي ٻيون جلد، سنت ٽي جماعت سونهاري آڏو پيش ڪرڻ جي توفيق ۽ سعادت عطا فرمائي آهي ۽ يقيناً هي اسان لاءِ دنيا ۽ آخرت جو اعزاز ۽ سرمايو آهي! اميد ته اسان جي هيءَ ادنيٰ خدمت، حضرت مرشد ڪريم دامت برڪاتهم جن جي حضور قبول پوندي! ۽ يقيناً جماعت سڳوري هن سرغات کي جيءَ ۾ جايون ڏيئي، اسان مڙني ساٿين کي دعا ۾ ياد رکندي!

هي ملفوظات شريف اڳ چار ڀيرا، ڇهن حصن ۾ ڇپجي چڪي آهي ۽ هي پنجون ڀيرو، ان کي ٻن جلدن جي صورت ۾ طباعت جي زبور سان سينگارايو ويو آهي! ۽ مرتب ٿيل ملفوظات شريف جي سورهن بابن مان، ست (7) باب، پهرئين جلد ۾ آيل آهن، ۽ باقي نون (9) باب هن ٻي جلد ۾ شامل ڪيا ويا آهن! هنن بابن جو ترجمو، (اسان جي عظيم ۽ باڪردار ساٿي، جيڪو هن وقت پنهنجي خدا کي پيارو ٿي چڪو آهي) مولانا مفتي در محمد سڪندري رحمت الله عليه پنهنجي پهرئين ۽ مصروف ترين دور ۾ ڪيو هو! شل باري تعاليٰ سندس ڪيل هن خدمت کي قبول فرمائي ۽ ان جو اجر ۽ صلوه کيس حبيبن جو حضور عطا فرمائي! (برڪيمان ڪارائين دشوار نيست) هن جلد ۾ ملفوظات شريف ڪبير سان گڏ، ملفوظات شريف صغير، (يعني صحبت نامون) به شامل ڪيو ويو آهي! هي مختصر مگر جامع ۽ جاذب ڪتاب، خليفي محمد حسين مهيسر رحمت الله عليه جو گڏ ڪيل آهي! حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن جي، مسيحا اثر صحبت دوران، جيڪو نڪتو هن قلندر ٻڌو ٿي، سو قلمبند ڪندو ٿي ويو! ۽ زهي نصيب جو هي لکيل مسودو، پاڻ سڳورن کي پڙهي ٻڌايو هئائين! ته پاڻ سماع ڪري گهڻو پسند فرمايو هئائون! هن فارسي ۾ لکيل سوکڙي کي، مفتي عبدالرحيم سڪندري صاحب سنڌي ترجمو ڪري، جناب فقير مير محمد وساڻ (مرحوم) جي تعاون سان ٻه ڀيرا ڇپرائي جماعت ۾ مفت تقسيم ڪيو آهي! ۽ هي ٽيون ڀيرو، صحبت نامون طبع ٿي، گڏيل طباعت ۾ شامل آهي!

ڪامل ٻانهن جي ڪلام کي، ڪلامن جو بادشاهه چيو ويو آهي! ليڪن جڏهن ان ڪلام کي نوٽ ڪندڙ، نقل ڪندڙ، تحرير ڪندڙ، ترجمو ڪندڙ ۽ تصحيح ڪندڙ جي قلم کان گذرڻو ٿو پوي ته لازم ان ۾ ڪجهه سقم ۽ سهو جو رهڻ قرين قياس آهي! ورنه ڪلام الملوك، ملوك الڪلام ئي آهي! انهيءَ ضرورت جي پيش نظر، هن ترجمو ۾ ڪاتب ۽ پريس جي غلطيون جي گهٽائي ڏسي، پنهنجي ڄاڻ ۽ اهليت آهر، ان جي تصحيح جي ڪوشش ڪئي اٿم، جنهن جو اندازو، اڳ ۾ پڙهندڙن کي، هاڻي مطالع ڪرڻ سان ٿيندو! اعتراف آهي ته: منت از اوشناس ڪه بخدمت گذاشته است” بيشڪ مرشدن ڪريم (الله ڪين خضري حياتي ۽ امن، عافيت عطا ڪري) جا لک ٿورا، جن مون جهڙي اڻ ڄاڻ ۽ عيبدار کي هن خدمت لاءِ منتخب فرمايو، ۽ هي عظيم ڪم، هڪ ادنيٰ انسان کان ورتو اٿن: شاهان جو عجب، اگر بنوازند گذارا” تصحيح دوران، مرحوم ڄام فقير لغاري علياڻي جي لکيل ملفوظات شريف جي نسخي، ۽ فارسي سنڌي لغت جي رهنمائي کان علاوه، محترم مفتي محمد رحيم سڪندري ۽ خاص ڪري برادر مر مفتي عبدالرحيم سڪندري کان ڪيترين عبارتن بابت، روبرو هلي وڃي، يا فون ذريعي معلومات حاصل ڪئي وئي آهي! جيئن ته پهرئين جلد جي طباعت جي ڪم ۾ به، قاضي شاه محمد سڪندري، محمد آدم ڇاڇڙ سڪندري ۽ جناب مولا بخش شر سڪندري جن، توڙ تائين ساٿ نڀايو هو، اهي هن وقت به طباعت جي ڪم ۾ منهنجا شريڪ ڪار ساٿي رهيا آهن! دعا آهي ته شل باري تعاليٰ، اسان سڀني جي ڪيل هن ٿوري گهڻي خدمت کي، پنهنجي بارگاهه ۾ قبول فرمائي ۽ اسان خادمن ۽ مڙني پڙهندڙن کي پڻ هن ڪتاب مان مستفيض ۽ معطر فرمائي! (آمين)

دعا طلب، فقير قربان علي سڪندري

۲ رجب المرجب ۱۴۲۲ھ

مترجم طرفان

نحمدہ و نصلی و نسلّم علیٰ رسول الکریم

اما بعد: واضع هجي ته، بزرگان دين کان فيض حاصل ڪرڻ جا ٻه طريقا آهن 1 بزرگن کان روبرو فيض حاصل ڪجي 2 يا انهن جي مکتوبات يا ملفوظات مبارڪ جي ذريعي، فيض حاصل ڪيو وڃي! مکتوبات، خود بزرگ جي هٿ اڪرن کي چيو ويندو آهي، يا بزرگ جي حڪم سان، خليفي يا ڪنهن مرید جي هٿان لکايل خطن کي به مکتوبات چئي سگهجي ٿو، ۽ ملفوظات، بزرگ جا اهي الفاظ مبارڪ هوندا آهن، جيڪي وقت بوقت مریدن جي تربيت واسطي ارشاد فرمايا ويا هجن، ملفوظات مبارڪ واسطي ڪڏهن بزرگ جي زبان مبارڪ جي الفاظن کي سندس ٻولي کان سواءِ، ٻي ڪنهن ادبي زبان ۾ تحرير ڪيو ويندو آهي، نصيحت ۽ فيض ته بهرحال هر طريقي سان حاصل ٿي سگهندو آهي، پر ايترو ضرور مڃڻو پوندو ته ملفوظات شريف، هڪ ولي الله جو ڪلام هوندو آهي، جنهن کي نقل ڪندڙ صحيح معنيٰ ۾ نقل ڪري سگهي ٿو يا نه؟ جي ولي الله جي ڪلام کي هوبهو سندس زبان ۾ نقل ڪيو ويو هوندو، ته پوءِ فائدو وٺڻ آسان ۽ جلد ٿي پوندو، ۽ ڪو صاحبِ دل ان جا راز سمجهي مستفيض ٿي سگهندو، پر جي ولي الله جي ڪلام کي ناقل پنهنجي لفظن ۾ يا ترجمو ڪري پيش ڪندو، اگرچہ مقصد ادا ڪيو هوندائين، مگر ايترو جلد فائدو، ان مان حاصل ٿي نه سگهندو، جيترو پهرئين قسم مان حاصل ٿيندو، ڇو ته ولي الله جو ڪلام جامع الاسرار هوندو آهي، ان جي رازن کي ٻي ڪنهن جا الفاظ پوري طرح ادا ڪري ڪونه ٿا سگهن، پر پوءِ به مبتدي طالب کي ان مان ڪافي سهارو ۽ سرمايو ملي ويندو آهي.

سنت جي ڪامل اڪمل ولي، تيرهين صدي هجري جي مجدد ۽ قطب،

برصغير ۾ قادري طريقي جي سرواڻ، راشدي خاندان جي مورث اعليٰ محبوب سبحاني قطب رباني، مجدد الملت، محي السنة سيدي و مرشدي حضرت پير سائين سيد محمد راشد، الملقب روضي ڌڻي قدس الله تعاليٰ سره العزيز. جن جي ملفوظات شريف، جنهن کي سندن باڪمال خليفو، ڪامل ولي، محمود فقير نظاماڻي، رحمة الله تعاليٰ عليه، ڪڙي گهنور واري فارسي زبان ۾ جمع ڪيو، ان جي اول حصي جو ترجمو، سنڌجي مشهور بزرگ، حضرت علامه مشوري صاحب (رحمة الله عليه) جن ڪيو، ۽ باقي حصي جو ترجمو ڪرڻ جي سعادت راقم الحروف حاصل ڪئي آهي. ڪوشش ڪئي اٿم ته ڪيل ترجمو ۾ ملفوظات شريف جي اصل روح کي باقي رکندي، سولي ۽ عام فهم سنڌي زبان کي استعمال ڪيو وڃي، ۽ هي ڪم درگاهه عاليه، جامع مسجد جي پيش امام، جامع راشديه بمبي مهتم، استاد العلماء، حضرت مولانا فقير محمد صالح مهر (رحمة الله عليه) جن جي نظر شفقت، هيٺ سرانجام ڏنو اٿم، لک ٻار شڪر جو ڪاملن جي ڪرم نوازي ۽ استادن جي نظر عنايت، هن خدمت جي لائق بنايو. شال رب رحيم، سائين ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي صدقي هي ڪيل ڪاوش قبول فرمائي. آمين

منت منه ڪ خدمت سلطان همه ڪني ا

منت از او شناس ڪر بخدمت گذاشته است

فقير (مفتي) درمحمد سڪندري (رحمة الله عليه)

خادم مدرسه صبغة الاسلام، سانگهڙ

۲۷ جماد الآخر ۱۳۹۴ھ 18 جولاءِ 1974ع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باب انون

هن باب ۾ ڇهه فصل آهن!

فصل پهريون: جذب ۽ عشق

1- نقل: هيڪر پاڻ لاڙ جي سفر ۾ بهادر فقير پنهور جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، اُتي بهادر فقير حضرت پير سائين قدس سره جن کي عورتن جي زيارت لاءِ پنهنجي گهروني ويو، جڏهن سڀئي عورتون زيارت ڪرڻ لاءِ سندن اڳيان اچي بيٺيون، ان وقت بهادر فقير پاڻ ڪرمن کي عرض ڪيو ته حضرت! هيءَ عورت جنهن کي اسان سڀني عزيز قريب، پاڙي جي سڀني عورتن کان وڌيڪ سمجهدار ۽ حياردار سمجهندا هئاسون، پر هاڻي جماعت ۾ داخل ٿيڻ کانپوءِ سڀ ماڻهو سندس شڪايت ڪن ٿا! اهو ٻڌي پاڻ هڪ نقل بيان فرمايائون ته: هڪ عورت ڪنهن شخص جي عشق ۾ اچي وئي هئي، جنهن ڪري مائتن ان کي قتل ڪري ڇڏيو! پوءِ جتي اُن جو رت هارائو، اتي ڪانون اچي ڪان، ڪان، ڪندي شور مچايو، اتفاقن اُتان هڪ درويش فقير اچي لنگهيو، جنهن هي سڀ ڪجهه ڏسي ماڻهن کان پڇيو ته هي رت ڪنهن جو آهي؟ ماڻهن سڄو ماجرا کيس ٻڌايو، تنهن تي فقير کي حال پئجي ويو ۽ چوڻ لڳو ته اي پيءُ! جيڪڏهن عاشق نه ٿين ها ته تنهنجي رت تي هي شور ڪونه ٿئي ها! ڪنهن چونڌڙ چيو آهي ته:

بجرم عشق تو مارا اگر کشند چه باک، هزار بار شکر که شهيد عشق تو اير

(جيڪڏهن تنهنجي عشق جي جرم ۾ مون کي قتل ڪن ته ڪو خوف نه آهي، هزار ڀيرا شڪر انا جو تنهنجي عشق ۾ شهيد ٿيا آهيون!) هڪ ٻي بزرگ چيو آهي ته:

طريق عشق جانان جز بلا نيست، زماني بي بلا بودن روا نيست

(يعني محبوبن جي عشق ۾ مصيبت ڪانسواءِ ڪو چارو نه آهي، ۽ هن لاءِ هڪ گهڙي به بغير مصيبت جي هجڻ جائز ڪونه آهي)

2- نقل: حافظ فقير گهنگر جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هيڪر پاڻ نقل بيان فرمايائون ته هڪ ڀيرو فقير شهر ۾ ڦرندي، هڪ دروازي تي اچي سڀني

هنيائين، گهر مان عورت جو آواز آيو ته مان پردي واري آهيان، گهر ۾ مرد ماڻهو ڪونه آهي جو توکي ڪٿي خبر ڏي!

فقير اتان نااميد ٿي شهر ۾ پنندو رهيو، جڏهن سارو شهر پني وري اُن گهٽي ۾ آيو، ڏنائين ته خلق ميڙ ڪيو بيٺي آهي پوءِ فقير به تماشو ڏسڻ لاءِ اتي ويو، ڇا ڏسي ته هڪ چري عورت، جيڪا هٿ پير هڻي پئي ۽ بيهوش ٿي پئي آهي، جنهن مهل عورت آواز ڪيو تڏهن سڃاتائين ته هيءُ اها عورت آهي جنهن جي در تان نااميد ٿي موٽي ويو هوس، پوءِ جڏهن مائي هوش ۾ آئي ته ان کي چيائين: اي امان هيءُ ڪهڙي حالت آهي؟ تو چيو پي ته آئون پردي واري آهيان، ۽ هاڻي هن خلق ۾ هيئن بي پردي ٿي هٿ پير هڻڻ پئي سو چو؟ ان عورت فقير کي هن سنڌي بيت سان جواب ڏنو:

عشق اگهاڙيس جيڏيون پڌري ٿي پياس

ههڙي تانه هياس، پر ستر سڪ وڃائيو

(يعني اي سهيليون مون کي عشق اگهاڙو ڪيو آهي جو ظاهر ٿي پئي آهيان، اهڙي هيس ته ڪونه پر عشق بي حجاب ڪري ڇڏيو آهي)

3- نقل: هيڪر پاڻ نقل بيان فرمايائون ته: مائي هير سيال جي عادت هوندي هئي ته جڏهن گهر جا ڀاتي سڀ ننڊ پئجي ويندا هئا، تڏهن ماني گيهه ۾ پوري ڪري ميان رانجهي وٽ ڪٿي ويندي هئي، هڪڙي دفعي هير جي مائتن، هڪ چوڪر کي سمجهائي ڇڏيو ته تون فلاڻي جاءِ تي بيهي ره، جڏهن هير اچي لنگهي ته ان جي پانهن مان جهلي ساڻس گڏ وڃجانءِ، پوءِ جڏهن هير اتان لنگهي تڏهن چوڪر هن کي چنبري پيو، هير کي عشق جي جوش ۾ چوڪر جي ڪابه خبر نه رهي، چوڪر سميت ميان رانجهن وٽ پهتي، ڪٿيءَ جو تانڻو اڳيان رکيائين ۽ چوڪرو ٻنهي جي وچ ۾ ويهي رهيو، جڏهن کائڻ جو ارادو ڪيائون، تڏهن بي خوديءَ مان مائي هير گرهه ڪٿي چوڪر جي وات ۾ وڌو، سمجهيائين ته ميان رانجهن کي ڪارائي رهي آهيان، ۽ ميان رانجهو به اهڙي طرح چوڪر کي ڪٽي ڪارائيندو رهيو! اهو به سمجهي پيو ته هير کي ڪارائي رهيو آهيان! ان نموني سان ساري ڪٽي چوڪر کي ڪارائي ڇڏيائون ۽ چوڪر کين نظر ڪونه آيو! اي عزيز! مجازي عشق جي بي خودي جو اهو حال آهي ته حقيقي عشق جي بي خودي جو ڇا

عالم هوندو؟ مولانا جامي عليه الرحمه فرمايو آهي ته:

متاب از عشق روگر مجازي است، که آن بهري حقيقي کار سازي است

(عشق کان منهن نه موڙ، اگرچہ مجازي هجي، چو ته مجاز، حقيقت واسطي رستو ٺاهي ٿو)

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ شخص اٺ سوار، مصر شهر ڏانهن روانو پي ٿيو، ته مجنون ان کي ليلا ڏانهن سلام ڏيڻ لاءِ ساڻس گڏ هلندو رهيو ۽ کيس ليلا جي آڏو پيغام پهچائڻ جو طريقو سيکاريندو ٿي ويو! ۽ ان حالت ۾ رات سڄي پوري ٿي وئي! جڏهن صبح ٿيو ۽ مصر کي ويجهو پهتا ته مجنون موڪلائڻ لڳو، ان وقت اٺ سوار اشارو ڪري چيس ته اجهو، هو ته مصر جو شهر آهي!

اي عزيز، هيءَ بي خودي ۽ شوق مجازي عشق جو آهي، حقيقي عشق ته عجيب منزلون رکي ٿو! ۽ ان لاءِ ڦال جي زبان حال جي بيان کان قاصر آهي:

ذوق اين مني هرگز، شناسي، بخدا تانچشي

(خدا جو قسم هن شراب جو مڙو تيسنائين هرگز نه سڃاڻي سگهندين، جيستائين ان کي ڪونه چڪندي!)

5- نقل: هيڪر پاڻ هڪ نقل بيان فرمايائون ته ڪنهن واتھڙو شخص جي وات ويندي هڪ سهڻي عورت تي نظر پئجي وئي ۽ ان جي دل مجبور ٿي پئي جنهن ڪري ان عورت جي پٺيان لڳي پيو، جڏهن عورت ڏٺو ته هي منهنجي پويان اچي ٿو تڏهن هن کان پڇيائين ته منهنجي پٺيان ڇو ٿو اچين؟ ان شخص چيو ته تو منهنجي دل لٽي ورتي آهي آئون تنهن جي پويان بي اختيار اچان پيو، عورت عقل واري هئي جنهن مرد جي عياري کي ڪولڻ لاءِ چيو ته جيڪڏهن منهنجي پيڻ جو حسن ڏسين جيڪا تنهنجي پويان اچي ٿي! جنهن جي اڳيان منهنجي حيثيت اهڙي آهي، جهڙي ذري جي سج جي اڳيان! هوند مان توکان وسري وڃان! ته ان مرد پوئتي نهاريو! سندس پٺتي نهارڻ شرط عورت کيس منهن تي ٽپڙ هڻي چيو اي ڪوڙا مدعي! تون عاشقن جي ٽولي مان نه آهين، پري ٿي منهنجي پويان نه اچ! چو ته جڏهن مون سان عشق ڏيکارڻي پوءِ پوئتي ڇا لاءِ نهارڻي اها تنهنجي ڪوڙي عشق جي شاهدي آهي هن کان بعد منهنجي پويان هڪ قدم به آئين ته ساهه نه هوند:

عشق آسان نيسٽ جانان کوه بمیگان ڪندن است
ڪشتي ڪاغذ درون قعر دریا بردن است

(جاني جو عشق آسان نه آهي ڇڻ پنڙين سان جبل پٽڻ ۽ ڪاغذ جي پيڙي درياھ جي ڪُن ۾ نيڻ آهي)

دار رامعراج میخوانند سرداران عشقا

زين سبب هربو الهوس کي سربردار آورد

(عشق جا سردار ڦاسيءَ کي معراج سڏين ٿا، ان ڪري هر ڪو سڌڙيو شخص ڦاسي تي سر ڪيئن آڻيندو؟)

اُپي عاشقن کي سُوري سڏ ڪري،

جي نالو ڳڌڻ نينهن جو ته ڪڻ مَ پير پري

سسي ڌار ڌري، پچ پوءِ پريتڻوا

(يعني ڦاسي عاشقن کي سڏي پئي، جيڪڏهن عشق جو نالو ورتي ته پوءِ پير پري نه ڪڻ مٽي ڌار ڪري پوءِ محبت جي لاءِ اچ!)

6- نقل: هڪ ڏينهن پاڻ ڪریم نقل ارشاد فرمايو ته هڪ شخص اڌن نالي

نار جي ڳاڏي تي ويهي پوک کي پاڻي پياريو پئي! اتفاقاً هندو سونارن

جي جڇ ان وٽ جي هيٺان منجهند جو اچي لٿي جتي کوه هو، جڏهن کائي

پي واندا ٿيا! تڏهن سڀئي ننڊ ڪرڻ لڳا، پر ڪنوار ۽ اڌن جون اکيون چار

ٿي پيون يعني ٻنهي طرفن کان محبت پيدا ٿي ويئي! جڏهن ٻنهي جو جڇ

رواني ٿي تڏهن عشق جي ڪنل کي بيقرار ٿي پئي ۽ ”لايموت ولا يحيي“

جي عالم ۾ اچي ويو ۽ زمين تي بيهي پويان ڏسندو رهيو! جڏهن ڏسڻ کان

پري ٿي ويا تڏهن کوه واري وٽ تي چڙهي آهستي آهستي مٿي ٿيندو ڏسندو

ويو! جڏهن جڇ اکين کان غائب ٿي ويئي تڏهن محبوب جي مشاهدي کان

بيخود ٿي هڪ ٽپو ڏنائين ۽ فوت ٿي ويو (ان لاءِ وانا اليه راجعون) وري

جڏهن سونارا ڪنوار سان گڏجي پنهنجن عزيزن سان ملڻ آيا ٿي تڏهن به

ساڳي جاءِ تي منزل ڪيائون ۽ ڪنوار ان نار جي ڳاڏي تي عشق جي ڪنل

بيجا هڪ زال کي وينل ڏٺو، جڏهن سڀ سمهي پيا تڏهن ان زال کان پڇائين

ته هن نار تي جيڪو اڳي مرد وينل هو اهو ڪاڏي ويو. زال ان کي سڄو

قصو سربستو ڪري ٻڌايو! محبت جي ڪنل ڪنوار کي اشتياق تمام گهڻو ٿي

ويو ۽ پڇيائين ته ان جي قبر ڪٿي آهي؟ زال آنگر جي اشاري سان قبر ڏيکاري. ڪنوار ان مٽي جي ڊير تي وڃي پاڻ ڇڏيو ۽ پنهنجو ساھ پنهنجي محبوب جي حوالي ڪري ڇڏيو. (انا لله وانا اليه راجعون) ٿوري دير کان پوءِ جڏهن سونارا اٿيا تڏهن ڏٺائون ته ڪنوار موجود نه آهي. ڳولي ڳولي ٿڪا پر هٿ نه آئي آخر ان زال کان پڇائون زال سڄي حقيقت بيان ڪري شهيد عشق جي قبر جو ڏس ڏنو! سونارا پير ڪڍي وڃي قبر تي بيٺا، ڏٺائون ته هٿ ڪجهه به نه آهي! نيٺ قبر کي کوٽيائون جڏهن ڪجهه کوليائون تڏهن ڪنوار جي ڪنهي پوتي نظر آئي! باقي ڪنوار وڃي پنهنجي محبوب کي ملي ۽ هنن کي نظر نه آئي! ۽ فقط هڪ اڏن ستل نظر آيو! هي سڀ يڪرنگي عشق مجازي جي آهي. جيڪو ٻن کي هڪ ڪري ٿو پر حقيقي عشق جو اثر قلم ۽ زبان کان بيان ٿي نه سگهندو:

بسيار ديدار ڪم يڪم رادو ڪرده تيغ

شمشير عشق بين ڪم دوڪس را يڪي ڪند

(گهڻو ئي ڏٺو اٿئون جو تلوار هڪ مان به ڪيا! مگر عشق جي تلوار ڏس ته ٻن ماڻهن کي هڪ ڪريو وجهي!)

۽ پاڻ هي به اظهار ڪيائون ته حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن فرمائيندا هئا ته سڀ ڪجهه ٿياسون پر اڏن نه ٿياسون:

عاقلا نرا شرع تڪليف آمد

بيدلانرا عشق تشریف آمد

(دانائن کي شريعت جي تڪليف آئي، بي خود عاشقن وٽ عشق تشریف وٺي آيو)

ڪفر ڪافراو دين ديندار را

زهر درد دل عطار را

(ڪافر کي ڪفر ديندار کي دين مليو، عطار جي دل کي درد جو زرڙو مليو آهي.)

گرنباشد درد تو عطار را

اونخواهد ڪافر و ديندار را

(جيڪڏهن تنهنجو درد عطار کي نه هجي ته اهو ڪافر ۽ ديندار کي به نه گهرندو.) (توجهه نه ڪندو)

اي عزيز! اهڙو ئي نقل سيد الطائف حضرت جنيد بغدادي قدس سره کان بيان ٿيل آهي ته هڪڙي ڏوٻيءَ جي پٽ وٽ شهزاديءَ جا ڪپڙا ڏوٻڻ لاءِ آيا! چوڪرو شهزادي جي لباس تي اهڙو ته عاشق ٿي پيو جو سندس سڪ ۽ قرار حرام ٿي ويو! هڪڙي دفعي ڏوٻيءَ جي پٽ شهزادي جو وڳو پٿر تي ستي صفا ڪرڻ لاءِ درياهه تي ڪٽي ويو تيئن هڪ چولي آئي ۽ ڪپڙا لوڙهي ڪٽي وئي! جيڪي عاشق جي واسطي يوسف عليه السلام جي قميص وانگر دل ۽ ديد جو نور هئا! چوڪري عشق کان بي اختيار درياهه ۾ ٽپو ڏنو ۽ ساهه، عشق جي نذر ڪيائين! حضرت جنيد سائين فرمائيندا هئا ته سڀ ڪجهه ٿياسون پر ڏوٻي جو پٽ نه ٿياسون!

هڪ ٻيو نقل به هن جي موافق آهي ته سيد محمد گيسودراز قدس سره جي ڏوهتي سيدالله عليه الرحمة جي محبت هڪ عورت سان ٿي پيئي ڪجهه وقت ته لڪيل هئي، پر آخر ان عورت کي عقد نڪاح ۾ آندائين! صبح جي وقت اتان جي دستور موافق ڪنوار کي سينگار ٿي ڪرايو ويو، جڏهن سيد يداالله جي ان جي چهري تي نظر پيئي! تڏهن حال پئجي ويس ۽ بي اختيار هڪ آه پري ساهه الله تعاليٰ جي حوالي ڪيائين ۽ سندس ڪنوار کيس پاڪر ۾ وٺي گهر ڏانهن ڪٽي هلي. اڃا جاءِ تائين پهتي ئي ڪونه ته ان به ساهه جي قرباني ڏني پوءِ ٻنهي کي گڏي قبر ۾ دفن ڪيائون. رحمته الله عليهما (1)

(من اخبار الاخيار).

7- نقل: صالح فقير ابڙو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته هڪ شخص بادشاهه جي محل وٽان لنگهيو اوچتو سندس نظر ماڙيءَ جي دريچي مان شهزاديءَ تي پئجي ويئي ۽ ان جي سونهن سوپيا تي مست ٿي ويو ۽ هر روز دريچي جي ڀرسان بيهي ديدار ڪندو هو اهڙي طرح ڪيئي سال گذاريائين آخرڪار بادشاهه پنهنجي شهزادي پرنائي چڙي جڏهن کيس مال سامان ٻانهيون ٻانها ڏنا ٿي ويا!

1- جامع ملفوظ عليه الرحمة هت ارشاد فرمايل نقل جي تائيد ۾ هي به نقل ٻين بزرگن جا نقل ڪيا آهن، جهڙي طرح چوٿين باب جي ٽين فصل ۾ مرشدن ڪرمن جو ارشاد ته پنهنجي پير جي ڪمن تي ڪنهن به قسم جو اعتراض نه ڪجي! تنهن جي تائيد ۾ خليفي صاحب مرحوم هڪ نقل خواجه يحيٰ منري قدس سره جو شهادت طور لکيو آهي! (ف، ق، ع)

تڏهن هي به ٻانهن جي صف ۾ اچي بيهي رهيو ان کي به ان جي حوالي ڪيائون. جيئن ته سڀئي ٻانهن حاجتي ۽ گهريلو هئا تنهن ڪري سڀني کي ڪم ۾ مشغول ڪيو ٿي ويو هن کي به خدمت تي مقرر ڪيائون، ان نموني سان گهڻو وقت زندگي بسر ڪيائين! هڪ ڏينهن شهر جي قاضي وٽ ويو ۽ چيائين ته آئون جڏهن مران تڏهن تون مون کي خدا ڪارڻ غسل ڏيئي ڪفن دفن جو بندوبست ڪجانءِ ۽ منهن جي سڀني ۾ هڪ بي بها موتي آهي اهو تون منهن جو سڀني ڦاڙي ڪڍي پنهنجي ڪم ۾ آڻجانءِ؟ قاضي ان کان پوءِ ان جي موت جو منتظر رهيو، هڪ ڏينهن ٻڌائين ته اهو ٻانهو فوت ٿي ويو! پوءِ اچي ان کي غسل ڏنائين! ۽ ان جي سڀني کي چاقو سان چاڪ ڏيئي، قيمتي موتي ڪڍي سوئي ڏاڳي سان سبي ڇڏيائين ۽ اهو موتي پنهنجي ڏيءَ کي ڏيئي ۽ چيائين ته هي بي بها موتي آهي هن کي حفاظت ۾ رکجانءِ؟ هڪ رات اتفاقاً ان شهر مان باهه گم ٿي ويئي ايتري قدر جو هڪ شعلو به ڪنهن جي گهر ۾ نه رهيو اگرچہ رُڪ کي پٿر تي هنيائون ٿي تڏهن به باهه نٿي نڪتي! ان شهر جي بادشاهه پڙهو ڏياريو ته جنهن وٽ باهه هجي کڻي اچي پر باهه ڪٿان به ملي نه سگهي! اڌ رات کان بعد شهزاديءَ ماڙيءَ جي دريچي مان ٻاهر نظر ڪئي ته قاضيءَ جي گهر ۾ روشني نظر آئي! شهزادي اها حقيقت بادشاهه کي ٻڌائي بادشاهه قاضيءَ کي گهرائي فرمايو ته اي قاضي! عجب آهي جو توهان گهر ۾ بتي ٻاريو ويٺا آهيو ۽ شهر سڄو باهه نه هجڻ جي ڪري ٻُڪيو ستو پيو آهي حالانڪہ اسان پڙهو به ڏياريو هو. قاضي ان بي بها موتي جي ساري جي ساري حقيقت بادشاهه کي پيش ڪئي بادشاهه حڪم ڪيو ته وڃ اهو موتي کڻي اچ؟ قاضي وڃي موتي کڻي آيو بادشاهه معائنو ڪري ان کي حويليءَ ۾ ڏسڻ لاءِ موڪليو شهزادي ان کي ڏسي ياقوتي هار ۾ رکي ڳچيءَ ۾ وڌو ته اهو بي بها موتي ڳچيءَ ۾ پوڻ شرط سڀني تي پاڻي ٿي ڳري جذب ٿي ويو.

8- نقل: (خليفة صاحب عليه الرحمة چوي ٿو ته) ٻانهي کي وڃ حالت ۾ مجاز پيدا ٿي پيو هڪ ڏينهن پاڻ ڪرمن جي حضور ۾ پوري حقيقت عرض ڪيم! فرمايائون ته مجاز هڪ پُل آهي ان کان جلدي لنگهڻ گهرجي ان تي بيهڻ نه گهرجي. ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! هن پُل کان لنگهايو ورنه ته

آئون پڃانس ٿو، پاڻ فرمايائون ته پڃڻ نه گهرجي بلڪه ان کان لنگهڻ گهرجي! المجاز قنطرة الحقیقة يعني مجاز حقیقت جي ڀل آهي. ڀل تي بيهڻ نه گهرجي بلڪه اتان لنگهي وڃي مولوي جامي عليه الرحمة فرمايو آهي ته:

دلي بايدڪه در صورت نماني

وزين ڀل زود خود رابگذراني

(يعني صورت تي بيهڻ نه گهرجي، ۽ هن ڀل تان پاڻ کي جلد لنگهائڻ گهرجي!)

چو خواهي رخت از منزل نهادن، نبايد بر سرپل استادان!

(جڏهن منزل تان سامان کڻين ته پوءِ ڀل جي مٿان بيهڻ نه گهرجي!)

9- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اسان جو هڪ عزيز سيد سيدل شاهه نالي هڪ سوناري عورت تي عاشق ٿي پيو هو! اها عورت اسان جي شهر سائدي جي رهندڙ هئي، هڪ ڏينهن اهو سيد صاحب روھڙي شهر لڳ هڪ جهنگ ۾ درياهه جي ڪپ تي چانهڪ استعمال ڪيو ٿي (چانهڪ هڪ گاهه جو قسم آهي جيڪو تمام مٺو ٿيندو آهي) ان وقت معشوقه ياد آيس ۽ دل ۾ خيال ڪيائين ته هي چانهڪ منهنجي محبوبه کي نصيب ٿئي ته ڪهڙو نه سٺو پوءِ چانهڪ جا ڪجهه ٻوٽا پتي پنهنجي لنگي جي ٽڪري سان ٻڏي امانت طور درياهه ۾ وڌائين ۽ چيائين ته هيءَ منهنجي محبوبه کي رساءِ؟ الله تعاليٰ جي حڪم سان اها گاهه جي موڙي درياهه جي ڪناري سان سلامت شهر سائدي جي ڀرسان اچي پهتي. ان وقت شهر جون زالون ۽ اها سوناري زال پاڻ ۾ گڏجي درياهه تي دلا ڀرڻ آيون! جڏهن ان موڙيءَ تي نظر پئي ان وقت هر هڪ زال پنهنجي دلي جو منهن ان ڏانهن ڪري جهلي جنهن جي دلي ۾ خود بخود اچي پوي پوءِ اها ان جي ٿي! ان کان بعد هر هڪ زال پنهنجي دلي کي ان موڙيءَ جي ڀرسان آندو پر موڙي ڦريو وڃي! آخر سوناريءَ دلو ويجهو ڪيو، دلي ويجهي ٿيڻ شرط گاهه جي موڙي خود بخود ان دلي جي اندر اچي پيئي! دلو ٻاهر ڪڍي ڏسي ته ٻنڌڻ سيد سيدل شاهه جي لنگي جو ٽڪر آهي پوءِ سمجهائين ته هيءَ مون ڏانهن هديو موڪليو اٿس. پاڻ ڪرڻ هن جاءِ تي ارشاد فرمايو ته جڏهن

مجازي عشق ۾ اهڙو اثر آهي ته حقيقي هن کان هزار درجا وڌيڪ آهي:

متاب از عشق روگرچه مجازي است

که آن بهر حقيقت کار سازي است

(عشق کان منهن نه موڙ اگرچه مجازي هجي، ڇو ته حقيقي لاءِ اهو ڪم ناهيندڙ آهي.)

10- نقل: هيڪر پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته علي اصغر خان افغان عليه الرحمة ٻارهن طريقن ۾ اڳيئي داخل هو ۽ مريد ۽ خليفه به ڪندو هو، تيرهون طريقو نقشبندي حضرت مخدوم سائين قدس سره جن کان اچي ورتائين! پوءِ انهيءَ هيڪر حضرت مخدوم صاحب جن کان پڇيائين ته حضرت ڪڏهن مجازي عشق به ڪيو؟ فرمايائون ته هاڻو هڪ ڏينهن بازار کان ايندي هڪ سهڻيءَ عورت تي نظر پئجي ويئي ۽ دل ۾ ڪشش پيدا ٿي پئي جڏهن بازار جي چيهه تي پهتس تڏهن وري اتان موٽي بازار جي منڍ تي وڃي پهتس وري اتان واپس ٿي آيس ۽ نظارو ڪيم! ان کان بعد خبردار ٿيس ۽ حضرت سيدالمرسلين صلي الله عليه وسلم جن کان مدد گهريم؟ مدد گهرڻ شرط اهو خيال دل مان بلڪل ختم ٿي ويو ۽ وري نه آيو!

11- نقل: هيڪر پاڻ فرمايائون ته هڪ صاحب دل شخص بازار مان لنگهي رهيو هو ته اچتو سندس روح کي ڪشش پيدا ٿي! اتي بيهي فڪر ڪيائين ته هي ڪشش ڪٿان پيدا ٿي آهي؟ آخر هيڏي هوڏي ڏسڻ کان بعد ڏٺائين ته هڪڙا ٻه انسان (عاشق ۽ معشوق) ٻن طرفن کان پاڻ ۾ نظرون ملائي رهيا آهن پوءِ سمجهيائين ته اها ڪشش مون کي انهن جي ڪري پيدا ٿي آهي.

12- نقل: هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي ٽيپهري کان پوءِ مسجد شريف ۾ پاڻ ڪرمن اڳيان حاضر هيس ان وقت اتي جي رهندڙ هڪ ڪاشيگر حضور ۾ فرياد ڪيو ته حضرت! گل فقير ناهيو سڄو ڏينهن اسان جي گهر جي دروازي تي تڪيو بيٺو هوندو آهي هن وقت به اتي بيٺو آهي! پير سائين قدس سره جن گل فقير کي گهرائي تمام گهڻي جهڻڪ ۽ تنبيهه فرمايائون هن جواب ۾ عرض ڪيو ته حضرت! ٻانهي کي هن کان اڳ فرمايو هيو ته فڪر نه آهي. ۽ هاڻي جهڻڪ ۽ تنبيهه ڇا جي ڪري؟ پاڻ فرمايائون ته مون ”خوف نه

آهي" ايستائين چيو هو ته نقصان پيدا نه ٿئي، هن وقت خسارو گهڻو ٿي ويو آهي، تنهن ڪري توڙن گهرجي سو هاڻي ئي توڙي ڇڏ، گل فقير عرض ڪيو ته حضرت! هن زنجير جو توڙن توهان جي هٿن مبارڪن سان ته ممڪن آهي باقي ٻانهي جي اختيار کان ڳالهه ٻاهر آهي، گل فقير جي حالت هيءَ هئي جو عيد جي ڏينهن ٻن صاحبزادن گهوڙا پي ڏوڙايا ۽ ٻيا سڀ پري بيٺا هئا مگر گل فقير، جيڪو مجازي عشق جي شينهن جي چنبي ۾ ڦاٿل هو ۽ زندگي کان موت کي بهتر سمجهيائين ٿي گهوڙن جي جولان جي ميدان اڳيان اچي ستو جڏهن گهوڙا هن کي ٻه ٽي قدم اچي ويجهڻ ٿي ٿيا! تڏهن بي اختيار هڪڙو هڪڙي پاسي پيو ٻي پاسي لنگهي ٿي ويو، اهڙي طرح هن کي ڪوبه نقصان نه رسيو، اي عزيز! مجازي عشق جو اهڙو اثر آهي جو ان کي موت به ويجهو نٿو اچي ته پوءِ حقيقي عشق جو حال ته بيان کان ٻاهر چئبو! ۽ انهن ٻنهي ۾ فرق فقط اصل ۽ فرع جو چئي سگهجي ٿو!

13- نقل: هيڪر پاڻ فرمايائون ته جڏهن بي بي زليخا حضرت يوسف عليه السلام جي عشق ۾ گهر جو سڄو مال سامان ٿئي ضعيف ۽ ٻڏڙي ۽ نابينا ٿي پئي! تڏهن هڪ ڏينهن حضرت يوسف عليه السلام گهوڙي تان لهي زليخا وٽ وڃي پڇيائين ته اي زليخا! هاڻي ٻڏڙي ۽ ضعيف ٿي وئي آهين؟ بي بي زليخا چيو ته لڪڻ مون کي ڏي حضرت يوسف عليه السلام لڪڻ جو هڪ طرف پاڻ وٽ جهلي پيو طرف بي بي زليخا کي ڏنائين ته بي بي صاحب لڪڻ تي وات رکي هڪ آه ڪڍي! جنهن ڪري لڪڻ سڙي ويو ۽ حضرت يوسف عليه السلام بي اختيار هٿ مان لڪڻ ڦٽو ڪري ان کان بعد پڇيائين ته تنهنجو مقصد ڇا آهي؟ بي بي صاحب چيائين ته منهنجو مقصد تون ۽ تنهنجو وصال آهي! پوءِ حضرت يوسف عليه السلام چيو ته تون الله تعاليٰ کان جوانيءَ جا ڏينهن گهر؟ الله تعاليٰ پنهنجيءَ مهرباني سان ان کي نئين سر جواني بخشي ۽ ان وقت حضرت يوسف عليه السلام ان تي عاشق ٿي پيو ۽ بي بي زليخا معشوقه ٿي پئي (پهرين جي ابتڙ)

عشق است هزار شعله در تاب

عقل است هزار پنبه در آب

(عشق تاب ۾ هزار شعلا رکي ٿو، عقل پاڻي ۾ ڪپهه جا هزار ٻڙا رکي ٿو!)

14- نقل: هڪ ڏينهن مجازي عشق جي بيان ۾ گفتگو هلندي حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته هڪ ميهار جي زال سان ڪنهن ماڻهوءَ جو عشق لڳي ويو، ڪجهه ڏينهن وصال جا مزا ماڻيائون. اتفاقاً ميهار پنهنجن مينهن چارڻ لاءِ اتان لڏي تمام پري وڃي هڪ درياهه جي ڪناري تي ويٺو، جتي ڪوبه ماڻهو اچي وڃي نٿي سگهيو پر عاشق ويڃاري گهڻي جستجو کان بعد ان درياهه تي پهچي هڪ گهيڙ تي ويهي رهيو! جڏهن مائي پاڻي ڀرڻ آئي تڏهن ان عاشق هڪ پٿر کڻي ان ڏانهن اچليو! مائي پيو اي پٿر وڃ ۾ نه اچ اسان جا دوست پري آهن وري هن پيو پٿر اچليو جيڪو اڳيان اچي ڪريو ان وقت هڪ ٻي کي سڃاتائون ۽ ملاقات ڪيائون ۽ وصال جي جاءِ مقرر ڪري عورت واپس گهر وئي ۽ عاشق اتي ڪڪن جو آستانو ٺاهي ويهي رهيو رات جو ميهار مينهن چارڻ جهنگل ۾ هليو ويندو هو پويان مائي پنهنجي عاشق لاءِ ماني تيار ڪري کڻي ويندي هئي ۽ اتي سڄي رات پاڻ ۾ گذاريندا هئا! تن چئن راتين رهڻ بعد هڪ رات پنهنجي محبوبه کان اجازت گهربائين؟ جڏهن مائي گهر رواني ٿي ان وقت دل ۾ خيال ڪيائين ته هيترا ڏينهن پنهنجي خواهش سان رهيس اڄ فقط هن جاءِ جي پاس خاطر لاءِ رهي ٿو پوان ۽ رات رهي پيو ۽ مائي به پنهنجي روزمره جي عادت موجب طعام کڻي اچي پهتي! عاشق چيو ته توکي ڪيئن خبر پيئي جو آئون هت رهي پيو آهيان؟ عورت ورائيو ته تنهنجي رهڻ جي خبر منهنجي دل ٻڌائي! پاڻ ڪرمن فرمايو ته جڏهن مجازي عشق ۾ ايتري قدر اتحاد آهي پوءِ جيڪڏهن مريد جو مرشد سان ايترو به اتحاد نه هجي ته پوءِ فيض جي اميد ڇا لاءِ رکي ٿو. اي عزيز! مريد کي گهرجي ته پنهنجي پير سان مضبوط رابطو رکي مرشد حقيقي مقصدن حاصل ڪرڻ ۾ وڏو وسيلو آهي ۽ مريد جي ظاهر ۽ باطن کي جذب ڪري فنا کان بچا جي اعليٰ مقام تي مرشد ئي پهچائي ٿو هن جاءِ تي حضرت پير سائين قدس سره جن هي بيت ارشاد فرمايو:

من تو شدم تو من شدي من تن شدم تو جان شدي

تاڪس نگويد بعد زين من ديگرم تو ديگري!

(مان تون ۽ تون مان ٿياسون تون ساھ مان جسم ٿي ويس!)

هن کان بعد ائين ڪير به نه چوي ته مان پيو آهيان ۽ تون پيو آهين!)

15- نقل: مرید فقیر نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن پاڻ ڪریم ارشاد فرمایو ته مائي سهڻي درياه تري میهار وٽ ويندي هئي! هڪ ڏينهن میهار کي چيائين ته اي میهار توکي ته اک ۾ ڦٽو آهي؟ میهار چيو اي سهڻي اهو ڦٽو اک ۾ اڳيئي هو پر توکي نظر اچ آیو آهي؟ اڄ کان پوءِ مون وٽ نه اچجانءِ؟ جي ايندڙين ته درياه ۾ ٻڏي ويندين! اي عزیز جيڪڏهن مجازي عشق حقيقي تائين پهچي وڃي ته شهباز آهي ۽ ان جو سير ۽ شڪار گاه لامکان ۽ ان جو مقصود بي مثال آهي ۽ ان جي حالت ”هل من مزید“ (اڃا زياده؟) آهي ورنه ته پوءِ بي بنياد ۽ فساد آهي ۽ اهڙي عاشق جي پڇاڙي سهڻي وانگر تباهي آهي.

16- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمایو ته هڪ استاد پنهنجي شاگرد تي عاشق ٿي پيو ان ڪري ٻين شاگردن کي جهٽڪيندو هو ۽ هن کي ڪجهه نه چوندو هو هڪ ڏينهن شاگرد پڇيس ته ٻين شاگردن کي ماريندو آهين مون کي ڇا لاءِ نٿو مارين؟ استاد چيو ته مون کي تون ۾ ڪوبه عيب نظر نٿو اچي ان ڪري توکي نٿو ماريان چونڌڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

مجنون عشق را امروز دیگر حالتست

اسلام دين ليليٰ دیگر ضلالتست

(عشق جي مجنون جي اڄ بي حالت آهي! جو سمجهي ٿو ته ليليٰ ئي دين اسلام آهي باقي ٻيو سڀ گمراهي آهي!)

17- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي سفر ۾ ڪاڪ وٽان لنگهيا، تڏهن فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! هيءُ ڪاڪ آهي ويجهو ئي مائي مومل جو محل آهي منجهس جيڪي ڏيئا ٻاريندا هئا تن جي ڪاراڻ اڃا بيٺي آهي پير سائين جن ان مهل ئي پنهنجي گهوڙي کي مائي مومل جي محل ڏانهن موڙيو ۽ فرمايائون ته اچو ته ڏين جي دونهين جي ڪاراڻ ڏسون ڇو ته عاشقن جي جاءِ آهي! ان وقت ميان عاقل شاهه عرض ڪيو ته حضرت! هي وقت سفر جو آهي سفر ڪرڻ گهرجي هڪ ته مومل جو محل جيڪو بيهوده عورت جي جاءِ آهي ان کي ڇڏيو ۽ پڻ فقير سفر ڪري ٽڪي پوندا پاڻ ڪریم گهڙي کن خاموش ٿي گهوڙي کي وري ان طرف ڏانهن

هلايو تان اچي پهتا پوءِ ات ڪجهه وقت گهوڙي کي بيهاري واپس روانا ٿيا. اي عزيز! ڪامل کي مجاز ۾ حقيقت تي نظر هوندي آهي هيءَ همت ۽ قوت فرع آهي جيڪا پنهنجي اصل کان حاصل ٿيل آهي جيڪي ظاهر ۾ ان ڏانهن منسوب آهي. حقيقت ۾ آنجناب ڏانهن آهي ڇو ته ٻئي صورت ۾ معنيٰ کان گهڻو حظ وٺڻ ٿا! حضرت پير سائين جن جيڪو لاڙو مومل جي محل ڏانهن رکيو هو اهو عشق مجازي ۾ همت جو سبب هو عاشقن جي عشق جو ٻين کي ڪهڙو قدر:

قدر زر زرگرشناسد قدر جوهر جوهر

(سون جو قدر سونارو ۽ جوهر جو قدر جوهر ٿي سڃاڻندو آهي!)

18- نقل: سيد موليدنو تندي باگي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته اسان جي جنهن مريد مجاز ڪيو سوا سان جو مريد نه آهي ان ارشاد ٻڌڻ شرط حاضرين محفل ڊجي ۽ ڏکي ويا ان کان پوءِ ارشاد فرمايائون ته عشق مجازي هن طرح آهي جيئن هڪ بزرگ جي مريد ڪيو جنهن کي فيض حاصل نٿي ٿيو باوجود ان جي جو گهڻي مدت خدمت ۾ هيو، ۽ فيض لاءِ عرض ڪندو رهيو! هڪ ڏينهن پير کيس چيو ته وڃ ۽ وڃي مجاز ڪر، مريد پنهنجي پير جو حڪم موجب بازار ۾ وڃي هڪ خوبصورت هندو عورت (جيڪا دڪان تي ويٺي هئي) جي سامهون ويهي سندس ڏسڻ ۾ محو ٿيو ۽ عورت ڏٺو ته مون ڏانهن نهاري ٿو ان ڪري ان کي پُٺ ڏيئي ويهي رهي ته به مرد سڄو ڏينهن ان ڏانهن پئي ڏٺو! جڏهن ڏينهن پورو ٿيو تڏهن پنهنجي پير وٽ اچي پوري حقيقت بيان ڪيائين جڏهن ٻيون ڏينهن ٿيو تڏهن ساڳي طرح دڪان جي سامهون بيهي نظارو ڪرڻ لڳو! مائي دڪان ڇڏي وڃي گهر ويئي ۽ فقير انهيءَ جاءِ تي ويٺي ان ڏانهن ڏٺو! پوءِ ڪنهن ڪنهن وقت اها عورت ٻاهر آئي ٿي ۽ جڏهن ان کي ڏسي تڏهن وري واپس هلي پئي وڃي! اهڙي طرح جڏهن سڄ لهي ويو تڏهن مريد واپس اچي پنهنجي مرشد کي ساري حقيقت ظاهر ڪيائين پوءِ ساڳي طرح ٽئين ڏينهن به مجنون وانگر بيقرار ٿي عورت ڏانهن ڏسندو رهيو ان ڪري عورت گهر ڇڏي ٻي پاڙي واري جي گهر وڃي ويئي! پر ڪنهن ڪنهن وقت گهر جي حفاظت لاءِ ٻاهر ايندي رهي ۽ فقير کي به اتي ويٺل ڏسندي رهي! اهڙي طرح ٽيون

ڏينهن پورو ٿي ويو ۽ رات جو پوري حقيقت پنهنجي پير کي ٻڌايائين! ساڳي طرح چوٿين ڏينهن به ان جاءِ تي اچي ويٺو، عورت سمجهيو ته هي مڙس سچو عاشق آهي پاڻ ان جي محبت ۾ گرفتار ٿي پئي پوءِ ٻنهي طرفن جا حجاب ڪڍي ويا ۽ هڪ ٻئي ۾ ڳالهائون ٻولهيون شروع ٿي ويون جڏهن اهو ڏينهن به ان نموني سان پوري ٿي ويو ته رات جو پنهنجي پير کي سڄي حقيقت عرض ڪيائين تڏهن پير صاحب هن کي فرمايو ته صبح جو وڃي ان عورت کي رات هڪ وڻ جي هيٺان گڏ ٿيڻ جو انجام ڏيئي مون وٽ اچجانءِ؟ فقير پنجن ڏينهن به ساڳي جاءِ تي ويو جڏهن عورت آئي ۽ دوستي ۽ محبت مخلصانه ڏيکارين تڏهن فقير عورت کي چيو ته اڄ رات فلاڻي وڻ جي هيٺان محبت لاءِ اينداسون! ان کان بعد فقير، پير صاحب وٽ آيو ۽ سارو قصو عرض ڪيائين پير صاحب فرمايو ته وڃ ان وڻ جي مٿان چڙهي ويهه! جڏهن عورت اچي ۽ گولي گولي هلي وڃي، پوءِ مون وٽ اچجانءِ؟ فقير کي جيئن پير صاحب چيو هو ان رات ائين ڪري واپس اچي خدمت ۾ هن سڀ احوال عرض ڪيو! پوءِ پير صاحب کيس خلوت ۾ ويهاري دروازو بند ڪرائي ڇڏيو! جڏهن چاليهه ڏينهن پورا ٿيا تڏهن نالو وٺي سڏ ڪيائونس ته فقير! جواب ڏنو ته مان اهو نه آهيان مان ته هندو عورت آهيان:

من تو شدم تو من شدي من تن شدم تو جان شدي

تاکس نه گوید بعد ازین من دیگرم تو دیگر!

(مان تون ۽ تون مان ٿيس تون ساھ مان جسم بنجي ويس، هاڻ هن کان بعد ٻيو ڪوبه ائين نه چوي ته مان ٻيو ۽ تون ٻيو آهين!)

انکان بعد پير صاحب هن کي چيو ته هاڻ ان خيال کي ڇڏ ۽ منهنجي صورت جو تصور پڇاءِ؟ پوءِ جڏهن چاليهه ڏينهن گذريا ۽ مرشد جي صورت تمام پڪي ٿي ويئي تڏهن پاڻ کي پنهنجو مرشد سمجهيائين، ڏٺائين جو ڪجهه ڏسڻو هو! لڏائين جيڪي لهڻو هو! يعني اهو ڏٺائين جيڪو لکڻ ۾ نٿو اچي ۽ اهو لڏائين جيڪو بيان ڪرڻ ۾ نٿو اچي ان جاءِ تي هڪ بزرگ چيو آهي:

پير ره کبیرت احمر آمده ست

سینہ او بحرا خضر آمده است

(يعنيٰ مرشد ڪريم ڪيميا آهي ۽ ان جو سڀنيو تمام اونهو دريا آهي!)

تانيا بدجان آدم آشڪار

ره ندانستند سوئے کردگارا

(جيستائين آدم جو روح ظاهر نه ٿيو تيستائين الله تعاليٰ ڏانهن وات ڪنهن نه لڌي هئي!)

ره پديد آمد چو آدم شد پديد

هشت جنت را ڪليد آمد پديد

(جڏهن آدم پيدا ٿيو تڏهن وات ظاهر ٿي پئي! ۽ اٺن جنتن جي چاڀي به ظاهر ٿي پئي!)

19- نقل: مريد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته پاڻ ڪرمن نقل بيان فرمايو ته هڪ بادشاهه جي ڌيءَ جي ٻانهن ڀڄي پئي ٻانهن ٻڌڻ ۽ دوا لاءِ هڪ ڪنڀر کي مقرر ڪيائون! جيڪو هر روز ايندو ويندو هو بادشاهه جي ڌيءَ ڪنڀر تي چري ٿي ويئي جڏهن ٻانهن درست ٿي ويئي تڏهن ڪنڀر کي اچڻ کان روڪيو ويو! شهزادي دائي کان پڇيو ته ڪنڀر هاڻي ڪيئن اچي؟ دائي چيو ته اي شهزادي هاڻي ڪنڀر ان وقت ايندو جڏهن ٻانهن ڀڄي پوندي جيئن چيو اٿن: **تا محنت نکشي لذت نهشي** جيستائين تڪليف نه ڪندي تيستائين لذت حاصل نه ڪري سگهندين!

20- نقل: هڪ ڏينهن حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن کان اجازت طلبي وقت توجهه فرمائڻ جي درخواست ڪيم! تڏهن مون کي ويهاري توجهه فرمايائون عشق جي باب ۾ هڪ نقل ارشاد فرمايائون ته هڪ شخص درياھ جي هن طرف رهندڙ هڪ عورت تي عاشق هو سڄو ڏينهن ان جي ديدار ۾ هوندو هو ۽ رات جو پنهنجي گهر ۾ معشوقه جي گهر ڏانهن ڏسندو رهندو هو گهڻي مدت کان بعد محبوبه سان ملاقات حاصل ٿيس ان وقت پنهنجي معشوقه کي چيائين جيڪو مزو تنهنجي فراق ۾ آيو ٿي اهو تنهنجي وصال ۾ نه آهي! اتفاقاً انهيءَ ڳالهه جي خبر اتي جي رهندڙ اسان جي هڪ مريد کي پئي تنهن کيس ٻڌايو ته جي تون اسان جي مرشد جو مريد ٿين ته توکي

عجيب مزا ۽ لطف نصيب ٿيندا آخرڪار ان کي اسان جي اڳيان آندائين. اسان کيس ذڪر جي تلقين ڪري طريقي عاليه ۾ داخل ڪيوسون ته هن کي وڌيڪ ذوق حاصل ٿيو ۽ ان کان پوءِ اهو درويش ۽ ان جو رفيق گڏ پنهنجي ڳوٺ ويا! جڏهن جمعہ جو ڏينهن آيو ته ان فقير هن کي چيو ته اڄ تيار ٿي! ته درگاه مبارڪ تي هلي زيارت کان مشرف ٿيون! جيئن ته هو پنهنجي ذوق ۾ محو هو جواب ڏنائين ته جيڪي گهريم ٿي اهو ان ڏينهن ئي پير سائين جن جي صحبت سان حاصل ٿي ويو! پوءِ پاڻ ڪرمن فرمايو ته جنهن جو مجازي عشق سچو هوندو ان کي محبت الاهي جلدي نصيب ٿي ويندي.

21- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته بي بي رابعه بصري رحمة الله عليها جڏهن بيمار ٿيندي هئي تڏهن چوندي هئي ته اي خدا! ماني ته ڏنئي پر پياڃي به ڏي؟ (بيماري ته ڏنئي پر درد به ڏي) اي عزيز اهو ظاهري درد نه هو بلڪه ذوق ۽ شوق هو جنهن کي گهري ورتائين ٿي:

هرکه دارد راه درد و درد راه

سوز او بر جاء او باشد گواه

(درد جي واتهڙو جي درد جو! سندس سوز ئي ڪافي گواه آهي.)

گردوائے وصل اومي بايدت

درد خواه و درد خواه درد خواه

(جيڪڏهن توکي سندس وصل جي دوا گهرجي ته ڏک ئي ڏک پيو گهر ڪر!)
22- نقل: پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن وقت جا بزرگ بي بي رابعه بصري رحمة الله عليها وٽ آيل هئا ۽ هڪ ٻئي ۾ ڳالهيون شروع ڪيائون ۽ چيائون ته جي حق جو طالب بيمار ٿئي ته ڇا ڪري؟ هڪڙي چيو ته صبر ڪري، ٻئي چيو راضي رهي، ان کان پوءِ رابعه بصري کان پڇيائون؟ بي صاحب فرمايو ته اهڙي طرح لذت ۽ ذوق وٺڻ گهرجي جو صبر ۽ رضا ٻئي وسري وڃن!

23- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪڙي بزرگ جو مريد حال جو صاحب هو تنهن کي فقيري جو لباس ڍڪائي پاڻ سان گڏ حرمين شريفين جي زيارت لاءِ وٺي ويو! جڏهن مدينه منوره ۾ پهتا ان وقت اهو مريد مجازي عشق ۾ ڦاسي ويو ۽ درويشانه ڪپڙا لاهي مرشد جي اڳيان رکيائين پير فرمايو ته تنهنجو حال باقي آهي فقيرائي لباس لاهڻ جو ڪهڙو سبب آهي؟ مريد عرض ڪيو ته پهريائين منهنجي دل ۾ الله تعاليٰ جي محبت هئي هن وقت مخلوق جي محبت ۾ گرفتار ٿيو آهيان، ان ڪري فقيرائو لباس لاهي ڇڏيم ڇو ته آئون ان جو لائق نه آهيان! پوءِ جڏهن مرشد توجه سان ان جي دل مان اهو خيال ڪڍيو تڏهن اهو لباس ڍڪيائين.

24- نقل: هڪ دفعي آئون شوق جي غلبي ۽ محبت جي جوش سان حضرت پير سائين قدس سره جن جي قدم بوسي لاءِ درگاه مبارڪ تي پهتس ته پاڻ سڳورا منهنجي پهچڻ کان اڳ قلات جي سفر ڏانهن تشریف فرمائي ويا هئا، پوءِ آئون ۽ ٻيا ٻه فقير (حاجي غيبي خان ۽ حاجي هيبت فقير) به قلات ڏانهن روانا ٿياسون! ۽ جڏهن منزلون هٽي، ان علائقي ۾ داخل ٿياسون. تڏهن انهن فقيرن کي ڇڏي اڳتي وڌي ٻن پهرن جو نيچاره شهر ۾ پهتس ۽ حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن به اتي موجود هئا جڏهن آئون خدمت ۾ حاضر ٿيس ان وقت پاڻ ڪت تي آرام فرما هئا ۽ مون کي ديدار ڪرڻ شرط وجد پئجي ويو ۽ دانهون آهون شروع ڪيم! پاڻ ڪريم منهنجي گوڙجي ڪري اٿي پيا ۽ بغلگير فرمايائون فقيرن جي جماعت مون کان پڇيو ته گهوڙي تي آيو آهين يا اٿ تي؟ مون کي وجد ۽ حال جي ڪري جواب جي طاقت نه رهي هئي ۽ ڪوبه جواب نه ڏنم پوءِ پاڻ ڪريم جواب ۾ انهن کي فرمايائون ته گهوڙي تي آيو آهي پر عشق جي گهوڙي تي! ۽ هي بيت ارشاد فرمايائون:

ٻانهي وينِي جند تي سائين سڏ ڪيوس

اٿو جند رهيوس، چوه چلندي آئي!

(يعني ٻانهي جند تي وينِي هئي تڏهن ڪيس سردار سڏيو ان وقت جند ۽ اٿو ڇڏي ڍڪندي آئي.)

25- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت مولوي جامي رحمة الله عليه ڪتاب يوسف زليخا جڏهن تصنيف ڪيو ٿي، ان وقت مولوي جامي جي اڳيان قوال سرود وڄائيندا هئا ۽ مولوي

صاحب وجد ۾ اچي ويندو هو ۽ انهيءَ مستيءَ ۾ مذڪوره ڪتاب جوڙيو هئائين!

26- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حرم خانہ جي مٿي ڪٿڻ ۾ مشغول هئاسون، ايتري ۾ سالڪ مجذوبہ (حاجي ابراهيم فقير جي ماءُ) جيڪا مقربہ مريدياڻي هئي آئي! پير سائين جن ڏسڻ شرط فرمايائون ته اي مجذوبہ! هاڻي تنهنجو عشق ۽ محبت ٿڌي ٿي ويئي آهي ڇا؟ جو عشق جون رڙيون نٿي ڪرين، اڄ ڪجهه ته ٻڌاء؟ پوءِ ان مجذوبہ محبت الهي ۾ هي سنڌي بيت جوش ۽ درد ۾ وڏي آواز سان پڙهيو:

وسين تان وس، عالم لڳئي آسري

هاڻي ڪيم ترس، مندون مٿي آيون!

(يعني جيڪڏهن وسڻو اٿئي ته هاڻي وس، سڄو جهان تو ۾ اميدوار آهي هاڻي دير نه ڪر جو موسم اچي ويئي آهي) ان بيت ٻڌڻ شرط حرم خانہ ۾ جن فقيرن مٿي ڪئي ٿي انهن ۾ گريو ۽ وجد پئجي ويو ۽ پاڻ ڪرمن مجذوبہ کي هٿ جي اشاري سان ٻئي بيت پڙهڻ کان منع فرمايائون!

27- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ دفعي لاڙ جي سفر تي هن ٻانهي جي دعوت تي ڪڙي گهنور ڳوٺ ۾ تشریف فرمايائون! اتي حال ۽ ڪمال جون ڳالهيون هليون! گفتگو دوران پاڻ سڳورن شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جو هي سنڌي بيت پڙهيو ۽ اکين مبارڪن مان بي اختيار لڙڪن جا موتي جاري هئا:

جهڙي آيس جيئن، تهڙي وڃان تن ڏي

ماڙي لڳيم مهڻو، سڀ ڄماندر سينءَ

ٿيس ڪاڻياري ڪانڌجي، هتي اچي هيئن

ڪنڌ ڪنڌس ڪيئن، جڏهن ڏسنديس ماڳ ملير جا.

28- نقل: هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي شام جي وقت حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن کي پنهنجون حالتون ٻڌايم تڏهن پاڻ ڪرمن ٿڌو ساھ ڪڍي فرمايو ته: سڄي طالب جو پير (پاڻ ڏانهن اشارو ڪندي) هي اچي ڏاڙهي وارو نه آهي بلڪه سندس پير عشق آهي!

29- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته حضرت سليمان عليه السلام جي زماني ۾ وٽن مچر دانهن ڪڍي آيا ته يا نبي

الله (اي الله جا نبي) اسان تي هوا ظلم ڪيو آهي اسان کي پنهنجي وطن کان دربدر ڪيو اٿس کيس تنبيهه فرمايو! حضرت سليمان عليه السلام فرمايو توهان جي دعويٰ جو تدارڪ مدعيٰ عليه ظالم جي موجودگي کان سواءِ نه ٿيندو ڇو ته پهريائين پنهي طرفن جا بيان هڪ ٻئي جي روبرو معلوم ڪجن ان کان بعد حق جو حساب ٿي سگهندو! توهان هت ويهو اسان هوا کي گهرايون ٿا؟ جڏهن هوا آئي ان وقت مچر بيهي نه سگهيا بلڪه اڏامي اتان هليا ويا ان ڪري ڪٿي به سندن فرياد نه ورتو ويو! هن جاءِ تي حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: مچر جو مثال عقل آهي ۽ هوا جو مثال عشق آهي جڏهن عشق آيو عقل ويو:

عشق آمد عقل را حيران ڪند

بلڪه از وطن خودش ويران ڪند

(عشق آيو ته عقل کي حيران ڪري وجهندو، بلڪه ان کي پنهنجي وطن مان ئي لڏائي ڇڏيندو!)

30- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حرم شريف

سميت درياھ جي هن طرف ميان سيد مرتضيٰ عليه الرحمة (حضرت جن جو ننڍو ڀاءُ) وٽ فاتح خواني لاءِ تشریف فرما ٿيا هئا ۽ هي فقير به ان سفر ۾ ساڻن گڏ هو، پيپهري نماز کان بعد سندن عادت مبارڪ هوندي هئي جو مثنوي معنوي پڙهندا هئا انهيءَ ڏينهن به مثنوي گهرايائون پر نه ملي ڪنهن ماڻهوءَ عرض ڪيو ته حضرت! گلستان ۽ بوستان موجود آهن پوءِ پاڻ بوستان گهرائي عشق جي باب مان ڪجهه بيان فرمائيندا رهيا! حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن جي ارشادن مان مون کي تمام گهڻو شوق ۽ وجد پيدا ٿيو ان وقت ٻانهي حضرت اقدس ۾ عرض ڪيو ته حضرت! جيڪي آهي اهو خلق کي ظاهر باهر ڪري ٻڌايو ڏس ڇا لاءِ ٿا ڏيو! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته: مثال طور جيڪڏهن ڪو مشهور شهر جيڪو عام خاص جو مرجع هجي، ته انهيءَ شهر ڏانهن عام طور مشهور ۽ وڏي رستي ذريعي ئي پهچبو، جهنگ ۽ غير معروف رستي سان، ڪنهن کي شهر پهچائڻ تمام گهٽ رواج آهي ”النادر ڪالمعدوم“ مطابق گهٽ! نه جي حڪم هيٺ هوندو آهي! ان ڪري اڳوڻن بزرگن جا ڪتاب ڏيکاريون ٿا! پوءِ هڪ نقل ارشاد فرمايائون ته: پروان گڏ

ٿي صلاح ڪئي ته ڪنهن شمع تي پاڻ کي هلي جلايون، ان وقت تڏ به حاضر ٿي چيو ته آئون به توهان سان گڏجي شمع ڏسڻ ۽ پاڻ ساڙڻ لاءِ هلاڻ ٿي، پروانن کيس چيو ته: اي تڏ! سڙڻ تنهنجو ڪم نه آهي پر تڏ ڳالهه ٿي نه مڃي ۽ هنن سان گڏجي هلي! جڏهن شهر کي قريب پهتا ۽ سج به لهي ويو تڏهن پروان پاڻ ۾ مشورو ڪيو ته اسان مان هڪڙو وڃي ڏسي اچي ته شمع ڪٿي پرندڙ آهي؟ سڀني انڪار ڪيو! پر تڏ چيو ته آئون ڏسي اچان ٿي پوءِ شهر وڃي ڏسي موٽي آئي ۽ پروانن کي چيائين ته هڪ سوداگر جي گهر هڪ وڏي شمع پري رهي آهي، ۽ روشني به تمام گهڻي آهيس پروانن ان کي چيو ته اي تڏ جي تنهن جو ڪم سڙڻ هجي ها ته واپس نه اچين ها! ان ڳالهه ٻڌڻ شرط مون کي وجد اچي ويو ۽ جيڪا باهه سردي دفع ڪرڻ لاءِ پير سائين جن جي حضور ۾ ٻاري هئائون ڪپڙن سوڌو ان ۾ ڪري پيس ۽ باهه ٻانهي تي ڪوبه اثر نه ڪيو ۽ نه ڪپڙن تي، جڏهن هوش ۾ آيس، تڏهن پاڻ ڪرمن ٻانهي کي فرمايو ته هي نقل هن باهه لاءِ نه آهي، هي باهه حق جي طالبن کي هرگز نه ساڙيندي!

وري هڪ ٻيو نقل ارشاد فرمايائون ته: ڪافرن جو ڪو بادشاهه پاڻ کي الله سڏائيندو هو ۽ ڪافرن جي جماعت سندس تابع هئي ان قوم ۾ هڪڙي چوڪري الله سبحانه و تعاليٰ جي پوڄا ڪندي هئي مگر ڪافرن جي خوف کان لڪي عبادت ڪندي هئي هڪ رات مٿس شوق ۽ ذوق گهڻو غالب ٿي ويو ۽ مراقبي ۾ بيهوش ٿي وئي، ايتري ۾ سج اڀري پيو ان وقت ان جو پيءُ آيو ۽ ان جي اها حالت ڏٺائين ۽ سمجهيائين ته هي ڪنهن ٻي خدا کي پوڄي ٿي! هي ماجرا ڪافرن کي وڃي ٻڌايائين، ڪافرن گڏجي اچي چوڪري کي الله تعاليٰ جي عبادت کان روڪيو پر چوڪري باز نه آئي ان کان بعد ان جي پيءُ هڪ وڏو تنور تيل سان پرائي چوڪري کي ان جي وچ ۾ ويهاري چئني طرفن کان باهه ڏنائين، ان وقت الله تعاليٰ باهه کي حڪم فرمايو ته: اي باهه! هن سڄي طالبه کي پنهنجي گرمي سان نه ساڙجانءِ ورنه توکي عشق جي باهه سان ساڙيندس! پوءِ اها باهه ان سڄي طالبه تي حضرت ابراهيم خليل الله عليه السلام جي باهه وانگر برداوسلاما (تڏي سلامتي واري) ٿي پيئي ۽ ڪجهه به اثر نه ڪيائين.

31- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڏهن فرمائيندا هئا ته اسان جو عيال ۽ ٻارن سان ڪهڙو ڪم؟ جيڪر جبل جي چوڙ ۾ ويهي باقي عمر

الله تعاليٰ جي فڪر ۾ گذاريون. اي عزيز! ذات اقدس جي هي بلند همتي ظاهراً باطناً مطابق قدم مبارڪ محمدي صلي الله عليه وآله وسلم جي آهي حافظ صاحب عليه الرحمة جي ارشاد موافق ته:

آسمان بار امانت نتوان ست کشيد

قرعہ فال بنام من ديوان زدند

(يعني امانت جو بار آسمان بہ ڪونہ کڻي سگهيو! هن لاءِ فال وجهندڙ، ڪٿو مون ديواني جي نالي جو ڪڍيو! (بار امانت مان مقصد آهي خلق خدا کي وات ڏيکارڻ)

32- نقل: خليفو اميد علي نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين تاجر ڌڻي قدس سره فرمايو ته هڪ ٻڪرار درگاه مبارڪ جي ڀرسان رهندو هو هڪ ڏينهن اسان کي خيال ٿيو ته عجب آهي جو هي ٻڪرار سخا ۽ معرفت جي درياه جي ڀرسان هوندي بہ محروم رهي ٿو! ٿوري مدت کانپوءِ ان ڌنار کي طلب پيدا ٿي ۽ ذڪر جي تلقين وٺي مريد ٿيو! ۽ ايتري قدر محبت ۽ جذبو پيدا ٿيس جو ڏهن ٻارهن ڏينهن اندر آه و فغان ڪري عشق جي باه ۾ سڙي ويو ۽ پرواني وانگر پنهنجي محبوب حقيقي جي شمع تي ساهه قربان ڪري فاني دنيا مان بقا واري جهان ڏانهن رحلت ڪيائين (انا لله وانا اليه راجعون) اي عزيز! هي ڪهڙو عظيم الشان موت آهي جو ”موتوا قبل ان تموتوا“ (يعني مرن کان اڳي مري وڃو) جي اعليٰ مرتبي کي پهتو ۽ هڪ جولان سان ڪون و مڪان کان لنگهي ويو:

خوب رویان چوپرده برگيرند

پيش شان عاشقان چنان ميرند

(سهڻا جڏهن پردي کي پري ڪري ڇڏين ٿا، ته عاشق سندن آڏو ائين مرندا آهن.)

مرگ سازد مفررا صافي ز پوست

میرساند دوست رانزدیک دوست

(موت مفرز کي کل کان صاف ڪندو آهي ۽ دوست کي دوست سان ملائيندو آهي.)

33- نقل: هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس اتي عشق جي ڪنل هڪ عورت آئي ۽ هڪ بيت تمام شوق ۽ آواز سان پڙهيائين ان ڪري سڄي جماعت ۾ عشق جو

شعلو ٻري ويو ۽ هر هڪ گريو ڪرڻ لڳو! ۽ خود پير سائين جن جي اکين مبارڪن مان ڳوڙها وهي پيا ۽ فرمايائون ته عجب آهي جو ايترو مردن مان ڪنهن کي پراڻي محبت ناهي جيتري هن عورت کي، جو هڪڙي دانهن سان سڄي جماعت ۾ روج وجهي ڇڏيائين. اي عزيز جيڪا عورت طالب الموليٰ آهي ان کي عورت چوڻ نه گهرجي بلڪ اها ”طالب الموليٰ مذكر“ ۾ شامل آهي!

34- نقل: عبدالله فقير ڪورواهي، نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڇ جي سفر کان موٽيا ۽ ڀڄ جي شهر کان سوار ٿي مهر شهر ڏانهن ايندي پنهنجو گهوڙو تمام تڪو ڪاهيائون ان ڪري پيادا فقير سڀ وات ۾ رهجي ويا! مان به پيادن سان گڏ هوس! وات ۾ ابوبڪر فقير شاعر گڏيو، جيڪو پاڻ ڪرمن جو سچو مريد هو گهوڙن جي تيز رفتاريءَ ڪري پوئتي رهجي ويو ۽ اڪيلاپ جي ڪري ڏک وڃان رنو پئي پوءِ اسان سان گڏجي هليو ۽ وات ۾ هڪ ڪافي تيار ڪيائين جنهن جو منڍ آهي: **سسئي کي نال نه نيندا، خانا خون پريندا!**

پاڻ ڪرمن وٽ حاضر ٿيڻ سان اها ڪافي پڙهيائين پاڻ ٻڌي فرمايائون ابوبڪر هي ڇا چيو اٿئي؟ جيڪڏهن سسئي مثل لکين عاشق ساھ به قربان ڪن ته به معشوق کي ڪهڙي پرواهه! عجيب ڳالهه آهي جو معشوق کي ڏوراپو ڏنو اٿئي هي عشق جي مذهب ۾ بي ادبي آهي:

عاشقان ڪشتگان معشوق اند

برنيآيد زڪشتگان آواز!

(عاشق معشوقن جا ڪٺل آهن، ڪٺلن کان آواز ٻاهر نه نڪرندو آهي!)

35- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ چوڪرو سيرت ۽ صورت جو سهڻو هو، سندس حسن تي عاشق بازار گهٽين ۽ گهرن ۾ ديدار لاءِ مشتاق بيٺا هوندا هئا! ان جي پيءُ هڪ ڏينهن کيس چيو ته اي اکين جا نار انهن عاشقن کان جدا جدا ڀڄ ته هو ڇا تي عاشق ٿيا آهن؟ جڏهن چوڪري سڀني عاشقن کان سندن عشق جو سبب پڇيو ته ڪنهن چيو ته تنهنجي زلفن تي عاشق آهيان ڪن چيو ته تنهنجي چهري تي عاشق آهيون ڪن چيو ته تنهنجي نڪ تي عاشق آهيون! ڪن

خال ته ڪن اک تي، ۽ ڪن رخسارن تي، عشق ظاهر ڪيو، مطلب ته جدا جدا وصف ٻڌايائون! پر انهن مان هڪ ٻيڙي ضعیف عاشق ٻڌايو ته آءُ توتي عاشق آهيان وصف ۽ صفت جي مون کي ڪابه خبر نه آهي! چوڪري سموري حقيقت پيءُ کي ٻڌائي پيءُ چيس ته بابا پيا تنهنجا عاشق نه آهن محض وصف جا قيدي آهن، تنهن جو بالذات عاشق هي شخص آهي توکي گهرجي ته تون ان سان قرب ڪر ۽ ان جي خدمت گذاري پاڻ تي فرض عين ڪري ڄاڻ:

عشق عاشق راجواني ميدهد

گرچه ابروئے سیه کافور شد

(عاشق کي عشق نئي جواني ٿو ڏئي، اگرچه هي ڪارا وار آڇا ٿي وڃن ٿا!)

بوالعجب سورة است سورة عشق

چار مصحف درو یک آیت نیست

(سورت عشق واري عجيب سورت آهي، چارئي مصحف ته موجود آهن پر انهن ۾ هڪڙي آيت به ڪونه آهي!)

بوحنیف عشق را درس نکرد

شافعي رادرو روایت نیست

(حضرت ابو حنيفه ته عشق جو سبق ئي نه پڙهايو، ۽ حضرت شافعي کان به عشق بابت ڪابه روايت ناهي آئي!)

حنبل از سرعشق بي خبراست

که مالکي رادرو روایت نیست

(حضرت حنبل عشق جي راز کان بي خبر آهي ۽ حضرت مالڪ کان عشق بابت ڪا روايت نقل ٿيل ڪانهي!)

عاشقان را از بلا صد راحت است

گر محبت همنشین گم محنت اسد

(عاشقن لاءِ مصيبت ۾ سوراختون آهن، ڪڏهن محبت گڏ رهندڙ ته ڪڏهن آڏو تڪليف آهي!)

آنجا غفلتست ذوق و راحت است،

آنجا که عشق اوست بلا بریلا بود

(جتي غفلت آهي، اتي ذوق ۽ راحت ظاهر آهي پر! جتي عشق آهي اتي

مصيبت ئي مصيبت هوندي آهي!

طريق عشق جانان جزيلا نيست

زمانے ۽ بلا بودن روا نيست

(محبوبن جي عشق جو طريقو ئي مصيبت آهي، ڪا گهڙي بغير مصيبت جي هجڻ جائز ئي نه آهي!)

36- نقل: حافظ قرار ڪنڀاري جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي

حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنڀاري ۾ تشريف فرما ٿيا هئا، اتي فقير هالي ماڻهن جي گوڙ ۾ منهنجو نالو وٺي ڏاڍيان سڏ ڪري چيو ”ته او حافظ قرار! اهو ٻڌي پاڻ فرمايائون ته ”جنهن جاءِ عشق هوندو اتي قرار ڪيئن رهندو“؟

37- نقل: مدد خان پناڻ (جيڪو ماڻهن ۾ دلدار خان جي نالي سان مشهور هو) جي ڦرلٽ وارن ڏينهن ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن ڪهڙن تشريف وٺي ويا ٿي! رستي ۾ ڪنهن ماڻهو کين عرض ڪيو ته حضرت! دلدار خان پنهنجي لشڪر سان دريا جي ڪپ تي لٿل آهي اوهان پنهنجو شهر ڪيئن ڇڏي وڃو ٿا؟ جواب ۾ فرمايائون ته اسان جو سمورو سامان اسان جو دلبر اڳيئي لٽي ويو آهي! تنهن ڪري اسان کي ڦرلٽ جو ڪهڙو پوءِ؟

38- نقل: غلام محمد نظاماڻي تندي سومر جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن سان گڏجي ديهه ڪنگري (درگاه مبارڪ کان اوڀر ۽ ڪوه) آياسون، مان سندن چاهي انور جي زيارت ۾ مست هوس پاڻ ڪرمن احقر ڏانهن نٿي ڏٺو! پوءِ خدمت اقدس ۾ عرض ڪيم ته حضرت! عاشق، معشوق جو نظارو ڪري ٿو پر معشوق انڌانهن نظر نٿو ڪري ان جو سبب ڇا آهي؟ پاڻ فرمايائون عاشق جي دير سان حاضر ٿيڻ سبب! هتي چونڌڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

در دل من رازي است تو هم داني

دل من ڪشته نازي است تو هم داني

(منهنجي دل ۾ هڪ راز آهي جنهن کي تون به ڄاڻين پيو، ۽ منهنجي دل ناز سان ڪٽل آهي ان جي توکي به خبر آهي!)

39- نقل: گل فقير مونگيو نقل ڪري ٿو. هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن نلاهه ۾ تشريف فرما ٿيا هئا! عشا نماز کان بعد فقير جان

محمد پاڻ سڳورن جي حضور ۾ ڳائڻ لڳو! ۽ ان وچ ۾ سنڌي جو هي بيت پڙهيائين:

جت ويا جاڏي ٿي وات نه سونهين تاڏي
هي سٺي ڪرڳل ڪيچن جوتن تانگهي تاڏي
سچن منهن مانڏي، ڪر ته ڪاهل نه ٿيان!

پير سائين جن اهڙو ٻڌي ان فقير کي فرمايائون ته وري پڙه ۽ ٻانهي کي
حڪم ڪيائون ته قلمدان ڪٿي اچ؟ ٻانهي قلمدان پيش ڪيو! ان وقت مون کي
فرمايائون ته ڪجهه پڙهيو آهين مون عرض ڪيو ته حضرت ڪجهه به نه! پوءِ
محبوبانه انداز ۾ فرمايائون ته تون به ترار هئڻ لاءِ ڪوري وٺي آيو آهين پوءِ
بيت پنهنجي هٿ مبارڪ سان لکيائون.

40- نقل: حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن جي عادت مبارڪ هئي ته
هي بيت وري وري پڙهندا هئا:

بيا بياڪه مرا آرزوءِ تست آخر
نشاط من قماشاءِ روئے تست آخر

(يعني اڄ اڄ جو مون کي تنهنجي ئي ته سڏ آهي ۽ منهنجي خوشي تنهنجي
منهن مبارڪ جي ڏسڻ ۾ آهي.)

41- نقل: يعقوب فقير ڏيئي ۽ خليفه ميان عبدالرحمن سندن خدمت ۾
عرض ڪيو ته حضرت، الله تعاليٰ جي بي مثال ۽ منزله ذات جي زيارت
ڪيئن ٿيندي؟ پاڻ فرمايائون:

عاشق تڏان ديواگهتي جتان جسم نه جاني!

42- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته
جڏهن مجنون ظاهري موت سان رحلت ڪئي! تڏهن بگهڙ سندس لاش تي
اچي گڏ ٿيا، هڪ وڏي عمر جي بگهڙ ٻين کي چيو ته مجنون عشق جو زهر
کاڌل آهي. جيڪو ڪيس کائيندو ته هلاڪ ٿيندو! اهڙي طرح سمورا بگهڙ
ٽهي پڄي ويا!

اتي پاڻ ڪريم هي نڪتو بيان فرمايو ته ”هر انسان مجنون آهي بشرطيڪ
سندن دل ۾ عشق الاهي هجي، پوءِ جيڪڏهن وٽس خيالي بگهڙ غير جا دليل
وجهڻ ايندو ته زهر جي بوءِ سونگهي پڄي ويندو!

فصل ٻيون

محبت ۽ بيقراري

1- نقل: هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته طالب کي گهرجي ته پنهنجي دل هميشه محبوب حقيقت جي انتظار ۾ ائين رکي جيئن عاشق پنهنجي وچڙيل محبوب جي ڏسڻ لاءِ هميشه پريشان ۽ بيقرار هوندو آهي:

معلق راڄ صبرو ڇهه قرار است!

محبت ۾ ڦاٿل دل کي ڪهڙو صبر ۽ ڪهڙو قرار هوندو؟

اتي هي سنڌي بيت به پڙهيائون:

صائم سڪي جيئن اڏان جي آواز کي

مون تن آهي تيئن سڪايو سڄيئن!

يعني جيئن روزه دار مغرب جي آڏان جو منتظر هوندو آهي تيئن آئون به دوست جو منتظر رهندو آهيان.

2- نقل: هڪ ڏينهن جهجي ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ حاضر هوس! جڏهن ته پاڻ سڳورن حافظ شيرازي جو ديوان ٿي پڙهيو! تنهن ڪري جماعت تي شوق ذوق ۽ وجد جو سخت غلبو هو! پاڻ ديوان پڙهڻ کان بس ڪيائون ته جماعت جي بيقراري خود بخود آرام ۾ مٽجي وئي.

ابوبڪر فقير (جيڪو پنهنجون جوڙيل ڪافيون ۽ شعر سندن حضور ۾ پڙهندو هو ۽ پڻ سنڌي ۾ به ڪافي جوڙڻ ۽ پڙهڻ ۾ مشهور هو) وري ديوان حافظ سندن خدمت ۾ آندو ته کيس فرمايائون: هن کان اڳي ديوان پڙهڻ سان شوق ۽ ذوق حاصل ٿيندو هو، پر هاڻي ذوق هٿ نه ٿو اچي! توهان کي گهرجي ته ٻه ٽي غزل ياد ڪري شوق ۽ ذوق جي وقت پڙهو!

بعد ۾ ٻانهي ڏانهن منهن مبارڪ ڪري اشارو ڪندي فرمايائون ته: جيڪڏهن ديوان حافظ هي شخص پڙهي ته لائق آهي!

پڻ پنهنجي زبان مبارڪ سان هي لفظ (سنڌي جا) به ارشاد فرمايائون: جي چئجيس ته ڏاند کي گابو ڄاڻو آهي ته وسهي، يعني کيس چئجي ته ڏاند گابو ڄڻو آهي ته ان تي ويساهه ۽ يقين ڪندو.

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مخدوم نوح

رحمة الله عليه هالا ڪنڊي جو رهندڙ کي ابتدا ۾ شوق ۽ ذوق ايڏو ته سخت هو، جو رات ڏينهن بيقرار ڳوٺ ڳوٺ ۾ ڦرندو هو! جڏهن شهر جي ماڻهن کي ستل ڏسندو هو، چوندو هو ته ”اهي خدا کي لهي آرام سان سمهي پيا آهن، اي نوح! تو ڪجهه نه ڪيو ۽ نه خدا مليئي! تنهن ڪري ڳوٺ ڳوٺ ڦرين پيو“ انهن لفظن سان سندس عشق جي باهه تيز ٿي ويندي هئي ۽ ويتر بيقرار ٿي پوندو هو! چونڌڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

راه طلب منزل آرام نه دارد

هر سفر ريگ روان قافله ما

(منزل جو طالب آرام نه ڪندو آهي! ريگستان جي واري اسان جي قافلي جو هر سفر آهي)

4- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت مخدوم نوح سرور عليه الرحمة جڏهن جذب جوش ۽ بيقاراري جي حالت ۾ رات ڏينهن سجاڳ رهي گهمندو ڦرندو رهندو هو! تڏهن سندس دل ۾ وهڻ پيدا ٿيو ته الائي ڇو آءٌ سجاڳ ۽ بيقرار پيو رهان؟ هڪ ڏينهن مراقبي ۾ ويٺو هو ته مٿس ننڊ غلبو ڪيو ۽ خواب ۾ ڏٺائين ته غيب جو هٿ سندس ڪنڌ ۾ آهي ۽ غيب کان آواز آيس ته منهنجو هٿ تنهنجي ڪنڌ ۾ آهي مون توکي سجاڳ ڪيو آهي تون پاڻ سجاڳ نه ٿيو آهين:

اگر از جانب معشوق نباشد ڪشش!

ڪوشش عاشق بيجاره بجائے نه رسد

(جيڪڏهن معشوق جي طرف کان ڪشش نه هوندي ته عاشق ويچارِي جي ڪوشش ڪيس جاءِ تي پهچائي نه سگهندي!)

5- نقل: حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جڏهن اصحاب ڪهف جا، دقيانوس جي شهر کان ٻاهر نڪري جهنگل ڏانهن روانا ٿيا! تڏهن کين هڪ پڪرار مليو ۽ چيائين ته يارو ڪاڏي ٿا وڃو؟ هنن چيو ته الله تعاليٰ جل شانہ ڏانهن ٿا وڃون! پڪرار چيو ته مان به توهان سان الله جل شانہ ڏانهن هلندس! پوءِ انهن سان گڏجي روانو ٿيو ۽ پڪرار جو ڪتو به ساڻن روانو ٿيو! جڏهن ٻه ٽي قدم اڳتي هليا تڏهن ڏٺائون ته ڪتو به اسان جي پويان اچي پيو، ڪتي کان پڇيائون ته ڪاڏي ٿو وڃين؟ ڪتي حال

جي زبان سان چيو ته مان به توهان سان هلاڻ ٿو! هنن چيو ته تون اسان سان نه هل! تون اسان جي جنس مان نه آهين. ڪتي چيو ته يارو! جيڪڏهن الله جي طلب لاءِ جنسيت شرط آهي ته توهان به واپس ورو چو ته توهان به الله تعاليٰ جي جنس مان نه آهيو! اهڙي طرح ڪتو ساڻن گڏجي هليو:

سگ اصحاب كهف روزه چند

پڻ نڪان گرفت مردم شد

اصحاب كهف جي ڪتي ڪجهه ڏينهن نيڪن جي صحبت اختيار ڪئي ماڻهو ٿي پيو! ۽ چونڌڙ ڪهڙو نه چڱو چيو ته:

يڪ نظر فرمائے کہ مستغني شوم از ابناء جنس

سگ کہ شد منظور نجم الدين سگانرا سرور است

(هڪڙي نظر فرمايو ته هر جنس کان بي نياز ٿي وڃان جيڪو ڪتو نجم الدين بزرگ عليه الرحمة جو منظور نظر ٿيو سو سڀني ڪن جو سردار ٿيو هو!)

6- نقل: هڪ ڏينهن ڪڇ جي سفر ۾ ٻانهي کي خطاب ڪري فرمايائون ته نماز بغير محبت ۽ ذوق جي بي فائده آهي! مون عرض ڪيو ته حضرت اسان جي به مرضي نماز نه پڙهڻ جي آهي! جيڪڏهن حڪم ٿئي ته نماز ڇڏي ڏيون پاڻ ٿوري دير ماڻ ڪري فرمايائون: ڇڏي ته بهرحال ڪونه آهي!

نماز عابدان قعده وسجود است، نماز عاشقان ترک وجود است

(يعني عابدن جي نماز ته قعدو ۽ سجود آهي مگر عاشقن جي نماز وجود کي ڇڏي ڏيڻ آهي.)

7- نقل: حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس سره جن محبت ۽ جوش سان ڳالهه بيان فرمائيندا هئا ته هڪڙي ماڻهو ان گم ڪيو هو ۽ چيائين ٿي ته جيڪو مون کي ان لهي ڏيندو تنهن کي به ان ڏيندس! ڪنهن ماڻهوءَ کيس چيو ته اها ڪهڙي بيوقوفي آهي جو هڪ ان جي عيوض به ان ڏئين ٿو؟ ان ماڻهوءَ جواب ڏنو ته توکي گم ٿيل جو قدر نه آهي! جيڪڏهن گم ٿيل شيءِ واپس هٿ اچي ته ان جي عيوض ٻيڻو ڏيڻ ۾ ڪهڙو حرج! پير سائين جن جي فرمودي ۾ نڪتو هي آهي ته جڏهن انهيءَ شخص هڪ ان جي جدائي ۾ به ان ڏنا ٿي ته پوءِ مرشد جيڪا هڪ وڏي نعمت آهي ان جي جدائي ۾ جي سئو ساھ هجن ته به قربان ڪجن! چو ته انهيءَ نعمت جو قدر طالبن کي

هوندو آهي جيئن چيو اٿن ته: قدر عافيت کسے داندڪ مصبٽے گرفتار آيد
(يعني تندرستي جو قدر ان کي هوندو جيڪو بيمار ٿيو هوندو:)

مٿي منهن جي تي هُون سسِين لڪ هزار

هر هر وڊيم هيڪڙي تنهن جو تند تنوار

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن اسان کي ٻڌايو ته هڪ ڏينهن حضرت مخدوم سائين قدس سره جن سان گڏ هئاسون! وات ۾ حضرت مخدوم سائين قدس سره جن تي محبت ۽ شوق وچان حال جو غلبو ٿي ويو ۽ ڊڪڻ لڳا جيتوڻيڪ فقيرن جي جماعت به سندن پويان ڊڪي پر رهجي وئي، فقط آئون سندن پير وٺي هلندو پي آيس! پاڻ هڪ جاءِ تي ويهي رهيا ۽ سڄو بدن پگهر سان شل ٿي ويو! مون کين ڪپڙي سان واءِ هڻڻ شروع ڪئي! ٿوري دير کان پوءِ ٻيا فقير به اچي ويا. پاڻ فرمايائون ته فقيرو! هوا هڻڻ وارو ڪپڙو شاهه (ميان صاحب) کان وٺي توهان هوا هڻو؟ حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ان کان بعد اسان ميان صاحب قدس سره جن کان پڇو ته مخدوم سائين قدس سره جن جو ڊڪڻ ڪهڙي سبب جي ڪري هو پاڻ جواب ڏنائون ته هي به حال هيو!

9- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت ميان صاحب رحمة الله عليه جن فرمائيندا هئا ته ڪڏهن ڪڏهن حضرت مخدوم سائين قدس سره جن تي محبت ۽ شوق ۽ بي قراري اهڙي ته غالب ٿيندي هئي جو سڄي رات مسجد شريف ۾ ڦرندا رهندا هئا ۽ هي سنڌي بيت تڪرار سان پڙهندا رهندا هئا:

پر پُونءِ مٿي پير مَن سڪي ساڻيهه کي

ڪنهن سياڳي وير ماڳ ملندءِ مارئي

يعني پرديس ۾ دل ۽ پير وطن جي ڪشش ڪندا آهن ۽ ڪنهن ڀلاري ساعت ۾ مارئي پنهنجي اصلي وطن پهچنديءَ.

10- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڇ جي سفر ۾ بندر مڏئي (جيڪو ڪڇ جو شهر ۽ حاجين جي وڃڻ جي جاءِ آهي) تي لهڻ فرمايائون فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! جيڪڏهن ڪرم فرمائي بندر تي هلو! جتان

جهازن تي حاجي چڙهي حرمين شريفن جي زيارت لاءِ ويندا آهن! ته انهن جو معائنو ڪريون؟ پاڻ ڪريم يارن جي سوال تي گهوڙي تي سوار ٿي جماعت سان اچي درياهه شور تي تشریف فرما ٿيا! پوءِ جڏهن سمند جون چوليون ۽ لهرون ڏٺائون، تڏهن آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن جي فراق کان هي بيت پڙهي روئي پيا:

اشتياق ڪم بديدار تودارد دل من

دل من داندمن داند دل من

منهن جي دل جيڪو تنهنجي ديدار جو شوق رکي ٿي، ان جي خبر منهن جي دل جاڻي يا مان ڄاڻا، ۽ سندن مولود جا هي لفظ: منهنجو عرض چؤ وڃي پيش ڀرين!

سندن زبان تي بي اختيار تڪرار سان جاري رهيا! ۽ اکين مبارڪن مان فراق جا قطرا موتين وانگر پئي ڪريا! پوءِ فرمايائون عجيب شوق، صداقت ۽ يقين جا مالڪ آهن حاجي سڳورا جيڪي هي سمند عبور ڪن ٿا، جتي پاڻي ۽ آسمان کانسواءِ ڪجهه به ڏسڻ ۾ نٿو اچي. پڻ فرمايائون هن کان اڳي سامونڊي سر مان ذوق ڪونه ايندو هو،

مگر هاڻي، سمند جي هولناڪي ڏسي سمند ۾ سدائين سفر ڪندڙن جي بلند همتي ۽ عظيم فطرت جو يقين ٿيو، سمند جي طوفانن مان دل ۾ عجيب ذوق ۽ ڪيفيت پيدا ٿي آهي.

11- نقل: هڪ ڏينهن هڪڙي درويش (جيڪو عباسي خاندان سان تعلق رکندو هو ۽ سندس وڏا پشت به پشت بزرگ ۽ ولي ٿيندا آيا) کي ڪو ماڻهو خدا جو نالو وجهي پنهنجي ڪم سان وٺي ويو ٿي، سو هڪ رات هن فقير وٽ ڪڙبي ۾ رهيو ۽ رات جو پاڻ ۾ صحبت ڪئي سون ان درويش پڇاڙيءَ ۾ سنڌيءَ جو هي بيت پڙهيو:

جان جان آھن جوءُ ۾ تاڪي ساڻن اور

ڏھ ڏھ پيرا ڏينھن ۾ پاڻ مٿانئن گھور

وياجي هنگلور ڪرم ملندي ڪاپري!

هن بيت ٻڌڻ شرط مون تي درد ۽ شوق جو اهڙو غلبو ٿيو جو صبح سان درگاه مبارڪ ڏانهن روانو ٿي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي قدم

بوسِيءَ کان مشرف ٿيس، جڏهن عشا جي غاز پڙهي پاڻ ڪريم حويلي مبارڪ ڏانهن تشریف فرما ٿيا تڏهن مون فقيرن کان پڇيو ته حضرت جن عشا غاز کان پوءِ واپس مسجد ۾ ايندا آهن يا نه؟ فقيرن چيو ته نه پوءِ مسجد شريف جي اترين طرفن ۾ وڃي ويهي رهيس! ان وقت حاجي جعفر هڪ پئسي جا پڳڙا وٺي آيو اڌ مون کي ڏنائين ۽ اڌ پاڻ رکيائين، پڳڙن کائڻ دوران حاجي جعفر لاڙ ۾ نئين اناج بابت پڇيو مون ٻڌايو ته جوار جو فصل تيار ٿي ويو هو، سو آئون کائي آيو آهيان، باقي ساريون اڃان تيار نه ٿيون آهن! حاجي صاحب چيو ته مون کي حمزه فقير ٽالپر (جهان خان ٽالپر جي رهندڙ) سگداسي چانورن جي دعوت ڏني آهي! ايتري ۾ پاڻ سڳورا اتي تشریف فرما ٿيا، پر اسان کي سندن تشریف آوري جي ڪا به خبر نه رهي ۽ پاڻ اسان جي پرسان بيهي آهستي فرمايائون ته اي درويشو! رڳو دنيا جي ڳالهين ۾ مشغول آهيو ۽ الله تعاليٰ جي يادگيري نٿا ڪريو؟ ان وقت حاجي جعفر ۽ ٻيو هڪڙو فقير جيڪو اسان جي پرسان ويٺو هونئن کين چيو ته درويش! تون وعظ جي لاءِ نه آيو آهين ۽ نه وري اسان توکي وعظ لاءِ گهرايو آهي جيڪڏهن الله تعاليٰ جو طالب آهين ته مسجد ڪشادي پيئي آهي وڃي ڪنهن ڪنڊ ۾ مراقبو ڪري ويه! ان وچ ۾ مون ڀڳل چٽا کڻي کين ڏنا ۽ منهن جي نظر ٻي طرف هڻي پاڻ ڪريم اهي چٽا پنهنجي اچي کڻي جيڪا کين ڪلهن مبارڪن تي هئي ان جي پلو ۾ ورتا ۽ واپرائڻ لڳا، جڏهن چئن کائڻ جو آواز فقيرن جي ڪن تي پيو تڏهن ڪاوڙجي چيائون ته درويش! تو اسان کي ته وعظ ٿي ڪيو ۽ هاڻ وري پاڻ چئن کائڻ ۾ مشغول ٿي ڇاپا ڪرڻ ٿو! پاڻ ڪريم فرمايو ته درويشو! مون چٽا سوال ڪري ڪونه ورتا آهن هن درويش خود بخود مون کي ڏنا آهن! انهيءَ گفتگو ۾ فقيرن حضرت پير سائين قدس سره جن کي سڃاتو ۽ روئي پيرن مبارڪن تي ڪري پيا ۽ هڪڙو فقير ته وجد ۾ اچي ويو پر آئون پنهنجي جاءِ تي ويٺو رهيس، ايتري ۾ پاڻ ڪريم خود مهرباني فرمائي آرام لاءِ منهنجي گوڏي تي مٿو مبارڪ رکي سمهي پيا ۽ زبان مبارڪ سان فرمايائون ته فلاڻا توکي هتان وٺي ته ٿورو وقت ٿيو آهي وري موٽي آئين؟ مون سڄو حال احوال عرض رکيو ۽ سنڌي بيت جيڪو درويش پڙهي ٻڌايو هو اهو به بيان ڪيم پاڻ ٻڌڻ شرط اتي الله تعاليٰ جو

نالو مبارڪ زبان تي آئي پنهنجي پيرن واري جاءِ تي ويهي رهيا.

12- نقل: حضرت پير سائين قرس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته مخدوم لعل شهباز قدس سره هڪ اهڙي وليءَ کي ڏٺو جيڪو حقيقي ذات جي محبت ۽ عشق ۾ بي انتها هو! ۽ الله تعاليٰ جي نالي ٻڌڻ سان سڙي ڦلهار ٿي ويو هو! جيئن آيت شريف: ”اذا ذكر الله وجلت قلوبهم“ جي تفسير ۾ تفسير حسيني واري لکيو آهي ته اهي ٻانهي جڏهن الله تعاليٰ جو نالو وٺن، ورتو وڃي ته انوار ۽ تجلبن جي هيبت کان ڊڄي وڃن! ۽ الله جي جلال ۽ عظمت کان پروانن وانگر پنهنجي هستي ساڙي ويهن ۽ سندن نظر خدا جي غير کان بند ٿيل هجي ٿي:

ديده از غير تماشا، تو بر دوخته باد

آتش عشق تو جان و دل ماسوخته باد

(يعني منهنجي اک غير جي ديدار کان خدا ڪري سبيل هجي، تنهنجي عشق جي باهه اسان جي دل ۽ ساهه کي ساڙيندڙ هجي شال)

مخدوم لعل شهباز قدس سره اهڙي ولي ڪامل جي ڳولا ڪرڻ لڳو گهڻي مدت کان بعد ”آخر چوڻده يابنده است (يعني نيٺ ڳوليندڙ لهندڙ آهي) هڪ عشق جي سڙيل ۽ محبت جي ماريل بزرگ سان ملاقات ٿيس ۽ ان جي صحبت ۾ ويهي رهيو! جڏهن نماز جو وقت ٿيو، تڏهن لعل شهباز ان بزرگ کي چيو ته نماز جو وقت ٿي ويو آهي اٿو ته نماز ادا ڪريون بزرگ چيو ته نماز ڇا آهي؟ مخدوم لعل شهباز قدس سره ورائيو ته نماز عبادت آهي پوءِ بزرگ کي وضو ڪرائي پاڻ امام ٿيو ۽ هن کي مقتدي ڪري بيهاريائين جڏهن لعل شهباز نماز جي تڪبير چيائين الله اڪبر! بزرگ عشق جو سڙيل الله جي اسم ٻڌڻ شرط محبوب حقيقي جي محبت ۾ سڙي خاڪ ٿي ويو! مخدوم شهباز جڏهن نماز کان فارغ ٿيو، تڏهن ڏٺائين ته بزرگ عشق کان سڙي ڦلهار ٿي ويو آهي ڏسي پريشان ٿيو! پوءِ ان خاڪ کي پنهنجي ساري بدن تي مليائين ۽ ان خاڪ ملڻ ڪري اهڙو اثر ٿيس جو جڏهن الله تعاليٰ جو نالو مبارڪ ٻڌندو هو ته ان وقت سندس هر هر وار جي پاڙ مان رت نڪري ايندو هو! ان ڪري حضرت مخدوم قدس سره جا مريد پنهنجي جسم تي ڦهلار مليندا آهن پر هن خاڪ ۽ هن ڦلهار ۾ وڏو فرق آهي ڇو ته مخدوم لعل شهباز عشق جي

سڙيل جي خاڪ مڪي هئي، جنهن ڪري سندس وارن مان رت نڪرندو هو، هي جيڪو متابعت ڪري ڦلهار مڪن ٿا اهو ته مينهن ۽ جانورن جو چيڻو مڪين ٿا حافظ شيرازي عليه الرحمة ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

هزار نڪته باريڪ تراز موٽي اينجا است

نه هر ڪم سر بتراشد قلندري داند

(يعني هتي وار کان به سنهڙا هزار نڪتا آهن، جن کي هر مٿي ڪوڙائيندڙ قلندر نٿو ڄاڻي سگهي.)

13- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ولي ڪامل اهو آهي جنهن جي حضور ۾ جڏهن مردن ۽ عورتن جي جماعت موجود هجي ته نه مردن کي عورتن جي خبر رهي نه عورتن کي مردن جي خبر پوي! سڀئي الله تعاليٰ ڏانهن رجوع هجن!

اي عزيز هي ڪمال سندن ذات مبارڪ ۾ هو جو زالون ۽ مڙس حضور ۾ حاضر هوندا هئا مگر هڪ ٻئي جي حال کان بي خبر هوندا هئا ٻنهي جماعتن کي پاڻ ڪرڻ جي حسن باڪمال تي نظر هوندي هئي.

14- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جنهن کي اهر جي داڻي جيترو ايمان (جنهن مان مراد محبت آهي) دل ۾ هوندو ان کي دوزخ ۾ نه وجهندا،

اي عزيز، پير سائين جن جي هن مقوله کي آسان نه سمجهه هن ۾ هڪ نڪتو آهي جو ايمان کي اهر جي داڻي سان تشبيهه فرمائي اٿن هي حضور صلي الله عليه وسلم جي امت لاءِ آساني آهي ورنه اهو انسان جي دل ۾ وار کان به سنهڙو هڪ لاڙو ٿيندو آهي جيڪڏهن حق ڏانهن ٿيو ته سڄو وجود ان طرف متوجه ٿي پوندو، ۽ اهو ئي ايمان آهي، مولوي قدس سره فرمائي ٿو:

هر ڪم رابهر ڪار ۾ ساختند

ميل اواندر دلش انداختند

(هر هڪ کي ڪنهن نه ڪنهن ڪم سان لڳايو اٿن ۽ ان جي دل ۾ لاڙو انهيءَ ڪم جو وڌو اٿن) ورنه جنهن طرف خيال متوجه آهي ان جو اهوئي معبود آهي حديث شريف: ”من شغلک فهو صنمک“ يعني جيڪا تنهنجي مشغولي آهي اها ئي تنهنجو معبود آهي.

15- نقل: ابتدا ۾ شوق جي جوش کان چوندو هيس ته مان حضرت مرشد ڪريم جو پت آهيان ۽ پيا عزيز چوندا هئا ته تون پاڻ کي گاريون ڏئين ٿو! جڏهن درگاه مبارڪ تي زيارت کان مشرف ٿيس تڏهن حضور ۾ عرض ڪيم ته حضرت! پهريون پيءُ ڀلو يا پويون؟ پاڻ فرمايائون ته پهرين پيءُ مان آيو پيدا ٿيندو آهي ۽ پوئين پيءُ (آني) مان ٻچو پيدا ٿيندو. آيو ڪڏهن بادي ۽ ڪڏهن گندو ٿي ويندو آهي ۽ ان مان ٻچو نه نڪرندو آهي پيءُ اهو ڀلو جنهن مان ٻچو پيدا ٿئي جنهن پيءُ مان آيو پيدا ٿئي پر ان مان ٻچو پيدا نه ٿئي اهو پيءُ نه آهي. اي عزيز، ولادت به قسم آهي، هڪ صوري ٻي معنوي، جيڪو ٻي دفعي پيدا نه ٿيو اهو حيوان آهي انسان نه آهي چوندڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

سَالِهَادِر پَاتِي پِيرَان سَجْدَه ميڪَرْدَم وَلِي

عَاقِبَتِ دَرچَشْمِ خُودِ اِنْسَانِ كَامِلِ يَاقُوتِ

(ڪيئي سال پيرن جي پيرن ۾ جهڪندو رهيس پر آخر پنهنجي اکين ۾ ڪامل انسان لڌم!)

16- نقل: هيڪر پاڻ ڪرمن هن فقير کي فرمايو ته: توکي الله تعاليٰ جل شانہ وجد مان (جنهن جي ڪري تڪبر ٿيندو آهي ۽ تڪبر جي ڪري خلق کي تڪليف ٿيندي آهي ۽ خدا جي خلق کي تڪليف ڏيڻ ۽ خدا جي خلق کي ڏکيو بي ادبي آهي بي ادبي بي نصيبي جو سبب آهي) ڪمال عاجزي رابطي ۽ محبت جي ڪري سگهوئي گمراهي جي ڪُن کان سلامت آندو!

17- نقل: ميندرو فقير پليجو نقل ڪري ٿو ته هڪڙي ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ هڪ فقير عشق ۽ محبت جو سڙيل، بيقرار ۽ پریشان ٿي دانهون ڪندي حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! جيڪا منهنجي اندر ۾ باهه پري ٿي ان مون وٽ ڪجهه نه ڇڏيو آهي ۽ بي اختياري سبب هن کان وڌيڪ ڪابه طاقت نه آهي ۽ بس هاڻ جڻيون پاڻي ٻانڀڻ جي دڪان تي ويهي ٿو رهان! پاڻ ڪرمن مرڪي هٿ سان صبر جو اشارو فرمائي هڪ نقل بيان فرمايائون ته هڪ عورت چڻا ۽ پاڻي. ڊيگڙي ۾ وجهي هيٺان باهه ڏنائين ۽ جڏهن چڻا باهه جي تيزيءَ کان پاڻي سان گڏ ٿيڻ لڳا تڏهن انهيءَ عورت چمچي سان انهن جي ڪچي ۽ پڪي جي خبر لهي

چيو ته توهان ۾ اڃا ڪچائي باقي آهي گهڙي ساعت صبر ڪيو ۽ باهه جي تپش کان نڪ ٿيو، پوءِ توهان کي پنهنجي جان ۾ جاءِ ڏيندس!

18- نقل: خليفو سيد نالي منو ڪوڏ جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن سان گڏ هيس ۽ گهڻائي جي ڪري گهوڙا پاڻ ۾ ڳنڍجي پيا اوچتو هڪ فقير جي گهوڙيءَ پاڻ ڪرمن جي گهوڙي کي مٿو لڳايو! فقير پنهنجي گهوڙي کي لغام هڻي پوئتي ڪيو پاڻ ان کي فرمايائون ته گهوڙيءَ کي واڳ نه هڻ جيئن توهان محبت ۽ وجد جي غلبي کان مون تي ڪرندا آهيو تيئن محبت جي غلبي کان تنهنجي گهوڙي منهنجي گهوڙي کي مٿو هڻي ٿي!

19- نقل: هيڪر پاڻ ذاتي ۽ صفاتي ۽ افعالي محبت جي بيان ۾ ارشاد فرمايائون ته هڪڙي شخص کي ڪنهن بزرگ سان سندس فعلن جهڙوڪ عبادت، زهد ۽ سهڻين عادتن سبب محبت ٿي اتفاق سان بزرگ کان ڪو اهڙو فعل ظاهر ٿيو جنهن جي ڪري انهيءَ ماڻهوءَ جي ساڻن محبت ختم ٿي ويئي! ۽ ٻي هڪڙي ماڻهوءَ کي صفاتي محبت هڪ گهوڙي جي سٺي رفتار تي ٿي پيئي اتفاقاً اهو گهوڙو مندو ٿي پيو، جنهن ڪري ان جي محبت به ختم ٿي ويئي، ۽ هڪ ٽين شخص جي ذاتي محبت پنهنجي سهڻي پٽ تي ٿي پيئي جنهن کي تمام پيارو رکندو هو اوچتو قضا الاهي سان ان کي ماما نڪري پيئي جنهن ڪري اهو چوڪرو نابين ۽ مندو ٿي پيو ۽ سهڻو منهن ماما جي داڻن سان داغدار ٿي ويس پر پيءُ جي محبت زائل نه ٿي جيئن هئي تيئن باقي رهي! اي عزيز، معلوم ٿيو ته محبت افعالي ۽ صفاتي ضد سان بدلجي ويندي آهي ۽ ذاتي محبت ۾ ڪڏهن به تغير ۽ تبديلي ڪونه آهي!

20- نقل: حاجي عبدالله نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي محفل مبارڪ ۾ کين عرض ڪيم ته حضرت! جتي به اوهان ڪرمن جي مريدن سان ملاقات ٿيندي آهي ان وقت پنهنجي دل ۾ سمجهندا آهيو ته اسان جي ڪا پراڻي واقفيت آهي! پاڻ سڳورن ارشاد فرمايو ته سڀئي مريدن جا روح پير ڪامل جي مٿ ۾ هوندا آهن ان ڪري اهي اڳتي واقف آهن! هتي مولانا رومي رحمة الله عليه مثنوي معنوي ۾ ڪهڙو نه سنو چيو آهي:

متحد جانهاڻي شيران خدا

جان گرگان و سگان هريک جدا

(يعني خدا جي شينهن جي جان هڪ آهي، بگهڙن ۽ ڪتن جي جان جدا جدا هوندي آهي)

اي عزيز، انهن جي محبت نه افعالي آهي نه صفاتي بلڪ محبت ذاتي آهي جيڪا عالم ارواح ۾ رکي اٿن پير جي مٿ محيٽ آهي جنهن ۾ سڀني مريدن جا روح موجود آهن، جيئن ته ميثاق واري ڏينهن سڀني ولين سڳورن روحن ۾ هٿ وڌايو ۽ هر هڪ پنهنجي هٿ جي ڪشادگي مطابق مٿ پري آندي! انهن مان بعضي محمدي المشرب (محمدي طريقي وارا) آهن جيڪي قدم بقدم نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن جي متابعت ۾ مضبوط آهن ۽ آية شريف: ”يد الله فوق ايديهم“ مان گهڻو حضور ڪن ٿا، هتي پاڻ ڪريمن طرف اشارو فرمايو آهي!

21- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ٽنڊي بهادر خان نظاماڻي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا اتي خدا بخش نظاماڻي جو ننڍڙو پٽ فضل نظاماڻي اچي پاڻ ڪريمن جي گوڏن مبارڪن تي ويهي رهيو پيءُ ان کي منع ڪئي ۽ چيائين ته ادب ڪر! سائين ڪريمن فرمايو ته عشق ۾ ڪو به ادب نه آهي.

22- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪڙي صحابياڻي جي بي بي خديجة الكبرى رضي الله تعالى عنها سان ڏاڍي محبت هئي بي بي خديجة الكبرى جي وصال شريف کان پوءِ اها صحابياڻي ڪڏهن ڪڏهن حضور صلي الله عليه وسلم جن جي خدمت اقدس ۾ حاضر ٿيندي هئي! حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن پنهنجي ڪلهن واري چادر ان صحابياڻي لاءِ وڇائيندا هئا ۽ جيستائين اها صحابياڻي اتي ويٺي هوندي هئي تيستائين ان سان ئي ڳالهيون ڪندا رهندا هئا. سندس اچڻ ۽ وڃڻ وقت دلجوئي لاءِ اتي بيهندا هئا، ان ڪري حضرت عائشه صديقہ رضي الله تعالى عنها فرمائيندي هئي ته جيتري ريس مون کي هن عورت جي ڪري اچي ٿي ايتري سندن ٻين گهر وارين جي ڪري نه ٿي اچي، ڇو ته ان جي عزت حضرت خديجة الكبرى جي ڪري آهي!

23- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي پهرين شادي حضرت بي بي خديجه الڪبري رضي الله تعالى عنها سان ٿي حضرت بي بي صاحبہ شادي واري رات حضور جن جي قرب محبت ۽ خوشيءَ کان پنهنجو سڄو مال ۽ ملڪيت مٿانن قربان ڪري ۽ گهوري ڇڏيو هو! پاڻ جڏهن بي بي صاحبہ جي حوالي ۾ آيا تڏهن کين ان گهر ۾ رهڻ دل تي بار ٿي پيو ۽ بي بي صاحبہ کي فرمايائون ته هت رهڻ مون کي ڏکيو لڳي ٿو بي بي صاحبہ عرض ڪيو ته حضرت! هي گهر ۽ هي بسترو توهان جي قدمن مبارڪن تان قربان! جيڪا توهان جي مرضي آئون ان تي راضي آهيان پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن پنهنجي اصلي گهر ۾ اچي زمين تي بغير بستري جي سمهي پيا! حضرت بي بي صاحبہ فرمائي ٿي ته ان رات جيڪا فرحت ۽ خوشي ان جاءِ ۾ حاصل ٿي اها اهڙي هئي جو بي سڄي عمر انهيءَ جي بنسبت خواب ۽ خيال جي برابر هئي!

24- نقل: فيروز فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته مون کي حال (ڪيفيت جو لقاء) معلوم ٿيو ۽ ارادو ڪيم ته حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيان پر ٻه مهينا گذري ويا عرض ڪري نه سگهيس! هڪ دفعي پاڻ ڪريم روهڙيءَ کان موت تي جڏهن پندن وٽان لنگهيا تڏهن مون کي حڪم ڪيائون ته فيروز! تون پنهنجي گهوڙي اسان جي گهوڙي جي ويجهو ڪر ته پاڻ ۾ ڳالهيون ڪريون! ويجهو ٿيس ته سائين ڪريم جن منهنجي ڪلهي تي هٿ مبارڪ رکيو، گفتگو جي دوران مون عرض ڪيو ته حضرت! مون کي حالت نصبي ٿي آهي خيال ٿي ڪيم ته حقيقت عرض رڪان پر ٻه مهينا گذري ويا عرض ڪري نه سگهيس! ان جو سبب ڇا آهي؟ پاڻ فرمايائون ته ڪمال دوستي، چو ته دوستيءَ ۾ هڪ هيبت پيدا ٿئي ٿي اها خوف ۽ خطري کان نه هوندي آهي بلڪه عاشق گهرندو آهي ته هميشه محبوب جي حضور ۽ قرب ۾ رهان پر ڳالهائڻ جي طاقت نه رهندي اٿس، ان وقت هي رباعي ارشاد فرمايائون:

هميخواهر که رازدل بتو گريم ولي جائے نمی بینم،
اگر جائے کنر پیدا ترا نتها نمی بینم

(آئون گهران ٿو ته توکي دل جو راز عرض ڪريان، پر اهڙي جاءِ نٿو ڏسان جيڪڏهن جاءِ لهان ٿو ته توکي اڪيلو نٿو ڏسان پيو!)

اگر تنهاترايابم وجائے هم شود پيدا،

ز شادي دست و پا مي زمر خود راغي بينم

(جيڪڏهن توکي اڪيلو به لهان ۽ جاءِ به موزون هجي ته پوءِ وري خوشيءَ کان نچان ٿو ۽ پاڻ کي به موجود نٿو ڏسان.)

25- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جڏهن طالب کي طلب جي شوق سبب دردناڪ ۽ پريشان ڏسندا هئا تڏهن هيءُ بيت ارشاد فرمائيندا هئا:

جوڳين جاڳي جوءُ سامين ساجهر چڏيو،

تنکي لنگَ لانگوتا لڪير چري ڪونهن قبيلو،

جنم هي هٿ حيلو سي گروءَ گڏ يا ڪا پڙي.

26- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن سيد قابل شاهه عليه الرحمة هن غلام کي چيو ته واذڪر ربڪ اذا نسيت. (يعني پنهنجي رب کي ياد ڪر جڏهن تون نه هجين، هن آيت ۾ فڪر ڪيم ته وجود جي نفي ۽ نسيان حاصل نٿي ٿيو، هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي مسجد شريف ۾ فڪر ۽ مراقبي ۾ ويٺو هيس اوچتو پاڻ سڳورا مسجد شريف ۾ آيا سڀئي فقير سندن استقبال لاءِ اٿي بيٺا ۽ مان فڪر ۾ بي خبري سبب نه اٿس پوءِ اولهه، اوڀر جي سج، حضرت پير سائين قدس سره جن منهنجي پريشان ويهي پنهنجو هٿ مبارڪ منهنجي پاسي ۾ هنيائون غلام درد ۽ الم ۾ مستغرق هو سو روئي سندن گوڏي مبارڪ تي مٿو رکيم! ۽ پاڻ شفقت ۽ مهرباني سان پنهنجو هٿ مبارڪ منهنجي سيني تي رکي الله تعاليٰ جو شڪر بجا آندائون ۽ فرمايائون ته طالب کي اهڙي طرح فڪر ۾ هجڻ گهرجي ۽ فرمايائون ته دلءَ ڪر هي حال هاڻي آڏو آهي سو انشاءِ الله ستت حاصل ٿيندو تون باغيچي ۾ اچي اسان سان صحبت ڪندو ڪر؟ ان کان بعد سائين ڪريم گهڻي مهرباني ۽ توجهه سان سرفراز فرمايو، اهڙي طرح منزل مقصود هٿ آيم!

(الحمد لله عليٰ ذالڪ)

فصل ٽيون

بيخودي ۽ استغراق

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ريگستان علائقہ ڪارو ۾، خليفي محمد شفيع جي دعوت تي تشریف فرماي ٿيا هئا، انهن ڏينهن ۾ هن ٻانهي کي ۽ سيد جمال شاهه کي توحيد جي حالت ۽ سکر جو غلبو هيو! زبان تي بي اختيار شريعت جي خلاف ڳالهيون صادر ٿي وينديون هيون، ان ڪري قابل شاهه جماعت کي اسان جي صحبت کان منع ڪئي ۽ اسان جماعت کان پري هڪ ڀت وٽ سمهي پياسون! اتي حاجي ناري اچي چيو ته اڄ رات جماعت ۾ اهڙو گوڙ اچي پيو آهي، جڻڪ عاشورن جي آخري رات آهي ۽ هڪڙي عورت حالت ۽ وجد ۾ چوي پيئي ته: ٻارهن سال عشق جي درد کي لڪايو سون مگر جماعت ۾ ڪو مرد نظر نٿو اچي تنهن ڪري هي زالائون ڪپڙا مردن کي ڍڪايو ۽ مردن جا ڪپڙا مون کي ڏيو؟ هن ڳالهه ٻڌڻ شرط طبيعت بدلجي وئي ۽ حاجي ناري کي چيم اها مستاني ته عجيب ڳالهيون ڪري پئي! مون کي وٺي هل ته آئون کيس ڏسان پوءِ حاجي ناري سان گڏجي سندن اقامت گاهه جي طرف روانا ٿياسون، جڏهن ويجهو اچي پهتاسون تڏهن مذڪوره مقوله ٻڌڻ شرط بي خبر ٿي ويس ۽ اگهاڙي حالت ۾ ڊڪندي سائين ڪريم جي ڪٽ جي پرسان اچي بيٺس ۽ اگهاڙي هجڻ جي ڪري ان وقت سڀ عورتون پڳيون ۽ اها عورت به پڳي پاڻ سڳورن پهريائين سمجهائون ته محمد وارث مستانو آهي! جڏهن سڃاتائون تڏهن فقيرن کي منهن جي ڍڪڻ جو حڪم فرمايائون ۽ فقير مون کي چادر سان ڍڪڻ تي ۽ مان پري ڪرڻ تي ايتري قدر جو چادر جو ڪجهه ٽڪرو ڦاٽي پيو ان وچ ۾ غيب کان لقاء ٿيو ته هي لباس محمدي آهي (صلي الله عليه وسلم) تڏهن اها چادر ڍڪيم پوءِ هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن اها ڳالهه خليفي محمد حسين ڏڏر واري سان بيان فرمايائون! پاڻ ڪريمن ان کي خليفي چيو اهو ڪم آسان آهي فرمايو ته توکان نه ٿيندو خليفي چيو ته ٿيندو! پوءِ پاڻ ان کي حڪم فرمايائون ته ڪر؟ خليفو چادر جا ٻئي ڀلو کولي هٿن ۾ جهلي بيٺو پر اگهاڙي ٿيڻ جي طاقت نه ٿيس ۽ چيائين ته اگهاڙو ڪيئن ٿيان

تڏهن پاڻ فرمايائون ته بس ڪر تنهنجي سچائي جي حالت معلوم ٿي! ان کان بعد مون اتي عرض ڪيو ته حضرت! مان اگهاڙو ٿيان ٿو پوءِ پاڻ مرڪي فرمايائون ته توکي نٿو چوان!

2- نقل: خليفو غازي خان راقم الحروف جي سُڪر ۽ بيهوشي جي حالت جي ڳالهه ڪري ٿو (جيڪا مون کي ياد نه آهي) ته مون جوش ۾ اچي حضرت پير سائين قدس سره جن کي تڪرار سان عرض ڪيو ته حضرت! طالبن ۽ غيرن کي هڪ ٻئي کان جدا ڪريو؟ مگر پاڻ ڪريم مات ۾ رهيا ۽ مون سڄو ڏينهن اها ڳالهه چئي پئي! ايستائين جو خليفو صدوري، خليفو آدم خان ۽ ميان عاقل شاهه کي به چيم ته توهان ٿيئي گڏجي پير سائين جن کي چئو ته طالبن کي غيرن کان جدا ڪن ورنه آئون پڇي ويندس! تڏهن مرشد ڪريم قدس سره جن ظاهر نماز کان بعد هي نقل ارشاد فرمايو ته هڪ شخص قرآن شريف جي تلاوت گهڻي ڪندو هو ان ڪري مجذوبي جي حالت پيدا ٿي پيس جتن کان در در رلندو رهندو هو ۽ قرآن شريف پڙهڻ جي عادت ڪري ڇڏيائين پر ڪنهن کان ڪا شيءِ نه گهرندو هو اتفاقاً هڪ عورت کي ڏٺائين جيڪا پنهنجي پٽ کي پينگهي ۾ لوڏي رهي هئي ۽ ان کي مخاطب ٿي چئي رهي هئي ته تنهنجو پينگهو لوڏيان يا جيڪو درويش قرآن شريف غلط پڙهي ٿو ان کان پڇان ته غلط ڇو ٿو پڙهين؟ انهيءَ درويش قاري چيو ته هن غلط پڙهڻ ٿي ته مون کي رات ڏينهن در در رلايو آهي! توکي آفرين هجي جو صحيح پڙهين ٿي ۽ گهر ۾ ويٺي پٽ جو پينگهو لوڏين ٿي. اها گفتگو فقير جي جيڪا سڪر جي حالت جي هئي، جو مون پاڻ ڪريم کي عرض ڪيم پي ته طالبن ۽ غيرن کي جدا ڪريو ان مان ايترو ياد اٿم ته پاڻ هي به فرمايائون پي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن باوجود آيتن لهڻ جي مؤمنن ۽ منافقن ۾ جدائي نه وڌي ۽ ڪنهن کي روبرو منافق نه چيائون ۽ باوجود ان جي جو حضور صلي الله عليه وسلم جن کي هر هڪ جي ايمان ۽ نفاق جو ڪلي علم پڻ هو!

3- نقل: هڪ ڏينهن پير سائين قدس سره جن حضرت ميان صاحب قدس سره جن کان نقل ارشاد فرمايائون ته هڪ دفعي علي اصغر خان پٺاڻ پنهنجن فقيرن ۽ حضرت مخدوم سائين قدس سره سان گڏ درياهه جي هن طرف کان لنگهي هن طرف اچي رهيا هئا! وڃ درياهه ۾ علي اصغر خان کي حال پئجي

ويو ۽ سندس مريد روئن لڳا! ان وقت حضرت مخدوم سائين جن جي مريدن هُنن جي روئن جو سبب پڇيو؟ جواب ۾ ظاهر ڪيائون ته علي اصغر خان کي جڏهن به حال پوندو آهي تڏهن درياھ ۾ ڪري پوندو آهي ۽ ٻه ٽي ڏينهن غائب ٿي ويندو آهي هينئر به شايد اها حالت نه پيدا ٿي هجي؟ پوءِ مخدوم سائين قدس سره فرمايو هاڻ درياھ ۾ ڪرڻ کان چوٽڪارو لڌو اٿس درياءُ ۾ ڪڏهن به نه ڪرندو!

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اڳين نبين سڳورن جي زماني ۾ شراب حرام نه هو! ان جو سبب هي هو جو سندن امت ۾ سُڪر معنوي ٿورو هو، ۽ جڏهن ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي امت سڳوريءَ ۾ سُڪر معنوي تمام گهڻو آهي ان ڪري ظاهري سُڪر (شراب) کي حرام ڪيو ويو آهي جيئن قرآن شريف، ۽ حديث شريف، جي نص مان ثابت آهي.

5- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي قلعي ڏانهن تشریف فرما ٿيا هئا ۽ فقير به سندن خدمت ۾ گڏ هو، جڏهن جيسلمير ۾ پهتاسون ته اهي مينهن جا ڏينهن هئا پاڻ اتي گڏي سر جي هڪ حرم سراءِ ۾ منزل ڪيائون ٿوري دير کان پوءِ سائين ڪريم جن جي ڀر واري حرم سراءِ ۾ ڳائيندڙن سازن سان ڳائڻ شروع ڪيو، جيڪو ذوق بخشيندڙ هو ۽ ٻي طرف راجا بيريسال جي سراءِ ۾ جيڪو جيسلمير جي قلع جو حاڪم هو، رقص راڳ ۽ سازوسرود برپا ڪيو ويو ۽ ٽين سراءِ ۾ جيڪا راجا جي ڪمدار جي ڀائٽي جي هئي ان ۾ به ساڳي طرح قماشو برپا هو! جيئن ته ٻڌندڙن ۾ جوش و خروش پيدا ٿيو، تنهن ڪري حضرت پير سائين قدس سره جن به حافظ ديوان جي نسخو ڪڍي پڙهيائون درويش ان جوهوش ربابيان ٻڌي وجد ۽ حالت ۾ پئجي ويا، ۽ سڀ بيهوش ۽ بي خبر ٿي ويا، ڪنهن کي به شهر گهمڻ جو خيال پيدا نه ٿيو! اهڙي طرح پاڻ ڪريم جي حضور ۾ شوق ۽ ذوق ۾ ئي مستغرق رهيا! فقير کي انهن ڏينهن ۾ ٿيڙتپ ايندو هو جنهن کي ڏهه يارنهن مهينا ٿي چڪا هئا، جنهن ڪري ضعيف تمام گهڻو ٿي ويو هوس پر سندن زبان مبارڪ مان ديوان حافظ جا بيت ٻڌڻ شرط اهڙو حال پئجي ويو جو پورا (۹) نو ڏينهن هوش سلامت نه رهيو ۽ نه ئي ٽپ جي خبر پئي! هيڪر ڏينهن جو ٿورو ياد پيو ته مون کي

ٽيٽڙتپ ايندو آهي ان ڏينهن يادگيري ڪرڻ ڪري ڪجهه لنگ گرم ٿي پيا پر پوءِ سندن برڪت ۽ غلبي سُڪر جي ڪري تپ بلڪل وسري (ختم ٿي) ويو!

6- نقل: علي خان ٽالپر نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ مير ڄام ٽالپر عرض ڪيو ته حضرت! سيد شاه محمد پاڻ کي امام چورائي ٿو سو ڪيئن آهي؟ پاڻ ڪرمن جواب ۾ فرمايو ته جيڪڏهن پاڻيءَ جي پربل ٿانو ۾ سج جو پاڇو پوي ته ان ۾ به سج نظر ايندو پر سج پنهنجي جاءِ تي آهي ائين ئي امام پنهنجي جاءِ تي قائم آهي ۽ هي امام جي عڪس کان پاڻ کي امام چورائي ٿو، حقيقت ۾ جيڪو امام ايندو اهو پاڻ کي امام نه چورائيندو بلڪه بيا کيس امام جي لقب سان سڏيندا!

7- نقل: موسيٰ فقير نظاماڻي چوي ٿو ته هڪ دفعي اسان جي گهر جا سمورا ماڻهو درگاه مبارڪ تي هئا ۽ منهنجي ماءُ ساڻن شامل هئي، سا چوي ٿي جڏهن حضرت مرشد ڪريم جن جي حضور ۾ ويهندي هيس تڏهن مون کي ننڊ اچي ويندي هئي آخر پاڪن کي عرض ڪيم ته حضور ۾ احوال عرض ڪريو ته هي منهنجو ڪهڙو نصيب آهي جو گهر هيس تڏهن به غفلت جي ننڊ سوار هئي، جي هت امن جي جاءِ تي آئي آهيان ته به ننڊو وٺي ٿي وڃي؟ پاڪن منهنجو عرض خدمت اقدس ۾ پيش ڪيو! پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته هي امن جي جاءِ آهي هتي جيڪڏهن ننڊ اچي ٿي ته اها غفلت جي نه آهي بلڪه سراسر راحت آهي ڇو ته بهشت ۾ راحت ۽ امن هوندو آهي هيءَ جاءِ به جنت وانگر آهي!

8- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مخدوم عبدالرحيم گروڙي منگريو بلند همت وارو هو، پر ڪمال کي نه پهتو ڇو ته امانت جي بار ڪٿڻ جي طاقت نه رکيائين، خوامخواه پاڻ کي بتڪده جي پيڇڻ جي بهاني سان هن جهان جي قيد کان آزاد ڪيائين ۽ ٻين کي فيض پهچائڻ جي جيڪا نعمت عظميٰ هئي سا هن کان ظاهر نه ٿي! هي محض ملڪن کي هٿ ڦيرائي هليو ويو ماڻهو چوندا آهن ته ميان عبدالرحيم ڪافرن جي بتڪده جي خلاف جهاد ۾ پاڻ کي شهيد ڪيو پر حقيقت آهي ته محض امانت جي بار جي پاڻ ۾ طاقت نه ڏسي بزرگ ائين ڪيو، جيڪڏهن سلامت حال هجي ها ته فيض تمام گهڻو مخلوقات کي پهچائي ها! اي عزيز: مخدوم

موصوف کان گهڻا مريد ذڪر ۾ مشغول ٿيا پر سلامتي کي ٿورا پهتا.

9- نقل: هڪ ڏينهن ٻانهو (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ ديهه ڪڙڪ (جيڪا قلات ڪوهستان جي ديهن مان هڪ ديهه آهي) ۾ ويٺو هو ۽ پاڻ ڪريم سکر جي غلبي ۽ استغراق کان مون ڏانهن ڏسي رهيا هئا ۽ ٻي طرف غازي خان ٽالپر ويٺو هيو، پاڻ ان کان پڇيائون ته فلاڻو (يعني هي ٻانهو) نه آيو آهي؟ وري ٻي پيري پڇيائون پر غازي خان غلبي شوق ۽ روڻ سبب جواب نه ٿي ڏنو! ٽين پيري وري پڇيائون غازي خان عرض ڪيو ته حضرت! روبرو حضور ۾ ويٺو آهي پوءِ ٻانهي ڏانهن نهاري فرمايائون ته وڏي تڪليف سان آيو آهين؟ پوءِ ٻاجهه ۽ شفقت جو اظهار گهڻو فرمايائون!

10- نقل: هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي خدمت ۾ حاضر هوس پيپهري نماز کان پوءِ پاڻ فرمايائون ته پنهنجو گهوڙو تيار ڪري اسان سان گڏجي هل جو مسماة وڏيري فقيرياڻي (جيڪا شڪارپور کان لڏي اچي بندي ۾ رهي آهي) سا بيمار آهي، ان کان طبع پرسي ڪري اچون؟ حضرت مرشد ڪريم جن جو گهوڙو خان محمد فقير ٽالپر ۽ ٻانهي جو گهوڙو خميسو فقير ميمڻ گهورار جو رهندڙ تيار ڪري آيو ۽ ٻانهي گهوڙا مسجد شريف جي دروازي تي اچي بيهاريا، پاڻ مسجد شريف جي اتر پاسي واري دروازي کان اچي ٻانهي جي گهوڙي جي رکيب ۾ پير مبارڪ وجهي سوار ٿيڻ لڳا، ته خميسي فقير هٿ ڊگهو ڪري کين سوار ڪرڻ لاءِ سندن هٿ مبارڪ ۾ هٿ ڏنو ۽ ٿورو مرڪيو به پاڻ به ان ڏانهن ڏسي مرڪيا ۽ رکيب مان پير مبارڪ ٻاهر ڪڍي پنهنجي گهوڙي تي سوار ٿيا ۽ ان ديهه ڏانهن روانا ٿيا! ٽپهري نماز وقت اتي پهچي بيمار فقيرياڻي کان پڇي ٽپهري جي نماز سيد موجل شاهه جي مسجد شريف ۾ اچي ادا فرمايائون پوءِ جڏهن مسجد شريف مان ٻاهر نڪتا، تڏهن پاڻ ٻانهي جي گهوڙي جي واڳ کان وٺي پير مبارڪ رکيب ۾ وڌائون ۽ خميسي فقير جو هٿ وٺي سوار ٿيڻ لڳا ته فقير مذڪور وري مرڪيو پوءِ پاڻ ڪريم فقير کي مرڪندو ڏسي سمجهي ويا ۽ پاڻ به مشڪندي ٻانهي جي گهوڙي بجاءِ وري پنهنجي گهوڙي تي سوار ٿيا!

11- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير

سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر تي ديهه ترائي ۾ ڏاتو فقير ابڙي جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا ۽ آئون حضور ۾ حاضر ويٺو هوس اشراق جو وقت هو پاڻ ڪریمن کي زڪام جي ڪري نڪ مبارڪ مان پاڻي آيو ٿي پاڻ ڳاڙهي رنگ جي لنگي سان (جيڪا سندن ڪلهن مبارڪن تي هئي) نڪ صاف فرمايائون ٿي، تڏهن ٻانهي پنهنجو هڪ ڪارو ڪپڙو نڪ صاف ڪرڻ لاءِ پيش ڪيو، پوءِ پاڻ ان سان نڪ صاف ڪندا رهيا! ۽ فقير جي عرض موجب سندن گهرن ۾ زيارت ڪرائڻ لاءِ تشریف فرما ٿيا ۽ ڪمال استغراق جي ڪري سندن لنگي مبارڪ ڪٽ تي ئي رهجي وئي ۽ مون وارو ڪپڙو ڪلهن مبارڪن تي رکيو گهر ۾ ماڻهن کي زيارت پي ڪرايائون ۽ آئون به اُت موجود هيس ۽ طعام کائڻ وقت پڻ سندن روبرو ويٺو هيس! ٻن پهرن جو جڏهن آرام فرمايائون ته هڪ فقير کين زور ڏنا پي ۽ پاڻ ساڻس ڳالهيون فرمايائون پئي! پوءِ ان وقت پنهنجي منهن مبارڪ تي مون وارو ڪپڙو وجهي مون ڏانهن نهاري ارشاد فرمايائون ته شايد هي ڪپڙو اسان جو ناهي؟ پوءِ منهنجو ڪپڙو مون کي ڏنائون ۽ پنهنجي لنگي مٿان اوڍيائون!

12- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن استغراق جي غلبي کان پنهنجي سواري جي گهوڙي هوندي شادي خان ٽالپر جي گهوڙيءَ تي سوار ٿي پيا ۽ سندن سواريءَ جو گهوڙو پويان پي آندائون!

13- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي عادت مبارڪ هيءَ هئي جو وارن مبارڪن کي سينگارڻ وقت استغراق جي غلبي کان اهڙا بيخود ٿي ويندا هئا جو وارن پتجن جي به کين خبر نه رهندي هئي! هڪ ڏينهن ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! عجب آهي جو وارن پتجن جي ايڏاءَ جي باوجود طبيعت مبارڪ تي استغراق غالب رهي ٿو! پاڻ فرمايائون ته توکي به انهيءَ مان حصو ملندو! شڪر الحمد لله جو هن وقت پاڻ ڪریمن جي برڪت توجهه ۽ دعا سان مون کي به اهو مقام نصيب ٿيو آهي.

14- نقل: هپڪر حضرت پير سائين قدس سره جن حضرت ميان صاحب قدس سره جن کان نقل فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت مخدوم سائين قدس سره فقيرن جي جماعت سان درياهه جي هُن طرف ڪنهن فيصلي جي لاءِ ٿي ويا! جڏهن درياهه جي ڪناري تي پهتا ته اتفاق سان ٻيڙي ڪانه هئي فقير

درياه جي ڪناري زمين تي ويهي رهيا ۽ ۽ حضرت مخدوم سائين جن هڪ پاسي وڃي سمهي پيا ۽ استغراق جي غلبي ۾ سندن پير مبارڪ اولهه ڏانهن ٿي ويا هئا! ۽ اتان هڪ ميهار مينهنون پاڻي پيارڻ لاءِ لنگهيو ڇا ڏسي ته هڪ شخص اولهه ڏانهن پير ڪيو ستو پيو آهي! سجاڳ ڪري ان کي چيائين ته تون ڪير آهين جو ڪعبي ڏانهن پير ڪريو ستو پيو آهين، توکي خبر نه آهي جو مخدوم سائين جماعت سان درياه جي ڪناري تي لٿل آهي، تون ان کان به نه ٿو ڊڄين، متان تنهنجي خبر پويس ۽ توکي تعزير ڏياري! مخدوم سائين جن ان کان معذرت گهري ته مون غلطي ڪئي آهي! مهرباني ڪري مخدوم صاحب کي نه ٻڌائجان ۽ ان کان بعد ميهار جڏهن مينهنون پاڻي پياري واپس ٿيو، تڏهن دل ۾ خيال ڪيائين ته حضرت مخدوم سائين جن جي زيارت به ڪيو وڃان! جتي جماعت وٺي هئي اتي اچي مخدوم سائين جي زيارت ڪيائين ۽ عجب ڪيائين جو سڃاڻائين ته هي اهو شخص آهي، جيڪو ڪعبه الله ڏانهن پير ڪيو ستو پيو هو!

15- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن حضرت ميان صاحب رحمة الله تعاليٰ عليه جن کان نقل ڪيو ته هڪ ڏينهن حضرت مخدوم سائين قدس سره جي صحبت ۾ اچي حاضر ٿيس ۽ ظهر جي نماز جو وقت هو سلام ورائي قدم بوسي ڪيم! اگرچہ هٿ مبارڪ ملايائون پر پنهنجي زبان مبارڪ سان ڪجهه نه چيائون ۽ اڳي سندن عادت مبارڪ هئي جو جڏهن خدمت ۾ ايندو هوس تڏهن اٿي بيهي پاڪر پاڻي خيرو عافيت پڇندا هئا! پر هن پيري وينائي رهيا ۽ اسان حيران ٿي ويهي رهياسون ۽ رات اتي گذاري سون پوءِ جڏهن ڏينهن ٿيو تڏهن فرمايائون شاه صاحب آيا آهيو ته اسان سان ملاقات به نه ڪيو؟ خدمت ۾ عرض ڪيم ته حضرت! مان ته ڪلهه اچي اوهان جي قدمبوسي ڪئي آهي پوءِ ان وقت اٿي پاڪر پاڻي خيرو عافيت پڇيائون ان کان پوءِ فرمايائون ته شاه صاحب! ڪڏهن اسان فرزند فريد کي به نه سڃاڻندا آهيون! هتي هيءَ حديث هن موافق آهي: لي مع الله وقت لايسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل (يعني مون کي هڪ وقت الله تعاليٰ سان اهڙو هوندو آهي جنهن ۾ نه ملڪ مقرب جي گنجائش هوندي آهي نه نبي مرسل جي!)

16- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته

هڪ جنگ ۾ حضرت علي ڪرم الله وجهه کي پير ۾ تير لڳي ويو، جنهن جو ڪڍڻ پير چيرڻ کانسواءِ مشڪل ٿي پيو هو! حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن اصحابين سڳورن کي فرمايو ته جڏهن حضرت علي ڪرم الله وجه نماز ۾ مشغول ٿئي ته سندس پير کي چيري تير ڪڍجو؟ پوءِ جڏهن حضرت علي ڪرم الله وجه نماز ۾ مشغول ٿيا تڏهن پير مبارڪ کي چيري تير ڪڍيائون ۽ حضرت شير خدا کي استغراق جي غلبي کان خبر نه پئي!

17- نقل: خليفو قاضي ميان عبدالرحمن نصرپور جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪڙي ڏينهن پريان لوءِ شهر جي مسجد شريف ۾ نماز پڙهيم ٿي، اڃا هڪ رکعت ادا ڪيم ته انهيءَ شهر جي رهندڙ هڪ ڪوري چار رکعتون پڙهي ورتيون فارغ ٿيڻ کان پوءِ مون کيس چيو ته ميان خدا کان ڊچ، جو مون اڃا هڪ رکعت مس ادا ڪئي هئي ته تون چار رکعتون پڙهي ورتيون آهن! ان جواب ڏنو ته مون هڪ دفعي حضرت مخدوم سائين قدس سره جي حضور ۾ نماز ادا ڪئي هئي! مان هڪ رکعت پڙهي ٿي ته حضرت مخدوم سائين جن چار رکعتون پڙهي ورتيون پئي! اي عزيز: حقيقت هي آهي ته مخدوم سائين کي استغراق جي غلبي جي حالت هئي ان ڪري نماز ۾ تڪڙ ڪيائون ٿي جيڪڏهن دير ڪن ها ته بشري وجود کي استغراق ڪڍي وڃي ها پوءِ نماز ڪيئن ادا ٿئي ها هتي بزرگ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

چون اينجايي خودي مي آورد جوش - عبارت را اشاره گفت خاموش

(جتي مستي جو غلبو ٿئي ٿو ان ڪيفيت کي لفظن سان بيان ڪرڻ مشڪل آهي)

18- نقل: حافظ ابراهيم وينل ديهه چرائي (مريد پير سائين جن جو ۽ شاگرد دائري وارن سيدن جو هو) نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن ٻڌڻ ۾ آيو ته حضرت مخدوم سائين قدس سره جن ميان محمد مراد ڪلهوڙي جي حڪومت جي ڏينهن ۾ ڪنهن فيصللي لاءِ مراد آباد ۾ تشریف فرما ٿيا هئا پوءِ موٽڻ وقت دائري جي ڀر واري ڍنڍ تي لٿا ۽ سيد محمد معصوم صاحب سندن دعوت ڪئي، پاڻ طعام استعمال ڪرڻ کان بعد ٻيهر نماز ادا ڪرڻ ۾ ڪجهه تڪڙ ڪيائون اتي حاضرين کي گهڻي حيرت ٿي! آخر سيد محمد معصوم کان پڇيائون ته حضرت مخدوم سائين نماز ۾ هيترتي تڪڙ ڇا لاءِ ڪئي؟ سيد مذكور چيو ته جيئن مخدوم سائين جي نماز ادا ٿئي ٿي ٻي

ڪنهن کي اهڙي نماز ادا ڪرڻ جي طاقت ئي نه آهي!

19- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ تان لاڙڪاڻي جي سفر لاءِ تيار ٿيا ۽ لاڙڪاڻي جي ڀرسان هڪ جاءِ تي لهڻ فرمايائون، اتي سيد ولايت شاه شڪارپوري (جيڪو نقشبندي طريقي جي بزرگن مان هو) جي بيماريءَ جي ڪنهن ماڻهو خبر ٻڌائي! پاڻ ڪريم ان وقت ئي شڪارپور شهر جي طرف (جيڪو اتان تقريباً ٻاويهه ڪوهه هيو) موٽيا سڀني فقيرن جا گهوڙا گهڻي مسافري ڪري ٽڪجي پيا هئا تاهم پاڻ سڳورن جي گهوڙي تمام تڪي هلي رهي هئي ۽ ڪنهن به خدمت اقدس ۾ عرض نه ڪيو آخر فقير شادي خان ٽالپر چيو ته اهڙي مصلحت ڪجي جو سفر آهستي سان ٿئي سو مون پنهنجي گهوڙي سندن گهوڙيءَ اڳيان آندي ۽ پاڻ ڪريم جون اکيون مبارڪ استغراق سبب بند هيون، جو ٻين جي حال کان بي نياز هئا! منهنجي گهوڙي جي اڳيان اچڻ ڪري سندن گهوڙي آهستي هلڻ لڳي، مگر جڏهن پاڻ افاقي ۾ آيا ٿي، تڏهن وري ان کي تڪو هلايائون ٿي ۽ مان به پنهنجي گهوڙي تڪي ڪري اڳيان آندم ٿي! ۽ جڏهن پاڻ استغراق ۾ اچي ٿي ويا ته ان وقت گهوڙي آهستي ٿيو پئي وڃي! اهڙي نموني به ٿي ڪوهه مسافري ڪئي سون، ان کان بعد پاڻ اکيون مبارڪ کولي مرڪي فرمايائون ته تو پنهنجي گهوڙي بهاني طور اڳيان آندي ٿي ته اسان جي سواري رفتار آهستي ڪري؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! سڀني فقيرن جا گهوڙا ٽڪجي پيا آهن، ان مصلحت ڪري پنهنجي گهوڙي اڳيان ٿي ڪيم پوءِ پاڻ مرڪي ڪري گهوڙي آهستي هلائڻ فرمايائون!

20- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين (تجربو ٿي) رحمة الله عليه فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مون کي فرمايو ته اڄ گهوڙا ڊوڙائيندا سون! مون عرض ڪيو ته حضرت! ٻانهو حڪم جو تابعدار آهي، پوءِ گهوڙن ڊوڙائڻ وقت منهنجي گهوڙي اچي مون کي ماڻهن ۾ هنيو، ايتري قدر جو ڪرڻ کي ويجهو هيس ته ماڻهن گهڻي ڪوشش سان گهوڙي کي جهلي ورتو ۽ مان لهي پيس ان کان بعد حق جي شهود جي غلبي کان فرمايائون ته سوار ٿيءُ ته وري به ڊڪايون مون عرض ڪيو ته: حضرت! گهوڙو ڏنگو آهي ان جي ڏنگائي ظاهر به ٿي پئي! وري ٻي

پيري ڪيئن ڊڪايون؟ هتي هڪ رمز آهي جيڪا مڪمل مڪمل ڪانسواءِ ٻي کي سمجھ ۾ نه ايندي! شاهه عبدالڪريم عليه رحمة الله فرمايو آهي ته: سر سندا هنجھڙا ڪٿي ٿا چئن! (يعني هي پکي ڪهڙي جاءِ جا آهن ۽ ڪٿي ٿا داڻا کائڻ) **21- نقل:** حضرت پير سائين قدس سره جن جي سيرب ڪرائڻ جو معمول هن طرح هو، جو پاڻ پاڪائي سان هوندا هئا ۽ ٽي چار فقير (جن مان ڪو ڳلن مبارڪن جي وارن چونڊڻ لاءِ ته ڪو مٿي جي وارن مبارڪن جي تڙين لاءِ) سندن سيرب ڪرڻ ۾ مشغول هوندا هئا ۽ سندن اکيون مبارڪ استغراق سبب بند نظر اينديون هيون ۽ فقيرن کي فرمائيندا هئا ته جلدي ڪريو!

22- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حاضر هيس ته خليفو ميان الهرکيي عليه الرحمة پاڻ ڪرمن کان سوال ڪيو ته حضرت علم سئو يا جهل؟ پاڻ فرمايائون ته جهل سئو آهي! اي عزيز جهل مان مراد آهي پنهنجي هستي کان جاهل ٿيڻ جنهن ۾ عالم ۽ علم جو وجود نه رهي ۽ ان کي استغراق به سڏيندا آهن! هن لاءِ ڪنهن شاعر ڪهڙو نه سئو چيو آهي:

در تنور عشق هستي رابسوز- هستي تو بر رخ جانان نقاب

(يعني عشق جي تنور ۾ هستي کي ساڙي ڇڏ، ڇو ته تنهنجي هستي محبوبن کان پردو آهي) هن لاءِ ٻيو به گهڻو بيان آهي پر ڇا ڪريان: ڪلمو! الناس علي قدر عقولهم (يعني ماڻهن سان انهن جي عقل آهر ڳالهه ڪريو) ان بيان جو اشارو قلم جي نوڪ کي پڇي وجهي ٿو! سبحان الله هي جهل به عجيب جهل آهي جو هجڻ ۽ نه هجڻ جي خبر نه رکي ۽ ”هل من مزيد“ جو نعرو هڻي ۽ پنهنجي اندر ۾ سو هزار علم رکي!

23- نقل: اميد علي ٽالپر نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي سندن حضور ۾ حاضر هيس ۽ پاڻ فجر جي نماز وقت مسجد شريف ۾ ويٺا هئا، جماعت گهڻي اچي وئي هئي! ۽ نماز جو وقت تنگ ٿي رهيو هيو آخر مؤذن تڪبير به چئي پر حضرت پير سائين قدس سره جن اتي ئي ويٺا رهيا وري ميان قابل شاهه تڪبير چئي پر پاڻ مراقبي ۾ مستغرق رهيا ۽ افاهه ۾ نه آيا! تانجو سج اڀري ويو ان وقت پاڻ اٿيا اٿڻ وقت سندن جسم تي ٿوري ڏڪڻي پئجي ويئي فقيرن کين جهلي ورتو پوءِ ميان قابل شاهه کي فرمايائون

تہ جڏهن توهان ڏٺو ته مان بيهوش هوس ته نماز پڙهي ڇو نه ڇڏيو؟ ان کان بعد پاڻ امام ٿي فقيرن کي نماز پڙهائون!

24- نقل: فيروز فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سفر ۾ دهر جهيڄ ۾ تشریف فرما ٿيا هئا تڏهن آئون به اچي حضور ۾ حاضر ٿيس ان وقت پڇيائون ته فيروز فقير آيو آهي يا نه؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! غلام حاضر آهي! گهڙي رکي وري پڇيائون ته فيروز فقير آيو آهي يا نه؟ غلام ساڳيو جواب عرض ڪيو ۽ ٽين ڀيري پڇيائون ته ان جي سائين مان ڪو آيو آهي يا نه؟ مون هٿ ٻڌي عرض ڪيو ته حضرت! غلام حضور ۾ حاضر آهي! تڏهن فرمايائون اسان توکي نه سڃاتو سون، جنهن ڪري اسان جي خيال ۾ نه آئين، ڇو ته ڪڏهن حضرت مخدوم سائين پنهنجي صاحبزادي محمد فرید کي به نه سڃاڻندو هو!

25- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ سهو جو بيان هليو! پاڻ فرمايائون ته ملان چوندا آهن ته جڏهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي سهو پوندو هئي ته پوءِ ٻيا سهو کان ڪيئن بچندا؟ نعوذ بالله منها ڇو ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي وجود انور ۾ خطرات کي مجال نه هئي ۽ هي سڀ ڪمال استغراق جي سببان هو! جيڪڏهن سندن سهو خطرات کان هجي ها ته حضرت ابابڪر صديق رضي الله عنه هي دعا نه گهري ها ته: يا ليت كنت سهو محمد (صلي الله عليه وسلم) (ڪاش جو آئون محمدي سهو هجان ها) حقيقت ۾ ان سندن استغراق جو مشاهدو ڪيو هو جنهن ڪري اها دعا گهرايائين ٿي!

26- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ديهه ڪور واه کان ٻانهي جي دعوت قبول فرمايائون آئون انهن ڏينهن سيد پور ۾ رهندو هيس، اونهارو ۽ مينهن جي مند هئي تاڪ منجهند جو وقت هو جنهن ڪري ويتر گرمي گهڻي ٿي وئي هئي ۽ وات ۾ پاڻي گهڻو هو، واتر ۽ ناليون ڀريون پيون هيون، جنهن ڪري اتان لنگهڻ تمام ڏکيو هيو، جڏهن پاڻ سيد پور ۾ تشریف فرما ٿيا تڏهن آرام فرمايائون ۽ ٻيپهري نماز پڙهڻ لاءِ اٿيا، وضو کان اڳ ڏندن ڏيئي رهيا هئا ته فقير موليٰ ڏني چيو ته اڄوڪو ڏينهن ڪيترو نه گرم

هو! مگر شڪر آج و ات ۾ پاڻي تمام گهڻو هو! پاڻ فرمايائون ته پاڻي ڪٿي هو تون اسان سان گڏ نه هئين ڇا؟ فقير ماڻ ٿي ويو ۽ اسان سڀ عجب ۾ پئجي وياسون! ته سبحان الله هيترو پاڻي وات ۾ هو ۽ پاڻ ڪرڻن کي اهو به معلوم نه ٿيو!

27- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ تي باغيچي ۾ ويٺا هئا! هڪ ڪتاب ميان قابل شاهه جي هٿ ۾ هو ۽ ٻيو ڪتاب ۽ قلم پاڻ ڪرڻن جي هٿ مبارڪ ۾ هو، پاڻ ڪتاب درست ڪرڻ لاءِ پڙهي رهيا هئا ۽ ميان قابل شاهه ٻي ڪتاب تي ٻڌي رهيو هو! اتي ٻي جماعت به گهڻي هئي، پر هڪ درويش مجذوب الحال لٺ تي ٽيڪ ڏيو ڪنڌ هيٺ ڪيو بيٺو هو! ۽ پاڻ ڪرڻن لکڻ جي ڪري پيراهڻ جي ٻاهوڙي مٿي ڪري ڇڏي هئي ۽ نونٺ ظاهر هئي اوچنتو مجذوب جوش ۾ اچي مٿو مٿي ڪنيو ۽ لٺ بي اختيار ڪري پيس، جنهن ڪري سڀ پريشان ٿي پيا، پر پاڻ جنهن حال ۾ لکيو ٿي، انهيءَ حال ۾ ويٺا هئا! مٿو مبارڪ به مٿي نه کنيائون بلڪ سندن لکڻ يا چهري مبارڪ ۾ ذري برابر تغير نه آيو!

28- نقل: فيروز فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ فقيرن جي دعوت تي سيد پور تشریف فرما ٿيا هئا، اتي هڪ طالب العلم يار محمد نالي، مولوي محمد قاسم جو شاگرد طريقي ۾ داخل ٿيڻ لاءِ آيو! فقط ذڪر جي تلقين وٺڻ شرط سندس عقل هليو ويو ۽ دنيا جي ڪمن کان بيڪار ٿي ويو ۽ ڳالهائڻ ٻولهائڻ کان بلڪل خاموش ٿي ويو ڪجهه مدت بعد جڏهن پاڻ لاڙ جي فقيرن جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا تڏهن ان شخص جي عزيزن سيد پور ۾ کيس پاڻ ڪرڻن جي اڳيان اچي ويهاريو، ان شخص سائين جن جي ڳالهائڻ باوجود ڪونه ڳالهائين! پوءِ پاڻ هيءَ رباعي پڙهي حاضر مجلس کي مطمئن ۽ مسرور ڪيائون.

گر ڪسے وصف اوزمن پرسد - بيدل ازیے نشان چگوید باز

(جيڪڏهن ڪو ان جي وصف مون کان نه پڇي؟ ته دل لٽائڻ وارو، بي نشان بابت ڇا ٻڌائي سگهندو.)

عاشقان کشتگان معشوقند - بر نيایدز کشتگان آواز

(عاشق معشوقن جا ڪنل هوندا آهن، ويچارن ڪنلن کان آواز نه نڪرندو آهي! پوءِ پاڻ فرمايائون ته هن ٿي ڪابه ميار ڪونه آهي!)

فصل چوٿون

توحيد ۽ كفر حقيقي

1- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ٻانهي (جامع ملفوظات) کي خطاب ڪري فرمايو ته اي فلاڻا! جيڪو مريد ائين سمجهي ته منهن جو پير مونڪان پري آهي ۽ منهنجا اعمال ۽ احوال نٿو ڄاڻي ته اهو مريد فيض کان بي نصيب آهي:

اين جهان صورت است معنيٰ دوست

وربه معنيٰ نظر ڪني هم اوست

(هي جهان حقيقي دوست جي صورت (جو جلوو) آهي، جيڪڏهن حقيقت ڏانهن نظر ڪندين ته سڀ ڪجهه اهوئي آهي.)

فقير (جامع ملفوظات) جي دل ۾ خيال آيو ته ظاهري بشري صورت پير جي پري آهي ۽ جڏهن ته پاڻ ڪرمن جو فرمودو بغير دليل جي حق ۽ يقين آهي! پر پوءِ معلوم ٿيو ته هي اها صورت نه آهي جيڪا هڪ جاءِ تي ۽ طالب کان پري هوندي آهي! بلڪه پير اهو آهي جنهن کي حقيقت الحقائق، حقيقت محمدي (علي صاحبها الصلوات والسلام) روح اعظم ۽ عقل ڪل جو مظهر ڪري رکيو اٿن! اهو طالب کان ڪنهن به مڪان ۽ آن ۾ جدا نه آهي، روح عالم کي جيڪڏهن جدا سمجهيائين ته ايمان نه هوندس:

نه بشر خوانمت اي دوست نه حورو نه پري

اين هم برتو حجاب است توچيزے ديگري

(اي دوست توکي نه بشر ٿو سڏيان نه حور ۽ نه پري، هي سڀئي توتي پرڏا آهن تون ڪا ٻي شيءِ آهين!)

2- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کان پڇا ڪيم ته حضرت! حضرت ميان صاحب قدس سره جن هن جهان ۾ ڪهڙي روش رکندا هئا؟ پاڻ ڪرمن ٿڌو ساڻه ڪڍي فرمايو ته: ڄڻ چنبر ۾ اڻ لڪو پيو هو” پر هي ناقص عقل عارفن جي نڪتي کي ڪيئن سمجهي ۽ يقين ڪندو! جڏهن ته هي ڪميٽو عقل بازار جي ترازو وانگر آهي ۽ عارفن جو نڪتو جبل کان به ڳرو آهي سو هن ترازو سان جبل ڪيئن توري سگهيو؟

3- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته مون الله تعاليٰ کي خواب ۾ امرد (نوجوان چوڪر) جي صورت ۾ ڏٺو؟ الله تعاليٰ مون کي ڏسي ڪليو ۽ منهنجي سيني تي هٿ رکيائين ۽ مون کي ٿڌاڻ محسوس ٿي ۽ ايتري ته راحت آئي جو اها اڃا به منهنجي سيني ۾ باقي آهي!

4- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سلطان العارفين شيخ بايزيد بسطامي قدس سره کان ڪنهن شخص توحيد بابت سوال ڪيو؟ شيخ صاحب عليه الرحمة ڪيس چيو ته وڃ ڪجهه ڳڙ ڪڍي اچ؟ اهو شخص انوقت ڳڙ وٺي آيو! شيخ صاحب ان کي حڪم ڪيو ته ڳڙ مان حلال ۽ حرام صورتون ٺاه؟ انهيءَ شخص ائين ڪيو! شيخ صاحب چيو ته حلال صورتون هڪ طرف رک ۽ حرام صورتون ٻي طرف، هن ائين ڪيو! ان کان بعد شيخ صاحب ڪيس فرمايو ته تون پنهنجو منهن ٻئي طرف ڪر، جڏهن ان شخص پنهنجو منهن ڦيرايو، ان وقت شيخ صاحب انهن سڀني صورتن کي پاڻ ۾ ملائي غلولو ٺاهي، ان شخص جي هٿ ۾ ڏنو ۽ فرمايائين ته هن مان حرام حلال صورتون جدا ڪر؟ پوءِ اهو ماڻهو مات ٿي ويو! سلطان العارفين عليه الرحمة فرمايو ته هذا التوحيد (يعني اهائي توحيد آهي) چونڌڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

حق جهان است جهان جملہ بدن توحيد هين است ديگر حيله و فن
(حق جهان جو ساھ آهي ۽ جهان بدن آهي، اها توحيد آهي باقي ٻيا سڀ ڦٽڻ ۽ حيله آهن)

5- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس ته اتي مون کي اڃ لڳي، سو هڪ فقير کان پاڻي گهريم؟ فقير پاڻي آڻي ڏنو، ان کان پڇيم ته پاڻي ڪوھ جو آهي يا ڍنڍجو؟ هي لفظ جڏهن پاڻ ڪرڻ ٻڌا تڏهن فرمايائون اربع عناصر کان نظر مٽي ڪري پاڻي پي! گهڻو ڪري سندن هي عادت مبارڪ هئي ته جيڪو اهڙيون ڳالهيون ڪندو هو يا ڪانئن پڇندو هو ته ان کي جواب ۾ فرمائيندا هئا ته اربع عناصر کان نظر مٽي ڪر ۽ جيڪي وڻي سو کاڌ ۽ تشوېش کي دل ۾ جاءِ نه ڏي!

6- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ٻانهي کان احوال پڇيا؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! منهنجي اندر مان: لمن الملك اليوم، لله

الواحد القهار • جو آواز اچي ٿو پاڻ ڪرمن فرمايو ته هاڻي توحيد ڪمال جي درجي کي پهچي ويئي آهي!

7- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جيڪي نظر ۾ اچي ٿو سو سڀ خيال آهي، حقيقت ۾ سڀ ڪجهه اهو آهي، مون به عرض ڪيو ته جيڪو نظر ۾ اچي ٿو سو مڙيوئي اهو آهي! پاڻ هتي هڪ توحيد جو نقل ارشاد فرمايائون ته هڪ عورت جو مڙس مري ويو، ان پٺيان فقط هڪ پٽ ڇڏيائين! هڪ ڏينهن جڏهن عورت ڏيڳي ڏهي رهي هئي، تڏهن هڪ دفعو ڪير پنهنجي وات ۾ ته ٻي دفعي لوتڻي پرڻي ڏڏائين! پٽ جڏهن اها حالت ڏني تڏهن چيائين ته امان! هي ڇاڻي ڪرڻ؟ ماءُ جواب ڏنو ته بابا! جنهن ڏينهن کان تنهن جي پيءُ وفات ڪئي آهي، لوتو ۽ منهن جو وات هڪ ٿي ويا آهن انهن جو فرق ختم ٿي ويو آهي. حافظ شيرازي رحمة الله عليه چيو آهي:

نديم و مطرب و ساقي هم اوست - خيال آب و گل در ره نباشد
(دوست، ساز وارو ۽ پياريندڙ مڙئي اهو آهي، سلوڪ جي وات ۾ پاڻي ۽ مٽي جو خيال نه هجڻ گهرجي!)

8- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺا هئاسون ته منافقن جو بيان هليو! پاڻ فرمايائون ته منافق به قسم آهن، هڪڙا ظاهري پيا باطني، ظاهري اهي آهن جيڪي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن سان گڏ نماز پڙهندا هئا ۽ غنيمت جو مال وٺندا هئا ۽ ظاهر ۾ مسلمان به چورائيندا هئا مگر اندر ۾ ڪافر هئا! الله تعاليٰ انهن جي حق ۾ هي آيت نازل فرمائي آهي: ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار (بيشڪ منافق دوزخ جي هيٺين تري ۾ آهن) باطني منافق اهي عارف آهن جن پاڻ کي احديت جي درياهه ۾ ٻوڙي ڇڏيو! جنهن ڪري انهن جو نالو نشان ئي نه رهيو ۽ عالم امر ۾ هيئن چون ٿا:

من خدائيم من خدائيم من خدا - فارغم از كبر و كينه و از هوا
(مان خود خدا آهيان مان خدا مان خدا، ڪبر، ڪيني ۽ حرص کان فارغ آهيان!)

وري جڏهن عالم خلق ۾ اچن ٿا تڏهن هن طرح چون ٿا: انت خالقي وانا مخلوق انت مالڪي وانا مملوك (تون خالق آهين آئون مخلوق! تون مالڪ آهين آئون ٻانهو)

هتي عبدیت ۽ عبودیت ۾ وار جيترو به فرق نٿا ڪن، ۽ شريعت کي نٿا ڇڏين ۽ پاڻ فرمائيندا هئا ته عارف جو دن عرش عظيم آهي ۽ دن کان هيٺ عالم خلق آهي! عالم خلق جيڪو دن جي هيٺان آهي عارف ان جي مٿان هٿ ٻڌي عبادت ۾ مشغول ٿيندا آهن ۽ ڪوبه شرعي ڪم نه ڇڏيندا آهن!

منم يڪ بنده مرد قمامي - ڪند باخواجگي ڪار۽ غلامي

(مان انهيءَ ڪامل مرد جو غلام آهيان، جيڪو سرداري باوجود ٻانهپ جو ڪم ڪندو آهي)

اندرون آشناؤ ازبيرون بيگان وش - با اين چنين زياروش کمتر بود اندر جهان
(اندران اندر واقف ۽ جيئن ڪو ٻاهران بيگانو هجي، اهڙي سهڻي روش دنيا ۾ ڪا تمام گهٽ هوندي) ۽ دن کان مٿي عالم امرجو آهي جڏهن ان ۾ پهچن ٿا تڏهن وري هيئن چون ٿا:

من خدايم من خدايم من خدا - فارغم از ڪبر و ڪينه وار هوا

9- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو جو حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي هيءَ عادت مبارڪ هوندي هئي ته جڏهن به ماڻهو پاڻ ۾ جهيڙو ڪندا هئا ته هيئن فرمائيندا هئا! ڏسو ته الله تعاليٰ پنهنجي نور کي پاڻ ۾ ويڙهائي قماشو ڏسي ٿو. اي عزيز! حضرت ميان صاحب حقائق ڪوني (دنيا ۾ موجود حقيقت) جي نسبت نور سان فرمائي آهي ته حق سان ڇو ته حق حقائق اعياني کان پاڪ آهي، بعضي هن زماني جا صوفي گهٽ فهم جي ڪري ان کي حق چون ٿا، سوائين نه آهي ۽ حضرت ميان صاحب جو فرمودو سچو ۽ عين آهي!

10- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جبر جو بيان ڪندي ارشاد فرمايائون ته جبر به قسم آهي هڪ جبر مذموم ٻيو محمود! مذموم جبر جو مثال اهي ماڻهو آهن جيڪي پنهنجي هستيءَ تي قائم ۽ دنيا جي ڪمن ۾ رات ڏينهن غرق آهن جيڪڏهن کين چئجي ته نماز روز ڏڪر ۽ فڪر ۽ الله تعاليٰ جي عبادت ۾ مشغول ٿيو ته چوندا آهن هن ڪم جي توفيق ته الله تعاليٰ جي اختيار ۾ آهي، جيڪڏهن الله گهري ته هميشه صالح ڪمن ۾ مشغول ڪري ڇڏي ۽ اسان کي ڪوبه اختيار نه آهي! هي جبر مذموم آهي. جبر محمود اهو آهي جو سالڪ هميشه ڏڪر فڪر ۽ نماز روزي ۽ چڱن ڪمن ۾ مشغول هجي پر جي ڪائنس خلاف شرع گفتگو ظاهر ٿئي مثلاً انا الحق،

سبحاني ما اعظم شاني (مان الله آهيان منهنجو وڏو شان آهي) ته به انجو ظاهر ۽ باطن الله تعاليٰ سان هجي جيئن هڪ بزرگ چيو آهي:

من نمي گويم ان الحق يارمي گويد بگو - چون نمي گويم مرا دلدار مي گويد بگو
(مان نٿو چوان ته مان الله آهيان پر يار چوي ٿو ته تون چئو، پر جي مان نٿو چوان ته مونکي دلدار چوي ٿو ته چؤ) صوفي انکي جبر محمود چوندا آهن! ۽ ديني ڪمن جو خيال ڪندا آهن ۽ پنهنجي خواهش کي ختم ڪري حق جي خواهش کي اڳڀر رکندا آهن!

11- نقل : هيڪر پاڻ فرمايائون ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن فرمائيندا هئا ته هڪ ڏينهن مخدوم سائين قدس سره جن مسجد شريف ۾ ويٺا هئا هڪ هندو ٻڌي اڦرڻا پوتي جي پلو ۾ ٻڌي مسجد جي دروازي تي اچي سڏ ڪيائين ته مخدوم سائين! هي ٻڌي مانيون خدا ڪارڻ آنديون اٿم سي وٺو! سائين جن هڪ فقير کي چيو ته هندوءَ کان مانيون وٺي اچ؟ فقير سندن حڪم سان وڃي هندو کان مانيون وٺي حضرت مخدوم سائين جن جي اڳيان اچي رکيائين، ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! هي مانيون هندو گهه ۾ پچائي پوتيءَ ۾ ٻڌي کڻي آيو آهي انهن جي کائڻ بابت ڪهڙو حڪم فرمايو ٿا؟ جواب ۾ فرمايائون ته الله تعاليٰ جي نالي ڏانهن ڏسون يا هندوءَ ڏي!

12- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درياهه جي هن طرف سفر ۾ حضرت پيرسائين قدس سره جن جي خدمت ۾ ويٺو هيس ۽ صاحبزادا به خدمت ۾ موجود هئا، ايتري ۾ هڪ هندو چانورن جي پات پري سندن خدمت ۾ کڻي آيو، جمعي فقير پات وٺي رکي ان وقت پاڻ اوڀر طرف واري ڪت تي ويٺا هئا ۽ طعام استعمال ڪرڻ لاءِ لهي آيا ۽ فرمايائون ته يارو! اچو ته کائون، مان اولهه پاسي واري ڪت تي ويٺو هيس ۽ نه اٿيس، هن ڪري ته پاڻ ڪرمن مونکي نه سڏيو ۽ ٻيا فقير اڳتي هندن جي طعام کان اعتراض ڪندا هئا! صاحبزادن مونکي چيو ته اچو کائو؟ مان ساڳي طرح ويٺو رهيس ۽ پاڻ سڳورا هڪ دفعو مون ڏانهن ڏسي طعام استعمال ڪرڻ ۾ مشغول ٿي ويا ان کان بعد هڪ ڪت جو وٽو گهرائي ٻه دفعا هٿن مبارڪن سان ان ۾ چانور وجهي مونکي ڏنائون ۽ چيائون ته کائو؟ پوءِ کاڌم ۽ دل مان شڪ هليو ويو!

13- نقل : هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پيرسائين قدس سره جن

جي حضور ۾ حاضر هيس پاڻ ڪرمن مون کان احوالن جي ڪيفيت پڇي؟ مون خدمت ۾ عرض ڪيو ته حضرت! خدا ته ٿيو پر قوت نه ٿو رکي! پاڻ فرمايائون ته خدا کي سڀ طاقت آهي پر اڃا ڪا سڌ باقي آهي، جيئن مولوي معنوي مثنوي ۾ فرمايو آهي:

چون زخود رستي هم حق گشته - رفت ظلمت نور مطلق گشته
(جڏهن تون پاڻ کان ڇڏين سڄو حق ٿي وئين! اونداهي پري ٿي ۽ تون مطلق نور ٿي وئين!)

درمقام وهم باشد او و تو - چون نباشي تو نباشد غير او
(وهم جي جاءِ ۾ ان جو ۽ تنهن جو وجود هوندو پر جڏهن ”تون“ نه رهين تڏهن سندس غير نه هوندو)

14- نقل: ڪامل فقير ديهه حيدر فقير ٽالپر جو (جيڪا چاچڪن جي پرسان آهي) نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هر طرف جا مسلمان ڪعبه الله ڏانهن منهن ڪري نماز پڙهن ٿا، مگر بيت الله جي اندر جنهن طرف به وڃي ان طرف منهن ڪري نماز پڙهي سگهجي ٿي! اي عزيز! پاڻ ڪرمن جي فرمودي مان ظاهر ٿئي ٿو ته جڏهن ظاهر ڪعبه جي داخل ٿيڻ شرط هر طرف نماز جائز آهي ته پوءِ جنهن جماعت کي حقيقي ڪعبي جو دخول نصيب آهي ته ان جي لاءِ سڄي زمين ڪيئن نه ڪعبو آهي؟ جيئن آيت شريف ۾ آهي ته فاينماتولوا فشم وجهه الله (يعني جنهن طرف توهان منهن ڪندا ان طرف الله تعاليٰ موجود آهي)

15- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کٽ تي آرام فرما هئا! مون عرض ڪيو ته حضرت! حديث شريف ”اذا تم الفقر فهو الله“ جي معنيٰ ڪهڙي آهي؟ پاڻ فرمايائون ته جڏهن سالڪ کي فناء الفنا حاصل ٿيندو آهي، انوقت سالڪ جو وجود نه رهندو آهي مڙوئي الله هوندو آهي.

16- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ولي الله جو مثال ان شڪاري وانگر آهي جيڪو پکين جهڙو لباس پنهنجي مٿان رکي پکين جو شڪار ڪري! يعني الله تعاليٰ کيس بشریت جو لباس ڍڪائي هن جهان ۾ محبت وارن جو شڪار ڪرائي ٿو! هن جاءِ تي ڪهڙو نه چڱو فرمايو اٿن:

آن بادشاه اعظم دريسته بود محڪم - پوشيد دلق آدم ناگاه بر سر آمد

(ان اعظم بادشاه پنهنجو دروازو محڪم بند ڪري ڇڏيو هو، پر پوءِ آدم جو لباس پاڻي اوچتو ظاهر ٿي پيو!)

17- نقل : هڪ دفعي قاضي محفوظ کي هن فقير جي صحبت ۾ توحيد جو حال پڇي ويو، پوءِ فقيرن پاڻ ۾ مشورو ڪري سندس امتحان وٺڻ لاءِ فقير ابراهيم کي چيائون ته ڪنهن هندو جي ڌوٽي جڻيون ۽ سندر تلڪ ڪڍڻ لاءِ ڪٿي اچ! اهي سڀ شيون گڏ ڪري تندي قيصر فقير نظاماڻي ۾ هڪ فقير جي اوطاق تي! قاضي جي اڳيان اچي رکيائين! پوءِ قاضي ڌوٽي هندن وانگر پنهنجي هٿن سان ٻڌي ۽ جڻيون ڪٿي ڪنڌ ۾ وڌائين ۽ ابراهيم فقير برهمڻ وانگر، سندر سان قاضيءَ جي سيني منهن ۽ پيشانيءَ تي چٽ ڪڍيا هيءَ خبر سندس پيڻ (جيڪا درگاه مبارڪ تي حاضر هئي) تنهن حضور ۾ بيان ڪئي ته حضرت! ٻڌو اٿم ته خليف جي جماعت منهنجي پاءُ کي اهڙي تڪليف ڏني آهي، جو ڪنهن به مسلمان کي اڄ تائين نه ڏني وئي آهي! پاڻ ڪرمن جواب ۾ فرمايو ته خبر نه آهي، پر سمجهجي پيو ته شايد تنهنجي پاءُ تي سکر جي حالت غالب ٿي آهي!

18- نقل : هڪ ڏينهن آئون ۽ خليفو محمد حسين ڏڌرجو رهندڙ ۽ ٻي گهڻي جماعت ريگستان جي سفر ۾ حضور ۾ حاضر هئاسون! پاڻ توحيد جو بيان فرمائي رهيا هئا، سندن بيان لکڻ، تقرير، عقل ۽ فهم جي تنگ دامن ۾ ماپڻ مشڪل هو، ان وچ ۾ فرمايائون ته جيڪڏهن سچو طالب حاضر دل ٿي وڃي ته جيڪي بالقوه آهي، اهو بالفعل مٿس ظاهر ٿي پوي! پوءِ مون وحدت جي فڪر ۾ تمام گهڻي محنت ڪئي ايتري قدر جو ڪثرت جو تعين (مقرر ڪرڻ) ۽ محبوب جي وحدت جيئن هئي انهي طرح مشادي ۾ نظر آئي! ۽ ڪثرت وچ مان نڪري وئي ۽ حقيقت جو سج اڀري پيو ۽ اهڙو جو ڪثرت جو نالو نشان ئي نه رهيو!

19- نقل : هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ريگستان جي سفر ۾ خليف محمد شفيع جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! اتان سيد جمال شاه ڪڙبئي جي رهندڙ واپس وطن اچڻ جي اجازت گهري! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته اجازت ان کي ڏيندس جيڪو زماني جو سليمان ٿئي ۽ پڪين جا آواز سمجهي يا شينهن ۽ ٻڪري کي گڏ چاري! پوءِ شاه صاحب چيو ته

آئون شينهن ۽ پڪري کي گڏ چاريندس ۽ مونکي به فرمايائون ته جي تون شينهن ۽ پڪري گڏ چارين ته توکي به اجازت ڏيون؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! شينهن پڪري کي اهڙو ته کاڌو آهي جو انجو ڪوبه نشان باقي نه رهيو آهي پوءِ شاهه صاحب کي اجازت ڏنائون ۽ مونکي اجازت عنايت نه فرمايائون:

توچہ داني زبان مرغان را - کہ نداني دمر سليمان را

(تون پکين جي زبان مان ڇا ڄاڻين؟ ڇو ته تون سليمان جي دمر کي ڪونه ڄاڻين ٿو!)

20-- نقل: هڪ دفعي ننڍي جهان خان ٽالپر ۾ هڪ هندو جوڳي حضرت پيرسائين قدس سره جن جي خدمت ۾ آيو پاڻ ساڻس توحيد جو بيان پهر ڪن ٿا ٿين ذڪر فرمايائون ۽ هندو کان پڇيائون ته توهان خدا کي ڪٿان ٿا ڳوليو ۽ ڪيئن ٿا سڃاڻو؟ ان عرض ڪيو ته حضرت! پاڻ ۾ ڳوليو ٿا، جو ٻي ڪابه جاءِ نه آهي! پوءِ جڏهن هندو روانو ٿي ويو، تڏهن مونکي فرمايائون ته هي هندو جوڳي توحيد جي حالت جيئن آهي انهي طرح رکي ٿو! ڏسجي ته سندس آخرت جو معاملو ڪيئن ٿو پورو ٿئي؟

21-- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيم ته موحد وحدت شهودي جا قائل آهن ۽ صوفي وحدت وجودي (هم اوست مطلق) جا قائل آهن ۽ هي سڀ ان روشنيءَ جي غلبي کان آهي جيڪا حقيقت جي سچ مان نڪري ٿي ۽ نفس جا سڀ ستارا انهن جي نظرن اڳيان گم ڪري ٿي ڇڏي؟ پاڻ ڪريم ارشاد فرمايو ته انهن جو اهو چوڻ به وحدت وجودي جي تائيد آهي! مون وري عرض ڪيو ته هو چون ٿا ته اهو سڀ انهن جي عدم بصارت جي ڪري آهي! پر جيڪڏهن اهي نظر ناقد رکن ها ته ڇڏي ڏينهن ۾ به ستارا ڏسن ٿا. پاڻ ڪريم فرمايو ته ائين ئي آهي!

22-- نقل: هڪ دفعي قلات جي سفر ۾ حشرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس ۽ هڪ فقير جي دعوت تي ڪڪڙ جي پاڇيءَ سان ماني کاڌي سون، ٿوري دير کان بعد هڪ فقيريائي جوار جي ڦلن جي پروتي! هڪ ڏنڀرو پڇايل ڪٿي اچي پاڻ ڪريم جي اڳيان رکيائين! پاڻ حاضرين مجلس کي فرمايائون ته اچو توهان کي سنڌ جو ميوو ڪارايون فقير فيروز نظاماڻي عرض ڪيو ته حضرت! هيئر ڪڪڙ جو ٻوڙ کاڌو اٿئون هي مڇي آهي؟ پاڻ فرمايائون جتي مڇي ۽ ڪڪڙ نه آهن پل اتي وڃي کائو! اي عزيز پاڻ هي اشارو توحيد جو فرمايو اٿئون!

23-- نقل: هڪ دفعي پير سائين قدس سره جن فرمايو ته ڪتاب زبدة

الرشحات مطالع ڪندي نظر آيو ته ابليس خبر هوندي حضرت آدم عليه السلام کي سجدو نه ڪيو، پر هڪ اهڙي جماعت ملائڪن جي سجدو ڪيو جنهن کي حضرت آدم عليه السلام جي پيدائش جي به خبر نه هئي! انهن ڏينهن ۾ مون تي سڪر جي حالت غالب هئي، جنهن ڪري نماز پڙهڻ ڏاڍي ڏکي لڳندي هئي، عرض ڪيم ته حضرت! هيءَ ڳالهه منهنجي حال جي موافق فرمايو ۽ نماز پڙهڻ به معاف ٿئي! پاڻ فرمايائون تنهنجي نماز مخلوق جي لاءِ فيض آهي توکي بغير نماز جي نه ڇڏينداسون، جڏهن كفر حقيقي جي حالت حقيقي اسلام جي حالت جيڪا: الايمان عربان ولباسه التقويٰ (ايمان اگهاڙو ۽ پرهيزگاري انجو لباس آهي) سان بدلجي وئي ۽ نماز پڙهڻ سان مشغول ٿي ويس تڏهن ڳوٺ وڃڻ جي اجازت عنايت فرمايائون!

اي عزيز! كفر حقيقي جي حالت ۾ نماز پڙهڻ ان ڪري ڳري لڳي پئي جو غير نظر ۾ آيو ٿي، جڏهن نماز جي حقيقت جيئن هئي اهڙي طرح معلوم ٿي، جوان ۾ ساجد ۽ مسجود عابد ۽ معبود آهي پوءِ لذت ۽ فرحت گهڻي حاصل ٿي ۽ اها دولت ملڪ ۾ اچي وئي!

24- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته الله تعاليٰ جلشان آسمان کي تنبوءِ وانگر پنهنجي پير تي بيهاري ڇڏيو آهي ۽ زمين کي فرش وانگر وڇايو اٿس ۽ پاڻ منجهس ٽلي ٿو!

25- نقل: قاضي شفيع محمد نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنهن سواليءَ جي سفارش لاءِ مير سهراب تالپر ڏانهن مون کي خط لکڻ جو حڪم فرمايو! مون کي سندن مرتبي ۽ دنيا جي حاڪم جي معمولي حيثيت سبب عبارت لکڻ ۾ ڏکيائي ٿي، تانجو قلم لکڻ کان بند ٿي ويو! پاڻ ڪرمن اشاري سان فرمايو ته لک دير ڇو ٿو ڪرين؟ مون سڄو حال پيش ڪيو پاڻ تڙيل گل وانگر مرڪي فرمايائون ته جيڪا به عبارت تنهنجي دل ۾ اچي سا لکي ڇڏ مثال خداوند خداڻگان (اميرن جا آقا) وغيره ڇو ته الله تعاليٰ هر جاءِ تي آهي:

اين جهان صورتست معنيٰ دوست - ورعني نظر ڪني هم اوست
(هي جهان حقيقي دوست جي صورت (جو جلو) آهي، جيڪڏهن حقيقت ڏانهن نظر ڪندين ته سڀ ڪجهه اهو آهي.)

اي عزيز حضرت جن جو هي مقولو كفر حقيقي ” واري جي حال جي موافق هو!
26- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف ۾
 قرآن شريف پڙهڻ ۾ مشغول هئا، مير جام تالپر جي خادم گهنور اچي قدم بوسي ڪئي. پاڻ
 بيهي کيس پاڪر سان مشرف فرمايائون ۽ مون دل ۾ خيال ڪيو ته عجيب نظر ۽ يقيني بصارت پاڻ
 ڪرڻ جي آهي جو نظر مبارڪ خاڪ جي ذري تي به اٿڻ ۽ هر شي ۾ مشاهدو: اينما تولوا فتم
 وجه الله، جو ڪن پيا!

27- نقل : هڪ ڏينهن سفر ۾ مون ۽ ميان قابل شاهه هڪ ٻئي ۾ بطريقي صحبت جي ڳالهيون
 ڪيون پي! ان وچ ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي هن بيت جي معنيٰ ۾ اختلاف ٿيو:

نوري جي نوازيو، ٿيو تماچي تي،

گاڏي چاڙهي گندري ماڻهو ڪيو مي

ڪينجهر چوندا ڪي، ته سچ سڀائي ڳالهڙي!

مون بيت جي معنيٰ قابل شاهه کان پڇي شاهه صاحب چيو ته هي نفس ڪي
 خطاب آهي جو حديث نبوي ۾ آيل آهي ته: خييارڪم في الجاهلة خييارڪم في
 الاسلام، (جيڪو جاهليت ۾ توهان مان پلواهو اسلام ۾ به توهان جو
 پلواهي) ان ڪري سڀني عضون جو رئيس نفس آهي جيڪڏهن انجولاڙو اسفل
 (هيناهين) ڏانهن آهي ته سڀئي انجا تابع ٿيندا ۽ انهن کي اسفل (عالم
 خلق) ڏانهن آڻي ٿو جيڪڏهن انجولاڙو اعليٰ عليين ڏانهن هوندو ته سڀئي
 انهيءَ جا تابع ٿي پوندا، مون هن معنيٰ جو انڪار ڪيو ۽ ان جي معنيٰ هن
 طرح بيان ڪيم! ته پير جي واسطي خادم قائم ڪيو اٿڻ! ميان قابل شاهه
 اها معنيٰ نه مڃي، مون هي بيت حضور انور ۾ پڙهي پنهنجي ۽ قابل شاهه
 جي معنيٰ پيش ڪيم پاڻ فرمايائون ته قابل شاهه البته پنهنجي ڳالهه کي
 رواج ڏي ٿو، باقي هن بيت ڏيندڙ جو مطلب تو واري معنيٰ آهي.

28- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حديث
 شريف ۾ آهي ته ڦٽي ڪڏهن ڪڏهن ڏجي ۽ ڏندڻ صبح شام بلڪ هر وضوءَ
 جي وقت ڏيڻ گهرجي! پوءِ پاڻ فرمايائون ته هن ڪنابي ۾ ڦٽي مان مراد آهي
 ته دنيا جي رنگا رنگ مظاهري ڪڏهن ڪڏهن نظر ڪرڻ گهرجي، ۽ لاجو
 ڏندڻ (فناء ذاتي) ڪڏهن به هٿ کان ڇڏڻ نه گهرجي.

29- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ڪاڪ جي جاءِ تي

جيڪا ڪڏڙي جي ڀرسان آهي فقير محمد انڙ جي دعوت قبول ڪري تشریف فرما ٿيا هئا! اتي هڪ فقير پاڻ ڪریم جي اڳيان هي سنڌي ڪافي پڙهي ٿي

” ڳلي ڳلي مان ٿي ڳولي، يار سڄڻ تنهن جي ڪارڻ“

پوءِ خليفي بخش علي کان هن ڪافي جي معنيٰ پڇيائون؟ خليفو ماڻ ٿي ويو فرمايائونس ته ماڻهن جي اڳيان ته گهڻو ڳالهائيندو آهين، هتي ماڻ ٿي ويو آهين؟ پوءِ پاڻ زبان مبارڪ سان فرمايائون ڳلي ڳلي مان مراد آهي مظهرات ۽ تعينات! جيڪي عين وحدت آهن چونڊڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

ڪسوت ديگر بهوشد جلوه ديگر کند - مظهر ديگر نمايد بهر اظهار ديگر

(جدا جدا وڳو ڍڪي مختلف جلوا ڏيکاري ٿو، ٻيو ٻيو مظهر ڏيکاري ٿو مختلف صورتن جي اظهار واسطي)

30- نقل : هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته قيصر روم جو قاصد حضرت امير المؤمنين عمر فاروق رضي الله عنه وٽ آيو ٿي، جڏهن مدينه منوره ۾ پهتو، تڏهن هڪ عورت کان پڇيائين ته خليفي جي ماڙي ڪٿي آهي؟ جو انجي ملاقات کان مشرف ٿيان؟ ان چيس ته هي بادشاهه ڪابه ماڙي نه رکندو آهي:

قوم گفتندش که اورا قصر نیست - مرعمر راقصر جان روشني است

(يعني انکي قوم چيو ته کيس ڪابه ماڙي نه آهي، عمر کي ساهه جي روشني جي ماڙي آهي) بلڪ هو پاڻ بذات خود مشڪ پري مسافرن ۽ ضعيفن ۽ رنڙ عورتن کي پاڻي پياريندو آهي! قاصد کي اها ڳالهه ٻڌي، سندس زيارت جو ويتر وڌيڪ شوق ٿيو! ۽ ان کي اچي هڪ ڪڇي جي هيٺان ستل ڏنائين، ڏسڻ شرط انجي دل تي دهشت طاري ٿي وئي! جيئن مثنوي مولوي ۾ بيان ٿيل آهي

آمد او آنگاه دور ايستاد - مر عمر رايد و لرزه برفتاد

(قاصد اتي آيو، مگر پري بيهي رهيو جان ته حضرت عمر رضي الله عنه کي ڏسڻ سان ڏڪڻ ۾ پئجي ويو)

ديست زان خلعت آمد برسول - حالت خوش کرد بر جانش نزول

(ستل کان قاصد تي رعب طاري ٿي ويو، وري به پنهنجي جان تي خوشي آڻڻ جي ڪوشش ڪيائين.)

مهر هيبست هسست ضد هم دگر - اين دو ضد راجمع ديد اندر جگر

(محبت ۽ خوف هڪ ٻي جا ضد آهن، مگر هن پنهنجي کي وجود ۾ گڏ ڪري ڇڏيو)

گفت با خود من شاهنرا دیده ام - پیش سلطانان نامه بگردیده ام

(چوڻ لڳو مون بادشاهن کي ڏٺو آهي، بادشاهن جي اڳيان خط آندا نيا اٿم)

از شاهانم هيبت وترسے نبود - هيبت اين مرد هوشم راربود
(ڪنهن به بادشاهه کان خوف ۽ رعب نه ٿيو، مگر هن مرد جي رعب ته منهن
جو عقل ڪسي ڇڏيو آهي.)

بے سلاح اين مرد خفته بر زمين - من بهفت اندام لرزان چيست اين
(بغير هٿيارن جي هي مڙس زمين تي ستو پيو آهي، ته به منهنجا ست ٿي
عضوا ڏڪن پيا هن جو سبب ڇا آهي؟)

هيبت حق است اين از خلق نيست - هيبت اين مرد صاحب دلق نيست
(حقيقت هي آهي ته هي حق جو رعب آهي نه ڪي خلق جو، هي هن گودڙي
واري مرد جو رعب نه آهي.)

هر که ترسيد از حق و تقوي گزید - ترسد ازوي جن وانس و هر که دید
(جيڪو خدا کان ڊڻو ۽ پرهيزگاري اختيار ڪيائين، ان کان جن ۽ انسان ته
ڊڄندا بلڪ جيڪو انکي ڏسندو سو ڊڄندو.)

31- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ٺٽي جي شهر کان
فقيرن جي دعوتن تي گهونيءَ جو ڪنارو وٺي امام واه ۽ کير کان اڳتي
هليا! ۽ مونکي تپ هوڪي فقير ٺٽي ۾ رهيا ته ڪي ديهه کير ۾! ان ڪري
مون حضور ۾ حاضر ٿي فقيرن جي خبر عرض رکي، پاڻ هي خبر ٻڌي گهوڙي
تان لهي پيا ۽ پيا سوار به لهي پيا ۽ مونکي پنهنجي گهوڙي تي سوار ڪري
پاڻ اڳيان پيادا هلندا رهيا ان وچ ۾ هي سنڌي بيت عرض ڪيم:

ڪن ڪر جي ڪلمو، سڀ ڪنهن سٺ لاءِ

فکر سو ڦيراء، تهمت کي حق چوي!

جواب ۾ فرمايائون تون ڪيئن ٿو سمجهين مون چيو لا اله الا الله پاڻ فرمايائون
”لا“ ڪجهه به نه آهي الا الله ٿي سڀ ڪجهه آهي!

32- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾
فقيرن جي دعوت تي بهادر فقير نظاماڻي جي تندي ۾ تشریف فرماتيا هئا!
اتي سندن حضور ۾ لواري وارن بزرگن جي مريدن جي ڳالهه نڪتي! مون
عرض ڪيو ته حضرتان مان مير ڪرم علي خان سان گڏ لواري ويو هيس، اتي
انهن فقيرن جي عجيب عادت نظر آئي جو بزرگ جي حضور ۾ کين ماڻ کان
سواءِ ڪوبه ڪم نه هو.

پاڻ ڪرمن فرمايو ته ڪعبي ڏانهن رجوع ٿيستن آهي، جيستائين ڪعبي جو

دخول نصيب نه آهي! جڏهن داخل ٿيڻ جي دولت حاصل ٿي وئي، پوءِ جنهن طرف رجوع ڪري اختيار وارو آهي ۽ مقرر طرف ڏانهن منهن ڪرڻ کان چٽي پيو!

33-نقل : هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيم ته حضرت! مون کي نه علم نه عقل نه ٿي ادب آهي پوءِ مون کان طلب جي پورائي ڪيئن ٿيندي؟ پاڻ ڪريمن جواب ۾ فرمايو:

خبرون ڏيندءِ ڪپڙيون ۽ لس ليون لاڻا،

هتان ڪي هوت لنگهيا ڪشوري هاڻا.

پوءِ جڏهن سڪر ۾ اچي ويم انوقت هر موجود شيءِ انا الحق (مان حق آهيان) جو نعرو هنيو ٿي ۽ ٻڌڻ ۽ سمجهڻ ۾ آيو پي، ۽ سڀني شين ۾ مطلق وجود جي ڪثرت نظر آئي ٿي، ملا عبدالرحمان جامي رحمة الله عليه فرمايو آهي:

همسايه وهم نشين همه اوست - دردلڪ گدا و اطلس شه همه اوست

(پاڙيسري گڏ ويهندڙ ۽ ساٿي سڀ اهو آهي، پينوءَ جي گودڙي ۽ بادشاهه جي بخمل ۾ سڀ ڪجهه اهو آهي.)

در انجمن فرق نهانخانه جمع - بالله همه اوست ثم بالله همه اوست

(فراق جي گهڻائي ۽ وصال جي هيڪڙائيءَ ۾، خدا جو قسم، خدا جو قسم، سڀ اهوئي آهي!) هڪ ٻي بزرگ به اهڙي طرح فرمايو آهي:

يگذره نديدم ز خورشيد سوا - هر قطره آب است عين دريا

(سج کان سواءِ هڪ ذرو به نه ڏٺم، هر قطرو پاڻيءَ جو عين درياھ آهي)

حق رابيه نام کس تواند خواندن - اسمر که هست هست زاسما خدا (حق کي ڪنهن به شخص جي نالي سان سڏجي ته اهو نالو الله جوئي نالو آهي)

حق جان جهان است جهان جمله بدن - توحيد همین است و ديگر شيوه و فن

(حق، جهان جي جان آهي ۽ جهان، سڄو بدن آهي، توحيد اهائي آهي باقي پيو سڀ مڪر ۽ ٺڳي آهي.)

اين جهان صورتست معنيٰ دوست - گر بمعنيٰ نظر ڪني همه اوست

(هي جهان حقيقت ۾ دوست جي صورت (جو مظهر) آهي، جيڪڏهن حقيقت سان ڏسندين ته سڀ ڪجهه اهوئي آهي)

شاهه عبداللطيف ڀٽائي عليه الرحمة به فرمايو آهي:

جر لڙ ٿڪ تنوار، وڻ لڻ وائي ميڪڙي
سڀني شيءِ ٿيا، سوري سزا وار
هم منصور هزار، چاڙهي چاڙهيان ڪيترا

(يعني هر شيءِ مان هڪ ئي آواز پيو اچي ۽ سڀني سوري تي چاڙهڻ جا
لائق ٿي ويا، سڀني منصور ٿي ويا، سوري تي ڪيترا چاڙهي چاڙهجن؟)
۽ مخدوم عبدالرحيم گروهڙي عليه الرحمة به فرمايو آهي:

ساجن جي سڪ ري ڪنهن نه ڪاڍو ڪيڏهين

پڇيم پير پري ته، چوڏس منهن منصورا

(يعني معشوق جي ڪشش کان سواءِ ڪنهن کي به طلب جي جاءِ نه آهي! پير
پري وڃي پڇيم ته چو طرف منصور ئي منصور نظر آيا)

34- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي سفر
کان موٽ تي ريگستان ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، اتي خليفو محمد حسين ۽
آئون ٻئي حاضر هئاسون، پاڻ ڪريم بيان فرمائي رهيا هئا ته مرد اهو آهي
جيڪو دل جي واڳ کي سڌو جهلي جيڪو دل جي واڳ مضبوط ڪري وٺندو
اهو آسمان کي به ڦاڙي سگهي ٿو! پوءِ مونکي ڪثرت يعني موجودات جون
صورتون وحدت جي فڪر ۾ اچي ويون هيون اهڙي طرح چئن ڏينهن کان بعد
ڪثرت بلڪل هلي ويئي ۽ وحدت باقي رهي!

35- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم ته
حضرتا! مجاز جي خيال ۾ ڦاٿو آهيان پنهنجي مهرباني سان انکان ڇڏايو؟
پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته تنهنجي نظر مطلق وجود تي آهي مقيد توکي مانع نه ٿيندو!

36- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير
سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هوس! پاڻ آيت سڳوري: حافظوا علي
الصلوة والصلوة الوسطي ”جي معنيٰ بيان ڪندي فرمايائون ته وسطي نماز
(ٽپهري نماز) مان مقصد آهي فناء ذاتي ۽ ان تي محڪم رهڻ!

37- نقل: هڪ دفعي مونکي اهڙو حال پيو جو ان حالت ۾ پنهنجي شيخ
ڏانهن متوجھ ٿي نٿي سگهيم، ان ۾ سجهايائون پي ته تنهنجي شيخ کي به
انڪري فيض آهي! پوءِ اها ڪيفيت قاضي عبدالرحمان نصرپور واري سان
(جيڪو پير سائين جن جو مريد هو) بيان ڪيم! قاضي صاحب چيو ته ايئن
ٿيڻو نه آهي، متان غير صحيح ڪشف ٿيو هجي! مون چيو ته حقيقت ائين ئي

آهي، جيئن مان چوان ٿو! هن انڪار ڪيو، مگر ڪجهه مدت کان بعد اچي چيائين ته ڪجهه حقيقت تنهنجي مونکي به وقوع ٿي ته جڏهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن معراج تي ويا بي ۽ عرش کي وڃي ويجهڻا ٿيا، تڏهن توقف فرمايائون ان جاءِ تي حضرت غوث الثقلين قدس سره جي روح اچي ڏاڪڻ جي بجاءِ پنهنجو ڪلهو پيش ڪيو! حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن پنهنجو قدم مبارڪ حضرت غوث الثقلين قدس سره جي روح جي ڪلهي تي رکي اڳتي وڌيا. مون عرض ڪيو ته توهان جي سمجهه ۾ به خلاف آيو آهي ائين نه آهي پر ائين آهي جيئن مان چوان ٿو: ان کان بعد قاضي صاحب چيو ته اها ڪيفيت پاڻ ڪريم جي حضور ۾ بيان نه ڪجانءِ متان غيرت کان توکي ان مقام کان هٽائين! مون چيو اي قاضي! تون چريو آهين هي، جو ڪجهه آهي اها انهن جي ته عنايت آهي پنهنجي گهران نه آندي اٿم.

نياوردم از خانه چيزے نخست - تو دادي هم چيز من چيز تست

(مون گهران ڪابه شيءِ نه آندي هئي، سڀ شيون توڻي ڏنيون آهي سڀ ۽ آئون به تنهنجو آهيان!)

ان کان بعد سڄي ڪيفيت حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان اچي ظاهر ڪيم! پاڻ فرمايائون ته حق ائين ئي آهي جيئن توکي سمجهايو اٿن هاڻي جو ڪجهه رجوع ڪرين پاڻ ڏانهن ڪجانءِ!

38- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ شروعات ۾ هن ٻانهي جو هي حال هو، جو جيڪڏهن ڪو دعوت يا ڪنهن ڪم لاءِ گهرائيندو هو ته آئون ان کي حق سمجهي ان جي پٺيان ويندو هوس! جيتوڻيڪ به ٽي دفعا ڪاڏو هجي، ته به انڪار نه ڪندو هوس! ۽ هي حقيقت پاڻ ڪريم کي معلوم ٿي پاڻ مونکي فرمايائون ته تون جز نه آهين ڪل آهين پوءِ هر فرد تنهنجو جزو آهي ۽ جزو ڪل جو تابع هوندو آهي ۽ ڪل ڪنهن جو تابع نه هوندو آهي!

39- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن فرمائيندا هئا ته جيڪڏهن حضرت مخدوم صاحب رحمۃ الله عليه جن جي حضور ۾ توحيد ۽ اسرار جو بيان هلندو هو ته آخر ۾ ڪتاب مان شريعت جي موافق بيان فرمائي ڇڏيندا هئا! ۽ سفر ۾ اسان مان ڪوبه مخدوم صاحب قدس سره جن کي پهچي نه سگهندو هو! مگر جڏهن

مونکي ساڻن اڪيلائي نصيب ٿيندي هئي تڏهن پاڻ هلندي توحيد جي اسرار ۽ معارف جو بيان فرمائيندا هئا!

40- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته خزان جي هوا سڀني وٽن جي پن ۾ اثر ڪري ٿي پر ڪجيءَ جي پن ۾ اثر نٿي ڪري، انجو سبب هي آهي ته: ڪجيءَ جون پاڙون هيٺين پاڻي تائين پهتل آهن! اي عزيز! پاڻ ڪرڻ جي مضمون مان معلوم ٿيو ته سالڪ پنهنجي وجود کي توحيد جي درياهه ۾ غرق ڪري، حقيقي وجود حاصل ڪندو آهي ۽ زماني جي حادثن کان جيڪي خزان جي هوا وانگر آهن امن ۾ هوندو آهي ۽ پيا خواهه عالم هجن يا زاهد وغيره سڀني پن وٽن وانگر زماني جي حادثن ۾ پنهنجي دامن بچائي نٿا سگهن!

41- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن توحيد جو بيان فرمائيندي فرمايو ته الله تعاليٰ جل شانہ هر شيءِ تي قادر ۽ غالب آهي پر پنهنجي ذات تي نه! جنهن مان مراد آهي وجود آهن جيڪي ذات حق ۾ گم ٿي ويا آهن ۽ الله جل شانہ جي وجود کان سواءِ ڪوبه وجود نه رکندا آهن! هتي مولويءَ مثنوي ۾ فرمايو آهي:

از خودي رستي هر حق گشته - رفت ظلمت نور مطلق گشته

(خودي کان چٽين ته سڄو حق ٿي وين، انڌيري هلي وئي هي مطلق نور ٿي پئين)

هڪ ٻئي بزرگ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي

چنان غرق گشتم بدريائے وحدت - که تاروز محشر کنارے ندارم

(وحدت جي درياهه ۾ اهڙو غرق ٿي ويس، جو قيامت تائين ڪو ڪنارو نه لهي سگهندو!)

42- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سکر جي غلبي کان ابتدا ۾ ائين معلوم ٿيندو هو ته نماز هڪ قسم جو جزيو آهي (غير مسلمان تي هڪ ٽيڪس) جڏهن اسان جي اها حالت حضرت ميان صاحب قدس سره جن کي معلوم ٿي! تڏهن بي نمازين جي سخت مذمت ۽ شڪايت بيان فرمايائون، ان کان بعد يقين ڪيم ته اسانجو اڳيون مطلب سکر سبب هو ۽ نماز ادا ڪرڻ جزيه وانگر نه آهي! اهڙي طرح حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي برڪت سان الله سبحانه تعاليٰ صحيح حقيقت معلوم ڪرائي! اي عزيز! حضرت پير سائين قدس سره جن جي ادب جي ڪري ان راز کي

ظاهر نٿو ڪجي ڇو ته خود پاڻ ڪریم راز کي ظاهر نه فرمایو آهي!

43-نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن فرمایو ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي خدمت ۾ حيوان ۽ جانور سجدو ڪندا هئا ۽ پٿر تسبیح پڙهندا هئا، ان ڪري ڪن صحابن سڳورن به سجدي جي اجازت گهري؟ حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمایو ته سجدو ڪعبي جي طرف کان سواءِ ٻي طرف جائز نه آهي! ان کان بعد پاڻ ڪریم فرمایو ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي طرف سجدي ڪرڻ جي منع ۽ ڪعبي مبارڪ جي طرف سجدو ڪرڻ جو حڪم هن حڪمت سبب هيو؟ جو اجازت جي صورت ۾ هر خاص ۽ عام پنهنجي تعظيم لاءِ سجدو ڪرائي ها، اهڙي طرح ڪامل ۽ ناقص جو فرق نه رهي ها! ورنه حقيقت ۾ ڪعبت الله شريف کي منسجوديت اليه جو شرف ذات پاڪ نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي پاڙيچائي جي برکت سبب آهي!

اي عزيز! جانورن ۽ پٿرن جو حضور نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم کي سجدو ڪرڻ يا ساڻن ڳالهائڻ پنهنجي اصل الاصول سبب هيو ۽ سندن اصل آهي حقيقت محمدي عليه الصلوات والسلام حيوان ۽ غير مکلف شيون پنهنجي اصل کان جدا ڪونه ٿيون هيون!

پر انسان جيڪو ڪثرت جي فرق ۽ عقل معاشي سبب اصل کان جدا ٿي ويو هو، تنهن سجدي جي اجازت گهري ته کين قطعي طرح روڪيو ويو! ها کين ڪعبه ڏانهن سجدو ڪرڻ جو حڪم ڪيو ويو اهو حڪم فقط انسان لاءِ آهي ٻين حيوانن ۽ عالم امر جي ارڙهن هزار جهان وارن لاءِ اهو حڪم ڪونه آهي، ڇو ته اهي انسان وانگر عقل وارا نه آهن تنهن ڪري انهي حڪم جا مکلف يا پابند به ڪونه آهن!

پر جي انسان کي به معاشي عقل جي بجاءِ معادي عقل ۽ تفرقه جي بجاءِ وحدت جي دولت ملي ته پوءِ مٿس ظاهري ڪعبه جي بجاءِ معنوي ڪعبو جلوه گر ڪيو ويندو، تڏهن سندس سجدو به ٻي رنگ جو هوندو طواف صفا ۽ مروء، حج وغيره سمورا ٻي قسم جا هوندا!

حضرت مولوي رومي رحمة الله عليه مشنوي شريف ۾ اهڙي هڪ ڳالهه آندي آهي ته جڏهن حضرت بايزيد بسطامي قدس سره حج تي ويو ته، رستي ۾ کيس هڪ ڪامل ٻانهو مليو، جنهن کيس پنهنجي چوڌاري طواف جو حڪم

ڏٺو! جنهن جو تفصيل مثنوي معنوي ۾ هن ريت آهي:

گفت طوفي ڪن بگردم هفت بار - وان نڪو تراز طواف حج شمار
(يعني ڪامل شخص ڪيس فرمايو ته تون ست ڀيرا منهنجي چوڌاري چڪر
ڪات هي چڪر حج جي طواف کان بهتر سمجھ!)
وان درمها پيش من نه ايجواد - دانڪه حج ڪردي و حاصل شد مراد
(اهي پئسا منهنجي اڳيان رک، پوءِ پڪ ڄاڻ ته تو حج به ڪيو ته مراد به
حاصل ڪيئي!)

عمره ڪردي عمر باقي يافتي - صاف گشتي برصفا بشتا فتي
(عمره ڪيئي ۽ باقي به عمر لڌئي، صاف ٿي چڪين ۽ گویا صفا جبل تي به
ڊڪين!)

حق آن حقے که جانب دیده است - که مرابريت خود بگريد است
حق جيڪو ڏٺو اٿي ان جي طرف آهي، جو ان مونکي پنهنجي گهر کان وڌيڪ
پسند ڪيو آهي!)

کعبه هرچندیکه خانه براوست - این دل من نیز خانه سراوست
(کعبو ڪٿي سندس پاڪ جاءِ ۽ گهر آهي، مگر هي منهنجي دل ته ان جي
رازن جو گهر آهي!)

چون مرادیدی خدا را دیده - گرد کعبه صدق برگردیده
(جڏهن مون کي ڏٺي جڻڪ خدا کي ڏٺي، ۽ صدق جي ڪعبي جي چوڌاري
طواف ڪئي!)

خدمت من طاعت حمد خداست - تانه پنداري که حق از من جداست
(منهنجي خدمت خدا جي حمد ۽ فرمانبرداري آهي انهن نه سمجھ ته خدا مون
کان ڪو جدا آهي!)

چشم نیکوباز کن درمن نگر - تابه بینی نورحق اندر بشر
(نيڪي جي اک کولي مون ۾ ڏس ته بشر ۾ الله تعاليٰ جو نور نظر ۾ ايندو!)

44- نقل : سيد بچل شاهه تندي باگي جو زهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ
پيري درگاه مبارڪ جي مسجد ۾ مون ٻن فقيرباڻين سان گڏ ويهي خدا جي
طلب جون ڳالهيون ڪيم ٿي، ته پاڻ ڪريم لباس بدلائي اسانجي پويان ويهي
وظيفو پڙهڻ لڳا، ايتري ۾ هڪ عورت ڪاوڙجي کين چيو ته تون وري ڪهڙو
فقير آهين جو اسانجي پويان ويهي پڙهين ٿو؟ حضرت پير سائين قدس سره جن

ماڻ رهيا فقيرباڻي وري به ڪاوڙجي ساڳيا اکر چيا، ايتري ۾ مون پاڻ ڪرمن کي سڃاڻي ورتو ۽ اتي عرض ڪيم ته حضرت! ڪجهه مٿي ٿيو ته ڪپڙو وڇايان، ان تي تشريف رکو؟ ۽ مون کي دل ٿي دل ۾ عورتن سان گڏ ويهڻ ۽ پاڻ ڪرمن جي ڏسي وٺڻ جو خوف پيدا ٿيو! اگرچہ پاڻ ۾ خدا جي طلب جو ذڪر ڪيو سون پئي! پوءِ پاڻ اٿڻ وقت آهستيگي سان فرمايائون ته توحيد جو احوال اورجي، مگر انهن (عورتون) سان نه:

هرچہ بيني دوست بين - باين و آنت ڪارنيست

(جيڪي ڏسين دوست ڏس، هن ۽ هن سان تنهنجو ڪو ڪم نه آهي!

45- نقل : هڪ سفر ۾ حضرت پيرسائين قدس سره جن لاءِ هڪ چوڙي ۾ ڪير ۽ ٻي ۾ ٻارڻ لاءِ ڪوڙو تيل وجهي ڪڍي آيا، ۽ ٻئي چوڙيون پاڻ ڪرمن جي ڪٽ جي هيٺان رکي ڇڏيائون سمهڻ وقت پل ۾ موليدني فقير ڪيرجي بجاءِ وڻي ۾ تيل وجهي پير سائين جن کي پياري ڇڏيو، مگر پاڻ ڪرمن کيس ڪجهه به نه فرمايو! جڏهن موليدني فقير ساڳي چوڙيءَ مان ميان قابل شاهه کي پياريو تڏهن قابل شاهه چيو هي ته ڪوڙو تيل آهي، ڪير ته ڪونهي! موليدني فقير چيو هي ڪير آهي ۽ آئون هاڻي پاڻ ڪرمن کي هن چوڙيءَ مان پياريو اڃان پيو! ميان قابل شاهه چيو ته تو تمام خراب ڪم ڪيو آهي، جو پاڻ ڪرمن کي تيل پياري آيو آهين، هو ويچارو سخت پريشان ٿيو ۽ روئي حضرت پيرسائين قدس سره جن جي قدمن مبارڪن تي ڪري پيو، پاڻ فرمايائون ته تنهنجو ڪوبه ڏوهه نه آهي تون غمگين نه ٿي! اسان حقيقي ڏيندڙ (الله پاڪ) جو هٿ ڏسندا آهيون اهو جو ڪجهه ڏيندو آهي سو سڀ منو هوندو آهي.

46- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ڪنهن شهر ۾ ابو سعيد عليه الرحمة نالي هڪ بزرگ هو ۽ پيو به هڪ مولوي صاحب اتي هو، جيڪو هميشه ان بزرگ جي گلا ڪندو هو، هڪ ڏينهن ان بزرگ پنهنجن مريدن کي چيو ته اڄ اچو ته عالم جي دروازي تي هلون، مريدن عرض ڪيو ته هو ارادي وارو نه آهي! بزرگ چيو ته به هلڻو ضرور آهي پوءِ بزرگ مريدن جي جماعت سان ان عالم جي دروازي تي بيهي اطلاع ڏنائون! عالم اندران ڪاوڙجي چيو ته هنن بي دينن کي اسان علم وارن سان ڪهڙو ڪم، چئون ته گرجا ۾ وڃن؟ بزرگ هن جي ڳالهه ٻڌي مريدن کي چيو ته اسان امڙ جا تابع آهيون هلو ته بت خاني ۾ ٿا هلون! جڏهن عيسائين جي گرجا ۾ آيا ته

منجهس حضرت عيسيٰ عليه السلام ۽ حضرت بي بي مريم رضي الله تعالى عنها جون پٿر مان ٺهيل صورتون ڏنائون! بزرگ بتن کي ڏسي چيو ته جيڪڏهن الله تعالى کي حق ۽ حضرت عيسيٰ عليه السلام کي الله جو ٻانهو ۽ حضرت بي بي مريم رضي الله عنها کي الله جي ٻانهي ڪري ڄاڻو ٿا ته سجدو ڪريو؟ بزرگ جي ان چوڻ شرط ٻئي بت سڃدي ۾ ڪري پيا ۽ اتي جيڪي ستر عيسائي وينا هئا، اهي سمورا اها ڪرامت ڏسي اسلام کان مشرف ٿيا پوءِ ان عالم جڏهن اها حقيقت ٻڌي تڏهن ان بزرگ وٽ اچي مريد ٿيو! ان کان بعد بزرگ چيو ته ڪليم (گالهائيندڙ) جي حڪم سان بتخاني ۾ وياسون ته هي فائدو عظيم هٿ آيو، تنهن ڪري متابعت ضرور ڪرڻ گهرجي!

47-نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جيڪڏهن ڪو ڪنهن کي خنزير چوي ته ان کي ڪاوڙ ڪرڻ نه گهرجي، بلڪ گالهه چونڌڙ جي گالهه کي معتبر سمجهي سوچي ته مون ۾ ڪهڙي وصف خنزير جي آهي جو مونکي ان نسبت سان منسوب ڪيو اٿس!

48-نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن توحيد جو بيان فرمايو مونکان پڇيائون ته تون ڪيئن ٿو چوين؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! ”هم اوست“ (يعني سڀ ڪجهه اهو آهي) پاڻ فرمايائون ته لفظ ”هم اوست“ جي حقيقت تي گالهائين ٿو يا صورت تي؟ مون عرض ڪيو ته ٻنهي تي! پاڻ فرمايائون ته هڪ وڻ جي ڪل به پڇي انجو عين ٿي وڃي ٿي!

49-نقل : فيروز فقير نقل ڪري ٿو ته هيڪر پاڻ سيد محمد شاهه پلياه (جيڪا پاچڪن جي ڀرسان ديهه آهي) جي رهندڙ وٽ ڪٽ مبارڪ تي وينا هئا! مون عرض ڪيو ته حضرت! ٿوري مدت ٿي آهي جو سوار ٿي آيا آهيو ته سج لهڻ کي وڃي ويجهو ٿيو آهي! پاڻ ڪرڻ ارشاد فرمايو ته هي لهڻ ۽ اڀرڻ سڀ خيال آهي! اي عزيز! پير سائين جن جي ارشاد مان معلوم ٿئي ٿو ته طالب کي ان تي نظر نه رکڻ گهرجي ڇو ته هي ٻئي سبب آهن مسبب کي ڇڏي سبب تي نظر رکڻ طالبن جو ڪم نه آهي!

50-نقل : هڪ ڏينهن پير سائين قدس سره جن ڪنهن حوالي جي ڪم سان خيرپور ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! اتان لقمان فقير ٽالپر جي دعوت تي تشریف آندائون ۽ رات به اتي رهي پيا، صبح جو ڪو درويش وڃي هڪ حقاني جو حقوداري ۾ پڇي آيو، سوان حقاني ڪاوڙجي پير سائين جن جي

اڳيان اچي سخت گندو ڳالهائين! حقائي ڳالهائيندي پاڻ ڪرمن ڏانهن هٿ ڊگها ڪري پٽ پاراتا به ڏنا، مگر پاڻ فقط ڏانهنس ڏسندا رهيا ۽ ان کي چيائون ڪجهه به نه! آخر هو خود بخود مات ڪري هليو ويو!

اي عزيز! هدايت جي سچ، خاڪ جي ذري تي نظر نه آندي، بلڪ نظر وجود حقيقي (جيڪو مطلق وجود آهي) تي رکي خاڪ جي ذري کي وچ تي نه آندائون! هن جاءِ چونڊڻ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

اين است ڪمال، مرد راه يقين - درهرچہ نظر کند - خدا را بيند

(يقين واري مرد جو هي ڪمال آهي ته جنهن ۾ نظر ڪندو اتي خدا کي ڏسندو)

51- نقل : هڪ دفعي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حاضر هيس، سلطان فقير عرض ڪيو ته حضرت! الله تعاليٰ ڪاشيءَ کائي ٿو يا نه؟ فقير ان وقت سڪر ۾ هو ۽ انجو سوال به ان منزل جو هو! منتهي (ڪامل) جي لاءِ ضروري آهي ته هر منزل واري طالب کي انجي سوال جو جواب به ان منزل جي مناسبت سان ڏئي! پوءِ پاڻ ڪرمن فقير جي جواب ۾ هي بيت پڙهيو:

الله ان نه کائي گهل سچائي گهي،

سهيان جي ساء، ڪني ۾ ڪين چڙي!

52- نقل : هيڪر پاڻ حديث قدسي جو ذڪر ڪيل بيان فرمايائون ته الله تعاليٰ مؤمن ٻانهي کي اهڙو دوست رکي ٿو، جو ٻانهي جي ڳالهائڻ، هلڻ، پڌڻ، ۽ ڏسڻ کي به پاڻ ڏانهن نسبت فرمائي ٿو! اها حديث ان سالڪ جي حال سان تعلق رکي ٿي جيڪو اقوال افعال، ابصار ۽ پنهنجن سمورن صفتن کان فنا ٿي، حق سان باقي رهيو هجي!

53- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن توحيد جو بيان ڪندي فرمايو ته هيٺ ۽ مٿي سڄي ۽ ڪبي اڳيان ۽ پويان، هرجاءِ تي اهو آهي! هتي هي سنڌي ڪلام فرمايائون: تون ڪٿ، تون واڻ، تون واڻيندڙ، تون ويهر، اهو مقولو هن طالب جي حال موافق فرمايائون جيڪو انوقت ”سڪر“ حقيقي ۾ هو!

54- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ درويش حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن کان پڇيو ته سڀ ڪجهه اهو آهي ڇا؟ پاڻ فرمايائون ها هم اوست! پوءِ وري عرض ڪيائين ته ڪتو بگهڙ گذرڻ سڀئي؟ مخدوم صاحب جن جواب ۾ فرمايو ته جيڪو انهن کي ڏسي سو به ”هر اوست“ هرجاءِ تي اهو آهي ان کان سواءِ ڪوبه نه آهي:

به هر جائے هم اوست غير اونيست - غيرتش غير در جهان گذاشت
(سڀ اهو آهي ڪنهن جاءِ ۾ سندس غير ڪونهي، انجي غيرت جهان ۾ غير
کي ڪونه ڇڏيو آهي!)

لاجرم جملہ عين اشيا گشت - نام من برمن است باقي هم اوست
سڀني شين جي اصلي حقيقت اهو آهي، مون تي منهنجو صرف نالو آهي باقي
سڀ ڪجهه اهو آهي.

55- نقل : عبدالله فقير ابڙو نقل ڪري ٿو، هڪ دفعي آئل فقير مستيءَ
جي غلبي کان ٿي ڏينهن غار نه پڙهيائين! جماعت مان ڪنهن ماڻهوءَ حضرت
پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته حضرت! آئل فقير تن
ڏينهن کان وٺي نماز نه پڙهي آهي، پاڻ ڪرمن حڪم فرمايو ته انکي مسجد
شريف مان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو! جڏهن فقيرن آئل فقير کي چيو ته مسجد شريف
مان ٻاهر نڪري وڃ! چيائين نٿو نڪران! فقيرن انکي گهلي ٻاهر ڪڍيو ۽
انوقت چادر به ڦاٽي پيس ۽ جسم به رهڙجي ويس، ۽ وري واپس اچي مسجد
شريف ۾ ويهي رهيو ۽ اهو جمع جو ڏينهن هو پير سائين جن وعظ کان فارغ
ٿي آئل فقير جي پرسان اچي کيس پاڪر پائي آهستي مسجد شريف مان ٻاهر
ڪڍي ويا، ۽ قابل شاهه ڪونرو پري کيس وضو ڪرايو! پاڻ ڪرمن کيس ڪن
۾ آهستي فرمايو ته بغير منهنجي خدا کي نه ڏسجانءِ پوءِ مسجد شريف ۾
وٺي اچي نماز پڙهائونس هن جاءِ تي هڪ بزرگ چيو آهي:

سالها در پائے پيران سجده مي کردم ولي - عاقبت در چشم خود انسان کا مل يافتم
(ڪيئي سال پيرن جي اڳيان مون نوڙت پي ڪئي پر آخر پنهنجو پاڻ ۾ ڪامل انسان لڌم!)

اي عزيز! هن وسيلي جي تعلق کانسواءِ خدا کي ڏسي نه سگهيو! جيئن الله
سبحانه و تعاليٰ پنهنجي ڪلام پاڪ ۾ فرمايو آهي:

قل انکنتم تحبون الله فاتبعوني يحببکم الله

پير سائين جن آئل فقير کي جو فرمايو ته بغير منهن جي خدا کي نه ڏسجان؟
يعني بغير متابعت (جنهن جو اشارو فاتبعوني يحببکم الله ۾ وارد ٿيل آهي)
۽ بي توسل منهنجي خدا تعاليٰ کي ڏسي به نه سگهندين!

56- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جيڪو شخص
”انا الحق“ جي حال جو هوندو، ته اها حالت سندس اقوال ۽ اخلاق مان ثابت
۽ ظاهر ٿيندي آهي!

۽ باقي جيڪي زبان سان مدعي آهن ۽ کين حال نه هوندو آهي، اهي حيران ۽ خوار ٿين ٿا! هن جاءِ تي پيرسائين جن فرمائيندا هئا ته مسلمانن جي انا تي ڪل نه هوندي آهي ۽ ڪافرن جي انا تي ڪل هوندي آهي!

اي عزيز! حضرت پير سائين قدس سره جن جي مٿين ارشاد ۾ معرفت جو نڪتو آهي ”انا“ مان مراد انا الحق جي آهي، جو بعضي ولي هن جاءِ تي اچي بيخوديءَ ۾ ”انا“ جو لفظ زان تي آڻيندا آهن جيئن منصور حلاج چيو! ۽ ”انا“ ڪافرن جي زبان مان به هوندي آهي، جيئن فرعون ۽ ٻيا ڪافرا جن پاڻ کي: ”اناربڪم الاعليٰ“ چيو ۽ انهن جي جهٽڪ لاءِ ڪلام پاڪ ۾ بيان آيل آهي ته: ”واغرقتا آل فرعون وانتم تنظرون“ (يعني اسان فرعونين کي ٻوڙيو سون توهان ڏسي رهيا هئا).

57-نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي مينهن جي موسم ۾ درگاه شريف تي ويٺا هئاسون، ۽ مينهن وسيو پي ته حضرت پير سائين قدس سره جن اچي مصليٰ جي مٿان ويٺا، انهن ڏينهن ۾ مونکي سکر جي حالت هئي، سو ڏينپو وٺي پاڻ ڪرمن جي هٿن مبارڪن ۾ رکيم ۽ پڇيم ته حضرت! هي ڇا آهي؟ پاڻ فرمايائون ته تون ڇاڻو سمجهين؟ مون عرض ڪيو ته هم اوست! پر ٻين لاءِ قهاري صفت ۾ آهي ۽ اسان سان مهربان ۽ نرم! پيرسائين جن هي ڳالهه ٻڌي مرڪيا، ۽ فرمايائون ته هي ڳالهه سني آهي، جو اسان به ننڍي هوندي حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي حضور ۾ نڪتا بيان ڪندا هئاسون، ۽ حضرت ميان صاحب جن گهڻو خوش ٿيندا هئا، پوءِ مون کي فرمايائون ته طالب کي گهرجي ته نڪتن جي نگهباني ڪري ۽ پنهنجي وجود ۾ به ”هم اوست“ ڏسي، پوءِ پنهن جو هٿ اڳيان رکي فرمايائون ته ڏس پنج انگريون الله جو نالو آهي، يعني انگورنوءِ الف آهي ۽ وچ واريون ٽي انگريون به لام آهن ۽ ننڍڙي انگر ها آهي، ۽ فنا في الله اهو آهي! پوءِ فرمايائون ته انسان جو سڄو وجود الله جو نالو آهي يعني ساڄو بازو الف آهي ۽ ڪٻو بازو ۽ ٻه پير به لام آهن ۽ مٿو ها آهي! هي اسم ذاتي ۽ محمد (صلي الله عليه وسلم) جو نالو به اهو آهي يعني مٿو هڪ ميمر آهي ۽ حا به بازو آهن ۽ چيلهه ٻيو ميمر ۽ ٻئي گوڏا دال آهن! طالب کي گهرجي ته هنن سڀني جهانن کان واقف هجي!

اين جهان صورت است معنيٰ دوست - ور بمعنيٰ نظر ڪئي هم اوست

(هي جهان حقيقت ۾ دوست جي صورت (جو مظهر) آهي! ۽ جيڪڏهن حقيقت سان نظر ڪندين ته مڙوئي اهو آهي!)

58- نقل : هڪ ڏينهن محمد وارث نالي فقير مجذوب سکر جي حال ۾ هو! نماز پڙهندي ثنا ۽ قرآن شريف پڙهڻ جي بجاءِ وات سان چاڀاڪيائين پي، جڏهن سجدي ۾ ويو، تڏهن پاڻ ڪرمن کيس فرمايو ته جهڙي طرح نماز ادا ڪرين ٿو آخرت ۾ اجورو به اهڙوئي ملند! فقير سجدي جي حالت ۾ جواب ڏنو ته مونکي هن جو اجورو نه ڪپي نه ڪپي!

59- نقل : سيد غني شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن آئون حضور ۾ بيٺو هوس، ۽ حضرت پيرسائين قدس سره جن پنهنجي نماز ادا ڪري رهيا هئا! ۽ هن ٻانهي پاڻ ڪرمن جي اڳيان اچي ڪعبه شريف جي بجاءِ سندن منهن مبارڪ ڏانهن، منهن ڪري نماز شروع ڪئي! پيرسائين جن فرمايو هي ڇاڻو ڪرين؟ مون چيو نماز پڙهان ٿو! پاڻ فرمايائون ته اولهه ڏي منهن ڪري پڙه عرض ڪيم ته حضرت! اولهه جي طرف ته محض پاڻي ۽ مٽي جي ديوار آهي! توهان خود خدا آهيو! پاڻ فرمايائون ته هن کي مسجد شريف مان ٻاهر هڏي ڪپڙي سان نر جي وٺ ۾ مضبوط ٻڌي اچو!

پاڻ ڪرمن جي حڪم مطابق فقيرن ائين ڪيو، انهي وقت سندن توجه مبارڪ ۽ برڪت سان مون تي وجد طاري ٿي ويو ۽ اهو ڪپڙو ڦاڙي اچي پيرسائين جن جي پويان نماز ادا ڪيم!

60- نقل : ٺارو فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پيرسائين قدس سره جن جي حضور ۾ ڪنهن ماڻهو دعا لاءِ سوال ڪيو؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته مٽي کي ڪهڙو اختيار آهي؟ بلڪ مٽي خود ڪنڀر جي اختيار ۾ آهي! جنهن طرف ڦيرائي ان طرف ڦري، جيڪي وٽيس ان مان ٺاهي.

اي عزيز پاڻ ڪرمن جو هي ارشاد، اشارو آهي فنا ڏانهن جو سالڪ بي اختيار ٿيندو آهي ۽ پاڻ کي بي اختيار ۽ پتر سمجهندو آهي ۽ سڀئي فعل ۽ صفتون الله تعاليٰ ڏانهن منسوب ڪندو آهي!

61- نقل : طيب فقير راهو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جڏهن اسان خليفي سارنگ کي خلافت جو اجازو عطا ڪيو! تڏهن خليفي پهرين پيري ئي ڪجهه مريد ڪيا ۽ چند مريدن سان گڏ درگاه مبارڪ تي آيو اسان کائونس پڇيو ته خليفا! ڪيترن مريدن توهان کان

رستو پڇيو آهي؟ خليفي چيو حضرت! گهڻن ئي پڇيو آهي، ڪجهه حاضر آهن، ڪي پنهنجي جاين تي آهن! مون انهن سڀني کي الله تعاليٰ ۽ اوهان جي حوالي ڪيو! اسان کيس چيو خليفا! به نه ڪر هڪ ڪر، (يعني دوئي کي ڇڏ هڪ ثابت ڪر)

62-نقل : فقير محمد ملاح علي پور (لڳ اوڏيڇاڻي) جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته درگاه مبارڪ تي منهن جا ڪي عزيز زيارت کان مشرف ٿيڻ لاءِ ويا، ۽ نوني مريدن کي به درگاه تي هلڻ جي دعوت ڪيائون جيڪي طريقي عاليه ۾ نوان داخل ٿيا هئا، حضرت پيرسائين قدس سره جن تشریف فرما ٿي کين فرمايو ته ڪيترا نوان ماڻهو آندا اٿو؟ هنن عرض ڪيو ته حضرت! ايترا آندا اٿئون جو هن جاءِ تي نه ماپندا! پاڻ فرمايائون ته هي جاءِ سڄي جهان کي ماپائي سگهي ٿي!

اي عزيز! انسان ڪامل ڪل آهي ۽ سڀئي جهان ان جو جز آهن! جز کي پنهنجي اصل وٽ ڪابه تنگي نه هوندي آهي، ڪامل انسان جي دل بي پايان درياه وانگر آهي ۽ هي جهان علوي سفلي هڪ ڦڙي وانگر آهن ۽ هڪ ڦڙو بي پايان درياه ۾ پوڻ سان ڪهڙو وزن وڌائيندو جو درياه کي تنگ ڪري وجهي!

63-نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو

ته پاڇي وڻ کي چيو ته تون سج جي چمڪ دمڪ ۽ چانو جو مزو وٺين ٿو! ۽ مان تنهن جو پاڙيسري آهيان ڪڏهن انهيءَ مزي ۾ مون کي به ڪهڙي پاڻيوار ڪر؟ وڻ چيو ته پاڇا! هي مزو مون کي ان ڪري نصيب ٿيو آهي، جو سڄو ڏينهن پير تي بيٺو رهان ٿو ۽ تو وانگر نه، جو ڪڏهن اوڀر ته ڪڏهن اولهه ڦرين ٿو! پيو ته تون اها مسخري ان ڪري ڪرين ٿو جو آئون قائم آهيان ۽ تون منهنجي ڪري قائم آهين، جي منهن جو وجود نه هوندو ته تون بلڪل نه رهندين:

باوجودم وجود تو قائم - گرباشم نه باشي تو دائم

(منهنجي ڪري تنهن جو وجود قائم آهي، جيڪڏهن آئون نه رهان تو تون هميشه ڪونه رهندين!)

سمجهڻ گهرجي ته هي صورتون حقيقي وجود جي ڪري موجود آهن جيڪڏهن حقيقي وجود نه رهي ته پوءِ هي ڪثرت وهمي ڪٿان سمجهه ۾ ايندي ۽ ڪيئن قائم رهندي!

اين جهان صورت است معني دوست- ور بمعني نظر ڪئي هم اوست
(هي جهان حقيقت ۾ دوست جي صورت (جومظهر) آهي، جيڪڏهن حقيقت
سان نظر ڪرين سڀ ڪجهه اهو آهي.)

64-نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڏهن ڪڏهن منهن جي سکر
واري حالت ۾ مون کان منهن ڦيرائي ناراض ٿي چوندا هئا:

نماز پڙهڻ ريت رناندي - روزا صرفاروتي

ولول ڪلما اهي پڙهن دل جنهاندي ڪوتي،

مڪي سيئي وڃن، جي گهردي هون ٿوتي!

اي عزيز نماز به قسم آهي هڪ صورت پوڄيندڙن جي، جنهن کي عابد پڙهندا
آهن، جيڪي بهشت حورن ماڙين جي طلب ۽ دوزخ ۽ آخرت جي عذاب کان چڻڻ لاءِ،
رڳو قيام، قعدو، رکوع ۽ سجدي ۾ مشغول آهن ۽ ڪوبه باطني ذوق نه رکن ٿا:

نماز عابدان رکوع وسجود است - نماز عارفان ترک وجود است

(عابدن جي نماز سجود ۽ رکوع آهي، عارفن جي نماز وجود کي ڇڏڻ آهي!)

۽ ٻي نماز عارفن جي آهي ۽ پاڻ انهي بابت پنجابي جا هي لفظ فرمائيندا هئا:

ولول سجدا اٿان ڪرين، جتان يار پيارا

يعني هر هر سجود اتي ڪر جتي يار هجي) ان مان مراد آهي پنهنجي نفس
کي سڃاڻڻ ”من عرف نفسه فقد عرف ربه“ جنهن پنهنجي نفس کي سڃاتو،
بيشڪ انهي الله کي سڃاتو! ۽ فرمايو اٿن ته نمازي نيت وقت هٿ پنهنجي ڪنن
تي رکي، مٿو ٻن ٻانهن جي وچ ۾ آڻي ٿو ۽ رکوع ڪرڻ وقت هٿ ڳوڏن تي
رکي، مٿو ٻن ٻانهن جي وچ ۾ آڻي ٿو ۽ پنهنجي پير جي پٺيءَ کي ڏسي ٿو ۽
سجدي ڪرڻ وقت نگاهه پنهنجي نڪ ڏانهن ڪري ٿو ۽ قعدي ۾ پنهنجا هٿ
ڳوڏن تي رکي ٿو ۽ سلام ڏيڻ وقت ٻنهي طرفن سڄي ۽ ڪٻي ڏسي ٿو، نماز ۾
سڄي نسبت پاڻ ڏانهن آهي ٻئي طرف نه آهي:

ڪسے گوید کي حق صورت نہ بندد - من اینک دیدم امر ذات مصور

(جيڪڏهن ڪو ماڻهو چوي ته حق صورت کان پاڪ آهي، اهو ٻڌي ڇڏي ته

اجهو مون صورت ٺاهيندڙ کي ڏٺو آهي.)

حق جان جهان است جهان جمل بدن - توحيد همين است ديگر حيله و فن ا

حق جهان جي جان آهي ۽ سڄو جهان بدن آهي، هي ئي توحيد آهي ٻيو سڀ
ڌوڪو آهي)

۽ روزو به به قسم آهي هڪڙو کائڻ پيئڻ ۽ منع ڪيل شين کان رڪجڻ! ٻيو روزو جيڪو دل وارن وٽ راز آهي اهو حق کي ڏسڻ آهي جيئن حديث شريف ۾ آهي ته: صوموا برؤيتہ وافطروا برويتہ (يعني ان جي ڏسڻ سان روزو رکو ۽ ان جي ڏسڻ سان روزو کوليو) ۽ ڪعبي جي وڃڻ جو حڪم به انهن کي آهي جيڪي بي همتي سبب حقيقي ڪعبي، يعني دل کي گم ڪري، صوري ڪعبي جي وات ورتي اٿن چونڌڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

دل بدست آور که حج اکبراست - از هزاران کعبه یک دل بهتراست
دل راضي کر جواکبري حج آهي، ۽ هزار ڪعبن کان هڪ دل بهتر آهي!
دل گذرگاه جليل اکبراست - کعبه بنگاه خليل آذراست

دل الله جي رهڻ جي جاءِ آهي، ۽ ڪعبو آذر واري خليل جو ٺاهيل آهي! حضرت پير سائين قدس سره جن جو هي خط مبارڪ به انهي حقيقت جو ئي تفصيل آهي.

خط مبارڪ

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق والصلوات والسلام علي من اسمه الذي واحلي من العسل لمشتاق زلال وصاله وعلي آله وصحبه، اما بعد فالسلام عليكم ورحمة وبركاته (يعني هرڪا تعريف الله جي واسطي آهي جنهن اسان کي هدايت بخشي، سندس مهرباني نه هجي ها ته اسان هدايت حاصل ڪري نه سگهون ها، بلاشڪ اسان جي رب ڪريم جل شانہ جي رسولن حق آندو صلوات ۽ سلام انهي ذات پاڪ تي جنهن جو نالو سندس وصال جي مشتاق وٽ بيحد لذيت ۽ ماکي کان مٿو آهي، ۽ سندس اولاد ۽ صحابين تي پڻ! حمد ۽ ثنا کانپوءِ السلام عليكم ورحمة الله وبركاته عبدالرحيم منگريه شهيد (رحمة الله عليه) چيو آهي:

هردم حج پڑهن ڪعبو نه پسن ڪا پڙي ڪا پڙي مان مراد آهي عارف، جنهن دنيا کي سڃاڻي دشمن سمجهيو ۽ خدا کي سڃاڻي دوست ورتو، عارف خدا کان سواءِ ڪنهن سان به واسطو نه ٿا رکن!
 تذكرة الاولياء ۾ آهي ته شيخ بايزيد رحمة الله عليه چيو ته پهرين دفعي حج

تي وٻس تڏهن گهر ڏنم ۽ جڏهن ٻي پيري وٻس تڏهن گهر جو مالڪ ڏنم! ۽
 ٽين پيري جڏهن وٻس تڏهن نه گهر ڏنم نه گهر جو مالڪ ڏنم يعني حق ۾
 اهڙو گم ٿي وٻس جو ڪجهه به نٿي ڏنم،! جيڪڏهن ڏنم ته حق ڏنم پي!
 التوحيد اسقاط الاضافات (توحيد اضافتن کي ختم ڪري ڇڏيندي آهي)
 جڏهن خداوند کي گهر سان نسبت آهي، پر توحيد ۾ نسبت نه آهي پوءِ گهر
 به نه رهيو ته مالڪ به ويو! ۽ حج به قسم آهي: هڪ قصد ڪوئي دوست!
 (يعني دوست جي گهٽيءَ جو ارادو) اهو عوام جو حج آهي! ٻيو ميل روئي
 دوست (يعني مقصود دوست جو ديدار) اهو حج خاصن جو آهي! جيئن
 ظاهري ڪعبو خلق جو قبلو آهي، جيڪو پٿرن ۽ مٽي مان ٺهيل آهي! تيئن
 باطني ڪعبو، جيڪو حق جو جلوه گاه آهي اها دل آهي، جيڪڏهن ظاهري
 ڪعبو خلق جي طواف جي جاءِ آهي ته دل جو ڪعبو خالق جي مهربانين جو
 مطاف آهي، هو زيارت ڪندڙن جو مقصود آهي ۽ هي نورن جي وارد ٿيڻ جي
 جاءِ آهي اتي گهر ته هتي گهر جو مالڪ آهي جيئن مولوي رحمة الله عليه
 فرمايو آهي:

اي قوم بهج رفته كجائيد كجائيد - معشوق همن جا است بيائيد بيائيد

(اي حاجيو ڪٿي آهيو ڪٿي آهيو، اچو اچو معشوق ته هتي آهي!)

صدا بار خانہ بر فتيديا - يڪباراز اين راه بدين خانہ بيائيد

سو دفعا ان گهر کان توهان آيا ۽ ويا، هڪ دفعو هن واٽ کان هن گهر ۾ ته .. اچو؟

حج زيارت کردن خانہ بود! - حج رب البيت مردانه بود

حج ڪعبي جي زيارت ڪرڻ آهي، گهر جي مالڪ جو حج مڙسن جو حج آهي!)

ڪعبه را کوهر دمي عزمي فروز - آن را خلاصات ابراهيم بود

(ڪعبي جي جيڪا هر وقت عزت وڌي، اها حضرت ابراهيم عليه السلام جي

اخلاص جي ڪري هئي!)

فضل آن مسجد زخاک و سنگ نیست - ليک در بناش حرص و جنگ نیست

(ان مسجد جي فضيلت مٽي ۽ پٿر ڪري نه آهي، ليڪن انجي بڻائڻ ۾ جنگ

۽ لالچ ڪانه هئي!)

بردر اين خانہ گستاخي زچيست - گرهمي دانند کاندرخانہ کيست

(هن گهر جي دروازي تي گستاخي ڇا ڪان آهي؟ جيڪڏهن ڄاڻن ها ته هن گهر

پر ڪير آهي؟)

جاهلان تعظيم مسجد مي ڪنند - در جفائے اهل دل جدمي ڪنند)

(جاهل مسجد جي ته عزت ڪن ٿا مگر اهل دل جي ايڏائڻ ۾ ڪوشش ڪن ٿا،)

آن مجازست اين حقيقت اي فلان - نيست مسجد جزدرون سرور ان

(اي فلاڻا اهو مجاز ۽ هي حقيقت آهي سردار کانسواءِ مسجد ئي ڪو نه آهي!)

مسجدی کو دردرون اولياست - سجده گاه جمله است آنجا خدا است

(اها مسجد جيڪا وٺڻ جي دل آهي، اها سجد جي جاءِ ته خدا به اتي ئي آهي!)

تذكرة الاوليا ۾ آيل آهي ته شيخ بايزيد قدس سره چيو ته مون کي وات ۾

هڪ پير مرد گڏيو چيائين اي بايزيد! ڪاڏي ٿو وڃين؟ مون چيو حج ڪرڻ!

چيائين ٿمر ڪهڙو اٿئي؟ مون چيو به سئو درهم آهن! چيائين اهي مون کي ڏي

۽ منهنجي چوڌاري ست دفعا طواف ڪر! ڇڻ ته حج ڪيئي! مولوي رحمة الله

عليه انجي خبر ڏئي ٿو:

گفت طوفي کن بگردم هفت بار - وان نکوتراز طواف حج شمار

(منهنجي چوگرد ست چڪر طواف ڪر ۽ اهو حج جي طواف کان بهتر سمجهجان!)

اين درمهاپيش من نه اي جواد! - دانکه حج كردي واصل شد مراد

(اي سخي! هي درهم مون کي ڏيئي ڇڏ ڀڄ ڇاڻ هت ئي حج ڪيئي ۽ مراد

حاصل ڪري ورتي!)

عمره كردي عمر باقي يافتي - صاف گشتي برصفا بشتافتي

(تنهن جو عمرو به ٿيو ۽ باقي عمر به ڪارآمد ڪيئي پاڪ ٿي وئين ”صفا ۽

مروه“ جي ڊڪڻ جو ثواب به حاصل ڪيئي!)

حق آن حقي جانت ديده است - که مرابريت خود بگزيده است

(حق اهوئي آهي جيڪو تو پاڻ ڏٺو آهي، جو مون کي پنهنجي گهر کان وڌيڪ پسند ڪيو

اٿس!)

كعبه هرچندين که خانه بر اوست - اين دل من نیز خانه سر اوست

(جيتوڻيڪ ڪعبو سندس پاڪ گهر آهي، مگر منهنجي هي دل ته سندس راز

جي جاءِ آهي!)

چون مراديدي خدا را ديده - گرد كعبه صدق برگرديده

(جڏهن مون کي ڏٺي ته خدا کي ڏسي ورتي، صدق جي ڪعبي جو طواف به

ڪري ورتي!)

خدمت من طاعت و حمد خداست - تانہ پنداري کہ حق از من جداست
(منهنجي خدمت ئي خدا جي اطاعت ۽ حمد آهي، ائين نہ سمجھ تہ ڪو حق
مون کان جدا آهي!)

چشم نيكوبازکن درمن نگر - تابہ بيني نور حق اندر بشرا
(نيڪ نظر سان اکيون کولي مونکي ڏس تہ توکي حق جو نور انسان ۾ نظر
ايندو!)

بسن کمر کہ خود زیرکانرا اين بس است - والسلام عليكم وعلي من لديکرا
(ايتري تہ ڪفايت ڪيم جو سياڻن کي ايترو ڪافي آهي، حاضرین سميت
توهانکي سلام پهچن!)

65-نقل: گل فقير مونگيو نقل ڪري ٿو تہ حضرت پيرسائين قدس سره
جن لاڙڪاڻي جي سفر ۾ هڪ دعوت تي عشا نماز کان بعد ڪت تي آرام فرما
هئا، ۽ صوفن فقير قوم دل پير سائين جن کي زور ڏيندي عرض ڪيو تہ
حضرتا! اسان جي شهر جا ماڻهو بي نمازي ٿيندا وڃن پيا؟ پاڻ فرمايائون تہ
زبان سان انهن کي نماز پڙهڻ جو تاڪيد ڪرڻ گهرجي، ۽ دل ۾ سمجھڻ
گهرجي تہ الله تعاليٰ هر هنڌ حاضر آهي

اي عزيز پاڻ ڪرمن جي هن فرمودي ۾ هي نڪتو آهي تہ سمع (ٻڌڻ) بصر
(ڏسڻ) علم (ڄاڻڻ) ارادت (ارادو ڪرڻ) تڪلم (ڳالهائڻ) قدرت (طاقت)
حيات (حياتي) هنن صفتن جو عارضي نظارو وجود ۾ آهي، ۽ اصل ۾ اهي
قديم ۽ خدا جون صفتون آهن! ۽ پاڻ قائم آهن، حضرت پير سائين قدس سره
جن هنن صفتن جي اضافت حق ڏانهن فرمائي آهي نہ بشري وجود ڏانهن! ڇو
تہ هي بشري وجود فقط ڏسڻ ۽ سمجھڻ ۾ اچي ٿو، باقي حقيقت ۾ ڪوبه
وجود نہ آهي، اي عزيز! هن مقولي تي اعتراض نہ ڪر ۽ انصاف ڪندڙ هج
تون هن عارضي صفتن کي، جيڪي تو ۾ موجود آهن، پاڻ کان جدا ڪري حق
جي حوالي ڪر، پوءِ ڏس تہ تو ۾ باقي ڇا رهيو آهي، هت مولوي رحمة الله
عليه فرمايو آهي:

اي برادر توهم اندیشه - مابقي تو استخوان وریشه

(اي ڀاءُ تون تہ سڄو خيال آهين، ٻيو باقي تون هڏا ۽ رڳون آهين!)
جيڪڏهن چڱي طرح ڏسندين تہ هي چار عناصر مٽي، هوا، پاڻي ۽ باهه بہ
اصل نور مان آهن! جيڪڏهن سڀني صفتن کي اصل سان ڳنڍيندين تہ ”تون“

به باقي نه رهندين! هڪ بزرگ فرمايو آهي:

برمن از هستي من جز نام نيست ا - در وجودم جز تو ايفوخس کار نيست

(منهنجي هستي ۾ نالي کان سواءِ ڪجهه به نه آهي!)

اي پلارا منهنجي وجود ۾ سواءِ تنهنجي ٻيو ڪجهه نه آهي! يعني منهنجي مٿان فقط منهنجو نالو آهي ٻيو سڀ ڪجهه اهو آهي.)

66- نقل : خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين

قدس سره جن عشا نماز کان بعد فقيرن جي جماعت ۾ ويٺا هئا! جماعت ۾ هڪ فقير کي ننڊ وئي وئي، جڏهن سجاڳ ٿيو تڏهن ڪلمه طيب جو تڪرار ڪيائين، پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته ڪهڙي شڪ ۾ آهين؟ هتي مولانا حڪيم ثنائي رحمة الله عليه ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

کارندان کونه انديش است - ياد کردن کسی که درپيش است

(بيوقوف ۽ بي سمجهه جو ڪم آهي ته اهڙي ذات کي ياد ڪري جيڪا سندس اڳيان موجود هجي!)

67- نقل : هڪڙي ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف ۾ تشریف فرما ٿيا ته مان ۽ ٻيا ٻئي فقير به اچي حاضر ٿياسون، پاڻ ڪرمن پڇيو ته يارو! هن وقت اسان جي مجلس ۾ ڪو ملان ته ڪونه آهي؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! ٻيو ڪوبه نه آهي! ان کان بعد فرمايائون ته ظاهر وارن کي ڇاڻيو آهي جو الله تعاليٰ جي معرفت ۽ وحدانيت کان محروم ٿيا آهن ۽ ڪلمي طيب جي معنيٰ نٿا سمجهن، جو ان ۾ صريح توحيد آهي! اي عزيز! هي ويچارا ظاهري علم ظاهري حس (جنهن کي حس حيواني چوندا آهن) ۽ ظاهري زبان سان ڪجهه سکيا آهن ۽ ان کي ڪافي سمجهي باطني ۽ لدني علم حاصل ڪرڻ کان محرم رهيا آهن، هن جاءِ تي مولانا روم رحمة الله عليه فرمايو آهي:

حس حيوان گرديدی شاه را - پس بدیدے گاؤ خر الله را

(حيواني حس جيڪڏهن بادشاهه کي ڏسي ها ته پوءِ گڏهه ۽ ڍڳا به الله تعاليٰ کي ڏسن ها!)

68- نقل : الهداد فقير، حيدر فقير نظاماڻي جو پٽ نقل ڪري ٿو ته هڪ

پيري حضرت پير سائين قدس سره جن جمشیر فقير چهر جي رهندڙ (چهرن سيدن جو ڳوٺ آهي جيڪو لاکاٽ جي ڀرسان آهي) جي دعوت تي تشریف

فرمائڻا هئا، فقير جو گهر سيدن جي گهرن جي وچ ۾ هو! جڏهن پير سائين جن فقيرن سان گڏ فقير جي گهر ۾ طعام کائڻ لاءِ روتق افروز ٿيا، تڏهن اتي جي سخت طبيعت سيدن جمشير فقير ۽ ٻي جماعت کي گاريون ڏنيون ۽ بچڙو ڳالهائون، ان وقت پاڻ ڪرمن سڀني فقيرن کي ماڻ جو حڪم فرمايو! فقير سندن ارشاد موجب ماڻ ڪري ويهي رهيا، ٿوري دير کان بعد ڪن سيدن جمشير فقير جي حمايت ڪري گارين ڏيندڙن سيدن کي جهٽڪيو ۽ ڳالهائو ۽ فقير کان اچي معذرت گهريائون، ايتري ۾ پاڻ ڪرمن جماعت سان گڏ طعام استعمال ڪري اٿيا ۽ هي بيت ارشاد فرمايائون:

بهر رنگه ڪه خواهي جامه مي پوش - من اندازه قدرت رامي شناسم

(جنهن به رنگ ۾ وڻيئي ڪپڙا پيو ڍڪ! آئون قدڪاڻ مان ئي توکي سڃاڻا ٿو!)

پوءِ ان شهر مان ٻاهر نڪري ٻي فقير جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا.

69- نقل: فتح محمد فقير نظاماڻي، نقل ڪري ٿو ته هڪ ڀيري حضرت پير سائين قدس سره جن ننڍي بهادر فقير نظاماڻي جي مسجد شريف ۾ مغرب نماز کانپوءِ ذڪر پورو ڪري سورت ايس تلاوت فرمائي پئي ته اوچتو محراب مان هڪ نانگ نڪتو! جيڪو پاڻ ڪرمن جي رانن مبارڪن تان لنگهي مقتدين جي صف ۾ آيو ان کي ڏسڻ سان هر هڪ جي زبان تي بلا، بلا جو آواز اچي ويو ڪيترا ماڻهو اٿي ويا، جن ۾ گل فقير مست به هو، پر پاڻ جيئن سوره ايس پڙهي رهيا هئا تيئن مصروف رهيا، احمد خان فقير نظاماڻي نانگ جي مٿان ڪپڙو وجهي نانگ ماريائين، پوءِ پاڻ ڪرمن گل فقير مست کي فرمايو ته توحيد جي دعوا ته ڪرين ٿو، مگر ان تي محڪم نٿو رهين ڇو ته توحيد ۾ غير ته آهي ئي ڪونه!

ڪجاغير ڪه غير ڪو نقش غير - سواءِ الله والله مافي الوجود

(ڪٿي آهي غير ڪٿي آهي غير جو نشان! خدا جو قسم الله کان سواءِ

ڪاشي موجود ئي ڪانهي!)

70- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾

مخدوم غلام محمد بگائي جي سند، جيڪا توحيد ۾ هئي پڙهيائون پئي مون

عرض ڪيو ته حضرت! مخدوم غلام محمد ڪنهن جو مريد هو؟ جو هيٿرو

علم بيان ڪيو اٿس! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته بزرگ موصوف جو پٽ،

مخدوم محمد زمان لواري واري رحمة الله عليه کان ذڪر وٺي صاحب حال

جو ٿيو هو! ۽ مخدوم غلام محمد پنهنجي پٽ کان ذڪر وٺي هن حالت تي پهتو آهي! پاڻ ڪجهه سنڌي بيت ٺاهي ڪڏهن ڪڏهن توحيد جي رغبت لاءِ فقيرن کي ٻڌائيندا هئا! هي هڪ بيت انهن مان آهي:

تون ڪيئن تڪليفون ڪرين ملا مٿي مستان
سرڪي ساءُ نه آي ۽ جاچس چڪي چرين
الستي آواز تي، ميا مست وتن!
حشر ۾ هوشيار سي مس مستانا ٿين

اي ملا تون مستان تي چاڃي تڪليف ڪريش ٿو، توکي انهي ذوق جو ڍڪ نه مليو آهي، جيڪو ذوق مستان چڪيو آهي، الست جي آواز تي مست آهن ۽ اهي مست حشر ۾ مس هوشيار ٿيندا، هتي مولوي رحمة الله عليه مثنوي معنوي ۾ فرمايو آهي:

گفتگوني عاشقان بالطف رب - جوشش عشق است نه ترک ادب
عاشقن جي گفتگو الله جي مهرباني سان، عشق جي جوش کان آهي نه بي ادبي سببان!

هرک گرد از جام حق یک جرء نوش - نه ادب ماندوران عقل وهوش
(جنهن حق جي پيالي مان هڪ ڍڪ پيئو، تنهن کي نه ادب جو خيال رهيو ۽ نه ئي عقل هوش رهيو!)

71- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي نظاماڻي فقيرن ۽ نوداڻي فقيرن ۾ جهيڙو ٿي پيو هو، جان مريد ٿيو تڏهن کان سلطان فقير نظاماڻي هٿيار ٻڌڻ ڇڏي ڏنا هئا، تنهن وري پاڻ سان گڏ هٿيار رکڻ شروع ڪيا! هڪ ڏينهن پير سائين جن سفر ۾ سوار ٿيڻ وقت سلطان فقير جا هٿيار ڏسي ورتا، ڏسڻ شرط فرمايائون ته اي سلطان، ڇا پنهنجي خدا سان شرڪ ڪيو اٿئي؟

72- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ حيدرآباد شهر ۾ تشریف فرماتيا هئا ۽ آئون به سندن خدمت ۾ حاضر هوس ۽ پاڻ سڳورن کي عبدالمالڪ نالي هڪ شخص قوم دل زور ڏيئي رهيو هو! پوءِ پاڻ مون ڏانهن منهن مبارڪ ڪري فرمايائون ته خليفو! مون کي مالڪ زور ڏئي ٿو! مون ٿوري دير ماڻ ڪري عرض ڪيو ته حضرت! ٻيو ڪير اوهان کي زور ڏيندو!

73- نقل: حضرت تاجر ڌڻي رحمة الله عليه فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت پير

سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ميان محمد صديق (جيڪو اسانجو مامون هو) ڏانهن سفارشي خط لکڻ جي اجازت گهريم؟ پاڻ اجازت ڏيڻ فرمائي، پوءِ ڪاتب کي خط لکڻ جو حڪم ڪيوسون! ڪاتب مامي جي عبارت کي لکي پنهنجي طرفان خط لکيو! جڏهن سندن نظر مبارڪ کان خط گذريو، تڏهن فرمايائون ته خط اسانجي طرف کان نه لکيو اٿو، بلڪ پنهنجي طرفان لکيو اٿو، وري ان وقت ئي فرمايائون ته مهر هڻي ڏيوس.

اي عزيز! ان معرفت جي سچ خط ڏسڻ شرط فرق جي نگاهه کڻي ڇڏي، جتي جمع الجمع وحدانيت آهي اتي مامون ۽ صحرو نه آهي پوءِ مهر مبارڪ هڻڻ جو ارشاد فرمايائون!

74- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته شيخ منصور جو انا الحق جو نعرو حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي هن فرمودي جي هيٺان هيومن راني فقدر الحق (يعني جنهن مون کي ڏٺو بي شک ان حق کي ڏٺو) پر حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي فرمان ۾ حقيقت ۽ شريعت وارن لاءِ عجيب پختگي، معنيٰ ۽ نڪتا آهن ۽ منصور جي مقولي ۾ توحيد جي ڪچائي آهي!

75- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي طبيعت کي بدبوءِ جي بانس نه ايندي هئي، جيڪڏهن ڪٿان گندگيءَ ۽ بدبوءِ واري جاءِ کان لنگهڻ ٿيندو هو ته سڄي جماعت نڪ بند ڪندي هئي، پر پاڻ ڪريم پنهنجي حالت تي هوندا هئا. هڪ ڏينهن مون انهي متعلق پاڻ ڪريم کي عرض ڪيو، پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته اسان کي بدبوءِ ايندي ئي ڪانه آهي،

اي عزيز حضرت پير سائين قدس سره جن جي عجيب خلقت، روح کي راحت رسائيندڙ هئي، جو گندگي کي اصلا ان ۾ دخل نه هو! بلڪ ان حقيقت جي سچ جي تاب سان سڀ پليٽيون خوشبوئن سان بدلجي ويون ٿي! اتي پليٽي کي ڪٿان ٿي وات لڳي!

76- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ هڪ تتر جي پويان گهوڙا ڊوڙايا ۽ تتر هڪ وٺ ۾ ڇپي ويهي رهيو! خليفو ميان سلطان جنهن کي صرف توحيد جي حالت هئي، پنهنجي گهوڙي تان لهي تتر ڳولڻ لڳو، پاڻ ڪريم فرمايو ته سلطان فقير جي ڳولڻ تي اعتبار نه آهي ڇو ته جيڪڏهن ڏسندو تڏهن به نه ٻڌائيندو ان ڪري تتر ڪو ٻيو فقير وڃي ڳولي!

77-نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف ۾ مثنوي شريف پڙهي رهيا هئا، اتفاق سان، ڪيترن سندن پهريان مبارڪ تي وٺ لاهي وڌي، پاڻ فرمايائون ته هي به انهيءَ جو موڪليل آهي!

78-نقل: ميندرو فقير پليجو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ هڪ فقير سوال عرض رکيو ته حضرت! مون کان نماز ادا نٿي ٿئي، جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته هي به محبوب جي محبت جي ڪمي آهي! جيڪڏهن محبوب جي محبت دل ۾ پيدا ٿي وڃي ته پوءِ سندس قولن ۽ فعلن جي تابعداري پوري نصيب ٿيندي ۽ نماز ۾ اها ڪوتاهي جيڪا حال جي غلبي جي ڪري ٿئي ٿي ان نماز ۾ ڪهڙي طرح ٿي سگهندي؟ جنهن ۾ خود نمازي جو وجود ئي نٿو رهي، هن وقت جو تو مون کان پڇيو آهي اهو محبوب جي محبت جي گهٽتائي جي ڪري آهي نه ڪه حالت جي ڪري چو ته ان وقت سوال پڇڻ جي ضرورت ئي نه رهندي آهي.

79-نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن تندي لقمان ٽالپر ۾ تشریف فرمائي پاڻ ڪٿ تي ويٺا هئا، ان وقت خليفو ميان نبي بخش لغاري ۽ لاڙ جي ٻي جماعت زيارت کان مشرف ٿي، ۽ فقيرن تي وجد پئجي ويو! هڪ فقير محبت جي جذبي کان پنهنجو مٿو پاڻ ڪرمن جي ڪٿ تي هنيو ٿي! ۽ پاڻ سڳورن سندس مٿو مٿي ڪري توحيد جو نڪتو بيان فرمايائون ته:

اي يار ڪنهن کي ايڏا رسائين ٿو ۽ اهو ڪير آهي، ۽ چالاڪ مٿو ڪاٺي تي هڻين ٿو؟ ان کان بعد فرمايائون اسان کي ابتدا ۾ هي عادت هئي جو پيادي هلڻ وقت پٿريا پي ڪا تڪليف پهچائيندڙ شيءِ، وات ويندي نظر اچي وئي ته پري ڪندا هئاسون، هن خيال سان ته متان محبوب کي تڪليف پهچائي! محبوب جي لفظ فرمائڻ وقت هٿ جو اشارو پاڻ ڏانهن ڪندا هئا. اي عزيز سندن هيءَ عادت هميشه هئي ته جي وات ۾ پٿر پٿر ڪڪ ڪندو هڏو وغيره نظر مبارڪ ۾ ايندو هو ته پاڻ پير مبارڪ سان پري ڪندا هئا! ۽ فرمائيندا هئا ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي به اها عادت مبارڪ هئي!

80-نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ تي مسجد شريف ۾ عشاءِ نماز کان بعد فقيرن جي صحبت لاءِ ويٺا ۽ حاضرين مجلس کي فرمايائون ته اي يارو توحيد جو فڪر ڪري ويهو؟ پوءِ سڀني فقير ماڻ ڪري ويهي رهيا ۽ ڪو وقت مجلس ۾ نه ڳالهايائون! پاڻ فرمايائون ته

وحدانيت جو فڪر زبان جو مات ڪرڻ نه آهي، بلڪ اهو ٻيو قسم آهي پوءِ مونکي دل ۾ آيو ته حضرت! اهو توحيد جي فڪر جو قسم به اوهان جي توجه ڪانسواءِ ڪيئن هٿ ايندو؟ في الفور پاڻ منهنجي وهم جو جواب فرمايائون ته اي يارو! ماڻهو پراڻن ڪپڙن جا ٽڪرا گڏ ڪري رلي ٺاهيندا آهن، جيڪڏهن توهان به ان نموني سان وحدانيت هٿ ڪري وٺو ته گهڻن دردن کان آزاد ٿي پئو ۽ عجب ذوق حاصل ڪريو!

81- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره لاڙ جي سفر ۾ ٽالپرن فقيرن جي دعوت تي ٿري ۾ آيا هئا، اتي توحيد جو مثال بيان فرمايائون ته جيڪڏهن ڪاٺي جي مٿي تي ٽانڊو رکي ڦيرائبو ته گهڻي ڦيرائڻ کان گولائي جي شڪل نظر ايندي ۽ حقيقت ۾ اها هڪڙي ٽانڊي واري ڪاٺي آهي! ۽ فرمايائون ته هي سڄو عالم گهڻائپ کان گول آهي ۽ اصل ۾ اهو هڪ ٽانڊو آهي يعني مطلق حق آهي، جيڪو وجود ظلي کان هرجاءِ تي آيو آهي:

حق جان جهان است جمل بدن - توحيد هين است ديگر حيله و فن
(حق جهان جي جان آهي ۽ جهان سڄو بدن آهي، توحيد اها ئي آهي ٻيو سڀ نظر جو ڌوڪو آهي!)

82- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ جاءِ تي تشریف فرما ٿيا، اتي هڪ ننڍو حوض هو، جنهن ۾ مينهن جو پاڻي ٿورو بچيل هو، جيڪو سائو ۽ خراب ٿي ويو هو، ۽ مون اتان نماز لاءِ وضو ڪيو ٿي، هڪ فقير چيو ته اي محمد شفيع! هي پليت پاڻي آهي تون ڇاڻو ڪرين؟ فقيرن هيءَ ڳالهه حضور ۾ پيش ڪيائون مون کي گهرائي فرمايائون ته هي تو ڇا ڪيو، جو پليت پاڻي مان وضو ڪيئي ۽ ڪابه نظر نه ڪئي عرض ڪيم ته حضرت! مونکي پاڻي جي پليتي تي ڪابه نظر نه پئي ان کان بعد منهنجي پٺيءَ تي هٿ مبارڪ هڻي فرمايائون ته صوفي کي سڀ حلال آهي،

اي عزيز! هن مقام تي هڪ نڪتو آهي اهو هي ته سکر جي حالت ۾ مريد تقويٰ جي لباس کان خالي پاڪائي ۽ پليتي کان بي خبر ۽ عبادت جي تڪليف کان فارغ هوندو آهي، اهڙي موقعي تي مرشد ڪامل مڪمل جو توجه ۽ نظر ئي هوندي آهي، جيڪا مريد کي سکر جي ڪن مان سلامت ڪڍڻ جو

وسيلو ٿيندي آهي، جيئن مٿيون مرید تقويٰ جي لباس کان عاري سکر جي حالت ۾ هونءَ مرشد کامل مکمل کيس تقويٰ جي نوراني لباس سان سرفراز فرمايو! اي عزيز صاحب حال انهيءَ حقيقت کان بخوبي واقف آهي البتہ بي حال جي لاءِ انهيءَ نکتہ جي پروڙ مشڪل آهي!

83- نقل: حضرت تاجر ڌڻي رحمة الله عليه نقل ڪري ٿو تہ هڪ شخص حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو تہ حضرت! حضرت امير معاويه رضي الله عنه ۽ يزيد کي خراب چئجي يا نہ؟ جواب ۾ فرمايائون تہ معاويه ۽ يزيد ٻئي حضرات ٻنهي امامن سڳورن جي وصال جا وسيلو هئا، جيئن ڪنهن عاشق ۽ معشوق جي وچ ۾ نهر وهندڙ هجي، پوءِ ڪو ماڻهو عاشق کي نهر پار ڪرائي معشوق سان ملائي تہ ان کي بچڙو چالاءِ ڳالهائبو؟ ساڳي طرح هي ظاهري موت بہ حق جي وصال جي نهر آهي، جيڪو ان کان لنگهائيندو اهو وسيلو وصال جو آهي. اي عزيز! هن باب جي موافق حضرت شاه عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه فرمايو آهي:

سختي شهادت جي سڻ شادي جو ڏينهن

ڌرو ناهه يزيد کي نسور وٺي نيھن

معبت وٺو مينهن، عليءَ جي اولاد تي!

84- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو تہ هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن رمضان شريف جي مهيني ۾ منهنجي دعوت تي ديهه ڪوڪر ۾ تشریف فرمائيا هئا ۽ مخدوم ابراهيم ڪوهر و مجذوب الحال انهن ڏينهن ۾ روزانہ رکندو هو ۽ ان کي حافظ فقير هالائي روزي رکڻ لاءِ تڪليف ڏيندو هو، ۽ مخدوم چونڊو هو تہ آئون روزو نہ رکندس! ان باب ۾ گهڻا سوال جواب پاڻ ۾ ڪندا هئا، هڪ ڏينهن حافظ فقير هالائي ان کي چيو تہ تون روزو نٿو رکين تہ فقيرن جي جماعت مان نڪري وڃ ۽ اها ڳالهه حضرت پير سائين قدس سره جن جي ڪنن مبارڪن تي بہ وڃي پيئي! پاڻ ابراهيم مجذوب کي فرمايائون تہ جي روزو نٿو رکين تہ اسان جي جماعت مان نڪري وڃ؟ ان مجذوب فقير چيو وٺ پنهنجي جماعت ۽ روانو ٿي ويو حضرت جن فرمايو تہ وڃ وڃ، تنهنجي جماعت کي ضرورت نہ آهي ۽ ائين چوندي پاڻ مرڪي بہ رهيا هئا، پوءِ اهو مجذوب ٻاهر وڃي وري اچي مسجد ۾ ويهي رهيو!

85- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو تہ هڪ دفعي حضرت پير سائين

قدس سره جن حيدرآباد جي قلعہ ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، اتي هڪڙو ماڻهو آيو ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! آئون فلاڻي جاءِ تي به آيو هيس ۽ هتي به حاضر ٿيو آهيان، مون کي سڃاڻو ٿا؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته اسان توکي اتي به ڏٺو هو ۽ هتي به سڃاڻون ٿا!

اي عزيز! هي ويچارو کير پياڪ معرفت کي ڇا سمجهي، مطلب هي آهي ته پاڻ ڪرمن مٽيءَ جي ذري کي نظر ۾ نه آڻي فرمايائون ته توکي عالم معنيٰ ۽ عالم ڪثرت ۾ به سڃاڻون ٿا:

بهر رنگه که خواهي جامه مي پوش - من اندازه قدت رامي شناسم

(جنهن رنگ جا به گهرين ڪپڙا ڍڪي اچ، پر آئون تنهنجي قد کي ئي سڃاڻا ٿو!)

86-نقل: يعقوب فقير ڏيٿو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف ۾ ڪپڙ جي هيٺان قرآن شريف جي تلاوت ۾ مشغول هئا، ۽ ان وقت خليفو ميان حسن شاھ پاڻ ڪرمن جي حضور ۾ حاضر ٿيو ۽ حضور ۾ ويٺل هڪ فقير کي چيائين ته ٿورو پري ٿي ته مان به سندن تلاوت ٻڌان تنهن تي پاڻ جوش ۾ آيا فرمايائون ته تون به گمراه ٿئين ۽ جنهن کي مريد ڪيو هئي انکي به گمراه ڪيئي چالاڪ پري ڪرينس ٿو؟ پوءِ خليفو تمام گهڻي معذرت ۽ عاجزي ڪئي، تڏهن پاڻ راضي ٿيا،

اي عزيز ان وقت ان يار جي نظر ڪثرت تي هئي، نه حقيقت تي! جي سندس حقيقت تي نظر هجي ها ته ڳالهه ان کان ظاهر نه ٿئي ها ۽ نه کيس جهڻڪن ها! هي جهڻڪ حال جي نه سڃاڻڻ ڪري فرمايائون!

87-نقل: محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته ڪڇ جي سفر ۾ ڪو چور حضرت پير سائين قدس سره جن جو چغو چوري ڪئي ويو! پوءِ پاڻ جڏهن ڪڇ جو سفر پورو ڪري موٽي شيخ پرڪيه عليه الرحمه وٽ تشریف فرما ٿيا! ته ٿوري دير آرام ڪري قرآن شريف جي تلاوت ۾ مشغول ٿيا ۽ اتي پاڻ ڪرمن جي پرسان، ٻن ٽن فقيرن چور جي ڳلا شروع ڪئي، پاڻ قرآن شريف جي تلاوت کان فارغ ٿي انهن کي فرمايائون ته ڇو ڳلا بيڪار مقال ۾ پيا آهيو؟ ۽ شڪايت ماضي جي پيا ڪريو، ڇو غو اسان جو هو، اهو هيٺ به اسان وٽ آهي!

88-نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ راڳ ٿيو پئي ۽ راڳ جي وچ ۾ پاڻ ڪرمن جو سنڌي ۾ ٺاهيل مولود:

اٿو، عالم جام، ڪرھو ڪامل فرصت ڪام

درماندن دارون ڪريو، دارون ڪريو؟

پڙهيائون ان وقت پاڻ سڳورن ٻانهي کي آهستي فرمايو ته جنهن وقت هي مولود شريف ٺاهيو هوم، ان وقت سکر جي ابتدائي حالت هئي، هرجاءَ تي محبوب حقيقي نظرن ۾ هو، مولود ۾ محبوب حقيقي جي آرام جو تصور آهي ۽ کين توجه لاءِ عرض ڪيو وڃي پيو!

89- نقل: فيروز فقير نقل ڪري ٿو ته جڏهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي محبت ۽ شوق جي چڻنگ دل ۾ چمڪي، تڏهن هرجاءَ هر طرف پاڻ ڪريم ٿي نظر آيا ٿي، ان حالت ۾ عرض ڪيم ته حضرت! هن کان اڳ سائين جن کي پير سمجهيم ٿي ۽ پاڻ کي مريد؟ پر هاڻي اوهانجي اکين مبارڪن جي مشاهدي سان: اينماتولوافشر وجه الله، وانگر جڏهن به ڏسان ٿو، سمجهان ٿو ته اوهان جي ذات مبارڪ ٿي آهي هاڻي توجه فرمايو ته هر وقت هرجاءَ تي هن ضعيف کان ادب بجا اچي؟ انوقت هزار شفقتن ۽ عنايت سان توجه مبذول ڪندي فرمايائون:

درو ديوار من آئينه شد از کثرت شوق - هرڪجامي نگر من ترامي نگر!

(گهڻي شوق کان در دريون منهنجا آئينا ٿي پيا آهن! جڏهن ڏسان ٿو اتي تنهن جو چهرو مبارڪ ڏسان ٿو!)

90- نقل: سلطان فقير ٽالپر نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن محمد خان پٽ بهادر فقير ٽالپر، حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! مريد کي مرشد جي ڪيستائين ضرورت آهي؟ پاڻ ڪريم شفقت مان هي جواب ارشاد فرمايو ته دلال جي ضرورت واپار ٺهڻ تائين آهي، ان کان بعد دلال جي ڪابه ضرورت نه آهي، ۽ هي حافظ شيرازي عليه الرحمة جو بيت پڙهيائون:

حافظ مريد جام من است اے صابرو - وازبنده بند گي برسان شيخ جام را

(حافظ محبت جي پيالي جو مريد آهي، اي باد صبا وڃ جام جي صاحب (مرشد) کي ٻانهي جي طرفان وڃي بندگان جي حوالي!)

91- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنهن فقير جي دعوت تي تشریف فرمائي رهيا هئا!، محبت نالي فقير کي فرمايائون ته اسان سان وات سڃاڻيندڙ ڪير آهي؟ ان فقير عرض ڪيو ته حضرت! وات ڏيکاريندڙ اوهان جو وجود مبارڪ آهي، پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته اسان جهنگل

سڃاڻندڙ نه آهيون، ايتري ۾ فقيرن دعوت واري فقير کان وات ڏيکاريندڙ ماڻهو گهريو؟ ۽ تمام گهڻي ڳالهه ٻوله ٿي پاڻ فرمايائون ته اي يارو! بيڪار لڙ ڪوڙ ڇڏيو ڇو ته محبت اسان جي وات سڃاڻندڙ آهي!

92- نقل: صاحبزادو ميان محمد شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ مون ۽ ميان محمد ياسين گلستان جو سبق پڙهيو پي، ۽ پاڻ انهن ڏينهن ۾ گهڻو ڪري ڪتاب جمع الجوامع جي مطالعي ۾ مشغول هوندا هئا، پوءِ مون ان ڪتاب جي کليل جاءِ تي نظر ڪئي! پاڻ اهو حال ڏسي فرمايائون ته اي بابا مطالعو ڪرڻ چڱو ڪم آهي ليڪن ڪتاب جو مطالعو حرفن جو پڙهڻ نه بلڪ انهي جي اصطلاح کان واقف ٿيڻ آهي، ڪوبه لفظ چئو ته توهان کي ڪتاب مان انجي معنيٰ معلوم ڪرڻ جو طريقو سيکاريان؟ پوءِ منهنجي نظر ڪتاب ڏسڻ وقت لفظ ”اتڪ“ تي پئني هڻي جيڪو شنگرف سان لکيل هو، مون عرض ڪيو ته حضرت! اتڪ لفظ جي معنيٰ ڪيو؟ پوءِ پاڻ منهن مٿي ڪري فرمايائون ته اول هيءَ معنيٰ آهي ته الف مان مراد آئون آهي، جنهن کي فارسيءَ ۾ ”من“ چوندا آهن ۽ حرف ”تي“ مان مراد تون آهي، جنهن کي فارسي ۾ ”ترا“ چوندا آهن ۽ ”ڪاف“ مان مراد ڪوڙ آهي جنهن کي فارسي ۾ ”دروغ“ چوندا آهن يعني ”مان“ ۽ تون سڀ ڪوڙ آهي.

اي عزيز پاڻ ڪرمن لفظن جي ڳاڻاڻي مان توحيد جو نڪتو ڪڍي صاحبزادي کي ان جي ترغييب ۽ شوق ڏيارايائون!

93- نقل: طيب فقير نقل ڪري ٿو ته هڪڙي فقير حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! نفس ۽ شيطان ڏسڻ ۾ نٿو اچي ورنه ان سان جهيڙو ڪجي ۽ مارڪٽ ڪجيس! پاڻ زبان مبارڪ سان فرمايائون ته جيڪو ماڻهو ڪنهن جي گهر وڃي ٿو، ۽ گهرجي مالڪ جو ڪتو ان کي کائي ٿو، جڏهن ته ڪتي کي مارڻ سان سندس مالڪ ڪاوڙجي ٿو! پوءِ ٻچن جي صورت هي آهي، جو گهر جي مالڪ کي سڏ ڪري ته ڪتي کي جهل آئون اندر اچان؟ پوءِ جيڪڏهن اهو شفقت سان پنهنجي ڪتي کي روڪيندو ته ان کي ڪتو اندر ٻاهر اچڻ ۾ مانع نه ٿيندو!

94- نقل: غلام فقير بهڻ نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ديهه

سانگهڙ ۾ مراد علي نظاماڻي کان پڇيائون ته علي محمد ڪٿي آهي؟ جواب ۾ خليفي ميان سعيد خان ماباڻي عرض ڪيو ته اهو اسان جي ڳوٺ ابراهيم نظاماڻي ۾ رهندو آهي، ۽ هميشه شراب پيئندو آهي! انهي تي پاڻ خليفي کي فرمايائون ته ائين چوڻ نه گهرجي، ڇو ته طريقت ۾ ڪافرسان به اصلاح جو طريقو اختيار ڪرڻو آهي، مولوي رومي رحمة الله عليه ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

چون به ٻي رنگي رسي کان داشتي - موسيٰ و فرعون، دارند آشتي

(يعني جڏهن ٻي رنگي جي مقام تي پهچندي، ته موسيٰ (عليه السلام) ۽ فرعون جو به هڪ ٻي ۾ صلح ڏسندين!)

95- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ڪندي، تندي قيصر نظاماڻي کان، ديهه محمد خان پرڳڙي ڏانهن متوجہ ٿياسون! وات ۾ مون عرض ڪيو ته حضرت، مون کي هڪ ڪتاب مليو آهي! جنهن ۾ قرآن شريف ۽ حديث پاڪ جو هڪ لفظ به ڪونه آهي، ليڪن ان جو مضمون توحيد جو جز ۽ ڪل مذڪور آهي! پاڻ فرمايائون ته ڪنهن ڪافر جو جوڙيل هوندو! مون عرض ڪيو ته حضرت ان جو مصنف جو نالو ڪونه آهي ۽ ان ۾ هي لکيل آهي ته: موت اصل نه آهي ۽ پاڻ ڪرمن فرمايو ته اهو ائين ئي آهي جو پهريان ظاهر ۽ ان کان باطن ڏانهن موٽڻ! جيئن نص ۾ وارد آهي: "هو الاول والاخر والظاهر والباطن"

96- نقل: ملاچو فقير مگريو، قاسم فقير وادي کان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ديهه ڪنڌرم تشریف فرما ٿيا هئا، سندن حضور ۾ سيد فتح علي شاه صوفي اعتراض ڪيو ته فقيري سان هيترو مجمع (گڏوڏ) ڪهڙي مناسبت رکي ٿو؟ جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته اڃا تو کي عالم (جهان) نظر اچي ٿو! ان کان بعد وري شاه صاحب عرض ڪيو ته حضرت واجب الوجود جي غذا ڪهڙي آهي؟ فرمايائون ته شايد مد لامر جي تي تحقيقات نه ڪئي اٿو يعني حضرت صمديت جي ذات کان سواءِ ڪابه شيءِ نه آهي جو انکي غذا جڳائي!

97- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن تندي قيصر فقير نظاماڻيءَ ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، شام جي نماز کان بعد مونکي فرمايائون ته قاضي محمد اڪرم کي پنهنجو حال ٻڌائڻو آهي مگر اڪيلائي جو وقت ڳوليندو آهي، هن وقت خلاصگي آهي انکي ڳولي اچو پوءِ قاضي کي حضور ۾ حاضر ڪيم، قاضي عرض ڪيو ته حضرت! ظاهري عبادت ڏکي لڳي ٿي، محض تڪليف پائيان ٿو ۽ تڪليف کان طبيعت بيزار

ٿي پئي آهي! مان خيال ڪريان ٿو ته دل سان مشغول ٿيان، پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته اي يار! توهان کي عبادت ادا ڪندي ڪهڙو لطف ايندو، جو توهان ته مورگو عبادت کي تڪليف سمجهو ٿا شايد توهان جي عقيدت ۾ فساد پيو آهي، حالانڪ طالب کي گهرجي ته ظاهر کي نه ڇڏي! پوءِ پاڻ نقل ارشاد فرمايائون ته منصور جڏهن سکر جي حالت ۾ ”انا الحق“ چوندو هو، تڏهن هو هر رات ٽي سو نفل پڙهندو هو! ان کان ڪنهن پڇيو ته هي ڇا آهي جو ”انا الحق“ به چوين ٿو ۽ هيتري عبادت به ڪرين ٿو، منصور جواب ڏنو ته جڏهن اصلي وجود ظلي وجود ۾ نزول ڪري کائڻ پيئڻ ۽ ننڊ وغيره کان لذت وٺي ٿو ته پوءِ عبادت کان چو نه لذت وٺندو؟

98- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن هن حديث جو بيان فرمايو ته: الايمان بين الخوف والرجاء (يعني ايمان خوف ۽ اميد جي وچ ۾ آهي) ۽ هي مقام موحد جو آهي جنهن ۾ نه خوف ۽ نه اميد آهي!

99- نقل : عبدالله فقير رند نقل ڪري ٿو ته هڪ وقت حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ هيءُ ڪافي ٿي پڙهيائون:

تيري دونينان، مستان ڪيا، ديوان ڪيا!

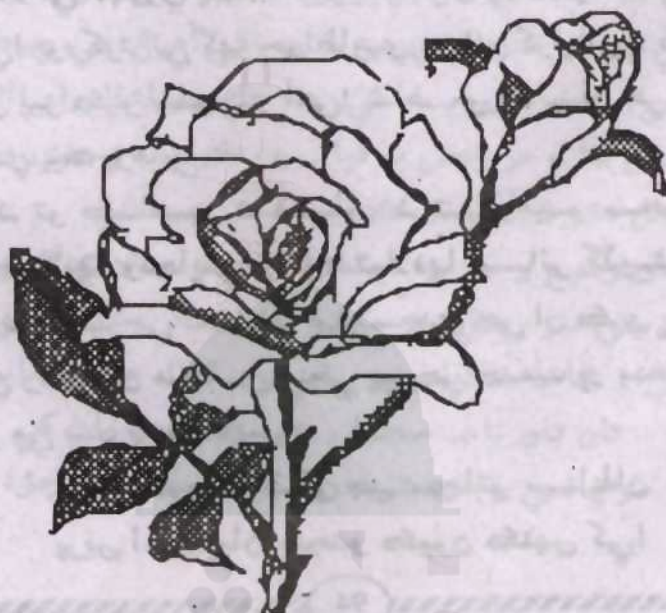
محفل ۾ ويٺل هڪ مولوي صاحب عرض ڪيو ته قبلًا، دونينان مان مراد ڇا آهي؟ آئون ان وقت مجذوب الحال هيس، مون پاڻ ڪرمن کان اڳ ۾ ان کي جوش مان چيو ته: دونينان مان مراد، ٻنهي طرفن کان جوتن جي مار آهي! اهو ٻڌي پاڻ ڪريم مرڪيا ۽ فرمايائون ته اهو مجذوب آهي (ان کي ڇڏيو) باقي ”دونينان“ مان مراد، حقيقت ۽ شريعت آهي! اهي مبارڪ الفاظ ٻڌي، اهو مولوي باربار چوڻ لڳو، خوب، خوب خوب!

اي عزيز: توڙي جو اهي حرف ٿورا آهن، مگر معنيٰ گهڻي رکندا آهن، بلڪ امر المعاني، يعني مڙني معنائن جي ماءُ آهن! جيئن ”صحائف الرسل (عليهم السلام) يعني رسولن جي مڙني ڪتابن جو خلاصو قرآن مجيد آهي ۽ وري امر القرآن سورت فاتحه آهي، ۽ بسم الله الرحمن الرحيم، سورت فاتحه جي امر آهي. ۽ جيڪي علم قرآن مجيد ۾ ذڪر ڪيا ويا آهن اهي سڀئي بسم

الله جي ب ۾ ڇپيل آهن، ۽ با جو نقطو، احديت جي الف جو خليفو آهي، ان کي ٻه مرتبا آهن، حقيقت ۽ شريعت! ۽ ان کي ڪثرت ۽ وحدت به چوندا آهن، جڏهن احديت جي الف نقطي جي طرف رجوع ڪيو ته سڀئي حقيقتون ۽ صورتون، هويت (مطلق، جامع حقيقت) جي پردي ۾ غائب ۽ ڇپيل ٿيون! ۽ پوءِ ڪون و مڪان جي ميدان ۾ جلوه گر ٿي، بيڪ وقت پنهنجو پاڻ سان راند بازي ڪندي، عابد ۽ معبود، ساجد ۽ مسجود ٿيو! ۽ پوءِ وري ڪثرت جي پوشاڪ ۾، احديت جي مرتبي کي ٿو چوي ته: انت مالڪي وانا مملوك، انت معبودي وانا عابد، انت مسجودي وانا ساجد.

۽ سالڪن کي جنهن ديوانو ڪيو آهي، اهي به نينان يعني احديت ۽ عبديت آهن! ۽ انهن ٻنهي نيٽن پاڻ ۾ ڪهڙي نه سهڻي راند ڪيڏي اٿن! جو هن جاءِ تي، بيخودي ۽ باخودي موافقت رکن ٿا، حقيقت ۽ شريعت هڪ وجود ڏيکارجن ٿا ۽ نابود به بود جهڙو لڳي ٿو، جيئن جو چيو اٿن:

هر رنگي که خواهي جامه مي هوش - که من آن جلوه قدرا ميشناسم
(يعني جهڙي به رنگ جا وڻي ڪپڙا پاءِ پيو! مان ته توکي قد ڪاٺ مان ئي
سڃاڻا ٿو!)

فصل پنجون

سالڪ جي فنا ۽ بقا

(هيءَ بقا ۽ فنا اها نه آهي جيڪا پوري طرح نزول ڪندي آهي بلڪ هيءَ فنا سکر ۽ صحو سان لازم آهي!)

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته شاهه خيرالدين (جيئي شاهه) رحمة الله عليه ڪامل بزرگ ۽ صاحب حال جو هو. جيڪو بکر جي ڳوٺ ۾ رهندو هو، سندس هڪ مرید سکر ۾ هو، جيڪو ڳوٺ کان ٻاهر هڪ خلوتخانو ٺاهي ان ۾ اڪيلو رهندو هو، اتفاقاً اتان اچي درياهه لنگهيو ۽ گهڻن سالن کان بعد اهو درياهه اتي واريءَ جي دڙا ڪري ڇڏي ويو! ان کان پوءِ اهو مرید شاهه خيرالدين کي ياد آيو ۽ پڇيائين ته فلاڻو ڪٿي آهي؟ مریدن چيائون، حضرت! اهو شهر کان ٻاهر پنهنجو خلوتخاني ۾ رهندو هو! پوءِ اتي ڪيئي سال درياهه وهندو رهيو، هاڻي اتي درياهه واري ڪري ڇڏي ويو آهي! پوءِ بزرگ فرمايائين ته منهنجي گهوڙي تيار ڪري ڪاهي اچو؟ گهوڙي خود بخود ان کي سڃاڻندي، جڏهن گهوڙي حاضر ڪئي وئي، تڏهن ان تي سوار ٿي انهن دڙن ڏانهن روانا ٿيا، جڏهن اتي پهتا، تڏهن هڪ جاءِ تي گهوڙي پنهنجا پير هنيا، ان وقت فرمايائون ته اسان جو مرید هت آهي! پوءِ کوٽرائي گهر جو ظاهري دروازو کوليائون، ڏسن ته درويش ڪعبي ڏانهن پير ڪيو ستو پيو آهي! شاهه خيرالدين ان جي سيراندي کان اچي هي سنڌي بيت پڙهيو:

نه تو ڪعبو نه قبلو، نه تو رهيو سجود

جیلانها ونجايڻي وجود تیلانها سائر گڏيڻ!

(يعني توتي نه ڪعبه جي تڪليف ۽ نه سجدي جي ان ڪري پاڻ کي وساري درياهه ۾ ويهي رهين) ان مرید به پنهنجي پير جي خدمت ۾ سکر کان بيخودي جي حالت ۾ هي بيت پڙهيو:

ڪوه ڪريندا قبلو جن سڃاتو سالان

پرين اسين پاڻ سجدو ڪيون ڪنهن کي!

(يعني جن بادشاهه کي سڃاتو اهي قبلي کي ڇا ڪندا اسان پاڻ دوست آهيون سجدو ڪنهن کي ڪريون) هي چئي اٿيو ۽ سندس پير کيس پاڻ سان گڏ وٺي پنهنجي جاءِ تي آيو!

2- نقل: هيڪر پاڻ فرمايائون ته هڪ ڏينهن خليفي ميان الهرکيي کان سوال ڪيم ته صاحب! تهجد جا نفل پڙهندا آهيو؟ چيائين ته تهجد جي وقت اٿي وضو ڪري هڪ نفل پڙهندو آهيان، ڪڏهن ائين ٿي وينو هوندو آهيان! چو ته هن فقير تي فرض به ڪريل آهي! ان بزرگ جي چوڻ مان معلوم ٿئي ٿو ته فرض فرضيت ۽ ان جو ادا ڪرڻ ٻانهي جي ذمہ هوندو آهي! جڏهن ٻانهي فنا ٿي ويئي پوءِ فرض ڪنهن تي لازم ٿيندو؟ ۽ اولياءِ الله جيڪا نماز پڙهن ٿا، سو عبوديت ۽ خاص ذوق کان ادا ڪن ٿا. جيئن مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي فرمايو رحمة الله عليه آهي:

بين عبادت ايريو، توکي ماڪي ساء،

سڪ منجهان سجدا ڏي محض لذت لاءِ

معلوم ٿيو ته ظاهر وارن کي عبادت ايربي وانگر لڳي ٿي! جو روز پڙهن ٿا ڪوبه مزدو نٿو اچين، چو ته بيمار آهن ۽ اهي گناهن جي مرض کان شفا لاءِ ۽ حورن قصورن لاءِ (جيڪي اهل الله وٽ دنيا ۾ داخل آهن) عبادت ڪن ٿا! ۽ عارف جيڪي پاڻ کي فنا ڪري حق سان باقي آهن! اهي جيڪي ڪن ٿا اها عبادت نه آهي، بلڪ عبوديت آهي، جا خاص وراءِ الورا (الله تعاليٰ) جي شوق ۾ ادا ڪن ٿا! ۽ هر رڪن ۾ قيام ۽ رکوع ۾ سجدي، ۽ قعدي ۾ جدا جدا مزدو حاصل ڪن ٿا! چونڊڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

نماز عابدان رکوع و سجود است - نماز عارفان ترک وجود است

(يعني عابدن جي نماز رکوع ۽ سجود آهي، مگر عارفن جي نماز وجود جو ڇڏي ڏيڻ آهي!) شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه فرمايو آهي:

تان تان ناه سجود، جيسين پسين پاڻ کي

ويائي وجود تھان پوءِ تڪبير چؤا

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن پنهنجي هڪ مريد کان پڇيو، فلاڻي فقير جو توسان تعلق آهي يا نه؟ مريد عرض ڪيو حضرت! اهو ته منهنجي لاءِ عزرائيل آهي! پاڻ ڪرمن کي هن ڳالهه ٻڌڻ شرط اکين مان پاڻي اچي ويو ۽ فرمايائون ته نعوذ بالله منها، ٻي دفعي ائين نه چو جانء؟ چو جو عزرائيل عليه السلام ته فراق کان ڇڏائي دوست سان ملائيندو آهي، ان کي دشمن سمجهڻ جهالت ۽ وڏي بي ادبي آهي:

مرگ باشد که رساند دوست بدوست - مغز صافي شد چو بخراشيد پوست
(موت دوست کي دوست سان ملائي ٿو صاف مغز ان وقت ٿيندو جڏهن ان تان ڪل لاهي ڇڏبي آهي!)

4- نقل: رمضان فقير سهتو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مثال بيان فرمايو ته ڏنار جيڪو ريڻ چارڻ لاءِ تاربوڻوڊي ٿو، ان وقت جيڪا تاري وڻ کان وڍجي جدا ٿي، اها سڪي ويندي آهي ۽ جيڪا اڌ وڍيل ٿيندي آهي ۽ وڻ کان جدا نه ٿيندي آهي، اها وري به سائي ٿي پوندي آهي!

اي عزيز! حضرت پير سائين قدس سره جن جي هن ارشاد مان معلوم ٿئي ٿو ته جيڪڏهن طالب کي جذبي وقت ماسويٰ الله جون سڀ سڌون ڪڍجي ويون ته پوءِ فنا حقيقي سان مشرف ٿيندو ۽ بشریت وري اصلي نه موندئي ۽ اهو ان تاري وانگر آهي، جيڪا وڻ کان بلڪل جدا ٿي ويئي ۽ خشڪ ٿي! جيڪڏهن جذبي وقت سڀ سڌون نه ڪڍجي سگهيو ته ان کي عدم چوندا آهن، انهيءَ حالت ۾ بشریت جي موٽڻ جو خوف آهي! پر جيڪڏهن الله تعاليٰ جي مهرباني سان عدم کان فنا سان مشرف ٿي وڃي ته ان جو فضل ۽ مهرباني ڪشادي آهي، جيڪڏهن نه ته پوءِ اهو ان اڌ ڪپيل تاري وانگر موتي سگهي ٿو! هن مقام تي پاڻ ڪريم هي سنڌي مصرعو پڙهندا هئا: ڍٽيان موتيا ڍيرڪاڪيان موتيو ڪو نه ڪو“ ڍٽ جي لفظ مان مراد عدم آهي جو گهڻا سالڪ هن مقام کان موتي آيا ۽ اصلي بشریت ۾ اچي ويا ۽ ڪاڪ جي لفظ مان مراد فنا حقيقي آهي! هن جاءِ کان ڪوبه سالڪ نه موندو آهي! هو صبح ڪاذب وانگر آهي ۽ هي صبح صادق وانگر آهي ۽ پير سائين جن

فرمائيندا هئا ته سالڪ جذبي وقت جن خيالن کان جدا ٿي ويو ۽ ان جي دل مان سڀ خيال بلڪل محو ٿي ويا ته هاڻي ان انهن کان چوٽڪارو لڌو ۽ اهي خيال جيڪي جذبي وقت به باقي رهيا، انهن کان چڻي نه سگهندو ايتري قدر جو حشر جي ڏينهن جڏهن حساب کان بعد جنت ۾ داخل ٿيندو تڏهن به انهن خيالن جي ڪشش باقي رهنديس!

5- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته ڪنهن ماڻهوءَ حضرت سيد الطائفه شيخ جنيد بغدادی رحمة الله عليه کان سوال ڪيو ته ولي کان زنا ٿي سگهي ٿي يا نه؟ شيخ صبر ۽ سکوت سان اڪيون بند ڪري فڪر ۾ ويو، ٿوري گهڙيءَ کان بعد مٿو مٽي ڪٽي فرمايائين ته جيڪڏهن الله جي ارادي ۾ آهي ته ٿي سگهي ٿو ورنه سوال ٿي پيدا نٿو ٿئي! ڇو ته اولياءَ الله پنهنجي ارادي کان بلڪل خالي آهن!

6- نقل: صاحبزادو ميان محمد عطا نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ شخص تنو نالي مجذوب پنهنجي مرشد جي صورت ۾ اهڙو فنا ٿي ويو، جو ظاهرًا سندس صورت شيخ جي صورت جهڙي ٿي وئي:

تو من شدي من تو شدم تو جان شدي من تن شدم

ٽاڪس نگويد بعد زين من ديگرم تو ديگري

(يعني تون مان ۽ مان تون ٿي وياسون تون ساهه ته آئون جسم ٿي ويس، هن کان بعد ڪو به ائين نه چوي ته آئون پيو ته تون ڪو پيو آهين!)

7- نقل: خليفو لقمان، يعقوب فقير ڏيئي کان ۽ اهو ميان قابل شاهه کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيم ته حضرت! فنا ڇا ڪي چوندا آهن؟ جواب ۾ فرمايائون ته توهان ڪي ڪري ٿا ڏيکاريون! پوءِ پاڻ مٿي کان وٺي پيرن مبارڪن تائين چادر ڍڪي آرام ۾ ويا ۽ جسم مبارڪ اهڙو تحليل ٿي ويو، جو رڳو ڪپڙو وڃي رهيو! ان وقت ڏاڍي پرېشاني ٿي ته هي سوال ڇو ڪيم؟ ۽ ادب جي ڪري ڪپڙو ڪٽي به نه پيو سگهان! آخر وجود مبارڪ وجود ۾ آيو ۽ پاڻ ڪرمن فرمايو ته فنا انهيءَ ڪي چوندا آهن!

فصل چهون

”هميش حاضر دل رهڻ“

1- نقل: غريق بحر عرفان خليفو فقير لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ هئاسون، هڪڙي ڏينهن فقيرن هڪ ميدان ۾ گهوڙا ڊوڙايا جڏهن فارغ ٿيا، ان وقت پاڻ ڪرمن فرمايو ته يارو! گهوڙن ڊوڙائڻ وقت توهان جون دليون حاضر هيون يا نه؟ ڪن چيو دل حاضر هئي، ڪن چيو حاضر نه هئي، پوءِ پاڻ فرمايائون ته گهوڙن ڊوڙائڻ وقت جن جون دليون حاضر هيون انهن کي گهوڙا ڊوڙائڻ جائز آهن ۽ جن جون دليون حاضر نه هيون انهن کي گهوڙا ڊوڙائڻ حرام آهن:

دل بدست آهرچم خواهي ڪن - حق نگهدار ڪج ڪلاهه ڪن!

(يعني دل حاضر رک پوءِ جيڪي وڻئي سر ڪر، حق کي نگهه رک پوءِ ڀل ڪڍي ڏنگي توبه پاءِ!)

دل بدست آور که حج اکبر است - از هزاران کعبه يکدل بهتر است
(دل هٿ (راضي) ڪر جو هي حج اکبري آهي ۽ هزار ڪعبن کان هڪ دل بهتر آهي!)

کعبه بنگاه خليل آزر است - دل گذرگاه جليل اکبر است
(ڪعبو حضرت خليل عليه السلام جو ٺاهيل آهي ۽ دل الله تعاليٰ جي گذر گاهه آهي!)

2- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن سان صاحبزادا به سفر ۾ گڏ هئا طعام استعمال ڪرڻ وقت صاحبزادن کي فرمايائون ته بابا! طعام به کائو ۽ دل به حاضر رکو! يعني جڏهن گرھ وات ۾ وجهو تڏهن اسم الله جو تصور ڪريو ۽ جڏهن نڙي کان هيٺ لاهيو، تڏهن اسم هُوجي کي تصور ۾ آڻيو!

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جڏهن ماڻهو بهشت ۾ داخل ٿيندو، تڏهن ڪوبه ڏک نه هوندس، مگر جيڪو ساھ دنيا ۾ الله جي ياد کان سواءِ کنيو هوندائين، ان ڪري تمام شرمسار ۽

غمگين پريشان هوندو:

دَمَ ۽ حق زدن معص گناه است - بخود مشغول بودن كفر راه است

(بغير ياد حق جي ساه ڪڻڻ گناه آهي، پاڻ سان مشغول ٿيڻ ڪفر جي واٽ آهي!)

4- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن گهوڙن جي سواري

تي ڪنهن سوڙهي جاءِ کان لنگهيا، جنهن جاءِ تي ٻنهي طرفن کان پاڻي هو

۽ گهڻي اڇ وڃ جي ڪري سڄي گپ ٿي ويئي هئي، اتان هلڻ به تمام ڏکيو

هو، جيڪڏهن لنگهندڙ اتان ڌيان ڪري لنگهيو ٿي ته ٺيڪ ورنه ترڪيو ٿي!

ان وقت پاڻ ڪرمن فقيرن کان پڇيو ته متان ڪنهن کي خدا وسريو آهي،

ڪنهن به جواب نه ڏنو، پوءِ پاڻ فرمايائون ته الله تعاليٰ وسرڻو ئي نه آهي:

يڪ چشم زدن غافل زان ماه نباشم - ترسم که نگاهم کند آگاه نباشم

(يعني اک چنپ جيترو به ان محبوب کان غافل نه ٿيندس، جو ڊجان ٿو،

متان نظر ڪڍي ڪري ۽ آئون آگاه نه هجان!)

5- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ صادق البيان فقير چيو ته

هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جنهن جاءِ کان لنگهيا ٿي، سا

تمام تنگ ۽ ڏکي هئي ۽ هلندڙن کي اتان هلڻ تمام ڏکيو هو، ان وقت لاءِ پاڻ

ڪرمن فرمايو ته اسان کي خيال آيو ته فقيرن کان دل جي حاضري جو سوال

ڪريان؟ پر وري هي خيال دل ۾ آيو ته ”ظنوا بالؤمنين خيرا“ (يعني مؤمنن

۾ چڱو گمان ڪريو) مطابق ڇا لاءِ فقيرن جي جماعت ۾ بدگماني ڪريان

اميد ته سڀني جي دل خدا سان مشغول هوندي!

6- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ فتح

علي ڪتي جي دعوت تي ساماري ڏانهن آيا بي، واٽ ۾ تتر نظر آيا؟ پاڻ

ڪرمن گهوڙا انهن جي پويان لڳايا ۽ مينهن به وُٺل هو، جنهن ڪري زمين

سڄي گپ ۽ آلي ٿي وئي هئي ۽ گهوڙن ڊوڙائڻ ۾ ترڪڻ جو خوف هو! ان

وقت گهوڙا ڊوڙائيندي فرمايائون ته هن وقت هوشيار ٿيڻ ڪپي!

باب نائون

هن ۾ چار فصل آهن!

فصل پهريون

حقيقت محمدي صلي الله عليه وسلم

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حقيقت محمدي، علي صاحبها الصلوة والسلام جي فضيلت ۽ ٻين نبين سڳورن جي ظهور جي حقيقت مثال جي روشني ۾ بيان ڪئي ته: چند پهريين تاريخ کان تيرهين تائين ڪمال ڏانهن وڌندو رهي ٿو، تانجو ڪامل ٿئي ٿو، ان کان پوءِ وري آهستي آهستي گهٽجي غائب ٿيو وڃي، اهڙي طرح حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام نبين سڳورن جي مختلف لباسن ۾ مختلف جلوا ظاهر ڪندي، آخر هن مبارڪ صورت ۾ تمام ۽ ڪامل ٿي ڪري ظاهر ٿي ۽ ڪلي ۽ جزي ڪمالن کي جامع ٿي! اي عزيز: هن جاءِ تي هيءَ صحيح حديث موافق آهي: لولاڪ لما اظهرت الربوبية، لولاڪ لما خلقت الافلاك، (الله تعاليٰ فرمائي ٿو اي محبوب جيڪڏهن تون نه هجي ها ته آءٌ پنهنجي ربوبيت (رب هجڻ) هرگز ظاهر نه ڪيان ها، اي محبوب جيڪڏهن تون نه پيدا ڪيو وڃين ها ته آئون افلاك هرگز نه ٺاهيان ها) درحقيقت، حقيقت محمدي، علي صاحبها الصلوة والسلام، سڀني نبين سڳورن جي حقيقت ۽ سڄي مخلوقات ۽ الله تعاليٰ جي وچ ۾ وسيلو آهي، ٻيون حقيقتون تاريخون آهن ۽ سندن اصل، حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام آهي ۽ هن حقيقت جي وسيلي سان سڀئي انبياءِ عليهم السلام پنهنجي مرتبي ۽ قرب کي پهتا، چونڊڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

هرڪم در راه محمد ره نيافت - تا ابد بوئي ازين درگه نيافت

(جنهن حضرت محمد ڪريم عليه الصلوة والسلام جي وات کي حاصل نه ڪيو اهو ابد تائين هن درگاهه جي پوءِ به نه لهندو!)

2- نقل: هڪ ڏينهن محمد خان ٽالپر جي ننڍي ۾ مون (خليفو محمود نظاماڻي) ۽ خليفن ميان لقمان جي وچ ۾ بحث ٿيو؟ خليفن لقمان چيو ته حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام غير مخلوق ۽ عين ذات آهي! مون هن کي چيو ته مون کان هن مقام جي نبي ڪرائي وئي آهي ۽ ترقي ڏياري وئي آهي! اهو بحث ڪاغذ تي لکي حضرت

پير سائين قدس سره جن جي خدمت اقدس ۾ سندن فيصلي لاءِ عرض رکيو سون، ڪيترا ڏينهن گذري ويا پر جواب نه آيو، خيال ٿيو ته شايد عريضو پاڻ ڪرمن کي نه پهتو، جڏهن پاڻ لاڙجي دعوتن تي اسريا ته آئون ۽ خليفو ميان سلطان فقير، شهدادپور ۾ اچي زيارت کان مشرف ٿياسون! قدم بوسي ڪرڻ کان پوءِ ڪجهه دير رکي مون عرض ڪيو ته حضرت! اسان هن کان اڳ هڪ عريضو لکي موڪليو هيسون، اهو پهتو يا نه؟ پاڻ فرمايائون: ڇا جي متعلق هيو؟ مون عرض ڪيو، حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام جي متعلق! پاڻ فرمايائون ته اهو ڪير آهي، جيڪو حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام جو انڪار ڪري ٿو؟! ٿوري دير کان پوءِ عرض ڪيم ته حضرت! مون کان ان مقام جي نفي ڪرائي وئي آهي! پاڻ فرمايائون ته: اسان ته آخرت ۾ به الله تعاليٰ کي ان صورت ۾ ئي ڏسندا سون!

هن باب ۾ گهڻي گفتگو هلي، ان وقت مون کي ميان قابل شاهه چيو ته تون ان جي نفي نه چئو! بلڪه ذات وراءِ الورا، (وهم کان ٻاهر يعني خدا جي ذات) چئو! ۽ پير سائين جن به ائين ئي ٿي فرمايو! پوءِ عرض ڪيم ته حضرت! اوهان جي فرمان مبارڪ جي ادب ڪري مڃان ٿو، پر دل ان تي آهي جيڪو ڏٺو اٿس! سا منهنجي تابع نه آهي، پاڻ فرمايائون ته: ڪو ڪتاب ڏسڻ گهرجي؟ مون عرض ڪيو ته: مکتوبات حضرت خواجه احمد سرهندي (مجدد الف ثاني) قدس سره؟ ورائيائون ته هاڻو! پوءِ پاڻ جڏهن درگاه مبارڪ تي تشریف فرما ٿيا ته مون اهو مکتوب خواجه صاحب جو، جيڪو هن جاءِ واري مقام بابت هيو، کولي پير سائين جن جي اڳيان رکيو، پاڻ سڳورا جڏهن هن عبارت تي پهتا: ڪم محمد رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم بآن علوشان داغ حدوث وبشريت دارد

(يعني حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم جن باوجود ان اعليٰ ۽ ارفع شان جي، ظاهر ۾ بشري لباس ۾ مخلوق هجڻ جو داغ رکڻ ٿا.)

حضرت پير سائين قدس سره جن اتي ڪجهه ترسي مکتوب جي اڳتي عبارت پڙهيائون! جڏهن مکتوب جي پڇاڙي ۾، حضرت مخدوم مولانا جامي قدس الله سره السامي جي انهن بيتن تي پهتا، جيڪي جامي صاحب حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام جي شوق ۾ چيا هئا، جن کي خواجه مجدّد الف ثاني عليه الرحمة، شهادت جي طور مکتوب ۾ آندو هيو، ته پاڻ سڳورن گلاب جي گل وانگر ٽڙي فرمايائون ته: خواجه صاحب ته ملن جي منهن تي هٿ ڦيري ڇڏيو آهي!

اي عزيز: تيهن سالن کان گهڻي مدت گذري وئي، پر هن مقام جي تحقيق جو پورو مشاهدو هاڻي نصيب ٿيو! مون کي جيڪا نفي ڪرائي وئي هئي سو اهو مقام ظل جو (پردي ۾ غير کي ذات حقيقي سمجهڻ) هو، جنهن کي مون سکر جي غلبي کان اصل الاصل خيال ٿي ڪيو، ۽ انهيءَ مقام تي حضرت پير سائين قدس سره جن جو هي ارشاد ته: اسان آخرت ۾ به الله تعاليٰ جي زيارت صرف انهيءَ لباس (صورت) ۾ ڪنداسون، ارشارو آهي اصل الاصل حقيقت محمدي جي طرف، جنهن کي حقيقت احمدي به چئبو آهي! ڇو ته حقيقت محمدي اصل ۽ حقيقت احمدي، اصل الاصل آهي! حقيقت محمدي ۽ حقيقت احمدي جي درميان الله تعاليٰ جا باريڪ راز ۽ نڪتا آهن، جن کي ان جاءِ تي پهچڻ کان سواءِ ڪوبه سمجهي نه ٿو سگهي! حافظ شيرازي رحمة الله عليه ڪهڙو نه سنو فرمايو آهي:

هزار نکته باريڪترز مواينجاست - نه هرکه سر بتراشد قلندرے داند

(وار کان به وڌيڪ سنهڙا، هزارين نڪتا هن جاءِ تي آهن، هر مٿي ڪوڙيل قلندر انهن کي نه ڄاڻي سگهندو!)

3- نقل: جڏهن مون (جامع ملفوظات) کي خلافت جي ڇت سان مشرف فرمايائون، ان وقت توجه ايترو زوردار هو، جو اهو جيڪڏهن لکن تي پوي ها ته سڀني کي پاڻ کان بيخبر ڪري ڇڏي ها، ۽ مجذوب ڪري ڇڏي ها، پوءِ اسان هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي پهتاسون، ان وقت پاڻ درياهه جي هن طرف لاڙڪاڻه ڏانهن سفر لاءِ روانه ٿي ويا هئا، پوءِ اسان به اتي وڃي زيارت کان مشرف ٿيا سين! حضرت پير سائين قدس سره جن فقيرن جا (جذبي وارا) حال ڏسي فرمايائون ته: شايد ماموئي جي بيتن ٻڌڻ ڪري اهو اثر پيدا ٿيو آهي!

لڳندي لاڙان، سونچو ٿيو سري مان!

پوءِ فرمايائون ته ڪهڙو حال آهي؟ مون عرض ڪيو ته حضرت حقيقت محمدي عليه الصلوة السلام جو ظهور ٿيو آهي، جنهن ڪري خلق ۾ جوش پيدا ٿيو آهي، اي عزيز! اصل حالت هن طرح هئي ته جڏهن فنا في الشيخ ڪماحقه حاصل ٿي، ان وقت هي وجود، شيخ (مرشد) جي صورت ۽ حقيقت ۾ رنگجي ويو، ان کان بعد اها صورت، حقيقت سان گڏجي هن وجود ۾ متجلي (روشن) ٿي، اهڙو نمونو ڏيکاريو جو خلق ۾ ولولو پئجي ويو، جنهن، ذڪر فڪر ۾ رڌل عوام کي بيخبر ڪري ڇڏيو!

فصل ٻيون

ڪعبت الله شريف جي فضيلت

- 1- نقل: هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن حديث مبارڪ مان بيان فرمايو ته: هڪ ڏينهن حضرت نبي ڪريم عليه الصلوة والسلام جن ارشاد فرمايو ته: بيت المقدس ۾ هڪڙي نماز ٻين مسجدن جي ست سؤ نمازن کان افضل آهي! اهو ارشاد ٻڌي صبح جو هڪ اصحابي سڳوري پاڻ سونهارن کان اجازت گهري؟ پاڻ فرمايائون ته ڪاڏي ٿو وڃين؟ اصحابي سڳوري عرض ڪيو ته حضرت! توهان ڪالهه بيت المقدس ۾ نماز پڙهڻ جي فضيلت ٻڌائي هئي، سو اتي نماز ادا ڪرڻ وڃان ٿو! تڏهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته بيت المقدس ۾ ست سؤ نمازن پڙهڻ کان، هڪ نماز ڪعبي شريف ۾ (جيڪو منهنجو مسجد اليه آهي) گهڻو پلي آهي!
- 2- نقل: مون (جامع ملفوظات) هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کان، سوال ڪيو ته حضرت! حقيقت محمدي عليه الصلوات والسلام ۽ حقيقت ڪعبت الله شريف مان ڪهڙي حقيقت فضيلت واري آهي؟ پاڻ تي ڏينهن ڪو به جواب نه ڏنائون، چوڻ ڏينهن فرمايائون ته: حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام سڀني حقيقتن ۽ صفتن جي ماءُ آهي ۽ ڪعبت الله شريف جي حقيقت جو اصل به حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام آهي! يعني اصل جي اعتبار سان حقيقت محمدي عليه الصلوة والسلام بلند ۽ فضيلت واري آهي ۽ صفت جي اعتبار سان (جو ڪعبت الله شريف مسجد اليه آهي) ڪعبت الله شريف کي شرف ۽ بلندي حاصل آهي! ڇو ته حضور عليه الصلوة والسلام جن جو مسجد اليه آهي ۽ انهيءَ ڪري ئي بيت المقدس کان پلو آهي! جيتوڻيڪ اهو سڀني نبين سڳورن جو مسجد اليه آهي، پر جڏهن ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم سڀني نبين سڳورن جا سردار آهن. ان ڪري ڪعبت الله کي بيت المقدس تي فضيلت حاصل آهي!
- 3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته: هڪ اصحابي سڳوري حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن کان سوال ڪيو ته حضرت! اوهان سونهارن جي عزت وڌيڪ آهي يا قرآن شريف جي؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته: قرآن پاڪ جي عزت وڌيڪ آهي! وري ان اصحابي سڳوري عرض ڪيو ته حضرت! ڀلا اوهان سونهارن جي عزت وڌيڪ آهي يا ڪعبي شريف جي؟ پاڻ فرمايائون ته: ڪعبو شريف اسان جو قبلو ۽ سجده گاه آهي، انهيءَ سبب ڪعبو اسان کان پلو آهي!

فصل ٽيون

ڪامل ٻانهي جو عروج ۽ نزول!

(۽ معراج شريف جي مسئلن تي سندن محققانه خطا جيڪو

هڪ سائل جي جواب ۾ لکيائون)

1- نقل: حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن معراج جي رات، الله تعاليٰ جل شانہ کي مٿي مبارڪ جي اکين سان ڏٺو يا نه؟ انهيءَ بابت صحابين سڳورن کان مختلف روايتون آهن، حضرت بي بي عائشه صديقہ رضي الله عنها ۽ اصحابين جي هڪ جماعت انڪار ڪري ٿي! مگر حضرت ابن عباس رضي الله تعاليٰ عنه ۽ اصحابين جي هڪ وڏي جماعت جي روايتن مطابق حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن مٿي جي اکين سان رب ڪريم جي زيارت ڪئي آهي! تابعين ۾ به ساڳيو اختلاف موجود آهي ۽ انهن وٽ ترجيح جو دليل واضح نه آهي، پر جمهور مفسر ۽ محدث سڳورا، حضرت ابن عباس رضي الله عنه جي مسلڪ مطابق ثبوت جا قائل آهن! شيخ محي الدين نووي رحمت الله عليه چيو آهي ته عالمن وٽ راجح تحقيق اها ئي آهي ته حضور سائين جن الله تعاليٰ کي ظاهري اکين سان ڏٺو آهي.

بي بي عائشه صديقہ رضي الله عنها وٽ سندس دعويٰ لاءِ ته ڪا حديث شريف آهي ئي ڪانه! باقي بي بي صاحبه قرآن پاڪ جي ٻن آيتن جي روشني ۾ اجتهاد کان ڪم ورتو آهي: ”ما کان لبشر ان يڪلمه الله الا وحيا اومن وراء حجاب“ (ڪنهن به انسان سان الله تعاليٰ وحي ذريعي يا پرده پويان ئي ڪلام فرمائيندو آهي) بي آيت: لا تدركه الابصار! ڪابه اڪ رب جي حقيقت کي پهچي نه ٿي سگهي (جڏهن ته هنن آيتن مان رويت جي انڪار جو ڪوبه ثبوت ڪونه آهي! چو ته پهرين آيت ۾ ديدار جي نه، پر ديدار جي وقت ڪلام جو انڪار آهي ۽ ٻي آيت ۾ احاطو ڪرڻ (گهيرو وٺڻ) جو انڪار آهي، باقي مطلق زيارت جو ته ڪنهن به طرح انڪار ڪونهي!

اڪثر عالمن سڳورن، سيد المفسرين حضرت ابن عباس رضي الله عنه جي قول تي يقين ۽ اعتماد ظاهر ڪيو آهي چو ته ”نقل“ سان متعلق اهڙو قول اصحابي پنهنجي طرف کان چئي نه ٿو سگهي ۽ ان وٽ ضرور ڪا روايت

هوندي!

حضرت ابن عمر رضي الله عنه به انهيءَ قول ڏي رجوع ڪيو آهي! جڏهن ڪائونس پڇيو ويو ته ”هل رأي محمد صلي الله عليه وسلم ربه“ يعني ڇا حضرت محمد ڪريم صلي الله عليه وسلم پنهنجي رب کي ڏٺو؟ جواب ۾ فرمايائين، رآه! (هاڻو پنهنجي رب کي ڏٺائين)

اهڙي طرح حضرت ابن عمر رضي الله عنه شڪ کي قطعي طرح دفع ڪري ڇڏيو آهي ۽ عمرو بن راشد رضي الله عنه فرمايو آهي ته بي بي صاحبہ کان حضرت ابن عباس اعلم (وڌيڪ ڄاڻندڙ) آهي!

۽ پڻ صوفي مشائخن کان به اڪين سان ڏسڻ جو ثبوت آيل آهي! حقيقت هي آهي ته حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جو ڪمال، خلق جي سمجھ کان ٻاهر ۽ گهڻو مٿي آهي، خاص طرح معراج جو مقام! جيڪو هر طرح ڪامل، اعليٰ ۽ انتهائي قرب وارو مقام آهي!

پڻ دنيا ۾ باري تعاليٰ جي زيارت ممڪن هجڻ تي ته ڪو به اختلاف ڪونهي! پوءِ جي قرب جي انتهائي اعليٰ مقام جي مالڪ حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم کي انهيءَ خاص وقت ۾ به زيارت نه ٿي ته پوءِ ڀلا زيارت ڪٿي ٿيندي؟ (سبحان الله...) الله تعاليٰ جي زيارت جيڪڏهن آخرت ۾ ئي خاص ڪئي وئي آهي ته به هن دنيا ۾ هتي جي مناسبت سان زيارت ٿي! سگهي ٿي ۽ جيتوڻيڪ تفصيلي حالات ۾ فرق به ٿي سگهي ٿو!

جيئن ته هن مسئلي جو واسطو علم ۽ نقل سان آهي، تنهن ڪري ايتري تي ڪفايت ڪئي وئي. جڏهن ته حقيقت ۽ معرفت وارن وٽ هتي اڃا وڌيڪ گفتگو فرمايل آهي، لطائف قشيريءَ ۾ آهي:

ما كذب الفواد عليٰ ماراي، اي ما كذب القلب ولا انكر ولا ارتاب فيما راي العين بالعين اعيانا و شاهدا بالبصر ربه كفاه قوله تعاليٰ: افتمارونه عليٰ مايري افتشكون عليٰ ماراي محمد صلي الله عليه وسلم من ذات ربه وصفاته تعاليٰ فلا تشكوافيه، هذا روية النبي صلي الله عليه وآله وسلم ربه جل وعليٰ، بعين الراس معانته وكفاه

(يعني الله تعاليٰ جي قول! ”ما كذب الفواد“ جي معنيٰ آهي ته حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جيئن اڪين سان روبرو رب ڪريم جي

زيارت ڪئي، تنهن ۾ سندن دل نه انڪار ڪيو نه ئي کين ڪو شڪ گذريو! الله جي قول ”افتمارونه علي مايري“ جو مطلب هي آهي ته حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم پنهنجي رب جي ذات ۽ صفات کي اکين سان ڏٺو! ڇا توهان کي ڪو شڪ آهي؟ جي ائين آهي ته اوهان کي ائين نه ڪرڻ گهرجي! ڇو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن پنهنجي رب کي مٿي جي اکين سان ڏٺو آهي!

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم ته حضرت! جذب ۽ سڪر ۾ هڪڙي حالت پاڻهن غائب ٿي ويندي هئي ته ٻي حالت هت ٿي آئي ۽ جلدي ۾ اهڙي ترقي پئي ٿي، جو عقل سمجهي نه ٿي سگهيو! پر هاڻي ڪوشش ڪيان ٿو ته ترقي ٿئي ٿي نه ته بس! پاڻ فرمايائون سالڪ انهيءَ واپاري وانگر آهي، جيڪو سو روپيه مان واپار ڪري ڏهوڻو ڪمائي وري موڙي ۽ نفعو گڏائي ڏهه هزار روپيه ڪمائي، پر پوءِ جي واپار نه ڪندو ته ڇڻ پاڻ کي لک روپين جو نقصان وڌائين:

نه صفتش غايت دارد نه سعدي راسخن پايان

بميرد تشنه مستستي ودر يا همچنان باقي

(نه انهيءَ جي حسن جي تعريف جي حد ۽ نه سعدي جي ڳالهه ڪٽندڙ! جلندڙ جو بيمار اڃ مري وڃي، پر درياه ساڳي حال ۾ باقي هوندو!)

3- نقل: هڪ ڏينهن ميان قابل شاهه کي چيم ته عارف هن جسم سان ئي ڇهن لطيفن وانگر عروج ڪري ٿو، ميان قابل شاهه انڪار ڪندي چيو ته اها حالت حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم کان سواءِ ڪنهن به ولي خواهه نبي کي نه ملي آهي! شايد توهان جي ڪليه (روح) عروج ڪيو هجي ۽ تون جسم جو عروج سمجهندو هجي، مون چيو ته هي جسم جو عروج آهي! ميان قابل شاهه چيو ته موسيٰ عليه السلام کي ته پاڪ وادي ۾ به جوتن لاهڻ جو حڪم مليو ته پوءِ ٻي ڪنهن کي ڪهڙي مجال آهي؟ مگر مون سندس ڳالهه تي يقين نه ڪيو ۽ سڄي ڪيفيت حضور پير سائين قدس سره جن کي اچي عرض ڪيم پاڻ اعتڪاف ۾ هئا، مون کي فرمايائون ته ميان قابل شاهه خواهه پنهنجي ڳالهه زوري مڃرائي ٿو، ۽ ٻي جي ڪيفيت تي يقين نٿو رکي!

جڏهن حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جسماني معراج ڪيو ۽ ظاهري اکين سان الله تعاليٰ جو مشاهدو ماڻيائون ته ساڳي رستي سان سندن خادم، سندن برڪت ۽ معيت ۾ حاضر ٿي سگهن ٿا! جيئن بادشاهه جي رستي سان بادشاهه جو لشڪر به منزل تي پهچندو آهي:

نه بشر خوانمت اي دوست نه حورو نه پري

اين همه بر توحجاب است تو چيزي ديگري

(اي دوست! آءٌ نه توکي بشر چئي ٿو سگهان نه حور ۽ نه پري! هي ته سڀ تو تي حجاب آهن تون ڪا به شيءِ آهين!؟)

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث مبارڪ مان بيان فرمايو ته حشر جي ڏينهن هڪ جماعت هوندي، جيڪا هوا ۾ اڏامندي ويندي، جڏهن قيامت جي ميدان کان لنگهندي ۽ شور گوڙ ٻڌندي، تڏهن پاڻ مان هڪ رفيق کي موڪليندا ته انهيءَ جي خبر لهي اچ، پوءِ اهو اتي پهچي سڄي ڪيفيت معلوم ڪري اچي هنن کي ٻڌائيندو ته هي گوڙ ماڻهن جو آهي، جن کان الله تعاليٰ حشر جي ميدان ۾ حساب وٺي رهيو آهي! پوءِ پاڻ ۾ چوندا ته اسان جو انهن سان ڪو ڪم نه آهي، اهڙي طرح اتان بي فڪر ٿي پرواز ڪري لنگهي هليا ويندا! هي اها جماعت آهي جيڪا معنوي ملڪ ۾ عروج ڪري حشر جي ڏينهن تائين اڏامڻ ۾ هوندي ۽ نزول (لهڻ) اصل نه ڪندي!

5- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڇ جي سفر کان موٽي خيرو فقير ٽالپر جي شهر ۾ سهڻي فقير جي جاءِ تي تشریف فرما ٿيا هئا، اتي مون کي سڀني شغل عنايت فرمائي پورا ڪرايائون، ان کان بعد مون عرض ڪيو ته حضرت! هن کان پوءِ به ڪو شغل آهي؟ پاڻ فرمايائون ته في الحال سڀ پورا ٿي ويا، باقي هن تي يقين باقي آهي! ان کان پوءِ گهڻن ڏينهن گذرڻ بعد سڀني شغل ۽ ذڪر ۽ جو ڪجهه حاصل ٿيو سڀني لا جي هيٺان اچي ويا ۽ عروج جي قسم جي، هڪ بي حالت ظاهر ٿي! جيڪا جذب ۽ سلوڪ کان بعد ايندي آهي، ان ڪري يافت (لهڻ) نايافت (نه لهڻ) جي ڪابه خبر نه رکيم! جڏهن درگاه مبارڪ تي آيس، پاڻ ڪرمن جي حضور ۾ عرض ڪيم ته حضرت! سالڪ لا الهه کان عروج ڪري الا الله تائين پهچي ۽

اتان عروج ڪري، محمد رسول الله (صلي الله عليه وسلم) تائين پهتو! پوءِ اتان وري لا اله وٽ پهتو هيءَ ڪهڙي حالت آهي؟ پاڻ ارشاد فرمايائون ته ان کي اڃا عروج ۾ ڪجهه حصو رهيل آهي، جنهن ڪري وري حاصل ڪرڻ لاءِ قريبو آهي؟ ان وقت مون کي فنا جي حالت ۾ ويهه سال گهٽ وڌ گذري چڪا هئا! ۽ ان حالت ۾ اهڙو عروج هو جو هڪ گهڙي به بيٺو نه ٿي جو ڪجهه غيب کان عطا ٿيو ٿي، اهو اصلي حالت کان گهڻو زياده هو! ۽ سڀ لا جي هيٺان اچي ويو ٿي! ان کان پوءِ بقا حاصل ٿي! جيڪڏهن سؤ (100) سال ڪو ماڻهو ان جي نفی ڪري ها ته به هرگز نفی نه ٿئي ها!

6- نقل: هيڪر خليفی میان صاحب ڏني مون (جامع ملفوظات) ڏانهن پنهنجي عروج جي حقيقت لکي موڪلي، مون اها حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان پيش ڪئي! خليفی لکيو هو ته مون کي عروج معراج جي وات سان ڪرايائون، ان معراج ۾ توهان (جامع ملفوظات) به مون سان گڏ آهيو! حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم اسان ٻنهي جي اڳيان هئا، انهن جي پويان توهان ۽ توهان جي پويان مان ويس پي، ۽ انهن منزلن ۽ مرحلن طي ڪرڻ واري حالت ۾ هڪ مقام کان ٻي مقام تائين رسايائون ان کان بعد هڪ اهڙي جاءِ تي پهتس! جنهن کي مقام انبياءِ ڪرام جي نالي سان سڏيائون ٿي، ان مقام ۾ حضرت موسيٰ عليه السلام بيٺو هو ۽ حضور صلي الله عليه وسلم جن کان توهان جي متعلق پڇائين ته هن شخص جو نالو ڇا آهي؟ حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جواب ۾ فرمايو ته هي شخص انهيءَ جماعت مان آهي، جيڪا انبيائن سڳورن جي وارث آهي! ۽ اتي پيا به ڏهه ٻارهن بزرگ حاضر هئا، توهان انهن جي لڙهيءَ ۾ ڳنڍجي ويا ۽ مان (يعني فقير صاحب ڏنو) اجازت کان پوءِ انهن ۾ داخل ٿيس، اها حالت ڪجهه ڏينهن هئي، ۽ ڄاڻائين پيا ته توهان جو مشرب موسوي آهي ۽ توهان جو قدم حضرت موسيٰ عليه السلام جن جو قدم مبارڪ تي آهي ۽ وري ٻي حالت ظاهر ٿي جو فرمائن پيا ته هاڻي توهان کي موسيٰ عليه السلام کان فيض آهي!

حضرت موسيٰ عليه السلام جي اڳواڻي ۾ هڪ مقام کان ٻي مقام ڏانهن ويندي هڪ منزل تي پهتس!

مون هٿ ڊگهو ڪيو ته موسيٰ عليه السلام پنهنجو پير مبارڪ انهيءَ تي رکيو! ۽ اعليٰ مقام تي پهتس! پڻ ڄاڻايائون ته توهان کي ڇهن بزرگ نبين جي ڪمالن مان حصو ڏنو ويو آهي! هڪ دفعو ڪيفيت ۾ حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جي امت جي واسطي دعا گهرڻ جو حڪم ظاهر ٿيو! حڪم موجب دعا گهريم، هڪ دفعو مخدو بلاول سيوهڻ واري جي روح کي ڏنم، سندس روحاني قوت جي وسيلي مٿين مقام ڏي ترقي ٿي، هيڪر فرمايائون توهان ڪائنات لاءِ وجود ۽ اصل آهيو، ۽ ڪائنات جا جزا وڻ وانگر آهن، جيڪڏهن وڻ کي پاڻي نه ملندو ته وڻ سڪي ويندو، پڻ منهنجو منهن خلق ڏانهن ڪندي دعوت جو حڪم فرمايائون؟ منهنجي انڪار تي فرمايائون: خلق کي حق جي دعوت ڏيڻ کان وڌيڪ مقبول عمل ئي ڪونهي! ۽ مثال ڏيئي فرمايائون ته هڪ شخص رستي ۾ ڪنهن واٽ وڃايل کي منزل تي پهچائي ته انهيءَ ۾ وڏو اجر آهي! ٻين تڪليفن جو به حڪم فرمايائون پر مون انڪار ڪيو، تڏهن سلطان العارفين بايزيد قدس سره جو مثال ڏيندي سمجهايائون ته پهريائين سلطان العارفين به خلق جي رهبري کان انڪار ڪيو هو! پوءِ فيض ۾ سندس ترقي روڪي وئي، تڏهن قبول ڪيائين ۽ ترقي ڪري سلطان العارفين جي اعليٰ مقام تي پهتو! پڻ سڄي زمين کي ڪاغذ وانگر قدرت سان ويڙهي توجه جو حڪم فرمايائون! هن امر موجب توجه ڪيم ته سموري روءِ زمين کي سڪون حاصل ٿيو پڻ فرمايائون ته هن کان اڳي تنهنجو سير فنائيت وارو نه هيو، پر پوءِ به توکي مقام اثبات ۾ سير ڪرايو ويو، هاڻي توکي ترقي تڏهن ڏني ويندي، جڏهن خلق کي حق جي دعوت ڏيڻ قبول ڪندين؟ ۽ هر ولي سڳوريءَ انهيءَ طرح ئي ترقي ڏني ويندي آهي! ۽ ظاهر ڪيائون ته توهان کي فقر محمدي صلي الله عليه وسلم مان وڏو حصو بخشيو ويو ۽ هن سعادت جو شرف توکي عطا ڪيو ويو! خلق جون امانتون تنهنجي حوالي ڪيون ويون ۽ توکي گهرجي ته خلق کي دعوت ڏيئي پنهنجو فرض ادا ڪرا! ۽ واقف فرمايائون ته هاڻي تنهنجو سير مقام الا الله (اثبات جو مقام) کان سير، محمد رسول الله جي مرتبه ڏي پهچايو ويو ۽ فرمايائون ته توکي غير ثابت مقام کان تمڪين (ثابت) جي مقام تي ترقي ڏني وئي، ۽ پڻ حضرت سرور ڪائنات عليه الصلوة والسلام جي زيارت جي نعمت ملي ته

اتان به خلق جي دعوت جو حڪم مليو! ۽ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه جي زيارت ڪيم ته اتان به خلق جي رهبري جو حڪم مليو! ۽ ظاهر ٿيو ته چئن حقيقت محمدي صلي الله عليه وسلم ۾ سير ڪيان پيو! ۽ هڪ دفعي ظاهر ٿيو ته تمام گهڻي خلق منهنجي پٺيان ڏڪي، پر مون ڀڄي جند ڇڏائي! پر وري سختي سان حڪم ٿيو ته جيڪڏهن خلق کي دعوت نه ڏيندين ته زنديق (بي دين) ٿيندين! پوءِ حضرت پير سائين قدس سره جن اهي ڪوائف پڙهي، خليفي صاحب ڏني کي خلافت جي پوشاڪ سان نوازيائون!

7- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته (طالب کي) پنڌ گهڻو ڪرائيندا آهن! اي عزيز سچي طالب کي سندس محبت، صحت ۽ صلاحيت مطابق ڪمال ۽ مقام ۾ عروج حاصل ٿيندو آهي!

8- نقل: هن ٻانهي (جامع ملفوظات) کي طلب جي ڏينهن ۾، شروع کان آخر تائين قرآن ڪريم جون آيتون وارد ٿي ٿيون، توحيد جي حالت جي ابتدا ۾: هو الاول والاخر والظاهر والباطن، وهو معكم اينما كنتم، الم تر ان الله يعلم مافي السموات وما في الارض، مايكون من نحوي ثلثة الا هو رابعهم (الي آخر) (يعني اهو ئي اول آخر ظاهر ۽ باطن آهي، ۽ اي انسان ڇا ٿو نه ڏٺو ته الله کي آسمان ۽ زمين جي هر موجود شيءِ جي خبر آهي، جتي تن جي سرگوشي هوندي ته ساڻن گڏ چوٿون خدا هوندو، جتي پنج هوندا ته ڇهون خدا هوندو، انهيءَ کان گهٽ خواه وڌ هجن! پر خدا ساڻن گڏ هوندو ڪٿي به هجن پوءِ قيامت ۾ سندن عملن جي ڪين خبر ڏيندو ۽ اهو هر شيءِ کي ڄاڻي ٿو)

توحيد جي آخري حالت ۾: لمن الملك اليوم لله الواحد القهار جي آيت وارد ٿي! (يعني اڄ ڪنهن جي بادشاهي آهي؟ الله واحد القهار جي) ۽ نزول جي شروع ۾ ”ومن يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه“ (جنهن الله جون حدون لتاڙيون تنهن پاڻ سان زيادتي ڪئي) ان کان پوءِ: احاط بكل شيء علما (يعني الله کي هر شيءِ معلوم آهي) اهڙي طرح نزول جي آخر ۾، آخري آيت شريف وارد ٿي: اليوم اڪملت لڪم دينڪم واقتت عليڪم نعمتي (اڄ مون توهان جي واسطي توهان جو دين ڪامل ڪيم ۽ پنهنجو احسان پورو فرمايو

۽ ”دين اسلام“ توهان جي واسطي پسند فرمايم) سو تفصيلوار كيفيت حضور شريف ۾ عرض رکندو ويس، حضرت پير سائين قدس سره جن انهن جي حالت سمجھائيندا هئا ، ڪن آيتن جو شغل ڏسيندا هئا ۽ پاڻ ڪريم شوق ڏياريندا هئا، ٻانهو پيدا ٿيل حال عرض ڪندو هو، پاڻ فرمائيندا هئا ته توکي ان ڪري نٿو چوان ته تون ڪو غافل ۽ ڪاھل آھين؟ بلڪ هن لاءِ ته تون به حقيقت کان واقف ٿين ۽ ٻين کي به فائدو حاصل ٿئي! هنن آيتن سڳورن سان عروج، نزول، فنا ۽ بقا جي حقيقت سالڪ جي لاءِ ازلي مهرباني ۽ پير ڪامل جي شفقت سان ولايت جي هر مقام تي پهچڻ ۾ مدد ملي ٿي ۽ سالڪ ويچاري کي هر وڪ تي پير دستگير جي ضرورت آهي! هتي هڪ بزرگ فرمايو آهي:

پير ره کبريت احمر آمده است - سينه او بحر اخضر آمده است

(مرشد خالص ڪيميا آهي سندس سينو، حقيقت جو سمنڊ آهي) درگاه معليٰ جي ڪاملن، حقيقت ۽ معرفت جي ڪير پياڪن لاءِ جيڪي شغل ترتيبوار رکيا آهن، تن ۾ سالڪن جي دلين لاءِ نور جو سامان آهي! پڻ هڪ جذبو پيدا ٿئي ٿو، جيڪو هر مقام کان حاصل ڪرڻ ممڪن نه آهي ۽ سلوڪ جو سير به ان جذبي ۾ ڪڍجي وڃي ٿو!

9- نقل: مون (جامع ملفوظات) کي سکر جي ابتدا ۾ ڪڏهن تلوين (غير ثابت) جي ڪيفيت غالب ٿيندي هئي ته ڪڏهن تمڪين (ثابت) جي ڪيفيت! ۽ غيب کان هيءَ آيت دل تي وارد ٿيندي هئي: ”ومن يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه“ (جنهن الله جون حدون لتاڙيون تنهن پاڻ تي ظلم ڪيو) جڏهن مون اها ڪيفيت حضرت پير سائين قدس سره جن کي پيش ڪئي ته پاڻ فرمايائون هن آيت مان نزول (عروج جو ضد) جي ڪيفيت معلوم پئي ٿئي!

10- نقل: غريق بحر عرفان خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته اڇلايل تير جي پنڌ جي مفاصلو، ڪمان جي طاقت مطابق هوندو آهي، جيتري قدر ڪمان سخت ۽ مضبوط هوندي، اوتري قدر تير کي پري ستيندي آهي! اي عزيز: طالب بلند همت کي جيترو عشق ۽ محبت جو غلبو ڪمال تي هوندو، ان موافق مڙني ڪمالن ۽ مقامن جو عروج ۽ نزول حاصل ڪندو آهي!

فصل چوٿون

حقيقي اسلام

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي سفر کان موت تي ريگستان ۾ هڪ جاءِ تي ظهر نماز ادا فرمايائون، فقير قادر ڏني سندن نماز لاءِ پنهنجي اچي چادر اچي وڇائي، جڏهن ته منهنجي عادت هئي ته مان پنهنجي ڪلهي جو انگوشو سندن نماز لاءِ وڇائيندو هوس! مگر انهيءَ ڏينهن چادر اڳ ۾ وڇائجي وئي، تنهن ڪري چپ ڪري ويس، انهن ڏينهن ۾ سکر جي حالت سبب هڪ انگوشو ۽ سلوار هوندي هيم! حضرت پير سائين قدس سره جن نماز کان فارغ ٿي قادر ڏني فقير کي اشارو فرمايائون ته چادر فقير (مون) کي ڏي؟ قادر ڏني فقير چادر مون کي ڏني، پر مون نه ورتي! ۽ بي دفعي به انڪار ڪيم، هن خيال کان ته مان ڪپڙا ڍڪڻ نه پر مولا جي طلب لاءِ آيو آهيان! بي اختيار روئڻ آيو، تن دفعي ساڳي طرح قادر ڏني فقير کي چادر ڏيڻ جو حڪم فرمايائون! تڏهن دل ۾ القاءُ ٿيو ته هي چادر شريعت ۽ تقويٰ جي پوشاڪ آهي، اهڙي طرح توکي سکر کان ڇڏائي شريعت ۽ حقيقي اسلام ۾ داخل ڪندا، تڏهن چادر وٺي ڍڪيم!

2- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ڪتاب زبدة الرشحات جو مطالعو ڪندي نظر آيو ته حضرت آدم عليه السلام کي شيطان ته سجدو نه ڪيو، پر فرشتن جي هڪ جماعت کي به حضرت آدم جي پيدائش جي خبر ڪانه هئي (جنهن ڪري اهي سجدو نه ڪري سگهيا هئا!) مون کي انهن ڏينهن ۾ سکر جي ڪري، نماز پڙهڻ ڏکي لڳندي هئي، جنهن ڪري عرض ڪيم ته حضرت! هيءَ ڳالهه منهنجي حال جي تائيد ۾ فرمائي اٿو! مون کي نماز پڙهڻ معاف ڪريو! جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته تنهنجي نماز خدا جي خلق جي واسطي فيض جو ذريعو آهي، سو تو کي نماز ضرور پڙهائينداسون! پوءِ جڏهن سکر جي حالت حقيقي اسلام (جنهن ڏانهن الايمان عربان ولباسه التقويٰ جو اشارو آهي) سان بدلي ۽ نماز پڙهڻ ۾ مشغول ٿيس، پوءِ ڳوٺ وڃڻ جي اجازت عنايت فرمايائون! (1)

1- هي نقل باب 8 جي فصل 4 ۾ به آيل آهي، مضمون جي لحاظ کان، ٻنهي جاين تي مضمون ٻيو لڳي! (ف، ق، ع)

باب ڏهون

هن باب ۾ ٽي فصل آهن !

فصل پهريون

حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم جن جا معجزا

1- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: طائف شريف جي بدوين جي عادت هوندي هئي ته جيڪڏهن مڪي شريف جي ماڻهن کي ڪو ٻار ڄمندو هو ته انکي مزدوري تي ماءُ ۽ پيءُ کان وٺي وڃي پاليندا هئا! ان زماني ۾ حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن به تولد ٿيا، بدوي سڳورا مڪي وارن جا نوان ڄاول ٻار ڪڍي روانا ٿي ويا، مگر حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن کي يتيم سمجهي ڪنهن به نه ڪنيو ۽ خدمت لاءِ ڪوبه تيار نه ٿيو، حضرت بي بي حليما رضي الله عنها جڏهن مڪي پاڪ پهتي ته کيس ڪنهن به دولتمند جو ٻار نه مليو، تڏهن لاچار ٿي، حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي خدمت کي غنيمت سمجهيائين ۽ پنهنجي ضعيف، سواري واري خچر تي حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي سوار ڪري طائف رواني ٿي، اها ضعيف خچر حضور جن جي برڪت سان ايترو تڪو ٿي هلي، جو سڀني عورتن جي تيز ۽ طاقتور سوارين کان اڳ ۾ اچي طائف شريف پهتي ۽ پوءِ بي بي حليما رضي الله عنها جي مال ڀاڳ اندر، حضور سائين جن جي خدمت ڪرڻ سان تمام گهڻي برڪت پئي.

2- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن اسلام جي شروعاتي زماني ۾ ڪڏهن ڪڏهن حضرت ابو هريره صحابي رضي الله عنه جي گهر تشریف آڻيندا هئا، اتي مڪي شريف جي وڏن اميرن ۽ رئيسن جون عورتون لڪي اچي نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن کان دين سکنديون هيون، هڪ ڏينهن حضور صلي الله عليه وسلم جن حضرت ابو هريره رضي الله عنه جي گهر ۾ ويٺا هئا ۽ مڪي شريف جي رئيسن جون عورتون به حاضر هيون ته پاڻ سڳورن حضرت ابوهريره کان پيشن لاءِ پاڻي گهريو ايتري ۾ انهن عورتون مان هڪ عورت پنهنجو زبور (ڳجه) ڪڍي، حضرت ابو هريره کي ڏنو ته هن کي وڪڻي، نباتون وٺي شربت ٺاهي، حضور صلي الله عليه وسلم جن کي پيارا! حضرت ابوهريره نباتن وٺڻ لاءِ بازار ويو ته اوچتو کيس حضرت عمر رضي الله عنه مليو (جيڪو ان وقت اڃان

مسلمان ڪونه ٿيو هو) پڇيائين ته حضرت محمد صلي الله عليه وسلم ڪٿي آهي؟ حضرت ابوهريره ٿوري دير سوچي چيو ته منهنجي گهر ۾ تشریف فرما آهن! حضرت عمر جلدي جلدي ان جي گهر آيو، نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم وٽ پهچندي سندن نظر مبارڪ جوشڪار ٿي ويو! اهڙي طرح جيتوڻيڪ بروقت ايمان نه آندائين مگر ايمان جي چڱگ سندس دل ۾ ڊڪي چڪي هئي، مدت گذرڻ کانپوءِ اسلام جي دولت سان مالا مال ٿيو، حقيقت ۾ ايمان جو بچ انهيءَ ڏينهن ئي سندس دل ۾ پوکجي چڪو هو!

3- نقل : هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن، حديث شريف مان بيان فرمايائون ته هڪ ڏينهن هڪ صحابي سڳوري، حضور صلي الله عليه وسلم جن جي دعوت ۾ هڪ گهڻو پڇاڻي تيار ڪري، ڪپڙي سان ڍڪي رکيو، حضور صلي الله عليه وسلم جن صحابي سڳوري کان گهڻي جو هڪ بازو گهريو؟ صحابي سڳوري پيش ڪيو پاڻ ڪرڻ اهو بازو ٻين صحابين سڳورن سان گڏجي واپرايو! وري پاڻ ڪرڻ پيو بازو گهريو؟ صحابي سڳوري پيو به حاضر ڪيو! انجي واپرائڻ کان بعد، وري پاڻ سڳورن بازو گهريو صحابي سڳوري عرض ڪيو ته حضرت! گهڻي ۾ به بازو ٿيندا آهن، حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته جي تون منهنجي چوڻ موجب ڪپڙي جي هيٺان بازو ڪڍندو وڃين ها ته قيامت تائين نه کٽن ها!

4- نقل : احمد فقير صغير ناهيو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته، هڪ پيري نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن رات جي وقت صحابين سڳورن سان گڏجي ڪافرن سان جهاد ڪرڻ لاءِ روانه ٿيا، مگر هڪ صحابي سڳورو خدمت مبارڪ ۾ حاضر ٿي نه سگهيو، ان جڏهن اچڻ جو ارادو ڪيو، رات جي اونداهي سبب گهرجي دروازي کان پلجي، ديوار وٽ پهتو، تنهن تي زال چيس ته دروازو هن طرف آهي! جڏهن دروازي جي ويجهو آيو، تڏهن حضور صلي الله عليه وسلم جو فرمان ياد اچي ويس ته زال جي (مشوري جي) خلاف ڪرڻ گهرجي، تنهن ڪري دروازي کي ڇڏي ديوار تان ٽپڻ لڳو، ديوار تان ٽپندي ڪري پيو سندس چنگهه پڇي پئي ۽ سڄي رات اتيئي رهيو، جڏهن ڏينهن ٿيو، تڏهن حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي فرمان موجب ڇاڇ ڪيائون ته ڪهڙا صحابي سڳورا آهن ۽ ڪهڙا نه آهن؟ ان وقت معلوم ٿيو ته فلاڻو صحابي سڳورو ڪونه آيو آهي، ان جي ڇاڇ لاءِ هڪ صحابي کي موڪليائون سو اچي ڏسي ته انهيءَ صحابي جي ٽنگ پڳي پئي آهي، کيس نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جي خدمت ۾ حاضر ڪيائون، حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن انجي پڳل ٽنگ واري هنڌ تي لعاب مبارڪ لڳايائون ته صحابي

سڳورو بروقت ئي صحت ياب ٿي پيو!

5- نقل : احمد فقير ناهيو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ پيري حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ڪافرن سان جنگ ڪرڻ لاءِ روانه ٿيا، ڪجهه ڏينهن گذرڻ بعد جڏهن لشڪر وارن کي اچي بڪ تنگ ڪيو، تڏهن حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي خدمت مبارڪ ۾ عرض ڪيائون ته حضرت! هاڻي ته بڪ تمام تنگ ڪيو آهي، پاڻ فرمايائون ته گهوڙا ڪهي کائو! تنهن تي حضرت عمر فاروق رضي الله تعاليٰ عنه حضور جن جي خدمت گرامي ۾ عرض ڪيو ته حضرت! پنڌ تمام پري آهي، جيڪڏهن مجاهدن کي گهوڙن ڪهي کائڻ جي اجازت ڏيئي ڇڏيندا ته پوءِ ڪافرن جي ملڪ ۾ ڪيئن پهچندا سون، سو اوهان پنهي جهانن جا مالڪ آهيو توجه فرمايو ته الله جلشانه غيب جي خزاني مان مجاهدن لاءِ کاڌي پيئي جو سامان موڪلي؟ حضور صلي الله عليه وسلم جن چمڙي جي پوستين وچرائي ارشاد فرمايائون ته، جنهن وٽ جو ڪجهه به سمر هجي سو ڪٿي اچي حاضر ڪري؟ پوءِ ڪنهن صحابي سڳوري چڻ جي مٺ آندي، ته ڪو پڳل جوار جي مٺ ڪٿي آيو، ته ڪو ڪجور جي مٺ ڪٿي آيو، اهڙي طرح سڀ سمر اڍائي سيرڪن ٿيو! پوءِ حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ان جي مٿان پنهنجي چادر مبارڪ ڏئي ڍڪي فرمايائون ته: هن طعام مان جنهن کي جيتري ضرورت هجي سو بسم الله پڙهندو ڪڍندو وڃي، سڀني صحابين سڳورن ضرورت جيترو ڪٿي پورت ڪئي پر اهي اڍائي سير جيئن جو ٿيڻ باقي بچياريها ۽ ان کانپوءِ پاڻ اڳتي روانا ٿيا!

6- نقل : احمد فقير ناهيو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن هڪ پيري حضرت جابر رضي الله تعاليٰ عنه جي دعوت تي تشريف فرما ٿيا هئا، حضرت جابر رضي الله تعاليٰ عنه دعوت لاءِ هڪ گهٽو ڪهي، چري اتي ڇڏي ڏني، اتفاق سان حضرت جابر! جي پٽن گهٽي کي ڪهڻ واري صورت ڏسي، اها چري ڪٿي راند جي خيال سان هڪ پاءُ ٻئي کي لپٽائي ڪهي وڌو! حضرت جابر، جو اهو معاملو ڏٺو، تنهن چري وٺڻ لاءِ پٽ ڏانهن ڊڪ ڪئي ته چوڪر پيءُ کي ايندو ڏسي وٺي پڳو ۽ وڃي جاءِ جي ڇت تي چڙهيو، حضرت جابر رضي الله عنه سندس پويان لڳو آيو، چوڪر پيءُ جي

خوف کان ڇٽ تان پاڻ کي ڪڍي هٿ اڇلايو، جيڪو ڪرڻ سبب مري پيو! حضرت جابر ۽ سندس گهر واريءَ ٻنهي لاشن کي ڪڍي، گهر جي ڪنڊ ۾ لڪائي مٿان ڪپڙو ڏيئي ڍڪي رکي ڇڏيو، ۽ پاڻ دعوت جي رڌ بچاءَ ۾ مشغول ٿي ويا، جڏهن طعام تيار ٿي ويو تڏهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم ۽ ٻين صحابين سڳورن کي وٺي اچي هٿ ڌواري طعام حاضر ڪيائون، ايتري ۾ رب العزت وٽان وحي آيو ته يا رسول الله صلي الله عليه وسلم! توهان ڏانهن الله تعاليٰ سلام موڪلي ارشاد فرمايو آهي ته (حضرت) جابر جي پٽن سان گڏجي طعام واپرايو! تنهن تي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن حضرت جابر کي فرمايو ته پنهنجن پٽن کي وٺي اچو ته اسان انهن سان گڏجي طعام کائون؟ حضرت جابر حڪم کي مڃيندي ٿورو ٻاهر نڪري، واپس اچي عرض ڪيائين ته حضرت! ٻار ڪنهن طرف راند ڪرڻ لاءِ نڪري ويا آهن، هن وقت هٿ نٿا اچن پوءِ وري حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ارشاد فرمايو: اي جابر! اسان کي الله تعاليٰ جو حڪم ٿيو آهي ته اسان تنهنجو طعام، تنهن جن پٽن کانسواءِ نه کائينداسون وڃ جلدي پنهنجن پٽن کي وٺي اچ؟ آخر لاچار ٿي، لاشن جي مٿان پيل ڪپڙو لاهي، حضور جن کي سڄو قصو ڪري ٻڌايائين. پاڻ سڳورن اهو حال ڏسي، الله تعاليٰ جي درگاه ۾ دعا ڪئي. الله تعاليٰ فرمايو ته: توهان انهن کي سڏ ڪيو، پوءِ حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن الله تعاليٰ جي فرمان موجب ٻنهي فوت ٿيل چوڪرن کي سڏ ڪيو ته نبي پاڪ جي معجزتي سبب ٻئي نينگر سڏ سان جيئرا ٿي پيا! ان کان بعد پاڻ سڳورن انهن سان گڏجي طعام واپرايو!

فصل ٻيون

(اولياء الله جو تصرف)

1- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن درگاهه شريف جي مسجد شريف ۾ بيٺو هيس ته اوچتو حضرت پير سائين قدس سره جن تشریف فرما ٿيا ۽ منهنجي هٿ کان وٺي هي بيت ارشاد فرمايائون:

هرخيال غير حق رادزد دان - اين رياضت سالڪان را فرض دان
(حق جي ياد کان سواءِ جيڪو به خيال پيدا ٿئي ان کي چور ڪري سمجهه، سالڪن جي لاءِ هيءَ عبادت فرض ڪري ڄاڻ!)

پاڻي هي بيت فرمائي واپس هلياو، مون کي هن بيت ٻڌڻ شرط حال پئجي ويو ۽ تمام گهڻي جمعيت حاصل ٿي ۽ ڪيترائي ڏينهن انهيءَ حالت ۾ هيس؟ ان کانپوءِ هڪ ڏينهن خدمت شريف ۾ عرض ڪيم ته حضرت! مون کي توهان جي بيت مبارڪ جي توجه سان هي حال پيو آهي، پاڻ گهڻي خوشيءَ مان فرمايائون: جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل کان زهوقا (حق آيو ۽ باطل ڀڳو، بيشڪ باطل ڀڄي ويندڙ آهي!)

2- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن فرمائيندا هئا ته حضرت سلطان العارفين بايزيد بسطامي عليه الرحمة هڪ ڀيري فرمايو ته: مون کان بعد گهڻي مدت کانپوءِ خرقان جي شهر ۾ هڪ نينگر پيدا ٿيندو، جيڪو ظاهري ۽ باطني ٻئي علم منهنجي قبر تان مون کان حاصل ڪندو، جڏهن حضرت ابو الحسن خرقاني رحمة الله عليه ڄائو ته ننڍڙاڻپ ۾ ئي سلطان العارفين جي قبر تي اچي ظاهري ۽ باطني علم کائن حاصل ڪيائين ۽ حضرت ابو الحسن خرقاني جي فرزند به ظاهري ۽ باطني علم سلطان العارفين بايزيد بسطامي کان (پنهنجي پيءُ وانگر) حاصل ڪو ۽ سلسله نقشبندي جي نسبت به انهن کان حاصل ڪيائين!

3- نقل : هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن مخدوم جمال الله عليه الرحمة پنهنجي ٻارائپ واري زماني ۾، شڪارپور تعلقي جي ڳوٺ مزارجي ۾ آيو، ان شهر ۾ سندس پيءُ خواجه حاجي ايوب عليه الرحمة وٽ پڙهندو هو! ان سان ملاقات ڪرڻ آيو هيو،

مخدوم جمال الله ننڍڙاڻپ ڪري ٻارن سان راند ۾ مشغول ٿي ويو! ايتري ۾ حاجي ايوب رحمة الله عليه گهر آيو ۽ چيائين ته: اهڙو ڪو ماڻهو آهي، جو مينهن جي وڻاڻ تي ٿانو ڪڍائي هلي، ته مينهنون ڏهي کير ڪڍي اچون؟ گهران ٻڌايائون ته، جيڪو شاگرد اوهان وٽ پڙهندو آهي، ان جو پاءُ آيل آهي اهو ٻاهر ٻارن سان راند پيو ڪري ان کي ٿانو ڪڍائي وڃو، ميان حاجي ايوب قدس سره جن ٻاهران مخدوم جمال الله کي پاڻ سان وٺي ٿانو، ڪڍائي مينهن جي وڻاڻ ڏانهن روانو ٿيا، جيئن ته ٿانو ڳرا هئا، مخدوم جمال الله ٻاراڻپ ۽ گهڻي بار سبب روڻندو ٿي هليو، حاجي صاحب ڪائونس ٿانو گهريا، پر نه ڏٺائين، جڏهن مينهن جي وڻاڻ ۾ پهتا ته مينهنون اتي ڪونه هيون ۽ حاجي ايوب عليه الرحمة مخدوم صاحب کي فرمايو ته منهن تي چادروجهي مراقبو ڪري اڪيون بند ڪري ڏس ته مينهنون ڪٿي آهن؟ مخدوم صاحب منهن تي چادر وجهي مراقبو ڪري ڏٺو ته مينهنون هڪ هنڌ تي بيٺيون آهن، حاجي صاحب کي عرض ڪيائين ته حضرت! مينهنون فلاڻي جاءِ تي آهن، پوءِ اتان ٿانو ڪڍي مينهنون ڏهي گهر آيا، ان ڏينهن مخدوم جمال الله کي محڪم ارادو حاصل ٿيو ۽ آخر حضرت حاجي ايوب عليه الرحمة کان بيعت جو شرف حاصل ڪري، فيض وارو ٿيو!

4- نقل: حاجي احمد فقير ٺوڙهو ٽالپر، ديهه بنده جو نقل ڪري ٿو ته: هڪ ڀيري درگاه شريف جي مسجد شريف ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان ويٺو هيس، دل ۾ خيال آيو ته، جيڪر قرآن شريف پڙهان! ۽ سوا سيپارو اڳيئي پڙهيل هيس پر اڃا اڪرن جي ايتري سڃاڻ ڪانه هئي، جو سڄو قرآن شريف پڙهي سگهان! پوءِ ان وقت وضو ڪري، مسجد شريف ۾ نفل پڙهي الله رب العزت کان دعا گهريم، ۽ وچ ۾ وسيلو حضرت مرشد ڪريم جن ۽ خليفي ميان لقمان جو آندم، ۽ پڪو ارادو ڪيم ته جڏهن سڄو قرآن شريف پڙهي ويس ته پهريون ختمون حضرت پير سائين جن کي نذرانو ڪندس ۽ ٻيو خليفي صاحب کي ۽ هڪ ختم شريف پنهنجي پيءُ ۽ ماءُ کي بخشيندس، ان کان بعد پنهنجي پيءُ کان قرآن شريف وٺي ٻئي آيتون قرچي تي لکي پڙهڻ شروع ڪيم، پاڻ ڪرمن جي توجه سان استاد بغير ئي چوڏهن مهينن ۾ سڄو قرآن شريف پڙهي ويس، ان کانپوءِ لاڙ جي سفر ۾ پير سائين جن جي زيارت کان مشرف ٿيس، ۽ قرآن شريف جي پڙهڻ جو سڄو واقعو کين

عرض ڪيم ۽ عرض گزاريم ته حضرت هينئر قرآن شريف پورو ڪيو اٿم! پر اڃا پڪو نه آهي نه وري پاڻ وٽ ڪو قرآن شريف ئي اٿم، پاڻ فرمايائون ته قرآن ڪريم جام!! پوءِ انهيءَ سفر ۾ ٽي قرآن شريف بغير گهرڻ جي حاصل ٿيا!

5- نقل : گل فقير مونگيو ديهه هنگورا جو رهندڙ، خليفِي ميان عباس کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن ٽنڊي گل محمد نظاماڻي ۾ حضرت پيرسائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هيس، عرض ڪيم ته حضرت! مخدوم محمد ابراهيم ٺٽي جا مريد چوندا آهن ته اسان مماتي وارن کي ڏسندا آهيون، ان وقت حضرت پير سائين قدس سره جن مون کي فرمايو ته: وڃ قبرستان جي زيارت ڪري اچ؟ فرمان موجب ويجهڙي قبرستان جي زيارت لاءِ ويس، اتي ڏسان ته سڀئي قبرن وارا، قبرن مان سڀني جيترو ٻاهر نڪتا بيٺا آهن، انهن کي ڏسن سان مونکي اچي ڏکڻي پئي ۽ تپ اچي ويو!

6- نقل : حضرت پيرسائين تجرڙي رحمة الله عليه ارشاد فرمايو ته هڪ پيري ننڍڙائپ ۾، مون حضرت پير سائين قدس سره جن جي تصرف ۽ توجه جو مشاهدو ڪيو، پير سائين جن هڪ سفر ۾ ڪنهن ڪافر کي مسلمان ڪري پوءِ ان کي دعوت واري هنڌ وٺي آيا، اتان جا، مغل قوم جا ماڻهو، ڪاوڙجي گهڻو لشڪر وٺي دعوت واري شهر ۾ پهتا. فجر نماز کانپوءِ پير سائين جن جماعت سان گڏ مراقبي ۾ مستغرق هئا، کين لشڪر جي اچڻ جي ڪابه خبر نه رهي، اسان ڀت تي چڙهي پي ڏٺو سون ته شهر جا ماڻهو به گهرن کان ٻاهر نڪري آيا ۽ لشڪر به مسجد جي دروازي وٽ اچي پهتو، گهڻوئي گوڙ گمسان ٿي ويو! انهن مان هڪ ڊگهي قد وارو مرد، گهوڙي تان لهي تلوار هٿ ۾ کنيون، صفون چيريندو اچي، حضرت پير سائين جن کي ويجهو پيو، تڏهن پاڻ ڪريم مٿو مبارڪ مٿي ڪڍي ان ڏانهن نظر جو فرمائي ته اهو شخص ان ئي وقت وجد ۾ اچي ويو ۽ زمين تي ڪري پيو! ٻيا مغل اها حالت ڏسي وٺي ڀڳا، پاڻ سڳورن هڪ فقير کي فرمايو ته: هن کان تلوار وٺ؟ فقير ان کان تلوار ورتي ۽ هو ڪيترا ڏينهن مٿي پرين اگهاڙو چرين وانگر جماعت سان گڏ ڦرندو رهيو:

اوليا اطفال حق انداز ۾ پسر- در حضور غيب آگاهه باخبر

(اي پٽ اولياءِ الله، حق جو عيال آهن، ويجهو ۽ پري هجڻ باخبر هوندا آهن)

اوليا راهست قدرت از اله - تيرجسته باز گرد اند ز راه

(ولين کي الله تعاليٰ جي طرفان طاقت مليل آهي جو (ڪمان مان) ويل تير کي به وات مان موٽائين ٿا.)

7- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: هڪ مريد پنهنجي مرشد کان سوال ڪيو ته پير کي ڇاڄڳائي ۽ مريد کي ڇا ڪرڻ ڄڳائي؟ مرشد فرمايو ته: ان سوال جو جواب، توکي ڪنهن وقت ٻڌائيندس! هڪ ڏينهن اهو مريد جيئن پنهنجي پير جي خدمت ۾ آيو ته پير صاحب کيس حڪم فرمايو ته هن طرف هليو وڃ؟ مريد حڪم تي عمل ڪيو! هلندي هڪ شهر ۾ اچي پهتو، اتي کيس هڪ پيرپائي مليو، تنهن پڇيس ته ڪاڏي ٿو وڃين؟ هن سڄو قصو ڪري ٻڌايو، تڏهن سندس پير پائي کيس گهر وٺي آيو ۽ رات گذاري صبح جو هڪ هزار روپيه ڏئي کيس چيائين ته توکي مرشد سائين هن نذراني وٺي اچڻ لاءِ موڪليو آهي، سوهي وٺ ۽ مرشد سائين جي خدمت ۾ وڃي پهچاءِ! موڪلائڻ وقت هڪ سورهيه وات خرچ لاءِ به کيس ڏنائين، اتفاق سان ان شهر ۾ ڪابدار عورت، تمام سهڻي مشهور هئي، جيڪا فقط منهن ڏسڻ جو سورهيه وٺندي هئي! ان شخص خيال ڪيو ته جيڪر سو روپيه ڏيئي، منهن ڏسيو وڃان، جڏهن بدچلن عورت کي سورهيه ڏئي، منهن ڏنائين ته مٿس عاشق ٿي پيو ۽ سندس زلفن جي بند ۾ قابو ٿي ويو:

چون نگه بانگاه مائل شد - جاده راه رفتن دل شد

(جڏهن نظر اوڏانهن جهڪي ته دل کي به انهيءَ رستي اختيار ڪرڻ جو شوق ٿي پيو) سو نيٺ عورت جي ملاقات جو پڪو پهه ڪيائين، اها عورت هڪ رات جي لاءِ هڪ هزار روپيه وٺندي هئي، سو پير صاحب وارو هڪ هزار روپيه ڏئي، رات عورت وٽ رهيو! رات جي وقت خلوت ۾ صحبت لاءِ وڌيو ته اوچتو غيب کان آواز آيو ته ان بري ڪم کان بچ؟ پرمست عاشق هن بيت جي مصداق ڪابه پرواهه نه ڪئي:

ڪافرگرسنه درخانه خالي پر خوان - عقل باور نکند کز رمضان انديشد
(بکيو ڪافر، خالي گهر ۾ پيرل خونچي تي، عقل اها ڳالهه نٿو مڃي ته ڪو رمضان شريف جو خيال ڪري پري ويهي رهندو)

سو وري ٻئي پيري دست درازي ڪيائين ته وڌيڪ خوفائتو آواز ٻڌڻ ۾ آيس ته اي بيعزت! هوشيار ٿي، پاڻ کي غضب هيٺ نه آڻ! پر هن انجي به پرواهه نه

ڪٿي وري ٿيهر به هٿ وڌايائين ته اوچتو غيب کان ڪيس اهڙي چمات لڳي جو بيهوش ٿي زمين تي ڪري پيو! گهڻي دير کانپوءِ جڏهن هوش ۾ آيو، تڏهن عورت پڇيس ته ڪومرشد به اٿئي؟ چيائين هاڻو، عورت چيس ته: تنهنجو مرشد ڪامل ۽ مڪمل آهي! جيڪو توکي بدڪاري کان روڪي ٿو، توکي گهرجي ته هن بري ڪم کي ڇڏ، آئون به توسان گڏجي هلي ٿي مريدپاڻي ٿيان! عورت هن کي هڪ هزار ۽ هڪ سؤ رپيه واپس ڪيا، ۽ ٻئي گڏجي اچي پير صاحب جي خدمت ۾ حاضر ٿيا، پير صاحب، پنهنجي مريد کي فرمايو: پيراهڙو هجي ۽ مريد به اهڙو هجي! پوءِ اها عورت ان وقت مريدپاڻي ٿي پوءِ ٻنهي جو نڪاح ڪيائون. اي عزيز! هن نقل ۾ هڪ عجيب رمز آهي، جو اهو شخص زنا کان به بچي ويو ۽ ظاهري مقصد ۾ ڪامياب ٿيو! ۽ پڻ فيض وارو به ٿيو!

8- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته: پاريجي ملڪ جي هڪ فقيراسان سان باغ ۾ ڳالهه ڪئي ته هڪ ڏينهن آئون ڊڳو وڪڻڻ لاءِ ڪاهيو ٿي ويس، دل ۾ خيال ڪيم ته ٻارهن روپين کان گهٽ نه وڪڻندس، جڏهن بربت ۾ پهتس! تڏهن هڪ آواز آيو ته ڊڳو مون کي ڏي ۽ ٻارهن روپيا فلاڻي وٺ جي پاڙ مان وڃي ڪن، مون ان کي چيو ته تون ڪير آهين؟ ظاهر ٿي ته توکي ڏسان؟ جڏهن ظاهر ٿيو، ڏٺم ته هڪ تمام بد صورت، ڊيچاريندڙ ۽ خوفناڪ شڪل نظر آئي، مون کي چيائين ته آئون وبا جو مرض آهيان، هن ملڪ ۾ آيو هيس پر مونکي توهان جي پير نه ڇڏيو ۽ هن ملڪ مان ڪڍي ڦٽو ڪيائين، هن وقت آئون بکيو آهيان مونکي ڊڳو ڏي ته کائي ملڪ مان ٻاهر ٿو وڃان!

9- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: محمود خان بروهي ٻڌايو ته هڪ ڏينهن اسان ڪجهه سوار شڪار جي خيال سان بربت ۾ ٿي گهمياسين ته اسان کي هڪ ماڻهوءَ جو پير نظر آيو، جيڪو زمين کي هيٺ ڪندو ٿي ويو! هڪ ٻئي کي چيو سون ته اچو يارو! هن ماڻهوءَ کي ڳوليو، ۽ ان جو پير ڪٿي اچي هڪ پاڻي جي تلاءَ تي پهتاسين! اتي هڪ ماڻهو نظر آيو، اسان کائونس پڇيو ته ڪير آهين؟ پاران کان جواب ڪونه مليو، ان کان بعد صلاح ڪئي سون ته هن کي پڪڙجي، ان ڪري بندوقون تيار ڪري، انهن کي منهن کان باهه ڏيڻ جو ارادو ڪيو سون ته ايتري ۾ ان شخص ڳالهايو ته توهانجون بندوقون منهنجي وار کي به نقصان ڪونه ڏئي سگهنديون! آئون موت جو پاءُ آهيان، منهنجو پاءُ موت، سنڌ ملڪ ۾ ويو

آهي، ۽ آئون هن ڪوهستان جي ملڪ ۾ آيو آهيان، پر مونکي توهانجي پير، هن ملڪ مان نٿي ڏکيو آهي ۽ پيرسائين چيو آهي ته: ڪوهستان جا ماڻهو منهنجا مريد آهن، انهن کي ڪوبه ايذاءَ ۽ نقصان رسائين نه ڏيندس. هاڻي آئون توهان جي پير جي خوف کان هن ملڪ مان هليو وڃان ٿو، پر مون کي اڄ لڳي آهي جنهن ڪري هن تلاوتي آيو آهيان، پاڻي بي هليو ويندس!

10- نقل: حضرت پيرسائين قدس سره جن جو هڪ مريد، جهوڪ ۾ رهندو هو، جهوڪ لڳ ڍنڍ جي ڪناري تي صوفي فضل الله فقير ڪجهه ڏينهن اچي رهيو هو! قضا الاهي سان پاڻ سڳورن جو اهو مريد، صوفي فضل الله جي جاءِ تي آيو ۽ صوفي کي ڏسڻ شرط، کائنس ذڪر فڪر ۽ ٻيون سڀ عبادتون وسري ويون! ايتري قدر بيخود ٿي ويو، جو کيس اگهڙ ڍڪڻ جو به خيال نه رهيو! هڪ ڏينهن خليفو ميان بخش علي ۽ خليفو ميان سعيد خان کيس مون وٽ وٺي آيا ۽ چيائون ته هنکي پاڻ ڪرمن جي اڳيان حاضر ڪري، هن حالت کان چوٽڪارو ڏياربوس، دوستن جي چوڻ موجب ان فقير کي پير سائين جن جي خدمت ۾ حاضر ڪري سڄي ڳالهه ڪري ٻڌايم ۽ عرض ڪيم ته حضرت! قرب فرمايو ته هي فقير وري اصلي ذڪر فڪر ۾ مشغول ٿئي؟ پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته: هي هن حال ۾ به الله تعاليٰ سان مشغول آهي، الله تعاليٰ واحد آهي پر مون گهڻي آزي نيازي ڪئي، پاڻ ان کان بعد شفقت ڪري اهڙو توجه فرمايائونس جو صوفي فقير وارو اثر ۽ اها حالت ختم ٿي ويس ۽ ساڳي اصلي حالت، ذڪر، فڪر نماز ۽ روزي ۾ مشغول ٿي ويو!

11- نقل: خير و فقير ٽالپر نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن اله بخش فقير ٽالپر (ديهم چرائي جو رهندڙ) حضرت پير سائين قدس سره جن کي، عاشوري (ڏهين محرم) جي ڏينهن دعوت ڏئي پنهنجي ڳوٺ وٺي آيو، اڳ ۾ مونکي چيو هئائين ته دعوت جي ڪم ڪار ۾ مون سان مددڪرائجان؟ مون کيس چيو ته توهي ڇا ڪيو، جو تابوتن جي شور ۽ شر واري ڏينهن ڪٿي حضرت جن کي دعوت ڪئي اٿئي! چيائين ته مون پاڻ ڪرمن سان اها حقيقت ڪري ڇڏي هئي؟ توجه فرمايائون ته اهي پنهنجي جاءِ تي ئي رهندا جڏهن پاڻ ڪريم فقير جي حويلي ۾ زيارت ڪرائڻ لاءِ تشریف فرماتيا، تڏهن گهرجي گهٽيءَ جي ٻاهران، انهن تابوتن سان گڏ جي دهل ۽ ٽي نغارا وڄائڻ شروع ڪيائون! اسان ۽ تابوتن ۽ دهلن وارن جي وچ ۾ صرف پت هئي، پر سندن توجه

۽ تصرف مبارڪ سان ڪنهن به ماڻهوءَ جي ڪن تي انهن جو شور، غل نه پهتو!
12- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن، هڪ تتر کي وٺڻ لاءِ ان جي پويان گهوڙو ڊوڙايو، اهو تتر اڏامي وڃي، هڪ جاءِ تي ويٺو، ان وقت هڪ باز آيو جيڪو ان کي چنبي ۾ کڻي وٺي اڏاڻو! پاڻ ڪرپن هي ماجرا ڏسي فرمايو: ڏسجي ته هاڻي باز زور ٿو ٿئي يا الله تعاليٰ؟ سندن ايترو چوڻ تي هڪ شهباز آيو، جيڪو باز ۽ تتر ٻنهي کي کڻي هليو ويو!

13- نقل : هڪ ڏينهن ڪڇ جي سفر ۾ هي ٻانهو (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن سان گڏ هيو، جڏهن اڪلري شهر وٽ پهتاسون ته اتان هڪ تتر اڏاڻو، پاڻ انجي پويان گهوڙو ڊوڙايائون، اهو تتر هڪ گهاٽي ٿوهر جي وٺ ۾ وڃي لڪو، اهڙو لڪو جوان ٿوهر مان ان جو نڪرڻ مشڪل ڏسڻ ۾ ٿي آيو، پاڻ ڪرپن حڪم فرمايو ته: وٺ کي وڏي ٻاهر ڪڍوس؟ حڪم موجب موليدني فقير، ڪهاڙي سان ۽ هڪ ٻئي فقير کاتيءَ سان وٺ کي وڏڻ شروع ڪيو، مون دل ۾ خيال ڪيو ته، جي انهي ڪهاڙي ۽ کاتي سان وڃيندا ته ٻن ڏينهن تائين به وڏي نه سگهندا، اڃا به ٽي ٽاريون مس وڃيائون ته ايتري ۾ سندن تصرف ۽ برڪت سان تتر ٻاهر نڪري آيو!

14- نقل : فريد ٽالپر مجيدائي جيڪو اڄ ڏينهن (ان وقت) تائين درگاهه شريف تي رهندڙ آهي، هڪ ڏينهن قلات جي سفر ۾، ڪنهن مسجد شريف اندر ڪونٽري ۾ پاڻي وڌائين ٿي ته ڦڙا مسجد شريف ۾ ڪري رهيا هئا، تنهن تي حضرت پير سائين قدس سره جن ناراض ٿي فرمايس ته: اي گهلا! مسجد شريف ۾ پاڻي پيو هارين ڇا توکي خبر ناهي ته جيڪو مسجد شريف ۾ پاڻي جا ڦڙا هاريندو ان کي دنيا ۽ آخرت ۾ ڪوڙهه جو مرض ٿيندو! ٻئي ڏينهن به اهو ساڳي طرح وٽي ۾ پاڻي وجهندي مسجد شريف ۾ ڦڙا ڪيرائي رهيو هو! اهو حال ڏسي، ان کي پاڻ فرمايائون ته! اي انڌا توکي ڪالهه سمجهايو هيسون، پر تو اسان جي چوڻ کي بيڪار سمجهي عمل نه ڪيو! ان کان بعد، ٿوري ئي وقت ۾ اهو شخص اکين کان نابين ٿي پيو، حالانڪ اڃا جوان ۽ ڪاري ڏاڙهي سان هيو ”نعوذ بالله من ذالڪ“

”اي عزيز! الله تعاليٰ بزرگن جي صحبت نصيب ڪرڻ سان گڏ، انهن جو ادب به نصيب فرمائي! ڇو ته ادب ڪرڻ سان ئي پورو فيض حاصل ڪري سگهجي ٿو.“

15- نقل : محمد ذاڪر، تندي قيصر نظاماڻي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن جماعت سان گڏجي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي حويلي شريف لاءِ مٽي ٿي ڪنئي سون! گل فقير ناهي مونکي چيو ته، مٽي ڪٿڻ ڇڏ، ۽ تون هن گاهه جون پاڙون گهوڙي حويلي شريف ۾ موڪلي ڏي! پاڻ ڪرڻ مونکي ڏسي فرمايو ته: توکي ٽپ آيو آهي ڇا؟ جو ان گاهه جون پاڙون پيو گهوڙين؟ عرض ڪيم ته حضرت! ٽپ ته ڪونهي ليڪن حاويلي مبارڪ مان حڪم آيو آهي، ان ڪري پيو گهوڙيان! پوءِ ته ٻي ڏينهن مونکي سخت بخار اچي ويو، جيڪو ٻئي ڏينهن لاڳيتو رهيو!

16- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته: هڪ شخص سودائي طبيعت جو ماليخوليا جي مرض کان تمام ضعيف ٿي سڪي ويو هو سندس عزيز ڪيس اسان وٽ وٺي آيا، اسان ڪائنس حال احوال پڇيو ۽ چيائين: پيو ڪل خير عافيت آهي، پر ماني ڪاڻ وقت ڏانئون منهنجي ٽڙي مان ماني ڪڍي ڪٿي وينديون آهن! ڀيٽ ۾ ماني نه ٿي پهچي، جنهن سبب اهڙو ضعيف ٿي ويو آهيان! ان وقت جماعت مان هڪ مجذوب شخص اٿيو ۽ چيائين ته: ماني مونکي ڏيو ته آئون ٿو ڪارايانس جي ڏانئون آيون ته انهن کي آئون پاڻهي ڏسندس؟ پوءِ ماني ڪٿي آيا، ان مجذوب گرهه ناهي سودائي جي وات ۾ وڌو ۽ ٻئي لٽيون زمين تي زور سان هڻي چيائين، ڏانئون کي هلاڪ ڪري ڇڏيم، ۽ سودائي جي ٽڙي تي آگر رکي چيائينس ته! هي گرهه هيٺ تنهنجي ڀيٽ ۾ پيو وڃي! اهڙي نموني سڄي ماني ڪارائي ڇڏيائينس اجهو ان کان بعد ان جو خيال بدلي ويو ۽ پاڻ کي تندرست ۽ صحت مند سمجهڻ لڳو، پوءِ مون پڇيومانس ته هاڻي ڪيئن آهين؟ چيائين ته جيڪي ڏانئون مون کان ماني کائي وينديون هيون، انهن کي مجذوب فقير لٽيون هڻي ماري ڇڏيو، هاڻي انهن جي ايڏا کان بلڪل ڇڻي پيو آهيان،

اي عزيز هن فقير جي خيال موجب ته سودائي جي بيماري جو علاج، مجذوب جي لٽين سان هو، حالانڪ هي پاڻ ڪرڻ جو تصرف ۽ ڪرامت هئي!

17- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: حضرت غوث الثقلين رضي الله عنه جي زماني ۾ هڪ چوڪر کي ڳڙ ڪاڻڻ جي عادت هئي، ڳڙ لاءِ ايترو پريشان هوندو هو، جو گهر جو سامان وڪڻي به ڳڙ وٺي کائيندو هو، ان سبب سندس ماءُ تمام تنگ ٿي، ان کي حضرت غوث

الثقلين قدس سره جي دربار ۾ وٺي آئي ۽ اها حقيقت عرض ڪيائين؟ حضرت غوث الثقلين قدس سره فرمايو ته: اڄ واپس وڃ، سڀاڻي وٺي اچجانس! ٻئي ڏينهن ان عورت پنهنجي پٽ کي وٺي اچي سندن خدمت ۾ حاضر ڪيو! حضرت غوث الاعظم فرمايو ته اي پٽ! ايترو ڳڙ نه ڪاءِ! چوڪر عرض ڪيو ته حضرت! ڳڙ نه کائيندس. ڪجهه ڏينهن کان بعد اها عورت، سيدنا غوث الاعظم جي خدمت ۾ اچي حاضر ٿي ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! توهان جي برڪت سان چوڪر ڳڙ کائڻ بڪل ڇڏي ڏنو آهي، ايتري قدر جو عيد ۽ شادي وغيره ۾ به نه ٿو کائي! پر عرض هي آهي ته توهان انکي پهرين ڏينهن چون منع فرمائي ۽ ٻئي ڏينهن چالا منع فرمايو؟ پاڻ فرمايائون، ته پهرين ڏينهن مون پاڻ ڳڙ استعمال ڪيو هو!

18- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڇ جي سفر ۾ ”يارهه“ جي مقام وٽ تشریف فرما ٿيا هئا، اتي غلام حسين نالي هڪ فقير، قلندري لباس ۾ هو، تنهن پاڻ ڪریم کي دعوت لاءِ عرض ڪيو؟ پاڻ ان جي دعوت قبول فرمايائون! پر ڪن فقيرن ان جي اڍنگي گفتار جي شڪايت ڪئي! پاڻ سڳورن فرمايو ته: اها ڳالهه آهي ته اسان سندس دعوت نه وٺنداسون! غلام حسين فقير اهو حڪم ٻڌو ته ڏک وڃان ڏاڍو رنو، ايتري قدر جو حاضرین مجلس به روج ۽ وجد ۾ اچي ويا! پوءِ پاڻ سندس اهو حال ڏسي دعوت قبول فرمائي ان جي گهر هليا، ۽ اها دعوت وٺي پاڻ سنڌ ڏانهن موٽيا! رڻ جي واقف شخص کان شام جو وات گم ٿي ويئي ۽ هو اوڀر طرف هلڻ لڳو بنده (جامع ملفوظات) عرض ڪيو ته حضرت! هي واقف شخص ڀلجي ويو آهي! پر ان چيو ته آئون سڌو آهيان! مون ٻئي پيرا عرض ڪيو ته حضرت! هي ڀلجي ويو آهي؟ ڇو ته سنڌ واري وات سڌي اتر طرف آهي ۽ هي اوڀر رڻ پٽ ڏانهن پيو هلي! پر پير سائين جن فرمايو ته: جيڏانهن هي ويندو، اسان انجي پويان وينداسون! جڏهن ”آمرائي“ جي جاءِ تي پهتاسون، تڏهن ڏينهن ٿي ويو ۽ سڀني کي پڪ ٿي ته برابر رستو ڀلي ويا آهيون ۽ هاڻي سمر نه هجڻ سبب سڀ هلاڪ ٿي وينداسون پاڻ ڪریم پنهنجو گهوڙو هڪ پانڌڙو کي ڏئي پاڻ پيادل هلڻ لڳا، سندن متابعت جي ڪري سڀني گهوڙي سوارن، پنهنجا گهوڙا پيادن کي ڏئي سڀني سائين گڏ ويهه ميل کن پنڌ ڪيو، ان کان بعد ٻين جي عرض تي پاڻ گهوڙي تي سوار ٿيا ۽ ٻي ڏهاڙي وڃڻ جي وقت ”رامڪي بازار“ وٽ

لهڻ فرمايائون. اهڙي طرح سندن تصرف ۽ توجه سان سڀني (سمر نه هوندي) سلامتي سان منزل تي پهتاسون ۽ هڪڙو ٻيڙو فقير نٿي جو رهاڪو، جماعت کانپوءِ پوئتي رهجي ويو هو، ان کي به پير سائين جن جا ٻه مريد جيڪي مال چاري رهيا هئا، هڪ ڏينهن پان وٽ رهائي، ٻي ڏينهن صبح جو ڏاند تي چاڙهي اچي جماعت ۾ پهچايائون!

19- نقل : هڪ پيري خليفو الهه رکيو (حضرت ميان صاحب قدس سره جن جو خليفو) ڪنهن سوالي جي ڪم سان، خيرپور جي حاڪمن ڏانهن ٿي ويو، حضرت پير سائين قدس سره جن ساڻس ميان قابل شاهه به گڏي ڏنو ۽ خليفو صاحب اتي وڃي هڪ مسجد شريف ۾ لٿو! حاڪمن کي خليفو صاحب جي اچڻ جي خبر پئجي وئي ته به ٻڌي اڻ ٻڌي ڪري ڇڏيائون! هفتو کن گذري ويو، مگر خليفو صاحب، دلجمعي سان، محبوب حقيقي جي مشاهدي ۾ مستغرق رهيو، چٽڪ پنهنجي گهر ويٺو آهي ۽ ڪنهن ڪم سان نه آيو آهي! اٺن ڏينهن گذرڻ بعد ميان قابل شاهه چيو ته هيترا ڏينهن گذري ويا آهن، اڃا سائل جو ڪم نه ٿيو آهي؟ خليفو صاحب جواب ڏنو ته: اڄ بيهري نماز کان بعد هلندا سون، ايتري ۾ حاڪمن خود بخود، بغير ڪنهن چئي چوائي جي، سوالي جي ڪم جو پروانو لکي مهر هڻي، خليفو صاحب جي خدمت ۾ موڪلي ڏنو ۽ پڻ معافي به گهري! ان کان پوءِ سوار ٿي درگاهه شريف اچي پهتا!

20- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ”ڪزڪ“ کان ٻاهر آيا (اها قلات جي هڪ ديهه آهي) پاڻ، نئين جو وڃ وٺيو ٿي آيا ته ڪنهن فقير چيو ته اجهو هو نئين جو پاڻي اچي پيو؟ تڏهن سڀني وڃ واري دڙي تي چڙهي ويا، پاڻ ڪريم ۽ ميان قابل شاهه پنهنجا گهوڙا نئين جي وڃ ۾ ڇڏي آيا! پوءِ آئون ۽ ميان قابل شاهه ان دڙي تان لهي وڃي گهوڙا ڪاهي آياسون! پاڻ ڪريم فرمايو ته: نئين جي پاڻي ۾ زور نه آهي ڇو ته پيادا به پهچي ويا، پر پاڻي تڏهن به نه پهتو آهي؟ هاڻي هلو ته نئين جي تري مان لنگهي هلون، پاڻي اسان کان اڳي نه پهچندو، ان کان پوءِ پير سائين جن جي تصرف ۽ توجه سان نئين جي پاڻي ۾ زور نه رهيو ۽ سڀني فقير ساڻن گڏ نئين جو وڃ وٺيو ٿي آيا ۽ ائين خير و عافيت سان پار پهتاسون، آئون (جامع ملفوظات) انهن ڏينهن ۾ تپ ۽ دستن سبب ڏاڍ وڏيرو ٿي ويو هوس، سو

آهستي آهستي پاڻ ڪرمن جي پويان هلندو رهيس، اهڙي طرح سڀني کان پوئتي، وڃي (سج لهڻ وقت) نيئن جي تري مان اڪيلو ٻاهر آيس، ۽ پوئتي جو ڏنر ته پاڻي اڃا ڪونه پهتو هو:

اليارا هست قدرت از ائمه - تير جست باز گردانند ز راه

(ولين کي الله تعاليٰ جي طرفان طاقت مليل آهي جو (ڪمان مان) چٽل تير به وات مان ورايو وجهن!)

مگر ڪجهه فقير نيئن جي پاڻي کان ڊڄي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي رفاقت ڇڏي مٿي چڙهيا هئا، اهي سڀئي اڃ جي ڪري هلاڪ ٿي ويا ۽ واپس نه آيا.

21- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ واپاري، واپار جي خيال سان ڪنهن شهر ۾ ويو، شهر جي ٻاهران هڪ جاءِ ڏنائين، سو سمجهيائين ته اها جاءِ شايد مسافر خانو آهي، پراها جاءِ حضرت نجم الدين ڪبريٰ قدس سره جي درگاهه هئي، جڏهن واپاري اندر داخل ٿيو، ان وقت شيخ صاحب مٿئين طبقي تي ويٺو هيو، اتان ڪٿي واپاري تي توجهه سڻيائين ته اهو ڪمال جي درجي کي پهچي ويو، ان کان بعد شيخ صاحب کيس گهرائي تلقين فرمائي ۽ سلسلو شريف لکي ڏنو ۽ پنهنجو خليفو مقرر فرمائي، کيس ملڪ ڏانهن وڃڻ جي اجازت ڏنائين:

يک نظر فرما که مستغني شوم ز ابائے جنس!

سگ که شد منظور نجم الدين، سگنرا سرورست

(هڪ ئي نظر اهڙي فرماءِ جو هڪ جيڏهن کان بي پزواهه ٿي وڃان، جيڪو ڪتو حضرت نجم الدين جو نظر هيٺ آيو، اهو ٻين سڀني ڪتن جو سردار آهي)

22- نقل : حاجي احمد تالپر نقل ڪري ٿو ته، هڪ رات درگاهه مبارڪ جي مسجد شريف ۾ ستا پيا هئاسون ته، چنڊو گڏو، شهر جا چند ماڻهو ڏاڙهي اچي مسجد شريف به نون 9 جئن (فقيرن) کي ڏاڙهيائين، صبح جو حضرت پير سائين قدس سره جن انهن جو علاج ڪرڻ فرمايو، فقير عثمان نوح پوئي عرض ڪيو ته حضرت! مون کي ته ٿڪ مبارڪ مڪيو ۽ دعا به فرمايو، پاڻ انجي چوڻ تي ايئن ڪيائون، باقي ٻين فقيرن کي ننڍڙي ڇيلي جي سير جي رت لاتائون، ان کان بعد سڀئي فقير، ان نوح پوئي فقير سميت پاڻ ڪرمن جي تصرف ۽ توجهه سان صحيح ۽ تندرست ٿي ويا!

23- نقل : هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن جي ارشاد موجب، طالبن جي صحبت لاءِ نٿي شهر ويس، اتي هڪ فقير، ڪيمياءَ سعادت جو هڪ نسخو پير سائين جن لاءِ نذرانو ڏنو، مون جڏهن اهو ڪتاب پاڻ ڪرمن کي درگاهه مبارڪ تي پيش ڪيو، تڏهن پاڻ مهرباني فرمائي چيائون: اي خليفا! هي ڪتاب توکي مطالعي لاءِ بخشيم! تون انجو مطالعو ڪندو ڪر! ان کان بعد سندن توجهه ۽ تصرف سان سلوڪ جي هر ڪتاب مان فائدو حاصل ڪيم ۽ جڏهن ته ان کان اڳهر ڪوبه ڪتاب ڪونه پڙهيو هيم!

24- نقل : هڪ پيري خليفي ميان الهه رکيي وٽ، فقيرن جي جماعت وٺي هئي، اتي هن آيت سڳوري جو بيان هلي رهيو هو! انا عرضنا الامانة علي السموات والارض والجبال فايهن ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوما جهولا

(اسان امانت جو بار آسمانن ۽ زمينن ۽ جبلن کي پيش ڪيو، پر هنن انهيءَ بار کڻڻ کان انڪار ڪيو ۽ ان کان ڊڄي ويا، مگر انسان اهو بار برداشت ڪيو. بيشڪ اهو (انسان) وڏو نادان ۽ ستم گار آهي) مجلس مان ڪنهن فقير عرض ڪيو ته سائين هن ٿلهي وڏي پير به اهو بار نه کنيو؟ تنهن تي خليفي صاحب جوش ۾ اچي، ارشاد فرمائي چيو ته: جي ان بار جو ذرو به مٿس اچي ها ته چيرجي ڌار ڌار ٿي وڃي ها!

خليفي صاحب جي ايتري چوڻ شرط، اهو پير چيرجي به اڌ تي پيو! هڪ اڌ هڪ طرف ۽ ٻيو اڌ ٻئي طرف وڃي ڪريا! فيروز فقير نظاماڻي چوي ٿو ته، اهو چيريل پير، مون پاڻ اکين سان ڏٺو، حافظ شيرازي رحمة الله عليه ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

آسمان بار امانت نتوانست ڪشيد - قرع فال بنام من ديوانه زدند

(امانت جو بار، آسمان کڻي نه سگهيو آهي پر اهو پڪو مون چري جي نالي نڪتو!)

25- نقل : منهنجي (جامع ملفوظات) جي ٻي سڳوري ۽ سندس عزيزن کي سرڪار کان جاگير مليل هئي، جنهن جي آبادي پاڻ کائيندا هئا، ٿورن ڏينهن بعد اها جاگير کانئن واپس ورتي وئي، جنهن ڪري سڀئي، عاجز ۽ مسڪين ٿي ويا! عمدن ڪاڌن جي بجاءِ جون جي رب کائڻ لڳا، هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن، هن ٻانهي جي دعوت تي تشریف فرماتيا ته منهنجن عزيزن مان غلام محمد فقير، پاڻ ڪرمن کي زيارت لاءِ گهر وٺي ويو

۽ اها جون جي رب واري ڪُني خدمت ۾ پيش ڪيائين، پاڻ سڳورن سندس حال تي رحم فرمائي دعا گهريائون ۽ فرمايائون ته: اڄ کان پوءِ رب ۽ جون جو پٽ توهان وٽان ويو! ان کانپوءِ پاڻ ڪرمن جي دعا سان سڀ آسودا ٿي ويا ۽ ڪڏهن به ڏکيو ڏينهن ڪونه ڏٺائون!

26- نقل : هڪ پيري درگاه مبارڪ تي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حاضر هيس، انهن ڏينهن ۾ قاضي محمد عاقل، سندن خدمت ۾ رهندو هو، هڪ ڏينهن پاڻ مون کي ارشاد فرمايائون ته قاضي محمد عاقل هن کان اڳ اسان سان مخالفت ۾ دشمني رکندو هيو، پوءِ الله تعاليٰ کان دعا گهري سون، جنهن ڪري هاڻي قاضي صاحب اسان سان هيتري محبت ۽ الفت رکي ٿو، ان کان بعد پاڻ فرمايائون ته: دعا، دشمن کي دشمني کان هٽائي، دوست بنائي ڇڏيندي آهي!

27- نقل : هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن جڏهن نو مسلمانن (جيڪي حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن جي هٿ تي اسلام کان مشرف ٿيا هئا) جي دعوت تي، مهجرو ۾ تشریف فرما ٿيا، تڏهن انهن کي حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن سان نسبت مضبوط ڪرڻ جي تلقين فرمايائون ۽ اسان کي ارشاد فرمايائون ته: جيڪي حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن وٽ اسلام کان مشرف ٿيا آهن، اهي سڀئي صلاحيت جي زبور سان سينگاريل آهن ۽ شرڪ ۽ ڪفر کان پڳل آهن، انهن جو اندر ۽ ٻاهر برڪت سان ڀرپور ٿي چڪو آهي!

28- نقل : هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته بهراڙي جي هڪ وليءَ کي، ڪنهن شرعي مسئلي ۾ مونجهارو ٿي پيو، پوءِ انهيءَ ڪامل جي تصرف سان، حاجين جو هڪ قافلو، جنهن ۾ هڪ وڏو عالم به هو، رات جو يلجي صبح جو ان بهراڙي واري بزرگ وٽ اچي پهتو! انهيءَ الله جي وليءَ ان عالم کان مسئلو حل ڪرايو! تڏهن عالم صاحب، ان ولي سڳوري کي چيو ته: توهان ڪنهن وڏي شهر ۾ وڃي رهو، جتي عالم سڳورا موجود هجن ته جيئن مونجهاري وارا مسئلا انهن کان پڇي وٺو؟ بزرگ چيو: اسان جو هتي ئي رهڻ ٿيڪ آهي، باقي جيڪڏهن ڪا مشڪل پئي ته پوءِ الله تعاليٰ پاڻ ئي ڪنهن توهان جهڙي عالم جي واٽ ۾ گم ڪري اسان وٽ آڻيندو، پوءِ ان کان مسئلو پڇي وٺندا سون!

29- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن فرمائيندا هئا ته: جڏهن حيدرآباد جي حاڪمن، موٽو هندو جي مسلمانن کي رد ڪري، ڪافرن جو پاسو ورتو هو، تڏهن آئون (پير سائين جن) خليفو الله رکيو، ميان مرتضيٰ علي شاه ۽ ٻيا خليفا جماعت سميت اتي پهتاسون، جماعت چيو ته حاڪمن جي قلعي کي ڪرامت سان ڏاهي ويران ڪري موٽو ڪي وڻنداسون! اسان انهن کي چيو ته الله تعاليٰ جي مرضي آهي ته صبر ڪيو، موٽو جي ٻانهن توهان کي خود بخود ڏيندا، هن ڳالهه ٻڌڻ شرط دوستن جو جوش دل جمعي سان بدلجي ويو! چنانچہ جلد ئي حاڪمن موٽو جي ٻانهن سان جي حوالي ڪئي!

30- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن جي مريد، مهتو ميمڻ جو مڱڻو، راهمگي جي ميمڻ گهراڻي مان ٿيو هو، پر هن اهو سنگ سید مرتضيٰ شاه کي ڏيئي ڇڏيو سيٺ قادر ڏني ميمڻ (ويٺل لکپتي بندر) کي اها ڳالهه ڏکي لڳي، ڇو ته ڪچي ميمڻ جي رسم مطابق، هڪ ماڻهو سان مڱڻو ڪرائي، وري ٻئي کي ڏيڻ شرم جوڳي ڳالهه هئي، سو مهتو ميمڻ کي قلعي لکپتي جي حاڪمن، مهرديهه جي جمعدار هٿان ڏنڊ پرائي، برادري جي ٽالهيءَ مان ڪڍرائي ڇڏيائون! مهتو ميمڻ مون وٽ مدد لاءِ آيو، سو مون پاڻ ڪرمن جي مهر سان خط، قادر ڏني ميمڻ ڏانهن، مهتي جي سفارش بابت لکي موڪليو، مگر هن بي ادب، خط جي عزت نه ڪئي ۽ درگاه مبارڪ ڏانهن هٿ ڪڍي چوڻ لڳو ته منهنجا هٿ ڊگها آهن! جو مهتي ميمڻ کي ذليل ڪري هٿ آڻي قيد ڪنداسين! جڏهن اها خبر ابراهيم فقير (جيڪو خط واري سان گڏ هو) مون کي ٻڌائي ته مون کي يقين ٿي ويو ته، هن جي بربادي ٿي چڪي، چنانچہ پير سائين جن جو عجيب تصرف دنيا ڏٺو، جو قادر ڏني سنڌ جي حاڪمن جي واپار ۾ ڪوٽ ڪيو، جنهن ڪري حاڪمن کيس ٻن پائرن سميت جيل موڪليو ۽ چيائونس ته چنڊو ڪري سرڪاري نقصان پري ڏي! پوءِ پاڻ به چندي وٺڻ پويان رلي، وطن کان پري سفر ۾ ئي مري ويو! مولانا رومي عليه الرحمة ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

از خدا خواهيم توفيق ادب - بي ادب محروم گشت از فضل رب
(الله تعاليٰ کان ادب جي توفيق گهران ٿو، جوبي ادب، الله تعاليٰ جي مهربانيءَ کان محروم آهي.)

بي ادب تنها نه خود راداشت بد - بلکه آتش درهم آفاق زد

(بي ادب اڪيلو پاڻ کي بچڙو نه ڪيو، بلڪ (بي ادبي واري) باهه سڄي جهان ۾ ٻاري ڇڏيائين.)

31- نقل : هڪ پيري ڪڇ جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن واره شهر، (جيڪو ابراسي جي ڀرسان آهي) ۾ اچي لٿا هئا، اتي پاڻ ڪرمن جا مريد، محمد فقير هنگوري جا مائٽ اچي حاضر ٿيا، پاڻ توجه فرمائي ارشاد فرمايائون ته: هڪ ڏينهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جو هارين وٽان گذر ٿيو، انهن عرض ڪيو ته حضرت! جوار پيار پوکيون، دعا جي عنايت ٿئي. تنهن تي نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته اي زمين جيڪو رزق تو ۾ الله تعاليٰ رکيو آهي ان کي تمام سنو جمائجان، ۽ اي هار يو! توهان به گهڻي پوک ۾ سستي نه ڪجو! حضرت رسول ڪريم عليه الصلوات والسلام جن جي فرمان جي برڪت سان، ان سال صحابين سڳورن جي پوک ۾ تمام گهڻي برڪت پئي! محمد فقير چوي ٿو ته: آئون پير سائين جن جي حضور ۾ هارين سان گڏ، ويٺو هيس جو مٿين ڳالهه ڪين ٻڌائي رهيا هئا، انهن هارين به جوار جي پوک پوکي هئي، سو مون چيو مان ته: ياد رکو هن سال توهان جوان به گهڻو ٿيندو! ان کان پوءِ پاڻ ڪرمن جي مبارڪ تصرف سان، ان سال ايتري آبادي ٿي جو ٽي سال پئي کاڌائون، ٻيا غريب، جيڪي لائي لاپارو ڪري رهيا هئا، انهن کي به تمام گهڻو حصو ملي ويو! اي عزيز! حضرت پير سائين قدس سره جن جي زبان مبارڪ ۾ عجيب تاثير ۽ تصرف سمايل هو، جنهن کي انڌي عقل وارو سمجهي نٿو سگهي!

32- نقل : هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن حيدرآباد، هن لاءِ تشریف آندائون، جو غلام محمد انڙ تي سرڪاري قرض هو، ته ان کي ڇڏائي اچن! مير غلام علي ٽالپر، چٽي نالي خدمتگار ۽ سيد ذوالفقار شاه صاحب کي، سندن خدمت ۾ موڪليو ته توهان وڃي پير سائين جن کي عرض ڪيو ته حضرت! مير صاحب چوي ٿو ته: جيڪڏهن مريدن جي دعوتن لاءِ تشریف فرما ٿيا آهيو ته توهان جو اچڻ اسان جي اکين تي آهي! پر جي ڪنهنجا پئسا ڇڏائڻ آيا آهيو ته پئسا اسان ڪڏهن به نه ڇڏينداسون! ۽ توهان به شهرڪان ٻاهر لهڻ فرمايو! انهن کي جواب ۾ پاڻ هي نقل بيان ڪري ٻڌايائون ته: ٻن شخصن جي پاڻ ۾ دوستي هئي، انهن مان هڪ شادي شده هو ۽ ٻيو چٽرو هو، هڪ پيري اهو چٽرو گهر ٻار واري جي دعوت تي آيو، اچي مهمان ٿيو، رات جو ڪچهري ۽ ذڪر فڪر ڪري سمهي پيا، صبح جي وقت جڏهن پڪي ٻولڻ لڳا، تڏهن ان گهر ٻار واري هي مقوله چيو: اٿي ڀانڌي پنڌيو، چيهاتالون، تنهن تي ان چٽري جواب ڏنو ته: توڙي دينگ رڙن، ته به نيرن ريءَ نه نڪرون! سو پاڻ سڳورن

انهن کي فرمايو ته: مير صاحب کي وڃي چئو ته اسان به پئسن ڇڏائڻ کانسواءِ نه وينداسون! ان کان پوءِ سندن تصرف سان ٻارهن هزارن مان، پنج هزار، مير صاحب معاف ڪيا، باقي ست هزارن جي ضمانت پيرسائين جن کان لکرائي ورتائين، پر آخر اهي ست هزار به معاف ڪري ڇڏيائين جنهن جو تفصيل ڪرامتن جي نقلن ۾ بيان ڪنداسون.

33- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي، درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ ويٺو هيس، ته هڪ معذور شخص شهر دهلي کان آيو، جنهن حاضر ٿي اچي تلقين حاصل ڪئي! ان جي هٿ ۾ هزار داڻن واري تسبيح هئي جنهن کي ڏسي فقير ڪلياڻي! مگر عجب جوش هو معرفت جي درياهه ۾، جو هڪ ئي چولي سان ان سڪل زمين کي سرسبز ڪري، صبح جو خلافت جو تاج سندس مٿي تي رکي، کيس واپس وطن وڃڻ جي اجازت ڏنائون!

34- نقل: فتح محمد فقير نظاماڻي چوي ٿو ته هڪ ڀيري سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن سان گڏ هيس، هڪ ڏينهن پيشاب ڪري، بغير استنجاجي حضور ۾ حاضر ٿيس، پاڻ فرمايائون ته: هميشه وضوءَ سان رهندو ڪر؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! پاڻي موجود ڪو نه هيو! پاڻ فرمايائون ته: جي پاڻي نه هجي ته تيمم ڪرڻ گهرجي، ان کان بعد پاڻ ڪرڻ جي تصرف ۽ برڪت سان ڪڏهن به بنا وضو نه رهيو آهيان!

35- نقل: محمدرحيم فقير لوهر، تندي بهادر نظاماڻي جو رهندڙ، نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن قيدين کي ڇڏائڻ لاءِ، خيرپور جي مير سهراب وٽ ظهر وقت لٿا هئا، پر مير صاحب ظهر کان وٺي ٻئي ڏينهن جي صبح تائين ڪابه ورندي يا مروت جي موت ڪانه ڏني! اشراق کانپوءِ، گاجي فقير پلهه عرض ڪيو ته حضرت! مير سهراب خان چوي ٿو ته، منهنجي پٽ مير غلام حيدر کي پيٽ ۾ درد ٿي پيو آهي، دعا ڪريوس ته چڱو ڀلو ٿئي ۽ سڀني قيدين جا نالا به لکي ڏيو ته انهن کي آزاد ڪيان؟ پير سائين جن جواب ۾ ارشاد فرمايو ته: اي گاجي فقير! مير صاحب کي چئو ته قيدين کي خدا ڪارڻ آزاد ڪر، پوءِ اسان به (خدا ڪارڻ) تنهنجي پٽ لاءِ دعا گهرنداسون! ان کان بعد مير صاحب قيدين کي آزاد ڪري ڇڏيو! پوءِ پاڻ ڪرڻ جي دعا تصرف سان سندس پٽ به چاڪ ٿي ويو.

36- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪڙي ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره، منهنجي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، عشا نماز بعد، گهڻي دير کانپوءِ سندن خدمت ۾ طعام اچي حاضر ڪيم، پاڻ فرمايائون ته چا آهي؟ عرض ڪيم ته ٻوڙ ۽ پلاءِ آهي! پاڻ فرمايائون ته: جوار جي ماني ۽ سرنهن

جي پاڇي هجي ته اها ڪيبي؟ رات گهڻي گذري وئي هئي، ۽ سرنهن جي پاڇي به حاضر ڪانه هئي! پر پاڻ ڪرمن جي ارشاد موجب عرض ڪيم ته حضرت! اجهو اها به پيش ٿو ڪيان! دل ۾ خيال ڪندو گهر ويس، وڃي پيڻ کي چيم ته: پاڙي مان وڃي پڇا ڪر؟ جيڪڏهن ڪنهن وٽ سرنهن جي پاڇي هجي ته پير سائين جن جي واپرائڻ لاءِ وٺي اچ؟ پيڻ چيو ته هن وقت سڀ ستا پيا هوندا، ساڳ ڪٿان ملندو؟ ان وقت اسان جي گهر ۾ هڪ صغير سيدزادي ستي پئي هئي! تنهن چيو ته ڪهڙي ڳالهه آهي؟ مون چيو ته: سرنهن جي پاڇي، خاص پير سائين جن لاءِ هن وقت گهرجي ٿي! صاحبزاديءَ ٻڌايو ته: اسان جي اوطاق ۾ سرنهن جي پاڇي ۽ جوار جي ماني ٿانون ۾ ڍڪي رکي آهي، وڃي کڻي اچو! پوءِ اها مون کڻي اچي سندن خدمت ۾ حاضر ڪئي ۽ پاڻ استعمال فرمايائون!

37- نقل : حضرت پير سائين تاجر ڌڻي رحمة الله عليه نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي، هڪ هندو عورت کي مسلمان ڪرڻ جي ارادي سان، ڪيئي ڀيرا ڪلمي شريف پڙهائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي پر هوءَ پڙهي ئي ڪانه پئي! حضرت پير سائين قدس سره جن گهڙي ڪن توجه فرمائي، نظر عنايت فرمائڻ کان بعد فرمايائون ته: هاڻي ڪلمو شريف پڙهايو س پوءِ پاڻ ڪرمن جي تصرف ۽ ان فرمان ٻڌڻ شرط، ان عورت پاڻهي ڪلمو پڙهڻ شروع ڪيو، اي عزيز: پوڄڙائي بزرگن جو نقل هن طرح مشهور آهي ته ڪنهن هندو کي ملن مسلمان ڪرڻ لاءِ ڏاڍا زور لڳايا، لئين سان مار ڏني ۽ آخر لوهي سيخون تپائي بدن تي ڏنپ به ڏنائونس پر تڏهن به ڪلمو پاڪ نه پڙهيائين آخر عاجز ٿي ان هندوءَ کي پوڄڙائي بزرگ وٽ وٺي آيا! بزرگ ان دهنڊو تي فيض جي نظر جو فرمائي ته خود بخود ڪلمو شريف پڙهڻ لڳو! ملن عجب مان ان کان پڇيو ته اسان توکي هيترا ڏنا ۽ ڏنا پر تو تڏهن به ڪلمو نه پڙهيو ۽ هيئنر فقط هن بزرگ کي ڏسڻ شرط ڪلمو پيو پڙهين، انهيءَ جو سبب ڇا آهي؟ ان شخص ملن کي چيو ته: توهان منهنجي ڪل پي ساڙي، پر هن بزرگ منهنجي اندر ۾ آڳ لڳائي ڇڏي، جنهن ڪري مون کي ڪلمي شريف پڙهڻ کانسواءِ ٻيو ڪوبه رستو نه هيو!

1- پوڄڙائي بزرگ، مخدوم عبدالحميد ڪاتيار جي درگاه جا گادي نشين ڳوٺ شيخ پرکني جا، حيدرآباد لڳ ۾ ميل اتر طرف ويٺل آهن (ف، ق، ع)

38-نقل : خليفو سارنگ فقير ڪلهوڙو نقل ڪري ٿو ته، هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنهن مريض جي طبع پرسي لاءِ سندس گهر ٿي ويا، اتفاق سان گهرجي گهٽيءَ کان ڪو هندو اچي لنگيو جنهن تي، پاڻ ڪرمن جي نظر ڪرم پئجي وئي! هندو جڏهن پير سائين جن کي ڏٺو ته اهو ڏسڻ شرط بي اختيار ٿي اچي سندن قدمن تي ڪريو ۽ ڪلمو شريف پڙهڻ لڳو! پاڻ فرمايائونس ته: اسان زور ڪونه ٿا ڪريون، وڌيڪ تنهنجي مرضي؟ مگر اهو، نظر فيض اثر جوشڪار ٿي چڪو هو، سو بنادير مسلمان ٿي ويو!

39-نقل : فقير غازي خان ٽالپر نقل ڪري ٿو ته، هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن، هڪ جنازي سان گڏجي ”شيخ طيب“ قبرستان پهتا هئا! اٿون به ساڻن گڏ هيس، قبر کوٽيندڙن ۾ هڪ شخص، سخت طبيعت جو ۽ جوشيلو هو! ميت کي دفنائڻ کان بعد جڏهن پير سائين جن موتيا، تڏهن پيا فقير سڀ پوئتي رهجي ويا، مگر اهو شخص پاڻ سڳورن جي سواري سان گڏ ڊوڙندو اچي درگاه شريف پهتو! اهو شخص درگاه شريف تي گهڻو وقت رهيل هوندو هو، ۽ پاڻ ڪرمن جي خدمت ڪندو هو ۽ زور به ڏيندو رهندو هو! هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن منهنجي وڏي ڀاءُ شادي خان، کان پڇيو ته، هن کي سڃاڻين ٿو؟ ان عرض ڪيو ته حضرت! نه، تڏهن پاڻ فرمايائون ته: هن جي نسبت اسان سان مضبوط آهي ڇو ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن فرمائيندا هئا ته: جيڪو به اسان جي سلسلي ۾ داخل ٿيو، ان کي اسان هرگز نه ڇڏينداسون! پوءِ پاڻ ڪرمن ان شخص جي سڃي ڳالهه هن طرح ٻڌائي ته: هن جي ماءُ، کيس ٻارائپ ۾ اسان وٽ ڪڍي آئي هئي، اسان کي چيائين ته هن جو پيءُ وفات ڪري ويو آهي ۽ مان هن جي ماءُ آهيان، حياتي تي اعتبار نه آهي، تنهن ڪري منهنجي هن پٽ کي پنهنجي سلسلي عاليه ۾ داخل فرمايو ته عنايت؟ پوءِ اسان انکي اڳيان ويهاري بيعت وٺي پنهنجي سلسلي عاليه ۾ داخل ڪيو سون، پوءِ ان جي ماءُ به گذاري وئي ۽ هي وڃي بدعتن جو صحبتي ٿي دائري ۾ ويٺو، مٿان اچي هي جواني کي پهتو، انهن بدعتن جو دائرو درگاه مبارڪ جي ڀرسان هيو، هڪ ڏينهن اسان وڏي صاحبزادي ۽ فقيرن کي چيو ته: وڃو بدعتن جو دائرو ڏاهي ۽ بدعت جو سامان (ڏنڊا، ڪونڊا) پڇي صاف ڪري اچو، صاحبزادو ۽ فقير ويا، جن دائري وارن کي سزا ڏني، بدعت جو سامان پڇي، هن شخص کي گرفتار ڪري

وئي آيا، جڏهن اسان جي اڳيان آيو، تڏهن ڏسڻ شرط حال پئجي ويس ۽ لڪل زهر ظاهر ٿيڻ سان بي اختيار ٿي ڪري پيو ۽ ٽي ڏينهن بي خبر پيو هو، چوٿين ڏينهن هوش ۾ آيو ۽ ميان قابل شاهه کي چيائين ته مون کي اڄ بدعت جي سخت پاڙ لڳي آهي؟ ميان قابل شاهه اسان وٽ آيو ۽ حالت بيان ڪيائين، اسان انجي وات ۾ ٿڪ وڌي سون ته وري کيس حال پئجي ويو. هاڻي الله تعاليٰ پنهنجي ڪرم سان کيس بدعت ۽ بدعتين کان آزاد فرمايو آهي، ۽ هي سڀ، حضرت ميان صاحب قدس سره جن جو فيض ۽ برڪت آهي.

40- نقل : لونگ فقير لوهار، ڪاريائي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته، هڪ ڏينهن حضرت پيرسائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾، ديهه ڪڙي ۾ لٿا هئا، مون کي سرديءَ سان بخار اچي ويو، جنهن ڪري ڪپڙن ۾ ويڙهيو ويٺو هيس، پاڻ مهر فرمائي پڇيائون ته: ڪيئن آهين؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! بخار اچي ويو آهي! پاڻ فرمايائون ته: توکي وڏو جلاب ڪارائينداسون، جيڪو مون به استعمال ڪيو هو! پوءِ پاڻ ڪرمن جي انهيءَ فرمودي سان ئي بخار ڇڏي ويو!

41- نقل : الهداد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن، لڏي فقير نظاماڻي جي ڳوٺ تشریف فرماتيا هئا، اتي هڪ ماڻهوءَ عرض ڪيو ته: آئون لڏي فقير جو قرضي آهيان! مگر صفا سڄو، غريب آهيان ۽ ڪي ڪجهه نه اٿم، حضرت خدا جي واسطي هن کان منهنجي جند ڇڏايو؟ لڏو فقير به مجلس ۾ ماڻ ڪري ويٺو هو، ۽ سوالي به باربار، سوال ٿي ڪيا! پاڻ ڪرمن گهڙي ساعت، مٿو مبارڪ هيٺ ڪري، ان کان بعد مٿو مبارڪ مٿي ڪئي، لڏي فقير ڏانهن نظر فرمايائون، نظر پوڻ شرط لڏي فقير عرض ڪيو ته حضرت! اڌ قرض معاف ڪيم! سوالي وري عرض ڪيو حضرت! مون ۾ بلڪل طاقت ڪانه آهي، جو قرض ادا ڪري سگهان؟ پاڻ وري مٿو مبارڪ هيٺ فرمائي، ماڻ فرمايائون. قرضي عرض ڪندو رهيو، پاڻ مٿو مبارڪ وري مٿي فرمائي، لڏي فقير ڏانهن نظر فرمايائون ته لڏي فقير هٿ ٻڌي عرض ڪيو ته: حضرت رهيل اڌ به قرضيءَ کي بخشي ڇڏيم! پوءِ پاڻ سڳورن لڏي فقير لاءِ دعاءِ خير فرمايائون!

اي عزيز! لڏو فقير نظاماڻي، تمام سخت طبيعت جو هو، جنهن ۾ هڪ ڪوڏي معاف ڪرڻ جي به اميد نه هئي، پر سندن مبارڪ تصرف سان قرضي، قرض

ڪان چٽو ۽ لڏي فقير دعا حاصل ڪئي! چونڊڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

ڪيميا درنگاه ڪاملان حق داشت - ديدن ايشان جلوه اڪثير اڪبر ميڪند

(الله تعاليٰ ڪيميا ڪي، ڪاملن جي نگاهه ۾ رکيو آهي، انهن جي نظر پارس

ڪان به وڌيڪ اثر ڪري ٿي!)

42- نقل : رمضان فقير سهتو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير

سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هيس، ان وقت نوان مريد تمام گهڻا

فيض وٺي رهيا هئا، حاضرين مجلس مان هڪ غير مريد عرض ڪيو ته:

حضرتا جيڪو نئون مريد ٿيندو آهي، اهو ٿانو پاڻ سان آڻيندو آهي ڇا؟ پاڻ

جواب ۾ فرمايائون ته، مهمان ٿانو نه آڻيندا آهن، بلڪ مهمان نواز ان کي

پنهجن ٿانون ۾ طعام ڏيندو آهي.

اي عزيز! ٿانون مان مراد، طالب جي قابليت ۽ صلاحيت آهي! جنهن کانسواءِ

باطني فيض حاصل ڪرڻ محال آهي ۽ مهمانن مان مراد مريد آهن ۽ مهمان

نواز مان مراد، پير آهي ۽ طعام جو مطلب، معنوي فيض آهي، جيڪڏهن

پير ڪامل، مڪمل، صاحب تصرف جو آهي، ته بي لياقت طالب کي به ايترو

معنوي فيض بخشي ٿو جو، قلم جي لکڻ کان ٻاهر آهي! هڪ نقل مشهور

آهي ته هڪ رات حضرت غوث الاعظم رضي الله تعاليٰ عنه جي آرام واري

جاء ۾ هڪ چور گهڙي آيو ۽ چوري جي ارادي سان حضرت غوث الاعظم جي

پهريان مبارڪ جي دامن ۾ هٿ وڌائين! حضرت پيران پير کيس پڪڙي قابو

ڪري ڇڏيو، صبح جو حضرت غوث الاعظم جي خدمت ۾ هيءُ خبر عرض

رڪي وئي ته، فلاڻي ولايت جو قطب، وفات ڪري ويو آهي؟ پاڻ ان چور کي

فيض ڏئي، ان ولايت جو ”قطب“ بنائي روانو فرمايائون! ڪن ماڻهن، خدمت

۾ عرض ڪيو ته حضرت: هن چور ته بي ادبي ڪئي، جو اوهان وٽان چوري

ڪرڻ آيو، پوءِ هن کي هيترتي مرتبي تي پهچائڻ ۾ ڪهڙي حڪمت آهي؟

حضرت غوث الاعظم رضي الله تعاليٰ عنه فرمايو ته: چور جي طاقت ايتري

هئي جو اسانجي دامن ۾ هٿ وڌائين ۽ اسانجي همت اها هئي جو هن کي

قطبيت (ولايت جو بلند ۽ اڪمل درجو) ڏئي روانو ڪيوسون! اي عزيز!

پيرسائين جن به اسان لاءِ وقت جا غوث هئا ۽ پنهنجي مرتبي جي خبر هن

بيت سان ڏيندا رهندا هئا:

راڻي وٽان رات نئون نياپو آڻيو
لڏائون لطيف چوي ڏاٽر وٽان ڏاٽ
ڪانه پهي ٿر ڏاٽ، جي آيا سي اڳيا!

۽ چونڌڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

آنها ڪم خاڪ رابنظر ڪيميا ڪند - ايا برد ڪم ڪاشڪي چشمي ٻما ڪند
(جيڪي فقط نظر سان مٽيءَ کي ڪيميا ڪري ڇڏيندا آهن، (خدا ڪري) من
اسان تي به سندن نظر جي جهلڪ پئجي وڃي!)

يڪ نظر فرما ڪم مستغني شوم زبناي جنس

سگ ڪم شد منظور نجم الدين سگناراسروراست

(هڪ ئي نظر اهڙي فرماءَ جو هڪ جيڏن کان بي پرواهه ٿي ڃان، جيڪو ڪتو،
حضرت نجم الدين عليه الرحمة جي نظر هيٺ آيو. (پين سڀني) ڪتن جو سردار آهي.)
نظرت ڪيميا است گرنگري - درم قلب ماچوزر گردد!

(تنهنجي نظر مبارڪ ڪيميا آهي، جيڪڏهن نظر فرمائيندين ته اسان جو ڪوتو
درم به سون جهڙو ٿي پوندو!)

43-نقل : هڪ دفعي آئون (جامع ملفوظات) درگاه مبارڪ ويس ٿي ته
منهنجي پيءُ مون سان به ماڻهو گڏي ڏنا ته مونکي درگاه مبارڪ تان ستت
واپس وٺي اچن! هڪ انهن مان کوسو فقير، رستڪ نالي ۽ ٻيو پرچيڏنو
هاليپوٽو هيو، وات ۾ کوسو فقير ارادتمند ٿي ويو! پوءِ جڏهن حضرت پير
سائين قدس سره جن جي خدمت اقدس ۾ حاضر ٿياسون، تڏهن عرض ڪيائين
ته حضرت! آئون بڪايل آهيان مون کي ڏو ڪرايو؟ پاڻ کيس طريقي عاليه ۾
داخل فرمايائون، پوءِ هيءُ اهڙو صاحب حال بڻجي ويو، جو انجو مثال ورلي
ليندو! حالانڪ هن کان اڳ، جاهل مطلق، بداخلاق، شريعت کان پاسيرو
هوندو هجي جڏهن ته هن وقت مسجد شريف ٺهرائي اٿس، جنهن ۾ بانگ
صلوات، فڪر ڪري پنهنجي خدا سان مشغول وڻو آهي!

44-نقل : خليفو ميان اميد علي، خدا بخش نظاماڻي کان نقل ڪري ٿو ته
هڪ دفعي، آئون هڪ موذي مرض ۾ مبتلا ٿي پيس، اتفاق سان درگاه
مبارڪ تي روانگي ٿي، دل ۾ ارادو ڪيم ته حضرت پير سائين قدس سره جن
کي عرض ڪندس ته حضرت! مونکي هن موذي مرض کان ڇڏايو؟ جڏهن
خدمت اقدس ۾ حاضر ٿيس ته پاڻ وضو فرمائي رهيا هئا، مون بيماري کان،

شفا حاصل ڪرڻ جي ارادي سان پاڻ ڪریم جي هٿن مبارڪن جو مستعمل پاڻي، ٻي ڇڏيو ۽ کين بيماري متعلق ڪجهه به عرض نه ڪيم! بفضل الاهي ۽ ان مستعمل پاڻي جي برڪت سان! ظاهري ۽ باطني بيمارين کان، دوائن بغير جلدي شفا حاصل ٿي وئي!

45- نقل : جمالي قوم جي هڪ فقير، نقل بيان ڪيو ته، هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي سفر تي اسهياهاڻا، هي فقير به محبت جي جذبي کان سندن پويان اڪيلو ۽ پيادو روانو ٿيو، جڏهن رڻ پٽ ۾ پهتس، جتي نه پاڻي هو نه آبادي هئي، تڏهن اڃ جي سختي سبب، ٽڪجي، هڪ وڻ جي ڇانو هيٺ نااميد ٿي ڪري پيس! ۽ اڪيون ڪٿي بند ڪيم! ايتري ۾ پير سائين جن کي ڏٺم جو فرمائي رهياهاڻا ڇوبي همت ٿيو آهين؟ اٺ پاڻي تمام ويجهو آهي! ان کان بعد اٿي هلڻ لڳس اڃا ويهارو قدم مس هليس، ڏسان ته هڪ وڻ ۾ تڙي پاڻي جي کلي تنگي پئي آهي، ان مان پاڻي ٻي روانو ٿيس! جڏهن سندن حضور ۾ پهتس، تڏهن مون ڏانهن نهاري، مرڪي فرمايائون ته، اهڙو بي همت ٿيڻ نه گهرجي!

46- نقل : لذو فقير ڪنڀر نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن منهنجي اڱڻ کي قدمن گهمائڻ جي سعادت بخشي هئي! پاڻ صاحبزاده محمد حسن سان گڏ ڪٽ تي رونق افروز ٿياهاڻا!، صاحبزادي ڪٽ هيٺان رکيل چلم کي ڏٺو ته فرمايائين لڏا فقير تون به چلم ٺاهيندو آهين ڇا؟ مان ته شرم وچان ڪو جواب ڪونه ڏيئي سگهيس، پر منهنجي شرم سبب پاڻ ڪریم اهڙي ته نظر فرمائي جو آئنده لاءِ چلم ۽ حقن ٺاهڻ جو خيال ئي دل کان نڪري ويو، جيتوڻيڪ حڪومت جا ماڻهو وڏي قيمت ڏيڻ لاءِ به تيار هوندا هئا، پر مون ڪڏهن به وري حقو نه ٺاهيو!

47- نقل : عبدالله فقير، محمد خان دڪني (جيڪو پاڻ ڪریم جو مريد هو) کان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي هڪ هندو عورت سان عشق ٿي پيو نتيجي ۾ حضرت جن جي ديدار جي دولت کان محروم رهجي ويس، دير سان جڏهن درگاه مبارڪ پهتس ته پاڻ فرمايائون محمد! خير ته هو، جو هيترا ڏينهن اسان وٽ ڪونه آئين؟ پوءِ بدقسمتي جي روڻداد عرض ڪيم، پير سائين جن فرمايو ته ڪڏهن انهي عورت سان ڪچهري به ڪئي اٿئي؟ عرض ڪيم بس پري کان ديدار ڪيان پيو، ڳالهائڻ جي جرئت ئي نه ٿي آهي! پاڻ

فرمايائون تون ساڻس ڳالهائي ته ڏس؟ سندن اجازت سان جڏهن ڳوٺ آيس ته عورت سان ڳالهائيم، پوءِ بس دير ئي ايتري ٿي ۽ عورت جي محبت کان چٽي پيس!

48- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ دفعي ڪن مهيسرن پنهنجون مينهون گم ڪيون هيون، اسان وٽ دعا لاءِ آيا هئا، اسان الله تعاليٰ جي درٻار ۾ هٿ ڪنيا ته مهيسرن تي وجد طاري ٿي ويو ۽ سڀني شوق ۽ حال جا مالڪ ٿي، جماعت ۾ شريڪ ٿي ويا ۽ مينهون کين وسري ويون! اي عزيز! اهي دنيا جا طالب هئا، تنهن ڪري دنيا طلب ڪيائون! پر پير سائين جن پنهنجي لائق ڪرم فرمايو جو الله تعاليٰ جي وات کين ڏيکارايين:

هرڪس آن ڪند ڪم لائق اوست

(سڀ ڪو ماڻهو پنهنجي لائق ڪم ڪندو آهي)

49- نقل : خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي ڏند فقير کي پيٽ ۾ سور پيو ته حضرت پير سائين قدس سره جن کي ڦيڻي لاءِ عرض ڪيائين؟ پاڻ پنهنجو ڪپڙو انجي پيٽ تي ڦيرائي ڏم ڪيائون، الله تعاليٰ جي مهرباني سان بروقت چاڪ ٿي ويو!

50- نقل : غازي فقير منگريو ڪانهن (روپاهه لڳ هڪ ديهه) جو رهندڙ نقل ڪري ٿو، ته هڪ عورت حضرت پير سائين قدس سره جن کي الله پاڪ جو قسم وجهي عرض ڪيو ته حضرت، منهنجي گهر هلي دعا گهرو ته منهنجن ٻچن کي ماما جي بيماري ڇڏي وڃي؟ پاڻ مائي جي گهر هلي ”هي لفظ فرمايائون“ اي ماما! مونکي الله تعاليٰ جو اسم وجهي هٿ آندو اٿن ۽ تنهنجو به آخر الله تعاليٰ سان ڪم آهي، تون هنن کي ايڏا نه پهچاءِ، متان عذاب ۾ گرفتار ٿئين؟ پوءِ الله جي مهرباني سان بيمار ماڻهن کي شفا حاصل ٿي! غازي فقير چوي ٿو ته پاڻ ڪرمن جي اجازت سان مان به اهي لفظ ماما جي بيماري لاءِ چونڌو هوس ته فقط لفظن جي برڪت سان بيمار چڱو ڀلو ٿي ويندو هو!

51- نقل : سيد موليڏنو شاه تندي باقر نظاماڻي جو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ديهه ڪنگري ۾ لٿل هئا، اتي جو هڪ موالِي زيارت لاءِ حاضر ٿيو! فقيرن ان کي چيو ته ادا سڄي عمر بدعت ۾ گذاري اٿي! ان مان ڪو فائدو به ڪونه ٿيو اٿي؟ هاڻي جڏهن ته زماني جو مرشد برحق هتي لٿل آهي! جيڪڏهن ذڪر جي تلقين وٺين ته جيڪر ڏاڍو ڀلو ٿي پوئي؟ موالِي کي اها ڳالهه دل سان لڳي ۽ ذڪر جي تلقين وٺي طريقه عاليه قادر به ۾ داخل ٿيو، اٺن ڏينهن کان پوءِ موالِي جي پاڙيچن اچي، سندس

وفات جي خبر ٻڌائي، ۽ پڻ اها شاهدي ڏنائون ته سڪرات ۾ به سندس زبان
ذڪر ۾ مشغول هئي! وفات کانپوءِ سندس دل به هلندي رهي! اتي جي سمورن
ماڻهن پاڻ ڪرمن جو اهو ڪمال تصرف اکين سان ڏٺو!

52- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته پاڳ
جي شهر ۾ قاضي فاضل نالي هڪ درويش رهندو هيو، جيڪو چڱن ڪمن
جي تلقين ۽ برن ڪمن کان ماڻهن کي منع ڪندو هو! هڪ دفعي انهي شهر ۾
هڪ چشتي بزرگ اچي لٿو (جيڪو سماع جو غذا جي حد تائين سخت عاشق
هيو) بزرگ سماع جو خيال ڏيکاريو ته ماڻهن کيس ٻڌايو ته قبل هتي جو
قاضي صاحب نه فقط سماع کان روڪيندو آهي پر تعزير به ڏيندو آهي! آخر
بزرگ رات بغير سماع جي گذاري، صبح جو قاضي صاحب بزرگ وٽ ملاقات
۽ صحبت لاءِ آيو ته کيس دلي سڪون نصيب ٿيو، جنهن ڪري بزرگ کي بي
رات رهڻ لاءِ عرض ڪيائين؟ بزرگ صاحب فرمايو، بغير سماع جي هڪڙي
رات به خدا ڄاڻي ڪيترن سورن سان گذري آهي! قاضي صاحب چيو ته اوهان
کي سماع جي اجازت آهي، ڀلي اتي مسجد ۾ ئي محفل جمايو ته مون کي
ڪو اعتراض ڪونهي! بزرگ رات رهي پيو، سماع جي محفل شروع ٿي ٻن
چوڪرن سارنگي تي ڳائڻ شروع ڪيو ته بزرگ بي اختيار ٿي استغراق جي
دنيا ۾ پهچي ويو! قاضي صاحب به محفل ۾ شريڪ هو! هن جڏهن شرعي
فيصلي لاءِ چند ماڻهن کي ايندي ڏٺو ته ڪافي پريشان ٿي بزرگ کي ڪن ۾
صورت حال ٻڌايائين! بزرگ مستي ۾ ئي فرمايو: هوالستار، سترعيوبنا،
هوالغفار، غفر ذنوبنا (اهوئي ڊڪٽهار آهي جنهن اسان جا عيب ڊڪيا، اهو
ئي بخشهار آهي، جنهن اسانجا گناهه معاف فرمايا آهن) بزرگ جي تصرف سان
ٻاهران آيل ماڻهن کي قاضي صاحب نظر ڪونه آيو ۽ هو اهڙي طرح موٽي ويا هليا!

53- نقل : محمد خان ولد بهادر خان نظاماڻي پنهنجي ڀاءُ غلام علي فقير
کان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن اسانجي
دعوت تي رونق افروز ٿيا هئا، اسان سندن استقبال لاءِ اڳتي وڌياسين،
جڏهن باغ وٽ پهتا ته اسان به حاضر هئاسين، پاڻ لهي منهنجي والد کي
ڀاڪر پاتائون مونکي وجد جي متعلق شڪ رهندو هو، پر جيئن ئي پاڻ
مونڌانهن نظر فرمايائون، ڇڻ ته تير لڳي ويو، ۽ شڪ جو ڪندو نڪري ويو
جو بي اختيار ٿي ويس، پوءِ مون کي ڀاڪر ۾ ورتائون.

54- نقل : عبدالله فقير واڍونتي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ڳوٺ چڪ ۾ شڪارپور لڳ تشریف فرما ٿيا هئا، عشا نماز کان پوءِ هڪ هندو عورت مسلمان ٿيڻ آئي! ميان قابل شاهه کيس شهادت جو ڪلمو پڙهائي مسلمان ڪيو، عورت جي پٺيان سندس مڙس وٺڻ آيو، ميان قابل شاهه چيس ته مسلمان ٿيڻ جي شرط تي ئي توکي زال ملي سگهندي! هندو ته ڪاوڙ جي هليو ويو ۽ مائي چيو ته انهي کي مسلمان ٿيڻ لاءِ چئو ئي نه (چون ته دل سان اسلام قبول نه ڪندو) ايتري ۾ پير سائين جن رفع حاجت کان فارغ ٿي آيا، هندو وري حضور ۾ فريادي ٿي آيو، پاڻ کيس جواب ڏيڻ جي بجاءِ اهڙي ته نظر فرمايائون جو هندو بي اختيار ٿي ڪلمو شريف پڙهي مسلمان ٿيو!

55- نقل : سوڀو فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم ته قبلًا دنيا وارن وٽ ڪمين ڪارين وڃڻ ٿيندو آهي، تنهن لاءِ ڪو وظيفو عنايت ٿئي؟ پاڻ فرمايائون، جڏهن انهن جي ويجهو وڃين ته ست پيرا سورة فاتحه آهستي پڙهي پنهنجي جسم تي ڦيڻو وجهي ڇڏا! مون عرض ڪيو ته حضرت! سورة فاتحه جا ٻيا به گهڻا فائدا آهن، پر اوهان جي زبان مبارڪ سان ئي، اهي برڪتون حاصل ٿينديون! پاڻ فرمايائون ته عقل ۽ ڪرامت متفق آهن، بلڪ عقل ڪرامت کان مٿاهون آهي! پوءِ پاڻ وزير ۽ بادشاهه جو واقعو مثال طور بيان فرمايائون ته: ٻئي جڻا جبل ۾ رهندڙ هڪ بزرگ وٽ ويا بزرگ وٽ ڪرامت جو بيان هليو ته بزرگ هنن جي چوڻ تي لٽ پٿر تي هنئي، پوءِ انهيءَ مان چشمو جاري ٿي پيو! وزير چيو ته مان به لٽ هڻي پٿر مان پاڻي جاري ڪريان؟ بزرگ لٽ هڻڻ جي کيس اجازت ڏني ته پاڻي نڪري پيو ۽ بزرگ عجب ڪرڻ لڳو! تڏهن وزير عرض ڪيو ته سائين هي به توهانجو ئي تصرف آهي! اي عزيز! هي خاص سندن تصرف هو ۽ سائنل کي فقط تسلي لاءِ وظيفو عنايت فرمايائون جيئن ته آخر ۾ پاڻ فرمايائون، ته اي يار تون به اسانجي چوڻ تي عمل ڪندو ڪر؟ سندن حڪم مطابق ڪندو هوس ته في الفور مقصد پورو ٿيندو هو!

56- نقل : حمل فقير نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمائيندا هئا ته اسان پاڻ ۾ چار پائر هئاسون، گڏجي هڪ چرخي تي آبادي ڪندا هئاسون ۽ هر هڪ جي ذمي پوک جي هڪ ڪنڊ جي حفاظت مقرر هئي! جيئن خنزير وغيره ڪو نقصان نه ڪري وڃن! مان پنهنجي پاسي آيت الڪرسي شريف پڙهي اشارو ڪري ڇڏيندو هوس ۽ سڄي رات الله تعاليٰ جي

عبادت ۾ مشغول ٿي ويندو هوس! پوءِ صبح جو ٻي پاسي کان ڪو نقصان ٿيندو هو ته ٺهيو باقي منهنجي طرف کان ڪوبه نقصان ڪونه ٿيندو هو، ڏينهن جو پکين هڪٽل لاءِ به ساڳي طرح آيت الڪرسي پڙهي پوءِ ڪتابن جي مطالعي ۾ مشغول ٿي ويندو هوس ۽ پڪي هڪ دائرو به نه کائيندا هئا!

57- نقل : هڪ دفعي اونهارِي ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر تي تشریف وٺي هليا هئا ايترِي قدر سخت هئي، جو هڪ ٻي جو منهن به ڏسڻ ۾ نه ٿي آيو، مونکي خوف ٿيو ته ڪڙبو اڳي ئي گردغبار جو علائقو آهي، ويتر هوا جو اهو حال رهيو ته پوءِ رب رحم فرمائي! خدا جي قدرت بي ڏينهن پير سائين جن، فقير (جامع ملفوظات) وٽ ڪڙئي جي ڳوٺ جي مسجد ۾ رونق افروز اچي ٿيا ته رب سائين جي فضل ۽ پاڻ ڪرمن جي توجہ سان هوا بلڪل بند ٿي وئي، مون پنهنجي انديشي جو ذڪر ۽ سندن توجہ جو ذڪر ڪيو، ته پاڻ مرڪي فرمايائون بزرگ اها ته توهانجي ڪرامت آهي! مون عرض ڪيو حضرت منهنجي ڪرامت نه پر اوهان جو احسان آهي! پوءِ فرمايائون ته اسانجي ملڪ کي گرم شايد هوا نه لڳڻ ڪري چوندا آهن ۽ توهانجي ملڪ کي ٿڌو هوا لڳڻ ڪري چوندا، اڄ هوا کانهي ته گرمي پئي لڳي!

58- نقل : سيد مرتضيٰ شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي ڪڇ جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن ديهه نريو ۾ رونق افروز ٿيا، اتي برسات نه وسڻ سبب ماڻهو سخت پريشان هئا ۽ اتي جي رهاڪن ۽ آس پاس وارن حضور ۾ نهايت عاجزي سان بارش لاءِ دعا جي درخواست ڪئي؟ پاڻ شفقت فرمائي دعا گهريائون سندن دعا جي برڪت سان بروقت زوردار برسات پئي.

59- نقل : ميڏنو فقير پليجو نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري درگاه مبارڪ تي حضور ۾ حاضر هوس ته هڪ ماڻهو کي جهولي (ڪپڙي جي) ۾ وجهي مسجد ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ ڦيڻي لاءِ کڻي آيا، ڪافي ستائڻ باوجود پير سائين جن ان تي نظر نه فرمائي، بيمار ۽ ان جي عزيزن خليفه محمد حسن شاهه کي منت ڪئي، خليفه صاحب عرض ڪيو ته پاڻ فرمايائون هن شخص کي ڦيڻو نه رکندس ڇو ته هي پنهنجي زبان سان جن جو اثر ٻڌائي پيو، حالانڪ ڪنهن به جن کي اسانجي مريد ڏکائڻ جي طاقت نه آهي! پر خيفي جي گهڻي عرض سبب پاڻ بيمار جي مٿان پير مبارڪ جو آڱوٺو رکي هليا ويا، بيمار بروقت اٿي بيٺو، پر گهڻي قوڪاري (پيت جي

آقري) جي شڪايت ڪرڻ لڳو! پوءِ جڏهن پيپهري پاڻ ڪرمن سان گڏ پڙهيائين ته پوري طرح چڱو ڀلو ٿي ويو!

60- نقل : علي خان ٽالپر نقل ڪري ٿو ته مان پنهنجي ڀاءُ بلوچ خان سميت حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ گڏ هوس، شهر راڄي ٽالپر ۽ ديھ وڃي وڃان، هڪ واه کان جڏهن پاڻ ڪرمن پنهنجو گهوڙو لنگهائيو ته منهنجي ڀاءُ به پٺيان گهوڙو لنگهائيو، لنگهڻ سان ان جو گهوڙو ترڪي زمين تي ڪري پيو ۽ بلوچ خان به گهوڙي هيٺان اچي ويو، سندس حالت نازڪ نظر ٿي آئي ۽ حياتي جو آسرو ڪونه رهيو هو. پر پاڻ سڳورن جي نظر عنايت، سندس ڪم آئي جو ٿوري ڪوشش سان صحيح سلامت گهوڙي هيٺان نڪري آيو! منهنجي پڇڻ تي ٻڌايائين ته خدا جو قسم مونکي ته ڪابه تڪليف ڪانه پهتي آهي! اي عزيز هي سمورو پير سائين جن جو تصرف هو.

61- نقل : فضل فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن بهادر فقير ڪوڪر جي دعوت تان اڳتي سفر لاءِ اسريا، ۽ مان به سندن خدمت ۾ ساڻ هوس، رستي ۾ مونکي دستن جي سخت تڪليف ٿي پئي ته فقيرن مون کي بهادر فقير جي اوطاق تي رهي پوڻ جي صلاح ڏني ڇو ته اتي خدمت سٺي ٿيندي! مون به خيال ڪيو ته سفر تي ڪونه سگهندو، تنهن ڪري ٽڪي ٿو پوان! پر جڏهن پاڻ ڪرمن کي اها حقيقت معلوم ٿي ته فرمايائون: اتي اسانجي سواري اڳيان ڊڪندو هل! انشاءِ الله ڇاڪ ٿي ويندين فقير دير نه ڪئي ۽ گهوڙي آڏو ڊڪڻ لڳس، چٽڪ مون کي دستن جي تڪليف ئي ڪانه ٿي هئي!

62- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير صاحب فجر ڌڻي رحمة الله عليه فرمائيندا هئا ته هيڪر صاحبزادن جي شادي تي رڌ پچاءُ جو ڪم مون تي رکيو ويو هو، مون کي سيدو سامان ٿورو نظر آيو! ادب سبب سڌي طرح ته عرض نه ڪري سگهيس، پر فيروز فقير نظاماڻي معرفت صورت حال عرض رکيم! پاڻ فرمايائون سيدو ڪافي آهي، مونکي وري به دل ۾ خيال رهيو ته جيڪر پاڻ ڪرمن جي نظر کان هڪ دفعو سيدو نڪري ها! چنانچہ منهنجي دل جي (جهڙوڪ) پتي پڙهي پاڻ ظهر نماز کانپوءِ اچي سيدو ڏنائون، فرمايائون سيدو ته ڪافي آهي، پر احتياط خاطر اسان دڪاندار کي چئي ڇڏيو آهي.

پوءِ سندن تصرف سان سيدو نه فقط پورو ٿيو، پر بچي پيو! حالانڪ انهيءَ وقت جي دستور مطابق انن ڏينهن تائين ٻوڙ ۽ پلاءِ پچندو ٿي رهيو!

نظرت ڪيميا است گرنگري - درم قلب ماچوزر گردد

(تنهنجي نظر ڪيميا آهي جي مهرباني ڪرين ته اسانجو ڪوٽو سڪو به سون ٿي پوي)
63- نقل : خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ فعي آئون درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هوس! پاڻ جماعت کي مثنوي شريف جو درس ٿي ڏنائون، درس دوران حاجي نارو فقير آيو، عرض ڪرڻ لڳو حضرت! ڪوھ جو پاڻي گهٽ ٿي ويو آهي، ڪجهه فقير عنايت ڪيو ته هلي ڪوھ ڪوٽين؟ پاڻ جوش ۾ اچي فرمايائون ته توهان کي الله تعاليٰ تي ڪوبه پروسو نه آهي! عجب آهي جو چند فقير ته ڪوھ ڪوٽي پاڻي گهٽو ڪري سگهن ٿا ۽ الله تعاليٰ جلشانہ نٿو ڪري سگهي؟ توهان فقط صحبت ۾ اچي خلل وجهندا آهيو؟ بس عجب تصرف مرشد ڪامل جو ان وقت ئي سندن تصرف سان ڪوھ ۾ پاڻي گهٽو ٿي ويو ۽ اڄ تائين کاتي جي ضرورت ڪانه پئي آهي!

64- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هوس ۽ فقيرن ڪافيون ٿي پڙهيون! پاڻ مون ڏانهن متوجھ ٿي فرمايائون ته قلات ۾ هڪ لنگهو اسانجو مريد ٿيو، فارسي شعرن ڳائڻ ۾ بي مثال هو! هڪ ڏينهن پيپھري تي اهو ذڪر فرمايائون، ٻي ڏينهن اهو لنگهو اچي حاضر ٿيو! ۽ فرمايائون ته هي آهي اهو يار، جنهن جي ڪالهه ڳالهه ٿي ڪئي سون!
65- نقل : خليفو غازي خان نقل ڪري ٿو، ڪوهستان جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ جاءِ تي پهتا! اڄ سبب فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! هتان جي ماڻهن کان پاڻي وٺڻ گهرجي؟ پاڻ فرمايائون هتي جا ماڻهو سخت ۽ پڪا آهن! پر پاڻي گهري ٿا ڏسون، پاڻ جماعت سان جڏهن هڪ گهر وٽ پاڻي لاءِ پهتا ته اتي فقط عورت ئي نظر آئي! عورت تي جيئن ئي نظر پئي تڏهن بي اختيار مٿس عشق الاهي جو غلبو ٿيو ۽ پاڻ ڪرڻ جي قدمن تي اچي ڪري، ايتري ۾ گهر جو مالڪ به اچي ويو، اهو به ساڳي طرح محبت جي تير جوشڪار ٿي ويو، ان وقت رڍون ذبح ڪري جماعت کي کارايائون ۽ ٻي ملڪيت به قربان ڪيائون ۽ سفر ۾ جماعت سان گڏ شوق وچان ڍڪندا ٿي هليا.

66- نقل : خليفو ميان لقمان بيان ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ هئا ته سندن وڏي ڀاءُ ميان عبدالرسول شاهه جو ڪين خط مليو، جنهن ۾ لکيل هو ته سرڪار لکيو آهي، جيئن ته پير سائين جن

جي زمين تي اڳي ڍل وغيره معاف هو، سو هاڻي به معاف آهي! پر جيڪي ماڻهو پوءِ لڏي آيا آهن، انهن کان سمورا فنڊ ورتا ويندا (ڍل وغيره) تنهن تي پاڻ ڪرمن فرمايو ته ماڻهو الله جي ذڪر کان غافل ٿيا ته مٿن حاڪم به ظالم مقرر ٿيا آهن، پوءِ پاڻ جواب ۾ لکي موڪليائون ته ماڻهو نماز ۽ الله جي ذڪر ۾ مشغول رهن! جيئن ته ان بعد سندن هدايت تي عمل جي برڪت سان سموريون تڪليفون معاف ٿي ويون!

67- نقل : سلطان فقير ٽالپر، مسو فقير کوکر کان نقل ڪري ٿو ته روهڙي شريف جي سيد سڳورن تي سرڪار جي چار سو روپيه ڍل نڪتي، ۽ ساداتن تي سرڪاري نوڪرن سختي ڪئي ٿي، ادائينگي جي به ڪا صورت نظر نٿي آئي، سيد سڳورا حضرت مرشد مربي رضي الله عنه وٽ آيا ۽ سفارش لاءِ هلڻ جو عرض ڪيائون، پاڻ فرمايائون ته مير سهراب کان پئسا ڇڏائڻ ۽ ٿورو ڪٽڻ ڪافي مشڪل آهي! تنهن ڪري ڪجهه صبر ڪريو، هن مطابق ته الصبر مفتاح الفرح، (صبر سک جي ڪنجي آهي) اميد ته ڪم آسان ٿي ويندو! حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي ارشاد موجب! جيڪڏهن اسان ڏي رب سائين ڪاشيءَ موڪلي ته توهان کي ڏيندا سين! سادات سڳورا بدستور پريشان رهيا ۽ خيال ڪيائون ته پيرسائين جن درويش ۽ فقير آهن، هاڻ وٽن چار سو ڪٿان ايندا؟ آخر تنگ ٿي اجازت وٺڻ لاءِ آيا ته پاڻ کين ٺوجڻ جي منت ڪيائون، سيدن سڳورن وڃڻ تي زور ڏنو! ايتري ۾ پاڻ ڪرمن جي تصرف ۽ برڪت سان هڪ ماڻهو چار سورهيه خدمت ۾ ڪٿي آيو! پاڻ اهي سمورا سادات سڳورن کي ڏيئي خوش ڪري کين اجازت ڏنائون.

68- نقل : غلام محمد نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ گڏ هوس، اوچتو پاسي ۾ سخت سور اڀريو! پاڻ ڪرمن جي خدمت اقدس ۾ شڪايت عرض ڪيم! پاڻ فرمايائون بابو نه (هڪ جڙي ٻوٽي) ڪا! مون وري به دعا لاءِ عرض ڪيو، تڏهن ڦيٿو رکيائون ۽ بروقت فائدو نه ٿيو (شايد ته امر نه مڃڻ سبب) پوءِ صبح جو شفقت وچان فرمايائون غلام محمد درد دفع ٿي ويو يا نه؟ بس پوءِ انوقت ئي سندن نظر عنايت سان سور ختم ٿي ويو!

69- نقل : سلطان فقير ٽالپر ”وڪڙي“ (روپاهه جي ڀرسان هڪ ديھه) جو رهندڙ چوي ٿو ته مون کي حقي جي چڪڻ جي عادت پيل هئي! فقيرن جي

منع ڪرڻ تي به عادت نٿي وئي، هڪ دفعي هن بدعت کان نجات لاءِ حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم؟ پاڻ فرمايائون ته هڪ دفعي تهجد نماز لاءِ اتي وضو ڪيم ته گوڏن ۾ اوچتو سور ٿي پيو! نفس خيال ڏياريو ته تهجد ويهي پڙهڻ گهرجي تڏهن نفس کي چيم ڪمينا! پنهنجي خواهش لاءِ ته بهادر، باقي چڱي ڪم ۾ اهڙو بزدل؟ آخر ڪار نفس جي مخالفت ڪندي نماز بيهي پڙهيم، تڪبير هڻڻ سان گوڏن جو سور ختم ٿي ويو! انهيءَ نصيحت جي برڪت سان مون به نفس جي مخالفت ڪئي ته حقي جي بدعت کان چٽي پيس!

70- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت ميان سائين قدس الله تعاليٰ سره باغيچي ۾ رونق افروز هئا، اهو باغيچو اسان سندن آرام لاءِ ٺاهيو هو! گلن جي ڪناري سان مڪئي به ٿوري پوکي وئي هئي! اسان سندن خدمت اقدس ۾ حاضر هئاسي! مڪئي ڏسي فرمايائون ته بابا ڇا هي مڪئي ڳاڙهي آهي؟ اسان عرض ڪيو ته حضرت اڃا ته اچو هو! جڏهن مڪئي سنگ ڪڍيا، تڏهن حضرت ميان سائين جن جي فرمان مطابق واقعي مڪئي ڳاڙهي هئي!

71- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته، هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنهن فقير جي دعوت تي شهدادپور ۾ رونق افروز ٿيا هئا، ظهر نماز کانپوءِ مسجد شريف ۾ ويٺي مولود شريف ٿي ٻڌائون! محفل ختم ٿيڻ تي اوچتو ڪي فقير ڪليا! اصل ۾ ڳالهه اها هئي ته هڪ فقير، ڪي ماڻهو بلوچ ايندي ڏٺا، تن کي حضرت مرشد مربي قدس سره جن وٽ هلڻ ۽ ذڪر جي تلقين وٺڻ لاءِ ٿي چيائين! پر اهي بلوچ جهڙوڪ ڪاوڙجي پيا هئا پوءِ ايتري ۾ حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن جي مٿن نظر فيض اثر پئجي وئي! پوءِ ته بلوچ بي اختيار اچي قدمن تي ڪري پيا ۽ پيو ته ٻروچن جون مڇون ايڏيون هيون، جو سندن وات به نظر نه ٿي آيو، ۽ واردگها، جيڪي ويڙهي ٽوپي هيٺان هئي ڇڏيا هئائون! بي ديني ۽ گمراهي سبب وحشت ۽ شدت سندن طبيعت ۾ سمايل هئي! مگر ذڪر جي تلقين وٺڻ کانپوءِ هڪ فقير سندن مڇون ۽ مٿي جا وار ڪٽي شرعي حد تي بيهاريا ته سندن بلوچي شدت گهٽ ٿي وئي، تنهن ڪري ڪاوڙيا ته ڪونه، پر سندن ڪچڻ جي زبان بند ٿي وئي! ٽپهري ٿي ته نماز لاءِ کين چيو ويو چيائون ته اسان سڄي حياتي ڀلجي به نماز ڪانه پڙهي آهي ۽ نه نماز جي ڪا خبر آهي، تڏهن فقيرن ڪوٺرا ڪڍي کين وضو جي ترتيب سيکاري ۽ وضو ڪرايو، پڻ نماز جي به باقاعده

سڪيا ڏني! پوءِ انهن نماز پڙهيائون! نماز کانپوءِ وٽر سندن دل جي دنيا بدلجي وئي، هاڻي ڄڻ ته اهي نقشبندي مشائخ معلوم پي ٿيا!

72- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن فقير جي دعوت تي جمع جي ڏينهن ديهه ڪوڪر ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، اتي هڪ وڏو حوض پاڻي سان ڀريل هيو، پاڻ سنت طریقه مطابق انهيءَ ۾ غسل فرمايائون! پوءِ پاڻ ڪریم جي برکت سان حوض جو پاڻي کڏهن به بدبودار نه ٿيو، جڏهن ته عام طور ڪجهه وقت کانپوءِ ٿورو پاڻي به بدبودار ٿي ويندو آهي، پڻ شهر جي ڪوھن جو پاڻي ڪارو هوندو هو، جڏهن حوض جي ڀرسان ڪوھ ڪوٽيو ويو ته مٿو پاڻي نڪتو، انهيءَ ڏينهن پاڻ ڪریم وضو فرمائي رهيا هئا ته ماڻهو وضو جو پاڻي پيئڻ لاءِ گڏ ٿيا! مون کين چيو هتي چوگوڙ ڪيو اٿو؟ حضرت مرشد ڪریم جن ته فلاڻي حوض مان غسل فرمايو آهي، وڃو اتان ”حوض ڪوثر“ جهڙو پاڻي پيئو!

73- نقل : صديق فقير حجام تلھار جو رهندڙ حاجي عمر کان نقل ڪري ٿو ته منهنجو ڀاءُ حاجي قاسم پهريان حضرت پير سائين قدس سره جن جو مريد هو، بعد ۾ مخدوم ابراهيم جو وعظ ٻڌي مخدوم صاحب جو مريد ٿيو هو! اوچتو بيمار ٿيو ته پيٽ سڄي ويس، آخر انهيءَ بيماري ۾ گذاري ويو! حاجي عمر جو بيان آهي ته هڪ رات مون خواب ڏٺو، حضرت مرشد ڪریم قدس سره جن حاجي قاسم جي قبر تي آيا ۽ قبر مان کيس ڪڍي تلوار سان ٻه اڌ ڪري، هڪ اڌ (مٿيون) کڻي فرمايائون ته اسان تنهنجو اڌ کنيو باقي اڌ بزرگ لاءِ ڇڏيون ٿا.

74- نقل : فقير احمد خان نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي ڪڇ جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن سان گڏ هوس! سفر ۾ مونکي باڊي جو سخت سور ٿي پيو، تنهن تي مون کي فرمايائون ته سورنجان (هڪ جڙي ٻوٽي) جو جلاب استعمال ڪر ته درد دفع ٿي ويندو! ۽ ٻي ڪابه دوا استعمال نه ڪجان؟ جڏهن پنهنجي ڳوٺ پهتس ته مائٽن کي پيون دوائون استعمال ڪرايون؟ سنگي سان رت به ڪڍايائون ۽ ڪنهن ٻي بزرگ کان ڦيڻو به رکايائون، پر فائدي جي بجاءِ وٽر سمورن سندن ۾ سور وڌي ويو! عضوا جهڙو سڪندا ٿي ويا، جنهن ڪري پيشاب ۽ ڪاڪوس به ڪت تي ڪندو هوس! هڪ رات سمهن وقت حضرت مرشد ڪریم قدس سره جن کي مدد لاءِ

التجائون ڪيم، سڏ ڪندي ننڍا ڇي وٽي ڏسان ته پاڻ ڪريم منهنجي ڪت وٽ بيٺا آهن، ٿي دفعا فرمايائون اٿ؟ سندن حڪم تي اٿي بيٺس، ڏسان ته بلڪل چڱو ڀلو آهيان! يقين نه ٿي آيو پهريان ڏجندي ٻانهن چوري ڏنم، پوءِ ٻي ٻانهن چوريم پوءِ پڪ ٿي ته پير سائين جن جي غائبانه مدد ۽ نظر سان بلڪل خوش آهيان، ان بعد اٿي قضاء حاجت وغيره کان فارغ ٿيس!

75- نقل: اميد علي ٽالپر نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري درگاه مبارڪ جي ويجهو، مير سهراب جي شڪار گاه مان پير سائين تجر ڏئي رحمة الله عليه جن به ڦاڙها شڪار ڪري آيا، ٻي ڏينهن مير سهراب کي شڪار گاه جي نگران شڪايت ڪئي ته حضرت پير سائين قدس سره جن جو وڏو صاحبزادو شڪار ڪري به ڦاڙا ماري ويو آهي! مير صاحب ڪاوڙ جي پير سائين جن ڏي پيغام موڪليو ته قبل پاڙي جو شرم ٿو ٿئي ورنه شڪار جي سزا ڏيان ها! مير صاحب جي پيغام پهچڻ وقت مان به حاضر هوس، پاڻ پيغام ٻڌي انتهائي بي نيازي سان فرمايائون! مير کي چئو ته اسان تنهنجي پاڙي ۾ نه، پر تون اسانجي پاڙي ۾ ويٺو آهين! توکي موڪل آهي، جيڪي ڪري سگهين سو ڀلي ڪر؟ مير صاحب اهو پيغام ٻڌي ڏنو، شرمسار به ٿيو ۽ عرض ڪري موڪليائين ته معاف ڪجو واقعي ٻانهو اوهانجي پاڙي ۾ ويٺو آهي!

76- نقل: ملان بچو فقير منگريو نقل ڪري ٿو ته مولوي اسماعيل (منهنجو پٽ) کي پڙهڻ لاءِ استاد وٽ ڇڏيم، پر پڙهڻ تي سندس دل ڪانه وري ۽ پڙهڻ کان انڪار ڪيائين، مان کيس وٺي حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ آيس ۽ عرض ڪيم ته حضرت هن غلام زاده لاءِ دعا فرمايو ته مقصد حاصل ڪري سگهي؟ پاڻ سندس مٿي تي هٿ مبارڪ ڦيرائي فرمايائون ته: الله تعاليٰ جي مهرباني سان بزرگ ٿيندو، پوءِ پاڻ ڪريم جي تصرف سان پتڙو فضيلت ۽ ڪمال جو مالڪ ٿيو!

77- نقل: ساڳيو ملا بچو نقل ڪري ٿو ته منهنجو فرزند محمد طاهر ننڍي هوندي تمام ڏٻرو ۽ ضعيف هو، هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن باغيچي ۾ رونق افروز هئا، فقير جو نينگر به خدمت ۾ حاضر هو، پاڻ منهن

مبارڪ مون ڏانهن ڪري فرمايائون ته ملان بچا! نينگر کي سنو ۽ قوت بخشيندڙ طعام ڪاراء ته جوامرد ۽ طاقت وارو ٿئي! سندن فرمان موجب نينگر طاقت ۽ قوت وارو ٿيو!

78- نقل : غلام نبي فقير بروهي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن صاحبزاده ميان عبدالقادر شاه ننڍڙاڻپ ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن کان ليئون گهريو، پاڻ فرمايائون هن وقت ليئون ڪٿان ايندو؟ وڃي باغ ۾ ڳول ايتري ۾ هڪ شخص نذرانہ ۾ ليون اچي پيش ڪيا، پوء پاڻ صاحبزادي کي ليون ڏنائون!

79- نقل : ملان بچو منگريو عثمان دائي کان نقل ڪري ٿو ته مونکي دم

ڪشي جي بيماري هئي حضرت پير سائين قدس سره جن کي علاج لاءِ عرض ڪيم پاڻ خوش طبعي ۾ فرمايائون ته ليون ڪاء، مون سندن فرمان موجب ليون کائڻ شروع ڪيو، خدا پاڪ جي مهرباني سان بروقت خوش ٿي ويس پاڻ ڪرمن جي وصال کانپوءِ وري اها بيماري لاحق ٿي، ڏاڍو پريشان هوس، هڪ ڏينهن روضي انور کي بهاري ڏيندي غيب مان ليون نظر آيو، سمجهيم ته منهنجي بيماري جو علاج آهي، ليون کڻي ڪاڌم ته ڪامل شفا ملي وئي!

80- نقل : حرمين مان هڪ بي بي صاحبہ بيان فرمايو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين جن تندي ڄام ٽالپر ۾ مير بودي جي دعوت تي تشريف فرماتيا هئا جڏهن ٽالپرن جي حاويلي ۾ زيارت ڪرايائون ته مير صاحب جي پٽ مير ولي محمد سميت، سمورن حاضرين تي بي اختيار روئڻ جي حالت طاري ٿي وئي! هوش ۾ اچڻ کانپوءِ مير ولي محمد منهنجي معرفت پاڻ ڪرمن کان بي اختيار روئڻ جو سبب پڇايو؟ ٻانهيءَ جي عرض تي فرمايائون ته ڪامل جو وجود نور آهي، جڏهن نور جي ڀرت حاضرين مجلس تي پوي ٿي، تڏهن انهن ۾ بي اختيار روئڻ جي ڪيفيت پيدا ٿئي ٿي!

فصل ٽيون

اولياء ڪرام جون ڪرامتون

1- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: هڪ ڏينهن حضرت بي بي رابعه بصري رحمة الله عليها قافلي سان گڏجي هڪ گڏه تي سوار ٿي، حجاز شريف رواني ٿي، اتفاق سان وات ۾ سندس گڏه مري پيو ۽ بي بي صاحبہ اتي ويهي رهي، قافلي وارن کيس هلڻ لاءِ چيو، مگر بي بي بصري چيو ته، جنهن منهنجو گڏه ماريو آهي، اهو جيئرو ڪري ڏئي ته پوءِ توهان سان گڏجي هلنديس، نه ته هتي ئي ويٺي آهيان! قافلو روانو ٿي ويو ۽ بي بي صاحبہ اتيئي رهي پئي! پوءِ ان وقت الله تعاليٰ پنهنجي ڪامل قدرت سان مثل گڏه کي جيئرو ڪيو، پوءِ بي بي صاحبہ گڏه تي سوار ٿي اچي قافل کي پهتي ۽ مڪي شريف پهچي گڏه وڪڻي ڇڏيائين!

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته: خليفي ميان الهه رکيه عليه الرحمة چيو ته هڪ دفعي سفر ۾ سج لهڻ وقت، کير جو هڪ ڀريل پيالو نذراني ۾ مليو، ان وقت مونکي حديث شريف ياد اچي وئي ته هڪ ڏينهن ڪنهن صحابي سڳوري، حضور صلي الله عليه وسلم جن جي خدمت ۾ کير جو پيالو پيش ڪيو ته پاڻ ڪرمن پهريائين ان مان پيئائون بعد ۾ صحابين سڳورن کي ڏوٽي پياريائون، تڏهن به کير جو پيالو ساڳي طرح ڀريل رهيو! خليفي صاحب چيو ته: منهنجي دل ۾ به خيال آيو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي متابعت خاطر هي کير به سڄي جماعت کي پيارڻ گهرجي، سو پهريائين مون پيئو، ان کان بعد جماعت کي پيئڻ لاءِ چيم، الله تعاليٰ جي مهرباني سان سڀني فقيرن کير پيئو، تڏهن به اهو پيالو ساڳي طرح ڀريل رهيو!

3- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حاضر هيس! پاڻ ارشاد فرمايائون ته: خليفو محمد حسين مهيسر عليه الرحمة هن دنيا مان رحلت ڪرڻ کانپوءِ به هر رات پنهنجي گهر واري وٽ جسماني حالت ۾ اچي ڪچهري ڪندو هو! هڪ دفعي پنهنجي زال کي چيائين ته جيڪڏهن تو هن راز کي ظاهر نه ڪيو ته تو وٽ هميشه ايندو رهندس. بعد ۾ سندس زال،

خليف جي ماءُ (پنهنجي سس) کي جو حقيقت ٻڌائي ته ان جو اچڻ بند ٿي ويو: الا ان اولياءُ الله لا يموتون ولا ڪن ينتقلون من دار الي دار (يعني خبردار الله تعاليٰ جا دوست نٿا مرن، بلڪ هڪ گهر کان ٻي گهر ڏانهن نقل مڪاني ڪري ويندا آهن)

4- نقل: هڪ دفعي قلات جي سفر مان موٽ تي، حضرت پير سائين قدس سره جن درياھ تان پيڙي ذريعي لنگهيائڻي، ملاحن جڏهن پيڙي هلائي، تڏهن پيڙي وڃي اوچتو گپ ۾ پيئي، پوءِ سڄي جماعت ۽ سادات ڪرام هيٺ لهي پيا ۽ پير سائين جن پيڙي جي مهري تي ويٺا رهيا، مان (جامع ملفوظات) تپ ۽ دستن جي ڪري سندن اڳيان وينو رهيس! ڪن فقيرن پيڙي جي رسن مان وٺي چڪيو ته ڪن فقيرن پيڙي کي پاسن کان زور ڏئي ٻاهر ڪڍڻ جي ڪوشش ٿي ڪئي! پر پيڙي ان گپ مان نڪرڻي ڪونه پئي! آخر ڪار جڏهن سڀئي عاجز ٿي بيهي رهيا، تڏهن پير سائين جن وٺي ٿي ويئي، پيڙي جي ڪلي ۾ هٿ وجهي پاڻ ڏانهن ڇڪيائون ته پيڙ گپ مان نڪري ٻاهر آئي ۽ پاڻي ۾ هلڻ لڳي، انهيءَ حالت جي ٻي ڪنهن کي به خبر ڪانه هئي، فقط مونکي خبر هئي جو سندن خدمت ۾ حاضر وينو هيس!

5- نقل: حيدر فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي ”الرابند“ (پربان لوءِ شريف کان الهندي ديهه آهي) کي درياھ اچي پاڻ لڳو، اتان جي زميندارن مون کان صلاح پڇي؟ آئون انهن ڏينهن ۾ مير غلام حيدر جو ڪمدار هيس! مون کين چيو ته: اها حقيقت حضرت پير سائين قدس سره جن کي وڃي پيش ڪيو! ان کانسواءِ ٻي ڪابه واھ ڪانه آهي! پوءِ اهي سائين ڪرڻ جي حضور ۾ آيا ۽ عرض ڪيائون ته حضرت! خدا واسطي اسان سان گڏجي درياھ جي ڪناري تائين هلو! پاڻ سندن عرض قبول فرمائي، درياھ جي ڪناري تي آيا، جتان زمين کي پاڻي رهيو هيو! پاڻ درياھ جي چيريل زمين جي ٽڪري تي ٻه رڪعتون نفل پڙهي، دعا گهريائون، پوءِ ان ڏينهن ئي درياءُ اها زمين ڇڏي ست ڪوه پري ٻي طرف وڃي وهڻ لڳو! جيڪو اڄ تائين وري ان جاءِ تي واپس نه آيو ۽ پاڻل زمين اڃا تائين ساڳي حال ۾ پئي آهي!

6- نقل: هڪ دفعي (پراڻي) درگاه مبارڪ کي درياءُ اچي پنج سو 500 وڪن کان به ويجهو پهتو! حضرت پير سائين قدس سره جن درياءُ جي ڪناري تي اچي ٻه رڪعتون نفل پڙهيائون ته ان ئي ڏينهن درياھ منهن ڦيرائي پنج

ڇهه ڪوهه پري، ٻي طرف وڃي وهڻ لڳو!

7- نقل: احمد خان پٽ مسو فقير نظاماڻي جو نقل ڪري ٿو ته، هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڇ جي سفر ۾ گهوڙي تي سوار هئا، اوچتو هڪ جاءِ تان تتر اڏاڻو، پاڻ ان جي پويان گهوڙو ڇڏيائون، آئون به پنهنجو گهوڙو ڊوڙائيندو پويان لڳو ويس، اوچتو ڏسان ته پير سائين جن ٻئي پير رکين مان ڪڍي، گهوڙي جي مٿان اڏامي تتر کي وڃي ورتائون!

8- نقل: خليفو حاجي آدم خان بروهي زهري (واقع قلات) جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن گندا واه ۾ تشریف فرماتيا هئا، مان ۽ خليفو قاضي غلام محمد بروهي بخارا جو رهندڙ به خدمت ۾ حاضر هئاسون، اتي هڪ هندو عورت، ماڻهو موڪلي پاڻ ڪرمن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته اسان وٽ به سائين جن تشریف آڻين؟ پاڻ ابلق گهوڙي تي سوار ٿي اوڏانهن روانا ٿيا، ۽ اسان به ساڻن گڏ هئاسون، رستي ۾ گهوڙي اهڙي شوخي ڪئي جو، نرا ڪڍي فقط ٻن پيرن تي بيهي رهيو! اسان ڊڄي وياسون ته مٿان پير سائين جن کي ڪا تڪليف نه اچي وڃي، انهيءَ فڪر ۾ هئاسون، اوچتو ڏٺو سون ته پاڻ هيٺ زمين تي بيٺا آهن!

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن، بودي فقير ٽالپر سان ڳالهه ڪئي ته، اسانجو هڪ مريد، ٽگيو نالي، سنڀاري جو رهندڙ هو، اتان جي سيدن سڳورن جي ساڻس دشمني هئي ۽ مٿس اجايا اعتراض ڪندا رهندا هئا، جڏهن اهو فقير وفات ڪري ويو، تڏهن انهن سيدن مان هڪ سيد صاحب ان جي جنازي سان گڏ قبرستان ۾ ويو! جڏهن کاندين ان کي قبر ۾ لاهي، لحد (سامي) سرن سان بند ڪري، پيرن طرف ڇڏيل دري مان ڪفن جي مٿان رکيل ڪپڙو ڪڍيائون، ڏسن ته اهو فقير لحد ۾ سيراندي طرف اٿيو ويٺو آهي ۽ انهن ڏانهن نھاري رهيو آهي! اهو واقعو ان سيد صاحب به ڏٺو، جنهن اچي پنهنجي عزيزن کي ٻڌايو، اها خبر ٻڌي اهي سڀئي سيد سڳورا دشمني ڇڏي اچي مريد ٿيا.

10- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي قلعي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، اتي (سنڌ جي اڳوڻي حاڪم) عبدالنبي ڪلهوڙي جا ٻه ماڻهو، هڪ سندس خادم ٻيو سندس وڪيل جوڻيجو، پاڻ ڪرمن جي

خدمت ۾ آيا، ۽ عبدالنبي ڪلهوڙي جي عاجزي ۽ پريشاني جو احوال پيش ڪري دعا جو سوال ڪيائون ته کيس ساڳئي طرح وري سنڌ جي بادشاهي ملي؟ پير سائين جن ان جي پريشان حوالي تي رحم فرمائي فرمايو ته: جيڪڏهن ڪلهوڙو شرعي ممنوعات، مثال طور ڪافرن کي مسلمانن مٿان حاڪم بنائڻ، مسلمانن کان ناجائز ٽيڪس وغيره وٺڻ کان توبه ڪري ۽ سنڌ جي سيدن سڳورن لاءِ روزينو مقرر ڪري، ۽ اسان کي اهو واعدو لکي مهر ڪري ڏي ۽ سڄي دل سان هائو ڪري ته (انشاء الله تعاليٰ) سنڌ جي حڪومت وري عبدالنبي ڪلهوڙي کي ملي ويندي! وڪيل عرض ڪيو ته حضرت! اهو ڪيئن ٿيندو؟ پاڻ فرمايائون ته ائين ٿيندو، جيئن ڪلهوڙن کان ميرن کي حڪومت ملي! پاڻ مٿيان شرط ڪاغذ تي لکي انهن کي ڏنائون، اهي ٻئي جڻا ته سڄي دل سان ذڪر وٺي مريد ٿي ويا ۽ اهو شرطن وارو ڪاغذ کڻي عبدالنبي ڪلهوڙي وٽ ويا، پر ان مهر ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ پير سائين جن جي توجه ۽ دعا کان محروم رهيو ۽ هو پڇاڙي تائين عاجز ۽ پريشان رهي مري ويو، اهڙي طرح سندس پويان به اتي ئي رهجي ويا ۽ پنهنجي وطن سنڌ ۾ واپس نه آيا! انهن نوئي مريدن جڏهن ڪلهوڙي جي بد بختي ڏٺي، تڏهن اهي اتان لڏي اچي مٽياري شهر ۾ ويٺا هئا!

11- نقل: محمد ذاڪر، ٽنڊي قيصر جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته مون هڪ پهريائڻ سبي حضرت پير سائين قدس سره جن کي پيش ڪيو، مگر کين ڪجهه سوڙهو ٿي پيو! پاڻ ان جي ڪشادي ڪرڻ جو حڪم فرمايائون، مون کي خبر هئي ته هڪ اگر جيترو به ڪپڙو پهريائڻ ۾ وڌيل ڪونه آهي، جو ان کي کولي ڪجهه ڪشادو ڪجي؟ بهرحال حڪم موجب پهريائڻ کي جو اڍيڙيم ته حيران رهجي ويس جو ضرورت جيترو ڪپڙو نڪري آيو.

12- نقل: جعفر فقير ملاح، جنهن حج نه ڪيو هو، پاڻ ڪريم ان کي حاجي جعفر ڪري سڏيندا هئا، پوءِ آخر حضرت پير سائين قدس سره جن جي ڪلام مبارڪ جي برڪت سان، سندن وصال شريف کان پوءِ ان کي حج ڪرڻ نصيب ٿيو.

13- نقل: هڪ ڀيري غلام محمد انڙ تي سرڪاري ٽيڪس جو قرض ٿي پيو هو، جنهن کي معاف ڪرائڻ جي ارادي سان هو، حضرت پيرسائين قدس سره جن کي، حيدرآباد جي حاڪم مير غلام علي ٽالپر وٽ ميڙ طور وٺي ويو. مير صاحب پير سائين جن جو ٻڌي، شڪار جي بهاني سان ٻاهر هليو ويو ۽ پاڻ ان دوران لاڙ جي فقيرن جون دعوتون ورتائون! پاڻ جڏهن تندي بهادر نظاماڻي پهتا، تڏهن بهادر فقير عرض ڪيو ته حضرت! مير غلام علي واپس ته آيو آهي، پر توهان جو ٻڌي وري شڪار تي وڃي ٿو! تنهن تي پاڻ فرمايائون ته: جنگهان يارن جي هٿ ۾ گمبت ڪيئن ويندي؟ پاڻ انوقت سوار ٿي، حيدرآباد ۾ سيد قاضي مقبول شاهه جي مسجد ۾ اچي لٿا، اها رمضان شريف جي پهرين تاريخ هئي، اتي جلال خان مري قدمبوسي لاءِ آيو، اهي پٺيان فضل محمد ٽالپر به پيگل چٽا پري کن آئي، نذرانو پيش ڪيو! حضرت پير سائين قدس سره جن انهن جي اچڻ مان نيڪ فال وٺندي فرمايو ته: پهريائين جلال ظاهر ٿيو، ان جي پٺيان فضل آهي! قدرت خدا جي جو، ان ئي ڏينهن مير غلام علي کي هڪ ڦرڙي نڪري پئي، جنهن ڪري هو شڪار تي وڃي نه سگهيو! غلام محمد انڙ عرض ڪيو ته حضرت! حڪومت جو خزانچي، قرض وصول ڪرڻ جي لاءِ منهنجي اهل عيال کي گرفتار ڪرڻ وڃي ٿو؟ پاڻ فرمايائون ته الله تعاليٰ وٽ ٽپ ۽ ٻيون به گهڻيون ئي بيماريون آهن! اهو خزانچي جڏهن سيوڻ ۾ پهتو، تڏهن اچي ٽپ ورتس ۽ ڪيترا ڏينهن اتي پيو رهيو، مير غلام علي به ڦرڙي سبب پنج ڇهه ڏينهن ڏاڍو پریشان ٿيو، تڪليف جي سبب پيرسائين جن ڏانهن دعا ڪرائڻ لاءِ خادم موڪليائين ۽ چورائي موڪليائين ته اچي دعا ڪرڻ فرمايو ته قرض معاف ڪيو ويندو! مير صاحب جا خادم رات جو هڪ ٻي جي پويان ايندا رهيا ۽ پاڻ انهن کي فرمايائون ته: سومهڻي کان بعد قرآن شريف جي منزل پڙهي پوءِ اينداسون! پاڻ سومهڻي پڙهي، منزل پوري ڪري، بعد ۾ مير صاحب وٽ تشريف آندائون، مير ڏاڍي عاجزي ڏيکاري ۽ غلام محمد انڙ کانسواءِ ديوان پارومل جو به قرض پنج سورييا هو، خود بخود لکت ۾ معاف ڪري ڇڏيائين! هي مڙيوئي پاڻ ڪرمن جي برڪت هئي! ان کان بعد پير سائين جن شفقت فرمائي مير جي ڦرڙي تي جيئن جو آگر مبارڪ رکي ته ڦرڙي ڦاٽي پئي! جنهن مان رت ۽ پونءِ وهڻ لڳي ۽ سور دفع ٿي ويو! مير غلام علي ٽالپر چيو ته ڦرڙي

جو ڦاٽڻ فقط قرض جي معاف ڪرڻ ڪري آهي، ڇو ته اڳ ۾ اگر رکڻ سان ڪجهه به نه ٿي پيو، قرض معاف ٿيو ته ڦرڙي ڦاٽي پئي! اها ڪرامت عاليه هر ننڍي وڏي ڌڻي ۽ ٻڌي، صبح جو حضرت پير سائين قدس سره جن مريدن جي دعوتن وٺڻ لاءِ، حيدرآباد مان روانا ٿي ويا!

14- نقل : حاجي احمد فقير ٽالپر نقل ڪري ٿو ته محمد فقير وساڻ کي، قضا الاهي سان ٻرهوڻ شهر ۾ (شاهه پور چاڪر کان ڏکڻ طرف) ڪيري (ساڻو) ٿيڻ جي بيماري ٿي پئي، فقير کيس جهولي ۾ وجهي، حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ کڻي آيا، پاڻ فرمايائون ته، محمد فقير کي چئو ته توکافيون چوڻ ڇڏي ڏيون آهن، تنهن ڪري اها بيماري ٿي آهي! ان ويڄاري پاسي ۾ سمهي ڪري ڪافي جاڀتي مصرعا پڙهيا، پڙهڻ شرط تندرست ٿي ويو ۽ جماعت سان گڏ طعام کائي روانو ٿي ويو!

15- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي سفر ۾ خير ڳڙهه (ابوالخير ڏاهري جو قلعو) کان روانا ٿي، تڏو قلعو کان ٿيندي، ريگستان ۾ منزل انداز ٿيا! اهو مفاصلو اٺن پهرن جو هو، انهيءَ سڄي سفر ۾ پاڻي ۽ آباديءَ جو نالو نشان نه هو، فقط ريگستان ئي ريگستان هو! اتي فقيرن کي ڪجهه طعام هٿ آيو، اتان روانا ٿي بلڪل غير آباد ۽ ريگستان جي هڪ منزل رامڳڙهه (جيڪا اٺن پهرن جي منزل هئي) ۾ لهي پيا، جتي طعام جو بظاهر ڪو انتظام ڪونه هو، اٺل فقير حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرات! جماعت سخت بڪايل آهي، هن غير آباد ٻرپٽ ۾ بني قائم فرمايو؟ پاڻ جواب ۾ هي لفظ فرمايائون: ٻر ٻه بازار آهي، جتي ديرو دوست جو“ ان کان بعد اتان سوار ٿي هڪ ويران ٻرپٽ ۾، پاڻي جي چشمي تي لهڻ فرمايائون اتي پاڻ ڪرمن جي برڪت سان قسمن قسمن طعام، کير ۽ ڌوڻرا اچي ويا، جو سڄي جماعت کائي ڊوڪيو ۽ طعام بچي پيو، جيڪو رواني ٿيڻ وقت اتي ڇڏي روانا ٿياسون!

16- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته: حضرت مخدوم صاحب رحمة الله عليه جن جي هڪ ڪرامت هيءَ به هئي ته پيادل هلندي سندن پيرن مبارڪن تي ڪڏهن به مٽي يا غبار ڪونه لڳندو هو! پوءِ پلي رستو ڏوڙ وارو چونه هجي!

17- نقل : هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته

حضرت مخدوم صاحب قدس سره (پريالوئي) جو فرزند محمد فريد، شڪاري ڪتا رکندو هو، هڪ ڏينهن ڪنهن طرف شڪار ڪرڻ لاءِ ويو ٿي، اتفاق سان شهر جي هڪ ماڻهوءَ جي گڏهه جو ڦر، نينگر جي ڪتن ماري وڌو، گڏهه جو مالڪ حضرت مخدوم صاحب وٽ دانهين آيو، مخدوم صاحب جوش ۽ جلال ۾ اچي فرمايو ته اهڙو اولاد هن زماني ۾ ڪنهن کي به شال نه هجي! پوءِ ٿورن ڏينهن اندر صاحبزادي رحلت فرمائي! انا لله وانا اليه راجعون.

18- نقل: حضرت پيرسائين قدس سره جن قلات جي سفر کان موت تي ديهه شادي (گندا واهه جي ڀرسان هڪ ڳوٺ) ۾ لٿا هئا، اتان جا ماڻهو، ٽي سال مينهن نه وسڻ ڪري سخت پريشان هئا ۽ بڪن ۾ وقت ٿي گذاريائون! حضرت پير سائين قدس سره جن کي ڏسي ڏاڍا خوش ٿيا، پوءِ فقيرن لاءِ حال آهرطعام آندائون ۽ گهوڙن لاءِ گاهه، داڻو به ڪڍي آيا! اچي پاڻ ڪريمن کي عرض ڪيائون ته حضرت! اسان توهان جي آمد مبارڪ جا مشتاق هئاسون، هاڻي اهڙو توجه فرمايو جو تنگي ختم ٿئي ۽ سڪوڻ ٿئي ٿئي؟ پاڻ سڳورن رحم فرمائي، دربار خداوندي ۾ دعا لاءِ هٿ مبارڪ ڪڍي فقط هن طرح فرمايو ته: اسان کي رڻ پٽ لنگهڻ جي مهلت ملي؟ ان کانپوءِ پاڻ سوار ٿي رڻ پٽ کان لنگهي، جڏهن مقام ”وڏهه“ وٽ پهتا، تڏهن مينهن وسڻ شروع ٿي ويو، ايتري قدر وسيو جو، اسان جيستائين درگاهه مبارڪ تي پهتاسون، تيستائين بارش هلندي رهي!

19- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته ڪو بزرگ هو جنهن جي هڪ معتقد وفات ڪئي، وفات وقت ان پنهنجي پٽ کي وصيت ڪيائين ته سئو روپين جون جيڪي به همپاڻيون آهن، انهن مان هڪ فلاڻي بزرگ (جنهن جو هو معتقد هيو) کي نذرانو ڏجانءِ، ۽ ٻي پنهنجي ڪم آڻجانءِ، پٽ وصيت جي ابتڙ ٻنهي همپاڻين کي پاڻ خرچڻ جو ارادو ڪيو! اتفاق سان ان شهر جو ڪوتوار جيڪو نه صرف انهي بزرگ جون شڪايتون ڪندو هو، بلڪ هو هر صوفي کان بي اعتقاد هو، سوانهيءَ چوڪري تي ڪنهن سبب ڪري ڪاوڙيو، ۽ کيس قيد ڪيائين ۽ هڪ همپاڻي به انهي کان ڪسيائين! ان ڏينهن بزرگ جو بورچي، بزرگ وٽ حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! اڄ بورچي خاني ۾ ڪجهه به ڪونهي تنهن تي بزرگ فرمايس ته وڃ فلاڻي ڪوتوار کان ڪجهه وٺي اچ؟ بورچي ويچارو عجب ۾ پئجي ويو ته

ڪوٽوار ته بي اعتقاد ۽ ظالم آهي! پر بزرگ جي حڪم موجب ڪوٽوار کان وڃي اهڙي گهر ڪيائين؟ ڪوٽوار چيو ته: فقير ماڻهو ته حلال ڪائيندا آهن، مون اڄ ظلم ڪري هڪ ماڻهو کان سو رپين جي همياڻي ڦري آهي سا ڪٿي وڃ! بورچي سو رپيا بزرگ وٽ ڪٿي آيو! بزرگ فرمايس ته وڃي ڪم ۾ لڳاء! جڏهن اهو چوڪرو ڪوٽوار جي قيد مان ڇٽو، تڏهن خيال آيس ته اها بزرگ جي ڪرامت ۽ پت هئي، سو ٻي همياڻي جيڪا وٽس هئي اها ڪٿي اچي بزرگ کي پيش ڪيائين ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! هڪ سو رپين جي همياڻي توهان جي ملڪ هئي اها ته ڪوٽوار ڪسي ويو ۽ هي ٻي همياڻي منهنجي آهي اها حاضر آهي، قبول فرمايو؟ بزرگ فرمايس ته اها تون واپس ڪٿي وڃ، اسان واري همياڻي، اسان کي ملي ويئي آهي!

20- نقل: حسن فقير نظاماڻي، تندي بهادر جو رهندڙ، نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن کان، سندن سفر ۾ هڪ عورت ذڪر وٺڻ لاءِ پنهنجي گهران نڪتي، وات ۾ هڪ هنڌ نه آبادي هئي ۽ نه پاڻي، اتي کيس ڏاڍي اڃ لڳي، جنهن سبب بي وس ٿي، ڪري پئي ۽ ساهه تان آسرو ڪٽي ويئي! ڏسي ته هڪ شخص پاڻي جي مشڪ سان ظاهر ٿيو، جنهن اچي ان کي پاڻي پياريو ۽ عورت کائينس نالو پڇيو، چيائين ته ڍول نالو اٿم! جڏهن اها عورت حضور ۾ اچي پهتي، تڏهن ماڻهن جي گهڻائي ڪري پري بيٺي رني، پير سائين جن فقيرن کي فرمايو ته ان کي جاءِ ڏيو، پاڻ سندس نالو وٺي فرمايائونس ته امان! اڳتي اڃ! جڏهن اڳيان اچي حاضر ٿي، تڏهن پاڻ فرمايائونس ته، ڍول ڪٿي ڇڏيئي؟ بس ايتري پڇڻ سان وجد اچي ويس ۽ جذبي ۾ بيهوش ٿي وئي!

21- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن پتارو کان دعوتون وٺي، ڪڇ ڀڄ ڏانهن روانا ٿيا، رات جو ”ٻيڙ شهر“ ۾ لٿا، مون کان شهر جو نالو پڇيائون؟ مون عرض ڪيو ته، ٻيڙ! نالي ٻڌڻ سان، پاڻ حيران ٿي ويا، عرض ڪيم ته حضرت! ڪهڙو سبب آهي؟ پاڻ فرمايائون ته فال ڪندا ٿي وئي! ان کان بعد پاڻ ڀڄ شهر ۾ فتح محمد جي جاءِ تي آيا، اتي فرمايائون ته ”عاقبت فتح محمدي است“ يعني آخر فتح محمدي آهي! ڀڄ ۾ سومهڻي جي وقت پهتا هئا، اتي دعوت جو انتظام عبدالله فقير لوهار ڪيو هو! هسراج هندو جيڪو اتان جو حاڪم هو، تنهن فتح محمد واري جاءِ، جنهن ۾ پير سائين جن لٿل هئا، تنهن کي گهيرو ڪرائي چيو ته، جاءِ مان نڪري وڃو؟ جو

اسان کي ٻڌڻ ۾ آيو آهي ته راءِ راڌڻ سنڌ مان مسلمانن جي فوج گهراڻي آهي جيڪو پاڻ به مسلمان ٿئي ٿو ۽ پڇ جو قلعو انهن جي حوالي ڪندو ۽ راءِ راڌڻ جي سپاهين هٿان قلعي جا پهريدار مارجي به پيا هئا!

پاڻ ڪرمن اها ڳالهه ٻڌي پنهنجي رب جي رضا سمجهي، بنا ٿال متول جي فقيرن جي جماعت وٺي پڇ کان ٻاهر نڪتا ۽ اور پرو شهر (پائور لڳ) جي هڪ بزرگ ناري عليه الرحمة (جيڪو حضرت شاهه عبدالڪريم بلڙي واري جي سلسلي جو مريد هو) پاڻ ڪرمن جي دعوت ڪئي. اتي هسراج هندوءَ کجهن جمعدار جي ذريعي، پير سائين جن سان معذرت ڪندي، پنج سو ڪوربون (ڪڇ پڇ جو هڪ سڪو) موڪليون مگر پاڻ هندوءَ جي هديه کي رد ڪندي، بزرگ ناري عليه الرحمة کي فرمايائون ته: اهي پنج سو ڪوربون هسراج هندوءَ کي واپس ڏيو ته، ضرورت وقت ڪم اچنس ۽ چورائي موڪليوس ته يقين سمجهه ته توفيقين کي قلعي مان ٻاهر ڪڍايو آهي، تون به ان قلعي ۾ نه رهندين، پير سائين جن جي ڪامل ڪرامت سان، هسراج پڇ ۾ وري نه آيو ۽ پڇ جي حسرت ۾ مري ويو ۽ فتح محمد وري پاڻ ڪرمن جي نيڪ فال وٺڻ سان پڇ جو قلعو فتح ڪري ورتو ۽ آخر تائين پڇ جو حاڪم رهيو ۽ سڄو ڪڇ ان جي هٿ ۾ هيو فقط ”مڏئي بندر“ هسراج هندوءَ جي هٿ ۾ هو، پوءِ ان ڏينهن کجهن جمعدار پير سائين جن کان ارشاد جي دولت حاصل ڪري روانو ٿي ويو!

22- نقل: قاضي سلام الله نصرپور جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته مان پنهنجي پيءُ سان گڏجي خليفي ميان الهه رکيي عليه الرحمة ڏانهن ويس ٿي، رستي ۾ درياھ جي ڪناري تي، خليفي صاحب جا ٻارنهن ڄڻا مريد مليا، جيڪي خليفي صاحب جي زيارت لاءِ درياھ پار ڪري رهيا هئا، مون ۽ ٻين گهڻن ماڻهن ڏٺو ته انهن کي پاڻي سيني کان مٿي نه چڙهيو ٿي!

23- نقل: موسيٰ فقير نظاماڻي، ٽنڊي بهادر جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري منهنجي ٽڙي ۾ ڏاڍو سور پيو، مون حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت اقدس ۾ عرض ڪيو ته! حضرت! ٽڙي ۾ سور اٿم دعا فرمايو؟ پاڻ شفقت فرمائي درد جي جاءِ تي هٿ رکي مهتيائون! مون عرض ڪيو ته حضرت! ماڻهو چون ٿا ته تون ٻچي ٿيندين؟ پاڻ وري هٿ مبارڪ سان ڏاڙهي جي جاءِ تي مهتي، ارشاد فرمايائون ته تنهنجي ڏاڙهي، تنهنجي پيءُ جي

ڏاڙهي جهڙي گهاٽي ٿيندي! پوءِ سندن دعا سان ٿڙي جو سور به ڇڏي ويو ۽ ڏاڙهي به گهاٽي ڄائي!

24- نقل: يوسف فقير ناهيو، پاڏ جو (چچ جي ڀرسان) رهندڙ نقل ڪري ٿو ته، هڪ ڀيري درگاه مبارڪ تي، حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ، حاضري جي سعادت حاصل ٿي، پاڻ پڇيائون ته: خليفو (جامع ملفوظات) ڪٿي هو؟ مون عرض ڪيو ته خليفو ڪيبرائي ۾ مائي ڪپوري وٽ ترسيل هو! حالانڪ خليفو نصرپور ۾ رهيل هو! پاڻ ڪريم آڏو ڪوڙ ڳالهائڻ سبب وات ۾ ڦرڙي نڪري پئي، ۽ تڪليف وڌندي وئي، بي صحبت ۾ دوبارو، جڏهن خليفو صاحب بابت پڇيائون ته مون ٺهليت نيازيءَ سان عرض ڪيو ته حضرت خليفو کي نصرپور ڇڏي آيو آهيان، پاڻ مرڪي ماڻ فرمايائون ۽ ٿوري دير گذرڻ بعد وات واري ڦرڙي ختم ٿي وئي! مون يقين ڪيو ته وات ۾ ڦرڙي نڪرڻ ۽ وري يڪدم تندرست ٿيڻ پير سائين جن جي ڪرامتن مان هڪ ڪرامت آهي!

25- نقل: فضل فقير نظاماڻي، بهادر فقير ڪوڪر کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن اسان جي دعوت وٺي اڳتي هليا ته وات ۾ نيڪ سواري جي اڳيان هڪ فقير کي نانگ ڏنگي وڌو، جيڪو هلڻ کان بس ٿي ويو! پاڻ ڪريم اخلاق محمدي علي صاحبها الصلوات والسلام مطابق ان مسڪين تي رحم فرمائي پڇائونس؟ فقير عرض ڪيو ته حضرت نانگ ڏنگيو آهي! ان وقت رحمت جو درياءُ جوش ۾ اچي ويو، پاڻ گهوڙي تان لهي لڀ مبارڪ ڏنگ واري جاءِ تي مڪيائونس ته فقير ان وقت ئي صحت مند ٿي، گهوڙي جي اڳيان، فقيرن سان گڏ ڍڪڻ لڳو!

26- نقل: فضل فقير تندي بهادر جو رهندڙ پنهنجي پيءُ خدا بخش نظاماڻي کان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن اسان جي ديهه ۾ دعوتن تي رونق افروز ٿيا هئا، منهنجو وڏو ڀاءُ بودو فقير، کين، گهر ۾ زيارت ڪرائڻ لاءِ وٺي آيو! طعام به حاضر ڪيائين، پاڻ ڪريم طعام استعمال ڪري رهيا هئا ته اسانجي ٻانهي مائي بختي مونکي حضور ۾ ڪٿي آئي، جو ان وقت آئون ننڍڙو هيس! تنهن تي منهنجي پيءُ ٻانهي کي چيو ته هن کي هٿ ڇو ڪٽي آئين؟ پاڻ فرمايائون ته فڪر نه آهي، ڀلي وينو هجي! ننڍڙائپ ۾ مون کي ڪير ۽ مڪڻ نه وڻندا هئا، زور سان ڪارائيندا هئا، مگر ان ڏينهن

27- نقل : سائين ڏنو فقير لاکو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سيدپور (چاڪر هالا جي اڀرندي طرف) ۾ شڪار فرمايو، اتفاق سان هڪ وڻ ۾ تتر ڏسڻ ۾ آيو، پاڻ گهوڙو ڊوڙائي ان وڻ وٽ آيا ۽ فرمايائون ته تتر ڪٿي آهي؟ عرض ڪيم ته حضرت! هن وڻ ۾، پاڻ فرمايائون ته: ڏسجانءِ متان نڪري وڃي! پوءِ پاڻ اگر مبارڪ سان اشارو ڪري فرمايائون ته: جهرڪي نڪري اچ؟ ان فرمان تي تتر نڪري آيو ۽ اڳ ۾ صاحبزادي ميان محمد حسن تتر پڪڙيو ۽ پوءِ ٻين صاحبزادن به هٿ ڳنڍيا، پاڻ فرمايائون ته: پهريائين ڪنهن هٿ وڌو هو؟ صاحبزادي ميان محمد حسن عرض ڪيو ته مون! اي عزيز عجب آهي جو پکي ماڻهن کان ٻيڄن ۽ لکن مگر حضرت پير سائين قدس سره جن کان ٿيڻ جي بجاءِ سندن حڪم تي حاضر ٿيو وڃن پيا!

28- نقل : فتح محمد نظاماڻي چوي ٿو ته هڪ ڀيري درگاه مبارڪ تي حاضر ٿيس ۽ ان وقت آئون مريد ڪونه ٿيو هوس، منهنجي سوت محمد حسين مونکي مريد ٿيڻ لاءِ چيو، پر مون انڪار ڪري ڇڏيو، رات جي وقت حضرت پير سائين قدس سره جن کي زور ڏئي رهيو هيس ته مونکي سندن بدن مبارڪ مان مشڪ جي خوشبوءِ اچي رهي هئي! مون عرض ڪيو ته حضرت! مون کي مريد ڪيو؟ پاڻ ڪرم فرمائي سلسلي ۾ داخل فرمايائون! پوءِ جيترا ڏينهن درگاه مبارڪ تي هيس ته اها خوشبوءِ منهنجي بدن مان نه وئي!

29- نقل : ابراهيم فقير نظاماڻي جهالار جو رهندڙ سيد قاضي مقبول شاهه حيدرآباد واري کان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي مريدن هٿان اتفاقاً هڪ شخص، باده قوم جو مارجي پيو! اها خبر مير فتح علي خان سنڌ جي حاڪم کي به پئجي وئي، مقتول جا مائٽ بدلي وٺڻ لاءِ تيار ٿي ويا! مير فتح علي خان شرعي فيصلو ڪرڻ ۽ قصاص وٺرائي ڏيڻ لاءِ مون کي چيو! انهن ڏينهن ۾ پير سائين جن به حيدرآباد تشریف فرما ٿيا هئا، سندن خدمت ۾ مريدن عرض ڪيو ته حضرت! ماڻهو اتفاق سان مري پيو آهي ۽ معاملو، مير صاحب تائين پهچي ويو آهي! جيڪو قصاص وٺڻ کان ڪونه مڙندو! تنهن لاءِ دعا فرمايو ته مقتول جا وارث جيڪي عيوضو (ڏنڊ وغيره) وٺڻ لاءِ تيار آهن، اهي پنهنجي راءِ تي قائم رهن ۽ قصاص کان به

آزادگي ملي ۽ مير صاحب به ڪنهن طرح ان تي راضي ٿي وڃي. پاڻ ڪرمن جي عجيب ڪرامت جو، مير فتح علي خان ازخود مون کي (سيد قاضي مقبول شاهه کي) گهرائي چيو ته: قصاص نه وٺايو، بلڪ پنهي ڌرين کي پاڻ ۾ راضي ڪرائي ڇڏيو، پوءِ انهن کي پاڻ ۾ راضي ڪري قصاص کان بغير صلح ڪرائي ڇڏيم!

30- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن هن فقير جي دعوت تي تشريف فرمائيا هئا، اتان سيد قبول محمد شاهه جي دعوت قبول فرمائيو ٿيس ويا، جيئن ته سيد صاحب پر ٽڪلف طعام تيار ڪرايا هئا، پير سائين جن مون کي حڪم فرمايو ته: اسان کي زڪام آهي، سيد سڳورا طعام ۾ گهر گهڻو وجهندا آهن، توهان منهنجي لاءِ ۽ وڏي صاحبزادي ميان خليفه الله لاءِ ڪجهه منگن جي دال تيار ڪرائي اچو! فقير حڪم موجب چوٿائي منگن جي دال ۽ ٻن پاتين اتي جون مانيون تيار ڪرايون. ۽ پير سائين جن کي سومهڻي نماز کان بعد، نون مريديائين کي تلقين ڪرڻ ۽ طعام واپرائڻ لاءِ گهر هلڻ واسطي عرض ڪيم؟ پاڻ ڪريم پنهنجي بزرگوار پائرن، صاحبزادن سڳورن ۽ جماعت جي معزز فقيرن سان گڏجي گهرايا! مون جو ڏٺو ته جماعت تمام گهڻي آهي ۽ طعام پورو پيو، سو، سوچڻ لڳس ته هي طعام ڪيئن پورو ٿيندو؟ ۽ گهر ۾ وڌيڪ هڪ ڊاٽو به موجود ڪونه هيو جو ڪٿي ٻيو طعام تيار ڪرائي وڃي ها! پر پوءِ سڀني کي گهر ۾ وٺي، طعام پٽن ٿانون ۾ وجهي پير سائين جن جي خدمت ۾ آڏو اچي رکيم! پاڻ سڀني کي گڏجي کائڻ جو حڪم فرمائي، پاڻ به ساڻن واپرائڻ ۾ مشغول ٿي ويا کائڻ جي دوران، هن فقير کي فرمايائون ته خليفه! اسان کي لاڙ جي زبان نه ٿي اچي، تون اسان کي سيکار؟ پوءِ پڇيائون ته: اوهان لاڙيچا سڀيري ڇاڪي چوندا آهيو؟ عرض ڪيم ته حضرت! ”سڀيري“ ٻن وقتن جي دعوت چوندا آهن! اهڙي طرح خوش طبعي فرمائيندا رهيا ۽ دال ماني واپرائيندا رهيا، پاڻ ڪرمن ۽ جمل حاضرين جماعت، ڍٽو ڪري کاڌو ۽ سندن برڪت سان طعام بچي پيو، جيڪو سمورين عورتن کي ورهائي ڏنو سون پر اڃا به بچي پيو، پوءِ ائون ۽ ميرڻ فقير، جيڪي جماعت جي خدمت ۾ مشغول هئاسون، تن بچيل ماني مان ڍٽو ڪري کاڌو سون!

31- نقل: رمضان فقير سهتو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ

تي حاضر هيس تي چار ڏينهن لڳاتار مينهن وسي پيو! هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن اشراق کان بعد چند فقيرن سان گڏ مسجد شريف ۾ ويٺا هئا ۽ مينهن وسي رهيو هيو! پاڻ فرمايائون ته: اڄ هتان جي ڪورين مان ڪوبه نه آيو آهي! الائي ڪهڙي ڪم ۾ مشغول آهن؟ بس هاڻ اسان هٿ ڪونه ٿا رهون ۽ مدينه منور وڃون ٿا! ايتري ۾ هڪ ڪوري فرياد ڪئي آيو ته حضرت! گهڻي مينهن وسڻ ڪري اسانجا گهر ڊهي ويا، ۽ ٻچا بک ٿا مرن؟ پاڻ فرمايائون ته: هي ماڻهو پهريائين مينهن گهرن ٿا، پوءِ بيزار ٿيون پون، اهو ارشاد فرمائي، مسجد شريف جي صحن ۾ اچي، انگريز مبارڪ سان آسمان ڏانهن اشارو ڪري ڪجهه لکيائون ۽ ڪجهه پڙهيائون ته بروقت مينهن بيهي ويو ۽ جهڙ به لهي ويو!

32- نقل: فتح محمد نظاماڻي چوي ٿو ته، الهه داد نظاماڻي هڪ پيري مونڪي چيو ته مرداني طاقت کان، شادي کانپوءِ ويهي ويو آهيان، ڪنهن طبيب کان ڪا دوا وٺي ڏي ته استعمال ڪيان؟ مون کيس چيو ته آزمائيل دوا ڪابه ڪانه آهي، مگر حضرت پير سائين قدس سره جن جي لپ مبارڪ جيڪڏهن چئين ته پوءِ تنهنجو ڪم ٿي ويندو، سو ان ايشن ڪيائين، پوءِ پير سائين جن جي مبارڪ لپ سان سندس طاقت بحال ٿي وئي، جو ڪيترن ٻارن جو پيءُ ٿي پيو ۽ اڃا تائين سگهو متارو آهي!

33- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي نظاماڻين ۽ لاشارين ۾ جهڳڙو ٿي پيو، انهن ڏينهن ۾ آئون گهڻي جذبي ۽ حضرت پير سائين قدس سره جن جي محبت جي غلبي ڪري، پيادل درگاهه مبارڪ تي ايندو ويندو هيس، بهادر خان لاشاري هڪ ٻه دفعو، درگاهه شريف ڏانهن ويندي، خون جي عيوض (پلانڊ) وٺڻ لاءِ منهنجي پٺيان پيو هو، پر مون سان ملاقاتي ٿي نه سگهيو! اهو سڄو معاملو پير سائين جن کي پيش ڪيم! پاڻ گهڙي ڪن مان فرمائي، ارشاد فرمايائون ته: اي يار! هن کان پوءِ اهو خيال دل تان لاهي ڇڏجانءِ؟ قدرت خدا جي ٿورن ڏينهن کانپوءِ، بهادر لاشاري، پنهنجي سهري سان ڪنهن ڳالهه تي وڙهي پيو ۽ سهري جي هٿان قتل ٿي ويو:

دشمن ۾ ڪند چون مهربان باشد دوست- در ظل خود خوش نگاهدار اوست
(دشمن ڇا ڪندو، جڏهن جو دوست مهربان هجي! پنهنجي پاڇي ۾ ڀلو حفاظت ڪرڻ وارو اهوئي آهي)

34- نقل: يعقوب فقير ناهيو، نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن درياھ پار روانا ٿيا ۽ هي ٻانهو به ساڻن گڏ هيو، ٽهڙي شهر ۾ ڪن فقيرن جي دعوت وٺي پٽن تي اچي پيڙي ۾ سوار ٿيا ۽ پيڙي رواني ٿي! جڏهن وچ درياھ ۾ پهتي، تڏهن ونجهه هٿن سان پيڙي کي هيٺان سوراخ ۾ پيو ۽ پيڙي پاڻي سان، پر جي ٻڌڻ لڳي! هر هڪ ماڻهو پنهنجا ڪپڙا مٽي تي رکي ترڻ جي تياري ڪئي! مگر پاڻ قرآن شريف جي تلاوت ۾ مشغول هئا ۽ تلوار سندن چيلهه مبارڪ سان ٻڏي پئي هئي! گل فقير ناهي ۽ ٻين ماڻهن ملاحن کي پي پيڙي ڪاهي آڻڻ لاءِ سڏ ڪيا؟ حاجي مهر ڪونري برادر حاضر ٿي جتي مبارڪ لاهڻ جو ارادو ڪيو ۽ پيڙي جي ٻڌڻ جي حقيقت بيان ڪيائين! پاڻ ڪريم ارشاد فرمايو ته: پنهنجي خواهش جي ڪري ڪاڏي وڃون؟ جيڪا رب جي رضا، اها اسان لاءِ راحت جان آهي! ان کان بعد فرمايائون ته: هڪ ماڻهو درياھ ۾ لهي ڏسي ته پاڻي ڪيترو آهي؟ سندن فرمان موجب، هڪ ماڻهو لتو جنهن کي پاڻي گوڏي تي مس آيو، پوءِ سڀئي ماڻهو پيڙي مان هيٺ لهي بيٺا ۽ گهوڙن کي به هيٺ لائون ۽ درياھ جي هن طرف آندائون پيڙي جي سوراخ کي اجرڪن ۽ پتڪن سان مضبوط بند ڪري، هٿن ۽ وٽن سان پاڻي ٻاهر ڪڍيائون، پوءِ پيڙي هلڪي ٿي پئي ۽ پاڻي ۾ هلڻ لڳي! ان وقت پير سائين جن ۽ ٻيا پيڙي ۾ سوار ٿيا! مون کان پڇيائون ته، تو ڪيتريون رڙيون ڪيون؟ مون عرض ڪيو ته ٻه ڀيرا پاڻ فرمايائون ته رات جيڪي ڪارڪون ورهائجي رهيون هيون، تو انهن مان ٻه دفعا ورتيون هيون، تڏهن تو ٻه ڀيرا رڙيون ڪيون پوءِ سندن برڪت سان پيڙي هلي ڪناري سان لڳي.

35- نقل: سيد ڪمال شاهه، نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن جي دعوت جهلیم، جنهن لاءِ مون وٽ يارهن ٽوبا چانور ۽ ڏهه سير گيهه موجود هو! موسيٰ فقير نظاماڻي چيو ته جماعت تمام گهڻي آهي ۽ سامان تمام ٿورو آهي! پاڻ ڪريم فرمايو ته: جو ڪجهه موجود آهي، وڃي پچراءِ انشاءِ الله العزيز گهڻو ٿي پوندو! سومون وڃي طعام تيار ڪرايو، پاڻ تشریف وٺي آيا ۽ اچي فرمايائون ته فقيرن کي ڪارايو پوءِ سندن برڪت سان، فقيرن جي جماعت ۽ ٻين ماڻهن ڏٺو ڪري ڪاڏو ۽ ڪيترائي ماڻهو گهرن لاءِ به کڻي ويا ته ٻه پڪل طعام ساڳي طرح بچيو رهيو! اي عزيز سندن هي مهربانيون ۽ برڪتون ۽ بي انتها تصرفات، لکڻ کان ٻاهر آهن:

قلم در تحرير آن لنگ، و زبان تقرير آن گنگ!

(قلم ان جي لکڻ کان قاصر ۽ زبان بيان ڪرڻ کان گونگي آهي!)

36- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ويو ته حضرت! حضرت شاه شمس الدين تبريزي رحمة الله عليه جڏهن بادشاهه جي پٽ جيارڻ لاءِ ٻه ڀيرا قمر باذن الله (الله جي حڪم سان اٿ) چيو ته بادشاهه جو پٽ جيئرو ڪونه ٿيو! پوءِ ٽئين ڀيري جڏهن بزرگ جوش سان : قمر باذني (منهنجي حڪم سان اٿ) فرمايو، تڏهن جيئرو ٿي پيو ته ان جو سبب ڇاهو؟ جواب ۾ ارشاد فرمايائون: قمر باذن الله، ڇوڻ وقت حضرت تبريزي قدس سره جي نظر پنهنجي هستي تي هئي! مگر قمر باذني، ڇوڻ وقت موهوم هستي حق ۽ گم هئي، تڏهن بادشاهه جو پٽ جيئرو ٿي پيو! اي عزيز! هن جي مطابق ڪنهن بزرگ ڪهڙو نه سٺو فرمايو آهي:

من غي گويم انا الحق يار ميگويد بگو- چون غي گويم، مرا دلدار مي گويد بگو
(مان ان الحق (آءٌ حق آهيان) نٿو چوان، پريار چوي ٿو ته چؤ! پر جي نٿو چوان ته يار، وري به چوي ٿو ته (ضرور) چؤ)

از خودي رستي هم حق گشته - رفت ظلمت نور مطلق گشته

(جڏهن خودي کان چٽندين، تڏهن سڄو حق ٿي ويندين، اونداهي هلي ويندي ۽ مطلق نور ٿي ويندين.)

37- نقل : حضرت پير سائين نجر ڌڻي رحمة الله عليه فرمائيندا هئا ته محمد حسين فقير ڌاريجو حضرت پير سائين قدس سره جن کي پنهنجي ڳوٺ (ديھ ڪنگري جيڪا موجوده درگاه مبارڪ کان ڏکڻ طرف بلڪل متصل اڃان تائين موجود آهي) دعوت ڪري وٺي آيو، انهن ڏينهن ۾ مينهن نه وسڻ ڪري، گهڻي تڪليف هئي! دعوت ۽ پاڻ ڪرڻ کي عرض ڪيو ته حضرت! مينهن نه وسڻ سبب تمام گهڻي تنگي آهي! دعا فرمايو؟ پاڻ هٿ مٿي ڪڍي دعا فرمايائون! پوءِ سندن توجه مبارڪ سان بروقت هڪ ڪڪر ظاهر ٿيو، جيڪو سڄي آسمان تي پڪڙجي ويو ۽ گوڙيون ۽ ڪنوڻيون ٿيڻ لڳيون! پاڻ واپس درگاه مبارڪ ڏانهن موٽيائي ڪونه ته مينهن ايتري قدر وٺو، جو پاڻي ڳوڏي، چيلهه جيترو ٿي ويو!

38- نقل : حضرت پير سائين نجر ڌڻي رحمة الله عليه فرمائين ٿا ته، شهيد فقير لاڙڪ چيو ته هڪ دفعي مون عرض ڪيو ته حضرت! حڪومت جا

ماڻهو زور پيا پرين ته آبادي گهڻي پوڪيو! حالانڪ مينهن اڃان تائين نه وسيو آهي ۽ درياھ جو پاڻي به گهٽ ٿي ويو آهي ۽ پاڙي جا جاگيردار، پنهنجي زمين کي آباد ڪرائڻ لاءِ پاڻي مٿي روڪيو وينا آهن، دعا فرمايو ته حاڪمن جي حڪم کان آزاد ٿيون ۽ فصل به سنو ٿئي؟ پاڻ ان وقت ئي دعا فرمايائون! الله تعاليٰ جي فضل سان بروقت مينهن وسي پيو ۽ تمام گهڻو پاڻي جاري ٿي ويو، ايتري قدر جو ٻوڏ جو خطرو ٿي پيو! وري حضرت پير سائين قدس سره جن کي ٻوڏ کان بچاءُ جو عرض ڪيم، پاڻ دعا فرمايائون سندن دعا جي برڪت سان ٻوڏ کان به بچي وياسون ۽ آبادي لاءِ پاڻي به ڪافي ٿي ويو!

39- نقل: حمل فقير گهمرو نقل ڪري ٿو، حضرت پير سائين تهر ڏئي رحمة الله عليه جي خدمت ۾ هڪ شخص ڳالهه ڪئي ته منهنجا وار تمام ڊگها هئا سو فقيرن مون کي وٺي حضرت پير سائين قدس سره جن جي آڏو آئي وار ڪترڻ گهريا! پاڻ ڪرمن فرمايو ته: ڇڏيوس انجا وار شرعي حد تي ڪٽيل آهن! پوءِ سندن فرمان موجب ٿوري وقت کانپوءِ منهنجي مٿي جا وار پاڙان ڪسي ويا ۽ جيڪي وار شرعي حد تي بيٺل هئا اهي ئي باقي رهيا، سي وري ڊگها نه ٿيا!

40- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن شهدادڪوٽ ۾ ڪنهن فقير جي دعوت قبول فرمائي تشریف فرما ٿيا هئا! اتي ڪي بي دين ماڻهو، جيڪي اصل ۾ شيخ هئا، سي پاڻ کي سيد سڏائيندا هئا، انهن هڪ انگاس ڪوڙي ڇڏيو هو، تن سان ڪي چند شرارتي ماڻهو گڏجي مسجد شريف جي اوڀر طرف کان اچي نغارو وڄائيندي! ۽ علي، علي ڪندي اچي دعوت جي جاءِ کان لنگهيا، ۽ انهن حملو ڪري، دعوت فقير ۽ گلاب شاهه کي تلوار سان زخمي ڪري وڌائون، ان وقت نماز پڙهيو، خليفي عبدالرحمان ڪوهره وٽ ويٺو هوس، گوڙ جو ٿيو ته آئون اٿيس ۽ سمجهيم ته اهي بي دين آهن! فقير عبدالرحمان (جنهن کي انهن ڏينهن ۾ جوش ۽ وجد گهڻو هو) سولاندي مان پنجڙ ڪڍي انهن بي دينن تي ڪاهي پيو! پر ميان قابل شاهه وچ ۾ اچي ان کي هٽائي ڇڏيو! پوءِ اسان سڀ پاڻ ڪرمن جي خدمت ۾ اچي حاضر ٿياسون ۽ عرض ڪيوسون ته، حضرت! انهن خواهه خواهه اچي گوڙ ڪيو آهي، توهان شهر جي حاڪم کي لکو ته انهن کي تنبيهه ڪري ۽ سيڪت ڏئي! پاڻ ڪجهه به نه فرمايائون ۽ صبح جو لاڙ جي سفر جي تياري فرمايائون! پوءِ سندن ڪرامت

سان انهن بي دينن کي شهر جي حاڪم گهراڻي ببعزتو ڪري لڪڻ هڻايائين!

41- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ هندوءَ جي ڇڏائڻ لاءِ (جيڪو مسلمان ٿي رهيو، ۽ ان کي هندن مير صاحب وٽ قيد ڪرايو هو) خيرپور تشریف فرمائيا هئا، مير سهراب پنهنجي نوڪر مٺي خان سان چوڻي موڪليو ته حضرت! هندن ٻڌي ڪئي آهي، جيڪڏهن هيءَ ٻانهن ڇڏيندس ته پوءِ ٻيا به ڪيترا ڇڏا پوندا، پاڻ فرمايائون ته: مير سهراب هندن جي سرڌاري ڪئي آهي، پراها خبر نه اٿس ته بازارسڙي وڃي چبوتري سان لڳي آهي! پاڻ سڳورن جي ان ارشاد شرط، بازار کي باهه وڪوڙي وئي، ۽ هر هندوءَ جو گهر باهه جي لپيت ۾ هو، هندن پنهنجون شيون بازار مان ڪڍي ٻاهر رکيون ته اتي به باهه لڳي ٿي ويٺ، اگر ڪوهن ۾ شيون اڇلايائون ٿي ته اتي به سڙي ٿي ويون، اها ڳالهه ڪيترن ماڻهن ڏسي مير سهراب کي اچي ٻڌايو! مير صاحب پنهنجي پٽ مير غلام حيدر کي ان مسلمان ٿيندڙ هندوءَ جي ٻانهن ڏئي، پيرسائين جن ڏانهن موڪليو ۽ معافي طلب ڪيائين ۽ دعا لاءِ عرض ڪيائين! پوءِ پاڻ ان هندوءَ کي ڪلمو شريف پڙهائي وڃ بازار مان وٺي، درگاه مبارڪ روانا ٿي ويا!

42- نقل: فضل محمد ٽالپر ڏکڙي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته اميد علي ٽالپر پهرين پيري تڪبر ۽ غرور سبب، دادپوٽن سان جنگ ۾ شڪست کائي آيو، ٻي دفعي مير غلام علي، مير ڄام کي لشڪر جو سپهه سالار مقرر ڪري، دادپوٽن تي چڙهائي ڪرائي، مير ڄام جڏهن درگاه مبارڪ کي ويجهو پهتو، تڏهن مون کي حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ دعا طلبي لاءِ موڪليائين ۽ چيائين ته پاڻ ڪرمن کي عرض ڪر ته مير ناري جي خلاف، مير غلام عليءَ مير محمود کي لڙڻ لاءِ سپهه سالار ڪري موڪليو هيو! ته مير محمود پنهنجي پير لواري واري بزرگ کان دعا ڪرائي هئي، پوءِ کيس فتح نصيب ٿي هئي! هاڻي مون کي (مير ڄام کي) دادپوٽن سان لڙڻ لاءِ موڪليو ويو آهي، آئون اوهان جو مريد آهيان مون لاءِ دعا فرمايو، جو داد پوٽا لڙائي کان اڳتي پيا فخر ڪن، دعا ڪيو ته جيئن انهن تي فتح حاصل ٿئي؟ مون (فضل محمد ٽالپر) اها حقيقت پيرسائين جن کي اچي پيش ڪئي! تنهن تي پاڻ فرمايائون ته اي فضل محمد! مير ڄام کي چئو ته مير محمود کي مير ناري تي ڪاميابي جنگ سان ٿي هئي ۽ توکي داد پوٽن تي ڪاميابي، انشاء الله

بغير لڙائي جي ٿيندي! پاڻ ڪرمن جي ارشاد مطابق ميرچام کي بغير خون خرابي جي دادپوتن تي ڪاميابي حاصل ٿي ۽ نتيجي ۾ دادپوتا دربردار ٿي ويا!

43- نقل: صاحبزادو ميان محمد شاهه نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جڏهن قلات جي سفر ۾ نيچاره شهر کان اڳيرو ٿيا ته نماز جو تائيم ٿي ويو! پاڻي طلب فرمايائون! اتان جي رهاڪن عرض ڪيو ته، پاڻي نئين جي پاسي ۾ آهي! پوءِ جڏهن نئين وٽ پهتا، تڏهن فرمايائون ته پاڻي هتي آهي؟ عرض ڪيو ويو ته قبل اڃا اڳتي آهي! جنهن جاءِ تي ارشاد فرمائي، فرمايو هيائون ته، پاڻي هتي آهي، ان جاءِ تي هڪ فقير ڪجهه وقت کان پوءِ ڪافي خرچ ڪري چشمون کڻايو ته پاڻ سڳورن جي برڪت سان ان جاءِ تي، مٺي پاڻي جو هڪ اڻ کٽ چشمون پيدا ٿي پيو!

44- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سفر دوران تندي شهر ۾ کٽ تي آرام فرما ٿيا، فقير چوڌاري ويٺا هئا، سندن هڪ مجذوب مريد خدمت ۾ چار پئسا نذرانو پيش ڪيو! پاڻ ڪڏهن به نذرانو پنهنجي هٿ ۾ نه وٺندا هئا، خاص طرح پئسن کي! مگر اهي چار پئسا معمول جي خلاف پنهنجن مبارڪ هٿن سان وٺي مونکي عنايت فرمايائون! مون اهي ڳنڍ ۾ ٻڌي ڇڏيا بعد ۾ تندي شهر مان ڪي شيون انهن پئسن ۾ ورتيم! جڏهن منزل تي آيس، تڏهن ڏسان ته ساڳيا پئسا ڳنڍ ۾ ٻڌاپيا آهن! اهڙي طرح ڪئي دفعا خرچ ڪرڻ باوجود اهي پئسا بدستور سندن برڪت سان موجود رهيا.

45- نقل: خليفو سيد ولي محمد شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ عالم ڳوٺ ۾ فقيرن جي دعوت تي روانا ٿيا، اهو ڳوٺ درياھ جي هن طرف هو! پاڻ پنڻ تان جنهن بيڙي ۾ سوار ٿيا، سا بلڪل ننڍڙي هئي، فقيرن سان پرڄي وٺي ۽ پاڻ آرام سان سمهي رهيا! بيڙي جا رسا کولي جڏهن ڳوٺ عالم جي سامهون آندائون، تڏهن ملاحن خيال ڪيو ته هوا تيز ۽ ناموافق آهي، هيٺري وزن هوندي هن پرهلي ڪانه سگهندي، تنهن ڪري ڊڄي ويا، ۽ پير سائين جن کي عرض ڪيائون ته حضرت! ڪجهه فقيرن کي لاهيو ته پوءِ آساني سان بيڙي هلي سگهندي نه ته سڀني جي ٻڏڻ جو خطرو آهي، پاڻ ڪرمن پنهنجو هٿ مبارڪ، پنهنجي سڀني مبارڪ تي رکيو! ميان قابل شاهه ملاحن کي چيو ته پير سائين جن ڏمون

ڪٿن پيا! اوهان ٻيڙي هڪليو، پوءِ ٻيڙي هن طرف هڪليائون، پاڻي جو ايترو زور هيو، جو ان جون لهرون ٻيڙي مٿان ٿي آيون، ۽ ٻيڙي ۾ ڪافي پاڻي اچي ويو ٿي! پر پاڻ ڪرمن جي برڪت سان خبرتي نه پئي جو ٿوري دير ۾ ٻيڙي سلامت اچي ڪناري سان لڳي!

46- نقل : حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمائيندا هئا ته هڪ بي لنگ نالي مجذوب هوندو هو! جنهن جي هميشه عادت هوندي هئي جو پنهنجي ڏاڙهي ۾ ڏاڳو ٻڌي ڇڏيندو هو، جيستائين اهو ڏاڳو ٻڌل هوندو هوس ته ملڪ ۾ امن امان هوندو هو، جڏهن اهو ڏاڳو کولي ڇڏيندو هو ته ملڪ ۾ ڦڙ ڦوڙ پئجي ويندي هئي! جيئن ڪنهن ڏينهن ۾ ٽالپرن ۽ ميان عبدالنبي ڪلهوڙي جي وچ ۾ جنگ جاري هئي! سو جڏهن مجذوب ڏاڙهي ۾ ڏاڳو ٻڌندو هو ته انوقت ملڪ ۾ امن ٿيو وڃي، ۽ سڀ ماڻهو آرام ۾ هوندا هئا، جڏهن ڏاڳو کوليندو هو ته انهن جي لڙائي شروع ٿي ويندي هئي ۽ ماڻهو لڏ پلاڻ ۾ مشغول ٿي ويندا هئا!

47- نقل : هڪ ڏينهن آئون (جامع ملفوظات) پنهنجي مادي گهوڙي تي سوار ٿي، حضرت پير سائين قدس سره جن سان همرڪاب هيس! پاڻ فرمايائون ته گهوڙي کي گهوڙو ڏٺو اٿئي؟ عرض ڪيم ته هاڻو! وري فرمايائون ته ڇا ان جو پيءُ ڏٺو اٿئيس؟ ٻانهي خدمت ۾ عرض ڪيو ته هاڻو! پاڻ خاموش ٿي ويا، ٿوري دير کانپوءِ مون عرض ڪري پڇيو ته، حضرت! ائين ڪرڻ جائز آهي يا نه؟ پاڻ فرمايائون ته جي خود بخود هو ميلاپ ڪري وجهن ته ڪو حرج ڪونه آهي! پر ڇاڻي وائي ائين ڪرائڻ سٺو نه آهي! اي عزيز! جڏهن جانورن جا حال پير سائين جن کي معلوم آهن ته پوءِ ماڻهن جا حال کانئن ڪين ڳجهي رهندا؟

جام جهان نماست ضمير منير دوست - اظهار احتياج خود انجام حاجت است
(دوست جي روشن دلي، جهان نما پيالو آهي، اتي پنهنجي حاجت اظهار ڪرڻ جي ضرورت ئي ڪانه آهي)

48- نقل : خليفو غازي خان ٽالپر، ٿري جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي سفر ۾ ميان قابل شاهه حضرت پير سائين قدس سره جن کان اجازت گهري ته اوهان جو گهوڙو، پنهنجي گهوڙي کي ڏياربان؟ پاڻ ڪرمن فرمايو ته سفر کان بعد اجازت ڏينداسون! جڏهن پاڻ ٻي شهر ۾ لٿا، تڏهن قابل شاهه

وري اجازت گهري؟ پاڻ فرمايائونس ته: ڏس مٿان گهوڙي ڍڪي هجي ۽ ڦرسيني ۾ لڪايو هجيس؟ ميان قابل شاهه عرض ڪيو ته يقين آهي ته ڍڪي ڪانه آهي! پوءِ نيٺ گهوڙي کي گهوڙو ڏنائين! جڏهن رات ٿي تڏهن گهوڙي ڦر چڙي ڏنو پي ڏينهن پاڻ ميان قابل شاهه کي فرمايائون ته گهوڙي ڦر چڙي ڏنو آهي ڇا؟ شاهه صاحب عرض ڪيو ته هاڻو! پر حضرت! هيستائين گهوڙي جي ڍڪي هجڻ بابت ڪنهن به نه ٻڌايو هو!

پاڻ ڪرمن فرمايو ته! اسان ته چيو هو ته گهوڙي ڍڪي آهي! شاهه صاحب عرض ڪيو ته حضرت! مون سمجهيو ته خوش طبعي فرمايو ٿا! پاڻ فرمايائون ته اسان ڪوڙ سان هرگز خوش طبعي نه ڪندا آهيون.

49- نقل : هڪ پيري مير غلام علي جي لشڪر، ميان مير محمود ۽ فقير طاهر جي ڪمان هيٺ، ناري تالپر سان، گهوني جي ڪناري تي قائم پور جي ڀرسان جنگ جوئي! ڪينرا ماڻهو ٻنهي طرفن کان مارجي ويا ۽ ڦٽجي پيا هئا! ڪجهه ڏينهن کان بعد اها خبر حضرت پيرسائين قدس سره جن جي محفل ۾ پهتي، اتي حاضرين محفل چوڻ لڳا ته فلاڻا مارجي ويا ۽ جهان خان فقير لغاري به مارجي ويو، پاڻ ڪرمن فرمايو ته جهان خان، شهيد ٿيو آهي! ڪنهن عرض ڪيو ته حضرت! ڪيئن شهيد چئبو؟ ڇو ته ڪافرن جي لڙائي ۾ ته ڪونه مارجي ويو آهي؟ نه ڪي اسلام جي لاءِ مڻو آهي! پاڻ وري به فرمايائون ته شهيد ٿيو آهي ۽ يقينن شهيد ٿيو آهي، بعد ۾ معلوم ٿيو ته جهان خان جنگ ۾ ڦٽجي پيو هو پوءِ پنهنجي غلام کان پاڻي گهربائين، پر غلام سندس سوني تلوار هٿ ڪرڻ لاءِ ڪيس گهوني واهه ۾ غوطا ڏئي ٻوڙي ماري ڇڏيو هو!

50- نقل : شروع ۾ هن (جامع ملفوظات) ٻانهي کي سڏين ۽ قبرن جو ڪشف گهڻو ٿيندو هو! حضرت پيرسائين قدس سره جن کي اها حقيقت عرض ڪيم ته پاڻ فرمايائون ميان ناصر علي شاهه کي به ڪشف گهڻو ٿيندو هو، پوءِ ان حقيقت کي فخر سان ميان قابل شاهه جي اڳيان بيان ڪيائين، ڪيس ميان قابل شاهه جواب ڏنو! اهڙو ڪشف ته گڏهه کي به ٿيندو آهي، جڏهن چوڪرن کي ڏسندي آهي ته تڏهن پڇندي آهي ۽ جڏهن عام ماڻهن کي ڏسندي آهي، تڏهن ڪونه پڇندي آهي! پوءِ پاڻ فرمايائون ته طالب کي انهن ڪمن ۾ محو ٿيڻ نه گهرجي! جو اهڙن کان عجب ۾ پئجي وڃي ۽ اهي طالب کي رکاوٽون آهن.

51- نقل: هڪ ڏينهن ديهه ڪڙئي ۾ (جيڪو منهنجو وطن آهي) مسجد شريف مان ٻاهر نڪري اوڀر طرف ڪپڙن ڏانهن روانو ٿيس، اها موسم مينهن وسڻ جي هئي مون اتي وضو ڪري به رڪعتون نفل پڙهيم! نفل پڙهڻ بعد يڪدم دل ۾ مقبري جي زيارت جي ڪشش پيدا ٿي جڏهن مقبره ۾ آيس تڏهن انهن ماڻهن جي زيارت جو شوق پيدا ٿيو، جيڪي منهنجي پيءُ جي خدمت ڪندا هئا ۽ ننڍڙاڻپ ۾ منهنجي خدمت به تمام گهڻي ڪئي هيائون! پوءِ قبرن تي مراقبو ڪري ويٺس! معلوم ٿيو ته انهن جي مٿان جلال جي صفت جاري آهي! الله تعاليٰ جي درٻار ۾ صفت بدلائڻ جو عرض ڪيو ويو! ننڍ ۾ الهام جي ذريعي حڪم ٿيو ته دعوا رضا جي ۽ وري اهڙو سوال ڪري رهيو آهين انهيءَ بيخودي ۾ عرض رکيو ويو ته اڳي ڀاري تعاليٰ تنهنجي مٿان انهن جي حال کي مظهر جمال قادري سان متاثر آهي ۽ اهو عرض ٻانهي کان آهي؟ انهي سوال جي جواب ۾ اڌ پهر لنگهي ويو ڇو ته درٻار خداوندي ۾ انهن جي حال کي بدلائڻ ۾ دير ٿي ٿئي ۽ هن ٻانهي طرفان زاري سان سوال ڪيو ويو ٿي؟ ان کان بعد الله تعاليٰ پنهنجي وڏي مهربانيءَ سان جمال جو دريچو انهن جي مٿان کوليو پوءِ ٻانهي مسجد شريف ۾ اچي انهي وڏي نعمت جو شڪرانو بجا آندو!

52- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ سيد مجذوب، علوي لقب اسانجو عزيز هو، جيڪو ڪڏهن ڪڏهن حضرت ميان صاحب وٽ اسان جي حويلي مبارڪ ۾ ايندو هو، ۽ انکي ڪاشيءَ نذراني طور ڏني ويندي هئي! هڪ ڏينهن اسان جي گهر اچي پردي وارن کان هڪ پئسو گهريائين؟ گهرجي ماڻهن ان وقت موجود نه هئڻ ڪري معذرت ڪئي، پوءِ ان مجذوب سيد چيو ته هن مٽيءَ جي پار ۾ (جيڪو ان جو پيريل آهي) هڪ پئسو پيو آهي اهر مونکي آڻي ڏيو؟ ۽ پردي وارن کي ياد آيو ته يقينن ان ۾ پيل آهي! پوءِ جلدي سيد مجذوب کي آڻي ڏنائون!

53- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته هڪ دفعي خواجه محمد بابا سماسي رحمة الله عليه بخارا ۾ آيو ۽ فرمايائين ته بخارا جي فلاڻي محلي مان اسان کي هڪ مرد جي پيدا ٿيڻ جي خوشبوءِ اچي ٿي، جنهن کان سڄي دنيا فيض حاصل ڪندي! ڪجهه وقت کان پوءِ بخارا ۾ خواجه بهاءُ الدين نقشبندي قدس سره ڄائو! پوءِ سيد اميرڪلال رحمة الله عليه (جيڪو خواجه بابا سماسي جو مريد ۽ خليفو هو) چيو ته اهو

مرد پيدا ٿيو آهي! هڪ دفعي خواجه بهاءُ الدين نقشبندي کي ٻارائپ ۾، ڪنهن بيماري کان سندس والد سڳورو خواجه محمد بابا سماسي رحمة الله عليه وٽ دعا ڪرائڻ لاءِ وٺي آيو، خواجه سماسي فرمايو ته هي چوڪرو اهو مرد آهي جنهن جي خوشبوءِ اسان کي ايندي هئي! اي دوستو! هن جو ديدار ڪريو ۽ سعادت حاصل ڪيو!

54- نقل: بهادر فقير نظاماڻي (فيروز نظاماڻي جو وڏو ڀاءُ تندي قيصر نظاماڻي جو رهندڙ) نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن تندي مير جام ٽالپر ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، ۽ اسان به زيارت ڪرڻ لاءِ حضور ۾ حاضر ٿياسون! پاڻ ان وقت مشوي شريف پڙهي رهيا هئا مون کي دل ۾ خيال پيدا ٿيو ته پير سائين جن جا مريد تمام گهڻا آهن، ڪي ملڪ قلات ۾ ته ڪي ملڪ ڪڇ ۽ هالار ۾ پڻ ڪيترائي عجم ۽ عرب ۾ موجود آهن ۽ پاڻ درگاه مبارڪ تي رهائش فرمائين ٿا، اهي وري ڪيئن مڙني جي مدد ڪري سگهندا؟ حالانڪ اسان مريد نه روزا رکون نه نماز پڙهون! ۽ نه ڪو خاص ذڪر ۽ فڪر ٿي ڪريون ٿا، انهن سڀني تي پاڻ ڪيئن رحم فرمائيندا؟ پاڻ ڪریم مرڪي مون ڏانهن چهره انور ڪري فرمايائون ته جڏهن ظاهري سج سڄو اڀرندو آهي ته ان وقت ڪوبه زمين جو اهڙو ذرڙو نه آهي، جنهن تي ان جي روشني نه پوندي هجي! ته پوءِ ڪامل بزرگ جي فيض واري معنوي سج جي روشنائي کان به، ڪو حصو ڪيئن خالي رهندو؟

55- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن تندي قيصر نظاماڻي ۾ فيروز نظاماڻيءَ جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، فقير صاحب پير سائين جن کي حويلي ۾ زيارت ڪرائڻ لاءِ وٺي ويو! پاڻ ڪریم اني وضو ڪري مصليٰ جي مٿان نفل پڙهيائون! ان کان بعد ڪت تي تشریف فرما ٿيا ته غلام محمد نظاماڻي (فيروز فقير جو چاچو) زيارت ڪرڻ لاءِ خدمت ۾ اچي حاضر ٿيو! پاڻ فرمايائون ته اي غلام محمد اچي ويهه؟ غلام محمد فقير چوي ٿو ته مون مصليٰ تي ويهڻ جو ارادو ڪيو، پر وري يڪدم دل ۾ خيال آيو ته هڪ مريد پنهنجي مرشد جي مصليٰ تي پير ڏنو هو! جنهن ڪري پنهنجي پير جي فيض ۽ برڪت کان محروم ٿي ويو هو! منهنجي انهيءَ خيال کي پاڻ ڪریم معلوم فرمائي، ارشاد فرمايو ته اسان انهن مشائخن مان نه آهيون، بلڪ اسان وٽ دل جو ادب ضروري آهي!

56- نقل: هڪ دفعي هي فقير (جامع ملفوظات) ۽ عنايت فقير اوڏيڃائي

ڪالپور جو رهندڙ (روپاهه جي ڀرسان) ۽ منهنجو ڀائيڄو علي محمد ٿيئي گڏجي درگاهه مبارڪ ڏانهن روانا ٿياسين، علي محمد فقير ظاهري عالمن جو صحبتي هو جنهن ڪري ڳالهيون ڪندو هليو! ته طلب مشڪل آهي ڏسون اها وڏي دولت ڪنهن کي نصيب ٿئي ٿي؟ ۽ لڳي ٿو ته سڀ تڪليفون بيڪار آهن، فقير کي انجون ڳالهيون پسند نه ٿي آيون انجو جواب مون وٽ فقط هي هو:

گر نشايد بدوست ره بردن - شرط عشق است در طلب مردن

(جيڪڏهن دوست تائين پهچڻ جي واٽ ملي نه سگهي ته به عشق جو شرط آهي ته انجي طلب ۾ مرڻ گهرجي)

۽ ٻيو مون چيس ته پلي، مڇيءَ جو چوڻ اسان جي موافق آهي، جو پلو چونڊو آهي ته: جيڪڏهن سکر وڃي زنده پير رحمة الله عليه جي زيارت ڪريان ته پنهنجي وجود سان تلاءُ پري ڇڏيان! (1)

آخر جڏهن درگاهه مبارڪ تي پهتاسون، ته پير سائين جن باغيچي ۾ موجود هئا، اتي سندن زيارت ڪئي سون، پاڻ خير عافيت بعد علي محمد فقير کي فرمايائون ته اڳين مشائخن مان ڪن بزرگن فرمايو ته چار اڇلايو سين پر خالي نڪتو! ڪن بزرگن چيو ته اسان جي چار ۾ فقط ننڍڙيون مڇيون ڦاٿيون آهن، ۽ ڪن چيو ته اسان جي چار ۾ هڪ وڏي مڇي ڦاٿي آهي! باقي ائين ڪنهن گهٽ چيو آهي ته منهنجي چار ۾ به وڏيون مڇيون ڦاٿيون آهن: النادر ڪالمعدوم! (گهٽ نه هجڻ جي مثال هوندو آهي!)

57- نقل: خليفو محمد صالح نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاهه مبارڪ

تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس، پاڻ ٻيهر نماز کانپوءِ جماعت کي فرمايائون ته اتر طرف کان هڪ مصيبت پيدا ٿي، جيڪا اسانجي مسجد شريف جي پويان لنگهي وڃي ڪڇ ۽ هالار ۾

1- پلومچي، سمنڊ ۽ ڪاري واٽ، جي پيداوار آهي! پلو آبڪلاڻي جي موسم ۾، يا ڪنهن درياهه جي سمنڊ ۾ چوڙ سبب ان پاڻي ذريعي ڪنهن تلاءُ يا درياهه ۾ ايندو آهي! پلو اوڀار وڃڻ ۾ خوشي محسوس ڪندو آهي ۽ ان طرح خوراڪ کان وڌيڪ متارو ۽ ماس وارو ٿيندو آهي! اتر سمنڊ مشهور آهي ته: پلو سمنڊ مان اوڀار وٺي، سکر ڏانهن حضرت "زنده پير" رحمة الله عليه جي زيارت لاءِ ايندو هو! مگر بيراجون ٺهڻ بعد ان جو اچڻ بند ٿي ويو! جناب محمد بخش ميراڻي (ويٺل بچل شاهه مياڻي عمر انداز نوي سال) هن ڳالهه جي تصديق ڪئي ته واقعي پلو حضرت زنده پير رحمة الله عليه جي زيارت لاءِ ايندو هو! سکر بيراج کان اڳ هتان درياهه مان تمام گهڻا پلا مرندا هئا، (ف، ق، ع)

دهشتناڪ آواز سان لٿي! ڪجهه ڏينهن کان پوءِ ڪڇ ۾ هالار ۾ ڏاڍو سخت ڏڪر پيو جنهن ڪري اتان جا ماڻهو بڪ وگهي مرڻ لڳا، ۽ ٻيا اچي سنڌ ۾ ملڪ ۾ وڪامن لڳا! سنڌ ۾ اهي ماڻهو جن جي ابن ڏاڏن وٽ به غلام نه هئا، اهي به غلامن جا مالڪ ٿي ويا!

58- نقل: موليدنو فقير پليجو نصرپور جي ڀرسان رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس! پاڻ بورچي خانہ جي خدمتگار واحد ڏني کي ڪنهن ڪم جو ارشاد فرمايائون! واحد ڏني عرض ڪيو ته حضرت! بيمار آهيان، پاڻ فرمايائون ته ويجهو ٿي؟ ۽ جڏهن ويجهو ٿيو، تڏهن پاڻ ڪرمن کيس ڦيڻو وجهي فرمايو ته هاڻي طبيعت ڪيئن آهي؟ عرض ڪيائين ته حضرت! هاڻ اوهاڻ جي مبارڪ ڦيڻي ڪري چاڪ ٿي ويو آهيان! پوءِ پاڻ فرمايائون ته هاڻي وڃي مهمانن جي ڪم ۾ مشغول ٿي! مون کي به انهن ڏينهن ۾ بيماري هئي، جنهن ڪري دل ۾ خيال ڪيم ته انجي چوٽڪاري جو عرض ڪريان؟ پاڻ ان وقت ئي فرمايائون ته مريد مرشد جي حضور ۾ حق جو طالب هوندو آهي، ۽ جي ڪنهن دنيا وي ڪم جي پوري ٿيڻ لاءِ يا ڪنهن مرض جي چوٽڪاري لاءِ عرض ڪندو ته چوٽڪارو ضرور ٿيندس، پر باطني فيض کان محروم رهندو!

59- نقل: خليفو ميان اميد علي، محمد خان نظاماڻي کان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جيڪو مسجد شريف ۾ ويهي، مسجد جي ڪڪن سان دست اندازي (راند) ڪندو اهو جڻڪ شيطان جي تسبيح هٿ ۾ رکي ٿو! ان کان پوءِ اتفاقاً هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي پير سائين جن مسجد شريف جي پترمان، هڪ ڪڪ هٿ ۾ کنيو ته مونکي دل ۾ سندن ارشاد ياد اچي ويو! پاڻ بروقت ڪڪ کي هٿان ڦٽو ڪري فرمايائون ته مريد کي گهرجي ته دل جي دامن کي غلط خيالن جي پليٽي کان پاڪ رکي!

60- نقل: هڪ ڏينهن آئون حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ درگاه مبارڪ تي حاضر هيس! ايتري ۾ هڪ شخص ذات جو ڪيريو ماڻي سڄڻ جو سوت ڪنهن دولت مند ڏانهن سفارشي خط وٺڻ لاءِ اچي حضور ۾ ويٺو! غيب ۽ ظاهر جي واقف حضرت مرشد ڪريم، بروقت ئي فرمايو ته غير خدا جي بند ٿيل دروازي تي، جيڪي خود محتاج آهن چالاءِ ڪرو ۽ اچو

ٿا؟ قادر ڪريم مهربان ڏيندڙ جو دروازو هميشه کليو پيو آهي ان دروازي تي چو نٿا اچو؟

61- نقل : خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ جي مسجد شريف ۾ جلوه افروز هئا ۽ مشنوي شريف مان هڪ نقل ارشاد فرمايائون ته حضرت سليمان عليه السلام هڪ ڏينهن مسجد اقصيٰ ۾ هڪ ٻوٽو ڏٺو، جنهن کي اڳي ڪڏهن به نه ڏٺو هئائين! ان کان پڇيائين ته تنهنجو نالو ڇا آهي ۽ ڪهڙو اثر رکين ٿو ۽ ان ٻوٽي چيو ته منهنجو نالو ”الحروب“ آهي ۽ منهنجو اثر هي آهي ته جتي مون کي اڀاريندا آهن ته اها جاءِ ويران برباد ٿيندي آهي! حضرت سليمان عليه السلام اها ڳالهه ٻڌي حيران ٿي ويو، ايتري ۾ الله تعاليٰ جو حڪم آيو ته اها تنهنجي عمر جي پورائي آهي! پوءِ پير سائين جن ارشاد فرمايو ته اهو ”الحروب“ اسانجي مسجد شريف ۾ به ڦٽو آهي، ان کان پوءِ ڪجهه ساعت ماڻ ڪري، مشنوي شريف کي بند ڪري پاڻ اٿيا ۽ انهيءَ بيماريءَ ۾ وصال کي اختيار فرمايائون!

62- نقل : محمد خان نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ قبرستان (جيڪو ڪوٽ شاهه جي ڀرسان هو) کان لنگهيا، پاڻ سواري مبارڪ کي گهڙي ساعت بيهاري، قبرن وارن کي ختمو بخشيائون ۽ روانا ٿيا، فقيرن مان هڪڙي عرض ڪيو ته حضرت! هتي بيهڻ ۽ ختمي شريف جي بخشڻ جو ڪهڙو سبب هو؟ پاڻ فرمايائون ته هن قبرستان ۾ هڪ نظاماڻي اسانجو مريد خدائي ڏوراني هيٺ اچي ويو هو! جنهن کي ڇڏايو سون! محمد خان چوي ٿو ته جڏهن اتان پڇا ڪئي سون، تڏهن معلوم ٿيو واقعي ته هن مقام ۾ هڪ نظاماڻي فقير دفن ڪيل آهي!

63- نقل : پريو فقير رنگريز پلياه جو رهندڙ (ديھه چاچڪن جي ڀرسان) نقل ڪري ٿو ته آئون هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ اچي حاضر ٿيس! دل ۾ خيال پيدا ٿيو ته مريد جو پير جي خدمت ۾ حاضر ٿيڻ پنهنجي ڪوشش سان آهي يا پير جي ڪشش سان؟ ايتري ۾ غيب جي واقف حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مريد مڃي ۽ وانگر آهي ۽ پير مڃي ڦاسائيندڙ وانگي آهي، مڃي ڦاسائيندڙ جڏهن لوھ جي ڪنڊي ۾ کاڌو رکي پاڻيءَ ۾ وجهي ٿو تڏهن مڃي اچي ان کاڌي کي کائي ٿي! ان وقت ڏنگي ڪنڊي مڃي جي وات ۾ ڦاسي پوي ٿي! پوءِ مڃي جو پاڻي کان ٻاهر اچڻ مڃي ڦاسائيندڙ جي اختيار سان آهي ڇو ته ڪنڊي جي رسي انجي هٿ ۾ آهي! مريد جو پير جي خدمت ۾ اچڻ، انهي مثال وانگر آهي ڇو ته رابطي جي رسي ان جي دل ۾ مضبوط پيل آهي، پوءِ جڏهن پير پاڻ ڏانهن چڪي ٿو ته بي اختيار پير جي خدمت ۾ اچي حاضر ٿئي ٿو! پوءِ هي سنڌي بيت زبان مبارڪ سان پڙهيائون:

ساهر ٻڏي سهڻي کي ڏور اندر ڏاهي - جي سارينو ساهي ته ڪاهيو ڪن ۾ پوي!

64- نقل : هڪ دفعي هڪ شخص کي فقيرن زبردستي تلقين وٺڻ ۽ مريد ٿيڻ لاءِ حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان حاضر ڪيو، اگرچہ انجي دل ٻڌل نه هئي، پر خواصخواه مڃڻو پيس، جڏهن پير سائين جن کي ويجهو اچي ويٺو تڏهن انجي دل ۾: يا حيدر شاه رس! جو جملو گذريو! پوءِ پاڻ ڪرڻ انجي هٿ کي پنهنجي هٿ مبارڪ ۾ وٺي فرمايو ته اي يار منهنجو هٿ وٺ هڪ حيدر شاه مان به آهيان! پوءِ اهو شخص سڄي دل سان مريد ۽ معتقد ٿي پيو!

65- نقل : ڪنگهار فقير نهڙيو ڪليان مڪان جو رهندڙ (اهو مڪان ريگستان ۾ آهي) محرم فقير سيال کان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي قلات جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم ته حضرت! سڌا ٿورو نالي ڪوري ترڪ ڪيو اٿس! پاڻ ڪريم ان وقت وضو فرمائي رهيا هئا ان ڪري ڪوبه جواب ڪونه ڏيڻ فرمايائون! وضوءَ کانپوءِ فرمايائون ته ڪميٽي ماڻهو کي خدا حاصل نٿو ٿئي، ڪنگهار فقير خود چوي ٿو ته هڪ ڏينهن اسان جو انهيءَ ائندڙ شخص جي ڳوٺ کان گذر ٿيو! اسان هن کي درگاه مبارڪ جي وات ڏسڻ لاءِ گهرايو! پر هو نه آيو ۽ پنهنجي اٿڻ جي ڪم ۾ مشغول رهيو، بي همراھ اچي اسان کي وات ڏيکاري ٻين ڪيترن فقيرن به چيو ته اهو

ڪوري، درگاه مبارڪ جي ڪنهن به مريد جي ڪابه مدد نه ڪندو آهي!

66- نقل : رمضان فقير سهتو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ٿر جي سفر دوران، مڪان اوجھري ۾ لهڻ فرمايو! هي فقير به همراڪاب هو اتفاقاً هڪ سيد سڳوري (جيڪو حضرت جن جو مريد هو ۽ تندي ميرجام جو رهندڙ هو) جي تلوار گم ٿي ويئي! فقيرن ان کي چيو ته جي منائي ڪارائين ته تلوار لپي پوي ٿي، ان سيد چيو ته به پئسا ڏيان ٿو، فقيرن چيو اڃا زياده ڏي پير سائين جن ارشاد فرمايو ته: ڳاڙهو ٽڪو ڏيندو، ان کان پوءِ سيد کي فرمايائون ته پنهنجي دل جي محراب ۾ ڏس ته شايد تنهنجي تلوار پيدا ٿي پوي (يعني لپي پوندي) حالانڪ فقيرن به مسجد شريف جي محراب ۾ تلوار لڪائي هئي پر پير سائين جن جو ڪلام ڪنهن کي به سمجھ ۾ نه ٿي آيو! آخر ڪار فقيرن تلوار مسجد شريف جي محراب مان ڪڍي اچي سيد صاحب کي ڏني!

67- نقل : فقير غازي خان ٽالپر ٿري جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن ملڪ قلات ۾ نيچاره جي جاءِ کان وات وٺيو، حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ بي هلياسين، اها وات تمام تنگ هئي ۽ ٻنهي طرفن کان جبل هئا، جنهن ڪري سڄي جماعت گڏ ٿي هلي! مون خيال ڪيو ته فقيرن کان اڳ ۾ نڪري هلان، ان ڪري فقيرن کي پاسا هڻندو تمام ٽڪڙو هلندو ويس ٿي! گهڻي ٽڪڙ کان منهنجو گوڏو پٿرن کان ڦٽجي پيو ۽ ڏاڍو ڏکيو، پر اها ڳالهه ڪنهن سان به نه ڪيم! هر حال کان واقف پاڻ ڪريم مونکي فرمايو پي پيري ٽڪڙ اصل نه ڪجانءِ ۽ ان ڪم کان توبه ڪر؟ پوءِ عرض ڪيم ته حضرت! توبه ڪيم:

جام جهان نماست ضمير منير دوست - اظهار احتياج خود آنچاه حاجت است
(يارجي روشن دل دنيا ڏيکاريندڙ، پيالو آهي! پلا اتي حقيقت حال ظاهر ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي!)

68- نقل : خدا بخش فقير ٽالپر، نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي فقيرن جون دعوتون قبول فرمايائون! ۽ پاڻ لاڙ ڏانهن روانا ٿيا، سندن تشریف آڻڻ جو آواز نصرپور جي ڀرسان ٻڌڻ ۾ آيو، انهن ڏينهن ۾ اوچتي موت واري بيماري، سنڌ ملڪ ۾ تمام گهڻي اچي ويئي هئي! جنهن ڪري منهنجو والد مونکي ۽ منهنجي ڀاءُ کي ساڻ ڪري حضور

شريف ڏانهن روانو ٿيو! نصرپور ۾ اسان ٿيئي زيارت کان مشرف ٿياسين ۽ پاڻ ڪرمن مرڪي منهنجي پيءُ کي فرمايو ته متان اوچتي موت کان ڊڄي آيا آهيو؟ منهنجي والد عرض ڪيو ته حضرت! ڏاڍو ڊڄان ٿو! اوهان جي مبارڪ توجه ڪانسواءِ ڪوبه سهارو اسان ضعيفن جو نه آهي، ايتري ۾ شيخ محمود تندي مير الهيار جو (جيڪو پير سائين جن جي پڪن مريدن مان هو) حضور ۾ حاضر ٿيو! پاڻ شيخ سان مزاح ڪندي فرمايائون ته اڄ لڏ پلاڻ وارن ۾ به تي گڏ هيون ڏٺيون سون، اسان سمجهيو ته شيخ محمود آهي، جيڪو اوچتي موت کان ڊڄي شهر کان ٻاهر وڃي رهيو آهي! هن ويڃاري عرض ڪيو ته آئون اڃا پنهنجي جاءِ تي ويٺو آهيان، پاڻ ڪرمن جي مبارڪ ڪلام جي عجيب سچائي جو شيخ مذڪور ٿورن ڏينهن بعد اوچتي موت جي خوف کان شهر مان لڏي به ٿي ڪوه ٻاهر وڃي سڪونت ڪيائين!

69- نقل : غلام محمد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي خليفو ميان صاحبڏنو حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ همراڪاب هو، آئون خليفو صاحب کي دعوت ڪري، پنهنجي ڳوٺ ۾ وٺي آيس ۽ اتي پنهنجي عزيزن جي مقام ۾ دعا ڪرائڻ لاءِ ان کي وٺي ويس! خليفو صاحب اتي پهچي مراقبو ڪيو ۽ چيائين ته هن قبرستان ۾ سڀ مخدوم ميان ابراهيم نٿوي جا مريد آهن! فقط هڪ قبر وارو جناب ميان صفي الله نقشبندي عليه الرحمة جو مريد آهي جنهن جي قبر جي نشان دهي به ڪيائين ۽ چيائين ته اهي سڀ فرحت ۽ آرام ۾ آهن ان کان پوءِ اتي چيائين ته اڄ فقير سليمان نظاماڻي جي قبر جي زيارت ڪريون؟ پوءِ ان قبر وٽ پهچي ويهڻ شرط عبرت ۽ حيرت جي آواز سان ٿڌو ساھ کڻي چيائين ته سليمان اڃا مولا پاڪ جي طلب ۾ نامرادي سان وڃي رهيو آهي.

70- نقل : فيروز فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته قلات جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن قلات شهر ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، سياري جي موسم جي ڪري، پاڻ ڪرمن جي لاءِ آرام واسطي ٻن ڪوٺين جي اندر، هڪ ڪوٺي ۾ مقرر ڪيائون! پاڻ سڳورن جي عادت مبارڪ هوندي هئي ته سياري جي موسم ۾ باهه تي نه ويهندا هئا، ۽ نه وري حضور ۾ باهه ٻارائيندا هئا فقط رات جو ڏيئو ٻارائيندا هئا، جنهن کي تهجد کانپوءِ وسارائي ڇڏيندا هئا، ان رات فقير ابوبڪر قوال جيڪو پيرسائين جن جو خاص مريد هو، سخت بيمار ٿي پيو ۽ حياتي کان نااميد ٿي تهجد جي وقت مون کي گهرائي

چيائين ته پاڻ ڪرڻن کي عرض ڪر ته حضرت! جيڪڏهن صبح سان اوهان جي روانگي کان اڳي وفات ڪري وڃان ته رحم فرمائي ڪجهه وقت رهي، مون کي دفن ڪرائي ابدي حياتي بخشي پوءِ روانگي فرمائجو؟ ۽ پوين سان اهڙي عنايت فرمائجو جهڙي هن مسڪين ضعيف تي فرمائيندا هئا، جيڪڏهن قسمت سان هتان ڪڏهن لنگهن ٿئي ته هن مسڪين جي قبر تي تشریف آئي ممنون فرمائيندا، انهي پيغام ٻڌڻ کانپوءِ اٺون پيرسائين جن وٽ حاضر ٿيس، پاڻ سڳورن ڏيئو وسائي ڇڏيو هو، جنهن ڪري ڪابه خبر ڪانه ٿي پئي ته ڪهڙي جاءِ تي ذڪر ۾ مشغول آهن پوءِ ڪوئي جي دروازي تي ويهي سندن آواز ٻڌڻ جو انتظار ڪيم! پر ڪوبه آواز ٻڌڻ ۾ نه آيو ڪجهه دير بعد پاڻ ازخود مون کي ارشاد فرمايائون ته اي فلاڻا جيڪڏهن ڪو پيغام آندو اٿئي ته ٻڌاءِ؟ پوءِ مون سڄو عرض ڪري ٻڌايو پاڻ جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته ابوبڪر کي تسلي ڏي ته تون چڱو ڀلو ٿيندين ۽ اسان سان گڏجي پنهنجي وطن ۾ پنهنجي عزيزن سان ملاقي ٿيندين ۽ ٻي زال به نڪاح ۾ آڻيندين! صبح جو ابوبڪر فقير جماعت سان گڏيو هليو ۽ پاڻ ڪرڻن جي مبارڪ ڪلام مطابق ڳوٺ موتي اچي ٻي شادي به ڪيائين.

71- نقل : فقير فتح محمد نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي پويان جمع نماز ٿي پڙهيم، منهنجي گهوڙي کي هڪ زخم هو، جنهن کي هر روز ڏوئيندو هيس، ان ڏينهن ڏوئڻ وسري ويو، جنهن ڪري نماز پڙهڻ وقت دل ۾ اچي خيال پيو ته اڄ زخم کي نه ڏوتو اٿم، پاڻ ڪريم جڏهن نصيحت ۽ وعظ لاءِ ميمبر تي تشریف فرما ٿيا ۽ اها سندن اڳتي عادت مبارڪ هئي، جو جمع نماز کان پوءِ نصيحت فرمائيندا هئا، وعظ وقت فرمايائون ته نماز خيال واري جي، خيال پرستي آهي، جيڪڏهن ڪنهن کي گهوڙو هجي ۽ انجو خيال نماز ۾ اچي وڃي ته اهو پنهنجي گهوڙي جي خيال کي پوڄي ٿو! نه نماز پڙهي ٿو! جيئن ڪافر بت پوڄيندا هئا، هي به اوئين آهي ۽ الله تعاليٰ کي پوڄيندڙ ڪو نه آهي! پير سائين جن جي هن ڪلام ٻڌڻ بعد جيڪو هن فقير جي متعلق هو، طبيعت ۾ خيال آيو ته نماز ڪجهه نه آهي فقط خيال آهي، هاڻي هن کانپوءِ ادا نه ڪندس! هن وهڻ پوڻ شرط فرمايائون ته اگرچہ اسانجي نماز خيال آهي ۽ بت پرستي آهي، پر حضور صلي الله عليه وسلم جن جي مشابھت ۽ متابعت نه ڇڏي آهي جيئن حضرت موسيٰ عليه السلام جي زماني ۾، هڪ مخرو شخص، مسخري طور، حضرت موسيٰ عليه السلام سان مشابھت ڪندو هو، ان کي الله تعاليٰ فرعون ۽ انجي لشڪر جي غرق ٿيڻ وقت، امان ڏيئي بچائي ڇڏيو هو!

باب يارھون

هن باب ۾ چار فصل آهن!

فصل پھريون

الله تعاليٰ جو ديدار!

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ديدار الاهي جي متعلق ارشاد فرمايائون ته مؤمن مسلمان، ڪافر ۽ منافق کي به ديدار خدائي ٿيندو! هن طرح سان ته مؤمن هن جهان ۾ الله تعاليٰ کي محبوب ۽ مطلوب سمجهي ان جا حڪم بجا آڻن ٿا ۽ اهو فقط الله تعاليٰ جي ديدار لاءِ ڪن ٿا! ۽ ڪافر منافق نفس جو حڪم مڃي الله تعاليٰ جي حڪم کان منهن موڙين ٿا ۽ پاڻ کي گمراهي ۾ سڏين ٿا! پوءِ جڏهن قيامت جو ڏينهن ٿيندو، مؤمن ۽ ڪافر اچي ميدان محشر ۾ حاضر ٿيندا، مؤمن الله تعاليٰ جي ديدار لاءِ اهڙا مشتاق هوندا! جڻڪ اچو پاڻي تي اچي پهتو آهي، ۽ ڪافر حيراني ۽ پريشاني ۾ ٻڌل هوندا ۽ الله تعاليٰ جي ديدار کان اهڙا ڊڄندا جيئن مجرم بادشاهه جي اڳيان حاضر ٿيڻ کان ڊڄندو آهي! ۽ بادشاهه جي حضوري جيڪا هڪ وڏي نعمت آهي ان کي به مصيبت سمجهندو آهي، اهڙي نموني سان ڪافرن ۽ منافقن کي ديدار ٿيندو! ۽ مسلمانن مؤمنن کي مٿين نموني سان ديدار نصيب ٿيندو، ٻنهي ٽولن جي ديدار ڪرڻ جو اهو طريقو آهي.

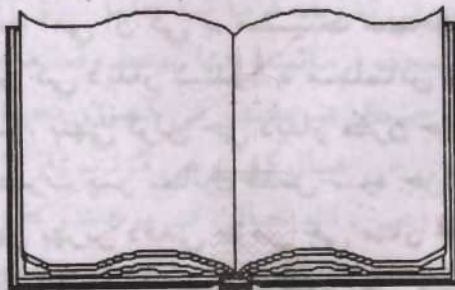
2- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته الله تعاليٰ قيامت جي ڏينهن پهرين دفعي مؤمن جي مٿان تجلي فرمائيندو ان وقت جن دنيا ۾ حقيقت جو مشاهدو ڪيو هوندو، اهي سجدي ۾ ڪري پوندا ۽ اتي سڃاڻندا، هي عارف جو حال آهي:

بهر رنگي که خواهي جامه مي پوش - که من آن جلوه قدرامي شناسم
(جنهن به رنگ جا ڪپڙا ڍڪيدين پيو پاء، آئون ان قد جو جلوو ٿي سڃاڻندو آهيان) جيئن ته عالم، صالح، عابد، زاهد ۽ ٻيا مسلمان ان تجلي سان سجدو نه ڪندا، اگرچہ الله تعاليٰ بار بار تجلي فرمائيندو! ان کان پوءِ پاڻ

ڪريم ارشاد فرمايو ته مون ڪتابن ۾ ڏٺو آهي ۽ پڻ ٻڌو آهي ته پوءِ الله تعاليٰ انهن جي طاقت موافق تجلّي فرمائيندو ته ان کان پوءِ سجدي ۾ ڪري پوندا! ۽ پير سائين جن حديث شريف مان هي به بيان فرمايائون ته هن جهان ۾ هڪ جماعت نيڪ ٻانهن جي اهڙي آهي، جو ڪڏهن به پنهنجي سڄي عمر ۾ دنيا سان مشغول نه ٿي آهي! ۽ نه الله تعاليٰ کان آخرت جون مرادون گهريون اٿس! جڏهن آخرت ۾ الله تعاليٰ ان جماعت کي بهشت ۾ داخل ٿيڻ جو حڪم فرمائيندو ته ان وقت هو سواءِ ديدار خداوندي جي انڪار ڪندا! ان کان پوءِ الله تعاليٰ فرشتن کي فرمائيندو ته هنن کي زنجير وجهي زور سان جنت ۾ وجهو! پوءِ فرشتا بنا دير الله تعاليٰ جي حڪم سان زنجيرن ۾ جڪڙي زبردستي کين جنت ۾ داخل ڪندا:

جنت نروم تارخ زيبا تو نه بينم - فردوس ڇه ڪار آيد ڪريار نباشد
(جيستائين سهڻو منهن تنهنجو نه ڏسندس جنت ۾ نه ويندس، فردوس ڪهڙي
ڪم جو جڏهن يار ان ۾ نه هجي.)

فصل ٻيون

الله تعاليٰ جي معرفت!

1- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جيڪڏهن حال جو صاحب، ڪنهن وات تان ويندي، وات تي ويٺل ڪٿي ڪي اٿاري پاڻ اتان لنگهيو ته ان جي حالت قبض (بند) ٿي ويندي ۽ جيڪڏهن قبض نه ٿي ته اها حالت نه آهي بلڪه استدراج آهي!

2- نقل: هڪ ڏينهن مون (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! اڄ مون کي هي ٻه لفظ غيب کان القا ٿيا آهن! هڪ هي ته ”خدارا بخود ديده ام“ يعني خدا کي پاڻ سان ڏٺو اٿم! ٻيو هي ته ”خدارا بخدا خود ديده ام“ يعني پاڻ کي پنهنجي خدا سان ڏٺو اٿم! پاڻ ڪرمن جواب ارشاد فرمايو ته هي ٻئي لفظ حديث شريف جي موافق آهن: عرفت ربي بربي يعني پنهنجي رب کي پنهنجي رب سان سڃاتم! پير سائين جن ارشاد فرمايو ته طالب کي گهرجي ته غير جي ڪثريت کان بلڪل نظر کڻي وحدت تي سٽي جيئن هڪ بزرگ فرمايو آهي.

بهرنگي ڪه خواهي جامه مي پوش - ڪه من آن جلوه قدرامي شناسم
(جنهن به رنگ جا ڪپڙا ڍڪين ٿو، مان ان قد جي جلوي کي ئي سڃاڻا ٿو!)

3- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن هي آيت: ”احسن ڪما احسن الله اليڪ“ تلاوت ڪري فرمايو ظاهر وارا هن آيت سڳوري جي معنيٰ ڪن ٿا ته: پنهنجي خدا تعاليٰ سان اهڙو احسان ڪر، جهڙو تو تي الله تعاليٰ احسان ڪيو آهي! يعني توکي الله تعاليٰ علم عقل تندرستي عضون جي سلامتي ۽ اهڙيون ٻيون حد کان ٻاهر نعمتون عطا فرمايون آهن، اهڙي طرح تون به ان جون سڀئي عبادتون ۽ فرمانبرداريون بجا آڻ؟ ۽ باطن وارن هيئن فرمايو آهي ته: الله تعاليٰ جو اهو احسان آهي جو توکي عدم مان ظاهر ڪيائين ۽ پاڻ کي لڪيائين! ۽ تنهنجو احسان اهو آهي ته پاڻ کي نفي ڪري، حق کي ثابت ڪر ۽ حق ڪامل جو اثبات عرفان کان سواءِ نه ٿيندو يعني عرفان حاصل ڪر!

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کي شڪارپور جي

سفر ۾ عرض ڪيم ته حضرت اڃا عارف جي هڪ رڪعت سان، سڀني جهان وارن جي سڄي عبادت برابر آهي؟ جواب ارشاد فرمايائون ته ائين نه آهي، بلڪ عارف جو هڪ دم (ساهه) سڄي جهان وارن جي سڀني عبادتن کان بهتر آهي! ۽ فرمايائون ته عارف جو دم هن ڪري شرف وارو آهي جو هو، هر وقت حق تعاليٰ جو مشاهدو ڪندو رهندو آهي!

5- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته هڪ ڏنار رڍن ۾ هڪ شينهن جي ٻچي کي پاليو هو! جڏهن اهو ٻچو وڏو ٿيو، ۽ رڍن جي ڏٺ سان گڏ رهيو ته ان وقت هڪ ٻيو نر شينهن رڍن ۾ آيو ۽ رڍن واري شينهن کي چيائين ته تون شينهن ٿي رڍن ۾ ڇا لاءِ رهين ٿو؟ هن ان کي جواب ڏنو ته آئون شينهن نه بلڪ گهڻو آهيان! جهنگلي شينهن چيو ته آئون پنهنجي ٻچ سان نڪاء ڪيان ٿو، تون به پنهنجي ٻچ سان نڪاء ڪڍ؟ جيڪڏهن مون جهڙو نڪاء ڪڍي ته تون شينهن آهين! جي نه ته پوءِ گهڻو آهين! ان کان پوءِ پهريائين جهنگلي شينهن ٻچ سان نڪاء ڪڍيو! پوءِ رڍن واري شينهن به ٻچ سان نڪاء ڪڍيو! ۽ ٻئي آواز ۾ برابر ٿيا! ان وقت جهنگلي شينهن چيو ته ڏس تون شينهن آهين! مگر هن جواب ڏنو ته آئون شينهن نه بلڪ گهڻو آهيان! وري ٻيهر جهنگلي شينهن چيو اڄ ته ٽپا ڏيون ٿا، پوءِ پاڻ ۾ ٽپا ڏنائون، جڏهن ٽپن ۾ هڪ جهڙا ٿيا، تنهن تي جهنگلي شينهن چيس ڏس تون مون جهڙو شينهن آهين! پر هن وري به جواب ڏنو ته نه آئون گهڻو آهيان! آخر جهنگلي شينهن چيو ته آئون گروڙ ڪيان ٿو، تون به ڪر! جي تنهنجي گروڙ مون جهڙي هوندي ته تون شينهن آهين جي نه ته گهڻو آهين! پوءِ پهريائين جهنگلي شينهن گروڙ ڪئي، ان کن بعد رڍن واري شينهن به ان جهڙي گروڙ ڪيائين، جنهن ڪري رڍون ڀڄڻ لڳيون! تڏهن يقين ٿيس ته آئون شينهن آهيان! ان کان پوءِ ٻنهي شينهن، انهن رڍن مان هڪ هڪ رڍ کڻي جهنگل ۾ هليا ويا.

اي عزيز: هي مثال منتهي ڪامل ۽ مبتدي ناقص (طالب) جو آهي، ناقص پاڻ کي پنهنجي نقص کان رڍن واري شينهن وانگر سمجهي، حرص ۽ هوا جي گپ ۾ چوپاين وانگر پيل آهي! جيئن ”اولئڪ ڪالانعام“ (يعني اهي چوپاين وانگر آهن!) واري آيت چٽ ته انهن جي شان ۾ لٿي آهي! پوءِ ڪامل سان

رابطي ملائن بعد ڪامل ان کي درجي بدرجي جهنگلي شينهن وانگر نفس جي سڃاڻ ڪرائي ٿو! پوءِ ”من عرف نفسه فقد عرف ربه“ (جنهن نفس کي سڃاتو، جڻڪ ان پنهنجي رب کي سڃاتو) مطابق پاڻ کي پاڻ سڃاڻي ٿو!

6- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ (جو اڃا حالت سڪر جو بار مون مٿان موجود هو) عرض ڪيم ته حضرت! ڇا سالڪ جي مٿان جيڪي نماز جا وقت، حالت غفلت ۾ فوت ٿي ويا، انهن جي قضا آهي يا نه؟ پاڻ جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته قضا آهي! پوءِ مون عرض ڪيو ته حضرت! غفلت جي حالت ۾ هو پاڻ کان به غافل هوندو آهي، ۽ پنهنجي معرفت ۾ پاڻ عارف آهي، پوءِ ان تي قضا ڪيئن لازم ٿيندي؟ انهيءَ تي تمام گهڻي گفتگو هلي، آخر پاڻ ڪريم ارشاد فرمايو ته مرد ٻين جو بار به پنهنجي مٿي تي کڻندا آهن، اهي پنهنجي بار کي ڪيئن ڇڏيندا؟

7- نقل: هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم ته حضرت! جڏهن قبض ٿيندو آهي، ان وقت پٿر يا جهان مان ڪا به صورت، هڪ ڏيکاريل نٿي ٿئي؟ ۽ ان گهڙي اصل حال ۾ پهچجي ٿو! پير سائين جن ارشاد فرمايو ته حضرت نبي ڪريم عليه الصلوة والسلام جن هي مرتبو الله تعاليٰ کان گهريو آهي، جيئن حديث شريف ۾ آهي ته ”اللهم ارنا الاشياء كما هي“ اي الله تعاليٰ مون کي شين جي اصل صورت ۽ حقيقت جو مشاهدو ڪراءِ:

اين است ڪمال مرد راه يقين - در هر چه نظر کند خدا را بيند

(يقين واري مرد جو هي ڪمال آهي جو جنهن ۾ هو نظر ڪري ته الله تعاليٰ کي ڏسي!)

8- نقل: رمضان فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ ڀيري حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنهن سفر ۾ هئا، ۽ هڪ شخص وات جي واقف کي پاڻ سان گڏ کنيائون، پوءِ وات ۾ ان کان پڇيائون ته تون وات سڃاڻندڙ آهين؟ هن عرض ڪيو ته حضرت! وات سڃاڻندڙ ته توهان آهيو! پاڻ ڪريم فرمايو ته بريت جي وات تون سڃاڻندڙ آهين ۽ الله تعاليٰ جي وات آئون سڃاڻندڙ آهيان!

9- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس! پاڻ ارشاد فرمايائون ته هن کان اڳ سمجهيو ويندو هو ته بچڙي ڪم جي بچڙائي نظر

اچڻ، شايد حالتن جي نقص کان آهي، پر هن وقت الله تعاليٰ ڄاڻايو ته هي حال جي نقص کان نه آهي، ڇو ته بچڙي ڪم جو پيدا ٿيڻ گناهه آهي ۽ گناهه بالفعل واقع ٿيڻ کان اڳ به بچڙو آهي ۽ بالقوة چڱو ڪم ۽ بچڙو ڪم ٻئي الله تعاليٰ جي قديم علم ۾ برابر آهن! ۽ سالڪ جي نظر ۾ به ٻئي انهيءَ طريقي سان آهن! سو بچڙو ڪم ظاهر ٿيڻ کان پوءِ ظاهر گناهه آهي ۽ گناهه کي بچڙو سمجهڻ حال جو نقص نه آهي!

10- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ شخص کي پت ڄمندو هو ۽ ٿورن ڏينهن بعد وفات ڪري ويندو هو، پر هن شخص کي ڪڏهن به غم يا جدائي محسوس نه ٿيندي هئي! هڪ ڏينهن سندس زال اعتراض ڪري طعنو هڻي چيس ته اي سخت دل! اسان ڀاتين جي اميد ختم ڪري ڇڏي اٿئي، جو هيترا پيارا پت وفات ڪري ويئي، پر توکي ڪڏهن به انهن جي جدائي تي هڪ لڙڪ به نه آيو ۽ تنهنجي سخت طبيعت تي عجب آهي! پوءِ تون قيامت ۾ اسان کي ڪيئن ياد ڪندين؟ هن خوش ٿي جواب ڏنو ته غم ۽ ڏک ان کي ٿيندو، جنهن جا پت مري وڃن منهنجا پت ته هر وقت جيئن وانگر منهنجي ڀرسان ويٺا آهن ۽ انهن جو اٿڻ ويهڻ منهنجي نظر ۾ جيئن وانگي آهي!

11- نقل: سيد موليدنو شاهه نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن مڪان ڏنڪ ۾ (نوشهره جي ڀرسان) ڪت تي جلوه افروز ٿيا هئا، آئون به جماعت سان گڏ حضور ۾ حاضر هيس ته عرضي فقير ڪٿيان، جيڪو پاڻ ڪرڻ جو مريد هو، سو آيو جماعت گهڻي هجڻ ڪري ٻي جاءِ نه مليس آخر منهنجي گوڏي تي ويهي رهيو! فقير تمام ٿلهو هو، جنهن ڪري مون تي تمام ڳرو بار اچي ويو، اها حقيقت پاڻ سڳورن کي معلوم ٿي ويئي! ۽ فرمايائون ته خدا جي طالب مٿان جيڪڏهن آسمان به ڪري پوي تڏهن به اهو آه نه ڪڍي:

اگر زکوه فروافتد آسيا سنگے - نه عارفت که از راه سنگ بر خيزد
(جيڪڏهن جبل مان جند جيترو ٽڪر ڪري پوي ته، عارف اهو نه آهي جيڪو پٿر جي وات کان اٿي وڃي!)

پير سائين جن ارشاد فرمايو ته عارف اهو آهي، جو مٿس مصيبت اچي ته اها حق کان سمجهي لطف اندوز ٿئي! ۽ معترف اهو آهي جيڪڏهن هن دنيا ۾ ڪنهن کان ايذاءُ پهچيس ته پهريائين ڏکوئجي! ڇو ته نظر خلق تي اٿس ان کان

پوءِ جڏهن نظر خلق کان خالق تي پهچيس، تڏهن تڪليف کان صاف ٿئي، ان ڪري هن کي آب تنگ چيو اٿن! ۽ عارف درياهه وانگر آهي ۽ هن ويران جهان جا حادثا ڪڪن ڪنڊن وانگر آهن، اچن ۽ وڃن ٿا بيهي نٿا سگهن! حضرت شيخ سعدي رحمت الله عليه ڪهڙو نه سٺو فرمايو آهي:

دريا فراوان نشود تيره بسنگ - عارف ڪه رنجيد تنگ آب ست هنوز
(پرپور درياهه جو پاڻي پٿر، پٿر اڇلائڻ سان ميرو نه ٿيندو، ۽ جيڪو عارف ڪاوڙجي، اهو اڃا ٿوري پاڻي وانگر آهي!)

بچم بٻا اگر آدينه بود - آب درياش تابسينه بود

(بدڪ جو بچو جيڪڏهن ڪٿي هفتي جو ڄاول هجي ته به درياءَ جو پاڻي سندس سيني تي پهچي سگهندو)

بچم بٻا اگر چه چوزه بود - آب درياش تا بموزه بود

(بدڪ جو بچو جيتوڻيڪ ڪٿي چوزو هجي! پر درياءَ جو پاڻي سندس پيرن کي پهچندو!)

12- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته معرفت جي خزاني مان جنهن کي حصو پورو نصيب ٿيو! ان جي دل ۾ فرنگي ڪافر لاءِ به اعتراض نه هوندو!

13- نقل: يعقوب فقير دل نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حضور نبي ڪريم عليه الصلوة والسلام جن جي وار مبارڪ جي زيارت ڪرڻ لاءِ روهڙي شريف ۾ تشريف فرما ٿيا هئا، بازار مان لنگهڻ وقت جيڪي به دڪانن تي هندو ويٺا هئا، اتي بيهي تعظيم بجا آندائون ۽ جڏهن ڪجهه اڳيرو آيا، تڏهن پويان سيد سڳورا ايندي ڏٺائون! جن کي پاڻ ڪرمن ڏانهن ڪوبه لاڙو نه هو! ۽ هو پنهنجي خيال سان ويا ٿي! پاڻ اتي بيهي انهن جو معائنو فرمايائون، اهي جڏهن لنگهي ويا، تڏهن انهن جي پويان ڏسڻ لڳا! ايتري قدر جو سندن اکين مبارڪن مان ڳوڙها وهي هليا! مون عرض ڪيو ته حضرت! هن جو ڪهڙو سبب آهي؟ پاڻ فرمايائون ته هيئنر محبوب سائين جي بي نيازي ڏسو ته ڪيئن بي پرواهه وڃي پيو:

بهر رنگه ڪه خواهي جامه مي پوش - ڪه من آن جلوه قدرامي شناسم!
(ڪٿي ڪهڙي به رنگ جا ڪپڙا ڍڪيندين؟ آئون ته ان قد جي ئي جلوي کي

سڃاڻندو آهيان!

14- نقل: خليفي ميان لقمان نقل بيان ڪيو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس جن ارشاد فرمايو ته هڪ بادشاهه زاده ننڍڙاڻپ جي ڏينهن ۾ حرام کائيندڙن جي صحبت ۾ اچي ويو هو! ۽ انهن جي حرام کائڻ پيئڻ ۾ ساڻن گڏ رهي پليو! جڏهن بالغ ٿيو ۽ سمجهه ۽ عقل وارو ٿيو ته پنهنجي اصل ۽ نسل کي سڃاڻائين ۽ موروثي تخت تي ويٺو! ان وقت کانپوءِ ڪڏهن ڪڏهن انهن حرام خورن جي صحبت دل تي ياد اچي ويندي هيس! جنهن ڪري طبيعت ملول ۽ شرمسار ٿي ويندي هيس! اهڙي طرح هيءَ دنيا به حرام خورن جو گهر آهي ۽ نمائشي عبادتون خواه رسمي علم ظاهر، حرام خورن جي طعام ۽ شراب وانگر آهي، جيئن هڪ بزرگ فرمايو آهي:

علم رسمي سربسر قيل ست وقال - نه ازوكيفيتي حاصل، نحال

(رسمي علم فقط ڳالهين آهي، ان مان نه ڪا ڪيفيت حاصل ٿئي نه حال!)

علم نبود غير علم عاشقي - مابقي تلبليس ابليس شقي

(عشق جي علم کانسواءِ ٻيو علم ئي ڪونه آهي ۽ ٻيو سڀ ڪجهه شيطان بدبخت جو مڪر آهي!)

عارف جڏهن اصل وحدانيت جي مقام کان واقف ٿيندو ته ان وقت دنيا جو هي سڀ ڪجهه، حرام خورن جي طعام ۽ شراب وانگر معلوم ٿيندس ۽ حرام خورن مان مراد نفس ۽ شيطان آهي!

15- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾

عنايت فقير (مقبره نوح هوتياڻي جي ڀرسان ديهه کبر ۾ آهي، جيڪا اڄ تائين ديرو عنايت فقير جي نالي سان مشهور آهي) جو بيان آيو ته ان جي هيءَ عادت هئي ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو به ڏينهن لاڳيتا طعام يا ماني ان جي اڳيان آڻيندو هو، ته ان کي گاريون ڏيندو هو! ۽ چوندو هو ته تون منهنجو خدا ته نه آهين؟ جو هر روز طعام آڻين ٿو! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته مبتدي طالب کي ائين ڪرڻ گهرجي جو خلق کان نفعو وٺڻ انهي جي طبيعت تي قرار نه وٺي ۽ عارف ڪامل کي ٻيو ڪوبه خوف نه آهي، ڇو ته ان کي هر وقت ۽ هر جاءِ معرفت تي نظر آهي!

فصل ٽيون

علم لدني عطا ٿيڻ!

- 1- نقل:** هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مثنوي شريف جي پڙهڻ وقت علم لدنيءَ جون ايتريون ته حقيقتون ظاهر ٿينديون آهن جو چڻ آسمان تان مينهن وسي رهيو آهي! پر ان مان ٿورو بيان ٿي سگهندو آهي!
- 2- نقل:** هڪ ڏينهن نئي شهر ۾، مڪتوبات خواجه احمد سرهندي مجدد الف ثاني رحمة الله عليه جو نسخو، حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ پيش ڪري عرض رکيم ته حضرت! جيڪڏهن حڪم ٿئي ته مڪتوبات خريد ڪريان؟ پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته اي خليفا، هي تعليمي علم آهي! جيڪو پڙهڻ ۽ سکڻ سان حاصل ٿيندو آهي، مگر هن علم جو حصول الله تبارڪ و تعاليٰ جي فيض ۽ مهرباني سان ٿيندو آهي! حضرت پيغمبر صلي الله عليه وسلم جن پهريان اُمي هئا، بعد ۾ الله سبحانه و تعاليٰ بغير پڙهڻ جي سمورا علم کين معلوم ڪرائي ڇڏيا:

يتيمي کي ناکرده قرآن درست - ڪتب خانہ چند ملت بهشت

(جنهن يتيم قرآن به ڪونه پڙهيو هو، انهيءَ ڪيترائي ڪتب خانہ ٻين دين جا ڏوئي ڇڏيا) پاڻ ڪرمن فرمايائون ته: ”اقرءُ ڪتابڪ ڪفي بنفسڪ“ تون پنهنجو عمل نامو، پڙه ته تهنجي نفس کي اهو ڪافي آهي! ۽ فرمايائون ته: پڙهيو سڀ وسار، وسرئو الف ياد ڪر!

- 3- نقل:** حضرت پير سائين قدس سره جن جي گهڻو ڪري عادت مبارڪ هوندي هئي جو پيھري نماز کان پوءِ مثنوي شريف پڙهندا هئا، ۽ انهن بيتن جو مطلب ٽيھري نماز تائين بلڪ ڪڏهن ته سج لهڻ تائين بيان ڪندا هئا! تڏهن به پورو نه ٿيندو هو! بيتن جي بيان ۾ قرآن شريف جون آيتون، حديثون ۽ بزرگن جا قول ۽ فارسي، سنڌي، هندي، بيت به ارشاد فرمائيندا هئا!

- 4- نقل:** هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت ميان صاحب رحمة الله عليه جن بيان فرمايو ته هڪ ڏينهن اسان حضرت مخدوم سائين قدس سره جن سان گڏ وات وٺيو ٿي وياسين، ۽ هڪ شهر کي اچي ويجهي ٿياسين ته اتي ننڍيون ڇوڪريون راند ڪري رهيون هيون ۽ هٿ هڻڻ

تي رکي چيائون پي ته: ”چئو سو چڱو پرين اتي“ حضرت مخدوم سائين جن اهو جملو ٻڌي عشق جي جوش ۾ اچي، بسم الله جو لفظ چيائون! ۽ اتي جيڪا نهر وهندڙ هئي! ان جي هڪ طرف کان ٻي طرف ٽپيا ۽ اسان به انهن جي موافقت ڪري پويان ٽپياسين، ان کان پوءِ مون کي فرمايائون ته اي شاه صاحب سمجهئي، هي چوڪريون ڇا ٿيون چون؟ پوءِ پاڻ ئي فرمايائون! چون ٿيون ته: چئو بهترين ڪلمو! محمد ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي مٿان! هن جاءِ تي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ”الحكمة ضالة المؤمن“ (حڪمت مؤمن جي گم ڪيل شيءِ آهي) پوءِ مؤمن جتي به حق جو نڪتو، مسلمان يا ڪافر کان ٻڌي ته اهو ان کان وٺي! يعني اها ان جي ملڪيت آهي! ان تي عمل ڪري:

عادل آنڪس ڪه گيرد اندر گوش - وربنشت است پند برديوار!

(دانا اهو ماڻهو آهي جيڪو نصيحت وٺي (عمل ڪري)، اگر ڇه اها نصيحت ديوار تي لکيل هجي!

5- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڏهن حديث شريف جي معنيٰ يا مثنوي جو نقل بيان فرمائي پوءِ جيڪي نڪتا ۽ گفتا مبارڪ ظاهر ڪندا هئا، سي حضرت ميان صاحب قدس سره جن ڏانهن منسوب ڪندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته هيئن سندن زبان مبارڪ کان ٻڌڻ ۾ آيو آهي!

6- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضور اڪرم نور مجسم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته آئون ٻن ذبيحن (ڪنهن) جي اولاد آهيان! (هڪ حضرت اسماعيل عليه السلام، ۽ ٻيو سندن والد بزرگوار، حضرت عبدالله بن عبدالمطلب رضي الله عنه) ۽ اسان کي فخر آهي ته اسان ٻن امن (ظاهر ۾ پڙهڻ بجاءِ لدني علم جي صاحبن) جي اولاد آهيون! (هڪ حضرت رسول خدا، عليه التحية والثناء ۽ ٻيو سندن والد بزرگوار حضرت ميان صاحب قدس سره) (1)

7- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته

1- اي عزيز: حضرت اسماعيل عليه السلام جي ذبح جو واقعو، قرآن ڪريم ۾ تفصيل سان ذڪر ٿيل آهي! جڏهن ته سندن والد بزرگوار متعلق سيرت جي ڪتابن ۾ هيءَ حقيقت لکيل آهي ته مختلاف باقي صفحہ نمبر 189

مرڻ بعد مرد کي ٽي ڪپڙا ڪفن ۽ عورت کي پنج ڪپڙا ڏيندا آهن، ان مان ڪنڀو آهي ته: طالب الموليٰ مذكر“ يعني الله جا طالب مرد آهن انهن لاءِ ڪفن ٽي ڪپڙا آهي، ۽ تن ڪپڙن مان مراد، ڪلمه شهادت، نماز ۽ روزو آهي! ڇو ته اهي تارڪ الدنيا هوندا آهن، انهن تي (دنيا نه هجڻ ڪري) حج ۽ زڪوات، فرض ڪونه آهي! ۽ طالب العقبيٰ مؤنث“ يعني آخر جا طالب، عورتون آهن! انهن لاءِ ڪفن پنج ڪپڙا آهي ۽ پنجن ڪپڙن مان مراد، ڪلمه شهادت، نماز، روزو، حج ۽ زڪوات آهي ڇو ته اهي دنيا سان به مشغول هوندا آهن، تنهن ڪري انهن تي اسلام جا پنجئي فرض، لازم آهن! ۽ فرمايائون ته مرد کي گوڏي کان ڏن تائين ۽ عورت کي مٿي کان پيرن تائين ڍڪڻ فرض آهي ان مان اشارو آهي ته مرد طالب الموليٰ آهن، جو انهن جو ڏن عرش عظيم آهي ۽ ان جي مٿان عالم امر آهي، ۽ اتي موهوم هستيءَ جي لباس کان عرياني آهي، يعني الايمان عريان“ انهن جو لباس آهي ۽ دن جي هيٺان عالم خلق آهي، جو پاڻ کي ڍڪڻ ٿا ۽ لباس التقويٰ“ جو ڪنڀو انهن ڏانهن آهي ان ڪري مرد کي ڏن جي هيٺان هٿ ٻڌڻ مقرر آهن! ڇو ته عالم

آندل صفحو نمبر 188

قبيلن جي مخالفت ۽ مخالفت جو ماحول ڏسي، ڪعبة الله شريف جي خدمت ۽ آب زمزم جي سار سنڀال جو اعزاز ملڻ جي صورت ۾، قريش سردار حضرت عبدالملڪ، نذر مڃيو هو ته ڏهن پٽن مان هڪ پٽ، الله تعاليٰ جي خوشنودي لاءِ ڪعبة الله جي صحن ۾ ذبح ڪندس! اها ڪاميابي حاصل ڪرڻ بعد هڪ ڏينهن ڏهن جوان سال پٽن آڏو هن خوش نصيب انسان پنهنجو نذر پورو ڪرڻ جو اظهار ڪيو! ته مڙني پاترن يڪ زبان ٿي هاڪار ۾ جواب ڏنو! پوءِ هن لاءِ ان وقت جي دستور موجب ڪٺا وڌا ويا ته سڀني مان ننڍي ڀاءُ يعني حضور انور صلي الله عليه وسلم جن جي والد بزرگوار حضرت عبدالله رضي الله عنه جي نالي جو ڪٺو نڪتو!

پوءِ جڏهن حضرت عبدالملڪ ڪعبت الله آڏو، چري ڪٿي پنهنجي نور نظر کي ذبح ڪرڻ جو ارادو ڪيو ته: سڀني پاترن ۽ قريش برادري وارا آڏو آيا، ته اسان ائين ڪرڻ ڪونه ڏينداسون! پوءِ طئي ٿيو ته ڪنهن اهل علم کان ان جو حل پڇيو وڃي؟ پڇا ڪرڻ تي ان وقت جي هڪ ڄاڻو انسان وراڻيو ته هن وقت جي خون بها ۾ ايندڙ ائين جي تعداد (ڏهه عدد) سان گڏ هن نامزد نوجوان جو ڪٺو ڪڍيو وڃي؟ ۽ جيستائين ڪٺو اٿن جي نالي نه ٿو نڪري، تيستائين هر پيري اوترو اٿن جو تعداد وڌائڻو آهي! پوءِ ائين ڪرڻ سان هر پيري حضرت عبدالله جوئي نالو پي نڪتو! ۽ جڏهن هڪ سؤ اٿن ٿيا، ته پوءِ اٿن جي نالي تي ڪٺو نڪتو! ۽ پوءِ هن عمل کي ٽي ڀيرا دهرايو ويو ته هر پيري اٿن جي نالي جوئي ڪٺو نڪرندو رهيو! آخر اهي هڪ سؤ اٿن حضرت عبدالله رضي الله عنه جو فديو مقرر ڪري ذبح ڪيا ويا هئا!!! (ف، ق، ع)

امر کان عالم خلق ڏي اچي عبادت ۾ مشغول ٿين ٿا! ۽ عورتون جيڪي طالب العقبي مؤنث آهن سي مٿي کان وٺي پيرن تائين عالم خلق آهن؟ ان ڪري سڄو وجود انهن جو ڊڪڻ فرض آهي ۽ عورتن کي نماز ۾ سيني تي هٿ ٻڌڻ ان ڪري لازم آهن، جو سندن سارو بدن عالم خلق آهي!

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ هي ٻانهو (جامع ملفوظات) ويٺو هو، ان وقت حضرت سيد المرسلين صلي الله عليه وسلم جن جي معراج مبارڪ جو ذڪر آيو! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جڏهن معراج تي ويا ته اتان موٽي نه آيا، مون عرض ڪيو ته حضرت! معراج بعد هڪ شخص حضور صلي الله عليه وسلم جن کي خدا جو واسطو ڏيئي ڪنهن ڪم لاءِ اوجھل جي دروازي تي وٺي ويو هو، اهو ٻڌي پير سائين جن جوش ۾ اچي فرمايو ته ماڻ ڪر! ان کان پوءِ گهڻي زماني گذرڻ بعد پاڻ شفقت فرمائي جيئن حقيقت هئي معلوم ڪرايائون! اي عزيز: پاڻ جيڪو ارشاد فرمايائون ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن معراج تي تشریف وٺي ويا ته وري واپس نه آيا، اهو هيئن آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن معراج تي وڃڻ وقت صورت ۽ حقيقت ٻنهي سان تشریف وٺي ويا هئا، پوءِ حقيقت پنهنجي اصل سان اهڙي ملي ويئي، جو هرگز جدا نه ٿي ۽ صورت موٽي آئي! پير سائين جيڪو نه اچڻ جو فرمايو هو، اهو باعتبار حقيقت جي هو! ۽ جنهن خلق کي دعوت ڏني ٿي، اها حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي صورت هئي ۽ سندن حقيقت پنهنجي جاءِ تي رهي! عشق جي شهيد مخدوم عبدالرحيم عليه الرحمة هن مقام ڏانهن اشارو ڪيو آهي:

جيڪر دنيا دار ۾ پرين هئا پٿرا

هوند نه رهيو هيڪڙو ڪو ڪافر مجھ ڪفرا

ينظرون اليڪ وهم لا يبصرون، هوت نه هت هئا

لالن لقا پور ئي رهيا، هت پٿر پاڇويا!

حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن صورت ۽ حقيقت سان گڏ معراج تي تشریف وٺي ويا هئا ۽ وري هن جهان ۾ جڏهن آيا تڏهن عشق جو نعرو هڻي ارشاد ڪيائون ته ”يالييت رب محمدلم يخلق محمدا“ (ڪاش

محمد جو رب محمد کي پيدا نه ڪري ها (صلي الله عليه وسلم) پنهنجي حقيقت جي جدائي ۽ فراق کان، ساڻ پنهنجي ئي فرمايائون ۽ وري ڪڏهن هن مقام کان اصلي مقام ڏانهن رجوع ڪندي فرمايائون ته: ”ابيت عند ربي وهو يطعمني ويسقيني“ (مان پنهنجي رب وٽ رهان ٿو اهوئي مون کي ڪارائيندو پياريندو آهي) پاڻ هي اشارو پنهنجي اصل حقيقت ڏانهن ڪيو اٿن!

اي عزيز: اهو علم بي پايان ۽ اونهو آهي، جنهن لاءِ مون هنن چند حرفن تي لکڻ تي اکتفا ڪئي آهي! پوءِ ڪافر صورت ۾ منجهيل هئا، جن جي نظر محض حضور صلي الله عليه وسلم جن جي صورت تي پئي ۽ حقيقت کي نه ڏٺائون! ان ڪري هو ڪافر رهيا! مولانا روم رحمة الله عليه فرمايو آهي ته:

ڪافران ديد ند احمد رابشر - چون نديدندازوي آن شق القمر

(ڪافرن حضور سرور ڪائنات کي بشر ڪري ڏٺو ۽ سندن چند چيرڻ جي معجزِي ڏانهن نه ڏٺائون!)

زانڪ او گف ديد دريا رانديد - زانڪه حالي ديد فردارانديد

(انهن گج کي ته ڏٺو پر دريا کي نه ڏٺائون، حال کي ڏٺائون ۽ سڀاڻي کي نه ڏٺائون!) ۽ جنهن دل جي اکين سان حضور صلي الله عليه وسلم جن جي حقيقت کي ڏٺو، اهو حقيقي مسلمان ٿي ويو: ”من راني فقد رالحق“ ۾ ان ڏانهن اشارو آهي!

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن خليفِي ميان الهرکيه عليه الرحمة جي ديهه ۾ ٻيهرِي نماز جي جماعت مسجد شريف ۾ ڪرايائون! نماز ادا ڪرڻ کان پوءِ جماعت ڏانهن منهن ڪري فرمايائون ته نماز جي وچ ۾ خيال آيو ته مصل حق جو نالو آهي، گناه جو ظاهر ٿيڻ ان ڪري ٿيندو آهي! ۽ نبي سڳورا معصوم آهن، جيڪڏهن هن نالي مان حصيدار نه ٿيا ته ڪمال نبوت ۾ نقصان ٿيندو؟ جيڪڏهن نبين سڳورن کي گهنگار چئبو ته ڪفر لازم ايندو، اهو سوال فقيرن جي جماعت کان ڪرڻ گهرجي ته ڪهڙو جواب ڏئي ٿي؟ ايتري ۾ الله تعاليٰ معلوم ڪرايو ته حضرت آدم عليه السلام کان باوجود گناه ظاهر ٿيڻ جي (جيڪو مصل نالي جي وصف آهي) اهو معصوم آهي!

10- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ تندي مير باگي ٽالپر ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، ۽ سندن مبارڪ هٿن ۾ مثنوي معنوي جو هڪ نسخو هو، ان مان هڪ مصرعو پڙهي فرمايائون ته مثنوي

پڙهڻ وقت ايتريون معنائون اڳيان اچن ٿيون جيئن ڪولين جي سوراخ ۾ پاڻي وجهجي! پوءِ گهاٽيون ٿي سوراخ مان نڪرن! اي عزيز: اهو علم هي نه هو جيڪو پن ۾ لڪيل ۽ پڙهيل ٿيندو آهي، جنهن علم جي پاڻ ڪرمن نشاني ڏني، اهو علم حق جو علم هو! مولانا روم عليه الرحمة ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

علم حق در علم صوفي گم شود - اين سخن کے باور مردم شود
(حق جو علم صوفي جي علم ۾ گم ٿي وڃي ٿو! هي ڳالهه ماڻهن کي ڪيئن مڃڻ ۾ ايندي؟)

11- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته بعضي بزرگ چوندا آهن ته سڀئي موجود ۽ محسوس شيون حادث آهن ۽ ذات پاڪ سان ڪابه نسبت ۽ اضافت نه اٿن! پاڻ ڪرمن فرمايو ته حادث آهن، پر ظاهر ۾ نه حقيقت ۾! ڇو ته ذات پاڪ جي قديم علم ۾ سڀئي شيون موجود هيون! جيڪڏهن موجود نه هجن ها ته دنيا ۾ هرگز ظاهر نه ٿين ها!

12- نقل: عبدالله فقير شاعر نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيم ته حضرت! فڪر ڇا آهي؟ جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته: ”واذڪر ربك اذا نسيت“ پنهنجي رب کي ياد ڪر، جڏهن تون کي وساريو! هي ذڪر آهي ۽ هن ۾ بيهڻ فڪر آهي ۽ هن ۾ مستغرق ٿيڻ حيراني آهي!

13- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن هن قدسي حديث شريف جي معنيٰ بيان فرمايائون ته: ”كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق“ (يعني الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته مان مخفي خزانو هوس! تڏهن مون کي پنهنجي سڃاڻائڻ جي مرضي ٿي ته پوءِ مون مخلوق کي خلقيو) انهيءَ ارشاد مطابق الله تعاليٰ پهريائين آسمان ۽ زمين کي پيدا فرمايائين پر قدسي حديث آهي ته: ”لايسعني ارض ولا سماء“ (مون کي زمين ماپائي سگهي نه آسمان) مطابق رب پاڪ جي ذات ۽ صفتن لاءِ زمين ۽ آسمان جو آئينو لائق نه ٿي سگهيو! تڏهن ملائڪ ۽ پيا ارڙهن هزار (گهٽ وڌ) جهان پيدا فرمائي نظر ڪيائين ته به ڪيس پنهنجو پاڻ نظر نه آيو! پوءِ حضرت آدم عليه السلام جي صورت ۾ جيڪا ”خلق الله آدم علي صورته“ هئي، سا پيدا فرمايائين! ۽ پنهنجي ذات کي سڀني صفتن

سان ان ۾ ڏسي گهڻو خوش ٿيو! پوءِ فرشتن کي فرمايائين ته ان کي سجدو ڪريو؟ ”فقلنا للملائكة اسجدوا لادم فسجدوا“ سڀئي سجدي ۾ ڪري پيا! ۽ ذات ۽ صفتن کي ملائڪن حضرت آدم عليه السلام جي وجود ۾ معائنو ڪيو ٿي:

گرنبود ۽ ذات حق اندر وجود - آب گل را ڪند ملڪ ۽ سجود

(جيڪڏهن ذات حق، حضرت آدم جي وجود ۾ نه هجي ها ته پاڻي ۽ مٽي کي ملائڪ ڪيئن سجدو ڪن ها؟!)

نه مسجود ملائڪ بود آدم - ڪه نور ۽ پاڪ دروي بود مدغم

(فقط آدم عليه السلام فرشتن جو مسجود نه هو! بلڪه ان ۾ ته هڪ نور پاڪ رکيل هو!)

اگر اين نکته دانستي عزازيل - هزاران سجده آورده دران دم

(جيڪڏهن عزازيل هن نڪتي کي سمجهي ها ته ان وقت هزارها سجدا ڪري ها!!)

ليڪن: ”الا ابليس ابى“ مگر شيطان سجدي کان انڪار ڪيو! ان کان پوءِ ان جي دل موھيندڙ حسن، جنهن ۾ هو پاڻ سڀني حق جي صفتن سان موجود هو، تنهن ملائڪن حورن، غلمانن ۽ بهشت وارن کي عاشق ڪري وڌو! پوءِ جڏهن سڄي مخلوقات ان جي حسن تي عاشق ٿي پئي ته: ”انا احمد غيور والله اغير مني“ (يعني آئون احمد گهڻو غيرتي ۽ الله تعاليٰ مون کان به وڌيڪ غيرت وارو آهي) مطابق ذات پاڪ کي غيرت اچي ويئي ۽ اهو عاشقن جو طريقو آهي! پوءِ: ”عصي آدم ربه فغوى!“ جي ڪٽ سان ان کي داغدار ڪيائين ۽ معصيت جي زنگ (ڪٽ) جي ڪري سڀني ان کان بيزار ٿي ويا! ۽ هو اگهاڙو ٿي پيو! جيئن ته انهن جو عشق صفاتي هيو، ان ڪري سندن محبت زائل ٿي ويئي، ان کان بعد وري گهربائين ته پاڻ کي ان ۾ ڏسي پوءِ ان کي پاڻ لاءِ خاص پسند ڪري ”لا اله الا الله“ جي روات تيار ڪيائين! ۽ ان سان سندس زنگ (ڪٽ) کي صاف ڪري اصلي طريقي سان ان ۾ جلوه فرمايائين، ۽ کيس خاص پاڻ لاءِ پسند ڪيائين! حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته هر انسان بالقوة الله تعاليٰ جي ذات ۽ صفتن سان موصوف آهي، پر هن جهان جي خراپين سبب ان کان پري ٿيو آهي! انسان کي گهرجي ته هو پنهنجي قلب کي ”لا اله الا الله“ جي روات سان صاف ڪري جيئن جيڪو بالقوة آهي، اهو بالفعل ان ۾ ظاهر ظهور نروار ٿئي!

فصل چوٿون

اونهي ڳالهه اسرار

1- نقل: هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سلطان العارفين شيخ بايزيد بسطامي رحمة الله تعاليٰ عليه ڪي هڪ ڏينهن الله تعاليٰ جي دربار ۾ حضوري نصيب ٿي ته هن ڪي اتي ڪوبه نظر نه آيو ۽ سڄي دربار خالي ڏٺائين! ۽ الله تعاليٰ ڪي عرض ڪيائين ته يا الله! هيڏي وڏي درگاهه ڇا جي ڪري خالي آهي؟ رب العزة جي درگاهه کان فرمان آيو ته اي بايزيد ويران هن ڪري آهي، جو هن درگاهه جو لائق ڪوبه ڪونه آهي! ان ڪري خالي آهي!

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ سڄي ماڻهو پنهنجي زال سان صلاح ڪري هڪ ساندارو واريءَ جو پري زال جي بغل ۾ ڏنائين! ۽ ٻئي جڻا ڪنهن شهر ڏانهن روانا ٿيا، جڏهن شهر ڪي ويجهو پهتا، تڏهن پاڻ ۾ جهڙو ڪرڻ شروع ڪيائون، ايتري قدر جو زال پڳي ۽ مڙس ان جي پويان لٽ ڪڍي پڇڻ لڳو! زال پڇي وڃي هڪ مالدار واپاريءَ جي گهر ۾ داخل ٿي ۽ دروازو بند ڪري، واپاري ڪي چيائين ته منهنجو مڙس مون تي ڪاوڙيو آهي ۽ مون ڪي مارڻ لاءِ پٺيان پڳو اچي ٿو، ان ڪري تنهنجي گهر ۾ آئي آهيان! خدا جي واسطي مون ڪي هن ظالم مڙس کان ڇڏا؟ جڏهن زال گهڻيون رڙيون ڪيون، تڏهن واپاري ڪي ان تي رحم اچي ويو ۽ ان جي مڙس ڪي چيائين ته تنهنجي زال منهنجي گهر ۾ آئي آهي هاڻي گناهه بخشينس ۽ ان سان صلح ڪر! جنهن وقت واپاري زال جي مڙس سان ٻاهر گفتگو ۾ مشغول ٿيو، ته ان وقت ان عورت مشڪ مان واري هاري ڪري سون ۽ چانديءَ سان مشڪ پري ته منهن ٻڌڻ لاءِ رسي هٿ نه آيس! پوءِ زال عجيب مڪر ۽ فريب سان مڙس سان جهيڙو ڪندي گهر جي اندران هي لفظ چيائين ته اي مڙس تون بي مهابو آهين! حقيقت ۾ انهن لفظن سان مڙس کان مشڪ جو ٻنڌڻ ٿي گهربائين؟ مڙس به گاريون ڏيندي ٻنڌڻ جو ڏس ڏنو ته اي زال بي سڳي (يعني چري) ماڻ ڪر! زال مڙس جو اشارو سمجهي، وارن جو ٻنڌڻ (سڳي) کولي ان سان مشڪ جو منهن ٻڌي، بغل ۾ رکي تيار ٿي

بيهي رهي! مڙس پنهنجي قياس سان سمجهيو ته زال پنهنجو ڪم پورو ڪري ڇڏيو هوندو! ان وقت گهڻي گفتگو کان پوءِ واپاريءَ کي چيائين توهان جي ڪري زال کي گناهه بخشيم ۽ مارڻ کان معاف ڪيم! هاڻي وڃ پنهنجي گهر مان جلدي ڪڍي، مون سان صلح ڪرائي رواني ڪر؟ ۽ واپاري ائين ڪيو! پوءِ زال ۽ مڙس گڏجي غنيمت کڻي پنهنجي گهر خوش ٿي اچي پهتا! ۽ هن فن ۽ حيلي سان واپاري جو گهر لتيائون! پاڻ ڪرڻن هي مثال هن ڳالهه تي آندو ته جيڪي سختيون ۽ ڏوراپا، الله تعاليٰ جي طرف کان الله تعاليٰ جي برگزيده نبين ۽ ولين سڳورن کي ملن ٿا، اهي بي رحمي ۽ گهٽ دوستيءَ جي ڪري نه آهن! بلڪ ان مڙس ۽ زال وانگر ڪمال اتحاد ۽ يڪجهتي جي ڪري هوندا آهن! پوءِ پاڻ ان جي مٿان سنڌي بيت ارشاد فرمايائون:

ڪره ڪرميون اچ، ڪر وهاريو وڃ ۾

هوڏانهن اوهين ڪرهو، هيڏانهن اسين ڪرهن

ماڻهو پائڻن سڄ، ڳالهين ڪريون ڳچ، ڪره جون قادو چوي!

3- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن پيپهري نماز کان بعد مثنوي شريف پڙهائون پي ۽ مٿن شوق ايترو غالب هو، جو سڄي جماعت کي مست ڪري ڇڏيو هئائون! ان کان پوءِ جماعت ڏانهن منهن مبارڪ ڪري فرمايائون ته اڄ مثنوي ايترا ته اسرار ڏيکاريا آهن! جو جيڪڏهن اسان اهي کولي چئون ته بعضي طالب بدن تان ڪپڙا لاهي ڇڏين! افسوس جو ڪي ماڻهو اسان جون ڳالهيون پنهنجي غرض سان بيان ڪن ٿا! ۽ چوندا رهن ٿا ته اسان پنهنجي پير کان ٻڌو آهي ۽ ٻڌندڙن کي گمراهي ۽ هلاڪت ۾ وجهن ٿا، حالانڪ اسان جو علم انهن جي سمجهه ۾ ئي نه آيو آهي! هيءُ ارشاد فرمائي مثنوي کي ڪپڙي ۾ ويڙهي اٿيا، ۽ عشاءِ نماز کانپوءِ اتر اوڀر واري ڪنڊ ۾ ويهي وظيفي ۾ مشغول ٿيا، ٿوري دير کان پوءِ سيني مبارڪ مان ٿڌو ساهه کڻي پڇاڻون ته خليفو لقمان ڪٿي آهي؟ مون عرض ڪيو حضرت! ٻانهو حاضر آهي! فرمايائون ته اڄ مون کي مثنوي شريف تمام گهڻا علم معلوم ڪرايا، پر ڇا ڪريان جو بعضي ماڻهو اسان جي ڳالهين کي پنهنجن دنياوي مطلبن ۾ استعمال ڪن ٿا، ان ڪري مثنوي پڙهڻ کان بس ڪٿي سون! وري خدمت شريف ۾ عرض ڪيم ته

حضرتا! اهل غرض ته اسان آهيون، جو ٻين کي به فيض کان روڪيوسون! پاڻ فرمايائون ته توهان طالب آهيو، ليڪن جماعت ۾ طالب ۽ اهل غرض به آهن، پوءِ فرمايائون ته جمعو فقير ڪٿي آهي؟ جمعو فقير عرض ڪيو حضرت! غلام حاضر آهي! فرمايائون ته: ڳالهيون سڄڻ تنهنجون ڪنهن سان اوربان! اها ڪافي پڙهه؟ پوءِ فقير اها ڪافي پڙهي ٻڌائي.

4- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن شيخ ابوالحسن خرقاني رحمه الله عليه مٿي تان، اُن جي تويي لاهي مٿي مبارڪ کي کنهياڻين ٿي، ته هاتفي آواز آيو ته اي شيخ هن تويي کي ٻوڪڻدين؟ شيخ ورائيو ته يا خدا! توو ٿ هن جي قيمت آهي؟ هاتفي آواز آيو ته اي شيخ مسخري ڪرين ٿو! جيڪڏهن آئون تنهنجا عيب جهان ۾ ظاهر ڪريان ته سڀئي ماڻهو توکان پڇي وڃن ۽ ڪوبه توکي ويجهو نه ايندو! بلڪ خود توکي پنهنجي دروازي تي اچڻ نه ڏيندا! شيخ چيو ته اي خداوند جيڪڏهن تون ائين ڪندي ته پوءِ مان به تنهنجا اسرار جهان ۾ ائين پکيڙبندس، جو ڪوبه ماڻهو پنهنجو منهن ڏوئي ماني نه کائيندو:

ميان عاشق و معشوق رمزيست - ڪراما ڪاتبين راهم خبر نيست

(عاشق ۽ معشوق جي وچ ۾ راز آهن، جو ڪراما ڪاتبين کي به خبر نه هوندي آهي!) پوءِ الهام ٿيو ته اي شيخ! هاڻي پاڻ ۾ صلح ڪريون ٿا، نه مان تنهنجا عيب ظاهر ڪندس نه تون منهنجا راز ظاهر ڪجان؟

5- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ ويٺا هئاسون، پاڻ خليفي ميان الهرکيي رحمه الله عليه جي ڳالهه بيان فرمايائون ته خليفي صاحب چيو ته هڪ دفعي ڏاڍو بيمار هيس! انهيءَ بيماري ۾ ملڪ الموت کي ڏنم، جو اچي چيائين ته مون کي الله تعاليٰ تنهنجي روح ڪڍڻ جو حڪم ڪيو آهي! مون چيو ته اسان کي اهو حڪم نه مليو آهي، جيڪڏهن توکي حڪم ٿيو آهي ته ٻانهو حاضر آهي! ملڪ الموت منهنجي بدن کي ڏاڍو ڳولهيو پر روح بدن ۾ نه لڌائين! حيران پريشان ٿي چيائين ته اولوالعزم رسولن عليهم السلام ۽ اوليائن ڪرامن جا روح، الله تعاليٰ جي حڪم سان مون قبض ڪيا آهن! پر توهان جي روح جي خبر نٿي پوي ته ڪٿي آهي؟ مون ان کي چيو ته هي روح اتي آهي، جتان تون اهو حڪم ڪئي آيو آهين! ان کان

پوءِ هو مزيد ٿي هليو ويو! مون ان کان بعد فقيرن ڏانهن منهن ڪري چيو اي فقيرو! ملڪ الموت کان توهان ڪوبه خوف نه ڪريو ڇو ته هاڻي اهو توهان جو ديني ڀاءُ ٿي ويو آهي! ۽ توهان سان دوستي رکي ٿو!

اي عزيز! ٻن سچن (هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن پاڻ ۽ ٻيو الهرڪيو خليفو صاحب) کان هيءَ ڳالهه ٻڌي دل کي يقين ٿي ويو! ۽ ٿورن ڏينهن کان پوءِ هڪ ڪتاب جي حاشيه تي لکيل ڏٺم ته حضرت مخدوم شاهه رڪن عالم قدس سره جي زماني ۾، ڪنهن ماڻهو کي ست ڏينهن سڪرات هلي! جو ان جو روح قبض نه ٿئي پيو! آخر اها خبر مخدوم صاحب کي پهچايائون ته هڪ شخص کي ست ڏينهن ٿيا آهن جو سڪرات ۾ پيو آهي ۽ اڪيون آسمان ڏانهن اٿس! ۽ پاڻ بيخبري جي عالم ۾ آهي! مخدوم صاحب جن هيءَ ڳالهه ٻڌي هڪ خادم کي پاڻ سان وٺي انهيءَ ماڻهوءَ وٽ تشريف فرما ٿيا، ۽ ڏٺائون ته اڪيون کوليو آسمان ڏانهن ڏسي رهيو آهي ۽ بيخود پيو آهي! مخدوم صاحب کيس پنهنجي هٿ سان پاسي کان وٺي لوڏيو ۽ سڌ ڪيائونس! جڏهن مخدوم صاحب جو آواز ٻڌائين، تڏهن ان پنهنجون اڪيون مخدوم صاحب ڏانهن ڦيرايون، ان وچ ۾ ملڪ الموت ان جي روح کي قبض ڪري ورتو ۽ مخدوم صاحب جن اهو منظر ڏسي روئڻ لڳا! پوءِ جڏهن اتان واپس ٿيا ته وات ۾ خادم عرض ڪيو ته سائين! ان ۾ ڪهڙي حڪمت هئي، جو هو ست ڏينهن سڪرات ۾ رهيو، ۽ جڏهن توهان ان کي چوري سڌ ڪيو، تڏهن هن پنهنجيون اڪيون توهان ڏانهن ڦيرايون، ان وقت ملڪ الموت هن جي روح کي قبض ڪيو ۽ توهان گريه (روئڻ) ۾ اچي ويا؟ مخدوم صاحب فرمايو ته ان جو روح ذات پاڪ جل شانہ وٽ ويل هو! ۽ ملڪ الموت ان جي واپس اچڻ جو منتظر هو! مون جڏهن ان جي پاسي کان وٺي چوريو ۽ سڌ ڪيو! ان وقت اتان ٽٽي ڏانهن اڪيون ڦيرايائين ته ملڪ الموت ان وچ ۾ ان جو روح قبض ڪري ورتو! (هن نقل کي شاهدي طور هت لکيو ويو!) هن موقعي تي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته شڪاري شڪار کي ايستائين شڪار نٿو ڪري سگهي، جيستائين هو غافل نه ٿئي! ۽ جيستائين هو آگاهه آهي، تيستائين شڪاري هن تي هرگز قادر ٿي نٿو سگهي!

6- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته

جمع جي ڏينهن سيد الطائف شيخ جنيد بغدادی قدس سره منبر تي چڙهي وعظ فرمايو پي ته اوچتو بي اختيار سندس زبان تي توحيد جا اسرار جاري ٿيا! شيخ صاحب ٿوري دير ماٺ ڪري هڪ ماڻهوءَ کي فرمايو ته ڏس هن مجلس ۾ ڪير آيو آهي، جنهن جي ڪري هي اسرار توحيد جا زبان تي جاري ٿيا آهن؟ ان ماڻهو حڪم کي مڃي ڏنو ته شيخ منصور حلاج قدس سره مسجد شريف جي ڪنڊ ۾ ويٺو آهي!

7- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ ويٺو هيس! پاڻ فرمايائون ته عارف ان ڪري حقيقي اسرارن کي لڪائن ٿا، ته ڪوبه ماڻهو انهن کان واقف نه ٿئي! جيئن حديث شريف ۾ آهي ته: ”اظهار الاسرار كفر“ يعني اسرارن کي ظاهر ڪرڻ كفر آهي، ۽ هو پنهنجي ظاهر کي ظاهر شريعت سان سينگارين ٿا، ۽ شريعت جي حقيقت کي حقيقت وارن سان ظاهر ڪن ٿا، جيئن هڪ بزرگ فرمايو:

ڪند هم جنس باهم جنس پرواز - ڪبوتر باڪبوتر باز با باز

(هر جنس پنهنجي جنس سان پرواز ڪري ٿي، ڪبوتر ڪتوبر سان ۽ باز باز سان!)

اهل حق با اهل حق خوش مي شوند - اهل باطل باطلا نرامي ڪشند

(حق وارا حق وارن کان خوش ٿين ٿا، باطل وارا باطل وارن کي ڇڪيندا آهن!)

ناريان مرناريان راجاذب اند - نوريان مرنوريان را طالب اند

(ناري (باهه وارا) نارين کي ڪشش ڪندا آهن، نوري (نور وارا) خاص نورين کي گهرندڙ آهن!)

8- نقل: خليفو ميان غازي خان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته خليفو ميان الهرڪيو عليه الرحمة فقيرن جي جماعت سان، حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي مقبري جي زيارت لاءِ وڃي رهيو هو، ۽ ٻي جماعت تنيه قوم جي شاهه جاڙيل عليه الرحمة جي مقبره جي زيارت لاءِ آئي پئي! ٻئي جماعتون وات تي اچي ملاقي ٿيون، ان جماعت مان ڪنهن پڇو ته توهان به تنيا آهيو؟ خليفي موصوف فرمايو ته اسان اڃا ڦاٽا نه آهيون! تنيا ڪيئن ٿينداسون! خليفي صاحب جي فرمان مان هي نڪتو پيدا ٿيو ته جيڪو حق کان اصلاً جدا نه ٿيو آهي، ان کي پيوند جي ڪهڙي ضرورت:

چون نه از اصل خودفگار آيد - کردن وصل اوچه کار آيد

(جيڪو پنهنجي اصل کان جدائي نه ٿيو، ان کي تاڪي هٿن جي ڪهڙي ضرورت آهي؟)

9- نقل: ساڳيو راوي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته خليفو ميان الهرڪيو ڪنڊياري شهر ۾ ويو هو! اتي وبا جي بيماري تمام گهڻي هئي، ان شهر جا سڀ ماڻهو مسجد شريف ۾ ويٺا هئا، ۽ مغرب نماز پڙهڻ کان پوءِ سڀني بانگون ڏنيون! خليفو صاحب جماعت سان گڏ ماڻ ڪري ويٺو هو! شهر جي ماڻهن فقيرن کي چيو ته توهان کي موت ياد نه آهي، جو بانگون نٿا ڏيو؟ فقيرن چيو ته اسان خدا جا دوست آهيون جيستائين دنيا ۾ ڪابه مخلوقات هوندي تيستائين اسان کي موت نه ايندو! سڀني کي موت ڏيئي، پوءِ اسان جو ساهه قبض ڪيو ويندو! ملڪ الموت اسان جو دوست آهي! اڃا هن شهر ۾ ماڻهو گهڻا آهن، پهريائين انهن جو ساهه ڪڍندو، ان کان پوءِ اسان فقيرن جو ساهه قبض ڪندو!

10- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ ڏينهن فرمايو ته بعضي واپاري، سڪل چيئن سان جهاز ڀري ڪري، جنهن پيٽ ۾ گهڻا باندر ناريلن جي وٿن تي ويٺل هوندا هئا، اوڏانهن ڪاهي ويندا هئا! ۽ اهي اتي هڪ چيٽو باندرن کي هڻندا هئا ته باندر ان جي عيوض انهن کي ناريل هڻندا هئا! پوءِ جڏهن جهاز چيئن کان خالي ٿي ناريلن سان ڀرجي ويندو هو، ان وقت موٽندا هئا اهو عارفن جو مثال آهي، جو سوالي انهن کان سوال ڪري، اهو سوال ڄڻ چيٽو آهي ۽ جيڪو هو عطا ڪن ٿا، سا معرفت ۽ اسرار آهن، اهي مثل ناريل جي بلڪه موتين وانگر آهن جو دل جو جهاز مالا مال ڪري اچن ٿا:

هر کسي آن ڪند ڪه لائق اوست - جرم از مابود عطا از دوست

(هر هڪ پنهنجي لائق ڪم ڪندو آهي، اسان کان گناهه ٿيڻ باوجود، دوست بخشش فرمائيندو آهي!)

11- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت يوسف عليه السلام خواب ڏٺو ته يارهن ستارا ۽ سج، چنڊ مون کي سجدو وڪري رهيا آهن! اهو خواب جڏهن پنهنجي پيءُ حضرت يعقوب عليه

السلام جي اڳيان بيان فرمائي ٿو ته پيءُ کيس چيو ته هي خواب پنهنجي پائرن کي نه ٻڌائجان؟ متان هو تو سان حسد ڪن! تقدير الهی جو حضرت يوسف عليه السلام اهو خواب پائرن جي اڳيان ظاهر ڪري وڌو! ۽ پوءِ هنن ساڻس حسد شروع ڪيو، هڪ ڏينهن پنهنجي پيءُ جي خدمت ۾ عرض ڪيائون ته اسان صبحاڻي سير شڪار تي وڃون ٿا! جيڪر حضرت يوسف عليه السلام کي اجازت ڏيو ته هو اسان سان گڏجي هلي ۽ سير شڪار کان خوش ٿئي! ڇو ته ننڍڙي عمر جو آهي، هڪ جاءِ تي اڪيلي ويهڻ سان ملول ۽ غمگين ٿيندو هوندو! حضرت يعقوب عليه السلام فرمايو ته توهان جو يوسف عليه السلام کي شڪار تي وٺي وڃڻ منهنجي دل کي ڏکيو لڳي ٿو، ڇو ته متان توهان شڪار پٺيان وڃو ۽ هن ننڍڙي کي بگهڙ کائي وڃن! پاڻ ڪريمن هن جاءِ تي ارشاد فرمايو ته الله تعاليٰ پهريائين پلارن نين ۽ ولين سڳورن جي دل ۾ القاء ڪري ٿو ته هي ڪم هيئن ٿيندو؟ ان کان پوءِ جيڪو ارادو مقدر آهي، اهو بالقوه کان بالفعل ٿي پوندو آهي!

12- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت ميان صاحب قدس سره جن سائي پوک ۾ تشريف فرما ٿيا هئا، ۽ اسان به ساڻن گڏ پوک ۾ قرباسون پي! حضرت ميان صاحب جن فرمايو ته هن پوک کي هميشه پاڻي ڏين ٿا، جيڪڏهن به ٽي ڏينهن پاڻي نه مليس ته سڪي ويندي آهي، ان جو سبب ڇا آهي؟ ۽ ڪيڙن وغيره جا وڻ برپت ۾ بيٺا هوندا آهن، جن کي ڪوبه پاڻي ڪونه ڏيندو آهي، سي هميشه ساوا ۽ تازا رهندا آهن (سو ڇو؟) حضرت ميان صاحب قدس سره جن هميشه جيڪي به نڪتا پڇيا ٿي ته اسان باوجود جوابن اچڻ جي ادب کان ڪوبه جواب نٿي ڏنو سون! ۽ ان وقت به ماڻ ڪٿي سون! ۽ چيم ته حضرت! توهان بيان فرمايو؟ پوءِ پاڻ بيان فرمايو؟ ته هن سائي پوک جي نظر سبب جي مٿان آهي، جيڪڏهن اهو حاصل ٿئي ٿو ته ترو تازو رهي ٿي، ورنه ته سڪي ويندي آهي! ۽ جيڪي وڻ برپت ۾ بيٺا هوندا آهن انهن جي نظر مسبب تي هوندي آهي، ان ڪري هميشه ساوا ۽ تازو رهن ٿا!

13- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن سان خليفي

شهادت فقير قوم هرياه جي دعوت تي ديهه نوازه ۾ حاضر هيس، اتي پير سائين جن جي بدن مبارڪ ۾ شوق کان پاڪر پايو وياسون پي، ۽ پاڻ ڪرمن حقيقتون بيان فرمايون پئي! ان وقت هن ٻانهي کي اها حالت اچي ويئي جو، هڪ اسرار کي ظاهر ڪيان پيو! اڃا ڪاف جو حرف زبان تي آندو ئي مس هيم ته پاڻ سڳورن پنهنجو هٿ مبارڪ منهنجي وات تي رکيو ۽ اسرار ظاهر ڪرڻ کان باز رهيس.

14- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن ميان سيد عاقل محمد عليه الرحمة سان هالاڻي شهر ۾ ملاقات لاءِ ويل هيس! جماعت ۾ هڪ مجذوب درويش هو، جنهن صحبت جي مجلس ۾ ڪاف جو آواز ڪڍيو، اسان بروقت ان جي وات تي هٿ ڏنو ۽ هو ان اسرار ظاهر ڪرڻ کان رڪجي ويو!

15- نقل: هڪ دفعي ٻانهي (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ هڪ ڳالهه، جيڪا مون ابراهيم فقير کان ٻڌي هئي ۽ ان وري هدايت الله فقير کان ٻڌي، اهي ٻئي مخدوم محمد زمان ڪلان لنواري واري قدس سره جا مريد هئا عرض ڪيم ته حضرت! فقير هدايت الله، مخدوم محمد زمان ڪلان لنواري واري کان ٽي سوال پڇيا، پر بزرگ صاحب انهن جو جواب ٽن سالن تائين ڪونه ڏنو، هڪ ڏينهن ان فقير بي حجاب ٿي پنهنجي شيخ کي چيو ته تون ماڻهو آهين، يا ملاڪ يا ديو! جو اسان کي تنهنجي صحبت ۾ جمعيت اچي ويئي آهي! جنهن ڪري خدمت ۾ ويٺا آهيون ۽ تون ”صم بڪم“ (ٻوڙو گونگو) به نه آهين. جو هيٺري قدر سوالن هوندي به جواب نٿو ڏين؟ جيڪڏهن ڪنهن اهل الله جي قبر تي ويهجي ته اهو به ٻن ٽن ڏينهن ۾ جواب ڏيئي ڇڏيندو آهي، ۽ توهان آهيو جو ٽن سالن کان ٻڌل، اڻ ٻڌل ڪري ڇڏيندا آهيو؟ ان کان پوءِ بزرگ مٿو مٽي ڪٽي فرمايو ته ڇا تون چوبن؟ فقير چيو ته مون کي ٽي مشڪلاتون آهن، اهي حل ڪرڻ فرمايو؟ بزرگ فرمايو ته اهي ڪهڙيون آهن؟ فقير عرض ڪيو ته هڪ جيڪو قرآن شريف حضرت شافع محشر * صلي الله عليه وسلم جي مٿان نازل ٿيو آهي، اهو ڪنهن اهل معرفت تي نازل ٿي سگهي ٿو يا نه؟ ٻيو جيڪي ماڻهو صورتني موت سان مرڻ ٿا، اهي ڪاڏي وڃن ٿا؟ ٽيون هڪ رات تهجد جي

وقت سيد محمد معصوم قدس سره وٽ جهجهه شهر ۾ حاضر هيس! سيد صاحب تهجد جا نفل پڙهيا بي، مون به انهيءَ جي پرسان تهجد جا نفل ادا ٿي ڪيا ته ان وقت سيد محمد معصوم جي جسم جهڙا چوڏهن جسم نفلن جي ادا ڪرڻ ۾ مشغول نظر آيا؟ پوءِ مخدوم صاحب لنواري واري قدس سره هن کي هن نموني سان جواب ڏنو ته: سيد محمد معصوم کي چوڏهن جسم هئا، اسان چاهيون ٿا ته هي هڪ جسم به فنا ٿي وڃي! ۽ ذرا ٿي تحليل ٿي وڃي! ۽ جيڪي ماڻهو صورتِي موت سان مرڻ ٿا، اهي انسان ڪامل جي دل ۾ غائب (جذب) ٿي وڃن ٿا! ۽ قرآن مجيد تمام اصلي سند سان گڏ ان ٻانهي تي نازل ٿي سگهي ٿو، جيڪو حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جهڙو عبد ڪامل ٿئي! پاڻ ڪريم کي پويون جواب پسند آيو! ۽ فرمايائون ته ڪوبه ماڻهو حضرت سيد المرسلين صلي الله عليه وسلم جهڙو عبد ڪامل نه ٿيندو ۽ نه ٿيڻو آهي، ان ڪري قرآن ڪريم به ٻي ڪنهن جي مٿان ڪونه لهندو! ڪامل کي جيتري قدر خلق، خلق الله سان پيدا ٿيندو، اوتري قدر ئي قرآن شريف جي اسناد، ان جي حال تي شاهد آهي ۽ ان جو نازل ٿيڻ به ان جي حق ۾ ٿئي ٿو!

16- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن هڪ ڏينهن اسان کي وصيت فرمائي ته معنوي راز بغير ڪتاب جي ظاهر نه ڪجانءِ، بلڪ هٿ ۾ ڪتاب جهلي ان کان بعد حقيقتون ظاهر ڪجانءِ؟ ڪتاب هجڻ ڪري هر ماڻهوءَ کي يقين اچي ويندو، ان کان پوءِ جيڪي راز وٽي بيان پيو ڪر!

17- نقل: فيروز فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايائون ته جڏهن منصور حلاج قدس سره کي سوليءَ تي چاڙهڻ لاءِ وٺيو ويا ٿي، ته وات ۾ لٺين ۽ چابڪن سان ماريندا ٿي ويس! هڪ شخص ماڻهن جي ميڙ مان وڌي آواز سان چيو الله (جل جلاله) منصور چيو تنهنجي پير جي هيٺان آهي! ان ڪري ويتر گهڻو مريائونس! هڪ سالڪ منصور جي پير جي جاءِ مٿان نشان ڪڍي ڇڏيو. ۽ جنهن شخص الله جو نالو چيو هو! ان کان پڇائين ته الله جي نالي چوڻ وقت تنهنجي دل ۾ ڪهڙو خيال هو؟ هن چيو ته پنهنجي مسڪيني ۽ ناداريءَ جو خيال هو، جو مون وٽ به ٿي

وڏيون چوڪريون بنا پرتائن جي ويڻيون آهن! دل ۾ خيال آيو ته جي رزق جي
 ڪشادگي ٿئي ته چوڪرين جي پرتائن جي ذمي ڪان چوٽڪارو لهان! پوءِ
 منصور جي پير واري جاءِ کوٽيائون ته خزانو گهڻو تن کي هٿ آيو! هن آيت
 جي موافق: (افرايت من اتخذ الهه هواه ! (چا تو ان کي ڏٺو جنهن پنهنجي
 خواهش کي پنهنجو معبود بنايو!) اها دولت گويا هن جو الهه هئي ۽ هٿ آئي!
 پير سائين جن هن نقل کي هن حقيقت تي مثال فرمائيندا هئا ته بعضي ماڻهو
 ذڪر کي جذبي سان نٿا ڪن ۽ فيض کان مايوس رهن ٿا، انهن جو سبب هي آهي جو
 ذڪر ڪرڻ وقت دل کي حاضر نٿا رکن، بلڪ پنهنجي حرص جي فڪر ۾ آهن!

18- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته
 هڪ دفعي جمعي جي ڏينهن شيخ شبلي قدس سره خطبي پڙهڻ لاءِ ممبر تي
 چڙهيو ۽ توحيد جو وعظ فرمايائين ٿي ته اهو قصو شيخ جنيد کي پهتو!
 شيخ جنيد روئي ان کي فرمايو ته خواجه منصور قدس سره کي ڪالهه غدارن
 هٿان شهادت ملي آهي ۽ جيڪي اسرار اسان خلوت ۾ بيان ڪندا آهيون،
 سبي تون مسجد ۾ ممبر تي وعظ ڪرين ٿو:

چون قلم در دست غدارے بود - لاجرم منصور بردارے بود

(قلم جڏهن غدارن جي هٿ ۾ هوندو ته منصور ضرور سوليءَ تي ئي هوندو!)

چون قلم در دست غدارے افتاد - زين سبب ذوالنون در زندان افتاد

(قلم جڏهن غدار جي هٿ ۾ آيو، تڏهن ذوالنون اچي قيد ۾ پيو هو!)

19- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته
 شيخ حلاج منصور قدس سره کي جڏهن سولي ڏانهن وٺيو ويا بي! ان وقت
 هڪ شخص منصور جي بدن مبارڪ تي لٽيون هنيون پي، ۽ غيب کان منصور
 کي خطاب آيو ته لاتخف لاتخف (نه ڊڄ) اهو آواز هن ماڻهوءَ جي ڪن تي
 پيو، تڏهن به مارڻ کان بس نٿي ڪيائين! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته ان جي
 حالت منصور جي حالت کان مٿي هئي! جنهن ڪري باوجود هاتف جي آواز
 ٻڌڻ جي لٽين هڻڻ کان نه ٿي ڊٺو!

20- نقل: هڪ ڏينهن ٻانهو (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس
 سره جن کي زور پي ڏنا، پهريائين لڱن کي زور ڏيئي پوءِ چيلهه کي زور
 ڏنم، ان کان بعد پاڻ ڪرمن جي قلب مبارڪ تي هٿ رکيم، جڻڪ درياهه

موجودن هئي رهيو آهي، پيچيم ته حضرت! هي ڇا ٿئي ٿو؟ پاڻ اڪيون مبارڪ بند ڪري گهڙي ڪن مان ڪري اڪيون ڪولي فرمايائون ته مون کي خبر نه آهي، وري بي پيري اڪيون بند ڪري گهڙي ڪن آرام ڪري! هڪ ٽڙي آه ڪڍي فرمايائون ته اسان جي هن لنگهي کي ڪجهه به آرام ڪونه آهي رات ڏينهن پيو ڳائي ٿو:

راه طلب منزل، آرام ندارد

(يعني منزل جو طالب، آرام نه ڪندو آهي!)

21- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن جي هيءَ عادت هوندي هئي، جو ٻارن کي قرآن ڪريم جي تعليم ڏيندا هئا! هڪ دفعي حضرت مخدوم صاحب جن جي غير حاضري ۾ چوڪرن پاڻ ۾ جهيڙو ڪيو، هڪ چوڪري ٻئي چوڪري کي ٽڪيا جي لفظ سان پٽيو، هي لفظ ان طرف ڏاڍو گهڻو استعمال ٿيندو آهي! اهو چوڪرو غمگين ٿيو ۽ حضرت مخدوم صاحب جن کي دانهن ڏنائين ۽ روئي چيائين ته حضرت! فلاڻي چوڪري مون کي ٽڪيا جو پاراتو ڏنو آهي؟ پاڻ رحم ڪري فرمايائون ته بابا! اهو پٽ جو لفظ نه آهي بلڪه عين دعا آهي! ڇو ته ڪڪڙ جيستائين اٿو ته ٽڪيندي تيستائين پڇو نه نڪرندو!

22- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مرشد عالم امر ۽ عالم خلق جو جامع آهي! غيب جي خزاني مان راز حاصل ڪري، وري عالم خلق ۾ طالبن اڳيان ظاهر ڪرڻ فرمائي ٿو، ۽ عشق ۽ شوق جي باه سندن ساه جي رڳن ۾ وجهي عالم امر ڏانهن کين وٺي وڃي ٿو! پوءِ هي سنڌي بيت فرمايائون:

ڏاهي ويهي ڌار تي ڪا جلات لتي، آڻن ۾ اور ٿي، سگهي ڪانه ڪتي
ويڙهي منجهه وٽي، ڪيڇو ڪانگ ڪمائيو

(يعني دانا مان مراد ڪامل مرد، جنهن اصل کان فرع وٽ اچي ڳالهه ڪيائين، جنهن ڪري طالبن جي جماعت ۾ ولولو پئجي ويو ۽ دنيا جي ڪمن کان رکجي ويا ان ڪامل مرد ڪهڙو نه عجيب ڪم طالبن جي دلين جي اڱڻ ۾ ڪيو!)

جتن وڌيس جاڙ، ڪري ڳالهيون ڪيچ جون

ٿيا پاڻ قرار، مون من گڏي گوندرين!

(يعني حقيقي ملڪ جا سزدار ان ملڪ جون ڳالهيون طالبن کي ٻڌائي درد ۽ شور م وجهي، پاڻ پنهنجي اصلي وطن ڏانهن موٽي ويا، ۽ اسان کي درد ۽ الم ۾ ڇڏي ويا.)

23- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مرشد ڪامل ڪڪرن وانگر آهي، جيئن ڪڪر درياه مان پاڻي پي وسندا آهن، تيئن مرشد ڪامل به غيب الغيب درياه ڏانهن موٽي وحدت جا اسرار حاصل ڪري، ٻين کي فيض بخشي ٿو هتي هي سنڌي بيت ارشاد فرمايائون:

اگر ڪيو اچن سچڻ، سانوڻ مينهن جان

پاسي تن وسن جي، سڀ چماندر سڪيون!

24- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مثلاً هڪ ڪوهه آهي، جنهن ۾ چار چشما پليت پاڻي جا جاري آهن! ان جي پاڪائي ڪيئن ٿيندي؟ خود جواب، فرمايائون ته ان جي پاڪائي هيشن ڪرڻ گهرجي، جو پهريائين سڀني پليت چشمن کي بند ڪري، پوءِ پليت پاڻي ڪوهه مان ڪڍي سڪائجي ان کان پوءِ جيڪو پاڻي ڪوهه مان ايندو، اهو صاف ۽ پاڪ آهي!

25- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن اصحابن سڳورن کي حڪم فرمايو ته حديث جي لفظن کي حرف به حرف محفوظ رکو، ۽ ڪابه زيادتي يا گهٽتائي جائز نه رکجو! ڇو ته توهان کان پوءِ منهنجي امت مان اهڙا ماڻهو پيدا ٿيندا، جيڪي حديثن جي حرفن مان قسمن قسمن معنائون ۽ حقيقتون چڱي طرح سمجهندا ۽ سمجهائيندا.

26- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سلطان العارفين بايزيد بسطالي قدس سره جڏهن آيت شريف "الرحمن علي العرش استوي" ٻڌي تڏهن عشق ۽ محبت جي جولان مان، افلاڪن کان لنگهي وڃي عرش تي پهتو! ۽ عرش کان ٻيڙا ڪيائين ته الله تعاليٰ جو ڏس توتي آهي، تون مون کي ڏيکار ته دلبر جو ديدار ڪيان؟ عرش جواب ڏنو ته

مون ٻڌو آهي: ”قلب المؤمن حرم الله“ (مؤمن جي دل الله جو حرم آهي) ان کان بعد ڪمال شوق کان پاڻ ڪرمن فرمايو ته سبحان الله وبحمده، جو فرش وارا عرش تي ۽ عرش وارا فرش تي، الله تعاليٰ کي ڳولين ٿا؟ ۽ اڪين مان ڳوڙها هاري هي سنڌي بيت ارشاد فرمايائون:

پورب پورب تب ڪرون جب هينئڙي آون پور،

نھاري ڏانهن سڄڻين لقون پيڙم نور،

ماريس انهيءَ مڏڪور سورجيءَ سڄي ساڄن نه ملي.

27- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته الله تعاليٰ پنهنجي ذات کي پنهنجي صفتن سان گڏ ڏسڻ لاءِ ڪئي آئينا پيدا فرمايا، پر ڪوبه ڏسڻ جو لائق نه ٿيو، ان کان پوءِ عالم قديم پنهنجي علم سان آئينو صورت انسان جو (جيڪو جامع آهي بااعتبار: خلق الله آدم علي صورته جي) ظهور ۾ آندائين جنهن ۾ رب کي پنهنجي ذات ۽ صفات نظر آئي.

28- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن پنهنجي ننڍي ڀاءُ سيد ميان مرتضيٰ علي شاهه کان بيان فرمايو، ان چيو ته آئون شهر احمدپور ويس پي، وات ۾ به ڪتا پونڪڻ لڳا ۽ منهنجي هٿ ۾ لٺ هئي، اها ڪتن کي ڏيکاريم ۽ انهن کي چيم ته مون توهان کي سڃاتو آهي؟ پوءِ پري ٿي ويا ۽ آئون باسلامت احمدپور پهچي ويس! ان کان بعد پاڻ فرمايائون ته احمدپور مان مراد وحدت آهي ۽ اهي به ڪتا نفس ۽ شيطان آهن! ۽ لٺ ”لا“ آهي، جنهن سان هو، انهن ٻن ڪتن کي پري ڪري سلامتيءَ سان وحدت ۾ پهتا آهن.

نفس چون نيست در درون باقي، چه غم از دشمنان آفاقي.

(جڏهن منهنجو نفس، مون ۾ باقي نه هوندو، ته پوءِ جهان جي دشمنن مان ڪهڙو غم؟) عربيءَ ۾ چوڻي آهي ته: السلامة في الوحدة والافات بين الاتين“ (سلامتي اڪيائي ۾ آهي ۽ ٻن ۾ مصيبت آهي!)

29- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته فتح مڪي واري ڏينهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ان جي پوئين چونڪ ۾ سوار هئا ۽ فتح مڪي جي ڪري سڀني صحابن کي خوشين مٿان خوشيون هيون! ۽ حضور صلي الله عليه وسلم جن جو

وجود مبارڪ واردات غيبي جي غالب اچڻ ڪري ڪومايل هو، چٽڪ ان جي چونڪ ۾ نظر ئي نٿي آيا!

30- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن ٻانهو حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ گڏ هو، ۽ گفتگو توحيد جي هلي! فقير عرض ڪيو ته حضرت! موت ڇا آهي؟ جواب ۾ فرمايائون ظاهر ۽ باطن باعتبار آية ڪريمه ”هو الاول والاخر والظاهر والباطن“ ان جي شان جي لائق آهي! پوءِ موت ان جي باطني حالت آهي، حيات ان جي ظاهري حالت آهي!

31- نقل: هڪ دفعي صاحبزادي ميان محمد حسن شاهه مثنوي شريف جي چند بيتن جي معنيٰ مون (جامع ملفوظات) کان پڇي؟ مون عرض ڪيو ته اهي بيت حضرت پير سائين قدس سره جن کي ڏيکارجن، پوءِ صاحبزاده ائين ڪيو، ۽ ٻانهي اهو ڪاغذ سندن خدمت ۾ پيش ڪيو، پاڻ ڪرمن بيتن جي مطالعي کان پوءِ فرمايائون ته بيتن جي معنيٰ ٻڌندڙ جي سمجهه ۽ حال موافق بيان ڪرڻ گهرجي! اي عزيز! هي مقولو پاڻ ڪرمن جو حديث نبوي جي موافق آهي: *كلموا الناس علي قدر عقولهم* ” (ماڻهن سان انهن جي عقل جي آڌار تي ڳالهايو)

32- نقل: سيد اول شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حيدرآباد جي قلعي ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن کي قاضي محفوظ عرض ڪيو ته حضرت! هڪ ڏينهن هڪ عورت مون کان سوال ڪيو ته اي قاضي قرآن مجيد ڏسي منهنجي پٽ لاءِ تعويذ لکي ڏي؟ جڏهن مون هن کي تعويذ لکي ڏنو، تڏهن چيائين ته قرآن مجيد ۾ ڏنئي ته منهنجو پٽ شفاياب ٿيندو يا نه؟ مون چيو ته قرآن شريف ۾ تنهنجي پٽ جو ذڪر نه آهي! پاڻ ڪرمن فرمايو ته ائين چو چئي؟ حالانڪه الله تعاليٰ قرآن شريف ۾ هر شيءِ جو ذڪر آندو آهي، هي آيت شريف ان ڏانهن اشارو ڪري ٿي ”ولا رطب ولا يابس الا في كتاب مبين“ (يعني ڪابه آلي سڪي شيءِ نه آهي، مگر چٽي ڪتاب ۾) ان جو ذڪر موجود آهي!

33- نقل: فيروز فقير تندي قيصر فقير نظاماڻي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن نصير خان مري ديهه باندو ٽالپر (سانگره واهه جي ڪناري تي اها ديهه روپاهه جي ڀرسان آهي) ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن کي

عرض ڪيو ته حضرت! دل، روح ۽ نفس ۾ ڪو فرق به آهي يا سڀئي هڪ آهن؟ پاڻ ڪرمن جواب ۾ ارشاد فرمايو ته جيڪو حال جو صاحب آهي، ان کي ته سڄي خبر آهي! ۽ جيڪو بي درد ۽ بي حال آهي! ان لاءِ فرق سمجھڻ مشڪل ۽ محال آهي! پر توهان جي سوال جي ڪري توهان جي سمجھه آهر، ڪجهه بيان ڪجي ٿو! مثيلي بيان فرمايائون ته آئينو به طرف رکي ٿو! هڪ طرف بلڪل صاف ۽ شفاف، ۽ ٻيو طرف قلعي لڳل آهي! ان ۾ ڪجهه به نظر نٿو اچي ۽ ٻيو طرف جيڪو صاف آهي، ان ۾ ڪيئي رنگ نظر اچن ٿا! پوءِ جنهن جو منهن دنيا ڏانهن آهي اهو قلعي کان سواءِ ڪجهه به ڏسي نه سگهندو، ان جو نالو نفس رکن ٿا! ۽ جنهن جو منهن آخرت ڏانهن آهي ۽ سڄي همت ۽ طاقت سان ان جي طرف متوجھ آهي، پوءِ ان طرف آخرت جنت جا مقام، حوران قصوران ۽ غلمان وغيره جيڪي ان سان تعلق رکن ٿا، اهي نظر اچن ٿا، پر درجي وار، ان کي ڪنهن حال جي ڪري دل چوندا آهن، ۽ ڪنهن جاءِ قلب ۽ روح نالو رکن ٿا! پر سمجھه ٻي نموني جي آهي ۽ اهو حال تي ٻڌل آهي!

34- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته دوزخ تنگ آهي ۽ دنيا وارن جي دل به تنگ آهي! ۽ بهشت ڪشادو آهي ته اهل حقيقت جي دل به ڪشادي آهي.

35- نقل: بچو فقير منگريو درگاه مبارڪ جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ دفعي خليفه ميان الهرڪيو عليه الرحمة ڪنهن مجذوب کان پڇيو ته جيڪا گهوڙي فرعون جي ٻڏڻ وقت، حضرت جبرئيل عليه السلام جي هيٺان هئي، اها ڪهڙي نموني جي هئي؟ ان مجذوب چيو ته ان جو منهن ڪارو هو! پوءِ پاڻ ڪرمن فرمايو ته مجذوب عجيب نڪتو ٻڌايو، جو فرعون جو گهوڙو جبرئيل عليه السلام جي گهوڙيءَ پويان لڳي نيل نديءَ ۾ غرق ٿيو، سو جيڪو دنيا ڪميٽي ڪارمهين جي پويان پنهنجي اختيار جو گهوڙو لنگهائيندو اهو يقيناً غرق ٿيندو!

36- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته سيد آدم بنوري قدس سره جڏهن حضرت نبي

ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي روضه اطهر جي زيارت کان مشرف ٿيو، ته ڪجهه مدت رهڻ بعد مريدن عرض ڪيو ته حضرت! هاڻ وطن ڏانهن وڻڻ جو ارادو ڪرڻ گهرجي؟ سيد آدم قدس سره فرمايو ته وڃو مدينه شريف جي چوڪرن کان نيڪ فال وٺو؟ ان کان پوءِ ڪي مريد ٻاهر نڪري چوڪرن کي ڏسڻ ويا ته اهي راند پيا ڪن ۽ چون پيا ته: ”يا آدم اسڪن انت وزوجك الجنة“ (يعني اي آدم تون ۽ تنهنجي گهر واري جنت ۾ رهو) اها حقيقت واپس اچي خدمت ۾ پيش ڪيائون! پوءِ پاڻ فرمايائون ته اسان کي رهڻ جو حڪم ٿيو آهي! توهان وڃو توهان کي اجازت آهي، ان کانپوءِ مديني شريف ۾ وفات لڌائين ۽ جنت البقيع ۾ آرام فرما ٿيو، جيئن ته حضرت امير عثمان غني رضي الله عنه جي روضي مبارڪ جو ڏاکڻو نيسارو سندس مزار تي پاڻي وسائي ٿو! ۽ ٻه ٽي ٻيا ولي سڳورا به ان قبر ويجهو آرام فرما آهن!

37- نقل: هڪ ڏينهن ٻانهي (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! قبر وارن جو سمجهڻ ڪيئن آهي؟ پاڻ فرمايائون ته هي ڪم آسان آهي! حاضري بعد جنهن جي دل، جمعيت خاطر آهي، قبر وارن جي جمعيت به ان ڪري آهي ۽ ان جي نفرت قبر وارن جي نفرت تي دلالت ڪندڙ آهي!

38- نقل: رمضان فقير سهتو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مرشد ڪوه وانگر آهي، ۽ جيڪو ڪوه ۾ پاڻي آهي اهو خدا جي نور وانگر آهي ۽ مريد دلي وانگر آهي! ۽ ان جو ارادو رسي مثال آهي! جيڪڏهن هن دلي کي رسي سان ڪوه ۾ وجهبو ته پاڻيءَ سان ڀرجي ايندو! هتي خواجه حافظ شيرازي عليه الرحمة ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

درخوابات مغان نورخدايي بنيم - واين عجب بين ڪم نور ڪجامي بنيم
(مرشد جي شراب خاني ۾ خدا جو نور ڏسان ٿو، هي عجيب ڏس جو ڪهڙو نور ڪٿان ڏسان ٿو!)

39- نقل: فقير عبدالحالق (بمبئي) جو رهندڙ مخدوم نورنگ زاده جي اولاد مان هو، اهو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ ٽپهري نماز کان پوءِ مجلس شريف ۾ مير سهراب ٽالپر جي خاص ماڻهن مان ڪو ماڻهو آيو

هو، ڳالهين. نڪرڻ بعد چيائين ته مير صاحب جو فلاڻو پاءُ، رات ڏينهن مثنوي شريف پڙهندو آهي! ان وقت پاڻ ڪرمن هي بيت ارشاد فرمايو:

سرمن از ناله من دور نيست - ليک چشم گوش را آن نور نيست

(منهنجو راز منجهين آهون کان پري نه آهي، پر ڪن جي اکين کي اهو نور نه آهي!)

40- نقل: هڪ ڏينهن پاڻهي (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيو ته حضرت! مثلن جي روحن کي ختمو ڪيئن بخشجي؟ جواب ۾ ارشاد فرمايائون ته تفصيلوار ختمي بخشڻ وقت سڀني روح نيت ۾ هجن، ۽ ناليوار چوڻ گهرجن، يا مجموعي طرح ختمي بخشڻ وقت حقيقت محمدي صلي الله عليه وسلم، اکين ۾ حاضر سمجهي ختمو بخشڻ گهرجي! ڇو ته اها حقيقت الحقائق آهي! پوءِ اهو ختمو خود بخود هر هڪ جي روح کي پهچندو!

اي عزيز! هن حقيقت کي، هن وقت سان سمجهڻ نه گهرجي، ڇو ته هي مقام اجمال (مختصر) جو آهي ۽ هن اجمال ۾ هي سڀ جهان جي خلق، جسمن ۽ روحن سان موجود آهي، جيڪڏهن وڻ جي پاڙ ۾ پاڻي وجهبو ته وڻ جي هر جزي کي تاري ۽ ڦرين، سڀني کي ان جي طراوت (تازگي) خود بخود پهچي ٿي! ۽ هي مقام اعليٰ آهي، ولايت جي سڀني مقامن کان، هن مقام کي روح اعظم جي جاءِ، ۽ عقل ڪل جي جاءِ حقيقت محمدي صلي الله عليه وسلم ۽ وحدت جي نالي سان به سڏيندا آهن، هن حقيقت جو سمجهڻ چوڻ ۽ ٻڌڻ سان معلوم ٿي نه سگهندو: ذوق اين مي نشاسي بخدا تانچشي!

(خدا جو قسم هن شراب جو مزو تيستائين نه سڃاڻيندين! جيستائين ان کي ڪين چڪندين!)

41- نقل: عبدالحالق فقير بمبئي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن نوشهره شهر ۾ دعوتون وٺڻ لاءِ آيا هئا! ان شهر جو شيخ، مخدوم عبدالحق رحمة الله عليه، پير سائين جن سان محبت جو رابطو رکندو هو، ان جي عادت هوندي هئي، جو ڏينهن جو منهن ٻاهر نه ڪڍندو هو! اتفاقاً بازار ۾ پير سائين جن سان پنهنجي عادت موافق هلي رهيو هو ۽ پاڻ ڪريم بغير پهراڻ جي لونگي ڪلهن مبارڪن تي ڪري هليا ٿي! مخدوم عرض ڪيو ته حضرت! توهان ماڻهن جا اڳواڻ ۽ خاص عام جا امام آهيو، توهان کي بازار ۾ منهن کولڻ نه گهرجي؟ پاڻ ڪريم مرڪي فرمايو ته اي بزرگ! هر ننڍي وڏي کي معلوم آهي ته جيڪا چوڪري ڪناري هوندي آهي، اها منهن لڪائيندي آهي، ۽ جنهن کي ماءُ پيءُ پڙائي ڇڏيو، ان لاءِ مشهور آهي ته فلاڻي پنهنجي ڏيءَ جو منهن اگهاڙو ڪري ڇڏيو! اهڙي طرح اسان جي محبوب به اسان جو منهن کولي ڇڏيو آهي! اي عزيز! سندن هي فرمودو هيشن ٿو معلوم ٿئي ته ان بزرگ کي پردي جي عادت حق کان هئي، ان ڪري هن عالم کان منهن ڍڪيائين ٿي ۽ پنهنجي هستيءَ جو پردو ۽ سڄي خلق ان جي نظرن کان ان لاءِ بلند نه ٿي، بلڪه مستقل هئي ورنه هي سبب، مظاهر حق (حق جا نشان) آهن چونڌڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

چشم بکشاڪ جلوه دلدار - متجلي است از در و ديوار

(رڳو پنهنجي اک کول، جو دلدار جو جلو، در ۽ ديوار مان چمڪندڙ ظاهر آهي) پير سائين جن جواب ۾ ڪناري چوڪري چيو ان مان مراد طالب آهي، جيڪو پنهنجي هستي کان حجاب ۾ آهي ان کي ان يار مان جيڪو هر هنڌ هن جهان ۾ ظاهر آهي ان جي ديدار جي لذت ڪهڙي ايندي! بزرگ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

درو ديوار من آئينه شد از کثرت شوق - هر کجامي نگر من ترامي بينما
(گهڻي شوق کان منهنجي لاءِ در دريون آئينا ٿي ويون آهن، جتي ڏسان ٿو تنهنجو چهرو ڏسان ٿو)

۽ جيڪا پڙيل آهي ۽ گهڻائي سان متفق آهي ان کي سڀني ظاهر ۽ باطني لذتون مڙس سان حاصل آهن، ان مان مراد عارف مڪمل مڪمل آهي! جيڪو

پاڻ کان فاني ۽ حق کان باقي ٿيو آهي، اهو ڪل آهي ۽ جهان سڄو ان جو جز آهي، ڪل جز کان ڪهڙو حجاب ڪندو، بلڪه جز ڪل ۾ موجود آهي ۽ هر حال ۾ جز ڪل جو تابع آهي! جڏهن ڪل جز تي غالب ٿي ان جي جزيت کي وٺي ويو، تڏهن سڀ ڪل ٿي ويو! آيت ڪريم ”وهو بڪل شيءٍ محيط“ (اهو هر شيءِ کي محيط آهي) جڏهن جز جو سڄو حال ڪل ۾ گهڀرو ڪيل آهي! تڏهن ڪل جي جز کان نظر ڪٽڻ جو لاءِ بي فيض رهڻ جو سبب آهي!

42- نقل: هڪ ڏينهن لاڙ جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جو گذر شيخ هوتي رحمة الله عليه جي مقبره کان ٿيو! فقير عرض ڪيو ته حضرت! هن بزرگ جي زيارت ڪرڻ گهرجي؟ پاڻ ڪريم مون (جامع ملفوظات) ڏانهن نهاري پنهنجي گهوڙي کي اڳتي هلايو! سندن ٻانهي ڏانهن ڏسڻ مان هيءَ حقيقت ظاهر ٿي ته پاڻ ڪريم جو وجود مبارڪ ڪل آهي ۽ ٻيا سڀئي جهان جا جزا ان جون جزيون آهن، جز کي ضرور ڪل ڏانهن موٽڻو آهي! هتي مخدوم محمد زمان ڪلان لنواري واري قدس سره جو فرمودو، جيڪو ان جي مريد ابراهيم کان ٻڌڻ ۾ آيو ۽ اهو انهيءَ ڳالهه جو دليل ۽ شاهد آهي! جو هڪ ڏينهن حافظ هدايت الله کين عرض ڪيو ته حضرت! جيڪي ماڻهو فوت ٿين ٿا، اهي ڪاڏي ٿا وڃن؟ جواب ۾ ان بزرگ فرمايو ته جيڪي مرن ٿا اهي ڪامل انسان جي قلب ۾ محو ٿي وڃن ٿا! ۽ حقيقت ۾ موت ڪجهه به نه آهي!

اي عزيز! انسان ڪامل جي دل درياهه محيط وانگر آهي ۽ ٻيا جهانن جا جزا ڦڙن وانگي آهن، جو انهيءَ درياهه کان ظاهر ٿيا آهن، وري ان جي پيٽ ۾ وڃن ٿا، هتي هيءَ حديث چيل آهي: انا من نور الله وعالم ڪل من نوري (يعني مان خدا جو نور آهيان ۽ ٻيا سڀ جهان منهنجي نور مان آهن) مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي عليه الرحمة پنهنجي سنڌي تصنيف ۾ چيو آهي ته: ”اصل مڙن ماهيتن ماهية محبوا“ (يعني اصل سڀني حقيقتن جو حقيقت محمدي صلي الله عليه وآله وسلم آهي!)

43- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حياتي مبارڪ ۾، سندس وفات جو افواهه سڄي لاڙ ملڪ ۾ پکڙجي ويو! هن خبر ٻڌڻ شرط مان ۽ ٻيا فقير درگاهه مبارڪ

ڏانهن روانا ٿياسين! جڏهن خدمت ۾ حاضر ٿي زيارت کان مشرف ٿيا سين، تڏهن سڀ ماڻهو ادب کان ماڻ رهيا، فقط هڪ شخص سڀ قصو عرض ڪيو! پاڻ ڪرمن مرڪي فرمايائون ته موت هڪ هو، اهو لنگهي ويو، جيڪڏهن پيو هوندو ته هوندو!

اي عزيز! پاڻ ڪرمن فرمايائون ته موت هڪ هو، اهو لنگهي ويو: ”موتو! قبل ان تموتوا“ (مرڻ کان اڳتي مري وڃو) ڏانهن اشارو فرمايو آهي! جنهن کان بعد ابدي حياتي ڳنڍجي ٿي! وري فرمايائون ته جيڪڏهن پيو هجي ته هوندو؟ هي مقام رضا ڏانهن اشارو آهي، جيڪو اصلانه هوندو، اهو ڪٿان ايندو؟ يعني جيڪو ويو سو ويو: الموت جسر يوصل الحبيب الي الحبيب (يعني موت پل آهي دوست کي دوست تائين پهچائڻ لاءِ) جيڪو هن پل کان لنگهيو، اهو پنهنجي محبوب سان گڏيو، وري ان کي هن پل تي اچڻ جي ضرورت نه آهي ۽ جيڪو عارف، ”موتوا قبل ان تموتوا“ سان موصوف هوندو، اهو هن جهان مان ڪلي طرح لڏي عالم الاهي ۾ پهتو آهي ۽ عالم خلق سان ڪوبه ڪم نه رکي ٿو ۽ موت عالم خلق ۾ هوندو آهي! پاڻ ڪرمن به يارن کي ان حقيقت سان جواب عنايت ڪيو!

44- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ڪتي سيڪاريل جو طريقو آهي ته ان کي حرام شڪار جي پويان هرگز نه ڇڏيندا آهن، ۽ جڏهن حلال شڪار جي پويان لڳائيندا آهن، ته پهريائين بسم الله پڙهي پوءِ روانو ڪندا آهن؟ پوءِ اهو ڪتو جڏهن شڪار کي وٺندو ته مالڪ جو انتظار ڪندو ته اهو اچي شڪار کي ذبح ڪري، جيڪڏهن شڪار سختي ڪئي ته ڪتو ان کي هلاڪ ڪري ڇڏيندو ۽ پوءِ شرعي حڪم ۾ اهو شڪار حلال آهي، ڇو ته ان جو حڪم ڪيل هو، اهڙي طرح عارف ڪامل جنهن جو نفس مطمئن آهي ۽ انساني بيڙن اخلاقن کان صاف آهي اهو بغير حق جي ڪنهن تي به ڪاوڙ نه ڪندو، جيڪڏهن ڪنهن تي ڪاوڙ ڪيائين ته اها ڪاوڙ عين خدا جي ڪاوڙ آهي ۽ اهو ضرور حق تي آهي ۽ ان تي اعتراض ڪندڙ عذاب جو مستحق آهي!

45- نقل: حسن علي فقير نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن اسان مينهن سان هئاسون، اتي ڏاڍي اج

لڳي ۽ وري زائل ٿي ويئي، ان وچ ۾ ڏٺم ته واريءَ تي هلي رهيو آهيان، ۽ پاڻ کي درياهه جي ٻي طرف لڌم، حيران ٿيس ته هي ڇا ٿيو؟ پوءِ گمان ڪيم ته شايد درياهه ۾ ڪري پيو هوندس، ان اسان کي هن طرف آندو آهي، وري ڪپڙن ڏانهن نظر ڪيم ته اهي به سڪل هئا، ڪابه آلاڻ نه هئي! پوءِ سمجهيم ته ساڳي طرف آهيان، پر مٿو ڦري ويو آهي! ايتري ۾ درياهه جي ڪناري تي ٻيڙي لنگهي، پوءِ ٻيڙيءَ جي ملاحن کي سڃاڻي سڏ ڪري پڇيم ته آي ملاحو اسان جي مينهن جا پاڻا کڻي آهن؟ چيائون ته حضرت! درياهه جي هن طرف جيڪي هو وڻ آهن، اهي توهان جي مينهن جا پاڻا آهن! چيائون ته جي ٻيڙي تي چڙهي هلو ته اچو؟ پوءِ ٻيڙي تي سوار ٿي درياهه جي هن طرف مينهن جي پاڻي وٽ پهتاسون! پوءِ فرمايائون ته هي ظاهري درياهه جڏهن بيخوديءَ کان هوش ۾ آياسون، تڏهن ٻيڙي کانسواءِ پار ڪرڻ ڏکيو ٿي پيو اهڙي طرح الله تعاليٰ جي وات بيخودي سان آسان ۽ خودي سان ڏکي آهي! بزرگ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

باخودي ڪفر بيخودي دين است - هرچم گفتيم معزاوین است

(خودي ڪفر ۽ بيخودي دين آهي، جيڪي چيو سون، ان جو هي مغز آهي!)
46- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ڪرسي تي ويهي وعظ ٿي فرمايو ته هڪ دفعي امير المؤمنين حضرت علي ڪرم الله وجهه ڪرسيءَ تي ويهي وعظ ۾ ارشاد فرمايو ته مون کي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جن کان به علم حاصل ٿيا آهن. هڪ اهو جيڪو ظاهر بيان ڪريون ٿا، ۽ ٻيو اهو آهي، جيڪڏهن ان مان ڪجهه ظاهر ٿي پوي ته ٻيا بجاءِ خود، پر منهنجو پٽ حسن (رضي الله عنه) به مون کي رت سان گڏي ڇڏي!

47- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ياجوج ۽ ماجوج هر ڏينهن سڪندر واري ديوار کي چٽي ڪاغذ جهڙي سنهڙي ڪري ڇڏيندا آهن، ۽ پاڻ ۾ چوندا آهن ته سڀاڻي پڇي ڇڏينداسون ۽ الله تعاليٰ جو نالو وچ ۾ نٿا آڻن، ان ڪري فرشتا الله تعاليٰ جي حڪم سان وري ساڳي طرح ان ديوار کي ٺاهي ڇڏيندا آهن! ۽ جڏهن انشاءِ الله تعاليٰ

چوندا اها ديوار پڇي پوندي پوءِ ياجوج ۽ ماجوج هن طرف اچي نڪرندا. اهڙي طرح جيڪڏهن شريعت جي ديوار کي امام جو لشڪر پڇندو! جنهن جو تعلق هستي سان آهي ته پوءِ ٻنهي طرفن کان خدا آهي، ڇو ته اها حقيقت ۽ شريعت آهي! ملان انهن کي ملحد چون ٿا ۽ ملحد حد پڇندڙ کي چوندا آهن! يعني شريعت جي حد کي پڳو اٿن! ۽ امام جو نالو حارث آهي ۽ حارث پوک ڪندڙ کي چوندا آهن، ڇو ته اهو سائي پوک پوکڻ جو حربص آهي! ۽ هي حربص هدايت جو آهي! ۽ ان امام کي هڪ خليفو به آهي ۽ ان جو نالو منصور آهي. منصور حلاج جهڙو قتل ٿيڻ ۽ مارڪٽ ۽ ٻين ڪمن کان نه ڊڄندو آهي!

48- نقل: جڏهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي اکين نار صاحبزاده ميان محمد صالح عليه الرحمة وصال ڪيو، تڏهن پاڻ فرمايائون ته ”الحمد لله رب العالمين عليٰ كل حال ماڪان“ (سڀ تعريفون الله تعاليٰ جي لاءِ جيڪو جهانن جو پالڻهار آهي، هر حال ۾ جيڪو ٿيو) ان کان پوءِ حاضرين مجلس کان پڇائون ته حضرت غوث الثقلين قدس سره العزيز جن جي عادت مبارڪ هئي ته جڏهن ڪو سندن اولاد مان وصال ڪندو هو ته غسل ۽ ڪفن جو حڪم فرمائي، پاڻ بذات خود طالبن جي صحبت ۾ مشغول هوندا هئا! ۽ حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن حضرت ابراهيم رضي الله عنه جي وصال وقت اکين مان هنجھون ٿي هاريائون! هن ٻن مختلف حالتن مان اوهان ڪماليت ڪنهن ڏانهن منسوب ڪندؤ؟ جواب ۾ عرض ڪيوسون ته حضرت! ڪماليت ته ضرور حضرت سرور عالم صلي الله عليه وسلم جي ذات مبارڪ ڏانهن ٿيندي! پر تفصيل سمجهايو؟ پاڻ ڪريمن جواب ۾ فرمايو ته حضرت غوث الثقلين رضي الله عنه جي بي پرواهي، گهڻي قوت حال جي ڪري هئي! ۽ حضور انور صلي الله عليه وسلم جن جو اکين مان پاڻي آڻڻ، ذات پاڪ والاصفات جو رحمة اللعالمين هجڻ ڪري هو!.

باب ٻارهون

هن باب ۾ ٽي فصل آهن

فصل پهريون : فقر ۽ قناعت

1- نقل: معتبر راوي کان نقل آهي ته هڪ دفعي حاويلي مبارڪ ۽ فقيرن جي جماعت ۾ ٽي ڏينهن فاقو رهيو! چوٿين ڏينهن حضرت پير صاحب تاجر ڌڻي رحمة الله عليه جي والده ماجده مصليٰ جي هيٺان پنج روپيا ڏسي، اهي کنيا! جڏهن حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف کان حويلي مبارڪ ڏانهن تشریف آندائون ته ان وقت بي بي صاحبه اهي پئسا پاڻ ڪرمن کي پيش ڪيا! پير سائين جن فرمايو ته هي پئسا ڪهڙا آهن؟ عرض ڪيائون ته مصليٰ جي هيٺان لڌا اٿم! فرمايائون ته ڪنهن جن ڪنهن جي گهر مان چوري ڪري آندا هوندا، سو حلال نه آهن! پوءِ بي بي صاحبه اهي پئسا ساڳي جاءِ تي رکي ڇڏيا ۽ ڪجهه وقت کان پوءِ ڏٺائون ته نظر نه آيا، پوءِ يقين سان سمجهيائون ته پاڻ ڪرمن جو فرمان برحق آهي! ان کان بعد انهيءَ ڏينهن هڪ ماڻهوءَ هڪ ڏاند ۽ ڳاڙهي جوئر جي پوري، پير سائين جن جي خدمت ۾ اچي نذرانو رکيائين! فقيرن ان ڏاند کي ذبح ڪري گوشت جو اڌ ۽ اناج جو اڌ حويلي شريف ۾ موڪليائون ۽ باقي اڌ جماعت جي فقيرن لاءِ پڇيائون!

2- نقل: هيڪر آئون (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن سان لاڙ جي سفر ۾ گڏ هيس! پاڻ هڪ شهر ۾ نظاماڻين جلواڻين (جيڪي منهنجا مائٽ هئا) جي رهائشگاهه تي زيارت ڪرائڻ واسطي تشریف فرما ٿي، پوءِ اتان سوار ٿي مقرر دعوتن لاءِ روانا ٿيا، ۽ مون پاڻ ڪرمن کان اجازت وٺي پنهنجي ماسي وٽ وڃي وينس! اتي منهنجي هڪ مائٽ بهاءُ پيش ڪري چيو ته هن مان اڌ پير سائين جن جو آهي، هن جي امانت ڪريو؟ ٻانهي حاجي فقير نظاماڻي کي چيو ته تون انصاف ڪري بهاءُ جي قيمت ٻڌاء؟ ان پير مرد فقير جي چوڻ تي سورهن روپيه قيمت جو فيصلو ڪيوسون پوءِ اڌ قيمت مون کي ڏنائون! ان کان پوءِ انهن مان هڪ چيو ته هي گهوڙي تڪي آهي، مون چيو ته هن کي هلندي لڪڻ هڻو؟ پوءِ سوار ماڻهو لڪڻ هنيو ته ان وقت گهوڙي جي رفتار معلوم ٿي! مون انهن کي چيو ته جيڪا اڌ

قيمت مون کي ڏني اٿو، ان کان ٻيڻ قيمت مون کان وٺو ۽ گهوڙي مون کي ڏيو؟ انهن چيو ته اسان تنهنجي چوڻ تي فيصلو ڪيو آهي، ان فيصلي تي عمل ڪرڻ گهرجي؟ ان کان پوءِ پير سائين جن جي خدمت ۾ سڄو قصو عرض رکيم! پاڻ فرمايائون جيڪو ماڻهو ڏين اها اسان جي ملڪيت آهي پوءِ گهڻو هجي يا ٿورو هجي!

3- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ رات درگاه مبارڪ تي مسجد شريف ۾ ويٺو هيس، ۽ سيد پليڏنو شاهه به مون سان گڏ ويٺو هو! حضرت پير سائين قدس سره، جو ڪوٺري بردار موليدنو فقير، تنهن مسجد شريف ۾ اچي سيد صاحب کي چيائين ته توکي حضرت پير سائين قدس سره جن باغيچي ۾ گهرايو آهي؟ پوءِ اسان ٻئي موليدني سان گڏجي هلياسين! جڏهن باغيچي جي دروازي تي پهتاسين، تڏهن سيد صاحب باغ اندر ويو ۽ اٺون دروازي تي ويهي رهيس ۽ سيد صاحب کي چيم، پير سائين جن کي عرض ڪجانءِ ته فلاڻو فقير دروازي تي بيٺو آهي؟ جڏهن سيد اندر ويو ته ان وقت منهنجو نياپو وسري ويس! باغ مان ڪوبه آواز نه آيو ۽ هي فقير پنهنجا سوال جواب دل ۾ حاضر رکي انتظار ۾ ويٺو رهيو، گهڙي کن کان پوءِ سيد پليڏنو کي ياد اچي ويو ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! فلاڻو دروازي جي ٻاهران ويٺو آهي؟ پاڻ ڪرمن خود باغيچي مان سڏ ڪري، فرمايائون ته اي فلاڻا! اندر اچ؟ اٺون آواز سڃاڻي اندر ويس! ۽ خدمت ۾ ادب سان ويهي رهيس ۽ مون قناعت عنايت ڪرڻ جو سوال ڪيو؟ پاڻ جواب ۾ حديث شريف بيان فرمايائون ته هڪ جماعت غائبانه اسلام قبولي حضور صلي الله عليه وسلم جن جي اڳيان حاضر ٿي، هنن غائبانه پاڻ تي اسلام جون حدون قائم ڪري مال جي زڪوات پاڻ سان گڏ کڻي آيا هئا! ڪجهه ڏينهن صحبت حاصل ڪري فيض وارا ٿيا! جڏهن وڃڻ جي موڪل ورتائون ته ان وقت کين حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته توهان سڄي جماعت مون وٽ گڏجي اچو ته توهان کي تحفا ڏيان! جڏهن اهي حاضر ٿيا، تڏهن سڀني کي تحفا عنايت فرمايائون! پوءِ پڇائون ته توهان جي جماعت مان اڃا ڪو باقي آهي؟ عرض ڪيائون ته هڪ رفيق سامان وٽ ويهاري آيا آهيون! فرمايائون ته توهان وڃو ۽ ان کي موڪليو؟ پوءِ هي ويا ۽ هو آيو، اهو قد ۾ ننڍو هو ان کي به تحفو

عنايت فرمايائون! هن عرض ڪيو ته يا رسول الله صلي الله عليه وسلم مون کي قناعت عنايت فرمايو؟ پيغمبر خدا صلي الله عليه وسلم ان تي ڏاڍا راضي ٿيا، ان جي حق ۾ خير جي دعا فرمايائون! پوءِ اهي سڀ هليا ويا، ان کان پوءِ جڏهن ان جماعت مان ڪو ماڻهو ايندو هو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن پهريائين ان قناعت گهرندڙ جي پڇا ڪندا هئا؟ سڀ ڪو ماڻهو ان جي توڪل ۽ قناعت جو گهڻو بيان ڪندو هو! مون هن بيان ٻڌڻ کان پوءِ وري عرض ڪيو ته وجود مبارڪ اوهان جو مظهر ذات حضور سرور عالم (صلي الله عليه وسلم) جن جو آهي ۽ هي مسڪين به بندري قد جو آهي، هن ضعيف جي حق ۾ توجهه فرمايو ته الله تعاليٰ قناعت جي خزاني مان پورو حصيدار بنائي؟ پاڻ مُرڪي فرمايائون ته توهان به رڳو وتو ٿا گهرندا! فقير عرض ڪيو ته توهان جي ورثي مان اميدوار آهيان پوءِ هٿ ڪڍي دعا فرمايائون ۽ گهڻو راضي ٿيا! ۽ سيد صاحب عرض ڪيو ته حضرت! آئون قد جو ڊگهو آهيان مون کي به دعا فرمايو ان کي به دعا فرمايائون: ”القناعت كنز لايفنى“ (قناعت غير فنا ٿيندڙ خزانو آهي)

هرڪو در راهے قناعت مرد شد - ملڪ دنيا بر دل اوسر شد

(جيڪو ماڻهو قناعت جي واٽ ۾ مرد ٿيو، دنيا جي بادشاهي ان جي دل تي ٽڙي ٿي)

مرد قانع گر گدائے ميکند - در حقيقت بادشاهي ميکند

(قناعت وارو بالفرض سوال به ڪري ته به حقيقت ۾ بادشاهي ٿو ڪري!)

4- نقل: قناعت جي خصوصيتن مان فقير عثمان جيڪو سيد عبدالڪريم سنڌي رحمة الله عليه جي طريقي تي هو، ان بزرگ کان نقل ڪيو ته بزرگ پنهنجن يارن مان هڪڙي کي فرمايائين ته مون کي ٻه يار آهن هڪ اڌ يار ۽ ٻيو مسڪين، پر سڄو يار آهي! توکي ٻئي ڏيکاريندس؟ ان کان پوءِ پهريائين شاهوڪار وٽ ويا، ان ملاقات ۽ مهماني ۾ حد کان وڌيڪ تڪلف ڪيائين، جو مختلف طعام تيار ڪرايائين ۽ مهمانداري جون سڀئي رسمون بجا آندائين! پوءِ بزرگ فرمايو ته هي منهنجو اڌ يار آهي، ڇو ته هن کان هي تڪليفون هميشه نه هلنديون؟ ۽ هو اهي زياده ۾ زياده ڏهه پندرهن ڏينهن ڪندو! ان کان پوءِ ٻي وٽ آيا، جيڪو سڄو يار هو ان ملاقات ڪري ادب جا

سڀ طريقا بجا آئي، گهر ۾ وٺي آئي ويهاربائين ۽ پنهنجي گهر واري کي چيائين ته اڄ رڀ ۾ به پيالا پاڻيءَ جا زياده وجهجان؟ پوءِ ان بزرگ پنهنجي ساٿيءَ کي چيو ته هي سڄو يار آهي! ڇو ته هن کي اسان جي هميشه رهڻ مان ڪڏهن به ڪا تڪليف نه ٿيندي! جو هن جو خرچ پاڻي جا به پيالا آهي، اهي ان تي بار نه آهن!

اي عزيز! مسڪيني عجيب شيءِ آهي ان جي قيمت ٻنهي جهانن کان مٿي آهي! مسڪين کانسواءِ هن جو قدر ڪنهن به نه سڃاتو آهي! مگر حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي به هن وڏي نعمت سان سرفراز فرمايائون جو دعا ۾ چيوائن: ”اللهم احيني مسڪينا وامتنني مسڪينا و احشني في زمرة المساكين“ (اي الله مون کي مسڪين ڪري جيار ۽ مون کي مسڪين ڪري مار ۽ مون کي مسڪين جي جماعت ۾ اٿارجان) ۽ هي بي انتها خزانو آهي، جنهن ۾ ڪوبه ڏک نه آهي جيئن ته پير سائين جن حضور صلي الله عليه وسلم جن جي تابعداري ڪندي پيروي ڪندڙن کي، انهن جي طاقت موجب ان مان گهڻو ڪجهه عنايت فرمايائون ٿي:

جان آدم راڇو سرفقر سوخت - هشت جنت رايبڪ گندم فروخت

(حضرت آدم عليه السلام کي جڏهن فقيري جو راز معلوم ٿيو ته اٺئي بهشت، ڪڻڪ جي هڪ داڻي جي عيوض وڪڻي ڇڏيائين!)

چونگ چندانى سليمان کار داشت - کر زمین تا عرش گيرودار داشت

(جيستائين حضرت سليمان عليه السلام مختلف ڪمن ۾ مصروف هيو، تيستائين زمين کان عرش تائين حڪومت ٿي ڪيائين!)

مسكنت را قدر چون بشناخت او، قوة از زنبيل بانى ساخت او

(ان جڏهن مسڪيني جو قدر سڃاتائين ته ٽوڪرين ٺاهڻ کي گذر بسر جو ذريعو ٺاهي ان تي ڪفايت ڪيائين ٿي!)

5- نقل: حاجي احمد فقير ٽالپر ٺوڙهو، اله بخش فقير ٽالپر ڇچ (اها ديهه چرائي جي پرسان آهي) جي رهندڙ کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايائون ته هڪ بادشاهه هو جنهن پنهنجي قلعي جي دروازي تي رهندڙ نوڪرن کي چيو ته اهڙن ٻن ماڻهن کي قلعي جي اندر اچڻ هرگز نه ڏجو؟ 1 - جيڪو فقيري جي دعويٰ ڪري ۽

2- جيڪو ڪيميا جي دعوا ڪري! وزيرن اميرن بادشاهه جي حضور ۾ عرض ڪيو ته بادشاهه جي بادشاهي کي هن ٻن ٽولن جي ڪري طاقت گهٽي ٿيندي آهي، انهن کي روڪڻ جو ڪهڙو سبب آهي؟ بادشاهه فرمايو ته هن ٻن ٽولن مان جيڪي پنهنجي دعويٰ ۾ سچا آهن، اهي بادشاهه جي پرواهه نه رکندا آهن ۽ جيڪي ڪوڙا آهن، اهي بادشاهه جي دروازي تي ايندا رهندا آهن! ان ڪري منع ڪئي سون ڇو ته ڪوڙن جي اسان کي به ضرورت نه آهي!

6- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته ڪنهن بادشاهه جو وزير هو، ان کي اچي الله تعاليٰ جي طلب، هدايت ڪئي! جنهن ڪري وڃي اڪيلاڻپ پسند ڪيائين ۽ الله تعاليٰ جي ياد ۾ وڃي مشغول ٿيو، هڪ ڏينهن بادشاهه کي ان جي ملاقات جو شوق ٿيو، جنهن ڪري هڪ ماڻهوءَ کي موڪليائين ته وٺي اچيس؟ پر وزير خدا جي بادشاهي ۾ پاڻ بادشاهه بي پرواهه هو! جنهن ڪري ان ڏانهن ڪوبه لاڙو نه فرمايائين پوءِ بادشاهه بيحد شوق جي ڪري ان بزرگ اڳيان آيو ۽ چيائينس ته توهان ۽ اسان ۾ ڪهڙو فرق آهي؟ فقير جواب ڏنو ته فرق هي آهي ته تون اسان جي ٻانهي جو ٻانهو آهين! بادشاهه پڇو اهو ڪيئن؟ چيائين ته تون ڪاوڙ ۽ نفس جي حرص جو ٻانهو آهين ۽ اهي (ڪاوڙ ۽ حرص) منهنجا ٻانهو آهن، مان انهن جو حاڪم آهيان:

گدا بادشاهه است نامش گدا - خشم بر شاهان شه، مارا غلام

(پينو بادشاهه آهي فقط سندس نالو پينو آهي ۽ ڪاوڙ جيڪا بادشاهه جو حاڪم آهي، سا اسان جو غلام آهي!)

7- نقل: رحيم ڏنو فقير ڪاچي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته هڪ دفعي ڏهه روپيا سرڪاري ڍل جا، جيڪي گهوڙن لاءِ جو پوکيا هئاسون، انهن جا الڳ ڪري رکياسون! ست، اٺ ڏينهن گذري ويا جو الله تعاليٰ ڪجهه به نه موڪليو ۽ بڪ (جيڪا طالبن جو کاڌو آهي) فقيرن جو کاڌو ٿيو! پوءِ آخر معلوم ٿيو ته هي جزا انهن ڏهن روپين رکڻ جي آهي! ان کان پوءِ اهي ڏهه روپيه خيڙاب ڪري ڇڏيائين ته انهي ڏينهن ئي الله تعاليٰ بند ڪيل ڪلف کي احسان جي چاٻي سان کولي ڇڏيو:

هرچہ داري صرف کن درراه او - لن تنالو البر حتي تنفقوا

(جيڪي هجڻي الله جي راهه ۾ خرچ ڪري ڇڏي، نيڪي کي تڏهن پهچندي
جڏهن (پياري شيءِ) خرچ ڪندي!)

8- نقل: هڪ ڏينهن ٻانهو (جامع ملفوظات) درگاه مبارڪ تي حضور ۾ ويٺو هو، حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته خليفو! هڪ ڳالهه ٻڌڻ جهڙي آهي؟ ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! جيءُ فرمايو! پوءِ پاڻ بيان فرمايائون ته فقير واحد ڏنو بورچيخان جي خدمتگار هتي اچي چيو ته اچي جوار ملا خيالي وٺ آهي، اهو چوي ٿو ته جوار وٺي وڃو! جڏهن الله تعاليٰ ڪا شيءِ موڪلي، تڏهن پئسا ڏجو؟ اسان ان کي ان وٺڻ کان روڪيو سون ۽ هن به ٿي ڏينهن روزانه اچي ستايو، ان ڪري سندس مرضي تي ڇڏيوسون! فقير جوار جو ان ارڙهن ڪاسا گهٽ وڌ وٺي آيو ۽ اچي رکيائين پوءِ جيستائين اهو ان رکيل هو، تيستائين الله تبارڪ تعاليٰ اسان ڏانهن ڪجهه به نه موڪليو! جڏهن اهي داڻا سڀ ختم ٿي ويا، ان کان پوءِ مطلق رزاق فتوحات غيبي مان تمام گهڻي روزي موڪلي آهي! ان ڏينهن (اناج ختم ٿي وڃڻ) کان پوءِ الله تعاليٰ جي درٻار کليل ڏني سون:

هر که در راه قناعت مرد شد - ملک دنیا بردل او سرد شد

(جيڪو قناعت جي واٽ ۾ مرد ٿيو، دنيا جي بادشاهي ان جي دل تي ٽڙي ٿي وئي!)

دلاگر قناعت بدست آوري - در اقليم دولت کني سروري

(اي دل جيڪڏهن قناعت کي هٿ ۾ آڻيندي، ته دولت جي ولايت ۾ سرداري ڪندي!)

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جي وصال مبارڪ کان پوءِ، جيڪا پهرين بدعت مسلمانن ۾ پيدا ٿي اها ڏٺو ڪري ڪاڻڻ جي هئي! حضور صلي الله عليه وسلم جن جي زماني ۾ هڪ ماڻهوءَ به پيٽ پري نه ڪاڌو هو ان حقيقت بابت حديث شريف آهي ته: الكافر ياكل في سبعة امعاء ولمؤمن ياكل في امعاء واحد (يعني ڪافر ستن آڏن ۾ کائي ٿو ۽ مؤمن هڪ آڏي ۾ کائيندو آهي!)

10- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته طالب کي گهرجي ته جيڪا شيءِ نه ان جي اک ڏئي، نه ڪن ٻڌي ۽ نه دل ۾ ان جو خيال آيو، جيڪڏهن اها شيءِ بغير طلب جي الله تعاليٰ کيس موڪلي ته اها

قبول ڪري ۽ ان کي موٽائي نه ڏي ورنه الله تعاليٰ ان شيءِ جو سائل ڪندو!

خط مبارڪ

(حضرت پير سائين قدس سره جن جو خط مبارڪ بزرگ محمد صالح جي سوال بابت جيڪو قناعت جي باري ۾ هو)

سوال: جيڪي الله وارا طالبن فقيرن جي جماعت سان هڪ جاءِ ۾ ويٺا هوندا آهن ۽ صبح شام الله تعاليٰ جي ياد کان سواءِ ڪوبه ڪم نه ڪندا آهن! ۽ انهن وٽ سڄو ڏينهن تفسير حديث ۽ ديني علم جو چرچو هلندو آهي ۽ انهن جي مجلس ۾ ٻي ڪابه ڳالهه نه هلندي آهي ۽ اهي ڪيڏانهن اچ وڃ به نه ڪندا آهن، ان صورت ۾ شاهوڪار ماڻهو ڪين ڪجهه خيرات بغير طلب ۽ سوال ڪرڻ جي ڏين ٿا ته هڪ ماڻهو تن لاءِ فقط گمان سان چوي ٿو ته انهن جو ويهڻ عين طمع لاءِ آهي! جيڪو بغير ڪماڻن جي انهن کي ملي ٿو اهو حرام آهي؟ هن صورت ۾ شرعاً اهڙو گمان ڪرڻ ۽ اهڙي جماعت جي حق ۾ ائين چوڻ جائز آهي يا نه؟ (بينواوتوجروا)

جواب: ظاهر آهي ته ان پاءُ کي ائين چوڻ نه گهرجي، ڇو ته طمع ۽ توڪل عادتون آهن، جن جو تعلق دل سان آهي ۽ نه فعل سان! پوءِ اهو بزرگ جيڪڏهن ”جواسيس القلوب“ آهي (يعني دليٰ جو جاچيندڙ) ۽ ڪشف سان معلوم ڪيو اٿس، تڏهن به ان کي زبان تي آڻڻ نه گهرجي! ڇو ته اصحاب قلوب کي الله پاڪ جي عادتن سان موصوف ٿيڻ نهايت لازم آهي، ۽ پوءِ ان کي گهرجي ته ستاري (ڍڪڻ) عادت اختيار ڪري! جيئن اسان جي پيغمبر صلي الله عليه وسلم جن جي عادت مبارڪ هئي! پوءِ جيڪڏهن اهو گفتگو ڀرپڻ آهي ته ڳلا آهي ۽ الله تعاليٰ فرمايو: ”ولا يغتب بعضكم بعضا ايحب احدكم ان ياكل لحم اخيه ميتا فكر هنموه“ (يعني توهان هڪ ٻي جي ڳلا نه ڪريو ڇا توهان مان ڪو اها ڳالهه پسند ڪندو جو پنهنجي مٿل پاءُ جو گوشت کائي؟ پوءِ توهان ان کي برو سمجهيو ٿا) ۽ جيڪڏهن روبرو چوي ٿو ته، جي جماعت ۾ ڏاڍيان چيائين برائي کان روڪڻ جي خيال سان ته اهو مؤمن جو عيب پڪيڙڻ آهي ۽ ان جو گناهه نفعي کان به وڏو آهي ۽ چڱائي جو حڪم لڪل کي لڪائي چوڻ گهرجي ۽ ظاهر واري کي ظاهر ڪري

چئجي! پر جي هو جو اسيس القلوب نه آهي ته ڪنهن مؤمن کي طمعدار سمجهڻ برو گمان آهي ۽ اسان کي حڪم آهي: ظنوا بالمؤمنين خيرا“ (يعني مؤمن سان چڱو گمان ڪريو) الله تعاليٰ جو فرمان آهي ته ”ان بعض الظن اثم“ (بيشڪ بعض گمان گناه آهن) ۽ ان کي زبان تي آڻڻ افتري (بهتان) آهي، ۽ الله تعاليٰ جو فرمان آهي ”انما يفتري الكذب الذين لا يؤمنون بآيات“ (يعني ڪوڙ کي اهي ٿا ٺاهين، جيڪي آيتن تي ايمان نٿا آڻين) پيو ته جي ڪو بزرگ اڪمل ۽ تارڪ الاسباب آهي، اهو جيڪڏهن ڏٺي يا وٺي ٿو ته الله تعاليٰ جي وات ۾ ڏٺي ٿو ۽ پاڻ کي ان کان آزاد رکي ٿو ۽ اهو قناعت ڪندڙن مان آهي: ”القناعت ترك الطمع والمنع والجمع“ (يعني قناعت هي آهي ته طمع نه ڪري! جي اچي ته منع نه ڪري ۽ ان کي جمع نه ڪري) ڇو ته اها اسان جي پيغمبر صلي الله عليه وسلم جن جي صفت آهي ۽ مهاجرن فقيرن جي تابعداري آهي، جيڪي اصحاب صفه جا هئا! پوءِ جيڪڏهن حقوق الله جي ادا ڪرڻ کان پوءِ اهي جمع ڪن ٿا ته اهو الهام سان هوندو ڇو ته اولياء الله الهام جا تابع هوندا آهن، ۽ مباح ڪمن ۾ (جيئن امير المؤمنين حضرت عثمان رضي الله عنه ۽ خواجه عبیدالله احرار رحمۃ الله عليه جن مال خرچ ڪيو!) اهو مال خرچ ڪندا آهن! ۽ پڻ حاڪمن، شاهوڪارن کان به ڏنل خير وٺي سگهجي ٿو! ڇو ته سندن سڄو مال حرام نه هوندو آهي، ضرور ان ۾ حلال به ڪجهه هوندو! جيڪو انهن الله وارن کي پهچي ٿو: ”الطيبات للطيبين“ (پاک شيون پاڪن لاءِ آهن) ۽ اسان کي لائق نه آهي جو اولياء الله کي پاڻ تي قياس ڪريون! هڪ بزرگ فرمايو آهي ته:

موسے اندر درخت و آتش دید - سبز ترمیشد آن درخت از نار

(حضرت موسيٰ عليه السلام وٽ ۾ باهه ڏٺي! پوءِ انهيءَ باهه سان وٽ وڌيڪ ساڻو ۽ تازو ٿي ٿيو!)

شهوت و حرص مرد صاحب دل - همچنان دان و همچنان انگار

(الله واري جي خواهش ۽ حرص کي به، اهڙي طرح ئي سمجهه ۽ ان وانگر ڪري ڄاڻ!)

کار پاکانرا قیاس از خود مگیر - گرچه باشد درنوشتن شیر و شیر

(پاڪن جي ڪم کي پاڻ تي قياس نه ڪر، جيتوڻيڪ لکن ۾ شیر (شينهن) ۽ شیر (کير)

هڪ جهڙا آهن!

جمله عالم زين سبب گمراه شد - ڪم ڪس از ابدال حق آگاه شد
(اڪثر جهان وارا انهيءَ ڪري گمراه ٿيا، جو اهي ابدالن (الله وارن) کان
ڪونه واقف ٿيا!)

ڪافران رادیده بينا نبود - نيڪ بد درچشم ايشان يک نمود
(ڪافرن کي ڏسڻ واري اک نه هئي، جو چڱا ۽ برا، انهن کي هڪ جهڙا
ڏسڻ ۾ آيا!)

همسري با انبياء برداشتند - اوليا راهجو خود پنداشتند
(انهن نبين سان برابري جي دعويٰ ڪئي ۽ ولين سڳورن کي پاڻ جهڙو
سمجهيائون!)

گفت اينک مابشر ايشان بشر - ماوايشان بسته خوابير و خورا
(چوڻ لڳا هي بشر آهن ۽ اسان به بشر آهيون، اسان ۽ هي مڙهي ننڊ ۽ کائڻ
جي عادت رکون ٿا.)

اين ندانستند ايشان از عمي - هست فرق درميان بے انتها
(انهن انڌن کي اها خبر نه پئي ته ٻنهي جي وچ ۾ بي انتها فرق آهي!)
هر دو گون آهوكياه خوردند و آب - زين يکے سرگين شدز آن مشڪتاب
(ٻنهي قسمن جي هرڻن، هڪ ئي جوءَ مان گاهه کاڌو ۽ پاڻي پيتو، پر هڪ
مان ڦولڙهيون ۽ ٻئي مان مشڪ ٺهيو!)

اين خورد زايد هم بخل وحسد - وآن خوردزايدهم نور احد
(هن جي کائڻ سان بخيلي ۽ ساڙ پيدا ٿيندو آهي، مگر نبي سڳوري جي
کائڻ سان خدا جو نور ظاهر ٿيندو آهي) ٻي جاءِ تي فرمائي ٿو ته:

صاحب دل راندارد آن زبان - گر خورد اوزهر قاتل راعيان
(ولي جيڪڏهن قاتل زهر کائيندو، ته به کيس ڪو نقصان ڪونه رسندو!)
اي پاء! جڏهن اولياءَ الله ڏيکيل آهن! جيئن حديث قدسي ۾ آهي: ”اوليائي
تحت قبائي لايعرفهم غيري“ (يعني منهنجا اولياءَ منهنجي قباء جي هيٺان
ڏيکيل آهن انهن کي ڪوبه مون کانسواءِ سڃاڻي نٿو سگهي) پوءِ هر ماڻهو
جو خيال ۽ ان کان خوف ڪرڻ گهرجي! جيئن حضرت شيخ سعدي رحمه الله
عليه فرمايو آهي:

هر بيشه گمان مبر که خاليست - شايد که پلنگ خفته باشد
(اهو گمان نه کرت ته هر جهنگ خالي آهي؛ شايد ان ۾ ڪو چيتو شينهن
ستل هجي!)

شنيدو ته چون راه بردم بدوست - هر آنکس که پيش آمده گفتم اوست
(تو هي ٻڌو ته ڪيئن دوست ڏانهن وڃي پهتس؟ جيڪو به منهنجي اڳيان آيو
تي مون چيو اهو، اهو آهي!)

۽ حديث شريف ۾ آيو آهي، جنهن جو ترجمو آهي ته: الله تعاليٰ جا ولي
جهان ۾ اهڙو گم ۽ لڪل آهن، جو جيڪڏهن اهي مجلس ۾ حاضر نه ٿين ته
انهن کي ڪوبه نه طلبيندو! جيڪو الله تعاليٰ جي ولي جي دل ڏکونيندو، ان
جڳهه الله تعاليٰ سان جنگ جوڙي ٿو. پيءُ محمد صالح کي گهرجي ته جيڪڏهن
ڪو غيبت ۽ گلا ڪري ته توهان پاڻ کي ان جي گلا کان بچايو! (يعني ان کان
پاسو ڪريو) چو ته:

بدي رابدي سهل باشد جزا - اگر مردی احسن الی من عصی
(بيچڙائي جي بيچڙائي سان جزا ڏيڻ آسان آهي، جيڪڏهن مرد آهين ته برائي
ڪندڙ سان چڱائي ڪري!)

11- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان ارشاد
فرمايائون ته: هڪ ڏينهن نماز ادا ڪرڻ لاءِ نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن
اٿيا ۽ سندن جسم اطهر، بي اختيار لرزش ۾ اچي ويو! ايتري قدر جو سندن
گوڏا مبارڪ زمين تي اچي پيا ۽ حضرت ام المؤمنين بي بي عائشه صديقه
رضي الله عنها کين اٿاري عرض ڪيو ته ٻنهي جهانن جا مقصود ۽ محبوب
ڪهڙو سبب آهي؟ پاڻ فرمايائون ته جسم جي لرزش گهڻي بڪ جي ڪري
آهي! ۽ مرشد ڪريم هي به فرمايائون ته ڪنهن صحابي سڳوري کان حديث
شريف روايت ٿيل آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جي حرم مبارڪ
۾ ڪيترائي ڏينهن باهه ڪانه ٻرندي هئي!

12- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير
سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ دفعي ميان مخدوم احمدي رحمه
الله عليه ڪهڙن شهر جو رهندڙ، جيڪو ظاهري عالمن ۾ وڏي پايه جو عالم
هو! اهو ۽ ٻيا عالم: الفقر سواد الوجه في الدارين "حديث جي معنيٰ ۾

منجهي پيا، آخر پاڻ ۾ انجام ڪيائون ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن کان پڇنداسون! هڪ ڏينهن حضرت ميان صاحب جن به ان ديهه ۾ تشریف فرما ٿيا! ۽ بزرگن پنهنجي دل جو مضمون اچي بيان ڪيو! حضرت ميان صاحب جن فرمايو ته پهريائين ظاهري معنيٰ ڪريو ته توهان کي سمجھائينداسون! عالمن چيو ته: فقر منهن جي ڪارڻ آهي، ٻنهي جهانن ۾ پوءِ ميان صاحب جن فرمايو ته حديث شريف جو مفهوم ٿيڪ ۽ برحق آهي! يعني اک جي روشنائي ڪاري ماڻڪي ۾ آهي، جيڪا اک ۾ موجود آهي! مطلب ته فقر منهن جي روشنائي آهي ٻنهي جهانن ۾، ۽ فقر وارو ابدي نور جو حامل آهي!

13- نقل: شاهو فقير ٽنڊو سيرانِي جورهندڙ (اها ديهه ماند جي ڀرسان آهي) نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هيس! ۽ پاڻ قرآن شريف جي تلاوت ۾ مشغول هئا، ان وقت حاجي عبدالله فقير رند، جيڪو پير سائين جن جو مريد هو، کين پاڪر پائي عرض ڪيائين ته اي قبله عالم مون کي خدا حاصل نه ٿيو، هاڻي دنيا جي سامان ۽ گناهه ۾ مشغول ٿيان ٿو! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته اي ڀاءُ! نعمت جو شڪر بجا آڻ؟ ڇو ته شاهي ڇت جنهن کي نصيب آهي ان جي مٿي تي رڪن ٿا ۽ بادشاهه جي ملازمن کي جيڪي شاهي فرمانبرداري سان ممتاز ۽ مشرف آهن، سي سڀئي نعمت جو شڪر بجا ٿا آڻن، ڇو ته نعمت جو شڪر عزت کي وڌائيندڙ آهي!

14- نقل: سائينڌنو فقير لاکو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن خليفي ميان سعيد خان (مابائي) حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! طعام کائڻ مان ڪهڙا ماڻهو لذت حاصل ڪندا آهن؟ جواب ۾ ارشاد فرمايائون طعام کائڻ مان فقير لذت وٺن ٿا! جيڪي اڳيان اچين سو کائڻ ۽ طعام مان عيب نه ٿا ڪڍن، ۽ شاهوڪار اگرچہ طعام کائڻ ٿا، پر انهن جي زبان عيب ڪڍڻ کان پاڪ ڪونه آهي، ان ڪري هو شڪر ۽ لذت کان محروم آهن!

15- نقل: يعقوب فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس، ٻانهي کي فرمايائون ته جيڪو طعام جو حصو فقيرن جي ديگ مان توکي ملي اهو اسان کي ڏيکارجان؟ ان وچ ۾ ڇهه وقت متصل فاقو هو! ”الجوع قوة“

العاشقين" (بک عاشقن جي خوراڪ آهي) ۽ ستين وقت کان پوءِ اڌ روپيه جي ڪڻڪ ديگ ۾ فقيرن لاءِ پڇاڻائون ۽ مون کي به ان مان اڌ چمچو حصي ۾ آيو، ان کي پنهنجي پراڻي ڪپڙي ۾ وجهي پاڻ ڪرمن جي خدمت ۾ حاضر ڪيم! پاڻ ان جو معائنو ڪري اکين ۾ پاڻي آڻي فرمايائون ته اي منهنجا يارو! مان خدا جي طالبن کان تمام گهڻو شرمندو آهيان، ڇو ته انهن جي پوري خدمت بچا نه ٿي ٿئي، پر پڪ ڄاڻو هنن بکن جو عيوض الله سبحانه تعاليٰ وٽ وڏيون وڏيون نعمتون، آخرت ۾ موجود آهن.

16- نقل: حامد فقير منگريو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايائون ته هڪ دفعي شيخ طيب رحمة الله تعاليٰ عليه جي مقبره تي فقيرن جي جماعت سان اٺ راتيون رهيا هئا سون، انهن سڀني راتين ۾ طعام العاشقين جنهن مان مراد بک آهي، اهو اسان جي روح جو کاڌو هو! ائين رات الله تعاليٰ هڪ پيالو کير جو اسان مڙني جي قوت لاءِ موڪليو! پوءِ ان پيالي مان اسان ۽ سڄي جماعت فقيرن جي کير پيتو!

17- نقل: حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه، حضرت پير صاحب نجر ڌڻي رحمة الله عليه جن کان نقل بيان فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اي بابا ماني جيڪا حاضر هجي، اسان لاءِ حويلي ۾ وڃي ڪڍي اچ؟ مون هڪ ماني جوار جي ۽ ٻي ماني ڪڻڪ جي جيڪا ٻن يا ٽن ڏينهن جي پڪل هئي، فرمان موجب ڪڍي اچي حاضر ڪيم! پاڻ ان مان ڪجهه واپرائائون ته ايتري ۾ ٻي تازي ماني پاڻ ڪرمن لاءِ تيار ڪرائي حاضر ڪئي وئي! عرض ڪيم ته حضرت! تازي ماني حاضر آهي، جواب ۾ فرمايائون ته جيڪي کائڻو هو کاڌو سين ۽ تازي ماني ڪجهه به استعمال نه ڪيائون! شيخ سعدي رحمة الله عليه ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

دلاگر قناعت بدست آوري - دراقلير راحت ڪني سروري

(اي دل جيڪڏهن قناعت هٿ ۾ آئين ته جيڪر آرام جي ولايت ۾ سرداري (باد شاهي) ڪرين!)

18- نقل: ميڏنو فقير پليجو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ شخص خدا جي طالب سرهن، آباد ڪئي هئي، انهيءَ پوک جي حفاظت لاءِ پاڻ اتي رهندو هو! هڪ ڏينهن

ان جي ڌيءَ سرهن جي پٺن جو ٻوڙ ان جي کائڻ لاءِ آڻي چيو ته بابا! اسان جي گهر ۾ جيڪو آنت ڪٽڻ جو هو سو پڇي پيو، ان ڳالهه ٻڌڻ شرط هن تي وجد طاري ٿي ويو ۽ لیتندو ڪرندو، سرهن کي پڇندو پاڙان پٽيندو رهيو! جڏهن هوش ۾ آيو، تڏهن سندس ڌيءَ پڇو ته بابا! وجد جو ڪهڙو سبب هو؟ چيائين ته اي ڌيءَ جيڪا تو ڳالهه چئي ته اسان جي گهر وارو آنت ڪٽڻ جو پڇي پيو، انهيءَ جي خوشي! کان الحمد لله جو فرعوني سامان جيڪو اسان جي گهر ۾ هو پڇي پيو!

19- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ دفعي عارف حاتم اصم رحمة الله عليه پڇو ته جيڪڏهن توهان کان ڪو ماڻهو پڇي ته حاتم اصم جي مریدي مان توهان کي ڇا حاصل ٿيو آهي؟ ۽ توهان کي ڪهڙي تلقين ڪئي اٿس ته ان کي ڪهڙو جواب ڏيند؟ چيائون ته اسان جواب ڏينداسون ته اسان کي علم سکياربو اٿس! حاتم جواب ۾ فرمايائين ته مون کي علم ڪجهه به نه آهي توهان کي ڪيئن حاصل ٿيو؟ چيائون ته اسان چونداسون ته اسان کي حڪمت سيکاري اٿس! فرمايائين ته حڪمت به مون کي ڪونه ايندي آهي، بعد ۾ مریدن عرض ڪيو ته حضرت! ڪهڙو جواب ڏيون؟ جيڪو حڪم هجي! فرمايائين ته سوالين کي هن طرح جواب ڏيو ته حاتم اصم اسان کي هي نڪتو تلقين ڪيو آهي ته جيڪي توهان جي هٿ ۾ هجي، ان تي راضي رهو پٺن جي هٿن ڏانهن نه ڏسو!

20- نقل: خليفو ميان الهرکيه رحمة الله عليه فرمايو ته فقر اضطراري کي فقر اختياري سان، صورت ظاهر ۾ مناسبت آهي ليڪن باطن ۾ وڏو فرق آهي! جيئن ظاهري نشي واري کي معنوي سکر جي صاحب سان فقط نشي جي صورت ۾ مناسبت آهي! ۽ بس.

فصل ٻيون

فتوحات جو اچڻ!

1- نقل: ميان غازي خان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت مخدوم صاحب قدس سره جن جي گهر وارن باس باسيائون ته جيڪڏهن ڊيگيءَ کي گابي ڄاڻي ته پنج پئسا، حضرت پيران پير قدس سره جن جو نذرانو ڏينديس! جڏهن گابي ڄاڻي ته جنهن وقت حضرت ميان صاحب قدس سره جن حضرت مخدوم صاحب قدس سره وٽ صحبت لاءِ ويا، ان وقت اهي پنج پئسا نذر وارا مخدوم صاحب جن کڻي حضرت ميان صاحب جن جي چادر جي ڀلو ۾ ٻڌا، ۽ خبر پڌايائون ته هي پئسا حضرت پير دستگير رضي الله عنه جو نذر آهن، جو اسان جي گهر ۾ نذر ڪيو هئائون ته جي گابي ڄاڻي ته پنج پئسا پيران پير جا نذر ڏينداسون، اهي پنج پئسا توهان جي ڪپڙي ۾ ٻڌا ويا آهن! حضرت ميان صاحب قدس سره جن اگرچہ اک ۾ ڪنهن کان به نذرانو ڪونه وٺندا هئا، ليڪن ان کان پوءِ ڪوبه نذرانو آڻيندو هو ته ان جو قبول ڪندا هئا!

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته طالب کي گهرجي، جيڪي ان جي اک ڏٺو نه ڪن ٻڌو نه دل ۾ ان جو ۾ خيال آيو! اهو الله تعاليٰ سندس ڀلائي لاءِ ان ڏانهن موڪلي ته ان کي قبول ڪري ۽ واپس نه ڪري! جيڪڏهن نه ته الله تعاليٰ ان کي ان شيءِ جو سوالِي بنائيندو!

اي عزيز! پير سائين جن جي هن فرمان جي حقيقت هن ٻانهي جي تجربي ۾ آيل آهي! جو هڪ دفعي ڪڇ ملڪ ۾ پيچ جي شهر ۾ ڏوسل فقير ميمڻ گهوڙن جو تنگ خريد ڪري، ٻانهي جي اڳيان نذرانو ڪيو! مون ان جي مسڪيني ۽ غريبي جي ڪري قبول نه ڪيو! فقير ويچاري گهڻو گريو ۽ زاري ڪئي پر مون ان جي مسڪيني ۽ عاجزي کي مدنظر رکندي قبول نه ڪيو ۽ فقير واپس ڪٿي وڃي وڪڻي ڇڏيو! ان کان پوءِ فقيرن جي جماعت، جيڪا هن فقير جي گهوڙن جي خدمت ۾ هوندي هئي! اچي چيائون ته گهوڙن جا تنگ تمام پراڻا ٿي، ٽٽي ويا آهن، سي نوان گهرايا وڃن؟ بعد ۾ سڄو شهر ڳوليو ويو، پر هڪ تنگ به سڄي شهر مان قيمت سان هٿ ڪونه آيو! ان وقت مون کي پاڻ ڪرڻ جو فرمان: ”کالوحي من السماء“ دل ۾ ياد آيو!

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته طالب کي گهرجي ته ڪنهن ۾ طمع نه ڪري ۽ جيڪڏهن بغير طمع جي ڪا شيءِ اچي وڃي ته ان کي منع نه ڪري ۽ جڏهن هٿ اچي ته وري ان کي جمع نه ڪري! جيئن ”ترک الطمع والمنع والجمع“ آيل آهي ۽ ان ۾ ئي حضرت رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي پيروي آهي!

فصل ٽيون

قضا جي مٿان راضي رهڻ!

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته انبياء ۽ اولياء ۽ عوام الناس (عام ماڻهو) موت جي تقدير نازل ٿيڻ ۽ بيمارين ۽ ٻين حادثن ۾ برابر آهن! پر نبين ۽ وڃين ۽ عام ماڻهن ۾ فرق هي آهي! نبي ۽ ولي مصيبت تي صبر ڪن ٿا ۽ يقين اٿن ته ”لارللتقدير“ (يعني تقدير کي موت نه آهي) جيڪو ٿيڻو هوندو اهو ضرور ٿيندو پوءِ رضا ۽ تسليم سان ڪنڌ جهڪائڻ ٿا ۽ چالاڪ ۽ چوڻا ڪن! پير سائين جن هتي هي سنڌي بيت ارشاد فرمايائون:

سيوئي سه جنڌڙا جيڪي ڏنائون

مچوءِ چنائون! اي پڻ ڳنڍيو آهي سڄڻن!

(يعني سڀ قبول ڪر اي جان جيڪي ڏنائون نه چئو ته چئو اٿن بلڪ هي سڀ دوستن جو ڳانڍاپو آهي) ۽ عام ماڻهن جو هي حال آهي جو جيڪڏهن الله جي حڪم موجب مقدر حادثو پهچي ٿو ته پهريائين ان جي روڪڻ جو بيهوديون تدبيرون ڪندا آهن، آخر هاءِ گهوڙا به ڪندا آهن ۽ صبر ۽ شڪر کي ڇڏي شرڪ جا لفظ زبان تي هلائيندا آهن ۽ چوندا ته جيڪڏهن هيئن نه ڪريون ها ته هي تڪليف اسان کي ڪونه پهچي ها، جيڪڏهن هيئن ڪريون ها ته هيئن ٿئي ها! ۽ حقيقي سبب کان منهن موڙي بيڪار سببن ۾ حيران ۽ پريشان ٿين ٿا! هن بابت ۾ مولوي رومي رحمة الله عليه فرمايو آهي:

چون قضا آيد طبيب ابله شود، آن دوا در نفع خود گمره شود

(جڏهن قضا اچي ته طبيب بيوقوف ٿي وڃي ٿو، ۽ پوءِ اها دوا به نفعو نٿي ڏئي!) ۽ هتي هي سنڌي بيت به ارشاد فرمايائون ته:

سڄڻ سنيون ڪن لوڪان ليکي ڏنگيون - سنڌي سپيرين پر پروڙڻ ڏاکڙي!
(يعني دوست سڌي ڪن ٿا ۽ خلق ڏنگو سمجهي ٿي ۽ دوستن جو طريقو سمجهڻ مشڪل آهي!)

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان ويٺو هيس پاڻ منهن مبارڪ ٻانهي ڏانهن ڪري فرمايائون ته گهڻن ماڻهن کي گفتگو ۾

هي لفظ تڪيو ڪلام هوندا آهن ته ”جا وڻي، سا واه، ڪلئون قريبن کي!“
مون کي دل ۾ خيال آيو ته انهن سان ٻيا لفظ ملايا وڃن ۽ اهي هي آهن:

لاهوتي لاهوت ڏي رڙهن سنجھه صباح
ڏک سک برابر ان کي اورن ساڻ الله
سڪن ۾ سالڪ سي سرهو ڪن نه ساه
ماندائي ۾ مرشد چوي چلن منجهارئون چاه
چون، جا وڻي سا واه ڪلئون قريبن کي!

(يعني لاهوت وڃڻ وارا رات ڏينهن لاهوت وڃن پيا ۽ غم، خوشي انهن کي
خدا جي طلب ۾ برابر آهي! اهي سالڪ پنهنجي روح کي خوش نه ٿا ڪن!
مرشد چوي ٿو ته ۽ هو ماندائي سبب خوشي ۾ وڃن ٿا ۽ چون ٿا ته جيڪي
قريبن کي پسند اچي سو سٺو آهي!)

3- نقل: جيڪڏهن حوبلي اندر ڪو ٻار وفات ڪري ويندو هو ته ان ڪري
ڪن گهر وارن بيهن جي به عادت قضا تي راضي رهڻ جي هئي! جيڪي
هڪ ڦڙو به اکين مان نه هارينديون هيون! ۽ ڪن حرمين کي بشري عادت جي
ڪري اکين مان پاڻي اچي ويندو هو! حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد
فرمايائو ته جنهن کي پاڻي روئڻ بغير اکين مان اچي! ان کي به رضا ۽ تسليم
نه آهي! صاحب رضا اهو شخص آهي، جيڪو هرگز ڪنهن به قضبي وقت
اکين مان پاڻي نه هاري!

4- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن رضا جي باب ۾ نقل
ارشاد فرمايو ته هڪ عورت لسي وڪٽنڊڙ جهنگل کان شهر اچي رهي هئي!
اتفاقاً هڪ ميهار شخص واٽ ۾ ملاقي ٿيس! ۽ اهو هن کي پانهن مان وٺي
جهنگل ڏانهن هليو ويو! پوءِ جڏهن اها عورت پنهنجي سرتين سان واپس اچي
ملاقي ٿي، تڏهن هن انهن کي سڄو قصو ڪري ٻڌايو! ۽ بيان ڪيائين ته آئون
جهنگل مان واٽ وٺيو آيس پي ته هڪ جوان اچي مون کي پانهن مان جهلي
جهنگل ڏانهن وٺي ويو، مون دل ۾ چيو ته ڪجهه به نه چئو ڏسان ته ماريو
چا ٿو ڪري؟ پير سائين جن اهي لفظ جيڪي ان عورت پنهنجن رفيقيائين کي
چيا هئا زبان مبارڪ تي آندا: وٺائين پانهه، موڙيائين ڪانهه، مان به چيو

چڏڻه ماريو ڇا ٿو ڪري؟ (يعني ٻانهن ورتائين ۽ ڪانهن ۾ وٺي ويو، مون دل ۾ چيو ڇڏڻه هي مڙس ڇا ٿو ڪري!)

5- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ شخص حضرت خواجه نقشبندي رحمة الله عليه وٽ مريد ٿيڻ آيو! خواجه صاحب ان کي چيو ته آئون توکي مريد نه ڪندس جو تون هن دولت جو لائق نه آهين؟ پوءِ جڏهن ان تمام گهڻي زاري ۽ عرض ڪيو، تڏهن فرمايائون ته هڪ شرط آهي ته بخارا شهر ۾ قلعہ جي فلاڻي دروازي تي وڃي بيهه، جڏهن اتان منجهند جو ٻيڙو ضعيف شخص ڪاٺين جي پري ڪڍي لنگهي، تڏهن ان کي منهن تي اهڙي مک هڻجانءِ جو زمين تي ڪري پوي! ان کان پوءِ جيڪي توکي چوي اهو اسان کي اچي ٻڌائجانءِ ته پوءِ توکي مريد ڪنداسون! اهو شخص خواجه جي فرمان موجب قلعي جي دروازي تي اچي بيٺو، ان وات تان ڪيترائي ماڻهو ڪاٺيون مٿي تي کنيو پئي آيا! ايتري ۾ جڏهن سج مٿي آيو ته هڪ ٻيڙو، ٿڪل شخص به مٿي تي ڪاٺين جي پري رکيل ۽ پگهر پيشاني کان پيرن تائين ٽمائيندو اچي اتان لنگهيو! ان کي ڏسڻ شرط رحم اچي ويس، اگرچہ سندس دل ان کي مک هڻڻ لاءِ ارادو نٿي ڪيو! پر خواجه صاحب جي فرمان موجب ان کي منهن تي اهڙي مک هڻائين جو بيهوش ٿي زمين تي ڪري پيو، ۽ مک ماريندڙ وٺي پڳو ۽ ٻيڙي به ان جي پويان ڍڪي اچي ان جي هٿ مان ورتائين ۽ پنهنجي هٿ کي صاف ڪري ان جو هٿ وٺي چيائين ته تنهنجي هن هٿ کي ايڏا رسيو هوندو! خدا وٽ هي گناهه آهي! مون کي بخش ڪر؟ اهو موڪليل شخص هن ضعيف ٻيڙي جي احوال کان عجب ڪري، سڄو احوال حضرت خواجه صاحب جن جي ڳيان اچي بيان ڪيائين! خواجه صاحب فرمايو ته هي پير مرد ضعيف اسان جي مريدن مان آهي، جيڪڏهن تون به اهڙي بردباري ڪرين ته توکي به مريد ڪريون جي نه ته پوءِ تنهنجو اختيار آهي؟ ان شخص چيو ته اهڙي بردباري مون کان ڪونه ٿيندي اهو چئي هليو ويو!

6- نقل: هڪ ڏينهن لاڙڪاڻي جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن وڏي صاحبزادي سان سوار ٿيو آيا پي ۽ آئون (جامع ملفوظات) به ساڻن گڏ هيس! به هٿياربند ماڻهو شهر ۾ تابوت جي انگاس وٽ بيٺا هئا، جڏهن پير سائين جن انهن وٽ پهتا، تڏهن انهن ماڻهن تمام خراب لفظ زبان تي

آندا، جيڪي بيان ڪرڻ جي لائق نه آهن ۽ اهي جهيڙي ڪرڻ لاءِ تيار ٿيا! پير سائين جن جيئن ته ڪمال بردباري وارا هئا، تن اهي لفظ ٻڌا ان ٻڌا ڪري ڇڏيا! ۽ اتان واپس سواري کي ورايائون ۽ فقيرن مان ڪنهن کي به اها خبر نه پئي! پر هن فقير کي ويجهي هجڻ سبب خبر هئي!

اي عزيز! پاڻ ڪرمن ”عباد الرحمن الذين يمشون علي الارض هونا فاذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما“ هن آيت سڳوري تي عمل ڪندي ان طرح ڪيو، ۽ پوءِ ڪڏهن به اها ڳالهه بيان ڪونه ڪيائون ۽ نه وري ڪو ان مان ڪجهه حصو بيان فرمايائون: توڙي مون تارن، لکين لتون ڏين، ته پي هتان حبيبن ڪڏهن ڪونه ڏکونبو!

7- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ درويش ڪفني ڊڪيندڙ پاڻ کان بيهوش، الله تعاليٰ سان هوش رکڻ وارو هو، اهو اچي هڪ مدرسي کان لنگهيو! مدرسي جي استاد شاگردن کي حڪم ڪيو ته هن جي راز ۽ بناوٽي قلب کي پترن سان پرڪيو؟ پوءِ چوڪرن پتر درويش کي هڻڻ شروع ڪيا ۽ درويش انهن ڏانهن ڪوبه توجهه نه ڏنو ۽ نه وات کان منهن ڦيرايائين ۽ هلندو پي ويو ۽ ان جو خلوص امتحان ۾ صاف ڪامياب ٿيو! پوءِ استاد وڏي چوڪري کي حڪم ڪيو ته هن کي زور سان وڏو پتر کڻي هن؟ شاگرد استاد جي چوڻ تي ان کي ڏاڍي زور سان پتر هنيائين ته درويش محبوب حقيقي جي حسن ۾ محو هو! جنهن ڪجهه به نه چيو، مگر پوئتي ڏسي هليو ويو! شاگرد سڄي ڳالهه استاد کي اچي ٻڌائي، استاد درويش کي گهرائي پڇو ته وڏي پتر لڳڻ وقت پوئتي ڇا لاءِ ڏٺي؟ درويش چيو ته اڄ محبوب جڏهن قهاري تجلي فرمائي جيڪو هن پانهي کي پتر هڻي هلاڪ ڪرڻ لاءِ مٺڪل (فرشتو) مقرر ڪيو آهي ان کي ڏٺم ٿي ته ڪهڙو آهي؟

8- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته تقدير جيڪڏهن ڪنهن جي طبيعت جي موافق نه ٿئي ته پوءِ به ان کي صبر ۽ تحمل ڪرڻ گهرجي ۽ الله تعاليٰ جي مهربانين جو منتظر ٿئي ۽ ٻه مثال بيان فرمايائون: پهريون جيڪڏهن درزي وٽ ڪپڙو سبڻ لاءِ کڻي وڃبو ته ظاهر ۾ ان کي ڦاڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيندو آهي، جڏهن ڪپڙو نقصان ٿي ويو ۽ ڪپڙي تيار ٿيڻ کان پوءِ سڀ ڪنهن جي طبيعت کي وڻندو آهي! ٻيون جڏهن ڊڳيءَ

ڪي ڏهندا آهن تڏهن ان جي ڦر ڪي ڊڳي جي پرسان ٻڌندا آهن، جو کير ڏهي ڦر جو حصو ڇڏي ڦر کي کولين ٿا، پر ڦر جي بي صبري ۽ تڪڙ ڪرڻ ڪري، ٻنڌڻ جون ڳنڍيون مضبوط ٿي وڃن ٿيون ۽ کولڻ ۾ دير ٿئي ٿي! پوءِ طالب کي گهرجي ته پنهنجي سڀني تدبيرن کي الله تعاليٰ جي تقدير جي حوالي ڪري ڇڏي ۽ هن بيت تي جيڪو هڪ بزرگ چيو آهي ان تي عمل ڪري:

سپردم بتو ما به خوش را - توداني حساب ڪم وپيش را

(پنهنجي موڙي کي تنهنجي حوالي ڪيم، گهٽ وڌ جو حساب تون ئي ڄاڻين ٿو!) ۽ الله تعاليٰ جو فرمان آهي ته: (وافوض امري الي الله ان الله بصير بالعباد) (يعني مون پنهنجو ڪم الله تعاليٰ جي حوالي ڪيو! بيشڪ الله تعاليٰ ٻانهن کي ڏسندڙ آهي)

9- نقل: لعل خان نظاماڻي ديهه بهادر فقير نظاماڻيءَ جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن ديهه خليفي احمد نظاماڻي، جيڪو مخدوم ابراهيم ٺٽوي نقشبندي عليه الرحمة جو مريد هو، اتي ويس ۽ اتي مخدوم صاحب به پنهنجن مريدن ۾ آيل هو، ان جي مريدن ۾ پير سائين جي جماعت جي تمام گهڻي گلا هئي، فقير ناپسندي جي ڪري اتان اٿي ٻاهر هليو ويو! ۽ پوءِ حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ اچي عرض ڪيم ته حضرت! جنهن محفل ۾ مرشد جا گلا خور هجن اتي مريد کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟ پاڻ فرمايائون ته مريد کي ماڻ ڪرڻ گهرجي ۽ ان محفل مان اٿڻ لازم آهي، جيڪڏهن انهن سان بحث ڪيائين ڇڻڪ پاڻ مرشد جي شڪايت ڪيائين! الله تعاليٰ فرمايو: واصبر علىٰ ما يقولون وسبح بحمد ربك (اتي صبر ڪر، جيڪي هو چون ٿا ۽ پنهنجي رب جي حمد جي تسبيح پڙه)

10- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن باگڙجي تعلقه شڪارپور کان سوار ٿيا، فرمايائون ته اسان جي يارن مان هڪ ڏنار درياھ جي ڪناري سان جهنگل ۾ رهي ٿو، اڃا ان جي ملاقات ڪرڻ گهرجي ۽ ان ڏانهن روانا ٿيا، جڏهن ڏنار جي جاءِ وٽ تشریف آندائون، ان وقت ڏنار زيارت کان مشرف ٿي هڪ ڪمبل رين جي واڙ ۾ وڇائي پير سائين جن کي ان تي وهاريائين، ان کان پوءِ کير جو پيالو پري آيو، پاڻ ڪرمن کير پيئڻ فرمايو ۽ ان کان پڇيائون ته هاڻي تنهنجون ريون ڪيئن آهن؟ عرض ڪيائين

ته حضرت! هر روزانهن سان وڃان ٿو ۽ چاري اڃان ٿو پر جمعي جي ڏينهن جمع نماز ادا ڪرڻ ويندو آهيان! ان ڏينهن رڳو خود بخود سڄو ڏينهن چري رات جو واپس جاءِ تي اينديون آهن!

11- نقل: حضرت پير صاحب تاجر ڏٺي رحمة الله عليه فرمايو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي وصال واري بيماريءَ ۾ بيماري جي دفع لاءِ دوائون ٺاهي حاضر ڪندا هئاسون، سندن طبيعت دوائن جي استعمال کي نه گهرندي هئي، پر اسان کي راضي ڪرڻ لاءِ استعمال فرمائيندا هئا ۽ چوندا هئا ته ڏسون، توهان ٿا زور ٿيو يا الله تعاليٰ جل شانہ!

12- نقل: عبدالرحمن ميمڻ تندي مير باگي ٽالپر جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمائيندا هئا ته فقير کي گهرجي ته مٽيءَ وانگر هجي نه ته گپ وانگر ۽ نه اهڙي مٽي جيڪا بلڪل سڪل هجي بلڪه وچڙي، ڇو ته سڪل مٽي کان پير مٽي واراڻي پوندا ۽ گپ کان آلا ٿي پوندا! پير سائين جن جي ارشاد مان معلوم ٿيو ته فقير اهو آهي، جنهن مان ڪو فائدو ۽ آرام حاصل ڪري ۽ ان جي نقصان ۽ خرابي کان هر هڪ بي خوف ۽ محفوظ هجي مثل مٽيءَ جي! مولوي رحمة الله عليه چوي ٿو ته:

دربهاران ڪے شود سرسبز سنگ - خاک شوتا گل برويدرنگ رنگ

(بهارن ۾ پٿر تي ساوڪ ڪيئن ڄمندي؟ مٽيءَ ٿي ته رنگا رنگي گل اڀري نڪرن!)

سالهاتو سنگ بودي دلخراش - آزمودن را يك زمانه خاک باش

(ڪيترا سال دل ڪرڙبندڙ پٿر هئڻ، آزمودي لاءِ هاڻي هڪ دفعو مٽي ٿي!)

13- نقل: محمد خان ولد بهادر فقير نظاماڻي، نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن تندي بهادر فقير نظاماڻي ۾ اسان جي اوطاق تي تشريف فرما ٿيا هئا ۽ اتان جا نظاماڻي فقير ۽ منهنجو پيءُ پنهنجن ڀائرن پٽن سڀني سان اچي گڏ ٿيا، ڪنهن دنياوي ڪم لاءِ پير سائين جن کان مصلحت پڇائون؟ جواب ۾ فرمايائون ته اسان دنيا جي ڪمن ۾ ڪنهن کي به مصلحت نه ڏينداسون، پر الله تعاليٰ کان سوال ڪريون ٿا ته جيڪا چڱائي واري ڳالهه هجي، اها توهان جي دلين ۾ وجهي ۽ ان تي عمل ڪريو ته انشاءَ الله تعاليٰ چڱو ۽ سٺو ٿيندو!

14- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي ريگستان جي

سفر ۾، قاضي عبدالرحمن سيد پور جي رهندڙ جو ڪيل عرض، حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ پيش ڪيم ته حضرت! قاضي عبدالرحمن چوي ٿو ته منهنجو پٽ تمام سهڻو ۽ سٺين عادتن وارو هو! قضا الاهي سان فوت ٿي ويو، جنهن جي جدائي ۽ فراق دل جي جمعيت کسي ورتي آهي، دعا جو توجهه ٿئي؟ پير سائين جن فرمايو ته اسان جو صاحبزادو ميان محمد ياسين نهايت سهڻو ۽ سٺن اخلاقن وارو هو! ننڍڙاڻ ۾ ئي حقيقي علم ان جي دل تي روشن هو! ۽ ڪشف ۽ رات جاڳڻ کيس نصيب هو، ايتري قدر جو صبح جي وقت اسان کي به سجاڳ ڪندو هو! ۽ گهڻو منظور نظر هو! هڪ ڏينهن شفقت پدري جي قرب کان ان کي بغل ۾ ورتو! ان وقت فڪرمند ٿيس ته ڪهڙو وڏو ڪم ڪري وڌو، جو پٽ سان هيترتي قدر قرب ڪيم! ۽ الله تعاليٰ غيور آهي، پوءِ گهريم ته استغفار ڪري گناهه کان چوٽڪارو حاصل ڪريان! وري خيال ڪيم ته توبه ڪرڻ مغني پاڻ کي گناهه جي جزا کان ڇڏائڻ آهي ۽ گناهه جي جزا نفس کي تمام گهڻو ڏکي لڳندي آهي! سو گناهه ڪرڻ ۽ استغفار ڪرڻ ۾ نفس جي مراد باقي رهي ٿي، پوءِ توبه نه ڪيم ۽ گناهه جي جزا جو انتظار ڪيم! چيم ته جيڪڏهن الله تعاليٰ جو اسان سان قرب هوندو ته صاحبزادي جي دوستيءَ تي غيرت ڪندو! پوءِ ٻي ڏينهن هڪ نيڪ بخت مريد پاڻي الله تعاليٰ جي غيرت جو خواب بيان ڪيو ۽ صاحبزادي موصوف کي ٽپ ۽ بيماري ٿي پئي، ۽ انهيءَ بيماري ۾ محبوب حقيقي سان وڃي ملاقي ٿيو ”انا لله وانا اليه راجعون“ پوءِ شڪرانو ۽ حمد گهڻو بجا آندو جو هن جزا جو ظاهر ٿيڻ الله تعاليٰ جي قرب تي دلالت ڪري ٿو!

15- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث مان ارشاد فرمايائون ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن اصحابين سڳورن کي ارشاد فرمايائون ته ڪنهن به عزيز قريب جي فوت ٿيڻ تي نه روئو! پوءِ جڏهن حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جو جگر گوشهءَ صاحبزادو حضرت ابراهيم رضي الله عنه وفات ڪري ويو! ان وقت حضور عليه الصلوة والسلام جن کي اکين مبارڪن مان پاڻي جاري ٿي پيو! تڏهن صحابين سڳورن عرض ڪيو ته حضرت! اڳي توهان روئڻ کان منع فرمائي هئي، هن وقت اکين مان پاڻي جاري ٿيڻ جو ڇا سبب آهي؟ پاڻ جواب ۾

16- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس، ايتري ۾ ڪنهن ماڻهو هڪ سؤ روپيه نذراني طور خدمت ۾ حاضر آندا، موليدنه فقير انهن پئسن کي رومال ۾ ٻڌي ڪٽ جي وهائي هيٺان رکي ڇڏيو، جڏهن ته پير سائين جن اهڙن سفلي معاملن کان بلند ۽ بالا هئا، ڪين. انهن پئسن جي ڪا خبر ڪانه هئي! ڪو ماڻهو لڪ ۾ ان مان اڌ پئسا ڪڍي ويو ۽ باقي اڌ رومال ۾ ڇڏي ويو! جڏهن موليدني فقير کي خبر پئي، تڏهن چيائين ته اڌ پئسا ڪٿڻ هي ڪم ڪنهن حاضرين صحبت وارن کان ٿيو آهي ڇو ته جي چور هجي ها ته سڀني ڪٿي وڃي ها! پاڻ ڪرمن ڪجهه به نه فرمايائون! پوءِ موليدني فقير ۽ ٻين فقيرن پاڻ ۾ صلاح ڪيائون ته فلاڻي شخص ڍارائي ڪان، جيڪو اتي حاضر هو ڪٿو وجهائي نالو ڪڍايون؟ ايتري ۾ پير سائين جن جوش ۾ اچي فرمايائون ته توهان جو عجيب دين آهي جو نالا ڪڍايو ٿا، اهي پئسا اسان جا اصلاً نه هئا، جيڪي اسان جي ملڪيت هئا باقي رهيا! جيڪڏهن توهان جي دل کي جمعيت نه ٿئي ته پنهنجي دل ۾ ائين سمجهو ته اصلاً ئي اهو نذرانو آيو هيو!

17- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته هڪ دفعي حضرت ميان صاحب قدس سره جن ڪنهن سيد سان گڏ وات وٺيو آيا ٿي! سيد صاحب هڪ جاءِ تي بيهي چيو ته منهنجي سلوار ڪنهن جاءِ تي وسري ويئي آهي، ڇاڇ ڪرڻ لاءِ واپس وڃان ٿو! حضرت ميان صاحب قدس سره جن سيد صاحب کي چيو ته واپس وڃڻ ۾ به نقصان ٿيندا، هڪ مصيبت ۾ صبر کي ڇڏڻ، ٻيو مفاصلي جي تڪليف، ڳولڻ ۽ سلوار جو لپڻ شڪي ڳالهه آهي! شڪي رنج جي ڪري ٻن يقيني نقصانن ۾ پوڻ نه گهرجي!

18- نقل: الهڏنو فقير حجام ڪڙيه جي ڀرسان رهندڙ، نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ ڪڙيي ۾ تشريف فرما ٿيا هئا! صحبت جي وقت مسجد شريف ۾ جلوه افروز ٿيا، اتفاقاً هڪ فقير جي ڳنڍ مان هڪ روپيو ڪو چوري ڪري ويو! ۽ ان فقير جماعت ۾ پڙهو ڏٺو ته هي هڪ روپيه ملڪيت پير سائين جن جي آهي! پاڻ فرمايائون ته

اسان جي ملڪيت اسان کي ملي تون بي صبري ۾ ڇا لاءِ پيو آهين!

19- نقل: سيد محمد شاهه پلياهه جو رهندڙ، حضرت پير سائين قدس سره جن جو پڪو مرید هو! جنهن ڪجهه زمين ۾ پوک پوکي هئي! اها زمين لواري وارن بزرگن جي مریدن جي ڀرسان هئي! بزرگن جا ماڻهو ان مان گاهه پنهنجن ڍڳين ۽ مينهن لاءِ کڻي ويندا هئا، مذڪوره سيد صاحب انهن کي روڪيو! جنهن ڪري بزرگن جي ماڻهن سيد صاحب جي بيحرمتي ڪئي ۽ سيد صاحب بزرگ مخدوم محمد زمان ڪلان قدس سره جو ڏوهڻو جيڪو ان وقت سجاده نشين هو قلعي جي برج ۾ جيڪو ان وقت نئون ٺهيو هو، بيٺو هو، ان وٽ اچي سندس ۽ اهو ماڻهن جي ايذاءَ رسائڻ ۽ بي عزتي ڪرڻ جي ڳالهه پيش ڪئي ته ايتري ۾ ان بزرگ به جوش ۾ اچي، سيد صاحب کي نالائي ڳالهائين ۽ ٻيا ماڻهو جيڪي مٽيءَ جي ڪم ۾ لڳل هئا، انهن به اچي مٽيءَ ڀريل هٿن سان سيد کي بي رحمي سان ماري قلعي جي برج مان ٻاهر ڪڍيو! بعد ۾ جڏهن پير سائين جن لاڙ جي سفر تي چڙهيا ۽ ان ديهه ۾ تشریف فرما ٿيا، تڏهن سيد صاحب سڄي ڳالهه بيان ڪري فرياد ڪيائين ته حضرت! هي سڀ ان ڪري ڪيائون جو آئون اوهان جو مرید ٿيو آهيان ۽ پڻ دعوت ڪندو آهيان! تنهن ڪري هينرو ايذاءَ پهچايائون، جيستائين مرید نه ٿيو هيس، منهنجي ڏاڍي عزت ۽ ادب ڪندا هئا! پوءِ پاڻ فرمايائون ته اي شاهه! پاڻ کي خوامخواه ٻن نقصانن ۾ نه وجهه! هڪ مارڻو هين سو ماريائون ۽ ٻيو بي صبري؟ جو اهو به نقصان آهي! تون انهن جي حق ۾ دعا ڪر، الله تعاليٰ خود بخود تنهنجو بدلو انهن کان وٺندو! پوءِ هڪ نقل مثال ۾ بيان فرمايائون ته هڪ شخص کي ٻه ٻانها هجن ٻئي پنهنجي سردار جي اڳيان جهڳڙو ڪن ۽ مالڪ ڏسي پيو ته هڪ ٻي کي ماري پيا پوءِ ٻيو ماڻهو اچي اتي حاضر ٿي، جيڪڏهن اهو عقل وارو هوندو ته پنهنجي دل ۾ خيال ڪندو ته هي ٻانها پنهنجي سردار هوندي جنگ ڪن پيا، ۽ هڪ ٻئي کي ماري هلاڪ ڪن پيا ته ان کي به گهرجي ته ماڻ ڪري ويهي رهي! جڏهن مالڪ ڏسي پيو ۽ ڪجهه نٿو چوي ته پوءِ هن جو ڇا ٿو وڃي! جيڪڏهن مالڪ هوندي انهن جي وچ ۾ پوندو ته اهو بي عقل آهي! پير سائين جن جي حاضرين جماعتن مان ڪن چيو ته حضرت! ظاهري عيوضو وٺڻ گهرجي، ۽

ڪن عرض ڪيو ته حضرت! انهن جو عيوضو باطني ڪرامت سان وٺڻ گهرجي! انهن کان پوءِ پاڻ فرمايائون ته: الصبر مفتاح الفرح" (صبر خوشيءَ جي چاڙهي آهي) فقير اهو آهي جيڪو بدلي ۽ ڪرامت جو دم نه هڻي ۽ الله تعاليٰ جي رضا تي راضي رهي، ۽ هن معاملي جو عيوضو، ان ڪافي المهمات (مشڪلات کي ڪافي ٿيندڙ) جي اختيار ۾ آهي!

20- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي صادق فقير نظاماڻي ۽ ٻيا فقير درگاه مبارڪ ڏانهن آيا ٿي، اتفاقاً چانهي جي جاءِ تي فقيرن مان ڪنهن فقير چيلو ورتو، چيلو وڪٽڙن ڳالهين ڪندي صادق فقير کي ڏاڙهي مان وٺي مار ڏني، جڏهن درگاه مبارڪ تي آيا، تڏهن صادق فقير ناحق ظلم جيڪو ان تي ٿيو ان جي ڪابه ڳالهه، حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ نه ڪئي ۽ اها ڳالهه ٻين فقيرن رفيقن حضور ۾ عرض ڪئي، ان ڪري پاڻ تمام خوش خورم ٿيا ۽ فرمايائون ته فقير کي ائين ڪرڻ گهرجي:

ڏڏو ڪجي، ڏيکر ڪجي - هو نه ڀڄن ته پاڻ اٿي ڀڄجي!

21- نقل: هڪ دفعي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن سان خدمت ۾ حاضر هيس! پاڻ ارشاد فرمايائون ته هن کان اڳ دل ۾ خيال هي هو ته الله تعاليٰ جي فيض جي خزانن جا دروازا هر خاص ۽ عام لاءِ کولي ڇڏيون، جو هن وڏي نعت کان هر هڪ نعت وارو ٿئي، هاڻي الله تعاليٰ جي جائائڻ سان ڄاتو ۽ سمجهوسون ته اسان تي فقط تبليغ ڪرڻ آهي! هدايت جو تعلق ان جي رضا سان آهي!

22- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن مخدوم نوح سرور قدس سره جو نقل بيان فرمايائون ته انهيءَ جي مريدن مان هڪ مريد خدمت ۾ حاضر ٿي عرض ڪيو ته حضرت! توهان جي هڪ هزار روپين جي ٿيلهي گم ٿي ويئي آهي! مخدوم صاحب جن ڳالهه ٻڌي گهڙي ڪن ماڻ ڪري الحمد لله فرمايائون! ٻي ڏينهن ساڳئي ماڻهو اچي عرض ڪيو ته حضرت! ڪالھوڪي گم ٿيل ٿيلهي وري واپس ملي آهي! مخدوم صاحب جن هڪ ساعت فڪر ڪري پوءِ الحمد لله جو لفظ زبان تي آندائون! ان مريد عرض ڪيو ته حضرت! ٿيلهي گم ٿيڻ ۽ ظاهر ٿيڻ وقت الحمد لله چوڻ جو ڪهڙو سبب هو؟ جواب ۾ فرمايائون

ته الحمد لله چوڻ جو سبب هي هيو، جو اسان جي دل دنيا جي ڪمن مان ڪنهن ڏانهن به لاڙو نه ڪيائين! هن خوشي ۽ ناخوشي ان ۾ ڪوبه اثر نه ڪيو! دل هر حال ۾ الله تعاليٰ سان مشغول هئي، ان حالت ۾ مضبوط رهي! الله تعاليٰ فرمايو: ”لاتاسوا علي مافاتكم ولا تفرحوا بما آتاكم“ (جيڪو توهان کان فوت ٿي ويو ان تي افسوس نه ڪيو ۽ جيڪي توهان کي ملي ان تي خوشي نه ڪريو)

23- نقل: حاجي هاشم فقير ميمڻ ڪورواه جو رهندڙ، نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حاضر هوس! هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جو فرزند، ميان خياليءَ جو ڦهٽو، قضا الاهي سان هن دنيا مان آخرت ڏانهن راهي ٿيو، غسل ۽ ڪفن کان پوءِ نماز لاءِ جڏهن آندائون تڏهن ميان خيالي درد ۽ محبت کان گريو ۽ رڙيون تمام گهڻيون ڪيون! پاڻ ان کي فرمايائون ته هي منهنجو فرزند، مون کي توکان وڌيڪ پيارو هو، پر الله تعاليٰ جي رضا تي راضي رهڻ گهرجي، جيئن هڪ سنڌي بزرگ فرمايو آهي: **سيوئي سه جندڙا جيڪي ڏنائون، م چو چنائون اي پڻ ڳنديو سڄڻ!** (اي ساھ! سڀ پاڻ تي قبول ڪر، جيڪي ڏنائون، ائين نه چئو ته چئو اٿن بلڪه هي سڀ دوستن ڳنديو آهي!)

24- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته حضرت غوث الثقلين رضي الله عنه کي اولاد سڳورو تمام گهڻو هو، پنهنجي متعلقين کي حڪم ڪري ڇڏيو هئائين ته جيڪو به اسان جي اولاد مان وفات ڪري ان کي غسل ۽ ڪفن کان پوءِ جناز نمازي وقت اسان کي خبر پڏائجو؟ پاڻ ڪرمن جڏهن هي نقل ارشاد فرمايائون ان کان بعد فرمايائون ته هن کان پوءِ اسان به ائين ڪنداسون!

25- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته لاڙ جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن سان گڏ هيس! جڏهن سالار جي ديهه ۾ تشریف آندائون، تڏهن صحبت جي وقت خليفو (جامع ملفوظات) کي فرمايائون ته اي خليفو! ڪهڙو ثواب گهرندين؟ فقير جواب ۾ عرض ڪيو ته حضرت! مان ثواب کي ويجهو نه آهيان! پاڻ گهڙي ڪن ماڻ ڪري فرمايائون ته اي خليفو! ثواب مان حورون قصورون مراد آهي؟ ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! ٻانهي

جي به ثواب مان مراد اها هئي! وري فرمايائون ته اي خليفو! خدا جي رضا ڳولين ٿو؟ عرض ڪيم ته هاڻو قبلًا! پوءِ فرمايائون ته فقط اهو ثواب جامع آهي! جيڪا به معنيٰ مراد وٺجي اها ئي مقصد آهي ۽ اسان جي ثواب مان هتي مراد رضاءِ خدا جل شانہ آهي!

26- نقل: مٿيون راوي چوي ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير صاحب تاجر ڌڻي رحمة الله عليه وٽ حاضر هيس! پاڻ فرمايائون ته جن ڏينهن ۾ ماما جو مرض سڄي ملڪ ۾ پکڙجي ويو هو، انهن ڏينهن ۾ اسان جي پتن مان به هڪ کي ماما ٿي پئي! ۽ حضرت پير سائين قدس سره جن جي صاحبزادي ميان علي اڪبر ۽ حضرت شاه جيئو (حضرت ميان صاحب قدس سره) جي صاحبزادي ميان علي اصغر کي به ماما نڪري پئي! هڪ رات الله تعاليٰ جي قضا سان منهنجي فرزند وفات ڪئي ان وقت حضرت پير سائين قدس سره جن اسان جي حويلي ۾ اچي دروازي تي بيهي رهيا! هن فقير اتي پڇيو ته تون ڪير آهين؟ بعد ۾ پاڻ ڪريمن کي سڃاڻي عرض ڪيم ته حضرت! رات جو بي وقت اچڻ جي تڪليف فرمائي اٿو؟ جواب ۾ فرمايائون ته توهان جي فرزند جي خبر وٺڻ ۽ احوال پڇڻ لاءِ؟ مون عرض ڪيو حضرت! اهو ته الله تعاليٰ جي رضا سان ڳنڍجي ويو آهي! پوءِ پاڻ فرمايائون ته اسان جي حويلي ۾ به صاحبزادو علي اڪبر وفات ڪري ويو! اتي به حويلي وارن کي صبر جي تلقين ڪري آيا آهيون ۽ هتي به صبر ڪجو! پوءِ اسان جي حويلي ۾ اچي صبر جو وعظ فرمايائون! فقير عرض ڪيو ته حضرت! رات گهڻي آهي آرام فرمايو؟ پاڻ فرمايائون ته هاڻي غسل جو بندوبست ڪجي توهان منهنجي فرزند علي اڪبر کي غسل ڏيو، آئون توهان جي پٽ کي غسل ڏيان ٿو پوءِ مون عرض ڪيو ته حضرت! اڃا رات گهڻي پيل آهي، غسل ۾ تڪڙ جي ضرورت نه آهي، سائين جن آرام فرمائڻ! فقير ٻنهي نينگرن جو انتظام ڪري ڇڏيندو! پاڻ فقير جي عرض کي قبول ڪيائون ۽ فرمايائون ته فقيرن دعوتن وٺڻ لاءِ عرض ڪيو هو ۽ فرزندن جي بيماري جي انتظار ۾ دير ٿي ويئي! هي قضيا دعوتن کي رد ڪرڻ ۽ ظاهري طالبن کي ناخوش ڪرڻ ڪري

ٿيا آهن. پوءِ پاڻ آرام فرمايائون ۽ فقير صاحبزادن جي غسل ۽ ڪفن جي تياري ڪئي، صبح جو دفن ڪرڻ کان بعد پاڻ فقيرن جي دعوتن ڏانهن متوجه ٿيا!

27- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي هيءَ عادت مبارڪ هئي جو جڏهن به ڪو صاحبزادو وصال ڪندو هو ته پاڻ هنن لفظن کي دهرائيندا هئا ”الحمد لله رب العالمين عليٰ ڪل حال ماڪان“ ان کان پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن جي حضور ۾ سلام پيش ڪرڻ لاءِ انهن ميتن کي سلام ڏيندا هئا، ۽ ان کان بعد هي لفظ سنڌي به فرمائيندا هئا:

سمن سائينڙن جو ميڙو منڊيءَ چارا!

(يعني قافلي وارن جي هڪ ٻي ۾ ملاقات منڊي (ڪپڙن جي ننڍي) چار جي هيٺان آهي!)

28- نقل: سهتو فقير هنگورو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي فقيرن مسجد شريف جي ڇت سرن جي تيلن سان ٺاهيائون ٿي، ۽ هيٺان کان مٿي فقيرن کي ڏٺائون ٿي ۽ هڪ سر جي تيلي چيائون ٿي! نياز مند انهن کي چيو ته تيليون نه چئو! ڪانيون چئو، جيڪو سنڌي لفظ آهي اها ڳالهه حضرت پير سائين قدس سره جن ٻڌي ورتي ۽ فرمايائون ته اي لاڙائي فقير ائين نه چئو، هيٺ ڪانين (پٽ پارائي) جو استعمال ڪري ويو آهي اڳئين زماني ۾ هو ۽ اسان جي زماني ۾ ڪريل آهي!

29- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته مان هيڪر سخت بيمار ٿي پيس! اها خبر درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن کي معلوم ٿي ويئي، پاڻ ڪرمن فرمايو ته خليفو لاءِ دوا موڪلينداسون! ۽ فقير هن پانهي جا واقف هئا، انهن عرض ڪيو ته حضرت! خليفو ڪابه دوا استعمال نه ڪندو آهي! پاڻ فرمايائون اهو ويچارو صابر آهي! ۽ هرمر (دوا جو نالو) تجويز رکيائون! وري فرمايائون ته اسان جي دوا موڪيل ضرور استعمال ڪندو! جيڪڏهن ڪولاڙ جو فقير هجي ته ان کي ڏيون؟ ان وقت لاڙ جو ڪوبه فقير حاضر نه هو! پوءِ ان بيماري کان چاڪ ٿي درگاه مبارڪ ڏانهن روانو ٿيس! ۽ پير سائين جن خليفو ميان الهرڪيه عليه الرحمة جي دعوت تي

تشریف فرما ٿيل هئا! ٻيهر نماز جي وقت فقير به اچي زيارت کان مشرف ٿيو! ۽ پاڻ شهر کان ٻاهر ڏنڊ استعمال ڪري رهيا هئا، ۽ سندن چهرو انور اولهه ڏي متوجھ هو! آئون ادب جي ڪري پويان ويهي رهيس! ۽ حاضرين مجلس غلام کي مرحبا ۽ خوش، خير عافيت ڪيائون! پاڻ ڪریم اهو ٻڌي احقر ڏانهن منهن مبارڪ ڦيرايائون ۽ اتي پاڪر پاتائون ۽ پڇيائون ته هاڻي ڇاڪ ٿيو آهين؟ عرض ڪيم ته حضرت! توهان جي توجه سان بيماري بدلجي ويئي! پوءِ مرڪي فرمايائون ته ڇو دوا ڪا به ڪانه ڪيئي؟ عرض ڪيم ته حضرت! اسان ڪوڙا آهيون! پاڻ ڪریم هن حقيقت کان ڏاڍا خوش ٿيا ۽ پوءِ حال احوال ٿيا ۽ احوال پڇيائون؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! سيد پور شهر ۾ بزرگ عبدالرحمن عليه الرحمة نالي طالب علم آهي! جيڪو منهنجي طبع پرسي لاءِ آيو ۽ بيماري جي دفع لاءِ دوائون ٻڌايائين، فقير ان کي ٻڌايو ته خليفو دوائون نه ڪندو آهي، تنهن تي بزرگ جوش ۾ اچي چيو ته صحيح بخاري ۾ هڪ باب پورو دوائن لاءِ ٻڌل آهي، توهان ڇو نٿا دوا ڪرايو؟ پوءِ ڊنس ته متان حديث جو نه منڪر ٿئي وڃان؟ پاڻ ڪریم جوش ۾ اچي فرمايائون ته توهان جواب نٿي ڏنو ته اهي حديثون انهن لاءِ آهن، جن جا ايمان ناقص آهن! ۽ جن جو ايمان ڪامل آهي تن لاءِ توڪل جي حديث آيل آهي، ڇا اها حديث نه ڏئي اٿن، جيڪا مشڪوٰة شريف ۾ آهي ته: جيڪو شخص دوا نه ڪرائيندو، قيامت جي ڏهاڙي الله تعاليٰ ان جي ڪري ستر هزار گنهگار دوزخي بخشي ڇڏيندو! ۽ قدسي حديث ۾ آهي ته ”من لم يرض بقضائي ولم يصبر عليٰ بلائي ولم يشكر عليٰ نعمائي فليخرج من تحت سمائي واليطلب ربا سوائي“ (جيڪو منهنجي قضا تي راضي نه ٿيو، ۽ منهنجي مصيبت تي صابر نه رهيو ۽ منهنجي نعمت جو شڪر نه ڪيائين! اهو منهنجي آسمان جي هيٺان نڪري وڃي ۽ مون کان سواءِ ٻيو رب وڃي ڳولي؟)

باب تيرهون

هن باب ۾ ست فصل آهن

فصل پهريون: مخلوق جي خدمت

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته خواجہ عبيدالله احرار قدس سره جهان وارن جي خدمت ڪرڻ ڪري، الله تعاليٰ سان ڳنڍيو ۽ پنهنجي مريدن کي به خدمت ڪرڻ جو حڪم فرمائيندو هو ۽ چوندو هو ته:

هر ڪم خدمت ڪر داو مخدوم شد - آنڪم خود را ديداو محروم شد

(جنهن خدمت ڪئي اهو مخدوم ٿيو، جنهن پاڻ کي ڏنو (پانيو) اهو محروم ٿيو!)

2- نقل: هڪ ڏينهن پانهي (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت اقدس عرض ڪيو ته حضرت! مون کي ماڻهن دعوتون ڏنيون هيون، انهن تي وڃي نه سگهيس ۽ انهن دعوتن جو حق پانهي کان ادا ٿي نه سگهيو ۽ هن وقت مدت به گهڻي گذري ويئي آهي! ان لاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي. پير سائين جن جواب ۾ فرمايو ته انهن جو حق ادا ڪرڻ گهرجي؟ پانهي عرض ڪيو ته حضرت! معلوم نه آهي دعوت ڏيندڙ ساڳي محبت ۾ آهن يا نه؟ ۽ ظاهري رزق جا سبب ساڳيا رکن ٿا يا نه؟ ڪهڙي تدبير ڪرڻ گهرجي؟ ٿوري دير ماڻ ڪري فرمايائون ته انهن ڏانهن ڪنهن ماڻهوءَ کي موڪلجي ۽ چئجي ته جيڪڏهن اڳين دعوتن جو حق معاف ڪريو ته بهتر ورنه ته اسان اچون ٿا! اهڙي طرح انهن جا حالات معلوم ڪرڻ گهرجن!

3- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته انبياءَ عليهم السلام ۽ اولياءَ ڪرام ساري مخلوقات کان خاص ۽ نرالا آهن، ۽ انهن جو رزق يقيناً بي سبب آهي پر الله تعاليٰ پنهنجي حڪمة بليغ سان انهن جو رزق سڄي مخلوق ۾ گڏي ڇڏيو آهي! ان ۾ حڪمة هيءَ آهي ته جيڪو انهن جي خدمت ڪندو، ان کي ثواب جو درجو حاصل ٿيندو ۽ پنهجي جهانن جي حساب کان چوٽڪارو حاصل ٿيندس ۽ انهن جي برڪت سان بخشيل ٿيندو!

4- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي گهڻو ڪري عادت مبارڪ هوندي هئي ته الله تعاليٰ جي دربار ۾ عاجزيءَ جا هٿ مٿي ڪئي وڏي نياز

سان نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي امت لاءِ دعا ڪندا هئا، ۽ چوندا هئا ته اي رب العالمين! اڳين امتن مان گهڻا ماڻهو ڪفر ۾ ويل آهن ۽ تنهنجي محبوب جي امت ۾ جيڪي ڪافر آهن، انهن کي به اسلام جي دولت نصيب ڪر؟ ۽ مسلمانن کي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي تابعداري، محبت ۽ معرفت پنهنجيءَ سان سرفراز ۽ سربلند فرمائ؟

5- نقل: هڪ دفعي هي فقير (جامع ملفوظات) لاڙ جي فقيرن جي دعوتن تي ويل هو! اتي ماڻهن ٽپ ۽ ٻين بيمارين لاءِ تعويذ گهريا؟ مون انهن کي چيو ته هي ڪم اسان کان نٿو ٿئي، ٻيا ملان گهڻا آهن انهن کان لکايو! ان کان پوءِ حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر ٿيس ۽ مٿيون ماجرا پيش ڪيم؟ جواب ۾ فرمايائون ته ائين ڪرڻ نه گهرجي، ڇو ته الله جي ولين کي ڪير جا ڀريل به ٻيا عطا ٿيل آهن، هڪ معنوي فيض سان ڀريل آهي ۽ ٻيو ظاهري نفعن کان ڀريل آهي، پوءِ جيڪو ماڻهو هن جهان جي مراد لاءِ انهن جي حضور ۾ اچي ٿو، ان کي ان ظاهري بيبي مان حصو ڏين ٿا ۽ جيڪو مولیٰ جو طالب آهي، ان کي معنوي بيبي مان حقيقت ۽ معرفت جو ڪير پيارين ٿا!

6- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي وصال واري وقت ۾ هڪ شخص مسجد شريف ۾ اچي ظاهر ڪيائين ته مولیٰ جي طلب ۾ مرید ٿيڻ لاءِ آيو آهيان! خادمن ان جي غرض کي پاڻ ڪرڻ جي حضور ۾ بيان ڪيو! پوءِ پاڻ ان کي پنهنجي آرام واري جاءِ تي گهرائي تلقين فرمايائون ۽ ان وقت الله تعاليٰ جو شڪر بجا آڻي چيائون ته الحمد لله جيڪو ڪم فقير تي رکيو هئائون وصال جي وقت ۾ به ان ڪم سان مشغول رکيائون!

7- نقل: هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اسان جيڪو، خلق کي تلقين ۽ الله ڏانهن سڏڻ جو ڪم پنهنجي مٿان کنيو آهي! اهو ائين آهي جو سردار پنهنجي غلام جي اڳيان ڪوڏر ۽ ڪهاڙي رکي، پوءِ غلام سمجهندو ته منهنجي مٿان پوک جو ڪم آهي، ۽ ان ۾ مشغول ٿي وڃي! اهڙي طرح خلق جو منهن اسان ڏانهن ڦيرايو اٿس، ان مان يقين آهي ته اسان کي انهن جي خدمت جو حڪم آهي شال حياتي تائين ان ڪم ۾ ڪوبه قصور نه ٿئي!

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن لکپت بندر (اهو ملڪ ڪڇ ۾ هڪ قلعو آهي) ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، ان شهر ۾ ميمڻ قوم جا ٽي ڀائر هئا، ٻه حضرت پير سائين قدس سره جن جا مريد هئا ۽ هڪ ويٺل شاه جو مريد هو! جنهن کي حال جو غلبو گهڻو ٿي ويو هو، جنهن ڪري بيخودي جي عالم ۾ محبت ۽ شوق کان رڙيون ڪندو هو ۽ ڳوڙها ڳاڙيندو هو! مون ان کي ٻانهن مان وٺي پير سائين جن جي حضور ۾ حاضر ڪيو! پير سائين جن بيان فرمايو ته ويٺل شاه پنهنجي مڪان ۾ اسان سان ملاقاتي ٿيو هو! مون ان کان پڇيو ته توهان جو مرشد ڪير آهي؟ جواب ۾ چيائين ته هڪ ڏينهن ٻيڙي ۽ بيمار عورت ڏٺم، ان جي وارن ۾ تيل لڳائي ڦٽي ڏيئي، جونئون ڪڍي ان جي خدمت ڪيم! هيءُ بخشش ۽ مهرباني الله تعاليٰ انهيءَ جي ڪري فرمائي آهي!

9- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ڪو حاڪم اڪيلو سوار ٿي ڪنهن نهر تي پهتو، اتي هڪ ٻيڙي مرد کي ڏٺائين جو پنهنجا ڪپڙا ڌوئي رهيو هو، حاڪم گهوڙي تان لهي ان ٻيڙي وٽ آيو، ۽ ان کان ڪپڙا وٺي ڌوئڻ لڳو ۽ چيائين ته اي پير مرد! جيڪڏهن جوانيءَ ۾ ڪنهن جي خدمت ڪريو ها ته هن وقت پيريءَ ۾ توهان کي ڪپڙا ڌوئي ڏي ها؟ اهو ٻيڙو شخص حال ۽ ڪمال جو صاحب هو، ان کي چيائين ته ايتري قدر خدمت ڪئي اٿم، جو تو جهڙا حاڪم به مون کان ڪپڙا وٺي ڌوئي ڏين ٿا! جيئن هڪ بزرگ فرمايو آهي:

هرڪ خدمت ڪرد او مخدوم شد - هرڪ خود را ديد او محروم شد

(جنهن خدمت ڪئي اهو مخدوم ٿيو، جنهن پاڻ کي (ڏٺو) پانيو اهو محروم ٿيو!)

10- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي عادت مبارڪ هوندي هئي، جو دعوت ان مريد جي قبول ڪندا هئا، جنهن لاءِ ماڻهو شاهدي ڏين ته هي ذڪر پڙهندو آهي! جيڪڏهن مريدن مان ڪو ڏاڪر نه هوندو هو ته ان جي دعوت نه قبوليندا هئا، پوءِ جڏهن اهو مريد توبه ڪري وسيلو وجهندو هو ۽ تمام گهڻي عاجزي ۽ زاري ڪندو هو، پوءِ ان کان ذڪر ڪرڻ جو پڪو واعدو وٺي، خوشي ۽ ناخوشي سان ان جي دعوت قبول ڪندا هئا!

11- نقل: خليفو ميان غازي خان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير

سائين قدس سره جن قلات جي سفر کان موٽي، ناري ڏانهن ڪن مريدن جون دعوتون وٺڻ، قبول فرمايائون ته ڪجهه مريد بيماري ۽ سفر جي تڪليف ڪري اجازت وٺي روانا ٿي ويا، ۽ پير سائين جن ناري ڏانهن تشریف فرما ٿيا، ان وچ ۾ سيد ميان قابل شاھ حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! ناري جا ماڻهو ذکر نه ڪندا آهن، ۽ وري ڪڏهن اوڏانهن تشریف فرما ٿجو، هن وقت سفر گهڻو ٿيو آهي، ۽ فقير به سفر جي سختي کان تنگ ٿيا آهن، مهرباني فرمائي هتان سنڌ ڏانهن موٽڻ فرمايو! جواب ۾ فرمايائون ته اسان ڪنهن کي نه مزدوري ڏيئي آندو آهي، ۽ نه احسان سان! هر هڪ اختيار وارو آهي، اسان حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي امت جا خدمتگار آهيون، انهن جون دعوتون رد نه ڪنداسون!

12- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن جهنگل فقير ڪنير (جيڪو ميان نور محمد عباسي رحمة الله عليه جي ڦٽن جو رهندڙ هو) جي فضيلت بيان فرمايائون، اهو سچن مريدن مان ۽ صاحب حال طالبن مان هو! ۽ فقيرن جي اچڻ واري واٽ تي ويٺل هو ۽ اهو فقيرن جي خدمت بي انتها ڪندو هو! پير سائين جن فرمائيندا هئا ته جيڪڏهن ڪنهن ماڻهو حضرت اويس قرني رضي الله عنه نه ڏٺو هجي ته اهو مذڪوره فقير جي زيارت کان مشرف ٿئي! مذڪوره ڪنير جي عادت هئي ته اهو درگاه مبارڪ تي حضور ۾ نٿي آيو ۽ ٻين فقيرن سان سلام موڪلي ڏيندو هو! ۽ فقيرن جي ايتري خدمت ڪندو هو، رات ڏينهن ان ۾ مشغول هوندو هو! موڪلائڻ وقت هر هڪ فقير کان روئي موڪلائيندو هو!

13- نقل: هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس! انهن ڏينهن ۾ مظفر خان ملتان جو حاڪم حرمين شريفين کان ٻيڙين جي واٽ سان موٽي رهيو رهيو! ۽ سرڪاري ماڻهن درگاه مبارڪ جي پاڙي ۾ ويٺل هندن تي سامان رسد جي تياري جو حڪم ڪيو هو! هندو سڀني گڏجي پاڻ ڪرمن جي حضور ۾ اچي دانهن ٿيا! پير سائين جن انهن کي صلاح ڏني ته توهان هڪ، هڪ ٿي لڪي هليا وڃو! انهن ائين ڪيو سرڪاري ماڻهن پير سائين جن وٽ اچي عرض ڪيو ته حضرت! سرڪاري ڪم ضروري آهي، شهر جا هندو حاضر نه آهن ان جو تدارڪ

ٿئي؟ پاڻ فرمايائون ته وڏي صاحبزادي حضرت پير صاحب (تجر ڌڻي) رحمة الله عليه کي چئو! جيڪڏهن تدارڪ ٿيو ته ان کان ٿيندو! ماڻهن عرض ڪيو ته حضرت! صاحبزادو به حاضر نه آهي، ڪنهن طرف سوار ٿي ويا آهن! پوءِ پاڻ فرمايائون ته اسان فقير ماڻهو آهيون، اسان کي هنن ڪمن سان ڪهڙي مناسبت جيڪڏهن شهر ۾ ماڻهو نه آهن ته پوءِ ٻي جاءِ تي وڃي تدارڪ ڪريو؟ پوءِ جڏهن اهي هليا ويا، تڏهن خليفي ميان سلطان فقير نظاماڻي عرض ڪيو ته حضرت! قيامت جي ڏهاڙي اسان ضعيفن تي به اهڙو رحم فرمائجو جو آزاد ٿيون، جيئن پنهنجي ديهه جي هندن کي دنيا جي قرض ۽ حاڪمن جي بيگارن ۽ شڪارن کان آزاد ڪيوائو؟ پاڻ ڪريم ان تي مرڪيا!

14- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته جيڪو ماڻهو ڪنهن نابين کي چاليهه قدم اڳتي وٺي ويندو، ان کي الله تعاليٰ بغير حساب جنت ڏيندو!

اي عزيز! جڏهن ظاهري نابين جي مدد ۾ ايترو ثواب ملي ٿو ته پوءِ جنهن جون اندر واريون اڪيون نفس جي حرص ۽ جسماني خطرن سان انڌيون ٿي ويون آهن، ان جي دوا هدايت جي نور ۽ نوراني رهنمائي سان ڪجي ته پوءِ ڪيڏو بي حساب ثواب ۽ مرتبو حاصل ٿيندو؟ ظاهري انڌي کي مدد سان کڏن ۽ کوهن ۾ ڪرڻ ۽ ڪڪن ڪنڊن ۾ پوڻ کان بچائي سگهجي ٿو، ۽ دل جي انڌي کي گمراهي ۽ ڪفر کان بچائي سگهجي ٿو! ۽ مٿيون ڪم هر هڪ ڪري سگهي ٿو! ۽ هي الله واري کانسواءِ ڪنهن ٻي لاءِ ڏکيو آهي!

15- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن خدا جي خلق جي مٿان احسان ڪرڻ جا فائدا بيان فرمائيندي مثال ڏنو ته لقمان ٽالپر اگرچہ ديندار ۽ پرهيزگار، لنواري وارن بزرگن جو مريد آهي، پر غريبن تي ظلم سبب ان جي جاگير ويران ۽ غير آباد ٿي وئي آهي ۽ مستي خان مري اگرچہ ڪنهن طريقي ۾ داخل نه آهي ۽ ايترو ديندار به نه آهي پر صاحب احسان ۽ مروت جو آهي ۽ غريبن ۽ رعيت سان همدرد آهي، تنهن کي ان جي سڄي جاگير آباد ٿئي ٿي!

16- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس! ۽ شهر جي چوڪرن راند ڪئي پي، ۽ ها، هو جو آواز پاڻ ڪرڻ جي ڪن مبارڪ تي پيو! پاڻ فرمايائون ته راند ڪندڙ چوڪرن کي وٺي ڪوئي ۾ بند ڪريو، پير سائين جن جي حڪم موجب چوڪرن کي وٺي ڪوئي ۾ بند ٿي ڪيائون ته هڪ چوڪري ٻاهر اچي پاڻ ڪرڻ جي حضور ۾ حاضر ٿي، هن طرح عرض ڪيائين ته حضرت پير سائين اسان راند ڪرڻ کان توبه ڪئي سون! پير سائين جن رحم ۽ مهرباني فرمائي انهن کي آزاد ڪيو ۽ فرمايائون ته اي بابا! اسان توهان جي چڱائي لاءِ ڪريون ٿا، عجب اخلاق سندن جا، جن جو مثال اٽلپ آهي!

17- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي لاڙ جي سفر ۾ جماعت سڳوري ۾ تپ اچي پيو ۽ حضرت پير سائين قدس سره جن کي به پنوتريه جي جاءِ تي (اها ديهه چاچڪن جي ڀرسان آهي) تپ لاحق ٿيو ۽ مٿي ۽ بدن ۾ سور ۽ دست به ٿي پيا هئا، سواري جي وقت هڪ ڪپڙو سڄي سيني تي ۽ ٻيو لڱن تي ۽ ٽيون مٿي تي مضبوط ٻڌي سواري ٿيا ۽ وات ۾ ڪيترا ڀيرا قضاء حاجت لاءِ لهڻو ٿي پيو! ۽ ميان احمد خان نظاماڻي جيڪو پير سائين جن جو سچو معتقد هو، ان پاڻ سان هڪ ٿوڪ دان کنيو هو! جڏهن به وات ۾ ڪنگهه يا ٿڪ ايندي هئي، ته ان ٿوڪ دان کي سندن اڳيان پيش ڪندو هو! الغرض هيٺري تڪليف هوندي به پاڻ فقيرن جون دعوتون قبول ڪري تشریف آڻيندا هئا! جڏهن فتح علي ڪٽياڻ پراڻ جي رهندڙ جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا ته ان وقت ناچاڪي حد کان لنگهي ويئي ۽ کين رفع حاجت لاءِ وڃڻ به ڏکيو ٿي لڳو! انهيءَ ڪري جماعت سڳوري فڪر ۾ پئجي وئي ۽ پاڻ سڳورا باوجود هيٺري تڪليف جي ريگستاني فقيرن جي دعوتن تي محڪم تيار ٿيا! پير سائين جن جي ڀاءُ ميان محمد سليم ۽ ميان قابل شاهه ۽ طريقه جا مشائخ سڳورا جيڪي سڀني خدمت ۾ حاضر هئا، انهن سڀني پاڻ ۾ صلاح ڪري ٻانهي کي چيائون ته توهان پير سائين جن

ڪي عرض ڪريو ته - نضرنا! طبيعت مبارڪ جي بي مزگي، سڄي جماعت ۾ ۽ درگاه مبارڪ تي پردي وارن کي، فڪر ۽ درد بي انتها پيدا ٿيو آهي، اگرچہ ذات مبارڪ کي هن حقيقت کان طبيعت تي ڪوبہ غم، وھم نہ آهي، پر اسان مسڪينن ۽ درگاه مبارڪ جي باشندن تي رحم فرمائي، درگاه مبارڪ ڏانهن هلو! جو ست اٺ ڏينھن سفر ڪري درگاه مبارڪ تي پهچنداسون، جڏھن صحت ڪلي حاصل ٿئي، ان کان پوءِ ريگستان جو سفر ڪرڻ اختيار فرمائجو، انھن ڏينھن ۾ نازو خليفو ميان اسماعيل ٽوڙي جو رھندڙ آيو هو! جنھن چيو ته درگاه مبارڪ جي واٽ پاڻي ۽ سيلاب کان بچيل آهي، ۽ درگاه مبارڪ تي پھچڻ اسان آهي! پوءِ ٻانھي سڀني جي طرفان سڄي ڳالھ عرض رکي، پاڻ ڳالھ ٻڌي جوش ۾ اچي فرمايائون ته چڱو سمجھيو اٿو، اسان ريگستان جي مسڪين فقيرن سان دعوتن وٺڻ جو انجام ڪيو آهي ۽ هنن دعوتن جي تياري قرض وغيره ڪڍي ڪري ڇڏي آهي، انھن جي سامان کي ضايع ڪرڻ جائز نہ آهي، اسان کي الله تعاليٰ جي طرفان خلق جي خدمت جو حڪم ٿيل آهي، هن وقت ته سوار ٿيڻ جي طاقت رکون ٿا ۽ وڃون ٿا، پر جي سواري جي طاقت نہ رھي ته بہ پاڻ کي ڪٿ تي ڪٿائڻي خدا جي خلق جي خدمت کان پاڻ کي فارغ ڪنداسون! ۽ جيڪو توهان خيال ڪيو آهي ته درگاه مبارڪ تي صحتمند ٿي پوءِ سفر ڪريو! الله تعاليٰ مطلق شافي آهي ۽ هتي هتي هڪ ئي آهي! اي عزيز! سيد القوم خادم الفقراء (قوم جو سردار فقيرن جو خادم آهي) ۽ اها ئي حضور صلي الله عليه وسلم جن جي عادت مبارڪ هئي!

فصل ٻيون

مسڪينن تي رحم ڪرڻ

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ حاضر هيس! ايتري ۾ محمد وارث مجذوب مٿن جا ڪوهر کڻي آيو ۽ تمام گهڻي عاجزي سان عرض ڪيائين ته حضرت! شهر مان داڻا پني انهن جا ڪوهر مٿن وارا دعوت لاءِ آندا اٿم! مهرباني فرمائي هن مسڪين جي دعوت قبول فرمايو؟ پير سائين جن ان کي فرمايو ته دعوت قبول آهي! فقير مجذوب مٿن جا ڪوهر پير سائين جن کي پيش ڪيا! ۽ پاڻ انهن کي واپرايائون ۽ وري مجذوب عرض ڪيو ته حضرت! خليفي کي فرمايو ته اهو به کائي بعد ۾ مون کي به گڏ ڪارايائون! اي عزيز! ڏس جو حضرت جن جا سڄا ٻچا خلق محمد ڪريم صلي الله عليه وسلم وارا هئا جو ان ڪري محبت ۽ شفقت فقيرن مسڪينن سان رکندا هئا!

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن مير فتح علي جي فاتح خواني لاءِ حيدرآباد قلع ۾ مير غلام علي ٽالپر وٽ تشریف فرما ٿيا هئا! ملاقات وقت مير غلام علي ٽالپر عرض ڪيو ته حضرت! اڳي ديني معاملن ۾ گهڻا فرمائيندا هئا، هاڻي هڪ ڪافر کي به مسلمان ڪرڻ جو معاملو ڪونه آيو آهي اهو ڇا جي ڪري؟ پير سائين جن فرمايو ته مسلمان هندن جي پاسداري ڪن ٿا، تنهن ڪري هٿ ڪوتاهه ڪيو اٿئون! بعد ۾ مير غلام علي عرض ڪيو ته حضرت! جيڪا سرحد اسان جي حڪم هيٺان آهي، ان جو پروانو لکي ڏيون ٿا ته ڪو به سرڪاري ماڻهو جيڪو ماڻهو مسلمان ٿيو يا مسلمان ٿئي ٿو، ان کي روڪ نه ڪري! پاڻ ڪرڻ جواب ۾ ڪجهه به نه فرمايو! پوءِ جڏهن پاڻ مجلس مان ٻاهر اٿي آيا ته ان وقت فقير عرض ڪيو ته حضرت! مير غلام علي خود پروانو لکي ڏنو ٿي؟ پوءِ ڇا لاءِ قبول نه فرمايو؟ جواب عنايت فرمايائون ته اڳ ۾ اهو ڪم ان ڪري ڪندا هئاسون جو الله تعاليٰ دل ۾ الهام فرمائيندو هو! ته فلاڻو ڪافر، سو مسلمان يقيني آهي! ۽ هاڻي ٻيا مسلمان انهن جي پاسداري ڪن ٿا، تنهن ڪري سڀني ڪافر ٿين ٿا ۽ ٻين

مسلمانن کي ڪافر ڪرڻ ديني ڪم نه آهي! ان کان پوءِ بلڪل انهن معاملن کان هٿ ڪوتاهه ڪيوسون!

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن بي بي رابعه بصري رحمه الله عليها ڪنهن ويران ڪوه جنهن تي رسو ۽ دلو ڪونه هو، ان کان لنگهي ڇا ڏسي ته ڪتي جا ٻچا آهن، جيڪي اڃ پيا مرن! پوءِ ان وقت پنهنجن ڪپڙن کي ڦاڙي رسو ٺاهيائين، پر نندو ٿي پيو ۽ آخر پنهنجا وار ڪٽي ان مان رسو ٺاهي، ڪوه مان پاڻي ڪڍي ڪتي جي ٻچن کي پيارايائين! جنهن ڪري الله تعاليٰ مٿس رحم فرمائي ان کي اعليٰ درجي تي پهچايو ۽ روحاني ترقي مان حصو مليس!

4- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ مسڪين ماڻهو هر روز شاهوڪارن جي مجلس ۾ اچي ويهندو هو، ۽ گهڻي جي چربي جي ٽڪري گهر ۾ رکي ڇڏي هئائين اها هر روز صبح جو باهه تي تپائي، ٻئي هٿ ۽ منهن مڇون مڪي شاهوڪارن جي مجلس ۾ اچي، ٻٽاڪن سٺاڪن ۾ همسري ڪندو هو ۽ ان جي پيٽ جا آندا زبان حال سان هڻن ۽ چين ۽ منهن کي پٽيندا هئا! جو توهان جي شامت ڪري اسان بکيا رهون ٿا جو ڪنهن کي اسان جي حالت تي رحم نٿو اچي! هڪ ڏينهن اهو ماڻهو شاهوڪارن جي مجلس ۾ ڳالهين ڪري رهيو هو ته ايتري ۾ سندس ننڍي پٽ اچي چيو ته بابا! گهڻي جي چربي جو ٽڪرو، جنهن سان توهان هٿ، منهن، مڇون سٽيون ڪندا هئا، اها ٻلو ڪٽي ويو! حاضرين کي سندس حال تي رحم آيو ۽ هر هڪ پنهنجي موجود طعام مان، ان ڏانهن حصو موڪليو! جڏهن انهيءَ رنگا رنگي کاڌا چڪيا، تڏهن پنهنجي تنگ رزق جي حقيقت نعمت وارن جي اڳيان ظاهر ڪيائين! ۽ تنگدستي کان چوٽڪارو لڌائين!

اي عزيز: جيڪو شخص چربي سان مڇون ۽ هٿ مڪيندو هو، ان مان مراد خشڪ مشائخ ۽ رسمي عالم آهن، جن کي حقيقي علم جي ڪابه خبر نه اٿن، ۽ چربي مان مراد پاڻيائين آهن! جو پاڻ کي ڪاملن وانگر ڀانئين ٿا، ۽ انهن سان همسري ڪري هميشه جي دولت (جيڪا عاجزي ۽ نياز ۽ حال

ظاهر ڪرڻ سان نصيب ٿيندي آهي، کان محروم آهن! ۽ پاڻ پائڻ واري ٽڪري کي جيڪڏهن ٻلو کڻي وڃي ته پوءِ بجاءِ ٻٽاڪن جي الله وارن وٽ گريو ۽ زاري ڪن ته آخر اهي سخي ڪامل انهن تي شفقت آڻي حقيقت جو رنگ برنگ طعام: ”لم يتغير طعم“ انهن جي شان ۾ آيل آهي، اهو عطا ڪن! پوءِ جيڪو پنهنجي گذريل ڏک کي ظاهر ڪندو، ان تي رحم ٿيندو ۽ ان تي قسمن قسمن انهن ڪاملن جي طرف کان احسان ظاهر ٿيندا:

برڪريمان کارها دشوار نيست!

(سخين وٽ ڪوبه ڪم ڏکيو نه آهي.)

5- نقل: خليفو سيد ميان جان محمد نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن نصيرواه تان پيڙين ذريعي لنگهيا ٿي، ۽ هڪ فقير خليفو ميان سعيد خان ماباڻي جي گهوڙي کي لنيون هڻي پيڙي ۾ وڌو ٿي پير سائين جن گهوڙي جو حال ڏسي ڏکويل ٿيا ۽ فرمايائون ته گهوڙي کي ڪهڙي فقير لنيون ٿي هيون؟ جڏهن اهو فقير حضور ۾ اچي حاضر ٿي بيٺو! ۽ گهوڙي کي مارڻ واري لٽ ان جي هٿ هڻي! پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو خوامخواه وٽ کي ايڏا ڏيڻ نه گهرجي! جيڪڏهن ڪو ماڻهو ائين پنهنجي بدن تي به لنيون هڻي ڏسي ته ٻي جي حال کان خبردار ٿئي! مذڪوره فقير اها لٽ به ٿي پيرا پنهنجي بدن تي وهائي ڪڍي! پاڻ فرمايائون ته اهڙي مستي اسان کي پسند نه آهي! اسان سڀ ڪنهن کي سڃاڻون ٿا! پوءِ نقل بيان فرمايائون ته هڪ دفعي حضرت علي ڪرم الله وجهه ڪنهن وات کان لنگهيو، اوچتو سندس پير مبارڪ هڪ ڪول تي اچي ويو، جنهن ڪري ڪول چڪر ۾ اچي ويئي! ۽ حضرت علي ڪرم الله وجهه ان جي حال کي ڏسي پريشان ٿي ويهي رهيو! جيستائين اها ڪول سڌي ٿي رواني ٿي! پوءِ رات جو خواب ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن جي زيارت کان مشرف ٿيو، ۽ حضور جن فرمايس ته اي علي (ڪرم الله وجهه) اڄ ڪهڙو وڏو ڪم ڪري وڌي، جو ڪول کي پير هڻي پنهنجي پروردگار کي پاڻ تي ناراض ڪيئي؟ ڇو ته هيءُ ڪول پنهنجي جماعت جي اڳواڻ آهي ۽ صديقن مان آهي!

الله تعاليٰ جڏهن کان وٺي ان کي پيدا فرمايو آهي ته هڪ دم به ان جو بغير يادگيري الله تعاليٰ جي ضايع نه ٿيو آهي! مگر جنهن وقت تنهنجو پير، ان جي مٿان آيو! حضرت علي ڪرم الله وجهه هن حقيقت کي معلوم ڪري ڏاڍو فڪرمند ٿيو! ۽ حضور صلي الله عليه وسلم جن جي حضور ۾ عرض پيش ڪيائين ته ڪنهن نموني سان هن گناهه جي معافي ملي سگهندي؟ حضور صلي الله عليه وسلم جن ارشاد فرمايو ته دل جاءِ ڪر! وري اها ڪول توهان جي گناهه جي بخشش لاءِ به سفارشي ٿي آهي!

6- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي هيءَ عادت مبارڪ هئي، جو جيڪڏهن ڪو به ماڻهو ٻانهي يا ٻانهو نذرانو ڪندو هو، ته پاڻ ان کي قبول فرمائي، ان وقت ئي آزاد ڪري ڇڏيندا هئا! هڪ ڏينهن آئون حضور ۾ حاضر هيس، ايتري ۾ هڪ ماڻهو ٻانهي وٺي اچي نذراني طور پيش ڪئي! پير سائين جن ان کي قبولي، زانا نوان ڪپڙا ۽ ڪجهه زبور پٽڙا وغيره ان کي ڏيئي فرمايائون ته اي امان! تون هاڻ آزاد آهين! جيڪڏهن اسان وٽ رهندين ته ٻين مريدن وانگر آهين! جيڪڏهن بي جاءِ تي وڃين ته تنهنجي اختيار جي واڳ، تنهنجي رضا جي هٿ ۾ آهي!

7- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو هڪ سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جي سواري اڳيان آئون ۽ ٻيا فقير ڊڪندا ٿي وياسون! ٻي گهڻي جماعت جي ڪري وات جي دز به گهڻي پئي ٿي! ۽ پير سائين جن جي بدن مبارڪ کي ٿي لڳي، ان ڪري اسان وات ڇڏي سخت زمين (بغير لت واري) تان آياسون ٻي پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو، وات جو وچ وٺي هلو! جو الله تعاليٰ جي طالبن جي پيرن جي دز اسان جي طبيعت کي پسند آهي! اي عزيز: سبحان الله عجب ذات مبارڪ، محب الفقراء ۽ مسڪينن تي رحم ڪندڙ جي هئي!

8- نقل: هڪ عورت حضرت پير سائين قدس سره جن جي حوبلي مبارڪ مان ڪا شيءِ چورائي ڪئي ويئي هئي، اندر جي پاڪن پير سائين جن کي عرض ڪيو حضرت! هيءَ عورت شيون چوري ڪري ڪٿي ويئي آهي؟ پاڻ

ڪرمن ان کي گهراڻي جوش مان فرمايائون ته اي امان! تون سچ چؤ؟ پوءِ ان عورت چوري جو اقرار ڪيو ۽ سچي ڪيائين! پير سائين جن ان جي سچي ڪرڻ کان پوءِ رحم ۽ مهرباني فرمائي هڪ جوڙو ڪپڙن جو عنايت ڪري، ان کي دعا به ڪيائون! ۽ فرمايائون ته اي امان! هيءُ جوش تنهنجي چڱائي لاءِ ڪيوسون:

(ڏمريو تان ڏي پرچي تان پل پري،

جنگ جکري کي ٻئي چڱيون آهن ڇت ٻرا)

9- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي هڪ ماڻهوءَ حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ڏهه روپيه نذرانو رکيو! جيڪي ڪنهن ٻي ماڻهوءَ کي خرچ ڪري ڇڏيا، اتفاقاً اها خبر پير سائين جن جي خادمن کي پئي ته ان کان پئسا گهربائون؟ ان جواب ۾ چيو ته مون کي پاڻ ڪرمن بخشي ڏنا آهن! ان وقت ئي هڪ خادم پير سائين جن وٽ آيو ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! ڏهه روپيه فلاڻي کي بخشا اٿو؟ پاڻ ڪرمن گهڙي کن ماڻ ڪري ان تي ڪاوڙجي جوش سان فرمايائون ته توکي هن ڪم ۾ ڪنهن وڏو آهي؟ پوءِ هو ويچارو ماڻ ٿي ويو!

10- نقل: مائي ڪپوري جيڪا، حضرت پير سائين قدس سره جن جي سچي مريد ياڻي هئي، ان جي صغير ڌيءَ ان جي پٽ (پنهنجي عزيزن ۾ جن کي ڪوبه ادب نه هو ۽ نه وري پير سائين جن جي سلسلي ۾ داخل هئا) نڪاح ڪرائي ڇڏيائين ته اهو ڪم مائي ڪپوري کي ناپسند آيو! جڏهن ڌيءَ بالغ ٿي، يعني بلوغت جا نشان ظاهر ٿيس، تڏهن ان نينگريءَ ٻين معتبر عورتن کي چيائين ته منهنجي پاءُ جو نڪاح ڪرايل مون کي قبول نه آهي؟ هاڻي اختيار منهنجي هٿ ۾ آهي جڏهن ان جي عزيزن اها خبر ٻڌي تڏهن قاضي محمد صادق ڪوڙن واري وٽ فرياد ڪيائون! قاضي صاحب چيو ته هن وقت مصلحت هي آهي ته هڪ پيرو حاڪمن جي زور سان نڪاح واري عورت کي پنهنجي هٿ ۾ آڻيو! پوءِ شرعي مسئلي سان فيصلو ٿيندو! ان کانپوءِ اهي مير ٻڌي ٽالپر جيڪو پير سائين جن جو مريد هو، ان وٽ ويا ۽ ان جا ماڻهو گڏ وٺي وڃي، انهيءَ عورت کي زوري ان جي ماءُ جي گهر مان کڻي

پنهنجي هٿ ڪيائون! ۽ مائي ڪپوري هن ٻانهي (جامع ملفوظات) وٽ دانهن آندي، پوءِ فقير کي ته اڳ ۾ ئي درگاه مبارڪ ڏانهن اچڻ جو ارادو هو! سو ان سان گڏجي ديهه ڪپراڻي، جيڪا ٻي طرف وارن جي رهڻ جي جاءِ هئي، پهچي حال احوال معلوم ڪري ڏنم ته ڳالهه صحيح نه آهي. (1) فقط فتني ۽ فساد جي باهه پڪيڙي اٿن لاچار اتان درگاه مبارڪ ڏانهن روانو ٿيس! جڏهن پير سائين جن جي حضور ۾ حاضر ٿيس ۽ حقيقت حال پيش ڪيم، ته پاڻ ڪرمن کي هن نامشروع ڪم کان تمام گهڻي تڪليف ٿي! ايتري ۾ مير ٻڌي ٽالپر پنجاهه روپيا ۽ هڪ ريشمي لونگي پنهنجي ماڻهوءَ سان پير سائين جن جي خدمت ۾ نذراني طور موڪلي هئي، سا امانت اچي پهتي، پر پاڻ مذڪوره واقعي جي ڪري قبول نه فرمايائون! ۽ واپس ڪري ڏنائون! پوءِ جڏهن پير سائين جن لاڙ جي سفر ۾ ديهه کڻياڻ ۾ تشریف فرما ٿيا، تڏهن مير ڄام ٽالپر (مير ٻڌي جو وڏو ڀاءُ) پير سائين جن جي زيارت ڪرڻ آيو، پاڻ ڪرمن ملاقات کان پوءِ ان کان پڇيائون ته مير ٻڌو چوڻ آيو؟ هن عرض ڪيو ته حضرت! حجاب جي ڪري! چو ته هن خدمت اقدس ۾ نذرانو موڪليو هو ۽ اوهان ان کي قبوليت جو شرف نه بخشيو هو، ان ڪري سائين جن جي ناراضگي کان ڊڄي حاضر نه ٿيو! پوءِ پاڻ ڪرمن هن ٻانهي کي فرمايائون ته دولت وارن ماڻهن جي مريدي ۽ ارادتمندي اها ئي آهي! حضرت ميان صاحب قدس سره جن فرمائيندا هئا ته جيڪڏهن دولت وارو ماڻهو ارادتمنديءَ ۾ پنهنجي پٽ کي ذبح ڪري، ته ائين نه سمجهجو ته هي ڪو الله ڪارڻ ڪيو اٿس! بلڪ يقيناً ان ۾ ڪو نفساني غرض رکيو هوندائين! واقعي اهو ارشاد سچو آهي! هاڻي ان کي گهراڻو واجب آهي، منان حجاب کان ڪنهن گمراهي ۾ نه پوي؟ پوءِ ڄام ٽالپر کي فرمايائون ته ٻڌي کي اسان جي طرفان چڻجانءِ ته اسان کان چو حجاب ڪيو اٿئي؟ صبح جو ٻڌو ٽالپر خدمت اقدس ۾ حاضر ٿيو! ۽ روئي رڙي پير سائين جن کي دعوت ڏيئي پنهنجي شهر ۾ وٺي ويو ۽ اتي مائي ڪپوري به پاڻ ڪرمن وٽ فرياد ڪري مدد گهري؟ پوءِ ان

1- چو ته ماءُ پيءُ جي هوندي، صغير ٻار جو نڪاح پاڻ نه ٿو ڪرائي سگهي، پر جي ائين ڪندو ته اهو نڪاح ڪونه ٿيندو! (ف، ق، ع)

وقت ميرپڙي تالپر، مائي ڪپوري جي ڌيءَ ۽ ان جي مڙس ۽ ان جي ٻين عزيزن کي گهرائي پير سائين جن جي حضور ۾ حاضر ڪيائين ۽ پڻ عرض ڪيائين ته حضرت! جيڪو شرعي حڪم هجي، ان جو اظهار فرمايو؟ پاڻ ڪرمن ميان قابل شاهه کي فرمايو ته مائي ڪپوري جي ڌيءَ جي رضامندي هن مڙس جي متعلق، ڀڄا ڪرڻ توهان جي مٿان آهي؟ پر مڙس جي اڳيان ڀڄا نه ڪندا، ان کان پوءِ ميان قابل شاهه زال مڙس کي هڪ جاءِ تي گهرائي، هڪ ٻي جي روبرو زال کان پڇائين ته زال ڪابه ناراضگي پنهنجي مڙس جي متعلق ڪونه ڏيکاري! پوءِ ميان قابل شاهه وري نئين سر ايجاب قبول ڪرائي نڪاح پڙهي ڇڏي ڏنو! مائي ڪپوري وري پير سائين جن وٽ فرياد ڪئي آئي ته حضرت! ميان قابل شاهه حڪم جي خلاف ڪم ڪيو آهي، جو زال کان ڀڄا مڙس جي اڳيان ڪئي اٿس! پير سائين جن جوش ۾ اچي ميان قابل شاهه کي فرمايو ته توهان جي عجيب ديانتداري آهي؟ پوءِ ٻڌي تالپر هٿ ٻڌي عرض ڪيو ته حضرت! هاڻ اهو ڏوهه هن ٻانهي تي نه آهي، ٻانهي سڀني بازو حضور ۾ حاضر ڪيا، آئنده اختيار جا ملڪ توهان آهيو؟ پوءِ ٻڌي تالپر مائي ڪپوري کي مدد طور، پوک ڪرڻ لاءِ زمين جو ٽڪرو هر سال ڏيڻو ڪيو! ۽ مائي کي چيائين ته تون پير سائين جن کي عرض ڪر ته حضرت! جيڪڏهن منهنجي ڌيءَ راضي ٿي ويئي آهي ته آئون به راضي آهيان ته جيئن پير سائين جن ڪابه گراني نه سمجهن! پوءِ مائي ائين ئي ڪيو!

11- نقل: مومن فقير دل نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جمعي جي ڏينهن وعظ کان پوءِ ڪرسي تي ويٺا هئا، ۽ ڪتاب هٿن مبارڪن ۾ هو، ايتري ۾ هڪ شخص مسئلو پڇو ته حضرت! بي نمازي ۽ بدعت واري کي ڪارائين يا ڪا شيءِ ڏيڻ جائز آهي يا نه؟ جواب ۾ فرمايائون ته صلاحيت واري ۽ مرد صالح کي ڏيڻ گهرجي! پوءِ بلوچ قوم جو هڪ شخص اٿيو ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! توهان جا مريد چون ٿا ته بي نمازي کي ماني ڪارائين بلڪل جائز نه آهي؟ پير سائين جن هيءَ ڳالهه ٻڌي فقيرن جي جماعت ڏانهن نظر مبارڪ ڪيائون ۽ ڪتاب گوڏن تي رکي فرمايائون ته اي يار! جيڪڏهن

اسان کان پڇين ٿو ته تون پنهنجي هٿ کان ڪڍي ڇڏي، پوءِ جنهن کي ڏين ٿو، ان کي ڏي!

12- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن شڪارپور ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، ۽ ٻانهو (جامع ملفوظات) به خدمت ۾ حاضر هو، اتفاقاً ٻيڙي نماز کان پوءِ جنهن جماعت ۾ ويٺل هئا، هي فقير (هن ارادي سان ته خلق کي تلقين ڪرڻ جي تڪليف ٻانهي کان معاف ٿئي؟) روئڻ لڳو ۽ انهيءَ مسجد شريف ۾ هڪ ماڻهو هو، جنهن کي پنيءَ ۾ ڦٽ هو ۽ ان ۾ ڪيڙا پئجي ويا هيس انهن ڪيڙن جي درد ڪري رڙين مٿان رڙيون ٿي ڪيائين! پير سائين جن انهيءَ ڏينهن ان جي پنيءَ تي ڦيڻو وجهي ڪپڙي سان ٻڌرائي ڇڏيو! شام جو درد جي گهٽ ٿيڻ ۽ ڪيڙن جي مرڻ ڪري جمعيت ٿيس ۽ هزارين دعائون ۽ تعريفون ڪرڻ لڳو! پاڻ ڪرمن منهن مبارڪ ٻانهي ڏانهن ڦيرائي فرمايائون ته هن شخص جو ڳالهائڻ ٻڌڻ ٿو ڇا ٿو چوي؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! اوهان ڪرمن کي دعائون ڪريو! پوءِ پاڻ فرمايائون ته هن کي پنيءَ جي ڦٽ ۾ ڪيڙا ۽ درد هو، پوءِ جڏهن ان جي ڦٽ تي ڦيڻو وجهي ڪپڙي سان ٻڌرايو سون، ته ان ڪري آرام ٿيو اٿس، ۽ درد هڪو ٿيو آهيس ۽ ڪيڙا مري ويا اٿس! جنهن ڪري دعائون ڏي ۽ تعريفون ڪري ٿو! پوءِ عجب آهي جو ظاهري ڪيڙن جي مرڻ سان هيٿريون دعائون ٿين ٿيون ته پوءِ اصل صورت جي دل جي اندر وارن ڪيڙن کي دفع ڪرڻ، ۽ انهن کي جمعيت حاصل ڪرائڻ سان، ڪيترن دعائن ۽ الله تعاليٰ جي رضامندي ۾ حقدار ٿيندو؟ پوءِ ٻانهي صبر ڪيو ۽ دل جي تسڪين ٿي!

13- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته حافظ عبدالمجيد نابين درگاه مبارڪ جي ڏاکڻي طرف رهندو هو، هڪ رات قضاء حاجت لاءِ گهر کان ٻاهر نڪتو بيٺو هو، ته بلوچ قوم جا ڪي سوار آيا ۽ پڇيائون ته اي فلاڻا! اسان کي حضرت پير سائين قدس سره جن جي مسجد شريف ڏيکار؟ ان چيو ته مان حافظ آهيان (انهيءَ طرف جي ماڻهن جي اصطلاح ۾ حافظ انڌي کي چوندا آهن) مسجد ڪيئن ڏيکاربان؟ هنن چيو ته جيڪڏهن حافظ

مسجد ڏيکاريندو ته گنهگار نه ٿيندو! انهيءَ معذور شخص ڪاوڙ مان انهن کي چيو ته عجيب بيوقوف آهيو، جو مون حافظ ماڻهو کي توهان مسجد ڏيکارڻ جو چئو ٿا؟ ان ڳالهه چوڻ سان انهن مان هڪڙو شخص سواريءَ تان لهي آيو ۽ ٻئي لڪڻ ان نايب کي وهائي ڪڍيائين! پوءِ حافظ صبح جو پير سائين جن وٽ اچي، لڪڻ جا ڌڪ ڏيکاريا ۽ رات واري شڪايت عرض ڪيائين! پاڻ ڪرمن ان کي آهستي فرمايو ته اي حافظ! اهي لاڙ جا رهندڙ هئا ۽ کين معذور کي حافظ چوڻ جي اصطلاح جي خبر ڪانه هئي! توکي چوڻ ڪپندو هو ته آءُ اندو آهيان ته توکي ڪوبه ايڏا نه پهچائين ها! پوءِ پاڻ حافظ جي گهڻي دلجوئي فرمائيندي پاڪر ۾ ورتائون ۽ کيس مهربانين سان نوازائون!

14- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي فقيرن جون دعوتون ورتيون! پاڻ جڏهن نٿي شهر ۾ تشریف فرما ٿيا، تڏهن هڪ مجذوب (نٿي جي شهر جو رهندڙ) اچي جماعت سان گڏ ٿيو ۽ لاڙ ۽ ڪڇ جي دعوتن ۾ فقيرن سان گڏ ٻوڙ پلاءِ خوب کاڌائين! پاڻ جڏهن خيريت سان واپس درگاه مبارڪ تي پهتا ته ان وقت فقيرن کي فقر فاقو (مسڪيني جي ڪري بڪ جو حال هو) اهو مجذوب بڪ کان تمام عاجز ٿي پيو! هڪ ڏينهن پاڻ ڪريم درگاه مبارڪ جي مسجد شريف ۾ فجر نماز کان پوءِ مراقبي ۾ ويٺا هئا ته اهو مجذوب پير سائين جن کي ويجهو اچي، مٿان بيهي چوڻ لڳو ته حضرت! مراقبي ۾ ڪا شيءِ يا ڪو ٻوڙ پلاءِ ڏسو ٿا؟ پير سائين جن هن ڳالهه تي مرڪي ويٺا ۽ کيس دلآسا ڏنائون.

15- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر دوران ديهه ولاس ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! اتي ميرن فقيرن ٽالپر هڪ غلام نذراني طور حضور ۾ آندو! پاڻ ان کي قبول فرمايائون ته ان وقت ان چوڪري روئڻ شروع ڪيو! پير سائين جن ان وقت ئي دلبري ۽ دلجوئي فرمائي، ان جي مٿي تي هٿ ڦيرايائون ۽ هڪ ڪپڙو ان کي عنايت ڪري آزاد ڪيائون!

16- نقل: اميد علي ٽالپر نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن سفر ۾، مينهن

فقير حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! ڪي فقير نذرانو، جيڪو خدمت ۾ حاضر ڪرڻو هوندو اٿن اهو اسان کي آڻي ڏيندا آهن ۽ ڪي فقير اسان کي نٿا ڏين! ۽ پرڻ پنهنجي خرچ ۾ آڻي ڇڏيندا آهن! جواب ۾ فرمايائون ته اي مينهان! اسان توکي نذراني جي نگراني لاءِ فقيرن ڏانهن نه موڪليو آهي! اسان کي تنهنجي نذراني جي ڪابه ضرورت نه آهي، جيڪڏهن فقيرن مان ڪنهن کي ضرورت هجي ته پل اهو خرچ ڪري!

17- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾، قليلي ڍنڍ جي ڪناري تي تشریف فرما ٿيا هئا! جماعت سڳوري اتان پار ٿيندي رهي، اتفاقاً هڪ ڏينپو پير سائين جن جي پيراهڻ جي دامن ۾ اچي چنبڙيو! حاجي جعفر هٿ ڊگهو ڪري خيال ڪيو ته ڏينپو پري ڪريان! پاڻ ڪرمن فرمايو ته اي يار! ڏينپو ڪي پري نه ڪر! ڇو جو فقيرن جي دامن ۾ اچي پيو آهي!

18- نقل: مريد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ تي ناچاڪ ٿي پيا هئا، جڏهن ٽپهري نماز لاءِ مسجد شريف ۾ تشریف فرما ٿيا، تڏهن امامت ۽ قراة لاءِ قاضي عبدالرحمن کي حڪم فرمايائون! قاضي قراة ۾ تمام ڊيگهه ڪئي! جڏهن نماز کان فارغ ٿيا، تڏهن فرمايائون اڄ ڊگهي قراة ۽ گهڻي بيهن جي ڪري ڪيترا بيمار ڪري پيا آهن، ڇو ته بيمار کي ڊگهي قراة ڏکي لڳندي آهي! هن کان اڳي اسان به قراة گهڻي ڪندا هئاسون!

19- نقل: سلطان فقير ٽالپر هڪ معتبر راوي کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن، هڪ شخص حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! مون ضعيف جي پوک ۾ پڪي تمام گهڻا آهن؟ ايتري ۾ پير سائين جن جي جواب کان اڳ ۾ هڪ ٻي فقير جواب ڏنو ته ڪو خوف نه ڪر! پاڻ ڪرمن هن حقيقت کي ٻڌي ان ٻي شخص کي چيائون ته تون ڪابه خبر نٿو رکين! پوءِ سواليءَ تي رحم ڪري فرمايائون ته جيڪو تنهنجي سائي پوک جي وچ ۽ (هستي جو) وڻ بيٺل آهي، ان کي وڏي ڇڏ نه پڪين کان ڇڏي پوين!

فصل ٽيون

دوا ۽ درمل!

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جڏهن استاد سائين مخدوم ميان يارمحمد قدس سره جن وٽ ڪوٺڙي شهر ۾ ظاهري علم حاصل ٿي ڪيم! ان وقت ۾ سڀني طالبن کي سبقن جا پيرا ڏياريندو هيس! انهن طالبن ۾ بوبڪ ڳوٺ جو هڪ طالب علم به هو! جنهن جو پيءُ علم طب جو وڏو ماهر هو! ۽ سنڌ جي حاڪم غلام شاهه ڪلهوڙي وٽ حڪيم مقرر هوندو هو! اهو چوڪرو منهنجو هم سبقي هو، هڪ ڏينهن مون کي مٿي ۾ سور ٿي پيو ۽ اهو چوڪرو سبق جي پيري وٺڻ لاءِ انتظار ۾ هو! مون هن کي صفا جواب ڏيئي ڇڏيو ۽ مٿي جي سور جو ٻڌايو! متعلم مذڪور چيو ته جيڪڏهن مٿي جو سور ڇڏي وڃي ته پوءِ سبق جو پيڙو ڏياريندين؟ مون چيو هائو! پوءِ ويو سو ڪجهه ناس ڪڍي آيو، ان وقت مون ناس ڪ ۾ سنگهي ته سنگهڻ سان ڪ مان به ٿي ڦڙا پائيءَ جا ڪري پيا ۽ به ٿي چڪون به آيون ۽ سور بلڪل ڇڏي ويو! پوءِ سبق جا پيرا ڏياريا مانس! ۽ ناس ٺاهڻ جو طريقو پڇيو مانس؟ چيائين سنڌ ۽ مصري هموزن ڪٿي، پاڻ ۾ ملائي، چاڻي ناس تيار ڪريو! ۽ هن ترتيب کي لکائي ڇڏجو، ڇو ته هڪ ڏينهن ميان غلام شاهه مٿي جي سور کان اچي تنگ ۽ عاجز ٿيو هو، منهنجي والد صاحب ان کان ضرورت وارين شين وٺڻ لاءِ هڪ سؤ روپيه وٺي، هن ناس مان ڪجهه ڏنائينس ته استعمال ڪرڻ سان بنا دير خوش ٿي ويو، هيءُ ناس مٿي جي سور لاءِ تمام مجرب آهي! پوءِ عام کان تمام گهڻو لکائيندو هيس؟ جڏهن حق جي طلب ۾ مشغول ٿيس ته اهو خيال دل مان ڪڍي هر خاص عام کي ترتيب ڏنائيندو هوس، ڇو ته انسانن کي فائدو پهچائڻ تمام سٺو ڪم آهي: ”خير الناس من ينفع الناس“ (بهرتر ماڻهو اهو آهي جيڪو ماڻهن کي نفعو پهچائي ٿو).

2- نقل: هڪ دفعي ٻانهي (جامع ملفوظات) کي هٿ جي تريءَ تي ڪارو داغ پيدا ٿي پيو، ان ۾ خارش ۽ ساڙو تمام گهڻو هو، انهيءَ جي حقيقت حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان عرض ڪيم ۽ اهو داغ به

ڏيکاريم! پاڻ فرمايائون ته اسان کي به اهڙو داغ گوڏي تي نڪتو هو، ان ۾ خارش ۽ ساڙو تمام گهڻو هو، سو اسان صبر ڪيو. نيٺ ان داغ مان ڦڙي ٿي پئي ۽ اها ڦڙي وڏي ٿي ڦاٽي پئي ۽ پوءِ نڪرڻ کانپوءِ شفا ٿي ويئي! ۽ هي داغ توهان جي هٿ جي تري تي آهي ۽ چمڙو سخت آهي، ان مان ڦڙي نه نڪرندي انهيءَ داغ جي پاسن تي هڪ مهيني ۾ ٽي دفعا چورون هڻايو؟ پوءِ حڪم موجب چورون هڻايم، سو پهرين دفعي چورون سڀ مري ويون، ٻي دفعي ڪجهه مري ويون ۽ ڪي زندهه رهيون، آخرڪار ٽين دفعي چورن ڪڍائڻ کان بعد پير سائين جن جي دعا سان صحت کلي حاصل ٿي ويئي!

3- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جنهن کي اک ۾ موٽي جي بيماري هجي ان کي گهرجي ته سهيل تارو جنهن کي سنڌيءَ ۾ ايت چوندا آهن! انهيءَ ڏانهن گهڻو ڏسندو رهي، انشاءِ الله تعاليٰ مذڪوره بيماري کان شفاياب ٿي ويندو!

4- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ڪنهن ماڻهو عرض ڪيو ته حضرت! مون کي پاسرين ۾ سور آهي، ڪا دوا ارشاد فرمايو ته استعمال ڪري چڱو پلو ٿيان؟ پاڻ فرمايائون چئن جا ڪوهر استعمال ڪر! پوءِ حاضرين مجلس ڏانهن نظر عنايت ڪري فرمايائون ته هڪ ڏينهن اسان کي پاسي ۾ سور هو، ۽ هڪ مائي فقيرباڻي اسان کي دعوت ڪري گهر وئي ويئي، جڏهن وياسون تڏهن چٽا اوپاريل جنهن کي سنڌيءَ ۾ ڪوهر چوندا آهن، اُٿي اڳيان رکيائين، سي کائڻ شرط پاسي مان سور هليو ويو، انهيءَ ڏينهن کان وٺي، هي اسان جي دوا آهي ۽ هر هڪ سائل کي ٻڌائيندا آهيون!

5- نقل: خليفو اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ ڇاچڪن جي ڀرسان هڪ ديهه.... ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، اتي پير سائين جن ۽ هن ٻانهي کي تپ اچي ويو! خليفو ميان سلطان هن ٻانهي جي تپ جي حقيقت، پير سائين جن جي اڳيان پيش ڪئي! پاڻ ڪرمن جواب ۾ ارشاد فرمايو ته جيڪي اصل ۾ ظاهر ٿيندو آهي، فرع ۾ به ان جو اثر ظاهر ٿيندو آهي به تي ڪڪڙ جا آنا، عنايت فرمايائون کائڻ شرط شفا کلي حاصل ٿي ويئي!

فصل چوٿون

سڄاوت ۽ مروت

1- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو هڪ ڏينهن بزرگن جي جماعت بي بي رابع بصري رحمة الله عليها وٽ صحبت لاءِ آئي، بي بي رابع بصري پڇيو توهان جو روزبنو ڪيئن آهي؟ چيائون ته جيڪڏهن الله تعاليٰ موڪلي ٿو ته کائون ٿا، جيڪڏهن نه ته صبر ڪريون ٿا! بي بي صاحب فرمايو ته بصري جي ڪٿن جو به اهو طريقو آهي! ان کان پوءِ ان جماعت سوال ڪيو ته توهان جو گذران ڪيئن آهي؟ فرمايائين ته مزدوري ڪندي آهيان، پوءِ جيڪي هٿ ايندو آهي ان کي چار حصا ڪري ان مان ٽي حصا کائيندي آهيان! ۽ هڪ حصو ساڙي ڇڏيندي آهيان! وري پڇيائون ته ڇا جي ڪري؟ ٽي حصا کائين ٿي ۽ هڪ حصو ساڙين ٿي؟ بي بي صاحب فرمايو ته ٽي حصا خدا ڪارڻ ڏيان ٿي ۽ هڪ حصو پيٽ ۾ کانوان ٿي! ڇو ته حقيقت ۾ اهي ٽي حصا جيڪي خدا ڪارڻ ڏنم اهي کانوان ٿي! ۽ جيڪو پنهنجي پيٽ ۾ کاڌم اهو ڇڻ ته ساڙيان ٿي!

سڄاوت بود کار صاحب دلان - سڄاوت بود پيشه مقبلان

(سڄاوت ولين جو ڪم آهي، سڄاوت مقبول ٻانهن جو ڌنڌو آهي.)

سڄاوت مس عيب را ڪيميا است - سڄاوت هم دردهارا دو است

(سڄاوت عيبن جي ٿامي لاءِ ڪيميا آهي، سڄاوت سڀني ڏکن جي دوا آهي!)

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته فتح مڪي واري ڏينهن حضور صلي الله عليه وسلم جن پنج سؤن اُٺن ابو سفيان کي بخشا هئا! ۽ ٻين مڪي وارن کي به ڪجهه مدد فرمائي هئائون، ان تي هڪ صحابي، جيڪو شعرن ۾ مشهور هو! ان چيو ته هجرت کان پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن پنهنجن مائٽن سان ايتري قدر ڳنڍجي ويا آهن، جو هيٺري انهن تي بخشش فرمائي اٿن! حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن صحابي زبان مان، هن ڳالهه ٻڌڻ شرط، حضرت علي ڪرم الله وجهه کي فرمايائون ته وڃ هن جي زبان وڌ! حضرت علي ڪرم الله وجهه ان کي هٿ مان وٺي هڪ طرف روانو ٿي ويو! جڏهن گهڻو پنڌ ڪري ويا، تڏهن ان

اصحابي چيو ته هيٽرو پنڌ ڇا لاءِ ٿا ڪريو؟ حضور صلي الله عليه وسلم جن توهان کي منهنجي زبان وڌڻ جو حڪم فرمايو اٿن! توهان منهنجي زبان کي وڌيو؟ حضرت علي ڪرم الله وجهه ان کي جواب ۾ ڪجهه به نه فرمايائون، اتي نه بيٺا ۽ هلندا ويا، وڃي هڪ جاءِ تي پهتا، جتي بيت المال جا اٺ بيٺل هئا! انهن اٺن مان پنجاهه اٺ وٺي ان اصحابي کي ڏنائين ۽ وري ٻئي چٽا حضور صلي الله عليه وسلم جن جي حضور ۾ حاضر ٿيا! جڏهن حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي اڳيان آيا، تڏهن حضرت علي شير خدا سڄو قصو بيان ڪري ٻڌايو! تڏهن نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته اي علي! توهن جي زبان کي احسان سان بند ڪري ڇڏيو!

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾، تندي بهادر نظاماڻي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! جڏهن سج مٿي آيو، تڏهن پاڻ آرام فرمائي اٿيا، پوءِ پنهنجي عادت موافق وضو فرمايائون، ان وقت سعد الله فقير سنڌي چانورن جا ٻه طباخ ڳائي گوشت سان رڌل عام ماڻهن جي طعام مان پري ڪڍي اچي پاڻ ڪرمن جي اڳيان حاضر ڪيا! پاڻ ان مان ڪجهه استعمال فرمايائون! اتي محمد حسين فقير نظاماڻي به اٺ نذراني طور پيش ڪيا، پير سائين جن اهي ٻئي اٺ هڪ سوالي کي جيڪو ساڻن گڏ هو گهرائي ڏيئي ڇڏيا! ان نظاماڻي فقير عرض ڪيو ته حضرت! هنن مان هڪڙو مڏي جي بار ڪٿڻ جهڙو آهي؟ پاڻ فرمايائون ته سائل کي ڏيو! وري فقير عرض ڪيو ته هڪڙو انهن ۾ تمام سهڻو ۽ طاقت وارو آهي، پاڻ فرمايائون ته اڳي به ائين ئي ٿيندو آهي:

سخاوت بود کار صاحب دلان - سخاوت بود پيشه مقبلان

(سخاوت ولين جو ڪم آهي، سخاوت قبول ڀلن جو ڌنڌو آهي!)

سخاوت مس عيب را ڪيميا است - سخاوت هم درد هارا دوا است

(سخاوت عيبن جي ٿامي لاءِ ڪيميا آهي، سخاوت سڀني دردن جي دوا آهي!)

4- نقل: گل فقير، چاڪر هالا جو رهندڙ خليفِي ميان لقمان کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مڏيءَ جي خادم کي فرمايو ته مڏيءَ ۾ ڪا شيءِ آهي؟ انهن چيو ته گهڻي موجود آهي! پاڻ فرمايائون ته جيڪي آهي، سڀني کڻي اچو؟ هنن پير سائين جي حڪم سان

سڀئي سامان ڪڍي اچي اڳيان حاضر ڪيائون! پاڻ ڪرمن ان مان هڪ سؤ روپيه ڪڍي ڪنهن فقير وٽ امانت رکيا ۽ باقي سڀ سائلن ۾ ورهائي ڇڏيائون! پوءِ فرمايائون: اي خليفو (يعني هي ٻانهو) جماعت ۾ ڪو ماڻهو آهي جو هي پئسا مرید فقير جو به ڪي، جيڪو اڳي سوالي هو، ان کي پهچائي اچي! قاضي محفوظ اتي حاضر هو، پئسا انهيءَ کي ڏنائون ته مرید فقير جو به ڪي ڏيئي اچي، ان کان پوءِ پاڻ درگاه مبارڪ تي تشریف فرما ٿيا! هن کان اڳي سندن عادت مبارڪ هيءَ هئي، جو جڏهن به سفر کان موٽندا هئا، تڏهن پهريائين قرضدارن کي قرض ادا ڪندا هئا ۽ پوءِ حويلين مبارڪن ۾ ويندا هئا، جيڪو انهن قرض کنيو هوندو هو، انهيءَ کي ادا فرمائيندا هئا! انهيءَ کان پوءِ جيڪي بچيو، اهو ان شهر جي مسڪينن ۽ صاحبزادن ۾ ورهائي ڇڏيندا هئا! ان دفعي شيخ گلاب جنهن جي دڪان تان پير سائين جن قرض ڪڍندا هئا، اهو حاجي ناري کي ملاقي ٿيو، حاجي ناري ان کي چيو تون اسان سان ملاقات نه ڪر، ڇو ته توکي اسان جي ملاقات مان ڪوبه فائدو نه آهي! ان اهو سمجهي چيو ته شايد هن سفر ۾ فتوحات نه ٿي آهي؟ حاجي ناري چيو ته نذرانو تمام گهڻو آيو هو، پر پير سائين جن سڄو سائلن ۽ مسڪينن کي عطا فرمائي ڇڏيو! شيخ ٺاڻو ٿي سندن حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! اسان به سائل آهيون؟ پاڻ ڪرمن فرمايو ته الله تعاليٰ توهان جي سوال کي به قبول فرمائيندو! وري ان شيخ عرض ڪيو ته حضرت! پاڙي وارن سائلن جا حق ٻين سائلن کان وڌيڪ گهڻا اڳي آهن! پير سائين جن مٿس ڪاوڙ فرمائي ڪوبه جواب ڪونه ڏنو، ۽ ان جي وڃڻ کان پوءِ فرمايائون ته هنن قرضين کي الله تعاليٰ تي اعتبار نه آهي، هن کان پوءِ مان انهن کان قرض نه کڻندس! ۽ ان وقت خدمت گارن به عرض ڪيو ته حضرت! آئنده ان کان اوڌر هرگز نه ڪڍندا سون! پوءِ پاڻ ڪرمن جي توجهه مبارڪ سان الله سبحانه و تعاليٰ پنهنجي وڏي مهرباني سان ايتري قدر نعمت عنايت فرمائي، جو ان مان قرضين جا قرض ادا ڪرڻ ۽ ڏيڻ وٺڻ جا معاملو ۽ شهر جي مسڪينن ۽ سائيلن کي ڏيڻ ۽ خدمت گارن ۽ حضرات صاحبزادن کي ۽ حويلين کي به گهربل شيون ساڳي طرح ملنديون رهيون ۽ ان کان به وڌيڪ سهڻي نموني سان ڪم هلڻ لڳو! پوءِ گلاب شيخ کي معلوم

ٿيو ته پاڻ سڳورا مطلق غنيءَ جي خزانن جا عام مختيار آهن! تڏهن ان حضور ۾ اچي روئي ڪري عرض ڪيائين ته حضرت! هن غلام جي دڪان کي اوهان جي ڪٿت کان جيڪا نعمت عظميٰ آهي، محروم نه ڪريو! پير سائين جن ارشاد فرمايو ته توکان دنياوي قرض اڄ کان پوءِ هن ڪري نه ڪٽنداسين، جو توهان جي نيت ۽ خيال آهي ته پير جڏهن به سفر کان ايندو ته قرض جي ادائگي ڪندو! ۽ اسان جي سفر کي توهان محض دنيا جي حاصل ڪرڻ لاءِ خيال ڪيو آهي؟ ائين نه آهي بلڪه اسان جو سفر مان ارادو حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم جن جي سڄي امت جي خدمت ڪرڻ آهي! جڏهن الله تعاليٰ ڪنهن کي هدايت فرمائي! پوءِ شيخ چيو ته حضرت! بيشڪ اوهان حق ٿا فرمايو اسان بي سمجهن جو خيال اهو ئي هو، پر هاڻي هن کان توبهه ڪئي سون، پوءِ گهڻي آزي نيازي کان بعد شيخ تي راضي ٿيا ۽ ساڳي طرح ان کان ڪٿت ڪشايائون! ۽ ان وقت فرمايائون ته الله تعاليٰ قرآن شريف ۾ فرمايو آهي: ”يؤمنون بالغيب“ (اهي جيڪي غيب تي ايمان آڻن ٿا) سو ظاهري سببن تي طالب کي پروسو ڪرڻ بلڪل نه گهرجي!

5- نقل: حاجي احمد ٽالپر نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت موسيٰ عليه السلام الله تعاليٰ جي دربار ۾ جبل طور تي ٿي ويو! ان کي وات تي هڪ ماڻهو ملاقي ٿيو! جنهن عرض ڪيو ته مون کي تنگدستي ۽ مسڪيني تمام گهڻي آهي ۽ بڪ کان مريبو ٿو وڃان سو الله تعاليٰ جي دربار ۾ هن مسڪين جو حال عرض رکجانءِ ته رزق جي ڪشادگي عطا ٿئي ۽ بڪ جي هلاڪت کان چوٽڪارو لهان؟ حضرت موسيٰ عليه السلام جڏهن جبل طور تي الله تعاليٰ سان هم ڪلامي ٿيو، تڏهن ان ويچاري جو عرض پيش ڪيائين! جواب ۾ فرمان ٿيو ته اي موسيٰ (عليه السلام) ان شخص جي عمر ڊگهي، ۽ رزق ٿورو مقدر ڪيل آهي! ان ڪري ان کي روزي عمر جي ڏينهن جي اعتبار سان ڏيون ٿا! حضرت موسيٰ عليه السلام واپسيءَ ۾، ملاقات جي وقت ان شخص کي اهو جواب ٻڌايو! ان شخص عرض ڪيو ته اي موسيٰ عليه السلام بي پيري جڏهن جبل طور تي وڃو، تڏهن هن مسڪين طرفان دربار خداونديءَ ۾ عرض ڪجانءِ ته جيڪا به منهنجي سڄي عمر جي روزي آهي، اها هڪ ئي پيري مون کي ڏني

وڃي؟ ته به ٿي ڏينهن پيٽ پري کانوان؟ ۽ پوءِ آخر مرڻو آهي، جيڪڏهن بک ۾ مري ويس ته ڪوبه خوف نه آهي، پوءِ جڏهن حضرت موسيٰ عليه السلام جبل طور تي ويو، تڏهن انهيءَ شخص جي گذارش الله تعاليٰ جي درٻار ۾ عرض ڪيائين؟ الله تعاليٰ ان کي قبول فرمائي، ان شخص جي باقي عمر جو روزينو، هڪ ئي دفعي کيس عنايت فرمائي ڇڏيو! اهو شخص بکي هائي وانگر بکيو هو! تنهن سڄي روزيني کي هڪ ئي ڏينهن ۾ پچرائي، پهريائين خدا ڪارڻ مسڪينن ۽ محتاجن کي ڪارايائين، پوءِ پاڻ پنهنجن ٻچن ٻارن سان گڏ ڏنو ڪري کائي آئنده حياتي تان آسرو لاهي سمهي پيو!

جڏهن پيو ڏينهن ٿيو، تڏهن الله تعاليٰ پنهنجي احسان عظيم سان اوتري ئي روزي وري موڪلي ڏني! ان شخص وري به ساڳي طرح ڪيو! ان کانپوءِ هر روز، ايترو روزينو ان کي ملندو هو ۽ هو به هر روز مسڪينن ۽ محتاجن کي ڪارائيندو هو، ۽ پاڻ به پنهنجي عيال سميت کائيندو هو! جڏهن ڪجهه وقت ان نموني سان گذريو، تڏهن هڪ ڏينهن وري حضرت موسيٰ عليه السلام ان سان ملاقي ٿيو، ان کي آسودو ۽ خوشحال ڏسي، حيران ٿيو ۽ عجب ڪيائين! پوءِ جڏهن جبل طور تي ويو، تڏهن عرض ڪيائين ته اي خداوند، تون اسرارن کي ڄاڻندڙ آهين؟ تو چيو هو ته هيءَ روزي ان جي سڄي عمر جي آهي! ان کي ڪاٺ کان پوءِ مري ويندو! هو ته اڃا جيئرو آهي! بلڪه آسودو ۽ رزق ڪشادو اٿس! الله تعاليٰ جواب ۾ فرمايو ته اي موسيٰ آئون ان جي قرض کان چٽي نٿو سگهان! چو ته اهو هر روز منهنجي نالي تي ڪارائي ٿو، ۽ آئون وري ان کي ڏيان ٿو ته اهو وري منهنجي نالي ڏئي ٿو! جڏهن هو منهنجي نالي تي ڏيڻ کان عاجز نٿو ٿئي ته پوءِ مان جو رب العالمين آهيان عطا ڪرڻ کان ڪيئن عاجز ٿيان؟ الله تعاليٰ فرمايو آهي: ما عند ڪم ينفدوما عندالله باق" (يعني جيڪو توهان وٽ آهي، اهو کڻي ويندو ۽ جو ڪجهه الله وٽ آهي اهو هميشه آهي).

6- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ۽ ٻين فقيرن پاڻ ۾ ڳالهيون ٿي ڪيون، يعني هڪڙي فقير چيو ته مستي خان مري خلق کي ماني گهڻي ٿو ڪارائي! جو پنهنجي شهر ۾ ٻه مهمان خانا ٺهرايا اٿس ۽ ٻنهي ۾

فقيرن ۽ مسڪينن ۽ دنيا دارن کي ماني ڪارائي ٿو! ٻي چيو ته دنيا دار جيڪو مسڪينن ۽ مسافرن کي ماني ڪارائڻ ٿا، اهو فقط ناموس ۽ نالي جي مشهوري لاءِ ڪن ٿا! خدا ڪارڻ نٿا ڪن! پير سائين جن اها ڳالهه ٻڌي ارشاد فرمايو ته هي عبادت جيڪا اسان فقير ڪريون ٿا، ۽ پاڻ کي وڏا مشائخ سمجهون ٿا، انهيءَ کان انهن جي سڃا جيڪا ناموس لاءِ ڪن ٿا، ڀلي ۽ بهتر آهي! اي عزيز: پاڻ ڪريمن جو فرمودو حديث شريف جي موافق آهي: السخي حبيب الله ولو کان فاسقا والبخيل عدو الله ولو کان زاهداً (سخي الله جو پيارو آهي، اگرچہ گنهگار هجي! بخيل خدا جو دشمن آهي اگرچہ عبادت ڪندڙ هجي!)

7- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن اسلام جي لشڪر مشهور سخي حاتم طائي جي، ڪافر قوم تي حملو ڪيو! ۽ آخر انهن مان هڪڙي ٽولي کي گرفتار ڪيائون! جنهن ۾ حاتم طائي جي ڌيءَ به هئي، جنهن سفارش ڪئي ته يا رسول الله صلي الله عليه وسلم مان حاتم جي ڌيءَ آهيان! منهنجو پيءُ سخي ۽ مروت ڪندڙ هو! حضور صلي الله عليه وسلم جن حڪم فرمايو ته هن حاتم جي ڌيءَ کي آزاد ڪري ڇڏيو! باقي ٻي قوم کي قتل ڪريو؟ جڏهن مسلمان انهن کي ڪهڻ لاءِ تيار ٿيا! تڏهن حاتم جي ڌيءَ وري فرياد ڪيو ته مون کي هن قوم کان اڳ ۾ قتل ڪيو ۽ چيائين ته:

مروت نه بينم رهائي زبند - به تنهاو يار انم اندر ڪمند

(اڪيلي آزاد ٿيڻ ۾ مروت نٿي ڏسان، جو ٻيا دوست ڦاسي جي منهن ۾ قيد هجن.)

هين گفت گريان براحوال طي - بسمع رسول آمد آواز وي

(جڏهن روئي طي قبيلي وارن جو اهو احوال چيائين ٿي ته اهو آواز رسول خدا جي ڪن مبارڪ تي پيو!) پوءِ جڏهن حضرت پيغمبر خدا صلي الله عليه وسلم جن نياڻي جو گريو ۽ زاري ٻڌو، تڏهن سڄي قوم کي ان جي ڪري بخشي ۽ آزاد ڪري ڇڏيائون! ۽ فرمايائون ته: ”ازاصل ذي عطا هرگز خطا

بناشد" (يعني بخشيندڙ اصل کان خطا هرگز نه ٿيندي!)

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ تي مسجد شريف ۾ تشریف فرما ٿيا ته اتي هڪ شخص هڪ روپيو اچي نذرانو پيش ڪيو. پاڻ اهو سائل کي ڏيئي ڇڏيائون! وري ٻيو شخص به روپيا نذرانو کڻي آيو، پاڻ اهي به ٻي سائل کي بخشي ڇڏيائون! وري ٽي روپيا نذرانو آيا، اهي به هڪ ٻي سائل جي مدد ڪندي ان کي عنايت فرمايائون، ۽ ان وقت اتي پاڻ حويلي مبارڪ ڏانهن متوجه ٿيا، ته وات ۾ هڪ فقير چار روپيه نذرانو آندا ته پاڻ اهي فقيرن جي فاقو (بک) کولڻ لاءِ واحد ڏني فقير جي حوالي ڪيائون! پوءِ پاڻ ڪرمن فرمايو ته اسان نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي تابعداري جي خيال سان سائل کي پي ڏناسون، ته الله تعاليٰ فقيرن جي لاءِ به عطا فرمائي ڇڏيا.

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مير جام ٽالپر جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، اهي ڏينهن ڏکڻ جا هئا ۽ موسم اونھاري جي هئي مير جام ٽالپر ڪجهه اناج خيرات طور مسڪينن کي هر روز ڏيندو هو، ۽ مير جا مقرر ماڻهو جيڪي خيرات ڏيندا هئا، اهي اتي سڀني صحبت ۽ زيارت لاءِ پير سائين جن جي حضور ۾ آيا، جڏهن ته مسڪين ۽ پينو خيرات لاءِ جيئن روزيدار الله اڪبر جي آواز کي ڪن ڏيئي انتظار ڪندو آهي ائين انتظار ۾ بيٺا هئا! پاڻ سڳورا وڃڻ وقت اتان لنگهيا ۽ نظر مبارڪ انهن پينن ۽ مسڪينن مٿان پيا! ان وقت پنهنجي گهوڙي جي واڳ جهلي ٻانهي کي فرمايائون ته جيڪڏهن شاهوڪار مسڪينن ۽ غريبن کي خيرات ڏيڻ ڪري، فقيرن کان گوءِ کڻي ويا ته ڪهڙو عجب آهي؟ ۽ ائين فرمائي روانا ٿي ويا:

سخاوت مس عيب را ڪيميا است - سخاوت هم درد هارا دوا است

(سخاوت عين جي ٽامي لاءِ ڪيميا آهي، سخاوت سڀني دردن جي دوا آهي)

10- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ شخص نئون ڪتو بادشاه جي حضور ۾ حاضر ڪيو، بادشاه ان کي

شڪار تي وٺي ويو! ڪتي شڪار جهلي ورتو! جنهن ڪري بادشاهه کي پسند اچي ويو! پوءِ بادشاهه ريشمي جهل ان کي پارائي ڇڏي، ٻي پيري جڏهن بادشاهه ڪتي کي شڪار تي نيو، ته هي جهل جي سونهن ۾ مشغول ٿي ويو ۽ شڪار کي نه ورتائين! حاضرين مان هڪ بادشاهه کي خبر ٻڌائي ته هي ڪتو پنهنجي سينگار جي ڪري فخر ۾ اچي ويو آهي، ۽ پيت ڀريل هجڻ ڪري بادشاهه جي حڪم ۾ يعني شڪار وٺڻ ڏانهن لاڙو نه ٿو ڪري! هاڻي گهرجي ته ان کي روزمره جو کاڌو گهٽ ڪجيس ۽ ريشمي جهل به لاهي وٺجيس؟ بادشاهه فرمايو ته بادشاهه پنهنجي بخشش ڪنهن کان به واپس نه وٺندا آهن:

ابر جوديمر بر نشيب وفراز - به داده مابمانگردد باز

(اسان سخا جا ڪڪر آهيون جڏي ڪتي وسون ٿا، اسان جو ڏنل اسان وٽ نه موٽندو آهي.)

11- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ٻانهي کان مشوره طور پڇيو ته اسان وٽ هڪ ٻيڙي آهي ۽ ملاحن سان معاملو تمام خطرناڪ آهي، اسان فقيرن کي اسبابن سان ڪهڙو ڪم؟ هاڻي اسان جو خيال آهي ته بغير عيوض ڪنهن کي ڏيئي ڇڏيون، ۽ ڏيڻ جون جايون هڪ ٻيو ٽالپر ۽ ٻيو نظاماڻي فقير، تندي بهادر فقير نظاماڻي جا رهندڙ آهن، جنهن سان پنهنجي مصلحت هجي ان کي ڏيئي ڇڏيو؟ ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! جيڪا اوهان ڪرڻ جي مبارڪ مرضي؟ پر ٻيو ٽالپر دنيا دار آهي، ان کي بغير عيوض وٺڻ ڏکي لڳندي ۽ نظاماڻي فقير غريب تڪلف وارا آهن! پوءِ احمد خان نظاماڻي کي گهرائي فرمايائون ته توکي هڪ ٻيڙي ڏيان، پر ان جو عيوض وغيره نه ڪندين؟ جواب ۾ عرض ڪيائين ته حضرت! اسان ٻارن ٻچن سميت درگاه مبارڪ جا غلام آهيون! غلامن کي سردارن سان عيوضي جي ڪهڙي طاقت؟ جيڪي حڪم فرمائيندا اسان انهيءَ جا تابعدار آهيون! پوءِ اها ٻيڙي جنهن ۾ ٻائيٽاليهه خرار (ساڍا ڏهه سؤ من) گهٽ وڌ ان جا پيا ٿي، بغير عيوض ان فقير کي عنايت فرمايائون!

12- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جنهن جو ڪنهن تي قرض هجي ۽ هو حجاب ڪري قرضيءَ کان نه گهري، ته ان کي الله تعاليٰ هر روز ان قرض جيترو اجر عطا فرمائيندو، تنهن ڪري ان کي گهرجي ته قرضدار کان قرض گهرڻ ۾ نرمي ڪري! هن حقيقت تي هڪ حديث شريف بيان فرمايائون ته: قيامت جي ڏهاڙي ڪنهن شخص جو حساب ٿيندو ۽ چڱا ڪم ان جا ظاهر نه ٿيندا، پوءِ عذاب جو حقدار ٿي پوندو! مگر ان ۾ هڪ عادت هئي ته پنهنجي قرضدار کان حياءَ جي ڪري قرض نه گهرندو هو! پوءِ الله تعاليٰ جي دربار مان حڪم ايندو ته هي شخص دنيا ۾ حيا دار هو! ۽ هي الله تعاليٰ جي حياءَ جو وقت آهي، تنهن ڪري ان شخص کي چوٽڪارو ڏيو!

13- نقل: خليفو ميان لقمان، ميان قابل شاهه کان نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري درگاه مبارڪ تي ست ڏينهن لاڳيتا بڪ (جيڪا عاشقن جي خوراڪ آهي) اچي ويئي! انهن ڏينهن فقير نهال ٽالپر جيڪو پير سائين جن جو مريد هو تنهن ساڍا ٽي هزار روپيه پير سائين جن جي گهوڙن جي قيمت جيڪا انهيءَ وٽ رکيل هئي، کڻي اچي حاضر ڪيائين! پاڻ ڪرمن ان وقت ٽي پنج سؤ روپيه قرضين کي ڏنا، باقي ٽي هزار روپيه مسڪينن ۽ محتاجن درگاه شريف جي رهندڙن ۾ ورهائي ڇڏيائون! پئسا تقسيم ٿيڻ کان پوءِ هڪ مائي مريدبائي اندران آئي ۽ عرض ڪيائين ته حضرت! ننڍڙا ٻار سڳورا بڪ جي تڪليف سهي نٿا سگهن! جيڪڏهن هڪ پائلي عنايت ٿئي ته ڪهڙو نه چڱو؟ پاڻ ڪرمن مرڪي فرمايائون ته اي امان! جيڪڏهن هن کان اڳ اچين ها ته هڪ پائلي جي بجاءِ پنج پائليون ڏيون ها! هن وقت ته سڀ ورهائي ڇڏيوسون ۽ ڪابه شيءِ موجود نه آهي! اي عزيز هي بيت سندن تصنيف ڪيل هتي موافق آهي:

مال و جان تو برويڪجا بباز - راه نزديڪ است چراڪردی دراز
(مال ۽ جان ان مٿان هڪ جاءِ تي قربان ڪر، ويجهڙي واٽ کي ڇا لاءِ پري
ڪيو اٿئي!)

بي ڪنهن چونڊڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

هرچم داري صرف ڪن در راه هو - لن تنالوا البر حتي تنفقوا
(جيڪي هجڻي ان جي واٽ ۾ خرچ ڪر، اهي نيڪيءَ کي هرگز نه پهچندا
جيستائين خرچ نه ڪندا) ۽ پڻ ڪنهن چونڊڙ چيو ته:
قرار درڪف آزادگان نگیرد مال - نه صبر در دل عاشق نه آب در غربال
(سخن جي هٿ ۾ مال قرار نه وٺندو، جيئن صبر عاشق جي دل ۾ نه رهندو
۽ پاڻي پروڻ ۾!)

14- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سڄاوت اها
آهي جيڪا بي گهري ڪجي ۽ جيڪا گهرڻ کان پوءِ ڪجي ٿي، اها سخا نه
آهي! اي عزيز هن ۾ هڪ نڪتو آهي، جيڪو عارفن کي معلوم آهي، يعني
هي صفت خاص الله تعاليٰ جي آهي، جو سڄي جهان کي، جهان وارن جي
گهر کان سواءِ، نه هجڻ مان موجود ڪيائين! حياتي ۽ رزق جا سبب ۽ ٻيون
صفتون جهان وارن لاءِ تيار فرمايائين ۽ انهن کي حفظ ۾ رکيائين! جنهن ۾
ڪابه خرابي نٿي پوي ۽ هر ٻانهي کي ان مان پورو حصو ۽ فائدو آهي! الله تعاليٰ
مخلوق جو خالق ۽ مالڪ آهي ۽ هر ٻانهي کي مالڪ جي ملڪيت ۾ سندس مهرباني
سان تصوف جو حق آهي! پوءِ پاڻ ڪرڻ هتي هي بيت ارشاد فرمايو:

منم آن بنده مرد قامي - ڪند باخواجگي کار غلامي

(آئون انهيءَ ڪامل مرد جو غلام آهيان جيڪو سردار هوندي غلام وارو
ڪم ڪري ٿو!)

15- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين
قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيم ته حضرت! مهمانن ۽ سائين لاءِ
اسان کي قرض ڪڍڻو پوي ٿو اهو قرض ڪٿڻ ڪيئن آهي؟ جواب ۾ فرمايائون
ته ڇا توهان به قرض ڪڍندا آهيو؟ عرض ڪيم ته حضرت! خوامخواه ضرورت
پوي ٿي! پاڻ فرمايائون ته هي مسئلو سوال جواب جي ضرورت نٿو رکي بعد
۾ حديث شريف مان بيان فرمايائون ته: هڪ ڏينهن حضور صلي الله عليه
وسلم جن وٽ هڪ سوالي آيو، پاڻ ان کي فرمايائون ته هن وقت ڪجهه به نه
آهي! سوالي وري عرض ڪيو ته حضرت! مان مسڪين عيال دار آهيان، عيال

کي بکيو ڇڏي، حضور ۾ آيو آهيان ۽ انهن کي توهان جو دلا سو ڏيئي آيو آهيان ته حضور صلي الله عليه وسلم جن کان ڪا شيءِ وٺي، توهان جي بک کي اچي دفع ڪريان ٿو؟ پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن ان کي فرمايو ته وڃ ۽ وڃي قرض کڻ ان جو ادا ڪرڻ اسان جي ذمي آهي! حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عرض ڪيو ته حضرت! سوالين کي ڏيڻ لاءِ قرض کڻڻ جي ضرور توهان تي ڪانه آهي! اها ڳالهه حضور صلي الله عليه وسلم جن کي ڏکي لڳي ايتري ۾ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه فرمايو ته، اي عمر! الله تعاليٰ جا خزانو پريا پيا آهن، تون حضرت صلي الله عليه وسلم جن کي ڇا لاءِ منع ڪرين ٿو؟ اها ڳالهه حضور صلي الله عليه وسلم جن کي ڏاڍي پسند آئي ۽ پاڻ مرڪيا! پوءِ پير سائين جن ارشاد فرمايو ته هن مان معلوم ٿئي ٿو ته جنهن جي دل وڏي آهي ته اهو قرض کڻڻ وقت ادا ڪرڻ لاءِ وسوسو نه ٿو ڪري ۽ ان کي ڪوبه فڪر نه آهي ۽ جيڪو پهريائين قرض کڻي ان کان پوءِ ٻين ۾ طمع رکي ۽ دل ۾ وسوسا ڪري ان کي قرض کڻڻ جائز نه آهي!

16- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ دفعي چور ڪنهن ولي سڳوري جي گهر ۾ کات هڻي ڪري گهڙي آيو، ۽ ڏاڍي ڳولا ڪيائين، پر ڪجهه به هٿ نه آيس، ان گهر واري کي جڏهن خبر پئي ته چور نااميد ٿيو آهي، تڏهن جنهن رکيءَ تي پاڻ ستل هو ۽ سندس ملڪ هئي به اها هڪڙي رلي، سا کڻي وڃي کات واري جاءِ تي ڇڏيائين، پوءِ چور اها رلي کڻي هليو ويو! ۽ پاڻ هي بيت ارشاد فرمايائون ته:

شنيدم ڪه مردان راه خدا - دل دشمنان هم نه کردند تنگ

(مون ٻڌو آ ته خدا وارا مرد، دشمن جي به دل نه ڏکيائيندا آهن)

17- نقل: عبدالله فقير ابڙو نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن دائود فقير مجذوب، سيد پور جي رهندڙ سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن کان ڪپڙي جو سوال ڪيو؟ پير سائين جن پنهنجي ڍڪڻ جو ڪپڙو ان کي عنايت فرمايو، ۽ ان کان پوءِ پاڻ فرمايائون ته مجذوب فقير کي ڪپڙي جي ضرورت نه هئي پر امتحان ٿي ورتائين!

فصل پنجون

سنن اخلاق جي تعليم!

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اڳيان بزرگ مريدن کي پهريان تهذيب ۽ اخلاق سيکارڻ ۾ گهڻي ڪوشش ڪندا هئا! ۽ تجريد (ڪنڊ ۾ ويهڻ) ۽ تفريد (اڪيلائي) توڪل، ترڪ تسليم وغيره ۾ رهي ڪري، طالب پنهنجي عمر جا تقريبن ويهه پنجويهه سال، تهذيب ۽ اخلاق سڌارڻ ۾ خرچ ڪندا هئا! ان کان پوءِ کين بزرگ توحيد متعلق حڪم فرمائيندا هئا! ايتري قدر جو توحيد عيني انهن جي اڳيان جلدي ڪلي پوندي هئي، پوءِ ڪي طالب تهذيب ۽ اخلاق جي تعليم ۾ فوت ٿي ويندا هئا ته ڪي مقصد کي پهچي ويندا هئا! ۽ پوين بزرگن وري ٻيو قسم هٿ ۾ آندو اٿن، جو مريد کي پهريان توحيد ۽ وحدت جي درياهه ۾ ٽپي هٽائڻ ٿا، پوءِ انهيءَ وچ ۾ سڀني اخلاق خود بخود درست ٿي وڃن ٿا. ليڪن آخري عمر ۾ پير سائين جن ارشاد فرمايو ته پهرين بزرگن جو توحيد کان اڳ ۾ اخلاق جو سيکارڻ حق هو! ۽ اهو طريقو چڱو هو ڇو ته سالڪ کي توحيد ۾ بغير تهذيب جي هميشه رهڻ مشڪل آهي!

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن علي پور ۾ اها ديهه ڇاچڪن جي پرسان آهي، اتي گهڻي واھ جي ڪناري تي تشریف آندائون! سعدالله فقير جيڪو مخدوم ابراهيم ٺٽوي رحمة الله عليه جو مريد هو، ان حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! حرف ميم ۽ لام جي معنيٰ ڪهڙي آهي؟ پاڻ فرمايائون ته ميم ۽ لام جون معنائون گهڻيون آهن، تنهنجو مقصد الائي ڪهڙو آهي؟ هن چيو ته ان مان لفظ ملا مراد آهي! پير سائين جن فرمايو ته لفظ کي وٺڻ نه گهرجي بلڪه اخلاق کي وٺڻ گهرجي! جيڪڏهن اخلاق ۽ عادتون سٺيون آهن ته ملا هجي يا ٻيو هجي سٺو آهي! پوءِ جي اخلاق سٺا نه اٿس ته ملا هجي يا ٻيو ڪو، خوار ۽ ذليل آهي! ۽ مثال بيان فرمايائون ته شاعر جڏهن ڪانو کي قاصد بنائيندا آهن، تڏهن سٺو آهي! ۽ جڏهن ڪانو ڍونڍ جو طالب ٿيندو آهي ته ڍونڍ طلبيندو آهي ته پوءِ ان کي بچڙو سڏيندا آهن.

3- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته طالب اهو آهي، جنهن جون عادتون الله پاڪ جي عادتن جي موافق هجن! جيئن ”تخلقوا باخلاق الله“ (يعني الله پاڪ جون عادتون پاڻ ۾ پيدا ڪيو) جو حڪم آهي! ۽ اها دولت هر ڪنهن کي نصيب نه ٿي ٿي سگهي! پر ولي الله کي جنهن لاءِ قلب المؤمن حرم الله، يعني مؤمن جي دل الله جو حرم آهي) جو اعزاز آهي! سو الله تعاليٰ جي حرم (دل) ۾ غير کي اچڻ نه ڏيندو آهي! ۽ ها انهن الله وارن جي دل ۾ ظاهر باطن جي پليتن کان پاڪ شخص ٿي داخل ٿي سگهندو آهي! هي نڪتا ڪن جا ٻڌل نه آهن، بلڪ جوش محبت جو نتيجو آهن.

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته بزرگ حاتم کي اصم (ٻوڙو) رحمة الله عليه هن ڪري چوندا هئا، جو هڪ عورت ان جي دڪان تي ڪا شيءِ وٺڻ آئي ۽ ڏيڻ وٺڻ وقت ان کان اوچتو پيٽ جو واءُ نڪاء سان نڪري پيو، جنهن ڪري ڏاڍي شرمندي ٿي! حاتم سمجهيو ته مائي واءُ کان شرمندي ٿي آهي، سو يڪدم ٻي ڳالهه ۾ مشغول ٿي ويو ۽ چيائين ته آئون ٻوڙو آهيان؟ وڏي سڌ ڳالهه عورت ڏاڍيان ڳالهايو، حاتم چيو ته اڃا ڏاڍيان ڳالهه ڪر! آئون تنهنجي ڳالهه نٿو ٻڌان؟ عورت ان وقت خوش ٿي، سمجهيائين ته منهنجي پيٽ واري هوا جو آواز هن نه ٻڌو آهي! ان کان پوءِ جيستائين اها عورت زندهه هئي، حاتم پاڻ کي ٻوڙو سڏايو! الله تعاليٰ عيب ڍڪڻ جي ڪري کيس غيبي دولت سان نوازيو ۽ حاتم جو اصم لقب ان ڪري جهان ۾ مشهور آهي!

5- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اسان جي خوشين ۾ وڏي ۽ بهترين خوشي نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن جي ڄمڻ جو عرس مبارڪ ڪرڻ آهي! پير سائين جن جي هيءَ عادت مبارڪ هئي، جو عرس مبارڪ جي خوشي جڏهن فرمائيندا هئا، تڏهن فقيرن جي جماعت کي حويلي مبارڪ ۾ دعوت ڪري وٺي طعام کارائيندا هئا ۽ فقيرن جا هٿ پنهنجن هٿن مبارڪن سان ڌاريندا هئا ۽ هر هڪ کي مرحبا ۽ خوش آمديد چوندا هئا، ۽ گلاب جي پاڻي جا ڇنڊا هر هڪ کي هڻندا هئا. ۽ بي انتها خوش ۽ باغ بهار ٿيندا هئا، طعام کائڻ کان پوءِ پنهنجن هٿن مبارڪن سان

فقيرن کي هٿ ڏوئاري، انهيءَ خوشي ۽ بهاري سان نياز مندي ڪري اجازت ڏيندا هئا ۽ اها ئي مرحبا ۽ خوش آمديد چوندا رهندا هئا، ايستائين جو فارغ ٿيندا هئا، ۽ قسمن قسمن طعام ۽ شادين کان به وڌيڪ سٺو ۽ سهڻو طعام تيار ڪرائيندا هئا!

6- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته صحيح بخاري شريف جي مصنف رضي الله عنه ٻڌو ته فلاڻي ماڻهوءَ وٽ نبي پاڪ صاحب لولاڪ صلي الله عليه وسلم جن جي هڪ حديث آهي، پوءِ پنهنجي شهر مان روانو ٿي مفاصلو طئي ڪري اچي ان شهر ۾ پهتو، ۽ اتي پڇا ڪيائين ته اهو بزرگ شخص ڪٿي آهي؟ جنهن کي هڪ حديث نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن جي ياد آهي؟ ان کي ٻڌايائون ته ان جو گهوڙو ڇٽي ويو آهي، ان کي وٺڻ ويو آهي! بخاري شريف جو مصنف ان جي پويان ويو ۽ ڏٺائين ته خالي توڙي سان ڏوڪو ڏيئي گهوڙو وٺي پيو! پوءِ ان وقت ئي واپس پنهنجي شهر ڏانهن موٽيو ۽ حديث جي ان کان پڇا نه ڪيائين! ۽ چيائين ته جيڪو ماڻهو خالي توڙي سان گهوڙي کي ڏوڪو ڏيئي وٺي ٿو، ان جي روايت ڪيل حديث پنهنجي ڪتاب ۾ داخل نه ڪندس!

7- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان نقل ارشاد فرمايائون! حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم فرمايو ته جنهن زماني ۾ عالم عمل وارو ۽ فقير صبر وارو ۽ شاهوڪار سخاوت وارو ۽ بادشاهه انصاف وارو هجي، ان زماني ۾ زمين جي ڀني ڀلي آهي! جيڪڏهن ان جي ابتڙ عالم بيعمل ۽ فقير بي صبر ۽ شاهوڪار بخیل ۽ بادشاهه ظالم هجي ته ان وقت زمين جو پيٽ ڀلو آهي!

8- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ بزرگ پنهنجي جواني جي ڏينهن ۾ پاڻيءَ جو ڪونرو کڻي هڪ باغ ۾ ويو، اوچتو هڪ جنيائي عورت بي حد سهڻي ان جي پويان لڳي پئي، بزرگ الله تعاليٰ جي خوف کان ڏسڻ شرط باغ جي ديوار تان ٽپي ٻاهر هليو ويو! جڏهن اهو بزرگ ٻيڙو ٿيو، ان وقت ان جي دل ۾ خيال آيو ته ڪهڙو نه سٺو ٿئي ها جيڪڏهن ان عورت سان همبستري ڪريان ها! ان کان پوءِ الله تعاليٰ جي مدد سان دربار خداوندي ۾ مناجات ڪري عرض ڪيائين ته يا الاهي جواني جي

ڏينهن ۾ پنهنجيءَ مهرباني سان هنن ڪمن کان امن ۾ رکيو هيئي! هاڻي جو پيري ۽ ضعيفي ٿي ويئي آهي، تڏهن جواني جي گذريل ڏينهن جا برا خيال ڇا لاءِ آيا آهن؟ اوچتو غيبي الهام ان کي پهتو ته اي درويش! تون هن وقت ساڳيو نيڪ بخت ۽ پاڪ دامن آهين، پر هي جيڪو برو خيال توکي دل ۾ آيو آهي اهو ڪنهن ٻي جي اثر جي ڪري آهي.

9- نقل: الهداد فقير نظاماڻي تندي قيصر نظاماڻي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته مومن جي نرم دل ميٺ وانگر ٿيندي آهي، جيڪڏهن هڪ ڏينهن ۾ سو دفعا جنهن طرف به ڦيرائيندين ته مڙندي پئي! ۽ ڪافر جي سخت دل پٿر کان به سخت آهي، پٿر کي جيڪڏهن سؤ سال پاڻيءَ ۾ رکيندين تڏهن به ساڳي حال ۾ رهندو، هڪ زرو به نرم نه ٿيندو!

10- نقل: غلام فقير ابڙو جيهيجي جو رهندڙ، نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت اقدس ۾ پيرن چمڻ جو شرف حاصل ڪيم، ۽ مون بي انتها محبت ۽ بيخبريءَ ۾ پنهنجو مٿو پير سائين جن جي قدمن مبارڪن تي رکيم! پاڻ پنهنجن هٿن مبارڪن سان منهنجو مٿو پيرن کان مٿي ڪڍي فرمايائون ته ڪافرن وارو طريقو نه ڪرڻ گهرجي، ۽ ڪاوڙ کان هٿ به نه ڏنائون! ان ڪري غمگين ٿي پيس! ٻيهر جي وقت مثنوي شريف پڙهندي بيان فرمايائون ته مريد کي پنهنجي مرشد جي طرف سجدو ڪرڻ جائز آهي! جيئن ڪعبي ڏانهن ڪجي ٿو! پر سنڌي زبان ۾ فرمايائون ته: لوجهه لجهه جي، ڪلوجهه نه لجهه جي! هنن سنڌي لفظن تي نقل بيان فرمايائون ته هڪ هندو عورت هڪ مسلمان عورت سان جهڳڙو ڪرڻ لڳي ۽ مسلمان عورت گهڻو ۽ ڏاڍيان ڳالهائيو ٿي ۽ هندو عورت ان سان آهستي سوال جواب ڪيا پئي! ڇو ته ان هندياڻي عورت، مسلمان عورت وٽ ڊڳيءَ جو گوشت کاڌو هو! ۽ مشهوري کان ڊني ٿي! پوءِ مسلمان عورت ان جي اڳيان اچي چيو ته مون سان ڳالهائڻ ۾ برابر هج ۽ آهستي ۽ سست نه ٿيءَ؟ ۽ مسلمان عورت هن کي چيو ته لوجهه لوجهه ڏيس، ڪلوجهه نه لوجهه ڏيس! يعني جيڪو سٺو هوندو، اهو چونديس ۽ جيڪو خراب هوندو، سو نه چونديس! پوءِ پاڻ فرمايائون ته دل سان سجدو حقيقت جي ڪعبيکي،

جيڪو مرشد آهي، ڪرڻ گهرجي پر ظاهر ۾ ائين ڪرڻ نه گهرجي!

11- نقل: خليفو ميان غازي خان تالپر نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت ميان صاحب قدس سره جن اسان کي ۽ ٻي هڪ ڪلهوڙي فقير کي فرمايو ته پوک واري زمين ۾ ڪل جو گاهه ٿي ويو آهي ان کي لٽي اچو ته زمين کي کيڙايون؟ پوءِ مان ۽ ڪلهوڙو فقير گڏجي ڪل لٽڻ وياسون، اسان پهريائين بسم الله پڙهي لباري جي ڪم ۾ مشغول ٿياسون، ان تي ڪلهوڙي فقير چيو ته بسم الله چا لاءِ پڙهڻي؟ هاڻي گاهه گهڻو ٿي پوندو! پوءِ پير سائين جن فرمايو ته بسم الله جي ڪري سڄو گاهه جلدي لبي ويو، باقي ڪجهه به نه بچيو!

12- نقل: طيب فقير راهو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي مريدن مان هڪڙو فقير پاڻ ڪرمن وٽ سبق پڙهندو هو! ٿوري وقت کان پوءِ درگاه مبارڪ تان هليو ويو ۽ وڃي پوک جي ڪم ۾ مشغول ٿيو، گهڻي مدت کان پوءِ اچي پير سائين جن جي زيارت کان مشرف ٿيو! پاڻ ڪرمن ان کان پڇيو ته هيترا ڏينهن ڪٿي هئڻ؟ عرض ڪيائين ته حضرت! پوک ڪرڻ ۾ مشغول هيس! پوءِ پير سائين جن ان کي نصيحت طور فرمايو ته به ڪم نه ڪجانءِ؟ هڪ ته حرصي ماڻهو کي پوک ۾ شريڪ نه ڪجانءِ ۽ پيو ته حاسد جي پوک جي پرسان پوک نه ڪجانءِ اي عزيز! جيڪو هن ٻن مقولن تي عمل ڪندو، اهو جسماني ضرورتن ۽ نفسياتي شيطاني سازشن کان به چوٽڪارو لهندو! ڇو ته هي حقيقت الله تعاليٰ کانسواءِ جنهن جي دل خالي ۽ صاف هوندي ان کي نصيب ٿيندي! جيئن بزرگ فرمايو آهي:

دل بدست آرهرچہ خواهي کن - حق نگهدار کج کلاهي کن

(دل راضي ڪر پوءِ جيڪي وڻي سوڪر، حق کي نگهه رک پوءِ ڪٿي ڏنگي ٽوپي پاءِ)

13- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حاضر هيس، ايتري ۾ هڪ هندو حضور ۾ حاضر ٿيو ۽ فرياد ڪيائين ته حضرت! پنج ڇهه ڏينهن ٿيندا، جو ملا واحد ڏنو مون کان هڪ روپيه جو ان وٺي ويو هو ۽ جيڪو روپيو هن مون کي ڏنو هو، اهو روپيو ڪوڙو ۽ ڪوٽو

آهي؟ هاڻي متائي نٿو ڏي ۽ چوي ٿو ته مون توکي سڄو ۽ هلندڙ روپيو ڏنو هو! پير سائين جن فقير واحد ڏني کي گهرائي فرمايائون ته هن مهيتي کي هڪ روپيو متائي ڏي؟ فقير چيو ته حضرت! هي هندو ڪوڙو آهي ۽ مرڻ هن کي هڪ روپيو صرافن کي ڏيکاري پوءِ ڏنو هو! هاڻي خوامخواه هي ڪوڙ ڪيو اٿس! هندو عاجزي ۽ نياز سان چيو ته حضرت! آئون ڪوڙ نٿو چوان؟ پير سائين جن غصي ۾ ان کي فرمايو ته توکي الله سائين ڪوڙ کان رکي، تون برابر سچ ٿو چوبڻ! پوءِ پاڻ واحد ڏني فقير کي ڪاوڙجي فرمايائون ته توهان جي عجيب سمجهه آهي جو هڪ روپيه لاءِ معاملو ڪڍي اٿاريو اٿو؟ هاڻي جلدي وڃ، ۽ هن کي جلدي روپيو ڏي ۽ پوءِ هندوءَ کي دلداري گهڻي ڏنائون!

14- نقل: طيب فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي آخوند رحمت الله هالا ڪنڊي جو رهندڙ، حيدرآباد جي جاکمن جي ڪم سان مير سهراب ٽالپر وٽ خيرپور ۾ آيو هو، ۽ اتان درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر ٿيو! پاڻ ڪرمن انهيءَ کان تمام گهڻا احوال پڇيا! مهمانن جي خدمتگار فقير کي فرمايائون ته آخوند لاءِ ماني پاڻيءَ جو بندوبست ڪر؟ آخوند عرض ڪيو ته حضرت! ٻانهو خاڪي ڪهڙي لياقت وارو آهي، جو هيتري تڪليف فرمايو ٿا؟ جواب ۾ فرمايائون ته اسان وٽ تڪلف ۽ تڪليف نه آهي، جيڪي آهي سو بنا تڪليف الله تعاليٰ ڏنو آهي! وري آخوند صاحب عرض ڪيو ته حضرت! هن وقت فقير ٿورا نظر اچن ٿا ڇا جي ڪري؟ پاڻ فرمايائون ته اسان وٽ الله تعاليٰ جو هميشه فضل آهي! فقير گهڻا ئي آهن پر هاڻ هڪ ماڻهوءَ جي دعوت تي ويا آهن! جنهن جي بيڙي اڄ اهي درياهه ۾ وجهندا!

15- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ اصحابي سڳوري ڪنهن يهوديءَ کان عجيب نڪتو ٻڌو، پوءِ انهيءَ ان وقت ئي ان نڪتي کي لکي ورتائين، يهودي ڏسي فخر ڪرڻ لڳو! ۽ پاڻ کي ڪجهه سمجهڻ لڳو، پوءِ ان کي صحابي سڳوري فرمايو ته جيڪڏهن ڪتي جي وات ۾ موتي پيو هجي ۽

جوهري کي ان جي قميت جي خبر به آهي ته جوهري جي مٿان لازم آهي ته موتي کي کتي جي وات مان ڪڍي پنهنجي هٿ ۾ آڻي! چو ته ”الحكمة ضالة المؤمن“ (حڪمت مؤمن جي وڃايل شيءِ آهي) ارشاد فرمايل آهي!

16- نقل: خليفو اميد علي نقل ڪريو ته هڪ ڏينهن ديهه موندراڻا ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان حاضر هيس، ۽ پاڻ شام جي نماز جو فرض جماعت کي ادا ڪرائي رهيا هئا، جڏهن ٽين رڪعت تي پهتا، تڏهن قاضي محمد عاقل ڪهڙن جي شهر جو رهندڙ به ان مسجد ۾ آيو، ۽ پير سائين جن جي پٺيان نماز پڙهڻ کان منهن ڦيرائي، جدا پنهنجي نماز ۾ مشغول ٿيو ۽ پير سائين جن فرض کان پوءِ سنن ۽ نفلن ۾ مشغول ٿي ويا، ۽ قاضي صاحب ملاقات ڪرڻ کان سواءِ پنهنجي اوطاق تي هليو ويو! پاڻ ڪريم جڏهن نماز کان فارغ ٿيا، تڏهن پنهنجن عظيم اخلاقن ڪري جيڪا سندن عادت مبارڪ ”تخلقوا باخلاق الله“ هئي، قاضي جي اوطاق تي، ان سان ملڻ لاءِ آيا ۽ ان سان ملاقات فرمايائون ۽ گهڻو وقت صحبت ۽ ويهڻ فرمايائون، ايتري قدر جو هن پاڻ اڻي اجازت ڏني! پوءِ پاڻ جڏهن پنهنجي جاءِ تي تشریف آندائون تڏهن پير سائين جن جي تمام گهڻي ڪسر نفسي کان فقيرن دل جي جوش مان عرض ڪيو ته حضرت! قاضي جي منهن ڦيرائڻ باوجود ايتري رضامندي ڇا لاءِ فرمايو؟ جواب ۾ فرمايائون ته هر هڪ سان چڱائي ڪرڻ گهرجي:

بدي رابدي سهل باشد جزا - اگر مردی احسن الی من عصی
(برائي جي بچڙي جزا ڏيڻ آسان آهي - جيڪڏهن مرد آهين ته بري سان چڱائي ڪرا!)

کسا نيڪ معنی پئے برده اند - بدي دیده نيکوني کرده اند
(جيڪي حقيقت جي ڄاڻ پٺيان ويل آهن، بچڙائي ڏسيو به اهي چڱائي ڪن ٿا)
17- نقل: هڪ ڏينهن فقيرن مان ڪنهن فقير حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ڳالهيون ڪندي وڃ ۾ مخدوم محمد هاشم قدس سره جو نالو فقط هاشم ڪري ورتو! پاڻ اهو ٻڌي جوش ۾ اچي فرمايائون ته جيڪو

پنهنجي ديني پاءُ جو تعظيم سان نالو نه وٺندو، اهو الله تعاليٰ کان عزت جي ڪهڙي اميد رکندو؟ وري پاڻ زبان مبارڪ سان فرمايائون ته مخدوم محمد هاشم چوڻ گهرجي!

18- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اڪيلو طعام نه کائڻ گهرجي! بلڪه گهڻن سان گڏجي کائڻ گهرجي! حديث شريف ۾ آيل آهي ته: الله تعاليٰ فرمايو آهي ته جيڪڏهن ٻه ماڻهو گڏجي کائيندا ته ٽيون انهن سان قدرت جو هٿ گڏ هوندو! جيڪڏهن ٽي گڏجي کائيندا ته چوٿون انهن سان قدرت جو هٿ هوندو:

حيف بآن خورده که تنها خوري - خورده همان به که با تن ها خوري
(اڪيلي کاڌي کائڻ تي گهڻو افسوس آهي، کاڌو اهو ڀلو جيڪو گهڻن سان گڏ کائجي!)

19- نقل: هڪ دفعي ٻانهي (جامع ملفوظات) سنڌ جي حاڪمن لاءِ حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت اقدس ۾ عرض ڪيو ته حضرت! اهي بي دين ۽ ظالم آهن انهن کي ڪيڏن گهرجي؟ پاڻ ڪرمن فرمايو ته پائخاني جي صفائي لاءِ ضرور ڪو شڪاري ڪپي؟ جيڪڏهن اهي ويندا ته وري ٻيا ايندا، جيڪي غير واقف هوندا انهن کان واقف ڀلا آهن.

20- نقل: حضرت بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه حضرت تاجر ڌڻي رحمة الله عليه کان حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي شان ۾ نقل بيان فرمايو ته حضرت ميان صاحب جن جي عادت مبارڪ هئي ته هو سفر ۾ پنڌ هلندا هئا، هڪ دفعي ڪنهن هاريءَ جي پوک کان لنگهيا، ان وقت هاري پوک مان پڪي پي اڏايا، ۽ سڌ ڪري چيائين ته اي ويندڙ! تون به آواز ڪندو پڪي هڪليندو وڃ؟ حضرت ميان صاحب قدس سره جن فڪر ڪري خيال ڪيو ته پڪين هڪلڻ ۾ خوامخواه بيهودو آواز ٿيندو! ان ڪري ان وقت ”والشمس وضحاها“ سورت ڏاڍيان پڙهيائون ته ايتري ۾ سڀ پڪي پوک مان اڏامي هليا ويا!

21- نقل: هڪ دفعي قاضي عاقل محمد ڪهڙن جو رهندڙ درگاهه شريف کان اوڀر پاسي، رحيم ڏني ڪلهوڙي وٽ اچي مهمان ٿيو! حضرت پير سائين

قدس سره جن قاضي صاحب جو ٻڌي حال احوال پڇڻ ۽ مرحبا چوڻ لاءِ باوجود گهڻي مفاصلي جي ان ڏانهن ويا، اگرچہ فقيرن کي اها ڳالهه نه ٿي وڻي! پر پاڻ ڪرمن جي ادب کان ماڻ هئا، پوءِ پاڻ قاضي وٽ وڃي حال احوال ورتائون؟ ۽ ڪجهه وقت ويهي واپس آيا، قاضي ائين موڪلايو جو ان بستري تان هڪ پير به ٻاهر نه کنيو، پير سائين جن فرمايو ته اسان وري اچي رخصت ڪندا سون! ليڪن قاضي وڃڻ وقت بغير اطلاع ڪرڻ جي روانو ٿي ويو! خبر پوڻ تي پير سائين جن ارشاد فرمايو فقيرن مان ڪو جلدي ڊڪي وڃي قاضي کي اطلاع ڏيئي بيهاري ته ملاقات ۽ رخصت ڪريون ڇو ته ائين نه ٿئي جو واعدي خلافي ٿئي! نه ته واعدي جي وفائي لاءِ قاضي وٽ ڪهڙن جي شهر ۾ به وڃڻو پوندو! پوءِ ٻانهو ڊڪي وڃي شهر جي ٻاهران هڪ ڪوهه کن بودلي مهيسر جي ديهه وٽ قاضي کي پهتو ۽ ان کي ٻڌايو ويو ته حضرت پير سائين جن توهان جي موڪلائڻ لاءِ واعدي جي مطابق اچي رهيا آهن، جيڪڏهن توهان نه بيهندا ته ڪهڙن جي شهر ۾ به توهان جي پويان ايندا! پوءِ قاضي شرمندو ٿي، اتي بيهي رهيو ۽ گهوڙي تان هيٺ نه لٿو! پير سائين جن بيٺي بيٺي سواري جي حالت ۾ ان سان ڪجهه ڳالهائي موڪلائي فرمائي، واپس درگاهه مبارڪ تي تشریف آندائون! سبحان الله! احسن اخلاق جا عجيب عڪس اخلاق محمدي صلي الله عليه وسلم هئا! حديث قدسي ۾ آهي ته: صل من قطعك واعط من حرمك واعف عن من ظلمك (يعني جيڪو توهان قطع تعلقات ڪري ان سان ڳنڍ، جيڪو توکي نه ڏي، ان کي ڏي جيڪو توتي ظلم ڪري ان کي معاف ڪر) هي الله تعاليٰ جي طرف کان حضور صلي الله عليه وسلم جن کي خطاب آيو آهي!

22- نقل: سيد حسن شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن ڪنهن ماڻهو حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! هر روز قرآن شريف مان ڪيترو قرآن پڙهڻ گهرجي؟ فرمايائون ته پنج سيپارا پڙهي! جيڪڏهن نه ته چار سيپارا نه ته ٽي سيپارا اڃا به نه ته ٻه سيپارا پڙهي، آخر سوا سيپاري کان گهٽ نه پڙهي! فقير وري عرض ڪيو ته حضرت!

جيڪڏهن ڪو ماڻهو قرآن شريف پڙهيل نه هجي ته پوءِ ڇا ڪري؟ ان کي پاڻ ڪرڻ فرمايو ته سوا سيپاري جيتريون پنهنجي مرشد ۽ ٻين ولين سڳورن جون ڳالهيون ڪري ۽ الله تعاليٰ جي ياد ۾ محو ٿي پاڻ کي وساري ڇڏي!

23- نقل: عبدالله فقير ابڙو جهيجي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي، مسجد جي ٻاهرين صحن ۾ امين فقير ۽ آيل فقير هڪ ٻئي ۾ ڳالهيون ٿي ڪيون! امين فقير آيل فقير کي چيو ته توکي تنهنجي استاد خليفي ميان علي محمد جتي ڏني آهي، ۽ توکي اتي به نصيب ۾ جتي آهي! آيل فقير، امين فقير (جيڪو مير سهراب ٽالپر جو ڪارڪن هو) کي چيو ته تڏهن به مريدن جي لڙهي گهٽ ڪونه ٿيندي؟ انهن جي اها ڳالهه ٻولھ پير سائين جن جي ڪن مبارڪ تي پيئي ۽ پاڻ مسجد شريف جي صحن ۾ بدن تان ڪپڙا لاهيو، مينهن ۾ بيٺا هئا! ڪجهه وقت ماڻ ڪري آهستي مٺي زبان سان آيل فقير کي فرمايائون ته طالب کي گهرجي ته ڪنهن جي به مراد جو دروازو بند نه ڪري! ۽ جوش ۾ اچي ۽ هوش ڪري! ڪڏهن خطا نظر اچي وڃي ته طعنو نه هڻي.

24- نقل: خليفو ميان لقمان فقير نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي عادت مبارڪ هيءُ هئي جو مسجد شريف ۾ داخل ٿيڻ وقت جيڪي ٻاهر ڪڍڻ جهڙيون شيون مثلاً وار ڪندا ۽ ڪاٺين جا ٽڪرا، جيڪي نظر آيا ٿي، سڀئي چونڊي هٿ مبارڪ ۾ جهلي، ٻاهر اچڻ جو حڪم فرمائيندا هئا!

25- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف ۾ اچڻ وقت ٻاهريون شيون هٿن مبارڪن سان چونڊي، پوءِ فرمايائون جيڪو ماڻهو ٻاهريون شيون مسجد شريف مان ٻاهر اچائيندو ته قيامت جي ڏهاڙي ان شيءِ کي جبل احد جيترو ڪري، ان جي نيڪين سان ميزان ۾ تورائيندا!

فصل چهون

ڪسر نفسي ڪرڻ!

- 1- نقل:** حضرت پير سائين قدس سره جن جي هيءَ عادت مبارڪ هئي، جو پنهنجن پٽن يا فقيرن جي جماعت مان، جتي ڪڻڻ جو حڪم ڪنهن کي به نه ڪندا هئا! جيڪڏهن ڪنهن ماڻهو خود بخود ڪڻي ٿي ته ان کي منع به نه ڪندا هئا، ۽ وري جڏهن جتي مبارڪ کي ڪڻي پنهنجن هٿن ۾ ڪندا هئا ته ان وقت جيڪڏهن ڪو ڪڻڻ جو ارادو ڪندو هو ته ان کي هرگز نه ڏيندا هئا!
- 2- نقل:** هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته جيڪڏهن ڪو پير سمجهي ٿو ته مريدن کي فقط مون مان ئي فائدو آهي ته اهو پير ڪافر ٿيندو ۽ ان جا مريد بي فيض ۽ بي نصيب رهندا.
- 3- نقل:** حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن فقيرن جي جماعت سان ڪنهن جاءِ تي ويو هيس، ان وقت جماعت کي وجد ۽ حال حاصل ٿيو ۽ فائدو به ظاهر ٿيو، ته اوچتو هڪ مجذوبه ۽ ڪامل عورت پيدا ٿي جيڪا تازيون هڻندي هي لفظ چوندي رهي: پير ميانج پاڻ، متان خادم ڏسي خوش ٿئين“ ان وقت ئي اهو خيال دل مان نڪري ويو!
- 4- نقل:** حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن سلطان العافين شيخ بايزيد بسطامي قدس سره کان ڪا خطا ٿي پيئي! ته گربوزاري ڪيائين، الله تعاليٰ جي طرف کان ان کي حڪم آيو ته اي بايزيد! پاڻ کان ڪا شيءِ گهٽ منهنجي حضور ۾ آڻ؟ ته توکي گناهه معاف ڪريان؟ بزرگ بسطامي رحمة الله عليه ان حڪم جي ڪري ڪنهن جاءِ تان سڪل پليت شيءِ (ڪرپتي) ڪڍي ته پليتي زبان حال سان شيخ کان پڇيو ته تو مون کي ڇا لاءِ ڪنيو اٿئي؟ چيائين ته مون کان گناهه ٿيو آهي ۽ الله تعاليٰ حڪم فرمايو آهي ته پاڻ کان گهٽ شيءِ ڪڍي اچ ته توکي گناهه بخشيان؟ ان ڪري توکي ڪنيو اٿم! پليتيءَ وري زبان حال سان چيو ته ڪالهه اوهان مون کي پنهنجي خوراڪ سمجهي قيمت سان وٺڻ لاءِ بازار ۾ ڦريا پي، پر آئون اوهان کي نٿي مليس! توهان سان چار ڀير رهڻ ڪري پليت ٿي آهيان! ڇا جي ڪري مون کي پاڻ کان گهٽ سمجهيو اٿئي؟ شيخ موصوف جڏهن ان کان اها ڳالهه

ٻڌي، تڏهن پريشان ٿي. ان کي ڇڏي ڪيائين ۽ وري ٻي جاءِ تي ويو، جتي هڪ ڍونڍ ٿيل مٿل گڏهه جنهن ۾ ڪيئنڻا پيل هئا ڏٺائين! شيخ صاحب ان کي ڪنهن طرح ڪڍي روانو ٿيو ته مٿل گڏهه جي لاشي زبان حال سان چيو ته اي شيخ! مون کي ڇا لاءِ ڪنيو اٿئي؟ شيخ ورائيو ته مون کان خطا ٿي پيئي آهي ۽ الله تعاليٰ حڪم فرمايو آهي ته ڪا به شيءِ پاڻ کان گهٽ منهنجي دربار ۾ آڻ، ته توکي گناهه بخشيان؟ ته اتي مٿل گڏهه زبان حال سان چيو ته اي شيخ! مان پنهنجي مالڪ جو بار ڪڍي ڪڍي ڦٽجي، ان جي خدمت ۾ ساھ ڏنو اٿم ۽ تو پنهنجي مالڪ کي ڏمرايو آهي! پوءِ به تو مون کي گهٽ سمجهيو اٿئي؟ ۽ پاڻ کي مون کان ڀلو ڇا جي ڪري سمجهين ٿو؟ شيخ ان کي به اتي ڇڏي ڪري! ٻي جاءِ تي ويو، ان جاءِ تي ڪتي جو ننڍو ٻچو ڏٺائين ته ان کي ڳچيءَ ۾ رسو وجهي روانو ٿيو! ڪتيءَ جي ڦر به زبان حال سان چيو ته اي شيخ! منهنجي ڪنڌ ۾ رسو ڇا لاءِ وڌو اٿئي؟ شيخ چيو ته مون کان گناهه ٿي پيو آهي، جنهن لاءِ الله تعاليٰ فرمايو آهي ته پاڻ کان گهٽ شيءِ ڪڍي اڇ ته پوءِ توکي گناهه بخشيندس! ڪتيءَ جي ٻچڙي زبان حال سان چيو ته تو پنهنجي مالڪ کي ڏکوني ناحق رسو منهنجي ڪنڌ ۾ وڌو آهي لائق ائين آهي ته تون پنهنجي ڪنڌ ۾ ڳارو وجهي، هن نموني سان مالڪ جي حضور ۾ حاضر ٿي ۽ راضي ڪر ته شايد هن ڪري گناهه توکي معاف ٿي وڃي ۽ اهو ان سخيءَ کان پري نه آهي؟ شيخ کي ڪتي جي ٻچڙي جي سچ چوڻ سان ڪيفيت کلي پئي ۽ سمجهيائين ته سڀ شيون ۽ ماڻهو مخلوقات ۾ مون کان ڀلا آهن پوءِ سر سجدِي ۾ رکي الله تعاليٰ جي دربار ۾ دعا گهريائين ۽ پنهنجي دل سان سمجهيائين ته سڀ مون کان ڀلا آهن ۽ پنهنجين ڪوتاهين جو عذر گهريائين؟ ان کان پوءِ غيب کان شيخ جي دل ۾ الهام ٿيو ته اي بايزيد اهي سڀ معائنا جيڪي توکي ڪرايم، ان لاءِ هئا ته تون پاڻ کي سڀني کان گهٽ، ۽ ٻين سڀني کان پاڻ کان وڌيڪ سمجهين!

5- نقل: هڪ ڏينهن سفر ۾ سواري تي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ويو ته حضرت! اوهان کي پهريائين سير سلوڪ حاصل ٿيو هو، يا جذب؟ پير سائين جن اکين ۾ پاڻي آئي، فرمايائون ته اسان کي نه سلوڪ ٿيو نه جذب! مگر هن وات جا مشتاق هوندا هئاسون! اي

عزبڙا هن جاء تي هڪ بزرگ فرمايو آهي:

اشتيق ڪه بديدار تودارد دل من - دل من داندمن داند دل من
(جيڪو شوق تنهنجي بديدار جو منهنجي دل کي آهي، اهو مان ڄاڻان ۽
منهنجي دل ڄاڻي ٿي)

ڪامل جي ڪمال حاصل ڪرڻ کان پوءِ به سڀني مقصدن کي ان ڳڻيو
(وساري) ڪري، فقط شوق کي باقي رکڻ، ان کي نهايت النهايات (آخري)
مرتبو چئبو آهي! جيئن سلطان العارفين بايزيد بسطامي قدس سره فرمايو
آهي. ته ڪي طالب هڪ ڦڙي سان بيهوش ٿي ويا ۽ ڪي اهي مرد آهن،
جيڪي درياھ پيئڻ کان پوءِ به ”هل من مزيد“ (اڃان زياده هجي) جو نعرو
هڻندا وتن ٿا، ان کان پوءِ فقير عرض ڪيو ته حضرت! تو مربيءَ جي ڊيگ
مان ته سڄي جهان کاڌو، بلڪ سڀني جهانن جي طالبن کائي ڏنو ڪيو آهي،
تڏهن پير سائين جن هي الفاظ شوق ۽ پوري عجز سان فرمايا! اسان لاءِ ته
ڊيگ جو ترو به نه رهيو آهي:

جز عجز جز بيچارگي - نقده ندادر خواجگي

(اصل سرداري ۾ عاجزي ۽ بيچارگي، کانسواءِ ڪابه نقد ڪونه آهي!)

6- نقل: خليفو ميان غازي خان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس
سره جن فرمائيندا هئا، ته ڪنهن شهر ۾ هڪ ٻڏڙي عورت رهندي هئي، ان
جي گهر ڪڏهن ڪڏهن هڪ فقير مهمان اچي ٿيندو هو، اتفاقاً اهو فقير هڪ
رات ان عورت جي گهر ۾ ٽڪي پيو ۽ عورت کان پڇيائين ته ڪو ڪپڙو آهي
ته سرديءَ کان مٿان وجهي سمهان؟ ان عورت چيو ته مون وٽ ٻه پڙا آهن!
هڪ پراڻو ۽ ٻيو نئون! پراڻو آئون ٿي مٿان پائيان! ۽ نئون تون مٿان وجهه!
فقير چيو ته نئون پڙو تون پاڻ وٽ رک، ۽ مون کي پراڻو پڙو ڏي؟ آخرڪار
پراڻو پڙو سرديءَ ۾ پنهنجي مٿان وجهي فقير سمهي پيو! صبح جي وقت فجر
نماز کان پوءِ، ان پڙي جو اڳڻ کولي پنهنجي مٿي جي مٿان وجهي مراقبي ۾
ويهي رهيو! ايتري ۾ ان عورت جي پاڙيسرين مان هڪ ماڻهوءَ اچي چيو ته
اي فقير! هن پڙي کي پاڻ کان جدا ڪر! جو هن شهر جو نواب تنهنجي زيارت
لاءِ اچي ٿو! فقير چيو ته الله تعاليٰ جي حضور ۾ هن ڪپڙي سان حاضر ٿيس
نواب وري ڪير ٿيندو آ، جو ان لاءِ هن پڙي کي پاڻ کان پري ڪريان!

7- نقل: خليفو ميان غازي خان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ شاهه پوتن سيدن جي ديهه کان اچي لنگهيا، اتان جا سيد سڳورا پير سائين جن سان جهيڙي ڪرڻ لاءِ گهوڙن تي سوار ٿيو پئي آيا، ۽ وڏي آواز سان چيائون ته اي گهوڙي سوار بيهه؟ پير سائين جن انهن جي چوڻ سان بيهي رهيا! سيدن پڇيو ته پير توهان کي چوندا آهن؟ پاڻ ڪرمن، فرمايو ته مان پير مرد، اچي ڏاڙهي وارو آهيان، ان ڪري ماڻهو مون کي پير چوندا آهن! ان کان پوءِ انهن کي ڪوبه جواب نه آيو ۽ ماڻ ڪري شرمندا ٿي واپس هليا ويا!

8- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڏينهن خواجه محمد پارسا رحمة الله عليه، حضرت خواجه نقشبند قدس سره جن جي گهر ٺاهڻ لاءِ، ڪوڏر سان گارو ٺاهي فقيرن کي ڏنو ٿي، ۽ انهن تغارين ۾ وجهي کنيو ٿي! هڪ وقت فقيرن ڪجهه ساڙهي پتي، ته ان وقت خواجه محمد پارسا رحمة الله عليه فرصت سمجهي ڪڏ مان ٻاهر اچي، ڪڏ ۾ پيرلڙڪائي ڪوڏر پيشاني هيٺيان رکي مراقبي ۾ مشغول ٿي ويو! اتفاقاً ايتري ۾ خواجه نقشبند قدس سره اتي آيو ۽ خواجه محمد پارسا جي حالت کي ڏسي ڪڏ ۾ لهي وڃي ويٺو ۽ ان جي پيرن کي مٿي تي رکي، دربار خداوندي ۾ عرض ڪيائين ته يا الله هن پيرن جي برڪت سان بهاءُ الدين تي رحمت ۽ مغفرت فرمائ؟ ٻيو دفعو به خواجه محمد پارسا رحمة الله عليه خواجه نقشبند قدس سره جن جي گهر ٺاهڻ لاءِ ڪوڏر سان مٿي ٺاهي، درويشن کي ڏني پئي ۽ درويشن تغاري ۾ وجهي کڻي پي، سج جي سخت گرمي ڪري سڀ درويش نمر جي چانو ۾ وڃي ويٺا! جيڪو وڻ ان حوض جي ڪناري تي بيٺل هو! وڻ جي چانو پوري ٿيڻ جي ڪري خواجه محمد پارسا مٿي وارن پيرن سان ڪوڏر مٿي هيٺيان رکي، سج جي گرمي ۾ سمهي پيو! ۽ استغراق ۾ هليو ويو! ان وقت خواجه نقشبند قدس سره اتان لنگهيو ۽ جڏهن خواجه محمد پارسا کي اُس ۾ ستل ڏٺائين، تڏهن هن ان جي پيرن تي هٿ رکي، درگاهه خداوندي ۾ عرض ڪيائين ته يا موليٰ پاڪ، بهاءُ الدين کي هنن پيرن جي برڪت سان بخش ڪر؟

9- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي فقيرن جون

دعوتون قبولي، فتح علي ۽ ابراهيم فقير ڪٿيائڻ ستره جي رهندڙن جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! گرمي ۽ دستن جي اثر کان بدن تي ضعف غالب هو! رات جي وقت پائخانہ ڏانهن وڃڻ جي ضرورت محسوس ڪيائون! موليدنو فقير جيڪو خاص خدمت لاءِ مقرر هيو، ان کي هڪ دفعو سڏ ڪيائون پر فقير نند جي ڪري جواب نه ڏنو! پوءِ پاڻ ڪونرو ڪيائون، ايتري ۾ ٻانهي کي خبر پئجي ويئي، پوءِ هٿن مبارڪن مان ڪونرو وٺي، پير سائين جن کي پاڪڙ ۾ کڻي پائخانہ تائين آندو ۽ ٻاهران انتظار ۾ بيهي رهيس! جڏهن ٻاهر آيا تڏهن ساڳي طرح سان پاڪڙ ۾ کڻي وضوءَ جي جاءِ تي آندو ۽ پنهنجي ڪپڙي تي وهاريو! حاجي فقير باهه کي وڌيڪ روشن ڪيو، ان وقت نيازيءَ سان دعا گهريائون يا الله مان به دفعا نابين ٿيو آهيان، مون تي رحم به به دفعا فرمائ؟ ايترو چوندي اکين مبارڪن مان پاڻي نڪري ڳلن تان جاري ٿي ويو ۽ هي بيت گهڻو وقت پڙهندا رهيا:

گريه زاري عجب سرمايه است - تابشهر دل قوي ترمايه است

(گريو ۽ زاري عجيب سرمايو آهي، دل جي شهر جي لاءِ طاقت واري موڙي آهي)

10- نقل: سيد سچل شاهه نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن هڪ ماڻهو حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته حضرت! مون کي فلاڻو شخص شڪاري چوي ٿو، پاڻ فرمايائون ته اي پيءُ! مان به وڏو شڪاري آهيان ڇو ته شڪاري ان کي چوندا آهن، جيڪو ماڻهن جي پائخانن مان گندگي ڪڍي، سو اسان به طالبن جي دٻين مان گندگي صاف ڪريون ٿا!

11- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سلطان محمود رحمة الله عليه کي، اياز عليه الرحمة نالي هڪ ٻانهو هو، ۽ بادشاهه وٽ قرب ۽ عزت ۾ ڪنهن وزير ۽ امير کي ان سان همسري ڪانه هئي! اياز جو هڪ حجرو هو جنهن جو دروازو ڪلف سان بند ڪري ۽ ان جي چاٻي پاڻ سان گڏ رکندو هو! هر صبح شام پهريان ان ڪمري مان ٿي، پوءِ بادشاهه جي خدمت ۾ اچي حاضر ٿيندو هو! ۽ ان ڪمري ۾ ڪنهن کي اچڻ نه ڏيندو هو! وزيرن ۽ اميرن، اياز جي انهيءَ عادت مان حسد جي ڪري سمجهيو ته ان ڪمري ۾ ڪو خزانو پيل آهي، ۽ انهيءَ سان اياز جي دل ٻڌل آهي! سڀني متفق ٿي بادشاهه جي خدمت ۾ بيان ڏنو ته حضرت! اياز فقط شاهي نوازش

جي ڪري ممتاز آهي! باقي شاهائي خدمت ادا ڪرڻ سان ڪابه قربت ڪونه ٿور ڪي، ان جي دل سندس ڪمري ۾ رکيل خزاني سان ٻڌل آهي، جنهن جي چاڀي هو ڪنهن کي به نه ڏيندو آهي! بادشاهه انهن حاسدن جي ڳالهه تي ڪوبه اعتبار نه ڪيو ۽ نه وري اياز سان ڪا ڳالهه ڪڍيائين، پر جڏهن شڪايت ڪندڙن کان بار بار شڪايت آئي، تڏهن بادشاهه ڪاوڙ ۾ اچي فرمايو ته توهان کي اجازت آهي، ان جي ڪمري جي دروازي کي ڪهاڙي سان ڪپي خزانو لت ڪريو! پر جيڪڏهن خزانو نه هوندو ته پوءِ توهان سڀني کي تلوار سان قتل ڪرائي ڇڏيندس؟ هنن کي مال جو يقين هو، سو دروازي کي ڀڄي اندر ويا ته اتي ڪجهه به ڪونه ڏنائون! فقط هڪ پوسين ۽ ٻيو ڦاٿل چولو جيڪو ڪنهن به ڪم ۾ اچڻ جهڙو نه هو، پيل ڏنائون! گهڻي ڳولا کان پوءِ حاسد پشيمان ۽ پريشان، هٿين خالي حياتيءَ تان هٿ ڌوئي، بادشاهه جي خدمت ۾ آيا بادشاهه پنهنجي محبوب جي متعلق بيخبري گمان رکڻ وارن کي ڪهڻ جو اعلان فرمايو ته ان وقت اياز بادشاهي تخت جي اڳيان هٿ ٻڌي سفارش ڪري سڀني کي ساهه بخشيئو، ۽ جيئن ڏياريو! ان کان پوءِ بادشاهه اياز کان پڇيو ته صبح شام تنهنجو حجري ۾ وڃڻ ڪهڙي سبب ڪري هو؟ عرض ڪيائين ته حضرت! پراڻي چادر ۽ پراڻو چولو ۽ جوتو آهي! جيڪي بادشاهه سلامت جي نوازش کان اڳي هن فقير جو لباس هو، اهي نفس کي ڏيکارڻ لاءِ نگاهه ۾ رکيا هيم ۽ هر وقت نفس کي ڏيکاريندو هيس، ته متان بادشاهه جي مهربانين کي ڏسي مغرور ٿي وڃي ۽ بادشاهه جي خدمتن جي حق ادا ڪرڻ ۾ سستي ڪري ۽ هر ڏينهن بلڪه صبح ۽ شام پنهنجي نفس کي چيم پي؟ ته اي نفس! بادشاهه جي نوازش کان اڳي هن لباس جو لائق هئين ۽ هاڻ متان مغرور ٿيو آهين؟

12- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته خواجه ابو الحسن خرقاني رحمه الله عليه جو هڪ مريد، پراهين سفر کان خواجه صاحب جي زيارت لاءِ آيو ۽ دروازو ڪڙڪايائين ته اندران آواز آيو! تون ڪير آهين؟ چيائين ته آئون خواجه صاحب جو مريد آهيان، ۽ زيارت لاءِ آيو آهيان! خواجه صاحب جي گهر واريءَ ان کي چيو ته خواجه صاحب هن کان اڳ هڪڙي طرف وڃي اتان جي ماڻهن کي ٺڳي گمراهه ڪري آيو هو!

وري هينئر به انهيءَ نيت سان ڪيڏانهن ويل آهي! مريد سڄو هو، جنهن کي ڏاڍي ڪاوڙ لڳي ۽ ان عورت کي قتل ڪرڻ جو ارادو ڪيائين؟ پر خواجه صاحب جي حرم شريف جي احترام ڪري، لاحول پڙهي واپس موٽيو ۽ دل ۾ هي حقيقت ويهاريائين ته شايد خواجه صاحب نفس جي خواهش تارڻ لاءِ هي بي ادب حرم، پنهنجي گهر ۾ ويهاريو آهي! ان کان پوءِ جڏي خواجه صاحب جن لٿل هئا، اتي وڃي زيارت ڪيائين! ۽ خواجه صاحب ان جي دل جي ڪيفيت معلوم ڪري فرمايائين ته مون هن زال کي ان ڪري ويهاريو آهي ته اسان جو نفس ان جي نالائق ڳالهين کي سهي ۽ بار ڪڍي ۽ جڏهن ان کي بچڙين ڳالهين سهڻ جي عادت ٿي ويئي ته پوءِ خدا جي ٻي خلق جي اهڙين ڳالهين کان به ان جي دل تي غبار نه پوندو!

13- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت ميان صاحب قدس سره (سندن والد صاحب) جي خدمت ۾ نياز سان عرض ڪيو سون ته حضرت! نقل آهي ته ڪو بزرگ طلب جي خيال سان ڪنهن ڪامل ولي وٽ آيو، اتفاقاً شغل نصيب نه ٿيس ۽ خالي واپس هليو ويو! جڏهن ان طالب شخص کي سڪرات جو وقت پهتو، تڏهن شيطان اچي ڏاڍو تنگ ڪيس ۽ توحيد بابت هن کان سوال جواب ڪرڻ لڳو ۽ آخر سندس سمورا ظاهري دليل ختم ٿي ويا ۽ فقط هڪ دليل، هي آيت سڳوري: لوكان فيهما الهة الا الله لفسدتا (جيڪڏهن زمين ۽ آسمان ۾ الله تعاليٰ کان سواءِ ٻيا به خدا هجن ها ته زمين آسماني برباد ٿي وڃن ها) ان جو باقي رهيو هو! ان وقت ان ڪامل ولي سڳوري کي، ان جي طلب جي ارادي واري گهڙيءَ جو ننگ پيو ۽ وضو ڪندي سندس طبيعت تي جوش اچي ويو ۽ پاڻي سان گڙڙا ڪري تمام زور سان زمين تي اڇلايائين، تان جو پاڻي ڪپي ويو ۽ ان کان پوءِ ڏنڊن ۽ ڪونري کي به زمين تي ڦٽو ڪيائين! پوءِ جڏهن افقي ۾ آيو ته مريدن عرض ڪيو ته حضرت! هي جلال ڇا جي ڪري هو؟ ان ڪامل ولي پوري حقيقت بيان فرمائي ۽ چيائين ته ارادي جي طالب کي، شيطان کان ڇڏائي، هن دنيا فاني مان ايمان سان آخرت ڏانهن روانو ڪيو سون. حضرت! ان ڪامل ولي کي فقط پنهنجي حجري جو ننگ پيو هو ۽ هي ضعيف ظاهر ۽ باطناً اوهان جي توجهه عاليه جو پاليل آهي! هن عاجز تي پورو توجهه

عنایت ٿئي؟ حضرت میان صاحب قدس سره جن کي هي عرض تمام گهڻو پسند آيو! ۽ پوءِ ڪريمانه شفقت ۽ مرشدائي مهرباني سان سرفراز فرمايائون!

14- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن قلات جي سفر ۾ شاديهر جي جاءِ کان سوار ٿيا ۽ اهي ڏينهن گرم هوائن ۽ سخت گرمي جا هئا ۽ جبل تي مينهن نه وسڻ ڪري هوا جي بدران چٽڪ باهه ٿي وسي، پير سائين جن جي جسم تي فقط هڪ چادر هيٺ ٻڌل ۽ لونگي ڪلهن تي هني ۽ باقي بدن مبارڪ اگهاڙو هين! قاضي عبدالرحمن ۽ خليفو محمد حسين ڪڙتو ۽ پهراڻ ڍڪي ۽ پٽڪي سان ڪن بند ڪري ڇڏيا هئا! ۽ پوري طرح ڪپڙن سان ويڙهيل هئا، فقير عرض ڪيو ته حضرت! گرم هوا کان بدن مبارڪ کي ڪڙتي يعني، پهراڻ سان ڍڪڻ گهرجي؟ جواب ۾ فرمايائون ته اسان ٻين فقيرن جهڙا مسڪين فقير آهيون! فقير عرض ڪيو ته حضرت! قاضي عبدالرحمن جو ته معائنو فرمايو؟ پاڻ مرڪي فرمايائون ته تون خليفي محمد حسين کي نٿو ڏسين؟

15- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن نصرپور ۾ مائي سليمة (پليجه جي رهندڙ) جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، ۽ فقير جيڪي مائي جي گهر ۾ آيا ٿي، اهي لٽيندا کائيندا ٿي ويا! ان وقت دعوت لاءِ هڪ منگن جي ديگ چاڙهي هئائين! جيڪو به فقير ان جي گهر ۾ آيو ٿي، اهو ڪوبه ٿانو ڪٿي منگ وٺي کائيندو رهيو! ان گهر ۾ پير سائين جن کت تي ويٺا هئا ۽ هي فقير هيٺ ويٺو ٿي، ته پاڻ هٿ کان وٺي کت تي وهاريائون! ڪي فقير ٿانون ۾ ڪي ڪپڙي ۾ منگ وٺندا کائيندا رهيا! پاڻ ڪريمن جن معائنو ڪندا رهيا پوءِ پاڻ فقير کي فرمايائون ته لت ٿي رهي آهي تون به ڪٿي اچ ته کائون؟ فقير کي ٻيو ڪوبه ٿانو ڪونه مليو، فقط هڪ ڀڳل طباخ هت آيو، پاڻ فرمايائون ته ان اڌ طباخ ۾ به ڪٿي اچ؟ پوءِ هي فقير، ان کي ڏوئي منگ وٺي آيو! ۽ پير سائين جن واپرايا، ۽ فقير کي به پاڻ سان گڏ کارايائون! حضرت پير سائين قدس سره جن اصلاً سادا هئا، ۽ مشائخي ۽ تڪلف پاڻ وٽ ڪڏهن به روا نه رکيائون.

16- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ڪول لانگاه (خيرپور مير سهراب) ۾ هڪ دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، اهي ڏينهن

سياري جا هئا ۽ ان ديهه جون عورتون اڳئين نماز جي وقت نذراني طور جوار جا ڦلا ڪڍي آيون ۽ فقيرن انهن کان اهي ورتا ٿي! ايتري ۾ هڪ عورت جوار جا ڦلا جيڪي تمام صاف ۽ اڇا هئا آندا، پير سائين جن هن فقير کي فرمايو ته هي جوار جا ڦلا، تون وٺجان، ته تون ۽ آئون گڏجي کائون؟ جو هي جوار جو اهو قسم آهي، جنهن کي سنڌي ۾ ڌوٽڻ چوندا آهن!

اي عزيز: پير سائين جن جي اصلاً عادت مبارڪ هئي جو پاڻ مڪلف طعامن کان نفرت ڪندا هئا، سادگي ۽ مسيڪيني کي پسند ڪندا هئا ۽ هر وقت اٿڻ ويهڻ، قول فعل، کائڻ پيئڻ، سمهڻ هلڻ، بيهڻ ۽ عادتن ۾ حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي تابعداري ڪندا هئا ۽ ڪسر نفسي کي محبوب رکندا هئا.

17- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن اعرابين جي هڪ جماعت حضور صلي الله عليه وسلم جن جي حضور ۾ آئي! حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي منهن مبارڪ کي ڏسي جذبي ۽ وجد ۾ اچي ويئي! حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه فرمايو ته هن کان اڳي اسان به ائين هئاسون! هن وقت شايد منافق ٿي ويا آهيون! ان کان پوءِ حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه جن جو هي فرمودو ڪمال ڪسر نفسي جي ڪري هو! ورنه ڪمال ايمان کان ئي سندن نالو صديق رکيل هو! پر ان حالت کان لنگهي ڪمالييت جي درجي کي پهتا هئا.

18- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي هيءَ عادت مبارڪ هئي ته زمين تي بغير مصلي جي سجدو ڪرڻ وڌيڪ پسند ڪندا هئا! ۽ ڪيترا دفعا شوق ۽ ذوق کان فرمائيندا هئا ته اي يارو! اچو ته پنهنجي خدا کي زمين تي سجدو ڪريون؟ ۽ فرمائيندا هئا ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي حديث مبارڪ ۾ آيل آهي ته جيڪو زمين تي سجدي ڪرڻ کي پسند ڪندو ۽ ان تي عمل ڪندو ته ان کي الله تعاليٰ تڪبر جو خيال نه ڏيندو.

19- نقل: تندي قيصر نظاماڻي جو رهندڙ هڪ فقير، نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن هن ٻانهي (جامع ملفوظات) جي

دعوت تي ڪڙڻي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! ۽ سومهڻي نماز کان پوءِ پير سائين جن کي حويلي وارن ماڻهن کي زيارت ڪرائڻ واسطي گهر ۾ وٺي ويس! پوءِ جڏهن اندران اوطاق تي آرام ڪرڻ آيا ته جمعو فقير خادم! پير سائين جن جي (واضح هجي ته هميشه سندن عادت مبارڪ هوندي هئي ته جيڪڏهن تهجد ادا ڪرڻ وقت ڪو فقير سجاڳ هوندو هو ته کين ڪؤنرو پري ڏيندو هو، ورنه پاڻ ننڊ مان ڪنهن کي به نه اٿاريندا هئا) جتي مبارڪ بغل ۾ رکي سمهي پيو ته جتي مبارڪ لاءِ ضرور اٿاريندا؟ پاڻ جڏهن تهجد جي وقت سجاڳ ٿيا، تڏهن سڀني فقير ننڊ ۾ هئا ۽ جتي مبارڪ به کين هٿ نه آئي! پوءِ پاڻ پيرن اگهاڙا خود بخود ڪؤنرو کڻي وضو ڪرڻ ويا ٿي! فيروز فقير چوي ٿو ته جڏهن منهنجي مٿي کان لنگهيا ته ان وقت مون کي سجاڳي ٿي پئي ۽ اٿي ڪؤنرو هٿن مبارڪن مان وٺي، خدمت شريف ۾ هليس! ۽ پيرن مبارڪن ڏانهن نظر ڪيم ته اگهاڙا نظر آيا عرض ڪيم ته حضرت! جتي مبارڪ ڪٿي آهي؟ فرمايائون ته جمعو فقير لڪائي سمهي پيو آهي، ان کان پوءِ جمعي کي اٿاري جتي مبارڪ ڪٿي اچي حاضر ڪيم!

20- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن سهراب فقير وساڻ وٽ دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا، گهوڙن تان لهندي ئي زمين تي ويهي رهيا، اگرچہ ماڻهن ڪپڙا وڇائي عرض نياز ڪيائون ته ڪپڙي تي تشریف رکو؟ پر قبول نه فرمايائون ۽ ارشاد ڪيائون ته زمين تي ويهڻ ڀلو آهي ڇو ته زمين الله تعاليٰ جو فرش آهي! پوءِ ائيني ذڪر ڪيائون ۽ سومهڻي نماز به زمين تي پڙهيائون ان کان پوءِ پنهنجي بستري تي جلوه افروز ٿيا!

21- نقل: معتبر راوي کان نقل آهي ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جڏهن ماڻهو ساڳ ڪائيندو آهي ته آسمان ۽ عرش عظيم جا ملائڪ، پاڻ ۾ مبارڪون ڏيندا ۽ خوش ٿيندا آهن ته فلاڻي شخص اڄ ڏينهن يا رات جو ”بري سبزي“ کاڌي آهي!

22- نقل: هڪ دفعي موليدنو فقير (ڪؤنرو ڪٽندڙ) ڪنهن سبب ڪاوڙ ۾ اچي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور کان پري رهيو! ۽ ٻن ٽن ڏينهن اندر پريشان ۽ پشيمان ٿي! ميان قابل شاهه ۽ هن ٻانهي (جامع ملفوظات) کي گناهه بخشائڻ لاءِ چيو؟ اسان سندس عرض حضور ۾ عرض

ڪيو، ۽ مذڪوره فقير اچي پير سائين جن کي پاڪر پاتو! پوءِ پاڻ ارشاد فرمايائون ته تو اسان کي ڪابه تڪليف نه پهچائي هئي! تون پاڻ ڪاوڙجي ويو هئين؟ اسان کي ڪونري ڪٿائڻ جي ڪابه ضرورت نه آهي! اسان لاءِ فقيرن جي جماعت ۾ تمام گهڻا ڪوٺرا آهن، جو ڪنهن فقير کان وٺي وضو ڪنداسون!

23- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن رمضان شريف جي مهيني ۾ اعتڪاف ۾ ويٺا هئا! پوءِ جن ماڻهن سورت ياسين سڳوري جو ختمو پورو ڪيو هو! يا درود شريف ۽ تهليل وغيره پڙهي هئي، گڏ ڪري حضور ۾ آندائون ٿي، پاڻ انهن جي خوش ڪرڻ لاءِ پڇائون پئي ته تو ڇا آندو آهي؟ ڪنهن چيو ته مون هزار پيرا سورت ياسين سڳوريءَ جا آندا آهن ۽ ڪن چيو ٿي ته ڏهه ٻارنهن هزار تهليل آندي اٿئون! ڪنهن چيو ته لک درود جو آندو اٿم! هي فقير به حضور ۾ حاضر هو پاڻ نظر عنايت فرمائي پڇائون ته تو ڇا آندو آهي؟ هن ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! ڪجهه ڪونه آندو اٿم، پير سائين جن هن حقيقت کان ڏاڍا خوش ٿيا!

24- نقل: محمد ذاڪر، تندي قيصر فقير نظاماڻي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن سائي ڪڙتي ٺاهڻ جو حڪم فرمايو ۽ استراچو ڏنائون! مون عرض ڪيو ته حضرت! جيڪڏهن حڪم ٿئي پنهنجي پسند تي رنگين ڪرايان؟ پاڻ فرمايائون ته اسان کي بزرگي پسند نه آهي، پوءِ اهو اچو استرڪڙتي ۾ وڌو ويو!

25- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن آئون ۽ خليفو صاحب (ملفوظات جمع ڪندڙ) ۽ خليفو ميان سلطان، ٽيئي اجازت وٺڻ جي خيال سان، حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ اعتڪاف واري جاءِ ۾ وڃي ويٺا سون! هر هڪ پنهنجا احوال پيش ڪيا، ٿوري دير کان بعد ارشاد فرمايائون ته اسان جي هي عادت آهي، جو ذڪر پڙهڻ کان اڳي سورت (قل هو الله) جو ثواب فقيرن کان گڏ ڪري، حضرت پير قدس سره جن کي بخشيندا هئاسون! هڪ رات سورت ياسين جي پڙهڻ ۾ مشغول هئاسون، فقيرن جي جماعت ڦٽڻ جو ثواب اسان کان اڳي بخشي ذڪر ۾ مشغول ٿي ويئي، اسان ياسين سورت پڙهڻ سان گڏ به ٿي دقعا سورت قل هو الله پڙهي انتظار ڪيو سون ته هن کان اڳ فقيرن جي ڦٽڻ بخشت کان پوءِ، پنهنجا قل

بخشيدا هٿاسون هاڻي ڇا ڪريون؟ پوءِ گناهه کي اڳ ۾ ڪري، قلن جو ثواب پوري عاجزي ۽ نياز سان بخشيو سون:

جز عجز جز بيچارگي - نقده ٿيڻدارد خواجگي

(اصل سرداري عجز ۽ بيچارگي کان سواءِ ڪابه روڪڙ نه ٿي رکي!)

26- نقل: حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه جن فرمايو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ هندو چوڪري کي مسلمان ڪرڻ فرمايو، ان جو پيءُ اڃا مسلمان نه ٿيو هو! تنهن پير سائين جن کي چيو ته توهان اڄ سخت حرام کاڌو آهي؟ ان کي پير سائين ڪوبه جواب نه ڏنو! ان کان پوءِ فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! هن هندوءَ ڪهڙا نه بي ادبي جا لفظ ڳالهائيا آهن! پاڻ فرمايائون ته سچ چيو اٿس ڇو ته اڄ اسان ڪاوڙ تمام گهڻي کاڌي آهي، ان ڪري حرام کائڻ مان مراد ڪاوڙ کائڻ آهي!

27- نقل: محمد خان ولد بهادر خان نظاماڻي، خليفه ميان سلطان کان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڀيري حضرت پير سائين قدس سره جن سوار ٿيو ويا بي، ۽ ڪجهه جا ڌڙڙا جيڪي وات جي وٿن ۾ لڳل هئا، انهن مان ٿورڙا هٿن مبارڪن سان کڻي ڪڪ تي ويڙهي ڪن مان مر ڪڍيائون! مون خدمت ۾ عرض ڪيو ته حضرت! هن ڪجهه جو استعمال ڪرڻ جائز آهي يا نه؟ پاڻ فرمايائون ته ڪوبه حرج نه آهي ڇو ته بيڪار پيل آهي! پر مون هن لاءِ استعمال ڪيو آهي ته جيئن منهنجو نفس مغروريءَ جو دم نه هڻي ته آئون ڪو پرهيزگار آهيان!

28- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته گهڻو ڪري، حضرت پير سائين قدس سره جن وعظ کان پوءِ ڪرسي تان هيٺ لهي ويهندا هئا! ۽ عادت مبارڪ هيءُ هين جو هٿ مبارڪ ڳل تي رکي متفڪر ۽ حيران ٿي عاجزي سان چوندا هئا ته يا الله تون علیم ۽ بصیر آهين ۽ ماڻهو اسان جي تابعداري نٿا ڪن، ڪيترو به احڪامن پهچائڻ جي تبليغ ڪريون ٿا، پر انهن مان هڪ جي به ڪما هو حق (جيئن ان جو حق آهي) اطاعت نه ٿي ٿئي، هي پاڻ چيائون ٿي ۽ اکين مبارڪن مان پاڻي هاريائون ٿي!

29- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ تي عشا نماز کان پوءِ، اونداهي رات ۾ حوبلي کان مسجد شريف ڏانهن طالبن ۽ شائقين جي صحبت لاءِ آيا ٿي، ۽ هڪ عورت دلا پرڻ لاءِ ڪوه تي آئي هئي ۽ چرخي (نار) ڦيرائڻ جي انتظار ۾ هئي! جڏهن پير سائين جن ڪوه کان لنگهيا، تڏهن بغير سڃاڻڻ جي عورت چيو ته اي فقير! جي چرخي ڦيرائين ته آئون دلا پري وڃان؟ پير سائين جن نيڪ صفتن جا مجسما، چرخي ڦيرائڻ ۾ مشغول ٿي ويا، اها عورت ته دلا پري ويئي، پر ٻي عورت به ان کان پوءِ آئي اها به دلا پري ويئي، ايتري ۾ هڪ فقير آيو! جنهن پير سائين جن کي سڃاڻي کانئن چرخي ورتي ۽ پوءِ هو چرخي ڦيرائڻ لڳو.

30- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي، هي فقير درگاه مبارڪ تي حضور ۾ حاضر هو! شام جي نماز کان بعد ذڪر پڙهي سورت اخلاق جو معين ختمو پڙهي، حضرت غوث الثقلين رضي الله تعالى عنه کي بخشش لاءِ هٿ مبارڪ کنيا هئائون، ان وچ ۾ فقيرن جي جماعت ڏانهن نظر ڪري وڌي عاجزي سان الله تبارڪ و تعالىٰ کي عرض ڪيائون ته اي خداوندا! هنن طالبن جي جماعت جي وسيلي، مون کي بخش ڪر؟ دعا ۾ سندن عاجزي ايتري هئي، جنهن جو بيان لفظن ۾ آڻڻ مشڪل آهي.

31- نقل: هڪ دفعي پانهو (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هو ايتري ۾ قاضي خليفه عبدالرحمن حضور ۾ عرض ڪيو ته حضرت! مون کي تڙ جي حالت ۾ سهڻا واقعا نظر اچن ٿا، جيئن نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جي زيارت ڪرڻ وغيره، پوءِ هن حقيقت تي ميان قابل شاهه ۽ ٻين فقيرن جيڪي حال جا صاحب هئا! گهڻيون توجيهون ڪيون! پير سائين جن فرمايو ته اها حالت شرمساري جي آهي، ۽ هن نعمت جو حاصل ٿيڻ ۽ عجائب ڏسڻ به شرمندگي هيٺ آهي!

32- نقل: حاجي احمد تالپر، گل محمد تالپر ٺوڙي جو رهندڙ، نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس! پاڻ ڪرمن نقل بيان فرمايو ته پهرين پيري مير غلام

علي ٽالپر جو لشڪر دائود پوٽن تي حملو ڪيو ته سڄو لشڪر تڪبر کان چونڊو هو ته ڪپڙي اٿندڙن، (يعني دائود پوٽن) کي ڪهڙي طاقت آهي، جو اسان سان مقابلو ڪن؟ مگر تڪبر ۽ غرور جي ڪري شڪست کائي شرمندا ٿي واپس موٽيا هئا:

تڪبر بود مايه مدبري - تڪبر بود اصل بدگوهری

(تڪبر بدبختي جي موڙي آهي، تڪبر بچڙي بنياد جي پاڙ آهي!)

تڪبر عزازيل را خوار کرد - بزدان لعنت گرفتار کرد

(تڪبر شيطان کي خوار ڪيو، ۽ لعنت جي قيد خانہ ۾ قابو ڪرايو!)

ٻي سال جڏهن مير مذڪور جي لشڪر وري دائود پوٽن تي ڪاهه ڪئي، تڏهن ڊڄندا ڏڪندا ۽ الله تعاليٰ کان دها گهرندا ۽ فقيرن کان دعا ڪرائيندا ويا، ان ڪري ٻي سال انهن تي ڪاميابي لڌائون!

33- نقل: حافظ عمر نصريور جو رهندڙ چيو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ فقير ڪٻڙ مان پيرون چونڊي کاڌا ٿي، اتفاقاً هڪ تاري ڏانهن هٿ وڌايائين ته تاريءَ مان هڪ نانگ ڪاوڙجي پڇ لوڏيو، فقير چيو ته اي ڀاڻو! پڇ م روت، هي وٺ تنهنجو ٿيو، آئون ٻي وٺ مان وڃي کائيندس! اي عزيز! طالب کي گهرجي ته جيڪو ان سان دعوا ڪري، تنهن سان همسري نه ڪري بلڪ پنهنجي دعويٰ کي بلڪل ڇڏي ڏي، ڇو ته دعويٰ هستيءَ ۾ هوندي آهي، جنهن کي حق جي معرفت هوندي ان کان دعويٰ ڪرڻ آهي ۽ پير سائين جن هي سنڌي بيت پڙهندا هئا:

دادو دعويٰ دور ڪرين دعويٰ دن ڪت، ڪتني سوداگر چل ڳني

اس پاسارڪي هت، پولاکس نه توليا، هرکس توليا گهت

34- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيم ته حضرت! لسي پيڻ جو شوق اصل کان آهي، رات جو به دل مان نٿو وڃي، عجب آهي جو اوهان جي حضور ۾ به نٿو بدلجي! پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته اسان کي به لسي پيڻ جو شوق آهي، ايتري قدرت جو رات جو سومهڻي نماز کان پوءِ، حويلي مان ڪتي لسي گهرائي پيئندو آهيان ۽ پيو شوق ڪتابن وٺڻ

جو هميشه دل تي بيٺل هوندو آهي.

35- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اسان کي ويسر تمام گهڻي آهي، ويسر جا سبب هڪ گهڻا خيال! پيو بيخودي! ٽيون پيري، اسان کي دل ۾ خيال نه اچن ٿي ڪونه ٿا ۽ بيخودي جنهن کي الله تعاليٰ نصيب فرمائي؟ شايد هي سبب، اثر پيزيءَ جو آهي!

اي عزيز! پاڻ ڪرمن جو هي فرمان، ٻانهي کي هيئن سمجھ ۾ اچي ٿو، ته اها ويسر حق جي شهود جي غلبي ۽ استغراق کان هئي! پر پاڻ ڪسر نفسي جي ڪري پيريءَ ڏانهن نسبت فرمائي اٿن! ڇو ته هن فقير ڪيترا پيرا ڏٺو ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو روبرو ويٺل هوندو هو، ۽ پيو پاسي ۾ ويٺل هوندو هو ته پاسي واري کان پڇندا هئا، ته فلاڻو ڪٿي آهي؟ حالانڪ اهو اڳيان روبرو ويٺل هوندو هو!

36- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ ڪارياڻي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! ۽ پاڻ وضو ڪرڻ جي خيال سان جهنگل ڏانهن (جيڪو جهنگل ڪجهه پريرو هو) روانا ٿيا، ۽ ٻانهو ڪؤنرو پريرو پويان ويو پي، موسم مينهن جي هئي؟ سو ان جهنگل ۾ مينهن اچي ويو، ٻانهي پنهنجي چادر پير سائين جن کي ڍڪائي ۽ پاڻ رحم فرمائي ٻانهي کي چادر جي هيٺان پاڻ سان گڏ لڪايو، جلدي جلدي اوطاق تي آيا، اتي به مينهن کان بچڻ جي جاءِ نه هئي! هڪ گوڏ کان سواءِ فقيرن جا ٻيا سڀ ڪپڙا گڏ ڪري ان جي مٿان ٿل، جيڪو خاص مينهن کان بچڻ واسطي تيار ڪيو ويو هو! اهو پنهنجي مٿان وجهي ڪٽ تي چڙهي ويٺا ۽ فقيرن جا ڪپڙا به ان ۾ محفوظ فرمايائون! جڏهن مينهن بس ڪئي، تڏهن ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! زمين سڄي گپ ٿي ويئي آهي! نماز ڪيئن ادا ٿيندي؟ فرمايائون ته حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي زماني ۾ هڪ دفعو تمام گهڻو مينهن پيو هو، جو زمين سڄي گپ ٿي ويئي! جنهن ڪري حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته اڄ پنهنجي خدا کي گپ ۾ سجدو ڪنداسون! پوءِ پاڻ فرمايائون ته اڄ حضور صلي الله عليه وسلم جن جي

تابعداري ۾ پنهنجي خداوند کي گپ ۾ سجدو ڪنداسون! ان کان پوءِ سڄي جماعت کي گپ ۾ نماز ادا ڪرايائون، جو سجدي ڪرڻ وقت مڙني کي منهن وات ڏاڙهي تي گپ جا نشان ٿي پيا هئا!

37- نقل: حضرت پير سائين بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه ڪنهن معتبر فقير کان نقل فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد شريف کان حويلي مبارڪ ڏانهن ويا پئي! مسجد جي ٻاهران چئن جون ڪلون گڏ ٿيل ڏٺائون! پاڻ ڪسر نفسي جي ڪري ڪجهه پنهنجي هٿ سان ڪڍي کائڻ فرمايائون ۽ ارشاد ڪيائون ته ماڻهو بک ۾ هٿن کي به کائيندا آهن پر ڏو ۾ ڇڏي ڏين ٿا.

38- نقل: يعقوب فقير ڏيئو خليفه ميان غازي خان ٽالپر کان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ڪوهستان جي سفر تي چڙهيا هئا، ۽ ان سفر ۾ حرم پاڪ به ساڻن گڏ هئا! هڪ جاءِ تي جڏهن جماعت پنهنجين جاين تي آرام سان ويهي رهي، ان وقت پاڻ بذات خود جماعت کان لڪي جهنگل مان ٻارڻ جي ڪاٺين جي پري ڪڍي آيا! ڪنهن به فقير کي ان لاءِ فرمان نه ڪيائون.

39- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ڪنهن نونئي سيد جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! جنهن ڪڏهن به دعوت ڪونه ڪئي هئي، سيد صاحب پير سائين جن جي خادم فقير الهداد فقير کان، پاڻ ڪریم جي طبيعت موافق طعام جي مخفي طرح پڇا ڪئي؟ پير سائين جن پري کان سمجهي، ڏاڍيان فرمايائون ته اي سيد سڳورا مان وڏو مشائخ نه آهيان، فقير ماڻهو آهيان! جيڪي ملي ٿو، اهو کائينداسون! ۽ آئون پنهنجي گهر ۾ ماني ۽ منگ پچرائي کائيندو آهيان! هن وقت به جيڪي الله تعاليٰ آسان ڪيو هجي اهو بهتر آهي!

40- نقل: هڪ معتبر راوي کان نقل آهي ته هڪ دفعي قدرت الاهي سان ٻه ٽي سال لاڳيتا مينهن نه پيو! جنهن ڪري خلق تنگ اچي ويئي هئي! هڪ ڏينهن هڪ عورت حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيو ته حضرت! اڳين بزرگن ماڻهن کي ڪرامتون ڏيکاريون ٿي، ۽ حصرت جن اڳين پوين جا وسيلا آهن! ڇا ٿيندو جيڪڏهن ڪرامت سان مينهن جو پاڻي جاري فرمايو ۽ ماڻهو ۽ حيوان سڀ خوشحال ٿين؟ جواب ۾ فرمايائون ته اي ماءُ!

اهو لاڏ يعني ناز اسان ڪڏهن نه ڪيو آهي! پر توهان الله تعاليٰ جي دربار ۾ گريو ۽ زاري ڪريو! اسان به زاري ۽ گريو ڪريون ٿا، شايد ارحم الراحمين کي رحم اچي ۽ مخلوقات تنگيءَ کان آزاد ٿئي؟

41- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سواري جي وقت ڪمر پتو ٻڌايو ۽ جيڪا چادر آرام وقت هيٺان وڇائيندا هئا! اها به ڪمر پتي مٿان ٻڌايائون ٿي! ان وقت مون عرض ڪيو ته حضرت! ٻانهي کي ڏيو ته ڪٿي هلاڻ؟ پاڻ فرمايائون ته اسان کي به هٿ آهن پاڻ ٿا ڪئون!

42- نقل: حسن علي فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر ٿيس ته ان وقت جوش ۽ بينخبريءَ ۾ ٻانهي جا پير، پاڻ ڪرمن جي چادر مبارڪ تي اچي ويا ۽ پيرن جي مٿيءَ جا نشان ان تي بيهي رهيا، انهن کي ڏسي مٿي چنڊڻ لاءِ جان هٿ وڌايم، ته پاڻ منهنجن ٻنهي هٿن کي پنهنجي هٿن مبارڪن سان قابو ڪري، فرمايائون ته اسان توکان وڌيڪ سٺي نموني سان چنڊينداسون! به تي دفعا عرض ڪيم، پر هرگز چنڊڻ نه ڏنائون! پوءِ پنهنجن هٿن مبارڪن سان چادر کي ويڙهي بغل ۾ ڪيائون ۽ فرمايائون ته طالبن جي پيرن جي مٿي اسان کي ڏاڍي پسند آهي!

اي عزيز! هتي حاجي شريف زندني رحمة الله عليه جو نقل ڏاڍو موافق آهي جو حاجي صاحب چشتي سلسلي ۾ وڏن مشائخن مان آهي! ۽ هڪ واسطي سان حضرت خواجه معين الدين حسن سنجري چشتي اجميري قدس سره سان لڳي ٿو! انهيءَ کان جڏهن خدا جا طالب موڪلائيندا هئا، تڏهن انهن جي پيرن جي خاڪ کڻي منهن مبارڪ تي مليندو هو، ۽ الله تعاليٰ کان دعا گهرندو هو ته يا خدا! هنن طالبن جي قدمن مبارڪن جي خاڪ جي طفيلي حاجي کي هن جماعت مان ڪر؟

43- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن، مائي ڪپوري جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! اتي گهڻن فقيرن پير سائين جن سان گڏجي طعام کاڌو پئي، ۽ ٻين فقيرن سندن اڳيان بيهي پي کاڌو! ۽ ٻوڙ جا چنڊا سندن ڪلهن مبارڪن ۽ ڪپڙن پاڪن تي ڪريا ٿي! مگر پير سائين جن ناراض ٿيڻ بجاءِ خوشيءَ مان مرڪي رهيا هئا!

فصل ستون

ورد ۽ وظائف!

1- نقل: سيد مرتضيٰ علي شاه پاندره جو رهندڙ (اها ديھه ڪڇ ۾ آهي) نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو، جيڪڏهن ڪو ماڻهو سفر جو ارادو ڪري ۽ پاڻ سان سَمَرُ نه هجيست ته سوار ٿيڻ وقت هڪ پير رکيب ۾ وجهي: سورة قل يا ايها الكافرون، سورة اذا جاء نصر الله، سورة قل هو الله احد، قل اعوذ برب الفلق، قل اعوذ برب الناس ۽ سورة فاتحه، هر هڪ سورة جي اول ۽ آخر ۾ هڪ هڪ ڀيرو بسم الله پڙهي ۽ پوءِ بي رکيب ۾ پير وجهي ته الله تعاليٰ ان کي محتاجي کان انهيءَ سفر ۾ امن ڏيندو!

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ شخص فاروقي قوم جو غريبي ۽ گهڻي عيال کان پریشان هو، انهيءَ خواب ۾ ڏٺو ته هاتف چئي رهيو آهي ته قادري، باغيچي جي صاحب، وٽ وڃ اتان تنهنجي مشڪل آسان ٿيندي! جڏهن سجاڳ ٿيو، تڏهن پریشاني وري ان کان به وڌيڪ پيدا ٿيس، آخر جو بنده يا بنده (جنهن ڳوليو ان لڌو) ۽ ”من طلب شيئا وجد وجد (جنهن شيء کي ڪوشش سان ڳوليو انهيءَ پاتو) پوءِ ڪنهن ماڻهوان کي چيو ته سائيني سيدن واري ۾، هڪ ڪامل ولي يعني حضرت ميان صاحب قدس سره قادري ۽ باغيچي جو صاحب آهي، انهيءَ خبر پڌڻ شرط اهڙو خوش ٿيو، چٽڪ عيد جو ڏينهن اچي ويو هجيس! سو جلدي جلدي حضور ۾ حاضر ٿي، عرض ڪيائين ته حضرت! ٻانهو تمام گهڻو مفلس ۽ عيالدار آهي؟ ۽ گهڻي بڪ جي ڪري رات ڏينهن پریشان آهي، تنهن ڪري اهڙي عنايت ٿئي جو انهيءَ وبال کان چوٽڪارو لهي آسودو ٿيان؟ حضرت ميان صاحب قدس سره جن جواب ۾ فرمايو ته اسان ڪجهه به نٿا ڄاڻون! پر منهنجي مرشد مربي حضرت شاه عبدالقادر حسني قدس سره عنايت فرمائي قدم مبارڪ ٻن ڪلهن جي وچ تي (جيڪو ابن ڏاڏن کان هر هڪ اولاد تي رکيو ويندو هو، اهو) رکي ان وقت قادري خزاني مان سورة ياسين

جو اذن فرمايائون! مون ان جي زڪوات ڪونه ڪڍي آهي، پر توکي ياسين جي زڪوات جو اذن ڏيان ٿو! پوءِ اهو شخص فقط اجازت ملڻ شرط، مسڪيني جي وبال کان چوٽڪارو لهي جلد ئي شاهوڪارن مان ٿي پيو.

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جن ڏينهن ۾ حضرت امام سڳورا حضرت امام حسن ۽ حضرت امام حسين رضي الله عنهما جاوا، تڏهن حضرت بي بي خاتون جنت رضي الله عنها کي! حضرات امان سڳورن ۽ حضرت علي رضي الله تعالى عنهم شير خدا جن جي خدمت ڪرڻ ۽ طعام وغيره پچائڻ ڪري، وجود مبارڪ تي سسٽي ٿيندي هئي! ۽ جيئن ته حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي عادت مبارڪ هيءَ هئي، جو پنجاهه ماڻهن جو قوت هر روز مسڪينن ۽ غريبن کي ڏيندا هئا! ۽ حضرت خاتون جنت رضي الله تعالى عنها، حضرت ام المؤمنين عائشه صديقہ رضي الله عنها جي طرف پيغام موڪليو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن کي اطلاع عرض ڪجو ته هڪ ماڻهوءَ جيترو طعام عنايت فرمائڻ ته حضرت حسين رضي الله تعالى عنه کي ڪارائجي ۽ آئون الله تعالى جي عبادت ۾ مشغول ٿيان؟ تقسيم جي وقت حضرت ام المؤمنين اهو عرض حضور صلي الله عليه وسلم جن کي پيش ڪيو! پاڻ طعام تقسيم ڪرڻ ۾ مشغول هئا، ان وقت ڪوبه جواب نه فرمايائون پر طعام تقسيم ڪرڻ کان پوءِ بي بي خيرالنساء جي گهر ۾ تشریف فرما ٿيا! حضرت بي بي صاحبہ ۽ حضرت علي ڪرم الله وجهه ٻئي هڪ ئي ڪٽ تي ويٺا هئا، انهن اٿڻ جو خيال ڪيو پر حضور صلي الله عليه وسلم جن اٿڻ کان منع فرمايائون ۽ پاڻ اچي ٻنهي جي وچ ۾ ويهي رهيا ۽ حضرت بي بي صاحبہ کي فرمايائون ته اي پياري! هي وظيفو هميشه سمهڻ جي وقت پڙهي سمهندي ڪر عبادت ۾ ڪڏهن به سسٽي نه ٿيندي ۽ طعام به گهڻو ٿيندو! وظيفو هي آهي: ٽيٽيه دفعا سبحان الله، ٽيٽيه دفعا الحمد لله ۽ ٽيٽيه دفعا الله اڪبر ۽ هڪ دفعو ڪلمه شهادت!

4- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن احمد فقير نظاماڻي کي نصيحت وعظ ڪندي فرمايائون ته جيڪو ڏھ پيرا ڪلمو توحيد جو، فجر ۽ شام جي فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ ورد ڪندو ان کي الله تعاليٰ قبر جي تنگيءَ کان امن ۾ رکندو!

5- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جيڪڏهن ڪوبه وظيفو پاڻ تي مقرر ڪجي ته ان کي هميشه لازم سمجهي ۽ ڪڏهن به ناغو نه ڪري! جيڪڏهن سستي ڪندو ته گویا پهريان الله تعاليٰ جي ذات سان مخلص ٿي وري مخالف ٿيو آهي!

6- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ، هڪ وظيفي تي هميشگي ڪئي ۽ ڪڏهن به ان کان وظيفو پڙهڻ نه وسريو، ته پوءِ بيماري جي سختي وارن ڏينهن ۾ الله تعاليٰ ان جو ثواب ان کي عطا ڪندو! ۽ ملائڪن کي حڪم ٿيندو ته هن ٻانهي کي سخت بيماري جي ڪري وظيفو ڇڏڻو پيو نه ڪنهن نفساني غرض جي ڪري، ان ڪري کيس پورو اجر عطا ڪيو وڃي!

7- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن جي بعضي وقتن ۾ هي عادت مبارڪ هوندي هئي جو فرضي نماز ادا ڪرڻ کان پوءِ دعائون گهرائي اٿندا هئا ته ٽي پيرا ڪلمو طيب اٿڻ وقت ڏاڍيان پڙهندا هئا.

8- نقل: احمد فقير ناهيو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جمع جي ڏينهن ممبر تي بيهي وعظ ۾ حديث شريف بيان فرمايائون ته جيڪو ياسين سورت هميشه پڙهندو، پوءِ اهو جڏهن فوت ٿيندو ۽ ان کي قبر ۾ دفن ڪندا ۽ الله تعاليٰ جي حڪم سان پڇڻ لاءِ فرشتا ايندا! ان وقت سورت ياسين فوتي جي سيني تي ويهي رهندي پوءِ فرشتا ان کي چوندا ته اي سورت ياسين! هن ميت جي سيني کان پري ٿي ته اسان ان کان سوال جواب پڇون؟ پوءِ سورت ياسين چوندي ته جيستائين هن کي بهشت ۾ وٺي نه وينديس، تيستائين ان کان جدا نه ٿينديس! ڇو ته اهو مون کي هميشه پڙهندو

هو، ان جو مون تي حق آهي! پوءِ فرشتا الله تعاليٰ جي دربار ۾ سورت ياسين جو ميت جي سيني تي ويهڻ ۽ ان جي سوالن کان منع ڪرڻ ۽ جنت ۾ داخل ڪرڻ جي حقيقت پيش ڪندا! پوءِ جواب ايندو ته سورت ياسين کي چئو ته الله تعاليٰ جي حڪم سان هن ميت جي سيني تان لهي وڃ! ان کان بعد سورت ياسين فرشتن کي چوندي ته اي فرشتو! منهنجي طرفان الله تعاليٰ جي دربار ۾ عرض ڪريو ته اي خداوندا! جيڪڏهن آئون واقعي تنهنجي قرآن شريف جي سورت آهيان ته مون کي هن ميت کان جدا نه ڪر ۽ هن کي جنت نعيم ۾ پهچاءِ! ورنه مون کي قرآن ڪريم مان ٻاهر ڪڍي ڇڏ؟ فرشتا جڏهن سورت ياسين جو اهو عرض الله تعاليٰ جي دربار ۾ پهچائيندا، تڏهن الله تعاليٰ جي رحمت جو درياهه جوش ۾ اچي ويندو ۽ فرشتن کي حڪم ٿيندو ته سورت ياسين جي رضامندي لاءِ پهريان ميت جي قبر هر طرف هڪ هڪ ميل ڪشادي ڪريو، ۽ بهشتي شمعن، جنتي بسترن ۽ نوراني فرشن سان سينگارو ۽ ستر حورون به ان سان گڏ رکيو، ۽ ان جي قبر ۾ بهشت جي طرفان دريچو کولي ڇڏيو ته بهشتي بهارين ۾ محفوظ ۽ محفوظ ٿئي!

9- نقل: سيد مرتضيٰ علي شاهه نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ٻانهي کي فرمايو ته جيڪڏهن ڪو وات ويندڙ پلجي وڃي ته ان وقت ست دفعا بانگ ڏي! ته بانگ جي صدقي الله تعاليٰ ان کي وات ڏيکاريندو! ڇو ته وات کان پلجن، شيطان جي اثر کان آهي ۽ بانگن پڌڻ شرط شيطان تنهن ڏيئي پڇي ويندو! پوءِ هڪ ڏينهن ٻانهو درگاه مبارڪ جي زيارت لاءِ آيو پي ته پٽ شاهه عبداللطيف (رحمة الله عليه) جي ڀرسان مون کان وات گم ٿي (پلجي) ويئي، پوءِ پير سائين جن جي فرمان موجب بانگون ڏنم! اڃا ڏهه ويهه قدم مس هليس ته وات هٿ اچي ويئي! ۽ منزل ڏانهن راهي ٿيس!

10- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن کي لاڙ جي سفر ۾ صاحبزادن جي بيماري ڪري گهڻا ڏينهن لڳي ويا هئا، ته پاڻ اتي هن آية شريف پڙهڻ جو حڪم فرمايائون

بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ! فجر نماز ۽ شام جي نماز کان پوءِ پنج پنج ڀيرا پڙهندا رهو؟ فرمايائون بابا! توهان جي ناساز طبيعت ڪري خلق ۾ خوبي نه ٿيندي ۽ هن آيت شريف پڙهڻ جي ڪري ڪنهن کي به تڪليف نه پهچندي.

11- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايائون ته جيڪڏهن ڪنهن کان مقررورد وسري وڃي ته اهو: سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ! کي هڪ سؤ دفعا ورد ڪري ته قضا ورد ادا ٿيندو ۽ ان کي اوترو ثواب ملندو!

12- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته ڪنهن مريد حضرت ميان صاحب قدس سره جن کي عرض ڪيو ته ٿيڻيهو هڪ هٿ تي پڙهجي يا ٻنهي تي؟ حضرت ميان صاحب جن جواب ۾ فرمايو ته ساڄي هٿ تي پڙهڻ گهرجي! ان فقير وري هڪ ملان کان اهو مسئلو پڇو؟ ان ملان چيو ته ٻنهي هٿن تي هميشه پڙهجي! ان کان پوءِ وري ان فقير حضرت ميان صاحب جن کي اچي عرض ڪيو ته حضرت! هڪ ملان هيئن چوي ٿو؟ حضرت ميان صاحب قدس سره فرمايو ته ڇا توکي اسان اهو ٻڌايو نه هو! تو اڃا به مسئلي کي خارستان ۾ وجهي ڇڏيو! تون ملا جي ڳالهه کي ڪن نه ڏي سڄي هٿ تي وظيفو پڙهندو ڪر!

13- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کان سوال ڪيم ته حضرت! جيڪو به وظيفو، حضرت مرشد ڪريم جو هجي ان کي بغير اجازت جي پڙهي سگهجي ٿو يا نه؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته نبوي وظيفي ۽ مرشد جي وظيفي ۾: ڪما هو حقه! تحقيق ڪرڻ گهرجي؟ جيڪڏهن يقين نه ٿئي ته به اجازت ته آهي پر غير مسنون وظيفو نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جو يا حضرت مرشد ڪريم جو بغير اجازت پڙهڻ نه گهرجي!

سندن پنج وقتي وظيفا!

(حضرت پير سائين قدس سره جن جا اهي وظيفا جيڪي تهجد نماز کانپوءِ ۽ هر فرض نماز کان پوءِ پڙهندا هئا!)

وضو ڪرڻ کان پوءِ مصليٰ تي ويهي ڏهه ڀيرا: **اَللهُ اَكْبَرُ**، ڏهه دفعا **اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ**، ڏهه دفعا **سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ**، ڏهه دفعا **سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ**، ڏهه دفعا **اَسْتَغْفِرُ اللهَ**، ڏهه دفعا **لَا اِلهَ اِلَّا اللهُ**، ڏهه دفعا **اَللّهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ ضَيِّقِ الدُّنْيَا يَوْمَ الْقِيَمَةِ**، پڙهندا هئا! ان کان پوءِ اٺي ڇهه نفل تهجد جا پڙهندا هئا، پوءِ ويهي ٻارهن دفعا آيت شريف: **اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ (آخر تائين)**، ڏهه دفعا آيت شريف: **اِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ (آخر تائين)** ۽ سو دفعا: **اَللّهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَتُبْ عَلَيَّ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ**، سو دفعا **اَللّهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ تَحِبُّ الْعَفْوَ فَاَعْفُ عَنِّيْ!** چالھ دفعا: **لَا اِلهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ!** پنج دفعا سيد الاستغفار ۽ هڪ دفعو وڏو استغفار پڙهندا هئا!

فجر جي وقت: سنت ادا ڪرڻ کان پوءِ ۽ فرض کان اڳ: ايڪيتاليھ دفعا سورت فاتحه، فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ پير ڦيرائڻ کان اڳ، ٽي دفعا الله اڪبر، ٽي دفعا استغفر الله، هڪ دفعو **اَللّهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَالِيْكَ يَعُوْذُ السَّلَامُ تَبَارَكَتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ**، ڏهه دفعا **لَا اِلهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ!** پوءِ پير ڦيرائي هڪ دفعو آيت الڪرسي، ٽيٽيھ دفعا **سُبْحَانَ اللهِ**، ٽيٽيھ دفعا الحمد لله، ٽيٽيھ دفعا الله اڪبر ۽ هڪ دفعو **لَا اِلهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ!** پڙهندا هئا! ان کان پوءِ سناوبھ دفعا **اَللّهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلِلْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمٰتِ**، ويھ دفعا سورت الحمد لله رب العالمين، ويھ دفعا **رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَتُبْ عَلَيَّ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُوْرُ**، ايڪوبھ دفعا **يَسْمِ اللهُ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ**، ويھ دفعا **اَللّهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ** پڙهندا هئا. ان کان پوءِ ٽي دفعا **يَسْمِ اللهُ الَّذِي لَا يَضُرُّهُ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ**، ٽي دفعا **اَعُوْذُ بِكَلِمٰتِ اللهِ التَّامٰتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ**، ٽي دفعا **سَلَامٌ عَلٰى نُوْجِ فِي الْعَالَمِيْنَ**، ٽي دفعا **اَعُوْذُ بِكَلِمٰتِ اللهِ**

التَّامَاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَمِنْ شَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمْزَاتِ الشَّيَاطِينِ أَعُوذُ بِكَ أَنْ يَحْضُرُونِ يَظْهِنُوا هُنَا، پوءِ سورت قل يا ايها الكافرون، اذا جاء نصر الله، قل هو الله احد، قل اعوذ برب الفلق، قل اعوذ برب الناس، بسم الله سان هڪ هڪ دفعو پڙهندا هئا.

اشراق جي وقت: ۽ نفل اشراق جا ۽ ۽ نفل ضحي جا پڙهندا هئا، ان کان پوءِ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ پڙهندا هئا، پوءِ ۽ رڪعتون استخاره جي نفل جون پڙهندا هئا! ۽ سلام کان پوءِ استخاره جي دعا پڙهندا هئا.

بيپهري جي وقت: بيپهري نماز جي فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ، تي دفعا الله اڪبر، تي دفعا استغفر الله، هڪ دفعو اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَاِلَيْكَ يَعُوذُ السَّلَامُ تَبَارَكَتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ! هڪ دفعو آيت الكرسي پڙهندا هئا، ان کان بعد سنتون ادا ڪري ٿيٿيه دفعا سبحان الله، ٿيٿيه دفعا الحمد لله، ٿيٿيه دفعا الله اڪبر ۽ هڪ دفعو لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلِي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، ويه دفعا سورت فاتحه، ويه دفعا رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ، ايڪويه دفعا بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۽ ويه دفعا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَي سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَي آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ!

تيپهري جي وقت: تيپهري نماز جي فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ، تي دفعا الله اڪبر، تي دفعا استغفر الله، هڪ دفعو اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَاِلَيْكَ يَعُوذُ السَّلَامُ تَبَارَكَتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ!

شام جي وقت: مغرب نماز جي فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ، تي دفعا الله اڪبر، تي دفعا استغفر الله، ۽ هڪ دفعو اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَاِلَيْكَ يَعُوذُ السَّلَامُ تَبَارَكَتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ پڙهي، ڏه دفعا ڪلمو توحيد پڙهندا هئا، ان کان پوءِ هڪ دفعو آيت الكرسي، ٿيٿيه دفعا سبحان الله، ٿيٿيه دفعا الحمد لله، ٿيٿيه دفعا الله اڪبر ۽ هڪ دفعو لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلِي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ پڙهندا هئا ان کان پوءِ ستاويه دفعا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ، ڏه دفعا سورت فاتحه، ويه دفعا رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ، ويه دفعا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَي سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَي آلِ

سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَبَارَكَ وَسَلِّمْ! پڙهندا هئا، ان کان پوءِ استخاره جو نفل پڙهي استخاره جي دعا پڙهندا هئا، ان کان پوءِ تي دفعا بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، تي دفعا اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، تي دفعا سَلَامٌ عَلَيَّ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ، تي دفعا اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ پڙهندا هئا! ۽ پوءِ سورت قل يا ايها الكافرون، سورت اذا جاء نصر الله، سورت قل هو الله احد، سورت قل اعوذ برب الفلق، سورت قل اعوذ برب الناس بسم الله سان، هڪ هڪ دفعو پڙهندا هئا!

سومهي جي وقت: سومهي نماز جي وقت سنت ادا ڪرڻ کان پوءِ ۽ فرض کان اڳي، سو دفعا سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ! سو دفعا سُبْحَانَ اللّٰهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ، چاليهه دفعا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ پڙهندا هئا. فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ تي دفعا الله اڪبر، تي دفعا استغفر الله ۽ هڪ دفعو اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَإِلَيْكَ يَعُودُ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ پڙهي، تيئيهه دفعا سبحان الله، تيئيهه دفعا الحمد لله، تيئيهه دفعا الله اڪبر ۽ هڪ دفعو لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، ويهه دفعا سورت فاتحه، ويهه دفعا رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُوفُ الْغَفُورُ، ايكوبهه دفعا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ويهه دفعا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَيَّ آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَبَارَكَ وَسَلِّمْ! صلوٰة پڙهندا هئا سمنه وقت وضو تازو ڪري، هڪ دفعو سورت ياسين، تيئيهه دفعا سبحان الله، تيئيهه دفعا الحمد لله، چوتيهه دفعا الله اڪبر، تي دفعا سورت اخلاص، هڪ دفعو معوذتين (يعني قل اعوذ برب الفلق ۽ قل اعوذ برب الناس) پڙهي پنهنجي بدن تي شوڪاري سڄي پاسي، قبلي ڏانهن منهن ڪري سمهي پوندا هئا! پڻ هي دعا: بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذَنْبِي اَسْتَغْفِرُ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ پڙهندا هئا! ۽ ننڊ کان سجاڳ ٿي، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانِي بَعْدَ مَا أَمَاتَنِي وَآلِئِهِ النُّشُورُ، پڙهندا هئا.

باب چوڏهون

هن باب ۾ چار فصل آهن

فصل پهريون: عالمن ۾ فرق

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ ماڻهو پنهنجي نڪاح ۾ ڪنهن عورت کي آندو، پر ان عورت ڏانهن همبستري جو ڪڏهن به خيال نه ڪيائين، جنهن ڪري زال سمجهيو ته مڙس ڪڏڙو آهي ۽ انهيءَ ڪم جو ماءُ کي ٻڌائڻ کانسواءِ ڪوبه علاج نه ڄاڻائين! پوءِ هڪ ڏينهن ڪنهن بهاني سان پنهنجي مڙس کي ماءُ پيءُ ڏانهن وٺي هلي، اتفاقاً وات تي نر شينهن کي ڏٺائون، مرد پنهنجي مرداني همت سان شينهن کي ماري ان جو پچ ۽ ڪن ڪٽي پاڻ وٽ رکيائين، ۽ زال کي چيائين ته شينهن مارڻ جي ڳالهه ڪنهن سان به نه ڪجان؟ ورنه توکي به ائين قتل ڪندس! زال جڏهن ماءُ پيءُ جي گهر پهتي، تڏهن انهيءَ پنهنجي مڙس متعلق ان جي ڪڏڙي هجڻ جو گمان ماءُ پيءُ کي ٻڌايو، اهو ٻڌي ان جي پيءُ پنهنجي نانيءَ (نياڻي) کي هڪ خونخوار نانگ جي مقابلي ڏانهن موڪليو، جيڪو هر روز شهر مان هڪ ماڻهو کائي ويندو هو، زال جي پيءُ جي نيت هئي ته جيڪڏهن هن کي نانگ کائي وڃي ته چوڪري ماسات کي پرڻائي ڏيان ۽ انهيءَ راز کان چوڪريءَ کي به هن آگاهه ڪري ڇڏيو هئائين، اوچتو قضا الهي سان ماسات جيڪو چوڪريءَ جو مڙس ٿيڻ وارو هو، تنهن ان رات هڪ ڪوئي کي ڌڪ هڻي ماريو هو، جنهن ڪري نچندو، چوي پيو ته مون ڪوئو ماريو آهي زال ان جي تنگ ظرفي کي ڏسي دل ۾ خيال ڪيو ته:

از موش کش شیر کش اگر چه مخنث است تاهم بهتر است

(يعني ڪوئي ماريندڙ کان شينهن ماريندڙ ڀلو آهي توڙي ڪٽي اهو ڪڏڙو آهي!) پوءِ ساڳي مڙس وٽ وڃي ڏٺائين ته نانگ کي ماري ڇڏيو اٿس! ان ڪري تمام گهڻي محبت کان پنهنجا ڪپڙا لاهي اگهاڙي ٿي، ساڻس گڏ سمهي رهي پوءِ مرد ڪمال مردانگي ۽ طاقت سان ساڻس همبستر ٿيو، زال تمام گهڻو خوش ٿي ۽ نامرادي واري گذري ويل عمر تي گهڻو افسوس ڪيائين ۽ پاڻ کي

چيائين ته هيتري مدت همبستري ۾ مڙس کي حجاب ان ڪري هو، جو بدن کان ڪپڙا نٿي لائڻ، مون ۽ مڙس جي وچ ۾ ڪپڙا حجاب هئا ورنه منهنجو مڙس تمام طاقت وارو آهي. پير سائين جن هتي هڪ نڪتو بيان فرمايو ته ڪامل پير به ان شينهن ماريندڙ مڙس وانگر آهي، جنهن جي طاقت حد کان ٻاهر آهي ۽ ڪوئو ماريندڙ مان مراد ظاهري عالم ۽ ظاهري عابد زاهد آهن! جيڪي دنيا جي ٿوري مطلب تي خوش ٿين ٿا، ۽ زال مان مراد طالب ۽ ڪپڙا موهورم هستي آهي، ۽ بدن روح مطلق آهي! پوءِ طالب اهي هستي وارا ڪپڙا جيستائين جدا نه ڪندو تيستائين پير جي حقيقي طاقت کان خبردار نه ٿيندو، جڏهن ان هستي جي لباس کان اگهاڙو ۽ بي حجاب ٿيندو، تڏهن پنهنجي پير جي طاقت ڏسندو ۽ اصلي مقصد کي پهچندو ۽ پڻ ظاهري عالم جي ڳالهين تي نه ٺڳبو!

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سلطان العارفين بايزيد بسطامي رحمة الله عليه ڪڏهن ڪڏهن هڪ شهر ۾ ويندو هو ۽ شهر جا ماڻهو شيخ سان محبت ڪندا هئا، ان شهر جي عالم بادشاهه کي ٻڌايو ته هڪ فقير ڪڏهن ڪڏهن شهر ۾ اچي ماڻهن کي گمراهه ڪندو آهي، جيڪڏهن اجازت ڏيو ته چوڪرن کي چئون جو هن کي پتر هڻي شهر مان ٻاهر ڪڍي ڇڏن ته جيئن ٻي دفعي شهر ۾ نه اچي ۽ ماڻهو سندس گمراهي کان بچي سگهن! بادشاهه اجازت ڏني ته جيڪي وڻيو سو ڪريو، توهان کي اختيار آهي، ظاهري عالم شهر جو وڏن ننڍن چوڪرن کي گڏ ڪري شيخ کي پتر هڻي مٿو زخمي ڪري وڌائون ۽ ان کي شهر مان ٻاهر ڪڍي ڇڏيائون، پوءِ شيخ پڇي وڃي جهنگل ۾ پهتو! هوڏانهن ان جهنگل ۾ ابدالن مان چار ماڻهو شيخ کي ڳولي رهيا هئا ۽ انهن ڏٺو ته هڪ وڏو نانگ به شيخ صاحب کي ڳولي رهيو هو، ابدالن نانگ کان پڇيو ته ڪنهن جي ڳولا ۾ آهين؟ نانگ چيو ته جنهن کي توهان ڳوليو ٿا مان به ان کي ڳوليان ٿو، انهن چيو ته عارفن سان توکي ڪهڙي مناسبت ۽ معرفت؟ نانگ جواب ڏنو ته مان توهان کان وڌيڪ انهن کي سڃاڻان ٿو! ۽ توهان جو سڃاڻڻ به اهو آهي نه؟ جواب ان شيخ کي پتر هڻي زخمي ڪري، شهر مان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو اٿو!

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته درياهه جي

هن طرف وارن ڪن عالم سڳورن وٽ حضرت ميان صاحب قدس سره جن ايندا ويندا هئا ۽ اهي سڳورا به حضرت ميان صاحب جن جي خدمت گهڻي ڪندا هئا! تن، سندن زبان مبارڪ کان ٻڌو هئائون ته اسان جي اولاد مان هڪ مهدي پيدا ٿيندو، پوءِ انهن عرض ڪيو ته حضرت اسان کي به پنهنجي اولاد جي مهدي جي حوالي ڪريو؟ حضرت ميان صاحب جن کين فرمايو ته اهو مهدي زمان توھان کي چڱي طرح سڃاڻيندو! پوءِ پير سائين جن انهيءَ حقيقت کي تفصيل سان بيان ڪيو ۽ فرمايائون ته پوءِ اسان انهن بزرگن جي ظاهري دلجوئي، انهن جي مرضي موجب گهڻي ٿي ڪئي سون، پر ڏٺوسين ته اهي خشڪ ملان آهن ۽ حق جي طلب نٿا رکن!

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جيڪي علم جا حرف پڙهيا هئا سون، اهي راه طلب ۾ مانع ٿيندا هئا! جيئن هڪ بزرگ فرمايو آهي:

حرف کو کاغذ را سیاه کند - کي دل تیره را چو ماه کند

(جيڪي حرف کاغذن کي ڪارو ڪري ڇڏيندا آهن،

اهي وري ڪاري دل کي چنڊ جهڙو ڪيئن ڪندا؟)

پر حضرت ڪامل مرشد جي پنهنجي چاڪوءَ جهڙي توجهه سان دل جي پتي تان هڪ ئي پيري اهي مٽي ڇڏيائون!

اي عزيز! هتي ناصر الدين حضرت خواجہ عبیدالله احرار رحمۃ الله عليه جي عبادت به شاهد آهي جو انهيءَ جي ملفوظات ۾ لکيل آهي ته ظاهر وارن جي صحبت محبت الاهي کان روڪيندڙ آهي ڇو ته انهن جي مٿان ظاهري علم جا احڪام غالب آهن، ان ڪري انهن مٿان حال غلبو نه ڪندو آهي! ۽ پاڻ هي به فرمايو اٿن ته ظاهري عالم عابد زاهد، پوءِ به غنيمت آهن ۽ اسان انهن جا معتقد آهيون، پر اهي اسان جي طريقت سان مناسبت نٿا رکن! جيئن هڪ بزرگ فرمايو آهي:

علم رسمي سربسر قيل است قال ، نه ازوكيفيتے حاصل، نه حال
(يعني ظاهري علم سراسر ڳالهيون آهي، نه ان مان ڪيفيت، نه ئي حال حاصل ٿئي ٿو)

علم نبود غير علم عاشقي - مابقي تلبیس ابلیس شقي

(علم ته فقط عشق ۽ محبت وارو علم آهي، باقي سڀ ڪجهه ابليس بدبخت جو فريب آهي!)

اهڙي طرح سيد محمد پٽ سيد جعفر المڪي رحمة الله عليه، جو اهو شيخ نصيرالدين محمود چراغ دهلوي چشتي قدس سره جي وڏن خليفن مان هو انهيءَ شيخ نظام الدين بدايوني قدس سره (جنهن جو لقب سلطان المشائخ آهي) کان سندس قول پنهنجي ڪتاب بحر المعاني ۾ آندو اٿس ته: ظاهر وارن کي الله تعاليٰ سان اهڙي مناسبت آهي، جيئن ڪتي جي مسجد شريف سان! ۽ مولانا شرف الدين منيري رحمت الله عليه پنهنجي مڪتوبات ۾ آندو آهي ته: طالب کي گهرجي ته ظاهر وارن کان ائين پڇي جيئن هو شيطان لعين کان پڇي ٿو! اخبار الاخبار ۾ شيخ عبدالحق محدث دهلوي قدس سره آندو آهي ته شيخ نجيب الدين رحمة الله عليه جيڪو شيخ شهاب الدين سهروردي قدس سره جو چاچو ۽ حضرت غوث الثقلين رضي الله عنه جو مريد ۽ خليفو هو! انهيءَ هڪ ڏينهن پنهنجي ڀائي شيخ شهاب الدين کي حضرت غوث الثقلين جي دربار ۾ آڻي عرض ڪيو ته حضرت! منهنجي هن ڀائي ظاهري علم تمام گهڻو پڙهيو آهي ۽ ان تي محڪم عامل آهي، هن کي دعا فرمايو ته باطني علم کان حصو وٺي هدايت وارو ٿئي؟ حضرت غوث الثقلين ان کي پنهنجي اڳيان ويهاري هٿ مبارڪ سيني تي رکي پڇيائون ته ڪهڙا ڪتاب پڙهيا اٿئي؟ هو نالي وار چونڊو ويو ٿي ته اهي هن کان وسرندا ويس بي! سڀني پڙهيل ڪتابن جا نالا بيان ڪري ويو ته سڀني ان جي دل جي پٽي تان بلڪل مٽجي ويا! ان کان پوءِ حضرت غوث الثقلين رضي الله تعاليٰ عنه علم ظاهريءَ بجاءِ علم لدني کيس بخشيو! ڇو ته علم ظاهري علم باطني کانسواءِ پڙهڻ سنڍ عورت وانگر آهي جنهن کي بلڪل ٻار پيدا نه ٿيندو ۽ ٿيڻو ئي نه آهي!

5- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مثنوي شريف مان نقل بيان فرمايو ته هڪ شخص جي گهر ۾ چور ڪاٺ هڻي مال چورائي ڪڍي ٿي ويو! پوءِ گهر جو مالڪ چور جي پويان لڳي وڃي کيس ويجهو ٿيو ۽ وٺڻ وارو هو ته ايتري ۾ ڪنهن ٻي شخص ان کي پويان سڏ ڪيو ته هيڏي اچ تنهنجو مقصد ڏٺو اٿم؟ جڏهن چور کي ڇڏي ان وٽ پهتو، تڏهن هن چيو ته

تنهنجي چور جو پير ڏٺو اٿم! پوءِ افسوس ڪري چيائين ته مان چور کي گرفتار ڪرڻ تي هيس، تو مون کي فقط پير ڏيکارڻ لاءِ سڏ ڪيو آهي! ان کان بعد پاڻ فرمايائون ته ظاهر وارا به ائين آهن جو فقط پير جي نشان تي بيٺا آهن ۽ انهن طالبن کي جيڪي حقيقي مقصود جي طلب رکن ٿا ڏوڪو ڏيو مقصد کان پري رکن ٿا!

6- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته بغير سببن جي دنيا جو ڪو ڪم نه ٿيندو آهي مثلاً هاري هر ڦار ۽ ڏانڊن وغيره سببن کان سواءِ پوک پوکي نه سگهندو، ۽ هڪ جرار لشڪر جنگ جي هٿيارن کان سواءِ دشمن سان هرگز مقابلو ڪري نه سگهندو، اهڙي طرح طالب کي پرهيز گاري، ذڪر، فڪر ۽ مجاهدي جي هٿيارن کان سواءِ ڪوبه فائدو حاصل نه ٿيندو، ۽ ان جي مٿان هڪ نقل شاهد آهي ته ٻه شخص پاڻ ۾ گڏجي سفر ڪرڻ لڳا هڪ کي ڏاڙهيءَ ۾ ڪجهه وار هئا ۽ ٻيو ڏاڙهي کان بلڪل صاف هو! اتفاقاً هي ٻئي وڃي لوطين جي ديهه ۾ پهتا ۽ رات اتي رهي پيا، رات جو سمهڻ وقت بي ڏاڙهي مرد، لوطين جي خوف کان پنهنجي پٺيان ڪاٺيون ۽ پٿر ڏيئي ڇڏيا ۽ ڏاڙهي وارو شخص بيفڪر ٿي سمهي پيو! ڪجهه رات گذرڻ کان بعد لوطين مان هڪ ماڻهو اچي ڏٺو ته ٻه مسافر سٺا پيا آهن جڏهن ان جي نظر ٿوري ڏاڙهي واري همراھ تي پئي، تڏهن ان کي ڇڏي، بي ڏاڙهي وٽ وڃي پهتو ۽ پٿر ڪاٺيون پري ڪري ان سان بري ڪم ۾ شروع ٿي ويو، يعني ان جي پٿرن ۽ ڪاٺين کيس ڪوبه فائدو ڪونه ڏنو! (پير سائين جن ان جو کولي بيان فرمايو ته) ٿوري ڏاڙهي واري مرد مان مراد ٿورو باطني فيض آهي ۽ لوطي مان مراد نفس آهي! سو جنهن کي ٿورو به باطني فيض هوندو ته اهو نفس جي حماقت کان امن ۾ رهندو، پر جيڪو ظاهري علم جي دليبلن ۽ قياس تي ڪاٺين ۽ پٿرن واري مرد وانگر پاڙي ويهندو، اهو آخر نفس جي قريب هيٺان اچي ويندو!

7- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جيسلمير جي سفر تي روانا ٿيا هئا، اٺون به ساڻن گڏ هيس، جڏهن خير بگڙهه قلعي وٽ پهتا، تڏهن ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! ڪا اوليائن جي جماعت وحدت وجودي جي قائل آهي ۽ ڪا جماعت وحدت شهودي جي قائل آهي، اهو ڪيئن آهي؟

ڀاڻ ڪرڻ ۾ فرمايو ته جيڪي حقيقت جا صاحب هئا، اهي ڀاڻ ۾ رمزون ڳالهائي سمجهي هليا ويا ۽ جيڪي هن حقيقت کان خالي آهن اهي حال کان بيحال فقط قيل قال ۾ ئي آهن! انهن جو هي مثال آهي ته ٻه ماڻهو ڀاڻ ۾ گڏيا ويٺا، انهن مان هڪڙو انڌو ۽ ٻيو سڄو هو، وات ۾ سڄي هڪ وڏي نانگ کي ڏسي حيرت ۽ عبرت ڪري چيائين ته مار نانگ ته ڏس، ڪيڏو وڏو نانگ آهي؟ انڌي چيو هائو يار ڦڻ ته ڏس ڪيڏي آهيس؟ سڄي مرد چيو ته نون نانگ ئي ڪونه ٿو ڏسين، نانگ جي ڦڻ ڪيئن ڏسين ٿو؟ انڌي چيو ته جيڪڏهن نانگ وڏو هوندو ته ان جي ڦڻ به ضرور وڏي هوندي! پوءِ پير سائين جن فرمايو ته بنا حال واري شخص جي ڳالهه ڪرڻ به ائين آهي:

صائب حديث عشق شنيدن زاهل عقل

اوصاف يوسف ازلب اخوان شنيدن است

(صائب! عشق جي ڳالهه عقل وارن کان ٻڌڻ! يوسف عليه السلام جي تعريف ان جي ڀائرن کان ٻڌڻ وانگر آهي)

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته جڏهن الله تعاليٰ قيامت جي ميدان ۾ هر مسلمان کان عملن جو حساب وٺي پنهنجي وڏي مهربانيءَ سان جنت ۾ داخل ڪندو، تڏهن ٻانهن مان هڪڙو شخص الله تعاليٰ جي درٻار ۾ عرض ڪندو ته اي پروردگار! مون کي پوک پوک جو ارادو آهي الله تعاليٰ فرمائيندو ته هتي پوکڻ جي ڪابه ضرورت نه آهي، ٻيو جيڪي دل ۾ خيال ڪندين اهو اچي تو وٽ حاضر ٿيندو، اهو وري به عاجزي سان عرض ڪندو ته مون کي دنيا ۾ پوک جي عادت هئي هاڻي به پوک پوک ڪرڻ گهران ٿو؟ پوءِ الله تعاليٰ جو حڪم جاري ٿيندو؟ ۽ اهو شخص پوک آباد ڪندو، سو اهو شخص جڏهن پوک پوکيندو ته ڦل به انهيءَ وقت کڻندو! ڀاڻ ڪرڻ ۾ ارشاد فرمايو اها اوليائن جي جماعت آهي جيڪي دنيا جي دار ۾ ئي بهشت ۾ آهن، اهي جيڪا به عبادت جي پوک آباد ڪن ٿا، ان جو ڦل (شوق ۽ ذوق) بروقت حاصل ڪن ٿا ۽ انهن کان سواءِ عالم عابد زاهد هن دنيا ۾ بغير معرفت جي جيڪو به عمل ڪن ٿا، سي پنهنجي حالي نقد کي رڪت سان يعني آخرت جي نعمتن (حورو قصور وغيره) جي بدلي وڪڻن ٿا! اي عزيز! حضرت مخدوم

عبدالرحيم گرهوڙي رحمته الله عليه فرمايو آهي: هي روادار رڪت جا هو هٿان هٿ گهرن!

اهي هن دنيا ۾ ئي الله تعاليٰ جي مشاهدي کان محروم آهن، سي اتي ڪيئن ڏسندا ۽ آيت شريف به ٻڌائي رهي آهي: من ڪان في هذه اعميٰ فهو في الآخرة اعميٰ يعني جيڪو هن دنيا ۾ اندڙو آهي اهو آخرت ۾ به اندڙو هوندو! حضرت شاھ عبداللطيف ڀٽائي به فرمايو آهي:

چڙي جيئري، جن سين مٺي پڻ سين تن!

جي هٿ نه هون پسن، سي ڪنهن پرڪيچ پسنديون!

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سڪندر بادشاهه چين ۽ روم جي نقاش ڪاربگرن کي گهرائي، انهن جي هنر جي امتحان وٺڻ لاءِ هڪ عمارت ٺهرائين ۽ هڪ ڪمرو انهن جي حوالي ڪيائين! کين رنگ وغيره ۽ ٻيو سامان سڀئي مهيا ڪري ڏنائين! ۽ ٻنهي ٽولن کي ڀتين جا پاسا ورهائي ڏنائين ۽ انهن جي وچ ۾ پردو لٽڪرائي ڇڏيائين! چين جا نقاش رنگن ۽ نقش ڪرڻ ۾ لڳي ويا، ۽ روم جا نقاش ديوار کي صفا ڪرڻ ۾ لڳي ويا يعني پاليش مالش وغيره ۾ مشغول ٿي ويا! چينين پنهنجي طرف کي ٺاهي تيار ڪري اچي، عرض ڪيائون ته اسان حڪم کي بجا آڻي ڪم پورو ڪيو سون، هاڻي بادشاهه هلي معائنو ڪري؟ ان وقت بادشاهه رومين کان پڇو ته توهان پنهنجو پاسو تيار ڪيو آهي؟ انهن چيو ته اسان به ڪم تيار ڪري ڇڏيو آهي! پوءِ بادشاهه ڪمرو ڏسڻ لاءِ تشريح فرما ٿيو، پهريائين وچ واري پردي کي کڻيائين ته ٻئي طرف رنگيلا هڪ جهڙا چٽيل هئا ۽ ٻنهي ۾ وار جيئرو به فرق نه هو! ليڪن رومين جو طرف چينين جي طرف کان لطافت ۽ صفائي ۾ گهڻو وڌيڪ هو! هن نقل مان مقصد هي آهي ته هڪ جماعت پنهنجي عمر ظاهري علم ۽ نقش ۾ صرف ڪري اجايو ختم ڪري ڇڏي! ۽ ٻي جماعت جنهن دل جي صفائي ۾ ڪوشش ڪئي انهن نقش به هٿ ڪيا ۽ دل جي صفائي به حاصل ڪئي، هن حقيقت تي مولانا روم عليه الرحمة فرمايو آهي:

روميان آن صوفيان اندازے پسر - نه زتکرار کتاب و، نه هنر

(اي پٽ رومي اهي صوفي آهن، جيڪي نه ڪتاب جا محتاج نه هنر سان

مغزماري جي کين ضرورت آهي)

ليک صيقل ڪرده اند ان سينها - پاڪ زائر حرص ويغل وکينها
(پر انهن سينن کي صفا ڪيو آهي، سي حرص بخل ۽ ڪيني کان پاڪ آهن)
آن صفائے آئينه وصف دل است - صورت ۽ منتھارا قابل است
(اها آئيني جي صفائي دل جي وصف آهي جيڪا بي انتھا صورت کي
قبوليندڙ آهي)

گرچه نحووفقه را بگذاشته ند - ليک محو فقر را برداشتند
(اگرچه نحو ۽ فقه کي ڇڏيو اٿن، پر انهن محويت ۽ فقر کي حاصل ڪيو آهي!)
تانقوش هشت جنت تافتست - لوح دل شانراپزيرا يافتست
(ايتري قدر جوائن بهشتن جا نقشا، انهن جي دلبن جي پٽيءَ تي ظاهر آهن!)
برترانداز عرش ڪرسي وسما - ساڪنان مقصد صدق خدا
(اهي عرش ڪرسي آسمانن کان مٿي آهن، خدا تعاليٰ وٽ سچي جاءِ جا
رهندڙ آهن)

صد نشان دارند محو مطلق اند - چه نشان، بل عين دیدار حق اند
(سو نشان رکن ته به مطلق ۾ محو آهن، ڪهڙو نشان بلڪ حق جو عين دیدار
ڪندڙ آهن)

10- نقل: معتبر راوي کان نقل آهي ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس
سره جن لاڙ جي سفر ۾ جڏهن تندي بهادر فقير نظاماڻي ۾ تشریف فرما
ٿيا، تڏهن خليفو ميان سلطان پنهنجي گهر ۾ کين زيارت ڪرائڻ لاءِ وٺي آيو!
ان وقت عرض ڪيائين ته حضرت! خواب ۾ ڏٺم ته هڪ بلند ۽ سهڻي جاءِ
آهي، جنهن جو هتي مثال نه آهي ان جي دروازي تي زبردست دربان ويٺا
هئا! جو ڪنهن کي به اندر داخل ٿيڻ نٿي ڏنائون ۽ اٿون ڪنهن نموني سان
اندر داخل ٿي ويس ۽ ڏٺم ته اتي تمام گهڻا ماڻهو موجود آهن! پير سائين
جن فرمايو ته جيڪي دروازي تي ويٺا هئا، اهي ظاهري علم وارا هئا، اندر
وارا عاشق ۽ فقير هئا، ظاهر وارن کي انهن جي اچڻ وغيره جي ڪابه خبر
نه آهي! هڪ بزرگ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

بوالعجب سوره است سورة عشق - چار مصحف دراويڪ آية نيست

(عجب سورة عشق جي آهي جو ان ۾ چار مصحف آهن پر آيت هڪ به نه اٿس)

بوحنيفه عشق رادرس نگر، شافعي رادرو روايت نيسٽ

(امام ابو حنيفه رحمه الله عليه عشق جو سبق نه ڏنو، امام شافعي عليه
رحمة کان به ان باري ۾ ڪا روايت نه آهي)

حنبل از سرعشق ۽ خبراست - مالڪ رادرو روايت نيسٽ

(امام حنبل عليه الرحمة عشق جي راز کان بي خبر آهي، ۽ امام مالڪ کي
به ان سلسلي ۾ ڪا ڄاڻ ڪو نه آهي.)

۽ ٻي هڪ بزرگ فرمايو آهي:

عاقلا نرا شرع تڪليف آمدہ - بيدلانا عشق تشریف آمدہ

(عقل وارن کي شريعت جي تڪليف ملي ۽ عاشقن کي عشق جي نعمت عطا ٿي آهي)
اي عزيز! علم به قسم آهي هڪڙو محبوب حقيقي جي ملڻ جو وسيلو! ٻيو
نفساني خواهشن ۽ دنيا حاصل ڪرڻ جو علم آهي! ابليس به اهو علم
پڙهي، پوري عالم ملڪوت جو استاد بڻيو هو ۽ ان ئي علم جي ڪري
حضرت آدم عليه السلام سان حسد ۽ تڪبر ڪيو هئائين! جنهن ڪري: ان
عليڪ لعنتي الي يوم الدين (بيشڪ تنهنجي مٿان منهنجي لعنت، قيامت
ڏينهن تائين آهي) جو ڳت ڳچيءَ ۾ وڌائونس ۽ (واضح هجي ته:) محبوب
حقيقي جي ملڻ وارو علم، هادي جي نالي مان آهي! ۽ شيطاني علم مزل
اسم جو اثر آهي! ان ڪري: العلم حجاب الاڪبر (علم وڏو حجاب آهي)
چوندا آهن! چونڌڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

علم نبود غير علم عاشقي - مابقي تلبس ابليس شقي

(علم ته فقط عشق ۽ محبت وارو علم آهي، باقي سڀ ڪجهه بدبخت
شيطان جو فريب آهي)

11- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته
هڪ شخص، ڪامل ۽ عالم ڪيمياگر روهڙي جي شهر ۾ آيو ۽ ڪنهن
واپاريءَ کان ڪجهه خرچ گهربائين، پر واپاري ان کي نه ڏنو! پوءِ ان شخص
ڪيميا ٺاهي، پنهنجي ڪم ۾ آندائين ۽ ڪيمياگريءَ ۾ مشهور ٿي ويو
ڪافي عرصو رهڻ بعد جڏهن اهو واپس وڃڻ لڳو ته شهر جا عالم ۽ طالب

ان سان گڏجي درياه تائين موڪلائڻ آيا! جڏهن ٻيڙي تي سوار پي ٿيو ته ان وقت ڪيميگر پنهنجي علم جي فراست سان ڄاتو ته هي موڪلائڻ لاءِ نه بلڪه کيس هلاڪ ڪرڻ لاءِ آيا آهن! پوءِ ٻگهه پکي جيڪو وڻ جي ٿاري تي ويٺو هو، ان جي صورت ڪاغذ تي ٺاهي انهيءَ ڏانهن منهن ڪري ڪينچي سان ان جي سري ڪٽيائين ته ان وقت ئي اهو پکي سري ڪٽيل درياه ۾ ڪري پيو! ۽ سرڻ هو! ۽ اڏامي رهي هئي ان جي به تصوير ڪاغذ تي ڪڍي ان ڏانهن منهن ڪري ڪينچي سان ان جي منڍي ڪپيائين ته اها به ليتندي اچي درياه ۾ ڪري! پوءِ انهن کي چيائين ته توهان منهنجي محبت ۽ دوستي ۾ نه آيا آهيو، محض منهنجي قتل ڪرڻ ۽ اڪسير حاصل ڪرڻ لاءِ آيا آهيو! پوءِ ڪيميگر ان وقت ئي پتڪي مان اڪسير ڪڍي درياه ۾ هاريائين ۽ چيائين ته هي منهنجي هڪ دمڙي جو خرچ آهي!

12- نقل: ٽورن فقير نقل ڪيو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جهنگ جي پکين دريائي پکين کي چيو ته اسان توهان سان دريا جو سير ڪرڻ چاهيون ٿا؟ دريائي پکين ورائيو، توهان هوا جا پکي ترڻ مان ڇا ڄاڻو؟ پر جهنگ جي پکين جي ضد تي دريائي پکين کين درياه جي سير لاءِ شريڪ ڪيو! سير ڪندي جڏهن جهنگلي پکين جا پر آلا ٿيا، تڏهن ٻڏڻ لڳا، ۽ ڪناري تي ويٺل شڪارين اهو ڏسي کين شڪار ڪيو! پر دريائي پکي ٻي هئي سلامتي سان نڪري ويا!

اي عزيز! پير سائين جن جي هن مثال ۾ درياهي پکين مان مراد حقيقت وارا ٻانها آهن! جيڪي حقيقت شريعت، معرفت ۽ طريقت جي درياه ۾ صحيح سلامت تري سگهن ٿا، ۽ طبعي طور ظاهر (بربت) ۽ باطن (درياه) ٻنهي سان مناسب رکن ٿا! ۽ جهنگ جي پکين مان ظاهر وارا انسان مراد آهن، جيڪي ظاهر جا پوئلڳ آهن، ۽ ڪاملن جي قول ۽ فعل تي جزوي عقل سان، پاڻ تي قياس ڪري اعتراض ڪندا آهن!

مولوي رومي قدس سره انهن جي لاءِ چڱو چيو آهي:

گفت اينک مابشر ايشان بشر - ماوايشان بستر خوابيم وخور

(ظاهر وارن چيو هي به بشر ۽ اسان به بشر، جهڙو اسين ننڊ ۽ کائڻ جا

پائيند آهيون هو به آهن!

اين ندانستند ايشان از عمي ، هست فرق درميان بے انتها
(انهن انڌن انڌاڻپ جي ڪري نه سمجهيو ته انهن پاڪن ۽ هنن انڌن ۾ وڏو فرق آهي!)
هر دوگون آهوگيا خوردندو آب ، زان يڪے سرگين شود ازان مشڪ ناب
(پئي قسم هرڻ ساڳيو گاه ۽ پاڻي کائڻ، پيئڻ! مگر هڪڙي مان قولڙيون ۽
ٻي مان مشڪ پيدا ٿيندو آهي!)

اين خوردزايد هم بخل وحسد ، وان خورد گر ددهم نور احد
(هن جي کاڌي مان بخيلي ۽ حسد پيدا ٿئي، ۽ اهي کائڻ ته سمورو خدا جو
نور ٿيو وڃي!)

صاحب دل راندارد آن زبان ، گر خورداو زهر قاتل راعيان
(ولي الله جيڪڏهن کليو کلايو قاتل زهر به کائي ته کيس ڪو نقصان نه
پهچائي سگهندي!)

جيڪڏهن عاشق عشق (سکر) سبب ڪنهن حڪم کان حد لنگهي وڃن ته به
مٿن ڪو حرف ڪونه آهي! جيئن آدم عليه السلام، لوح محفوظ ۾ جنت کان
ٻاهر نڪرڻ جو ذڪر لکيل ڏٺو، سوچيائين ته جنت (الله تعاليٰ جي قرب جو
مقام آهي) هتان نه وڃي، ابليس حسد ۾ اڳيئي پئي سڙيو، سو بدلي وٺڻ
لاءِ تيار ٿيو ۽ آدم عليه السلام کي خدا جو قسم کڻي چيائين ته جنت ۾
هميشه رهڻ گهرين ته هي هميشه حياتي بخشنده وٺ ڪا؟ هن داڻي جي کائڻ
کان روڪ به انهيءَ ڪري ٿي آهي ته بهشت مان توکي ٻاهر آڻڻ! آخر قرب جي
نيت سان باوجود معصوميت جي عاصي ٿيو! پوءِ معافي گهربائين: ربنا
ظلمنا انفسنا وان لم تغفرلنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين“ (اي اسان جا
رب اسان پنهنجن نفسن تي ظلم ڪيو سون، جيڪڏهن تون رحم ۽ بخشش نه
فرمائيندين ته اسان چيهي وارا ٿي پونداسون) جڏهن ته سندس پيدائش مٽيءَ
مان هئي، ان ڪري عاجزي ڪيائين ۽ وري جڏهن حضرت آدم عليه السلام
کي خلافت جي تاج سان نوازيو ويو ۽ ملائڪن کي سجدتي لاءِ حڪم ڏنو ويو
تڏهن به ابليس بغض ۽ حسد ڪيائين ان ڪري ملعون ٿيو، ڇو ته ان جي

پيدائش باه مان هئي، تنهن ڪري نافرمانِي ظاهر ٿيڻ کان پوءِ به تڪبر ڪيائين ۽ چيائين: خلقتني من نار و خلقتنه من طين“ (يعني تو مون کي باه مان پيدا ڪيو آهي ۽ ان کي مٽيءَ مان) شيطان کي تڪبر ان ڪري ٿيو جو باه جي چپي مٽي ويندي آهي! پوءِ جيڪي حقيقت جي درياهه جا ٿوبا آهن ۽ پاڻ کان فاني ۽ حق سان باقي آهن، بالفرض انهن کان ڪا غلطي ٿي ته وحدت جي درياهه ۾ ٽپي هڻي پنهنجن ڀرن کي صاف ڪن ٿا ۽ اهي مقلد جيڪي حقيقت جي درياهه کان به غير واقف آهن، فقط تقليد ڪندا آهن سي حقيقت کان بي ذوق آهن، سندن ڀر گناهن سان آلا ٿين ٿا پوءِ شڪارين جي هٿ ۾ (جيڪي نفس ۽ شيطان آهن) گرفتار ۽ بند ٿين ٿا!

13- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ماڻهو طوطي کي فارسيءَ جو لفظ ”دراين ڇه شڪ است“ سيکاري بادشاهه وٽ وڪڻڻ لاءِ کڻي آيو، ۽ ٽي هزار طوطي جي قيمت ٻڌائين ۽ چيائين ته هي طوطو فارسي علم سڀ ڄاڻي ٿو! بادشاهه طوطي جي هيتري گهڻي قيمت ٻڌي جاچ ڪري طوطي کان پڇيائين ته ڇا هيءَ تنهنجي قيمت صحيح آهي؟ طوطي چيو ته در اين ڇه شڪ (ان ۾ ڪهڙو شڪ آهي) بادشاهه جيڪي به سوال ڪيا ٿي، طوطي ان جو جواب: در اين ڇه شڪ، ڏنو پي بادشاهه سمجهيو ته طوطو چوي ٿو ته آئون واقعي ڄاڻان ٿو، آخر ايتري قيمت ادا ڪري طوطو خريد ڪيائين! جڏهن طوطي جو وڪڻندڙ هليو ويو، پوءِ بادشاهه هن سان گهڻيون ڳالهيون ڪيون پر: در اين ڇه شڪ! کان سواءِ هن کي ٻيو ڪوبه جواب نه مليو ٿي! بادشاهه شڪ ۾ پئجي ويو ۽ طوطي کان پڇيائين ته ڇا تون فارسي ايتري ٿو ڄاڻين؟ طوطي چيو: در اين ڇه شڪست! وري پڇيائين ته ڇڏو اسان جي روڪڙائين وٺي؟ جواب ڏنائين: در اين ڇه شڪ! پوءِ يقين سان سمجهائين ته طوطو ”دراين ڇه شڪ است“ کانسواءِ ڪجهه به نٿو ڄاڻي! ان کان بعد پير سائين جن فرمايو ته ظاهري علم وارا به دل جي علم کان سواءِ ائين ئي آهن، جيئن طوطي جو علم هيو!

14- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ وزير

بادشاهه کي دعوت ڪري اچي پنهنجو مهمان ڪيو! ۽ دعوت جي حق ادا ڪرڻ لاءِ قسمن قسمن طعام ۽ رنگارنگي شربت بادشاهه ۽ لشڪرن لاءِ تيار ڪيائين! پر بادشاهه جي ويهڻ ۽ آرام واري جاءِ کي پهاري نه ڏنائين! پوءِ بادشاهه ۽ لشڪري ان جي مهمان نوازي کان ڏاڍا خوش ٿيا، مگر بادشاهه گندي جاءِ جي رهڻ کان خوش نه ٿيو هو، جنهن ڪري ان جون سڀ خدمتون بيڪار ويون اهڙي طرح طالب جي دل جيڪا (قلب المؤمن حرم الله مطابق) الله تعاليٰ جو گهر آهي، جيڪڏهن غير جي خيالن کان صاف نه هوندي ته اهو الله تعاليٰ جي ناراضگي جو سبب بڻبو، اگرچہ اهو طالب سڀني مالي ۽ جاني حق ادا ڪري ۽ سڄي عمر عبادتن ۽ رياضتن ۾ گذاري ڇڏي!

15- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پيرسائين قرس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ بزرگ ڪنهن بادشاهه جي حضور ۾، هي مسئلو بيان فرمايو ته آذان جي دعا پڙهڻ کان پوءِ: مرحبا مرحبا بالقائدين عدلا وبالمسلمين حقا" جا لفظ پڙهندو ته ان کي الله تعاليٰ پنهنجي مهرباني سان ان جي عيوض هزار نيڪيون نصيب ڪندو! ۽ ايترا ئي گناهه مڃيندو! بادشاهه هن حقيقت کان منهن موڙي اعتراض ڪيو ته عجيب جزا آهي، جو لفظ ٿورا ۽ نعمت هيتري وڏي، اهو ڪيئن ٿي سگهي ٿو؟ بزرگ جواب ۾ فرمايو ته فلاڻو شاعر جڏهن تنهنجي پيءُ جي تعريف ۾ قصيدو ٺاهي آيو هو، ان کي گهڻي نعمت ملي هئي؟ بادشاهه چيو ته شاعر کي زمين جو فلاڻو ٽپو ڏنو ويو هو! بزرگ فرمايو ته جڏهن تنهنجو پيءُ ڪوڙن بيتن جو عيوضو ايترو ڏئي ٿو ته پوءِ جيڪو خالق مالڪ بي مثال ڏيندڙ آهي، اهو بيحد ۽ بي حساب ڏي ته ڪهڙو عجب آهي! اهو ٻڌي بادشاهه عاجز ٿي پيو!

16- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪڙا ٻارهن مرد پاڻ ۾ گڏجي بي سمر هندستان ڏانهن روانا ٿيا! هڪ ڪامل پير مرد انهن کي چيو ته هندستان بي سمر وڃو ٿا، ۽ هندستان جي فلاڻي شهر جي ڀرسان هاڻن ٻچا رکندي آهي متان اوهان بڪ جي ڪري ان جا ٻچا ذبح ڪري کائو، ۽ هاڻن کان نقصان ۾ اچي وڃو! پوءِ اهي ماڻهو هندستان ويندي وات

تي تي ڏينهن بکيا رهجي ويا، ان ڪري ان هاڻن جي هڪ ٻچي کي ڪهي کاڌائون انهن ۾ هڪ همراھ ان ٻڙي جي نصيحت تي قائم هو، جو پاڻ ٻين کي منع ٿي ڪيائين! فارغ ٿيڻ کان پوءِ جلدي اهي سڀئي روانا ٿيا، ۽ ڏينهن رات سفر ڪري، رات جو آخري حصي ۾ اچي هڪ جاءِ تي بي فڪر ٿي سمهي پيا، ۽ هاڻن پنهنجي ٻچي کي ڪنل ڏسي، پوءِ انهن جي ڏپ تي سندن پٺيان رواني ٿي، تانجو انهن کي اچي ستل ڏنائين ۽ جنهن ۾ پنهنجي ٻچي جي گوشت جي ڏپ سنگهيائين ٿي انهيءَ کي پير سان لتاڙي پورو ٿي ڪيائين ۽ جيڪو سندس ٻچن جي ويجهو نه ويو هو، ان کي پنهنجي سونڊ سان اٿاريائين!

اي عزيز (بلا تشبيهه) هاڻن مان مراد حق تعاليٰ آهي ۽ ٻچي مان مراد اولياءُ الله آهي! جيئن مثنوي شريف ۾ آهي ته:

اوليا اطفال حق اند اے پسر- در حضور و غيب آگه باخبر

(اي پٽ اولياءُ ڪرام حق جو عيال آهي، جيڪي ويجهو ۽ پري هجڻ ۾ باخبر هوندا آهن!)

۽ گوشت کائيندڙن مان مراد گلا ڪندڙ ۽ اعتراض ڪندڙ آهن، جن جي متعلق آيت شريف شاهد آهي: ولا يعتب بعضكم بعضا ايحب احدكم ان ياكل لحم آخيه ميتاً فكرهتموه

17- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن مثنوي شريف مان نقل بيان فرمايو ته سڀني جي لشڪر رافضين جي ملڪ تي حملو ڪيو جو سڄي ملڪ کي خون ۽ غارت ڪيائون! رافضي جڏهن مقابلي کان عاجز ٿي پيا، تڏهن عاجزي ۽ انڪساري سان سڀني سپهه سالار جي اڳيان عرض ڪيائون ته بيگناهه غريبن کي قتل ڪرڻ ۽ ملڪ کي ويران ڪرڻ مان ڪهڙو فائدو؟ جيڪو ڏنڊ رکو اهو اسان پري ڏيون ٿا ۽ اسان کي امن ڏيو؟ سڀني جي امير چيو ته اسان کي مالي جرماني جي ڪابه ضرورت نه آهي، بلڪ توهان جي ملڪ مان ابوبڪر نالي شخص اچي حاضر ڪريو ته توهان جو چوٽڪارو ٿئي، انهن عرض ڪيو ته اسان جي ملڪ ۾ ابوبڪر نالي مڙس پيدا ٿي نه ٿيندو، پر توهان جي حڪم موجب ڳولا ڪريون ٿا آخرڪار پنهنجي

چوٽڪاري لاءِ ابوبڪر نالي ڪو شخص ڳوليائون، اتفاقاً ابوبڪر نالي هڪ مسافر مسجد ۾ اچي لڌائون جيڪو پريشان ۽ ٽڪل هو! پير سائين جن ارشاد فرمايو ته ابوبڪر نالي شخص رافضين جي ملڪ ۾ ٿيڻو ئي ناهي، مگر مسافر! اي عزيز! رافضي قوم مان مراد صورت پرست آهن ۽ ابوبڪر مان مراد ڪامل عارف جيڪو بشریت کان سفر ڪري، حقيقت جي ملڪ ۾ پهتل هجي ۽ رافضي ملڪ ۾ جنهن مان مراد عالم خلق آهي، هرگز نه هوندو مگر مسافر! هتي هڪ حديث شريف به آيل آهي ته: ڪن في الدنيا ڪانڪ غريب اوعابر السبيل" (يعني دنيا ۾ مسافر ئي هج يا واتهڙو!)

18- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن قلات جي سفر کان موٽندي شهر گنداواه ۾ تشریف آندائون ۽ تن سالن کان اتي مينهن نه وسڻ ڪري ماڻهو تمام گهڻو تنگ ۽ پريشان هئا! اتان جا عالم ۽ فاضل ۽ ٻيا رهندڙ پاڻ ڪریم جي حضور ۾ حاضر ٿي مينهن نماز لاءِ عرض ڪيائون؟ ۽ نماز پڙهڻ لاءِ تمام گهڻو زور ڀريائون، پر مينهن وسڻ لاءِ ڪنهن به سوال نه ڪيو، فقط نماز لاءِ تڪليف ڏنائون! پير سائين جن انهن جي رضامندي لاءِ انهن سان گڏجي نماز ادا ڪرائي ۽ عام ماڻهن ۽ عالمن اتي هٿ ڪڍي دعائون گهريون پي ۽ پير سائين جن به انهن جي مرضي موافق هٿ ڪنيو ويٺا هئا، ۽ گهڻي دير گذرڻ ڪري سڀئي فقير تنگ ٿي پيا ۽ مينهن به نه وڻو، ان کان پوءِ پير سائين جن شاديهر ۾ تشریف فرما ٿيا ۽ جيڪو ڪرامتن جي فصل ۾ نقل بيان ٿي آيو آهي ته ماڻهن جيڪي ماحضر هو، اڳيان آڻي عرض ڪيائون ته اسان کي توهان کانسواءِ ٻيو ڪوبه ماڻهو ملجا (پناهه ڏيندڙ) نه آهي، الله تعاليٰ توهان کي اسان بکين ۽ اچين جي مدد لاءِ موڪليو آهي، توجهه مبارڪ ٿئي؟ پاڻ سندن انهيءَ عاجزي تي رحم فرمائي ارشاد فرمايائون ته دلچاه ڪيو! انشاءالله تعاليٰ هن ويران بریت، جيڪو سنڌ ڪوهستان جي وچ ۾، بغير پاڻيءَ جي پيو آهي، ان کان لنگهڻ شرط مينهن تمام گهڻو وسندو! پوءِ پاڻ ڪریم جي برکت سان ان بریت کان لنگهڻ شرط ايترو مينهن پيو، جو درگاهه مبارڪ تائين اسان کي ڪپڙا سڪائڻ نه ڏنائين!

19- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته بعضي ماڻهو زهد عبادت ۽ علم جي لباس سان سينگاريل آهن ۽ علم باطني کان خالي آهن، انهن جو مثال نانگ وانگر آهي! جنهن جي ڪل ٿڌي ۽ پيٽ زهر سان ڀريل آهي! جي اتفاقاً ڪنهن جو پير نانگ تي اچي ويو ته ان وقت ئي ان کي ڏنگيندو آهي! اهڙي طرح جيڪڏهن رسمي زاهدن ۽ عابدين عالمن جي مراد تي ڪنهن جو پير اچي ويو ته اهي به نانگ کان به وڌيڪ ايذاءُ پهچائيندا آهن!

20- نقل: عبدالحق فقير بندرمڙي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته لغاري قوم جو هڪ فقير درگاه مبارڪ ڏانهن آيو ٿي، وات تي ٻڌائين ته حضرت پير سائين قدس سره جن سفر تي اسريا آهن! جڏهن ڪهڙن جي شهر ۾ پهتو تڏهن ڪنهن کان پڇيائين ته اسان جو امام ڪهڙي طرف سفر تي چڙهيو آهي؟ اها ڳالهه شهر جي ملن جي ڪن تي پهتي ته انهن فتوانون لکيون ته پير سائين جن جو هڪ فقير هيئن چوي ٿو ته پير سائين پاڻ کي امام ٿا سڏائين! (سو ته ناجائز آهي) آس پاس وارن عالمن ان تي مهرون به هنيون! پوءِ انهن عالمن جو لکيل ڪاغذ جڏهن مخدوم عبدالواحد سيوستاني رحمة الله عليه کي پهتو! تڏهن ان لکيو ته هن صورت ۾ پير سائين جن کان امامت جي دعوو ثابت نه آهي! مگر عام ماڻهو پنهنجي اعتقاد جي ڪري امام چون ٿا ۽ پير سائين جن سيد آهن، انهن کي قيامت تائين امامت جو ورثو مليل آهي جيڪڏهن پاڻ خود امام چورائين، تڏهن به بي شبهه جائز آهي! پوءِ اهو معاملو جڏهن پير سائين جن کي پهتو، تڏهن پاڻ مرڪي فرمايائون ته هي به عالم هو به عالم پر سمجهه ۾ تفاوت آهي؟ ۽ فرمايائون ته مسجد جو امام اگرچہ گهٽ قوم مان مثلاً ڪوري، موچي هجي ته به ان کي امام چوندا آهن ۽ چئبو ته امام آيو ۽ امامت ڪرايائين، اگرچہ جماعت ٿوري هجي ته به ان کي امام چونڊ جائز آهي! سبحان الله جو بزرگن جي سمجهه ايستائين به نه پهتي.

فصل ٻيون

ناقص ۽ ڪامل ٻانهو!

1- نقل: هڪ ڏينهن درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان عشا نماز کان پوءِ ويٺا هئاسون! پاڻ توحيد جامو تي بيان ٿي فرمايائون، ان وقت حاجي احمد فقير ٽالپر جنهن کي فقط توحيد جي حال جو علم هو پر مشاهدي کان بي خبر هو، پير سائين جن جي حضور ۾ (جتي هر ناقص ۽ ڪامل جي پرک پئي ٿي) توحيد جو دم هڻي چيائين ته ”همه اوست“ پاڻ ڪريم فرمايو ته بزرگ جيڪڏهن دم ”همه اوست“ جو سچائي کان هٿين ٿو ته مسجد جي ٻاهران ننگر جي ديگ چڙهي پيئي آهي، ان جي هيٺيان باهه پري پيئي ان ۾ هٿ وجهه؟ چيائين حضرت! وجهندس! پاڻ فرمايائون ته توکان ائين نه ٿيندو به ٿي دفعا تڪرار ٿيو، ان کان پوءِ حاجي چيو ته حضرت! ڇا ۾ وجهان جڏهن ”همه اوست“ ٿي ويو آهي، پير سائين جن فرمايو ته اي بزرگ! بس ڪر جو تنهنجي توحيد جو ڪمال معلوم ٿي ويو!

2- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ توحيد جي حالت وقت عرض ڪيم ته حضرت! عارفن تي نماز ڇا جي ڪري پئي آهي؟ پاڻ فرمايائون ته توکي هن حقيقت کان واقف ڪنداسون! پوءِ جڏهن پير سائين جن ڪڇ جون دعوتون قبول فرمائي روانا ٿيا، ته ٻانهو به ساڻن گڏ هو ۽ مذڪوره سوال مون کي ياد ڪونه! پوءِ جڏهن شوربريت کان (جيڪو سنڌ ۽ ڪڇ جي وچ ۾ آيل آهي) لنگهي بنارو ۾ متو قوم وٽ تشریف فرما ٿيا ۽ فقيرن حاضر ٿي، دعوت عرض ڪئي ته پاڻ دعوت قبول فرمائي اتي رهي پيا! جتي دعوت جو طعام پڇايائون بي اتي هڪ فقير، محمد نالي رنگيز ڪوڙن جي شهر جي رهندڙ ڦالي توحيد جا بيان شروع ڪيا ۽ دعوت پنهنجي ڪم ۾ مشغول هئا! جنهن ڪري ڪنهن به سندس ڳالهه نه ٿي ٻڌي! ان وقت پير سائين جن ٻانهي کي گهرايو؟ جڏهن خدمت ۾ پهتس، تڏهن فرمايائون ته ٻڌي هي ڇا ٿو چوي؟ مون ڪن ڏيئي ان جي گفتگو ٻڌي ته مٿي کي پير ۽ پيرن کي مٿو پئي ٺاهيائين! پوءِ عرض ڪيم ته حضرت! بيهودي بڪواس ڪري ٿو، جيڪي توحيد ۾ نه آهي، اهو پنهنجي

طرفان گهڙي ٿو ٻڌائي! پوءِ پير سائين جن فرمايو ته هن کان اڳ تو سوال ڪيو هو ته عارفن تي نماز ڪنهن وڌي؟ هاڻي انهن ڳالهين مان معلوم ڪر ته عارفن تي نماز اهڙن ماڻهن وڌي آهي (جيئن عارف ۽ نالائق جي وچ ۾ تميز رهي).

3- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جڏهن ڪوڙو رڀيو ۽ سچو رڀيو پاڻ ۾ گڏجن ۽ هڪ ٻئي ۾ جهيڙو ڪن! جو ڪوڙو چوي مان ڀلو آهيان، ۽ سچو چوي ته مان ڀلو آهيان؟ پوءِ جڏهن ٻنهي کي سڃاڻپ لاءِ سوناري وٽ آڻيو ويندو ته ڪوٽو ڏڪندو ۽ ڊڄندو ايندو ۽ ڪرو خوشيءَ سان آزمائش جي جاءِ تي ايندو ته ان جي عزت ۽ سچائي ظاهر ٿئي ٿي، ۽ جڏهن سونارا سيراڻي سان انهن کي سوراخ ڪندا، تڏهن ڪرائپ ۽ ڪوٽائپ ظاهر ٿيندي! ان کان پوءِ پير سائين جن فرمايو ته دعويٰ ۾ حقيقت وارا ۽ صورت وارا برابر آهن، پر ملڪ الموت ٻنهي جو سونارو آهي، ان ڪري حقيقت وارا: الدنيا سجن المؤمن! سببان موت جي وقت خوش ٿا ٿين، گوباک جيل کان ڇڏي پنهنجي مقصد ۾ ڪامياب ٿين ٿا! حديث شريف ۾ آيل آهي ته ”الموت جسر يوصل الحبيب الي الحبيب“ (يعني موت هڪ پل آهي، جيڪا دوست کي دوست تائين پهچائي ٿي) ۽ هڪ بزرگ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

خوب رويان چوپرده برگرند - پيش شان عاشقان چنان ميرند

(جڏهن سهڻا پردو مٽي ڪندا آهن، تڏهن عاشق ائين ئي سندن اڳيان مرندا آهن!)

پاڻو هيو پڇن ڪٿي هت حبيب جو، نيزي هيٺان نينهن

جي پاسي پاڻ نه ڪن، عاشق اجل سامهان اچي ڳاٽ اچن.

ڪسڻ قرب جن، مرڻ تن مشاهدو!

۽ صورت پرست مرڻ جي وقت خوف کان پريشان ۽ غمگين ٿيندا آهن! گوباک

انهن کي گهر مان ڪڍي ڪنهن قيد ڏانهن نيو پيو وڃي!

رب العزت فرمايو ”فتمنوا الموت ان ڪنتم صادقين“ (يعني جيڪڏهن سچا

آهيو ته موت جي خواهش ڪريو)

4- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سلطان

العارفين شيخ بايزيد بسطامي قدس سره هڪ شهر ۾ پنهنجن مزبدن معتقدن

وٽ ڪڏهن ڪڏهن ايندو هو ۽ ان شهر جو بادشاهه اتان جي هڪ زاهد جو

اهڙو معتقد هو، جو ان جي حڪم کان زرو به تجاوز نه ڪندو هو ۽ نه وري

ڪنهن ٻي ڏانهن لاڙو ڪندو هو، ان زاهد جي عادت هئي جو سڄو سال رات ڏينهن روزي ۾ رهندو هو، جڏهن عيد جو ڏينهن ٿيندو هو، تڏهن بادشاهه ۽ رعيت انهيءَ جي پٺيان اچي عيد نماز ادا ڪندا هئا پوءِ انهيءَ ڏينهن اهو زاهد بادشاهه سان گڏجي روزو کوليندو هو، اهڙي نموني سان گهڻو وقت هليو! اتفاقاً هڪ ڏينهن اهو بادشاهه سلطان العارفين قدس سره سان ملاقاتي ٿيو، طلب خدا ۽ طالبن جي ڳالهين ۾ پيا، ۽ بادشاهه غارواري زاهد جي تعريف ڪري چيو ”ته سڄو سال روزي ۾ رهي ٿو ۽ عيد واري ڏينهن روزو کولي ٿو! شيخ بسطامي فرمايو ته اهو ڪم آسان آهي، پر خدا جي وات ۾ هلڻ مشڪل آهي! بادشاهه ان ڳالهه کان پريشاني ۾ پيو! وري شيخ فرمايو اي بادشاهه! منهنجي هن ڳالهه کان فڪر نه ڪر، مگر ان زاهد کي آزماءِ يعني هن سال عيد کان اڳ هڪ به ڏينهن ڪنهن معتبر ماڻهوءَ کي زاهد ڏانهن موڪلي کيس خبردار ڪر ته بادشاهه توکان بي اعتقاد ٿيو آهي ۽ عيد جي ڏينهن به توهان وٽ نه ايندو، بلڪه پنهنجي جاءِ تي عيد نماز ادا ڪندو! جڏهن عيد ويجهي آئي بادشاهه به اهڙي طرح ڪيو ۽ عيد نماز کان پوءِ اڳين عادت موافق ان وٽ ويو ته زاهد جي عبادت گاهه جو دروازو بند لڳو پيو هو ۽ سندس ماڻهن دروازي کي کولي ڏيکاريو ته زاهد عبادت گاهه ۾ مٿو پيو آهي بادشاهه زاهد جي مرڻ جو سبب سلطان العارفين قدس سره کان پڇيو؟ شيخ صاحب فرمايو ته زاهد جو زهد ۽ عبادت نفس لاءِ هئي نه الله تعاليٰ لاءِ! جڏهن زاهد، نفس جي قوت (جيڪا بادشاهه جي ارادتمندي هئي) کان نااميد ٿيو، تڏهن مري ويو!.

5- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺا هئاسون ته بلعم باعور جو قصو هليو! پير سائين جن فرمايو ته اهو عارف نه هو، ليڪن ان جي دعا گهڻي عبادت جي ڪري، مقبول هوندي هئي! ايتري قدر جو جڏهن نماز ۾ ساڄي پاسي سلام ورائيندو هو ته الله تعاليٰ ان جي سلام ڪري پنج سو (500) گنهگارن کي بخشي ڇڏيندو هو! ۽ جڏهن کاٻي پاسي سلام ڏيندو هو، تڏهن به پنج سئو گنهگارن کي الله تعاليٰ بخشيندو هو! پر عارف نه هو بلڪه عابد هو، ڇو ته جيڪڏهن عارف هجي ها

ته حضرت موسيٰ عليه السلام جي حق ۾ پٽن جي دعا نه ڪري ها ۽ عورت جي چوڻ تي گمراه نه ٿئي ها!

6- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ واهڻائي شخص جي هڪ شهري سان تمام گهڻي دوستي هئي، ۽ اهو ان وٽ گهڻو ڪري اچي مهمان ٿيندو هو! شهري دوست خدمت ۾ ڪوتاهي نه ڪندو هو ۽ واهڻائي هر پيري ان کي دعوت ڏئي چوندو هو ته جي مهرباني ٿئي ته ڪا وڏي ڳالهه نه آهي، جو ديهه جا دوست ۽ ماڻهو توهان لاءِ مشتاق آهن! ويچاري شهري سفر جي تڪليف ڪڏهن نه سٺي هئي، جنهن ڪري لهڻائي پي، آخر ان جي گهڻين عاجزين سان پنهنجن ٻارن ٻچن سميت ان واهڻائي دوست جي دعوت تي تيار ٿيو ۽ سنڀري هليو، آخر سفر جون تڪليفون جنهن لاءِ ڪنهن بزرگ فرمايو آهي:

سفر اگرچہ نقطہ کمتر از سقر است ، ولے عذاب سفراز سقر زياده تر است
(سفر جو اگرچہ لفظ سقر کان هڪ نقطو ڪٽل آهي، پر سفر جو عذاب سقر (دوزخ) کان زياده آهي!)

حديث شريف ۾ آهي ”السفر سقر ولو كان ميلا“ (يعني سفر دوزخ (جو عذاب) آهي اگرچہ هڪ ميل هجي) ويچارو آهي سڀ سور سهي اچي واهڻائي جي ديهه ۾ پهتو ۽ ان جي گهر جو ڪڙو ڪڙڪايائين؟ پر جواب ڪوبه نه آيو گهڻي مدت کان پوءِ واهڻائي ٻاهر آيو ۽ پڇيائين ته ڪير آهين؟ چيائين ته آئون تنهنجو دوست شهري آهيان ۽ تنهنجي دعوت تي آيو آهيان، واهڻائي سڀ ياريون ٽوڙي چيو ته اي احمق! توکي ڇا ڄاڻان؟ مان صوفي ماڻهو آهيان، مان پاڻ کان به خبر نٿو رکڻ ڇا جي واقفيت؟ شهري ويچارو گهر کان پري سرديءَ جي موسم ۾ ننڍن ٻارن سان گڏ ڏاڍو پريشان عاجز ٿيو! ۽ نااميد ٿي چيائين ته جي سالن جي دوستي وساري ڇڏيئي ته خدا واسطي ٻارن کي سردي کان بچائڻ لاءِ ڪا جاءِ ڏس ته اڄوڪي رات آساني سان گذاريون؟ واهڻائي چيو جاءِ ڪابه نه آهي، فقط باغ ۾ باغ جي نگهبان جي بينڪ آهي، جي اتي رهين ته تير ڪمان کڻي سڄي رات باغ جي نگهباني

ڪندين، ته متان باغ جو ميوو گذر ڪائي وڃن ۽ نقصان ڪن؟ ۽ جيڪڏهن توکان ڪو قصور ٿيو ته سڀاڻي سزا جو حقدار ٿيندين! پوءِ لاچار انهيءَ خدمت کي پنهنجي مٿان کڻي ٻارن ٻچن کي ان جاءِ ۾ ويهاري پاڻ تير ڪمان کڻي گذرڻ کان نگهبان ٿيو! اڌ رات کان پوءِ واهڻائي جو ڪوڏڙو اچي باغ ۾ پيو، رات جي اونڌاهي ڪري گذر سمجهي، تير هنيائين ته ڪوڏڙو ٻر وقت مري ويو! اتفاقاً تير لڳڻ وقت ڪوڏڙي کان ٿٽ نڪري پيو، واهڻائي ان وقت ڪاوڙجي باغ ۾ ڊڪندو آيو ۽ چيائين ته تو منهنجو ڪوڏڙو ماري ڇڏيو؟ شهري چيو تو ڪيئن سڃاتو؟ چيائين ته مون پنهنجي ڪوڏڙي جو ٿٽ سڃاتو! شهري دوست ڏوراپو ڏيندي چيو ته افسوس، صد افسوس تنهنجي ان بيخوديءَ تي جو سالن جي دوستي وساري مون کي نه سڃاتئي ۽ اڌ رات جو پنهنجي ڪوڏڙي جو ٿٽ سڃاتئي؟ پوءِ پير سائين جن فرمايو ته شهري مرد مان مراد اهل جمع جا (وحدت وارا) آهن ۽ واهڻائي مان مراد اهل فرق جا (ڪثرت وارا آهن) جيڪڏهن شهري جمع ڇڏي فرق جي ديهه ۾ ايندو ته ان سان اهڙي حالت ٿيندي، جهڙي ان شهري سان ٿي، جيڪو شهر مان ديهه ۾ پهتو هو! هتي مولوي معنوي قدس سره فرمايو آهي:

ده مرو ده مرد را احق کند - عقل رابي نور وبی رونق کند

(بهرائي ۾ نه وڃ، جو بهراڙي ماڻهوءَ کي بيوقوف ڪندي، ۽ عقل کي اندو ۽ بي رونق ڪندي آهي!)

حديث شريف ۾ آهي: ”من ترسق يوما فقد تحقق شهرا ومن ترسق شهرا فقد تحقق دهرا“ (جيڪو بهراڙي جي جاهلن سان هڪ ڏينهن گڏ ويٺو ته مهينو بيوقوف رهندو، پر جي مهينو گڏ رهيو ته سڄي حياتي بيوقوف رهندو) پوءِ پاڻ ڪريم فرمايو ته هن زماني جا صوفي جيڪي بيخوديءَ جو دم هڻن ٿا انهن جو حال ان واهڻائي وانگر آهي، جو سندن گڏهه کي ٿوري ايڏا اچڻ سان (جنهن مان مراد نفس آهي) خودي ۾ اچن ٿا ۽ بي چين ٿين ٿا.

7- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن هي آية شريف پڙهي: ”مالهذالرسول ياكل الطعام ويمشي في الاسواق“ عجيب بيان ۽ معنائون

فرمايائون پئي! (يعني هي خدا جو رسول ڪيئن هوندو، جيڪو طعام کائي ٿو ۽ بازارن ۾ هلي ٿو) ان جي حقيقت مولوي قدس سره مثنوي ۾ بيان فرمائي آهي:

گفت اينک مابشر ايشان بشر - ماو ايشان بسته خوابيم وخور
(چيائون اسان به بشر ته اهي به بشر آهي، اسان ۽ اهي کائڻ ۽ نندڻ جا پابند آهيون)
اين ندانستند ايشان از علي - هست فرقه درميان ٻه انتها
(هي انهن انڌن انڌاڻن کان نه سمجهائون، جو انهن جي وچ ۾ وڏو فرق آهي!)
اين خورد زايد هم بخل وحسد وان خورد زايد هم نور احد
(هي جڏهن کائي ته حسد ۽ بخل پيدا ٿئي، ۽ هو کائي ته خدا جو نور پيدا ٿئي ٿو!)

8- نقل: قاضي محمد شفيع هالاڪنديءَ جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ رات عشا جي وقت حضرت پير سائين قدس سره جن مسجد جي اندرئين مصلي تي ويٺا هئا، مريدن مان هڪ مريد اچي عرض ڪيو ته حضرت! مون کي سيد جان شاهه مليو هو! جنهن چيائين ته آئون الله آهيان، مون کي سجدو ڪر؟ مون ان کي چيو ته تون الله نه آهين! وري چيائين ته جيڪڏهن توکي منهنجي الوهيت ۾ شڪ هجي ته پنهنجي مرشد کان وڃي ڇڏ؟ جو آئون واقعي الله آهيان يا نه؟ پير سائين جن فرمايو ته خدا جي الوهيت ۾ ڪوبه شڪ نه آهي ۽ هي جيڪو پنهنجي الوهيت جو ثبوت ۽ يقين پين کان ڪرائي، اهو خدا ڪيئن ٿي سگهي ٿو؟ ان جي دعويٰ دغا ۽ دوکو آهي؟
خدا سڃاڻن سڃاڻن پاڻ سڃاڻن ڏک، تان تان ڪڇ مسڪ، جان جان پاڻ سڃاڻن نه لهين؟
(يعني خدا سڃاڻن آسان آهي ۽ پاڻ سڃاڻن تمام ڏکيو آهي، تيستائين آسودو نه ٿيڻ جيستائين پاڻ کي نه سڃاڻين!)

9- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن حيدرآباد جي قلعي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، ۽ انهيءَ سفر ۾ صاحبزادو حضرت تاجر ڌڻي رحمة الله عليه به گڏ هو! جڏهن مير ڪرم علي سان ملاقات فرمايائون، تڏهن انهن تمام عاجزيءَ سان عرض ڪيو ته حضرت! اسان ٻڌو آهي ته پير سائين جن مثنوي شريف گهڻو پڙهندا آهن ۽ ان جا نقطا بيان فرمائيندا آهن؟ پاڻ

فرمايائون ته ضرور پڙهندا آهيون! مير عرض ڪيو ته حضرت! اسان کي به ڪجهه ٻڌايو؟ پاڻ فرمايائون ته اسان وٽ مثنوي موجود نه آهي، پوءِ مير مراد علي پنهنجي مثنوي گهرائي پير سائين جن کي پيش ڪئي، پاڻ عبارت آهستي پڙهيائون ۽ اها سندن عادت مبارڪ هئي، ان وقت حضرت تاجر ڌڻي رحمة الله عليه عرض ڪيو ته حضرت! جي حڪم ٿئي ته مثنوي جي متن کي آئون پڙهان؟ پير سائين جن صاحبزادي کي فرمايو ته پڙه! پوءِ صاحبزادي به ٽي بيت لاڳيتا پڙهيا ٿي، ۽ پاڻ ڪرمن انهن جون معنائون بيان فرمايائون ٿي! پر اهي حقيقتون جيڪي اڳي بيان فرمائيندا هئا! انهن مان ڪجهه به نه بيان فرمايائون فقط وقت تاري ڇڏيائون! پير سائين جن جڏهن اتان اوطاق ڏانهن اچي روتق افروز ٿيا! تڏهن عرض ڪيو ويو ته حضرت! اڄ مثنوي مان ڪابه حقيقت بيان ڪونه فرمايو؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته ڪنهن جي اڳيان معنائون بيان ڪريون ها؟ ڇو ته اهي حقيقت جي سمجهڻ کان بي خبر آهن! پوءِ وقت تاري ڇڏيوسون! هڪ بزرگ فرمايو آهي:

رموز خاصگان عاميان چه دانند - حديث پختگان خامان چه دانند

(خاص ٻانهن جا ارشاد عام ڪيئن ڄاڻندا، يقين وارن جون ڳالهيون بي يقين ڪيئن سمجهندا؟)

10- نقل: حاجي احمد فقير ٽالپر نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ بادشاهه کي ٻه ٻانها هئا! هڪ ٻانهي جي بادشاهه سان دل هئي ۽ ٻيو محبت کان خالي هو! بادشاهه ٻنهي کي دولت ڏيئي ڪنهن ولايت ڏانهن واپار واسطي موڪليو، جڏهن ان ولايت ۾ پهتا تڏهن جنهن جي بادشاهه سان محبت هئي انهيءَ حڪم موجب نفعي وارو سامان واپار لاءِ وٺي، رات ڏينهن فرقت سبب انتظار ۾ رهيو، ۽ ٻي ٻانهي جنهن جي بادشاهه سان محبت نه هئي، حڪم کان منهن موڙي، ڪنهن شخص جي هڪ ٻانهيءَ تي عاشق ٿي، بادشاهه جي دولت ان جي وصال لاءِ خرچ ڪري ڇڏيائين ۽ ڪوبه واپار جو سامان نه ورتائين، فقط ٻانهيءَ جي عشق ۾ خوش ٿي بادشاهه کي وساري پرديس کي پنهنجو وطن سمجهي بي غم ٿي ويهي رهيو، اوچتو بادشاهه جو قاصد ٻنهي ٻانهن کي وٺڻ لاءِ آيو! پوءِ جنهن ٻانهي جو بادشاهه سان عشق هو ان کي ٻه خوشيون حاصل ٿيون!

هڪ ته فائدي واري واپار جو سامان وٺي تيار ڪري رکيو هئائين! پيو بادشاهه جي ديدار لاءِ قاصد سان خوش ٿي روانو ٿيو! ۽ ٻي ٻانهي کي به غم ٿيا هڪ ته بادشاهه جو مال ضايع ڪيائين ۽ حڪم کان منهن موڙائين پيو محبت واري ان ٻانهي جي جدائي، انهن ٻن سببن ڪري ان کي اها ولايت ڇڏڻ ڏاڍي ڏکي لڳي، پر وجھو پيو! پوءِ پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته انساني مخلوقات به ان بادشاهه جي ٻانهن وانگر به قسم آهي ۽ حقيقي بادشاهه الله تعاليٰ آهي ۽ مال انساني نفس جي روڪڙ آهي ۽ عمل صالح ۽ چڱا اخلاق واپار جا اسباب آهن، ۽ دنيا ان ٻانهيءَ وانگر آهي ۽ هي فاني دنيا ٻي ولايت وانگر آهي، پوءِ جيڪو انسان پنهنجي دم کي هن دنيا ۾ چڱن ڪمن ۾ خرچ ڪندو، گوباک واپار جو سامان خريد ڪيو اٿس ۽ جيڪو ڪميٽي دنيا ۾ مشغول ٿيو ۽ پنهنجي پساهن کي حرص ۽ حوس ۾ خرچ ڪيائين ته اهو چٽڪ ٻانهي تي عاشق ٿيو آهي، ۽ جڏهن سندن سڀئي پساهه خرچ ٿي ويندا ته حقيقي بادشاهه جو قاصد عزرائيل عليه السلام ٻنهي انسانن کي وٺڻ لاءِ ايندو؟ پوءِ جنهن پنهنجا پساهه چڱن عملن ۾ خرچ ڪيا هوندا ۽ منع ڪيل شين کان رکيو هوندو ته اهو خوشيءَ سان يار جي ديدار لاءِ قاصد سان هلندو! پر جنهن پنهنجا پساهه الله تعاليٰ جي نافرمانيءَ ۾ خرچ ڪيا هوندا، ان کي هي دنيا ڇڏڻ ڏاڍي ڏکي لڳندي، پوءِ لاچار قادر جبار جي حڪم سان قاصد عزرائيل عليه السلام سان روانو ٿيندو پر اهو قرب جي دولت کان محروم رهندو!

11- نقل: حضرت صاحبزاده ميان هدايت الله شاهه نقل ڪريٿو ته قلات جي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن سان گڏ هئاسون! اوچتو وات تي هڪ وڏو جبل اچي ويو ۽ وات به جبل جي مٿان هئي، پاڻ جبل جي چوٽيءَ تي چڙهي ويا! تڏهن فقيرن کي خوش طبعي مان فرمايائون ته هڪ وڏو پٿر مٿان اچلايو؟ جڏهن فقيرن پٿر هيٺ اچلايو، ان وقت قاضي محمد اڪرم لاڙڪاڻي جو رهندڙ جيڪو توحيد جي حالت ۾ هو، اهو هيٺان اچي رهيو هو ان جڏهن پٿر کي مٿان لپيٽندو ڏٺو، تڏهن وٺي پڳو! پير سائين جن ان کي پڇندو ڏسي مرڪي فرمايائون ته اي يار! ڇا هي توحيد آهي؟ توحيد

اها آهي ته جيڪڏهن پنهنجي مٿان يقيناً ڪا مصيبت اچي پوي ته اڪيون ۽ ڪن بند ڪري ويهي رهي:

اگر زکوه فرو غلطد آسياسنگے - نه عارفست از راه سنگ برخيزد
(جيڪڏهن جبل کان ڪو وڏو پٿر هيٺ اچي ٿو، اهو عارف نه آهي جيڪو پٿر جي وات کان اٿي وڃي!)

12- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته جڏهن مؤمن پل صراط تي قدم رکندو! تڏهن دوزخ چوندو ته: رح يا مؤمن، ان نورڪ ليظفي ناري! (يعني اي مؤمن جلد جلد گذري وڃ، تنهنجو نور منهنجي باهه کي وسائي ٿو) پوءِ پير سائين جن فرمايو ته هي جهان دوزخ وانگر آهي! جيڪو مصيبت کي برداشت ڪندو ۽ اصل حالت کان نه ڦرندو ۽ ان تي صبر سان راضي رهندو ته ان کي ايمان جو نور جيڪو حديث ۾ بيان ٿيل آهي نصيب ٿيندو پر جيڪو مصيبت وقت بي صبر ٿيندو! ان کي اهو نور نصيب نه ٿيندو.

13- نقل: بچو فقير منگريو درگاهه مبارڪ جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کي ٽپ آيو هو، ۽ جنهن وقت پاڻ مسجد شريف ۾ آرام فرمائي رهيا هئا ان وقت خالد نالي گهمرو طبيعت پيڇڻ لاءِ خدمت ۾ حاضر ٿيو! پاڻ ان کي خوش خير عافيت ڪيائون! خالد عرض ڪيو ته حضرت! اسان کي ته ٽپ گهڻن گناهن جي ڪري ايندو آهي، پر اوهان کي ڪهڙي سبب؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته گنهگارن کي ٽپ گناهن جو ڪفارو آهي ۽ نيڪن لاءِ چڱاين ۾ ترقي لاءِ آهي!

فصل ٽيون

حيواني ۽ انساني عقل!

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ولايت ۾ مستقل بادشاهي نه هوندي هئي! بلڪه ان ولايت ۾ رواج هو، جو اتان جا امير گڏجي ڪنهن کي بادشاهه بنائي ڇڏيندا هئا، پوءِ هڪ سال ان جي هر لحاظ کان تابعداري ڪندا هئا، ۽ جڏهن سال پورو ٿيندو هو، تڏهن ان کي وٺي درياھ ۾ اچائي، واپس شهر ڏانهن موٽندا هئا! ۽ وات ۾ جيڪو پهريان ملندو هو، ان کي تخت تي ويهاريوندا هئا، پوءِ سڄو سال ان جي حڪم جي زرو برابر به مخالفت نه ڪندا هئا ۽ سال گذرڻ بعد ان کي به درياھ ۾ پوڙي ڇڏيندا هئا! اهڙي طرح هڪ دفعي بادشاهه کي پوڙيو آيا ٿي، ته وات تي هڪ هوشيار شخص انهن سان مليو! جنهن چيو ته توهان مون کي ڪاڏي ٿا وٺي وڃو؟ چيائون ته توکي بادشاهه ڪريون ٿا! هن چيو ته توهان مون کي سڃاتو آهي، توهان منهنجي حسب نسب کي نٿا ڄاڻو ته مان ڪير آهيان؟ چيائون ته اسان کي تنهنجي حسب نسب سان ڪوبه ڪم نه آهي، اسان کي جيڪو به وات ۾ ملندو آهي، اسان ان کي تخت تي ويهاريوندا آهيون ۽ سڄو سال ان جي حڪم کي مڃيندا آهيون! آخر ڪار پراڻي رسم موجب ان کي تخت تي ويهاريائون ۽ ان جي تابعداري باقاعده ڪيائون! گهڻي مدت گذرڻ بعد بادشاهه دربار جي ڪارڪنن کي چيائين ته هي عجيب رسم توهان جي ملڪ ۾ آهي، جو هڪ بادشاهه کي درياھ ۾ پوڙي ٻي کي وات مان وٺي قائم مقام بنايو ٿا، ۽ سال گذرڻ بعد ان کي به غرق ڪريو ٿا، ۽ ٻي کي تخت تي ويهاريو ٿا! جواب ۾ چيائون ته اي بادشاهه! هن ولايت ۾ هيءَ رسم پراڻي آهي! هاڻي نڪري نه سگهندي! ان کانپوءِ ان هوشيار مرد، تدبير ڪري اڳين بادشاهن جو خزانو گڏ ڪري، هڪ قلعو درياھ جي جزيري (پيٽ) ۾ ٺهرائي، ان ۾ اهو خزانو جمع ڪرايائين ۽ هڪ وڏو شيشو به ٺهرائي درياھ ۾ رکرايائين، جيڪو درياھ جي ڪناري کان وٺي ان جزيري تائين پهتو ٿي جڏهن ان جي بادشاهي جي مدت اچي پوري ٿي! پوءِ ان

وقت هڪ ٻيڙي به ٺهرائي ان شيشي جي ڀرسان ٻڌرايائين ۽ ان کي جڏهن پراڻي رسم موافق درياهه ۾ اڇلايائون ته ان وقت هوشيار مرد ٻيڙي تي سوار ٿي شيشي واري واٽ وٺي وڃي پنهنجي قلعي تائين سلامتي سان پهتو! ۽ اتي خوش ٿي ويٺو! پوءِ پاڻ ڪريمن هن نقل مان عجيب نڪتا بيان فرمايا ته اهو داناؤ مرد مثال عارف جو آهي، جيڪو پاڻ کي هن جهان ۾ (حديث شريف جي موافق: ”ڪن في الدنيا ڪانڪ غريب او عابر السبيل) مسافر سمجهي هن جهان ڏانهن وڃڻ جي تياري ڪري ٿو! پوءِ جڏهن مقرر مدت اندر هن جهان مان هن جهان ڏانهن وڃي ٿو ته اتي به ان بادشاهه وانگر هن جو قلعو ٺهيل هوندو، ۽ دنيا وارا ازلي بدبخت انهن بادشاهن وانگر عاقبت جي فڪر کان غافل هجڻ ۽ نفساني لذتن ۾ مشغول هجڻ ڪري سال کانپوءِ آخر اونهي درياهه ۾ ٻڏن ٿا!

2- نقل: حاجي احمد فقير ٽالپر شورو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته عقل به قسم آهي! هڪ انساني ۽ ٻيو حيواني! عقل حيواني چوپاين جو آهي، جنهن سان هو، گاهه پاڻي جي طلب ڪن ۽ هڪ ٻي سان ملڻ پنهنجي ننڍي وڏي ٻچي کي سڃاڻن ۽ انهن کي پالن ۽ کير وغيره ڏين ٿا. جيڪڏهن ماڻهن جي پوک ۾ پون ٿا ته انهن کي ڌنار ٻن سببن جي ڪري نه ٿا ڇڏين! هڪ ته جيڪڏهن ماڻهن جي پوک کائيندا ته ڌنارن کي جهٽڪ ٿيندي، ٻيو ته چوپاين جا مالڪ به ڌنارن کي تنبيهه ڪندا! ۽ وري چوپايا سمجهن ٿا ته ڌنار اسان سان دشمني ٿا ڪن، جو پوک چرڻ کان روڪين ٿا چوپاين جو پوک کائڻ هڪ عيش آهي، اهي جڏهن پيل کان بند ٿيندا آهن پوءِ انهن جو عيش بدمرگي سان بدلجي ويندو آهي ۽ انهن کي ڇڏڻ مشڪل ٿي پوندو آهي! اهڙي طرح تمام خلق جو عقل به حيواني عقل آهي ڇو ته عام ماڻهن کي، جيڪڏهن اولياءُ الله ۽ عالم سڳورا بدڪارين ۽ گناهين ۽ ڀڃين جي مال کي ناحق کائڻ ۽ زنا ۽ ربا کان روڪين ٿا ۽ عبادت، ديانت، امانت ۽ شرعي ڄڻ جي حفاظت لاءِ چئون ٿا، ته اهي چوپاين وانگر سمجهندا آهن ته اسان کي عيش کان منع ڪن ٿا ۽ پنهنجي بي عقلي سبب

نٿا سمجھن، جو اهي کين دوزخ کان ڇڏائي بهشت جي واٽ ڏيکارين ٿا:
نفس بانفس ڊيگر چون يارشد - عقل جزوي عاطل ويڪارشد
 (نفس جڏهن بي نفس سان گڏجي ويو، تڏهن عقل بيڪار ۽ بي فائده ٿي ويندو آهي)

۽ عقل انساني نبين سڳورن جو عقل ۽ خدا جي ولين جو عقل آهي!
3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن اسقلڪو شهر (جيڪو قلات جي ڀرسان آهي) مان روانگي فرمائي، قلات جي اتر طرف ڪنهن بروهي فقير جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! اتي هڪ مجذوب شخص چربائپ کان فقيرن جي جماعت ۾ خوش ٿيندو، بيت پڙهندو ڦريو پئي! پير سائين جن ٻانهي کي فرمايو ته هن شخص کي ڏس جو مجذوب هوندي به هڪ جنس وارن کي ڏسي خوش ٿيو آهي ۽ غزل پڙهي ٿو! پوءِ هڪ ٿڌي آه پري فرمايائون ته دنياوي عقل کان، ديوانگي جو مرض ڀلو آهي، جو ديوانگي واري تي شرعي تڪليف ته معاف آهي!

4- نقل: غلام محمد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هن ڏينهن هن ٻانهي ۽ احمد فقير، ٻنهي سفر ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جي قدم بوسي ڪئي سين! پيرن چمڻ کان پوءِ، آئون ادب جي ڪري پري وڃي وينس ۽ احمد فقير جيڪو مجذوب الحال هو، سو ويجهو ويٺو! پوءِ پاڻ ڪرمن ارشاد فرمايو ته احمد فقير مجذوبي سبب تمام ويجهو اچي ويٺو ۽ غلام محمد عقل سبب پري وڃي بيٺو آهي! اي عزيز! جنهن عقل جي پير سائين جن شڪايت فرمائي اهو عقل معادن بلڪه عقل معاش آهي، جنهن جي گهر ڪاٺ، سمهڻ ۽ پوشاڪ ڍڪڻ آهي، ان کي جزوي عقل چوندا آهن! مولوي صاحب قدس سره ان جي خبر ڏني آهي:

عقل جزوي گاهه چيره گهه نگون - عقل ڪلي ايم از ريب المنون
 (دنياوي عقل ڪڏهن نيڪ ته ڪڏهن اونڌو هوندو، پر عقل ڪل، زماني جي هر فريب کان محفوظ هوندو آهي!)

فصل چوٿون

نيڪ بختي ۽ بدبختي

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن کان ڪنهن ماڻهوءَ سوال ڪيو ته حضرت! اوهان ڪرمن جا مريد گهڻا ٿين ٿا ۽ حال ۽ وجد به نصيب ٿين ٿو! پر گهڻي مدت کان پوءِ ڪن ڪي هميشه حالت رهي ٿي ۽ ڪن کان زائل ٿي وڃي ٿي، مگر پوءِ به هو غماز نٿا پڙهن؟ پير سائين جن جواب ۾ نقل ارشاد فرمايو ته هڪ ڦاهي اڏيندڙ، پنهنجي ضرورت لاءِ ڪبوتر کي شڪار ڪرڻ واسطي ڦاهي اڏي، ۽ ڪبوتر جي شڪار ڪرڻ لاءِ ڪڻڪ جا داڻا چونڊ وڌائين! اتي هر جنس جا پکي اچي گڏ ٿيا ۽ ان ڪاڏائون پئي ته شڪاري ڪبوتر جي شڪار ڪارڻ ٻين پکين کي نه اڏايو، ۽ جڏهن ڪبوتر اچي ويو، تڏهن ڪڻي ڦاهي پکين مٿان وڌائين ته ڪيترا پکي ڦاسي پيا! پوءِ جيڪو ڪبوتر گهريل هيس، اهو ڪڍي ذبح ڪيائين ۽ ٻين پکين کي ڇڏي ڏنائين، ڇو ته ان جي ڪم ۾ نٿي آيا! اهڙي طرح ڪامل ولي به طلب جو چار هر ننڍي وڏي مٿان پکيڙي ٿو، ۽ چونڊ به وجهي ٿو مقصد انهن سڀني مان هڪ سڄو ۽ مضبوط مريد هوندو آهي! هتي مولوي قدس سره جو مقولو نشاني ڏي ٿو:

صد هزاران طفل سرب بریده شد - تا کلیم الله صاحب دیده شد

(لکين ٻارن جي قتل کان پوءِ ئي، ڪليم الله، نظر (بصيرت) وارو ٻار پيدا ٿيو!)

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ بزرگ هميشه وعظ ڪندو هو ۽ ماڻهو ان جي وعظ کان متاثر ٿيندا هئا، هڪ دفعي خيال ڪيائين ته هن ملڪ مان نڪري ٻي ملڪ ڏانهن وڃان ۽ اتي وڃي وعظ ڪريان، شايد اتان جي ماڻهن کي منهنجي وعظ مان گهڻو فائدو حاصل ٿئي؟ ان نيت سان پنهنجي ملڪ کي ڇڏي ٻي ملڪ ۾ ويو ۽ اتي رهي وعظ شروع ڪيائين! پر ڪنهن کي به اثر پيدا نه ٿيو، مگر هڪ باهه پوڄيندڙ شخص اچي چيو ته منهنجي دل ۾ اسلام قبول ٿي جو اهڙو شوق آهي، جو هينئر ئي جيڪر مسلمان ٿيان! پر منهنجو پيءُ پيرسن آهي، ان جي خدمت

ڪندو آهيان، ۽ اهو جڏهن به فوت ٿيو، ان وقت اسلام ۾ داخل ٿيندس! پر تيستائين تون اسان وٽ ايندو ويندو رهجان؟ جڏهن ان جو پيءُ مري ويو تڏهن وري ان واعظي ان کي اسلام ۾ داخل ٿيڻ لاءِ چيو؟ باهه پوڄيندڙ چيو ته به ٽي ڏينهن مهلت ڏي، جو اسان جا عزيز مائٽ هر طرف کان تعزيت لاءِ اچن ٿا، اهي ٿي واپس وڃن، ان وقت ئي اسلام تي ايمان آڻيندس! ٻي ڏينهن ان باهه پوڄيندڙ پنهنجي رسم موافق مجلس قائم ڪري ماڻهن کي ويهاري شراب خوري شروع ڪرايائين ۽ باهه پوڄيندڙ، ان واعظي کي به دعوت ڏيئي انهن مجوسي ڪفارن جي مجلس ۾ وٺي آيو! ۽ هڪ جاءِ تي ويهاريائينس ۽ خادم اتي هڪ شراب جي شيشي مان گلاس ڀريو، هر هڪ کي واري واري سان ڏيندو رهيو! پوءِ جڏهن واعظيءَ جو وارو آيو، تڏهن ان کي به هڪ گلاس شراب جو ڀري ڏنائين! واعظي شخص پهريان ته انڪار ڪيو پر ان وقت اهو باهه پوڄيندڙ اتي حاضر هو، جنهن اسلام قبول ٿي جو واعدو ڪيو هو، انهيءَ چيو ته اي يار! منهنجن عزيزن جي مجلس ۾ مون کي شرمسار ۽ بيوقار نه ڪر؟ هن شراب کي پيءُ چيو ته جيڪڏهن هن وقت شراب پيئندي ته مجلس وارا به سمجهندا ته هن بزرگ اسان جي موافقت ڪئي آهي! پوءِ اسان تي به لازم آهي ته ان جي فرمانبرداري ڪريون، ان ڪري اسلام ۾ پيا به گهڻا داخل ٿيندا، آخرڪار انهيءَ شخص واعظيءَ کي شراب پياري ڇڏيو! ۽ واعظي شخص پنهنجي دين کي انهن جي چوڻ سان شراب پيئڻ ڪري برباد ڪري ويٺو! ۽ پڻ شراب پيئڻ کان پوءِ مستي ۾ هن کان ڪو غلط ڪم به پيدا ٿي پيو! جنهن ڪري کيس قتل ڪيو ويو! مثنوي ۾ مولوي معنوي قدس سره فرمايو آهي:

ذره کاندر هم ارض و سما است، جنس خود را همچو گاه و گهر باست
(زمين ۽ آسمان ۾ جيڪو به ذرو آهي، سو پنهنجي جنس لاءِ مثل چقمق ۽ مقناطيس جي آهي!)

ناريان مرناريانرا جاذب اند، نوريان مرنوريانرا طالب اند
(باهه وارا باهه وارن کي ڇڪيندا آهن، نور وارا خاص نور وارن جا طالب آهن)

اهل باطل باطلان رامي ڪشند، اهل حق باهل حق هر سرخوش اند
(باطل وارا باطل وارن کي چڪيندا آهن، حق وارا حق وارن سان خوش
رهندا آهن)

طيبات آمد برائے طيبين ، للخبثين الحبيثات است همین

(پاک شيون، پاڪن لاءِ آيون، پليت شيون پليت لاءِ پيدا ٿيون آهن)
پاڻ ڪرمن هتي فرمايو ته واعظي شخص اگرچہ چڱو ڪم ڪيو ٿي، پر ان
جي نيت تڪبر جي هئي ته منهنجي وعظ مان انهن کي فائدو ٿئي ٿو؟ ان
ڪري گمراهي ۾ آندو ٿي پيو ۽ گمراهي کان ڪافر ٿي مٽو! (نعوذبالله منها!)

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته
حضرت موسيٰ عليه السلام جي زماني ۾ هڪ وڏو حڪيم پراڻو تجربتي گار
ظاهري علم ۾ ماهر هو! پر وقت جي نبي سڳوري جي پيروي کان محروم
هو! هڪ ڏينهن حضرت موسيٰ عليه السلام ان کي فرمايو ته تون علم جو
سنو چور آهين پر تنهنجو فيض جاهلن لاءِ آهي! پير سائين جن هتي فرمايو ته
هن جهان جي گهڻي سمجهه ٻنهي جهانن ۾ محرومي آهي! جيئن مذڪوره
حڪيم ايمان ۽ اسلام جي دولت کان محروم رهيو، ۽ وقت جي نبي سڳوري
جي پيروي کان بي نصيب ٿيو:

قابليت اين جهان شيطانگي است - هرک آن شيطان بود قابليت است
(هن جهان جي قابليت شيطان آهي، جيڪو شيطان هوندو سو، وڌيڪ
قابل هوندو)

4- نقل: هڪ دفعي هي ٻانهو (جامع ملفوظات) درگاه مبارڪ کان موٽيو،
پنهنجي ڳوٺ آيو پئي جڏهن نصرپور پهتس، اتي قاضي غلام رسول، جيڪو
حضرت پير سائين قدس سره جن جو پڪو مريد هو، ۽ مون سان اڳ ۾
واقفيت نه هيس، تنهن مون کي دعوت ڏيئي ٽڪايو ۽ گهڻي مهمان نوازي
ڪيائين، رات جو جڏهن قاضي صاحب ڪچهري لاءِ آيو! تڏهن ڳالهيون
ڪندي چيائين ته هيڪر هي غلام درگاه مبارڪ تي پير سائين جن جي قدم
بوسي کان مشرف ٿيو هو، پاڻ جماعت ۾ بيان فرمايائون ته خليفي (يعني

هن ٻانهي) کي به مهينا لڳاتار، الله تعاليٰ کان تلقين ڪرڻ جو حڪم ٿيس ٿي ۽ هو ان وقت اثبات ۽ نفی جي ذکر ۾ هو! تنهن انهيءَ حق جي امر کي به نفی ڪيائين ٿي! ان کان پوءِ زبردستي کيس حڪم جو تابعدار ڪيوسون، ۽ پير سائين جن هيشن به فرمايو ته پيا سڀ الله تعاليٰ کي گهرن ٿا پر خليفی کي الله تعاليٰ گهري ٿو!

5- نقل: هڪ ڏينهن حافظ زين الدين رحمة الله عليه جيڪو حضرت ميان صاحب قدس سره جن جو مريد هو، مون کي حضرت ميان صاحب جن کان نقل ٻڌايائين ته هڪ لوهر ڪهڙن جي شهر ۾ رهندو هو، جڏهن حضرت ميان صاحب جن ڪهڙن ۾ ايندا هئا، ۽ ان جي دڪان کان لنگهندا هئا ته ان وقت هن کي ڏسي فرمائيندا هئا ته هي لوهو طلب جي مضبوط طاقت رکي ٿو، جيڪڏهن طلب ڪري ها ته ڪمال حاصل ڪري وجهي ها، پر جنهن کي طاقت هوندي آهي، اهو طلب نه ڪندو آهي! ۽ بيابي طاقت طلب ڪندا آهن ۽ انهن طاقت وارن کي طلب حاصل نه ٿي ٿئي! ٻانهي اها ڳالهه ميان قابل شاهه کي ٻڌائي ميان موصوف چيو ته عجب آهي، جو طاقت به رکي ۽ خدا جي طلب ۾ سرگرم نه هجي! ائين ٿيڻو ناهي، جنهن کي طاقت هوندي، اهو ضرور حق جو طالب هوندو! ٻانهي چيو ته حضرت ميان صاحب جن جو فرمودو حق ۽ سچو آهي! ان کان پوءِ جڏهن انهيءَ ڳالهه جو بيان، حضرت پير سائين قدس سره جنکان ٻڌوسون تڏهن يقين ڪلي ٿيو!

6- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايائون ته حضور صلي الله عليه وسلم جن حضرت امير عمر رضي الله عنه ۽ ابوالحڪم (ابوجهل جو لقب آهي) لاءِ الله تعاليٰ جي درٻار مان دعا گهريائون ته خداوندا: اسان جي دين کي انهن مان هڪڙي جي مسلمان ڪرڻ سان طاقت بخش؟ پوءِ اها دعا قبول ٿي ۽ حضرت عمر رضي الله تعاليٰ عنه کي الله تعاليٰ اسلام تي آندو ۽ پوءِ خليفو ٿيو! ۽ ان جي هٿان دين جي مدد، حد کان گهڻي ٿي ۽ ابوالحڪم هن وڏي نعمت جو لائق نه هو، تنهن ڪري بي نصيب ٿي ابوجهل ٿيو! اي عزيز! حضور صلي الله عليه وسلم جن جي دعا

گهرڻ ابوجهل ۽ امير عمر رضي الله عنه جي حق ۾ ان ڪري هئي، جو ٻنهي مضبوط جبلي طاقت ٿي رکي! پر ابوجهل کي ازلي بدبختي ڪفر ۾ رهايو ۽ امير عمر رضي الله عنه کي ازلي نيڪ بختي خوش نصيب ۽ خليفو بنايو! مولانا روم قدس سره ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

الشقي من شقي في بطن ام - السعيد من سعد في بطن ام

(بدبخت اهو جيڪو ماءُ جي پيٽ ۾ بدبخت ٿيو ۽ نيڪ بخت اهو جيڪو ماءُ جي پيٽ ۾ ئي بخت وارو ٿيو!)

7- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ابراهيم پٽ لڌو نظاماڻي جي فاتح خواني لاءِ ديهه سالار ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! بعد ۾ هن ٻانهي (جامع ملفوظات) کي فرمايائون ته لڌو نظاماڻي طاقت مضبوط رکي ٿو! جيڪڏهن مريدن جي جماعت ۾ داخل ٿئي ته ڪهڙو نه سٺو، ۽ فائدي وارو ٿئي؟ پوءِ هن فقير لڌي نظاماڻي وٽ وڃي کيس چيو ته پير سائين جن تنهنجي باري ۾ هيئن فرمايو اٿن، جو جيڪڏهن تون مريدن ۾ داخل ٿئين ته ڪهڙو نه چڱو؟ ان جواب ۾ چيو ته اسان دنيا وارا ماڻهو آهيون، اسان کان چار هزار ذڪر نه ٿيندو، هن اهو عذر ڏنائين، فقير اها ڳالهه حضور ۾ عرض ڪئي! پاڻ وري فرمايائون ته لڌي نظاماڻي کي چئو ته طريقي ۾ داخل ٿي؟ توکي ذڪر جا چار هزار معاف آهن! ان کان پوءِ ٻانهي انوت وڃي پاڻ ڪرمن جو فرمودو بيان ڪيو ۽ تلقين وٺڻ لاءِ گهڻو شوق ڏياريو! ليڪن افسوس جو، هو ازلي بدبختي جي ڪري مايوس ۽ محروم رهيو!

8- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته ٻه انڌا هئا هڪ مادرزاد انڌو هو ۽ ٻيو پوءِ ماتا جي ڪري انڌو ٿي پيو هو! هڪ ڏينهن ٻنهي هڪ ٻي ۾ گڏجي کير پيئو ٿي ته جيڪو مادر زاد انڌو هو، ان کير چڪي چيو ته کير تمام مٺو آهي ۽ ٻي چيو ته تمام اچو آهي! مادر زاد انڌي چيو ته اچو ڪيئن ٿيندو آهي؟ ڇو ته اچو رنگ هن ڪڏهن ڏٺوئي نه هو! ٻي انڌي چيو ته اچو، ڀڳهه پڪي جهڙو ٿيندو آهي، مادر زاد انڌي چيو ته ڀڳهه ڪيئن ٿيندو آهي؟ ٻي انڌي ٻانهن ۽ هٿ کي ڏنگو ڪري صورت ٺاهي

سمجهاياينس ته ان جي ڳچي، چهنڀ ۽ پير هيئن ٿيندا آهن! ڇا پگهه اهڙو ٿيندو آهي؟ مادر زاد انڌي چيو ته پوءِ مان ڪير نه کائيندس، منهنجي تڙيءَ ۾ ڦاسي پوندو! پوءِ جنهن کي عارضي انڌاڻپ هئي، ان ۾ طاقت هئي پر بدصحت جي ڪري انڌو ٿي پيو هو، ۽ جيڪو مادر زاد انڌو هو ان کي اصل کان اڙلي بدبختي جي ڪري طاقت نه هئي، ان ڪري ڪير جيڪا الله جي معرفت آهي ان کان محروم رهيو.

9- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن ننڍي سائينداد ٽالپر ۾ جيڪو گهروني جي ڪناري تي آهي، تشریف فرما ٿيا هئا! اتي مير غلام علي ٽالپر حضور ۾، حاضر ٿي عرض ڪيو ته حضرت! اسان جي حوبليءَ ۾ زيارت به ڪرايو ۽ هن ٻانهي جي دعوت به قبول فرمايو؟ پير سائين جن فرمايو ته تنهنجي دعوت قبول نه آهي، باقي زيارت ڪرائينداسون! مير غلام علي ٽالپر جي عرض ڪرڻ وقت ان جو هڪ ملازم ملا محسن نالي به موجود هو! جنهن بلند آواز سان چيو ته حضرت! هن جي دعوت قبول نه فرمائجو ڇو ته هي توهان جو دل سان معتقد نه آهي؟ تنهن تي پير سائين جن ان کي ٻڌايو ته هڪ ڏينهن حضور صلي الله عليه وسلم جن حضرت ام المؤمنين عائشه صديقه رضي الله عنها جي گهر ۾ ويٺا هئا! ايتري ۾ ڪنهن ٻاهران آواز ڪري سڏ ڪيو! حضرت نبي ڪريم عليه الصلوٰه والسلام جن ان جي متعلق منافق جو لفظ استعمال فرمايو، سڏيندڙ وري سڏ ڪيو ته پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن ان وٽ ويا، ۽ جيڪو ڪلهي مبارڪ تي ڪپڙو مبارڪ هين، اهو وڇائي ان کي ويهارايون! حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها اهو ڏسي عرض ڪيو ته حضرت! پهريان هن کي منافق ٿي فرمايو ان کان پوءِ ڪيس هيتري عزت ڏنو؟ جواب ۾ فرمايائون ته اهو پهريان وانگي ئي آهي، ۽ هي آڌرپاءُ اسان جي لائق آهي، جو آئون رحمت للعالمين آهيان.

10- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن فقير محمد رحيم هاله ڪنڊي جي رهندڙ جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! پاڻ جڏهن شهر مان مُلن جي محلي کان لنگها، تڏهن مُلن جا چوڪرا پاڻ ڪرمن کي ڏسي

راند ڇڏي پويان ڊڪندا آيا، ۽ پير سائين جن جي گهوڙي کي ٻنهي طرفن کان چنڀڙيا هليا! پاڻ جڏهن مسجد کان لنگهائو ٿيا ته ان وقت ملان پيپهري جي نماز پڙهيو ويٺا هئا، ۽ پير سائين جن ڏانهن ڏٺائون پئي، ۽ جماعت کين سلام ڏنو، پر انهن مان ڪنهن به سلام نه ورايو! بلڪه خراب منهن ڪيو ويٺا هئا پاڻ جڏهن آخوند رحمت الله جي اوطاق تي گهوڙي تان لهي ڪٽ تي تشریف فرما ٿيا، ۽ پير مبارڪ جتي مبارڪ جي ڪري هيٺ لڙڪايو ويٺا هئا ۽ اهي چوڪرا هٿ سندن پيرن مبارڪن تي رکيو دعا لاءِ پيا سوال ڪن؟ فقير عرض ڪيو ته حضرت! عجب آهي جو، انهن جي وڏن ماڻهن مسجد ۾ اوهان کي ڏٺو ويٺي، باوجود علم هجڻ جي، ڪوبه خدمت ۾ نه آيو ۽ هي چوڪرا، جن کي راند ڪاٺڻ پيئڻ کان به وڌيڪ لڳندي آهي، ان کي ڇڏي خدمت ۾ حاضر ٿيا آهن! پاڻ ڪرمن جواب ۾ فرمايو ته هي ٻار گناهن کان بچيل آهن، ان ڪري الله تعاليٰ جي وٽن سان پوري نسبت رکڻ ٿا! ۽ هنن ملن نفساني خواهش کان پاڻ کي دنيا جي ضرورتن ۾ گم ڪري ڇڏيو آهي، ان ڪري هو سڃاڻن کان محروم آهن:

ڪافران ديدند احمد رابشر - چون نديدند ازوي آن شق القمر

(ڪافرن احمد ڪريم (صلي الله عليه وسلم) کي صرف بشر ڏٺو، پر انهن چنڊ جي چيرجڻ کي نه ڏٺائون)

11- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته سيد الطائف شيخ جنيد بغدادی قدس سره وڏو جيد عالم هو، طلب ڪرڻ کان اڳي اڃا ڪنهن جو مرید نه ٿيو هو ۽ ان وقت پنهنجي مامي شيخ سري سقطي قدس سره (جيڪو ڪامل ولي هو) جو به معتقد نه هو، بلڪه ان جو منکر هو! شيخ سري سقطي ان ڪري ڏاڍو پريشان رهندو هو! آخر رب الجليل جي حڪم سان هڪ ڏينهن هڪ هندو عورت شيخ جنيد لاءِ طعام کڻي آئي ۽ ٽي ڏينهن لڳاتار، حضرت شيخ لاءِ طعام آندائين! شيخ موصوف عجب ۾ رهيو ۽ خادم کي حڪم ڪيائين ته ان هندو عورت کان پڇو ته هي روزانه طعام ڇا لاءِ آئي ٿي؟ خادم جڏهن هندو عورت کان پڇو؟

تڏهن ان چيائين آئون پاڻ شيخ صاحب کي طعام حاضر ڪرڻ جو سبب ٻڌائيندس! اها ڳالهه شيخ جنيد کي ٻڌايائون! پوءِ شيخ صاحب ان کي خلوت ۾ گهرائي پڇيو؟ عورت جواب ۾ چيو ته آئون توتي عاشق ٿي پئي آهيان! اهو ٻڌي ان جو نفس گناهه لاءِ تيار ٿيو، ان وقت عورت چيو ته ڏسي پيو؟ شيخ جنيد چيو ته ڪير ٿو ڏسي؟ چيائين الله تعاليٰ ڏسي ٿو! شيخ جنيد، جڏهن الله تعاليٰ جو نالو ٻڌو، تڏهن بيهوش ٿي ڪري پيو، ۽ هندو عورت پنهنجي گهر هلي ويئي! شيخ جنيد جڏهن هوش ۾ آيو! تڏهن ان عورت وٽ وڃي الازي ٿيو! مائي ان کي جواب ۾ چيو ته آئون هندياڻي آهيان، مون کي خوار نه ڪر! پنهنجي مامي شيخ سري سقطي قدس سره وٽ وڃ؟ آئون به ان جي مردياڻي آهيان! ان کان پوءِ شيخ جنيد رحمة الله عليه جي دل ۾ پنهنجي مامي حضرت شيخ سري سقطي قدس سره جي محبت پيدا ٿي ۽ ان جو مرید ٿيو! ۽ آخر ڪمال جي درجي کي پهتو!

12- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ ڪافر شخص دنيا ۾ جيڪا به نفساني خواهش ڪئي ٿي، اها ان جي پوري ٿي ٿي، آخر جڏهن مرڻ کي پهتو، تڏهن هڪ قسم جي مڇي گهرايائين ۽ مڇي وٺندڙ ميربحر کي چيائين ته مڇي هن قسم جي آئي ڏيم؟ پوءِ جڏهن ميربحر دام اچائي ته الله تعاليٰ جي حڪم سان ان جي دام ۾ هر قسم جون مڇيون ڦاسي پيون ۽ جيڪا مڇي ڪافر گهري هئي، اها به انهن ۾ موجود هئي، پوءِ اها هن کي آئي ڏنائين، جيڪا هن تيار ڪرائي کاڌي ۽ ان کان پوءِ هي بنا دير مري ويو! ۽ اهڙي طرح هڪ خداوند ڪريم جو طالب هو جنهن سڄي عمر نفس جي مخالفت ٿي ڪئي! پوءِ آخر جڏهن ان جي سڪرات جو وقت آيو، تڏهن ان کان پڇيائون ته ڪا شيءِ پيئندي؟ چيائين جيڪڏهن ماڪي جو شربت هوندو ته پيئندس! پوءِ ماڪيءَ جو شربت تيار ڪري، جڏهن ان جي چين وٽ آندائون! تڏهن الله تعاليٰ فرشتي عزرائيل عليه السلام کي حڪم فرمايو ته وڃ بنا دير انهيءَ شربت کي هار، ۽ ان جي روح کي قبض

ڪر؟ ۽ ان فرشتي ائين ئي ڪيو! پوءِ عرض ڪيائين ته اي پروردگار ان ڪافر جون سڄي عمر جون مرادون پوريون ڪيئي ۽ هن مؤمن جنهن سڄي عمر ۾ ڪابه خواهش نه ڪئي ۽ مرڻ جي وقت هيءَ هڪ خواهش ڪئي هئي، پراها به حاصل نه ٿيس؟ الله تعاليٰ ارشاد فرمايو ته ان ڪافر شخص کي آخرت ۾ ڪوبه ڀاڱو نه آهي، جيڪي هيس اهو ان کي سڀ هن جهان ۾ ڏيئي ڇڏيوسون! ۽ هي شخص مؤمن آهي، جيڪي به نعمتون ان کي ملڻيون آهن، اهي آخرت ۾ کيس ملنديون! ان ڪري ماکيءَ جو شربت به ان کي آخرت ۾ ڏنو ويندو، هڪ بزرگ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

هرڪه درين دار مقرب تراست - داغ عنابر جگرش مي نهد

(جيڪو هن دنيا ۾ وڌيڪ مقرب (مالدار) آهي، اهو پنهنجي سيني تي تڪليف جو داغ رکي ٿو!)

13- نقل: هڪ معتبر راوي کان نقل آهي ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمائيندا هئا ته الله سبحانه و تعاليٰ جاولي سڳورا جاسوس آهن! ڇو ته اهي الله تعاليٰ جي حضور مان خبرون وٺي، هن جهان ۾ آڻين ٿا! پوءِ جن ماڻهن کي الله تعاليٰ پسند ڪيو آهي، اهي ان فرمودي تي پورو يقين رکن ٿا ۽ هميشه جي سعادت حاصل ڪن ٿا! پر جن کي الله تعاليٰ نه گهربو آهي اهي هن فرمودي تي يقين نه ٿا رکن، بلڪه ان جو انڪار ڪن ٿا! ان ڪري ان جماعت کي ازلي بدبختي جي ڪري محروم ڪيو اٿن! ۽ هنن کي ازلي نيڪ بختي سان ممتاز ڪيو اٿن:

گر خدا خواهد که پرده کس درد - ميلش اندر طعنه پاکان کند

(جن جو الله تعاليٰ پردو خوار ڪندو آهي، اهي ئي پاڪ ٻانهن جي ذات ۾ طعنو هڻندا آهن.)

باب پندرھون

ھن باب ۾ چار فصل آھن!

فصل پھريون: متفرق نقل!

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته ملان حرام ڪائيندا آهن ۽ پائخانو حلال ڪندا آهن، يعني طعام يا ڪا ٻي شيءِ ٻين جي پهريائين مالڪ جي موڪل کان سواءِ ڪائيندا آهن، بعد ۾ ان کي حيلي ۽ قريب سان چوندا آهن ته فلاڻي شيءِ تنهنجي اسان کي هٿ آئي هئي، پر بيخبريءَ ۾ بغير اجازت جي کائي ويناسون، هاڻي جيڪڏهن مهرباني ڪري بخشين ته احسان، ورنه قيمت ٻڌاءِ ته پري ڏيون؟ آخر حياءَ جي ڪري اهو بخشي ڇڏيندو آهي، ان ڪري انهن جو کائڻ حرام ۽ قضاء حاجت حلال ٿئي ٿي! اي عزيز! هيءُ مثال خاص ملن لاءِ نه آهي، بلڪ جيڪو به ائين ڪندو اهو انهيءَ ۾ داخل آهي!

2- نقل: هن فقير جي جڏهن پيرزادي عبدالرشيد، تندي محمد خان جي رهندڙ (گهوني جي ڪناري تي چاڪر هاله جي لڳ) سان ملاقات ۽ دوستي ٿي! تڏهن فقير سان انجام ڪيائين ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي لاڙ جي سفر ۾ تشریف آڻڻ وقت، سانئڻ صحبت ۽ زيارت ڪبي، تان جو پاڻ لاڙ جي سفر تي تندي محمد خان ٽالپر ۾ تشریف فرما ٿيا! پر پيرزادو مذڪور ان وقت تمام گهڻو ناچاق هو، تنهن ڪري خدمت ۾ اچڻ جي طاقت نه ٿي رکيائين، پوءِ ميان قابل شاهه طبيعت پڇڻ لاءِ ان وٽ ويو، ته اتي هو مشائخن جي ڳالهين ۾ مشغول ٿي ويا! ميان قابل شاهه ڳالهائيندي مخدوم عبدالرحيم گروهڙي (جنهن جو پيرزادو معتقد هو) متعلق چيو ته اهو ويچارو فقط اهل سکر جو هو! هن گفتي ٻڌڻ ڪري پيرزادو ڏڪارو ٿيو، پوءِ فقير کي چيائين ته مون ۾ بيماري جي ڪري قدم بوسي لاءِ هلڻ جي طاقت نه آهي، جيڪڏهن پاڻ عنايت فرمائي تشریف آڻين ته ڪهڙو نه چڱو؟ فقير پير سائين جن کي عرض ڪيو ته حضرت! ميان عبدالرشيد پيرزادو (مخدوم محمد زمان ڪلان لواري واري جو مريد آهي) سو اوهان جي ديدار جو

مشتاق آهي، پر هن وقت هو بيمار آهي! پاڻ فرمايائون ته ان وٽ هلنداسون! پوءِ پاڻ سندس اوطاق تي آيا ۽ فقير به خدمت ۾ حاضر هو، جيستائين پاڻ اوطاق تي ويٺا هئا، ته هر طرف نگاهه ٿي فرمايائون ۽ فقيرن سان به ٿي ڳالهايائون ۽ پيرزادو سندن چهري مبارڪ ۾ اک لڳايو ويٺو هو! پاڻ سڳورا ٿوري دير ويهي اٿيا ته پيرزادو به موڪلائڻ لاءِ اٿيو؟ پاڻ فرمايائون ته بيمار تي ڪا ميار نه آهي! پيرزادي چيو ته حضرت! اوهان جي ديدار سان بيماري هلي ويئي، هاڻي ڪجهه به نه آهي، ان کان بعد فقير وري ان وٽ ويو ته چوڻ لڳو ته تنهنجو احسان تا زندگي نه وساريندس، جو تو حياتي ۾ ئي پاڻ ڪرمن جي زيارت ڪرائي! ۽ پڻ چيائين ته جيڪڏهن هن بيماريءَ مان چاق ٿيس ته به ٽي ڏينهن پير سائين جن وٽ وڃي فيض حاصل ڪندس، پر هو پنجن ڏينهن کان پوءِ وفات ڪري ويو.

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته نين سڳورن وٽ وڃي ايندو هو، ۽ اسان وٽ وري مختلف علائقن مان دعوتون ڏيندڙ ماڻهو اچن ٿا! انهن جي اچڻ مان سمجهجي ٿو ته انهن کي الله تعاليٰ جي طرفان اهڙو حڪم ڪيل آهي ۽ اسان وٽ الله تعاليٰ جي حڪم سان اچن ٿا.

4- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن قرآن شريف جي تلاوت ڪندي، جڏهن حضرت عيسيٰ علي نبيناو عليه السلام جي بيان واري آيت شريف تي پهتا! ان وقت فرمايائون ته حضرت عيسيٰ عليه السلام پنهنجي فوقيت سمجهي ته آئون چوڻين آسمان تي پهتو آهيان، پوءِ اها ئي فوقيت کيس ترقيءَ کان مانع ٿي! پير سائين جن فرمايو ته سبحان الله، الله تعاليٰ جي دربار ۾ ايتري فوقيت به پسند ڪونه آهي! حضرت عيسيٰ عليه السلام جهڙي اولوالعزم نبي کي ترقيءَ کان مانع ٿي ۽ کيس مٿي وڃڻ نه ڏنائون!

5- نقل: هڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت يوسف علي نبيناو عليه السلام پنهنجو منهن مبارڪ آئيني ۾ ڏٺو، ته پاڻ کي سڄي جهان کان وڌيڪ سهڻو سمجهيائين ۽ دل ۾ خيال آيس ته جيڪڏهن مون کي وڪڻڻ ته قيمت بي انتها هت ايندي؟ پوءِ ان ڪري الله تعاليٰ کيس ٿوري قيمت ۾ وڪڻايو. جيئن آيت شريف ۾ آهي:

وشروه بثمان بخش دراهم معدودة وکانوا فيه من الزاهدين •

(يعني وڪٽڏڙن کيس ڪوٽن چند درهمن ۾ وڪيو ۽ جڏهن ته يوسف (عليه السلام) ۾ کين ڪا دلچسپي ڪانه هئي) اي طالب! ڏس خود حضرت يوسف عليه السلام جيڪو حسن ۾ يگانو ۽ نبي سڳورو هو، تنهن کي ٿوري وهمي فخر تي، جيڪو حقيقت ۾ سچ هو، حق جي غيرت بي پرواهي سان ٿورن ڪوڙن درهمن ۾ وڪڻائي ڇڏيو! پوءِ بي ڪهڙي هستي آهي، جو هتي دم هڻي سگهي؟

6- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته به ٽولا لا باري جي مزدوري تي وبا! انهن مان هڪڙي ٽولي مزدوري ته ٿوري ٿي ڪئي، پر پيٽ لاءِ خرچ گهڻو ٿي ڪيو! ٻي ٽولي مزدوري گهڻي ٿي ڪئي ۽ پيٽ لاءِ خرچ گهٽ ٿي ڪيو! جڏهن ٻئي ٽولا گهرن ڏانهن موٽيا، تڏهن پهرين ٽولي، جنهن خرچ گهڻو ٿي ڪيو ۽ مزدوري ٿوري ٿي ڪئي، ان وٽ ڪجهه به نه بچيو! ۽ تن پهرين رات به پنهنجي گهر ۾ بک سان گذاري! ۽ ٻيون ٽولو گهڻي اناج وارو، خوش ٿيندي گهر آيو ۽ بي فڪر خوش گذران ڪرڻ لڳو!

اي عزيز! پير سائين جن جي هن فرمودي تي حديث شريف ”الدنيا مزرعت الاخرة“ آيل آهي! يعني جيڪو بچ هن جهان ۾ پوکيو، آخرت ۾ ان جو ئي لا بارو ڪبو:

از مكافات عمل غافل مشو، گندم از گندم برويد جو زجوا

(عملن جي بدلي کان غافل نه ٿي، ڪڻڪ مان ڪڻڪ ۽ جون مان هميشه جو ٿي ڇمندا آهن!)

7- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ پٺاڻ گهوڙي تي سوار هو ۽ گهوڙو هلائيندي چيائين ٿي ته: اسپ ڪٿو؟ اسپ ڪٿو؟ (منهنجو گهوڙو ڪٿي آهي)

ماڻهن چيو ته اي امير، گهوڙو تنهنجي ران هيٺان آهي! وري چيائين ته اسپ زير ران من، اسپ ڪٿو؟ (منهنجي ران هيٺان گهوڙو ڪٿي آهي)

پاڻي مٿي جهوپڙا مورڪ اج مرن، دم نه سڃاڻن، دانهون ڪن مٿن جيئن!

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ويٺا هئا ته رامن

فقير تالپر، ڪتاب ”فتح الفضل“ مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي رحمۃ الله عليه جو ٺاهيل، پاڻ ڪرڻ وٽ نذرانو ڪري پيش ڪيو! ۽ پير سائين جن ان ڪتاب جو مطالعو فرمايو! ان ڪتاب ۾ پير مريد جا سوال جواب هئا! يعني سوال مخدوم عبدالرحيم جا ۽ جواب عارف زمان، مخدوم محمد زمان قدس سره جن جا هئا. پير سائين جن به ٿي مقالا پڙهي فرمايو ته مخدوم عبدالرحيم جي هن تحرير مان معلوم ٿئي ٿو ته سندس هي ڪتاب سنڌي زبان ۾ پهرئين تصنيف آهي ۽ هن ڪتاب ۾ جيڪو ڪلام مخدوم محمد زمان جو لکيل آهي اهو سندس ڪمال تي دلالت ڪري ٿو! وري پير سائين جن فرمايو ته مخدوم عبدالرحيم پنهنجي تصنيف ڪيل ڪتابن ۾ جيڪي علم جون حقيقتون بيان ڪيون آهن، اهي ”فتح الفضل“ جي جوڙڻ کان پوءِ حاصل ڪيون اٿس!

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن بيان فرمايو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جا پير مبارڪ رات جو گهڻي عبادت ڪرڻ جي ڪري سڄي پوندا هئا! ان لاءِ اصحابن سڳورن عرض ڪيو ته يارسول الله جيڪڏهن حڪم ٿئي ته پيرن مبارڪن جي سوچ ختم ڪرڻ لاءِ، پٿر باهه ۾ وجهي گرم ڪري، ٿوري ٿوري ٽاڪور ڪجي؟ پاڻ فرمايائون ته هائو، اصحابن سڳورن پٿر باهه ۾ گرم ڪري، پيرن مبارڪن جي سڄيل جاين تي آهستي آهستي ٽاڪور شروع ڪئي! پوءِ ان پٿر دربار خداوندي ۾ عرض ڪيو ته يا خدا! تو فرمايو آهي ته محمد ڪريم صلي الله عليه وسلم منهنجو حبيب آهي ۽ تنهنجو حبيب مون کي باهه ۾ ساڙي، پاڻ فائدو وٺي ٿو ۽ مون کي ايڏا رسائي ٿو؟ پوءِ الله تعاليٰ پٿر کي فرمايو ته دلچاءِ ڪر، توکي ان جو عيوض وٺي ڏيندس! ٿوري مدت گذرڻ بعد هڪ ڏينهن حضرت عائشه صديقہ رضي الله عنها کان اوندھ ۾ سٺي گم ٿي ويئي هئي! حضرت پيغمبر ڪريم صلي الله عليه وسلم جن گهر ۾ آيا ۽ مرڪڻ فرمايائون ته مرڪڻ جي ڪري ڏندن مبارڪن مان، نور جي تجلي ظاهر ٿي ته حضرت بيبي صاحبه جي حجري ۾ چٽ ته سج جي نور جي روشنائي اڀري آئي ۽ ان شعاع ۾ سٺي هٿ ڪيائين! ۽ اهو عمل غيور، رب کي گران لڳو! پوءِ احد واري جنگ ۾ الله

تعالیٰ جي حکم سان اهو پٿر، فرشتن کڻي اچي احد جي ميدان ۾ رکيو هو ۽ کافرن کانپاڻيءَ ۾ پٿر وجهي ميدان جنگ ۾ ٿي اڇلايا، ته اهو پٿر حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي ان ڏند مبارڪ تي لڳو هو، جنهن ڏند مبارڪ مان روشني نڪتي هئي ۽ ان کي شهيد ڪري وڌائين!

10- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن گهڻو ڪري هي نقل بيان فرمائيندا هئا، ته هڪ مڙس کي ٻه زالون هجن، اهو هڪڙيءَ سان گهڻي محبت رکي ۽ ٻئيءَ سان گهٽ! پوءِ جنهن زال سان ان جو قرب گهٽ آهي ته ان کي هڪ ئي ڏک مڙس جي گهٽ قرب جو هوندو ۽ جنهن زال سان محبت گهڻي هوندي، ان کي سدائين هي ڏک ۽ ڊپ هوندو! جو سوچيندي ته متان ڪا غلطي ٿي وڃي ۽ مڙس ناراض ٿي پوي، ان ڪري هميشه مڙس جي رضا ڳوليندي ۽ ادب، احترام کان غافل نه ٿيندي، جيئن هڪ بزرگ فرمايو آهي: **يڪ چشم زدن غافل زان ماه نباشم - ترسم که نگاه کند آگاه نباشم** (هڪ اک چنپ جيترو به ان چنڊ (محبوب) کان غافل نٿو رهان، ڊڄان ٿو، متان نظر ڪري ۽ مان بي خبر هجان.)

هتي پير سائين جن هي سنڌي بيت به ارشاد فرمايو:

تتي روئي سڀ ڪا، تون متي روئين ڇو؟

چئي پهتي آهيان پرين سين، متان ڪٽر پوي ڪو

انهيءَ حقيقت لاءِ هيئن به فرمايل آهي: ”رب المخلصين عليٰ خطر عظيم“ (يعني گهڻو ڪري مخلصين (مخلص ٻانهن) خوف ۾ هوندا آهن.)

11- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن اصحابن سڳورن کي فرمايو ته اي يارو! جڏهن قرآن ڪريم جي قرئت ٻڌو، تڏهن گريو (روئڻ) ڪيو! اصحابن سڳورن عرض ڪيو ته حضرت! جيڪڏهن ڪلام الله جي ٻڌڻ سان روئڻ نه اچي ته ڇا ڪريون؟ پاڻ فرمايائون ته پوءِ به روئڻ جي ڪوشش ڪريو! پير سائين جن هتي فرمايو ته طريقت جا مشائخ وجد جو جواز هن حديث مان ثابت ڪندا آهن.

12- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته سيد محمد امام

شاه رحمۃ اللہ علیہ اسان جو ڏاڏو هو، جن بہ سندس مرید هئا! هڪ ڏينهن جن کيس عرض ڪيائون ته حضرت! اسان جي هڪ شادي آهي، سڀاڻي اسان شهر جي ڀرسان وڃوڙو ٿي لڳهنداسون، ان وقت پنهنجي ڪنهن انسان مرید کي فرمائيندا ته وڃوڙي جي اڳيان اچي پنهنجو ڪپڙو وڇائي ته ان کي کارڪن ۽ ڏونگهين جو حصو ڏيون وينداسون! ٻي ڏينهن تي ڏاڏا سائين پنهنجي هڪ مرید کي روانو ڪيو، جڏهن ان فقير وڃوڙي اڳيان پنهنجو ڪپڙو وڇايو، تڏهن کارڪن ۽ ڏونگهين سان ڀرجي ويو! سو کڻي اچي خدمت ۾ حاضر ڪيائين! وري ٻي ڏينهن تي وڃوڙي کي لڳهندو ڏسي، هڪ ٻي فقير پنهنجي خيال سان وڃوڙي اڳيان ڪپڙو وڇايو ۽ سمجهيائين ته اهو ڪم هر انسان جو آهي، جڏهن وڃوڙو لنگهي ويو، تڏهن ڏسي ته ڪپڙو نڪرن، هڏن ۽ ڦهلار سان ڀريو پيو آهي! پوءِ انهن کي اتي هاري سموري حقيقت اچي ڏاڏا سائين جي اڳيان خدمت ۾ عرض ڪيائين! حضرت ڏاڏا سائين جن سموري ماجرا ٻڌي، جن کي تنبيهه فرمائي! جن عرض ڪيو ته حضرت! ڪالهه ته اسان ۾ شادي هئي، جو سائين جن کي دعوت ڏيئي وبا هئاسون! اڄ اسان ۾ جهيڙو ٿي پيو هو، جنهن سبب نغرا هڻندا وڙهندا، هڪ ٻي کي نڪر ۽ هڏا هڻندا پي وياسون، سو جيڪي هو توهان جي مرید اڳيان حاضر ڪيوسون.

13- نقل: سيد شاه محمد شاه حضرت پير سائين قدس سره جن جو مرید هو، اهو پير سائين جن جي لاڙ ڪڇ ۽ اتر واري سفر ۾ جماعت سان گڏ گهميو پئي، ۽ حال نصيب ٿيس! پوءِ حال مان مجذوب ٿي ويو ۽ پاڻ کي امام سڏائڻ لڳو ۽ ڪونب جي ڀرسان، اوڀر ڪنڊ تي پنهنجو ڪعبو ٺاهي ويهي رهيو هو! ۽ لکي ان طرف نماز ادا ڪندو هو ۽ مرید بہ ڪيائين ٿي! وگهڙي جا ٽالپر جيڪي پوراڻ جي ڀرسان رهندڙ هئا، اهي هن سان مسخري ڪندا هئا! هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن علي محمد ٽالپر جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا، ته مذڪوره سيد پير سائين جن سان ملڻ لاءِ اوطاق جي ٻاهران اچي ويٺو ۽ چيائين ته جيڪڏهن قابل شاه مون ڏانهن استقبال لاءِ اچي ته آئون سائين ملاقات ڪندس، ۽ جيڪڏهن نه ته واپس

هليو ويندس! پوء پاڻ ڪرمن فرمايو ته اسان ٻار نه آهيون، جو هو اسان سان ٺڳي ڪري ٿو، جيڪڏهن ان کي ضرورت هوندي ته خود بخود ايندو، ورنه اختيار وارو آهي! پوء اهو سيد واپس پنهنجي شهر هليو ويو ۽ مرڻ تائين ان حال تي رهيو! ۽ جيڪڏهن بر وقت ان حالت ۾ پير سائين جن سان صحبت ڪري ها ته يقيناً ان حالت کان لنگهي وڃي ها، ۽ گمراهيءَ کان چٽي پوي ها. پر هو پنهنجي خيال وارو هو، تنهن ڪري پنهنجي حالت تي رهيو ۽ چوٽڪارو نه لڌائين ۽ سڄي عمر ان حال ۾ گذاري هن جهان مان هليو ويو.

14- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ بادشاهه پنهنجي پٽ کي رمل جي تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ، هڪ رمالي استاد وٽ ڇڏيو! استاد ان کي زور شور سان پڙهايو ۽ علم رمل جون رمزون ۽ حقيقتون کيس سيکاريون! پوري علم سيکارڻ کان پوءِ، ان استاد بادشاهه کي چيو ته تنهنجو پٽ هاڻ علم رمل ۾ قابل ۽ ماهر ٿي ويو آهي! پوءِ بادشاهه آزمائش لاءِ پنهنجي منڊي هٿ ۾ لڪائي، پٽ کان پڇيائين ته هي مٺ اندر ڇا آهي؟ پٽ علم رمل جي قاعدي جو تصور ڪري چيو ته يا منڊي آهي يا چڪي (جند) آهي! بادشاهه استاد کي ڏورايو ڏيئي چيو ته ڪٿي رمل جي تعليم ۽ ڪٿي هي سمجھ! استاد جواب ڏنو ته اهو تنهنجي پٽ جي حوصلي، گهٽ هجڻ جو سبب آهي، جو اهو به نٿو سمجھي ته چڪي مٺ ۾ ڪيئن ايندي!

15- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ مسافر ماڻهو کي موتين جي ٿيلهي چيلھ سان ٻڌل هئي! اتفاقاً ان جو هڪ برٽ کان گذر ٿيو ۽ اتي ڏاڍي بک ۽ اڃ لڳس جو ان کان بيحال ٿي پيو، اتي ڏاڍا هٿ پير هلايائين پر ڪوبه فائدو نه ٿيس، آخر اچي مرڻ کي ويجهو پهتو، ان وقت هي حرف لکي مري ويو: هٿن موتين کان جيڪڏهن ڀڳل ڪڻڪ گڏ هجي ها ته ڪهڙو نه چڱو، جو بک کان هلاڪ نه ٿيان ها؟

اي عزيز! هن حقيقت مان معلوم ٿيو ته جيڪو ماڻهو دنيا کي موتين جي ٿيلهي سمجھي، پنهنجو عزيز وقت هن دنيا جي طلب ۽ دنيا جي ڪمن ۾ خرچ ڪري ٿو، ان کي آخرت ۾ ڪوبه فائدو ڪونه ٿيندو. جيئن ٿيلهي واري

کي فائدو نه ٿيو!

16- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل ارشاد فرمايو ته ٽي ماڻهو، هڪ يهودي، ٻيو نصارو، ٽيون مسلمان گڏجي سفر ۾ نڪتا، ۽ هڪ جاءِ تي رهيا، اتان هڪ ماڻهو جو کاڌو کين مليو، گهڙي کان پوءِ هن ڳالهه تي اتفاق ڪيائون ته طعام رکي سمهي پئون ٿا، جنهن کي ننڊ ۾ حڪم مليو هي طعام اهو کائيندو! طعام رکي ٿيئي چٽا سمهي پيا، ۽ اهي روزن جا ڏينهن هئا، مسلمان شخص ڇا ڪيو جو اسر جي وقت اٿي طعام کائي وري سمهي پيو! صبح جو ٿيئي چٽا اٿيا ۽ پنهنجن خوابن جون جدا جدا ڳالهيون بيان ڪيائون! يهودي چيو ته مان طورسينا تي، حضرت موسيٰ علي نبيناو عليه الصلوة والسلام سان مليس ۽ ديدار ڪيم! عيسائي چيو ته مان چوٿين آسمان تي حضرت عيسيٰ عليه نبيناو عليه السلام سان مليس ۽ ديدار ڪيم! مسلمان چيو ته توهان مان هڪڙو طورسينا تي ۽ ٻيو چوٿين آسمان تي وڃي پهتو هو، ۽ حضرت حبيب خدا سيد الكونين صلي الله عليه وسلم جن اچي هن ضعيف کي حڪم فرمايو ته تون صبح جو روزي دار هوندين، اٺ بنا دير هي طعام کاء؟ پوءِ حڪم موجب طعام کائي ڇڏيم! پير سائين جن اتي فرمايو ته يهودي ظاهر دار ۽ عيسائي باطن دار آهن ۽ دين محمدي علي صاحبها الصلوة والسلام وچڙو دين آهي ۽ سڀني دينن کان پلو آهي! جيئن ته حديث شريف ۾ به ارشاد آيل آهي ته ”خير الامور اوسطها“ (يعني وچڙو ڪم بهتر آهي) انهيءَ ڪري ئي مسلمان کي طعام نصيب ٿيو!

17- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته سلطان العارفين شيخ بايزيد بنظامي قدس سره ٻارهن سال امام جعفر صادق رضي الله تعاليٰ عنه ۽ ٻين ڪيترن بزرگن جي خدمت ۾ رهيو! باطني فيض حاصل ڪرڻ لاءِ سندن خدمت گذاري ۽ راضي ڪرڻ ۾ ڪابه گهٽتائي نه ڇڏيائين! آخر آڏي رات جو، جڏهن واپس پنهنجي والده جي گهر جي دروازي تي اچي پهتو ته سندس ماءُ تمام عاجزي ۽ انڪساريءَ سان دعا گهري رهي هئي ته: ”خدايا! هن ضعيف ۽ مسڪين جو پٽ مسافر، يتيم ۽ بيڪس آهي، اهو تنهنجي

حوالي ڪيو اٿم، تون ئي ان کي ظاهري ۽ باطني نعمتن سان نواز؟“
 بايزيد بسطامي قدس سره فرمائيندو هو ته: اما سائنڻ جي هڪ گهڙي جي
 دعا گهرڻ سان جيڪي انعام مليا، سي ٻارهن سال بزرگن جي خدمت
 ڪرڻ ۽ صحبت مان به نه مليا هئا!

18- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان
 فرمايو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن ارشاد فرمايو ته: جنهن
 گهر ۾ اچو ڪڪڙ ٻانگ ڏيندو ته انهيءَ جي ڪري الله تعاليٰ پنجن گهرن تي
 رحمت نازل فرمائيندو! هڪ ڪڪڙ جي مالڪ جو ۽ چار ٻيا گهر پاڙيوارن جا!

19- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير
 سائين قدس سره جن سانجهيءَ جي نماز وقت گرم پوشاڪ ڍڪي درگاهه
 مبارڪ جي مسجد ۾ رونق افروز ٿيا! فرمايائون ڇا توهان کي سڀيءَ نه ٿو
 لڳي؟ اسان عرض ڪيو ته حضرت نه! پوءِ نماز ادا ڪرڻ کان بعد ارشاد
 فرمايائون ته ”حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته
 خريف جي سرديءَ کان بچاءُ ڪريو؟ يعني سياري جي اول وارن ڏينهن جي
 سرديءَ کان پاڻ کي بچايو! ڇو ته اها سردي توهان جي بدن سان اهو سلوڪ
 ڪندي، جيڪو توهان جي وٽن سان ڪري ٿي، اگرچہ اهي ڏينهن ٿورا آهن،
 تڏهن به پرهيز ڪرڻ لازم آهي! ۽ حديث شريف جا الفاظ به پڙهڻ فرمايائون:
 واجتنبوا برد الحريف فانه يعمل بابدانكم كما يعمل باشجاركم.

واغتنبوا برد الربيع فانه يعمل بابدانكم كما يعمل باشجاركم!
 (يعني خريف جي ٿڌ کان بچو، ڇو ته اها اوهان جي جسمن سان اها ڪار
 ڪندي، جيڪا اوهان جي وٽن سان ڪندي آهي، ۽ بهار جي ٿڌڪار کي
 غنيمت سمجهو، اها توهان جي جسمن سان اهو ڪجهه ڪندي، جيڪو وٽن
 سان ڪندي آهي)

20- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته
 جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڪنهن ڪامل وليءَ جي حضور ۾ اچي، ته نهايت سچي

دل سان اچي! جيئن ڪمال صدق سان حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالى عنه آيو ۽ جيڪڏهن جهڳڙي جي خيال سان اچي ته به ڪمال جهيڙي جي ارادي سان اچي! جيئن حضرت عمر رضي الله تعالى عنه تلوار اگهاڙي ڪري آيو هو! جيتوڻيڪ ٻيئي احوال پاڻ ۾ مخالف ۽ مختلف آهن پر ٻنهي ۾ ڪماليت آهي! پوءِ اهو ماڻهو ڪمال جي ڪري معنوي فيض کان محروم نه رهندو! اي عزيز! ان مان غرض هيءُ آهي ته فقيرن جي جماعت کان هر حال ۾ چڱائي ڏسندو؟

ڏمريو تان ڏٺي، پر چيو تاپل پري! جنگ جڪري ڪي، ٻئي چڱايون ڇت ۾!
 بدي رابدي سهل باشد جزا - اگر مردي احسن الي من عصا
 (برائي ڪندڙ کي برائي جزا ڏيڻ آسان آهي! جيڪڏهن مرد آهين ته ان بري سان چڱائي ڪر جنهن توسان برائي ڪئي!)

ڪانيڪ معنيٰ به پنه بردہ اند . - ديديدہ نيڪوئے کرده اند
 (جن شخص حقيقت کي سمجهيو آهي، اهي برائي ڏسندي به چڱائي ڪندا آهن.)
21- نقل: خليفو لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن رمضان شريف ۾ اعتڪاف ۾ ويٺا هئا! هڪ پيري ٽيپهري جي وقت فقيرن جي صحبت لاءِ اعتڪاف واري جاءِ جي دروازي تي اچي ويٺا! اٺون خدمت ۾ حاضر هوس، انهيءَ وچ ۾ ڪنهن ماڻهوءَ اچي عرض ڪيو ته حضرت! مون تي توجه فرمايو؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته توتي توجه نه ڪندس! ۽ پڻ فرمايائون ته جيڪو ٻن پيڙين ۾ سوار ٿيندو، اهو منزل ڪونه ماڻيندو، پوءِ جڏهن ٽيپهريءَ جو وقت ٿيو، تڏهن فرمايائون ته توجه ڪرائڻ وارو ماڻهو ڪٿي آهي؟ جي حاضر هجي ته توجه ڪريونس؟ پر ان وقت اهو شخص حاضر نه هو ۽ مايوس رهيو:

دوشاهان نگنجد بريك سرير - مڪمل نه گردد مرید دوپير
 (ٻه بادشاهه هڪ تخت تي ويهي نه سگهندا، ۽ ٻن پيرن جو مرید، ڪڏهن ڪامل نه ٿيندو.)

22- نقل: هڪ ڏينهن ڪنهن ماڻهوءَ حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ سرمارئي مان سنڌي بيت: لوئي نه لاهيان! پڙهيو! پاڻ ڪرمن فرمايو هي لوئي ڇا آهي؟ ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! اوهان سمجهايو؟ جواب ۾ فرمايائون ته لوئي مان مراد قرب آهي ۽ قربانيءَ جي گهٽي سان مناسب آهي! حضرت ابراهيم عليه السلام جيڪو حضرت اسماعيل عليه السلام جي عيوض گهڻو قربان ڪيو هو، اهو به قرب هو ۽ لوئي اُن مان ٺهندي آهي ۽ اُن گهٽي جي ٿيندي آهي! انهن وارن مان مراد قرب ورتو اٿن!

23- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ ملان وعظ ڪيو ته جمعي جي ڏينهن خطبي جي بانگ تي ڪلمو پڙهڻ جائز نه آهي ۽ ماڻ ڪرڻ گهرجي؟ ان مجلس ۾ هڪ پهراڙيءَ جو ماڻهو ويٺل هو، اهو جڏهن پنهنجي ڳوٺ پهتو، تڏهن ماڻهن کي ٻڌايائين ته اڄ فلاڻي بزرگ وعظ ۾ چيو ته بانگ کان پوءِ ڪلمو پڙهڻ جائز نه آهي!

اي عزيز! ڪمال وارن جي ڳالهه سمجهڻ بصيرت واري کانسواءِ محال آهي! جيڪي صورت ظاهري جا پابند آهن، انهن جي سمجهه به انهيءَ واهڻائي جهڙي آهي، جنهن کي خطبي واري بانگ ۽ وقتي بانگ ۾ فرق معلوم نه هو.

24- نقل: حافظ ڪنگهار فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته مريد جڏهن گهڻي مسافري ڪري پنهنجي مرشد جي خدمت ۾ حاضر ٿئي ٿو، ته ان وقت ئي ان تان سفر وارو حڪم لهي ويو، ۽ هاڻي اهو مقيم آهي! ان کان پوءِ جڏهن واپس وڃڻ جي اجازت وٺندو، ان وقت مسافرن مان ٿي پوندو!

25- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ شخص پنهنجي پوک مان پڪين اڏائڻ لاءِ ٺڪر جي ڦيلهي (ننڍي ڀات) تي چمڙو چاڙهي ڪاٺيءَ سان ويهي وڄائيندو هو! انهيءَ جي آواز سان پڪي اڏامي ويندا هئا! هڪ ڏينهن اُن اچي پوک ۾ پيو! جنهن تي بادشاهه نغارا ڪٽندا ۽ وڄائيندا هئا، ان بي وقوف شخص اُن کي پڇائڻ لاءِ ڦيلهي وڄائي، پر اُن تي ڪو اثر نه ٿيو ۽ زبان حال سان ان چيو ته مون تي هميشه بادشاهي نغارا وڄايا اٿن، مون کي ٺڪر جي ڦيلهي جي آواز کان ڪهڙو خوف آهي؟

26- نقل: سيد شاه محمد شاه نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ گڏ هوس، ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! مخفي عبادت پلي آهي يا ظاهري؟ پاڻ فرمايائون ته مخفي عبادت پلي آهي! پر مرد اهي آهن، جيڪي پنهنجو پاڻ کي لڪائي، الله تعاليٰ جي ياد ۾ مشغول آهن، چونڌڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي!

تو مباح اصلا ڪمال اين است وبس - تو دراوگر شو، وصال اين است وبس (ڪمال ته اهو آهي جو تنهنجي ذات جو تصور توکي به نه هجي، تون سندس ذات ۾ فنا ٿي وڃ، سو اهو ئي وصال آهي ۽ بس!)

27- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته گاجره ديهه ۾، حضرت پير سائين قدس سره جن جي تنبوءَ ۾ حاضر هوس، رات تمام اونڊاهي هئي! اتي خليفي ميان صاحبڏني مون (جامع ملفوظات) کي آهستي آهستي پنهنجو احوال ٻڌائڻ شروع ڪيو، ته هيڪر الله تعاليٰ ڏنم، جو مون کي پتڪو ٻڌائي پيو ته مون انڪار ڪيو! جنهن تي فرمايائين ته هي پتڪو توهان جي پير جو آهي! مون خليفي ميان صاحبڏني جو احوال پير سائين جن جي حضور ۾ عرض رکيم! پاڻ فرمايائون ته هي صور تي تجلي آهي ۽ معنوي تجلي، صورت ۾ نه ٿيندي آهي! ۽ پڻ فرمايائون ته اولياءُ الله صورتي تجلي ۾ ديدار ڪن ٿا! جيئن خواجه عبيدالله احرار قدس سره کي سمنڊ گهوڙي اند مشاهدو ٿيو! ان ڪري سمنڊ گهوڙي سان پيار به ڪندو هو ۽ انهيءَ تي سوار به ٿيندو هو!

28- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ دفعي دل ۾ خيال پيدا ٿيو ته، هيتري مدت پنهنجي پياري عمر جو وقت، خلق کي خدا ڏانهن سڏڻ ۾ گذاريم، مگر گهڻا ماڻهو صحيح نموني سان خدا جي طرف نه موٽيا! ان کان پوءِ مثنوي شريف ۾ نظر آيو! ته حضرت نوح علي نبيناو عليه السلام پنهنجي سموري ڊگهي عمر، خلق کي خدا جي طرف سڏڻ ۾ گذاري، تڏهن به چاليهن شخصن کان سواءِ ڪوبه خدا جو فرمانبردار نه ٿيو، ۽ گهڻن دعوت حق قبول نه ڪيائون، ان کان پوءِ دل کي تسڪين ٿي ويئي.

29- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر تي سورھڙي ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! اتان جو هڪ شخص نالي خليفو

اسماعيل، جيڪو مخدوم ابراهيم ٺٽوي رحمت الله عليه جو مريد هو، پير سائين جن جي حضور ۾ آيو! پاڻ ان کي ڏاڍي عزت ڏنائون هو گهڙي کن ماڻ ۾ هو، بعد ۾ ٿڌو سامه ڪئي چيائين ته الله اڪبر! جو قحط الرجال (مردن جو ڏڪر) آهي! پاڻ ڪرمن فرمايو ته: ائين چوڻ نه ڪپي، ڇو ته حديث شريف ۾ آهي ته قيامت ڏينهن به اهڙا گهڻا ٻانها هوندا، جو جيڪڏهن چون ته قيامت نه ٿئي، ته انهن جي مرضي مطابق قيامت به نه ٿيندي؟ هن وقت ڇا لاءِ حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي امتين ۾ برو گمان ڪريو ٿا؟ وري هن چيو ته حضرت! توهان جا مريد هن عالم ۾ مشاهدي جون ڳالهيون ظاهر ڪندا آهن، انهن کي اهڙين ڳالهين کان منع ڪري ڇڏيو؟ پاڻ ڪرمن فرمايو ته هڪ وجود مطلق ٻيو وجود مقيد آهي! سالڪن کي هن عالم ۾ ڪثرت، مشاهدي جو وجود مقيد جي ڪري آهي! هن چيو ته وجود مطلق ۽ مقيد ڇا آهي؟ پير سائين جن فرمايو ته اي بزرگ! تون پنهنجي ايمان وڃڻ کان ڊڄ؟ ڇو ته دعوي علم ۽ ارشاد جي ڪرڻ ٿو ۽ توکي وجود مطلق ۽ مقيد جي به خبر نه آهي؟ هن چيو ته جيڪو علم ظاهري پڙهيو هوم، سو هن وقت سڀ وسري ويو آهي!

پاڻ ڪرمن فرمايو ته عجب آهي، جو سالڪن کي ڪمال جي وقت، الله تعاليٰ، صوري ۽ معنوي تجلي نصيب ڪندو آهي ۽ توکي باوجود تلقين ڪرڻ جي، ظاهري حرف به وسري ويا آهن؟ پوءِ اعتراض کان شرمندو ٿي هليو ويو! (نعوذ بالله منها)

30- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ گڏ هيس! ۽ فقير کي هميشه هيءَ عادت هئي، جو پير سائين جن جي صحبت لاءِ سندن خدمت ۾ نزديڪ پنهنجي پاڻاري ٺاهيندو هوس! ۽ پنهنجي گهوڙي جي ڪنهن کي خبر نه ڏيندو هيس، ان ڪري گاهه، پاڻي، داڻو ان کي ڪونه ملندو هو! هڪ ڏينهن ميان قابل شاهه فقير کي چيو ته، جيڪڏهن اسان سان پاڻاري گڏ ٺاهين ته تنهنجي گهوڙي جي خدمت گهڻي ڪرايون ۽ هر صحبت به ٿيون، فقير ان جي خواهش مطابق قبول ڪيو ۽ اها رات ميان قابل شاهه سان گڏ رهيس! ٻئي ڏينهن جڏهن پاڻ ڪرمن جي

صحبت ۾ آيس ۽ قاضي محمد شفيع به خدمت ۾ حاضر هو! جيئن ته اهو ڪڏهن وات ۾ ملندو هو ته کيس پاڻ سان گڏ گهوڙي تي سوار ڪندو هوس! انڪري ان کان پڇيم ته قاضي صاحب ڪٿي آهين جو نظر نٿو اچين؟ پير سائين جن اها ڳالهه ٻڌي پڇيو ته اي قاضي! توکي ڇا ٿو چوي؟ قاضي عرض ڪيو ته حضرت! هيئن ٿو چوي! پوءِ پاڻ غيرت کان فرمايائون ته اي ميانجي! قاضي ته اسان وٽ حاضر آهي، توهان نظر نٿا اچو؟ ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! هن خاڪسار کي حضور شريف کان سواءِ ٻي ڪابه پناهه جي جاءِ نه آهي! فرمايائون ته پوءِ به ضرور ڪنهن ٻي جاءِ تي به ويهو ٿا؟ فقير سمجهيو ته اها غيرت ۽ ميار ٻي هنڌ پاتاري ناهن جي ڪري آهي! جنهن ڪري گريو اچي ويو! ۽ سندن ڪٿ تي مٿو رکي گريو ڪرڻ (روئڻ) لڳس، پوءِ پاڻ هن فدوي تي توجهه فرمائيندي هي بيت ارشاد فرمايائون:

هه شهر پر زخويان، من در خيال ماهه، چکنم که چشم بدخونکند بکس نگاهه
(سڄو شهر محبوبن سان ڀريو پيو آهي ۽ مان پنهنجي محبوب جي خيال ۾ آهيان، ڇا ڪريان، بچڙي عادت اکين جي، جو ٻي ڪنهن ڏانهن نگاهه ئي نٿيون ڪن!)

31- نقل: مير فقير ناهيو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي لاڙ جا فقير درگاه مبارڪ تي آيا، قاضيءَ عاقل محمد جي بغض کان بي خبر ڪهڙن جي شهر ۾ قاضي جي مسجد شريف ۾ اچي ٽڪيا! قاضي مذڪوره ذڪر ڪرڻ وقت فقيرن کي مارڪٽ ڪرائي، پوءِ صبح جو فقيرن قاضيءَ جو ڪيل ظلم اچي حضرت پير سائين قدس سره جن جي اڳيان بيان ڪيو! پاڻ ڪرمن فرمايو ته قاضيءَ کان توهان پڇيو هو ته ڇا لاءِ ٿو ماري؟ فقيرن چيو ته حضرت! چون پيا ته اسم شريف، الله جي ذڪر ڪرڻ، وقت اوهان تي جل جلاله جو چوڻ واجب ٿئي ٿو! ان ڪري نه فقط ذڪر کان منع ڪيائون، پر سخت تڪليف ڏنائون! تڏهن پير سائين جن فرمايو ته توهان کي چوڻو هو ته اي قاضي! ڪنهن به ڪتاب ۾ خدا جي ذڪر کان غافل رهڻ جائز آهي ڇا؟

32- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن نقل بيان فرمايو ته هڪ شخص، حضرت خواجہ نقشبند قدس سره وٽ اچي عرض ڪيو ته

حضرتا! سماع ٻڌڻ جي متعلق ڇا ٿا فرمايو؟ جواب ۾ فرمايائون ته: ”نه اينڪارميڪنم نه انگار ميڪنم“ (يعني نه اهو ڪم ڪريون ٿا ۽ نه ان کان انڪار ڪريون ٿا) حضرت خواجه صاحب جو انڪار نه ڪرڻ اڳين مشائخن جي ادب سبب هو! ڇو ته ٻين طريقن، قادري، چشتي ۽ سهرورديءَ مان گهڻن مشائخن سماع ٻڌو آهي! انهيءَ جي باوجود سندن سماع نه ٻڌڻ، انهيءَ ڪري هو، جو سندن طريقي ۾ سماع ناجائز آهي.

33- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن، هن زماني جي بعض، سالڪن (جيڪي وجود نفس جا انڪاري ۽ هم حق است چوندا آهن) جي ترديد ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن کان روايت بيان فرمايائون ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جڏهن آيت شريف: ”افرئتم اللات والعزى ومناة الثالثة الاخرى“ اصحابن سڳورن کي ٻڌائي بيٺا ته شيطان بدبخت ”ان شفاعتها الترجي“ جا الفاظ اهڙي طرح ملائي پڙهيا، جو ڪن اصحابن سمجهيو ته اهي لفظ به شايد وحيءَ جو حصو آهن؟ جنهن سبب حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي دل مبارڪ تي بار ٿي پيو، ڇو ته انهن اکرن مان بتن جي تعريف معلوم پئي ٿئي! ايتري ۾ الله تعاليٰ ڄاڻايو ته اهو شيطاني القاء هو! جيڪو ان پنهنجي طرفان ٺاهي ٿي ملايائين! پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن اصحابن سڳورن کي ابليس جو القاء ٻڌائي سندس ڪوڙ دفع ڪيائون! عجب آهي جو ڪلام رب الجليل جو ۽ ٻڌائيندڙ حضور صلي الله عليه وسلم جن ۽ ٻڌندڙ اصحابي سڳورا، تڏهن به شيطان پنهنجي شيطاني نه ڇڏي ۽ دين ۾ زلزلو وجهي ڇڏيائين، جيڪو وحي جي ڄاڻ کانسواءِ دفع نه ٿيو! اڄ نه اهو امڪان آهي نه اهي مسلمان پائر! پوءِ نفس ۽ شيطان ڪيئن نه پنهنجو داءِ هلائيندا؟

34- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هر نبي علي نبيناو عليه السلام کي چاليهن بهشتي مردن جي طاقت هوندي آهي ۽ هر بهشتي مرد کي دنيا جي چاليهن مردن جييتري طاقت ٿيندي آهي ۽ اسان جي آقا حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي چاليهن نبين جييتري طاقت هئي! ۽ ام المؤمنين حضرت خديجة الكبرى رضي الله تعاليٰ عنها کي محبت

جي جذبي جي ايتري طاقت هئي! جو حضور صلي الله عليه وسلم جن جي سڄي طاقت جذب ٿي فرمايائين، ڇو جو حضرت بيبي صاحبہ رضي الله تعاليٰ عنها جي ڏينهن ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن بي ڪنهن به حرم سان نڪاح ڪرڻ جو ارادو نه فرمايائون! هي سڀئي حضرت بيبي صاحبہ جي حضور صلي الله عليه وسلم جن سان عشق ۽ محبت جي طاقت هئي!

35- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته جڏهن حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي آخري سفر تان واپس درگاه مبارڪ تي تشريف فرما ٿيا هئا! تڏهن قاضي عبدالرحمان خدمت ۾ عرض ڪيو ته حضرت! هن پيري سفر کان جلدي واپس موٽڻ فرمايو؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته اي قاضي! اسان ڪا ٻني ڪانه پوکي هئي، جنهن لاءِ جلدي واپس ٿياسون! پر ماڻهن ۾ محبت ڪانه هئي، هن کان اڳي لاڙ جي سفر ۾ پنج ڇهه مهينا سير ڪندا هئاسون! انهن ڏينهن ۾ ماڻهن ۾ محبت تمام گهڻي هئي، جيڪا اسان کي خود بخود سفر لاءِ تيار ۽ مجبور ڪندي هئي، هن سفر ۾ لاڙ جي ماڻهن ۾ محبت نه هجڻ جي جلد بس ڪري آياسون!

36- نقل: الهداد فقير نظاماڻي هڪ معتبر فقير کان نقل ڪري ٿو ته آئون ۽ ٻه ٽي ٻيا فقير، گڏجي درگاه شريف تي وياسون، ان سفر ۾ هڪ ڏينهن لڏي فقير ڪنڀر وٽ مهمان ٿياسون، ان فقير ٿانو پٺي ٺاهيا، انهيءَ فقير، لڏي فقير کان پڇيو ته هيترا گهڻا ٿانو ڪنهن جي لاءِ ٺاهين ٿو؟ مذڪوره فقير چيو ته مير غلام علي ٽالپر جا ٻار خيرپور ۾ سهراب ٽالپر وٽ اچن ٿا، ان ڪري مير سهراب جي خادم سان ڪي ٿانون ٺاهڻ جي هيءَ تڪليف ڏني آهي، ڇو ته اسان رستي تي ويٺا آهيون، رڳو حڪم ٿا هلائين! ظلم ڪندا آهن ۽ مزدوري به ڪونه ڏيندا آهن! مون چيو ته واقعي مير سهراب وڏو ظالم آهي، جو توهان فقير پري ويٺا آهيو، تڏهن به توهان تي حڪم ٿو هلائي؟ تنهن تي ان ڪنڀر جا، جاهل پٽ لنيون ڪڍي مون سان وڙهڻ لاءِ تيار ٿيا، ته تو مير صاحب کي برو چيو اٿئي؟ لڏي فقير وڃ ۾ اچي جهيڙو ٿاريو، پوءِ مون اها ماجرا پاڻ ڪرڻ اڳيان عرض ڪئي! پاڻ فرمايائون ته هر هڪ کي پنهنجي جنس سان واسطو هوندو آهي، فقير فقيرن سان، دنيا وارا، دنيا

وارن سان، اگرچہ مذکورہ فقير جا پٽ مير سهراب جا واقف بہ نہ هئا، پر دنيا جي جنسيت هين، ان ڪري طبيعت ۾ جوش آئي اٿيا:

ناريان مرناريان را جاذب اند - نوريان مر نوريان را طالب اند

(باهه وارا باهه وارن کي چڪيندا آهن، نوري، نور وارن جا طالب هوندا آهن!)

37- نقل: محمد خان نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جيڪو چلهه ۾ هٿ ڏوئيندو ۽ ڪٿ تي ماني کائيندو، ان جو رزق تنگ ٿيندو!

38- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڪپڙو خيرات ڪري ته سڄو ۽ نئون ڏي! جيڪو پي کي به ڪم اچي ۽ ڪافي ٿئي! جيڪڏهن پراڻو هجي ته اهڙو ڪري جو ڪنهن کي به ڪم نه اچي!

39- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن نظاماڻي جلوڻي (پاڙو) جي فقيرن جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا هئا! آرام ڪرڻ وقت ٻانهي پير سائين جن کي زور ٿي ڏنا! ايتري ۾ هڪ فقير مون کي اچي چيو ته تون پري ٿي، آئون ٿو پير سائين جن کي زور ڏيان؟ ٻانهي انکي جواب ڏنو ته اسين پري ٿيڻ وارا نه آهيون، توکي زور ڏيڻ کان منع ڪونه آهي! ايتري ۾ پاڻ سڳورا جاڳي پيا ۽ ان ڏانهن نظر فرمايائون، فقير عرض ڪيو ته حضرت! مون کي سڃاڻو ٿا؟ ڀارت هجيو، منهنجي هڪ اک آهي؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته هائو توکي سڃاڻون ٿا! فقير گهڙي ڪن ماڻ ڪري وري عرض ڪيو ته حضرت! خدا جي خلق کي ڇا لاءِ پريشان ڪيو اٿو؟ جيڪا حقيقت آهي؟ سا ظاهر ڪري سمجهايو؟ پير سائين جن فرمايو ته تو چيو ٿي ته آئون هڪ اک رکڻ ٿو، پر تون ته ٻيئي اکيون ڪونه ٿو رکين ۽ بلڪل ناياب آهين!

40- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ديهه وڳڻ ۾ ڪٿ تي تشریف فرما هئا، اتي اوچتو هڪ مجذوب اچي حضور ۾ ويٺو ۽ پير وارن فقيرن کي چوڻ لڳو ته توهان پير سائين جن کي ڪونه ڏٺو آهي ۽ نه سڃاتو آهي! مون ته پير سائين جن کي ڏٺو

آهي ۽ سڃاتو به آهي! توهان سڀ پيٽ پوڄيندڙ، رب ڪاڻو آهيو! پوءِ پاڻ ڪرمن کي مخاطب ٿي چوڻ لڳو ته حضرت! ائين آهي، جيئن مان چوان ٿو يا نه؟ پير سائين جن ڪوبه جواب ڏيڻ نه فرمايو، بلڪ ماڻ ڪريو ان ڏانهن ٿي ڏنائون! وري چيائين ته اڄ رات مون اوهان کي شيخ الاعظم جي مجلس ۾ ڏٺو هو! جو اوهان اتي ويٺا هئا ۽ مان به حاضر هيس! پاڻ ڪرمن هن ڳالهه ٻڌڻ شرط فرمايو ته اي يار! اسان تي ڪوڙ نه هن! اسان کي ته خبر ئي نه آهي ۽ اسان پنهنجي جاءِ تي سٺا پيا هئاسون! جيڪي تون چوين ٿو تون ڄاڻ اسان تي اهڙا ڪوڙ نه هن!

41- نقل: ميان ابراهيم مانجهند جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته، هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته اهلبيت، گهر وارن کي چيو ويندو آهي، هي شرف اصل ۾ انهن اهلبيت کي حاصل هوندو هو ۽ هنن اهلبيت کي انهن جي ڪري آهي ۽ هيءَ حقيقت صوري آهي ۽ هو حقيقت معنوي آهي، جيڪو انهيءَ معنيٰ جي حقيقت کي پهتو اهو اهلبيت آهي!

42- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حسن به قسم آهي! هڪ جيڪو محتاج آهي سون ۽ زبور جو! ٻيو جيڪو سينگار جو محتاج نه هجي، بلڪ سينگار ۽ سمورا سبب ان جا محتاج هجن.

43- نقل: عبدالله فقير ابڙو نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر تي، رڙي ديهه جي فقيرن جي دعوت تي، تشریف فرما ٿيا هئا! جڏهن اتان ٻاهر آيا، تڏهن پڇيائون ته هن شهر جو نالو ڇا آهي؟ فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! هن جو نالو رڙي آهي! پاڻ نالو ٻڌي ڪجهه ملول ٿيا ۽ ڪجهه به نه ڳالهائون، جڏهن اتان فتح پور جي فقيرن جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا، تڏهن فرمايائون ته هن شهر جو نالو ڇا آهي؟ فقيرن عرض ڪيو ته فتح پور! پوءِ پاڻ فرمايائون ته هاڻي فتح آهي ۽ ڏاڍا خوش ٿيا! ۽ ان شهر ۾ هڪ هزار ماڻهو بيعت ڪري مريد ٿيا، ۽ رڙيءَ ديهه ۾ فقط ست اٺ ماڻهو مريد ٿيا هئا.

44- نقل: عبدالله فقير نقل ڪري ٿو ته منهنجو پيءُ هن دنيا مان وفات ڪري ويو، هڪ ڀيري عاشوري جي ڏينهن، حضرت پير سائين قدس سره جن

جي حضور ۾ حاضر ٿي عرض ڪيم ته منهنجي پاءُ جي قبر تي ڪڏهن تشریف آيو؟ پاڻ فرمايائون ته اڄ عاشوري جو ڏينهن آهي! پوءِ ٻي ڏينهن منهنجي پاءُ جي قبر تي اچي ختمون بخشيائون! ايتري ۾ هڪ فقير عرض ڪيو ته حضرت! مون لاءِ به دعا گهرو ته منهنجي به هت قبر ٿئي، جتي اوهان قدم گهمايا آهن؟ پاڻ سنڌي لفظن ۾ جواب فرمايائون:

هڙ ۾ هوءُ تماڪ ته جهنگ مڙوئي دائرو!

45- نقل: خليفو ميان غازي خان ٽالپر نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته مهيني جي آخري تاريخن، جن ۾ چند نه اڀرندو آهي، انهن ۾ شادي جو ڪم نه ڪجي، ۽ سفر ۾ به وڃڻ نه گهرجي.

46- نقل: بچار فقير ٽالپر ماباڻي نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ هڪ دفعي حاضر هيس! ايتري ۾ عباس فقير سهتو، جنهن ميان بچل پيرزادي کي ڏکايو هو ۽ اهو قصو پير سائين جن وٽ پهتل هو! اهو قدم بوسي ڪرڻ آيو! پير سائين جن کيس هٿ مبارڪ نه ڏنو ۽ فرمايائون ته توهان وڃن جهڙا آهيو، جو ماڻهن کي ايذاءُ پهچايو ٿا! پوءِ اسان وٽ ڇا لاءِ ٿا اچو؟ اسان کي توهان دنيا وارن کان، عاجزي وارا وڌيڪ پسند آهن.

47- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ باغيچي اندر ويٺو هيس، ان وقت عرض ڪيم ته حضرت! باغ جا وڻ، ڪڪ ۽ پن سڀيئي ذکر ڪن ٿا؟ پاڻ فرمايائون ته هي سڀيئي ذکر ۾ آهن پر تون پاڻ کي ڏس؟

48- نقل: محمد خان نظاماڻي ڪامٽواڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن اسان جي ڳوٺ ۾ تشریف فرما ٿيا هئا! ۽ پير سائين جن جي روانگيءَ وقت پنهنجي گهوڙي جيڪا ڏهري ۽ قد جي چوٽي هئي، کين سواريءَ لاءِ پيش ڪيم! پاڻ ان تي سوار ٿيا، پوءِ عرض ڪيم ته هي ڏهري ۽ چوٽي گهوڙي پنهنجي حال بيان ڪرڻ لاءِ حاضر ڪئي اٿم؟ پاڻ جواب ۾ فرمايائون ته ڏسڻ ۾ ضعيف آهي پر همت ۾ مضبوط آهي!

فصل ٻيون

مستن جي مقال!

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته به مجذوب هئا، هڪ هندو، ٻيو مسلمان! لاڙڪاڻي شهر ۾ وقت بوقت ملندا هئا! مسلمان مجذوب، هندو مجذوب کي چيو ته چئو! ”لا اله الا الله محمد رسول الله صلي الله عليه وسلم“ هندو مجذوب چو ”لا اله الا الله محمد الرسول الله“ مسلمان کيس صحيح نموني کليو پڙهڻ تي زور ڏنو! تنهن تي هندو مسلمان کي سنڌي زبان ۾ چيو ته: هاڙيا هي ور وڪڙ ڪتي ڇڏ؟ مسلمان، هندو کي چيو ته اها ڳالهه تڏهن ٿو چوين، جو شريعت جا لڪڙ نه چڪيا اٿئي؟ پير سائين جن هن نقل تي خوش ٿيندا هئا!

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حضرت ميان صاحب قدس سره جن کان نقل ارشاد فرمايو ته هڪ ڏينهن پاڻ ڪنهن هندو جي مسلمان ٿيڻ جي معاملي متعلق درياءَ کان ٻي طرف هڪ جاءِ تي پهتا! جتي هڪ مجذوب صاحب ڪشف جو هو، پاڻ دل ۾ خيال ڪيائون ان معاملي ۾ هن مجذوب کان فال وٺون؟ ايتري ۾ ان مجذوب چيو ته! ڪارڊو ڪارڊو! ڪپهڙي مار وڌائون! (شينهن آخر شينهن آ، پر ڪپوٽري ماري وڌائون!) پوءِ انهيءَ شهر ۾ پهتا، ان هندو جي اسلام جا شاهد حاضر نه ٿيا ۽ ٻيا شاهد هڪ هندو عورت جي اسلام جا ٿيا، پاڻ ان کي مسلمان فرمائي واپس موٽيا!

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته ڪهڙن جو هڪ شخص مجذوبن جي جماعت مان هو! جنهن جي عادت هئي؟ جو جيڪڏهن ڪو شادي ڪندو هو ته ان جي پريسان بيهي هي سنڌي لفظ چونڊو هو: اي متان ڙي متان؟ يعني شاديءَ کي ويجهو نه وڃ؟ جڏهن ان جو نڪاح پڙهندا هئا ته

تاڙيون وڃائي هي سنڌي لفظ چونڊو هو ”ڦاڻو، ڙي گيدي ڦاڻو! يعني هي پست همت وڏي قيد ۾ بند ٿيو!

4- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ حاضر هيس، ايتري ۾ محبت الاهي جو مست مخدوم ابراهيم ۽ قاضي محفوظ نصرپوري پاڻ ۾ گفتگو شروع ڪئي؟ ته ان مست قاضيءَ کي سخت ثقّر منهن تي هڻي ورتي! قاضيءَ حضور ۾ اچي دانهن ڏني، پير سائين جن ابراهيم فقير کي گهرائي تنبيه فرمائي، حڪم فرمايائون ته اسان جي جماعت مان نڪري وڃ؟ هوبه مجذوب هو چوڻ لڳو، وٺ پنهنجي جماعت، مان وڃان ٿو؟

پاڻ ڪريم جن قاضيءَ جي دانهن تي ڪنهن قدر رنج به ٿيا! مجذوب ٻن ڏينهن کان پوءِ موٽي آيو، ۽ قدم بوسي ڪري چوڻ لڳو يار! هليو ته ويس، پر توکان سواءِ گذاري نه سگهيس! تنهن تي پير سائين جن مرڪندي کيس پاڪر ۾ ورتو!

5- نقل: عبدالله فقير شاعر نقل ڪري ٿو ته هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن خيرپور کان واپس درگاه مبارڪ موٽيا ٿي آيا! واٽ تي هڪ مجذوب کين عرض ڪيو ته ”قبلا اسان چريا نه آهيون، تڏهن به خلق اسان کي چريو چوي ٿي“ پاڻ جواب ۾ فرمايائون:

چريو سوني لوڪ، جو چرين کي چريو چوي!

چرين ڏٺو سو ٿوڪ، سياڻا سڪن جنهن کي!

فصل ٽيون

نبين سڳورن جي فضيلت!

1- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت دائود عليه السلام ڪو وقت پنهنجن پٽن کان وڃڙي ويو هو! گهڻي مدت بعد، جڏهن پنهنجي گهر موٽڻ لڳو ته ان جي پٽن کي خبر پئي ته هو سندس استقبال لاءِ اڳتي وڌي آيا، پوءِ هڪ ٻيڙي کي وات سان ايندو ڏسي ان کان دائود عليه السلام جي خبر پڇيائون؟ حالانڪ اهو ئي ته دائود عليه السلام پاڻ هو! جنهن کي پٽن ڪونه سڃاتو هو!

اي عزيز! جڏهن نبيءَ سڳوري کي سندس پٽن نه سڃاتو ته اهي ظاهر وارا، عارفن جي نقطن کي ڇا سمجهندا، جن کي نسبت جي ڪابه خبر ڪانه آهي مشهور آهي ته: الولي يعرف الولي! يعني ولي الله کي ولي ئي سڃاڻيندو آهي.

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڍنڍ هئي، ان جو پاڻي، درياءَ جي پاڻي سان ڳنڍيل هو! ان ڍنڍ ۾ ٽي مڇيون اچي رهڻ لڳيون، تن مان هڪ سياڻي، ٻي اڌسياڻي ۽ ٽين صفا بي سمجهه هئي! اتفاقن مهاڻن کي خبر پئي ته هن ڍنڍ ۾ ٽي مڇيون آيون آهن؟ تن درياءَ جي پاسي کان چار وجهڻ جو سعيو ڪيو! سياڻي مڇي ان چار پوڻ کان واقف ٿي، سنگت کي چيو ته هي پاڻي فاني آهي، اچو ته درياءَ ڏانهن نڪري هلون؟ تڏهن ٻين چيو ته اڃا پاڻي گهڻو آهي به ٽي ڏينهن هت گهمئون پوءِ درياءَ ڏي هلنداسون! جڏهن سياڻي مڇي ڏٺو ته هي نه ٿيون هلن، تڏهن اها بنا دير ڍنڍ مان نڪري درياءَ ڏي هلي وئي! تيستائين مهاڻن به اچي چار وڌو! پوءِ اها اڌ سياڻي مڇي، اهو حال ڏسي گهڻو پشيمان ٿي! ۽ چيائين ته مون غلطي ڪئي، ڪاش جو مان به ان (سياڻي) مڇي وانگر، هن مصيبت نازل ٿيڻ کان اڳ، پنهنجو بچاءُ ڪيان ها! جيئن ته:

علاج واقع پيش از وقوع بايد کرد، دريغ سود ندارد چون رفت کار از دست
(يعني) تڪليف پهچڻ کان اڳ ئي علاج سوچڻ گهرجي، جڏهن ڳالهه هٿان نڪري وئي ته افسوس ڪرڻ مان ڪجهه به نه ورندي!

هاڻي جڏهن ته پڇڻ جي جاءِ نه آهي، تنهن ڪري ڪنهن حيلي بهاني سان جان بچائجي؟ سو پاڻ کي مثل مڇي وانگر، ڪيرو ڪري، پاڻي مٿان لڙهڻ لڳي! پوءِ مهائن ان کي مثل سمجھي، ڪڍي درياءَ ۾ ستيائون! ۽ ان مڇي، انهيءَ حيلي سان پاڻ بچائي ورتو. چونڌڙ ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

مير اي دوست گر خواهي رهائي - ڪه ڪه مردن، نيابي آشنائي!

(يعني اي دوست جيڪڏهن چوٽڪارو گهرين ٿو ته فنا ٿئي؟ ڇو ته موت بغير معرفت نه ملندي آهي!)

۽ ٽين مڇي؟ جيڪا ناسمجھ هئي! سا اهو حال ڏسي گهڻو حيران ۽ پريشان ٿي ۽ هيڏي هوڏي ڊوڙڻ لڳي! ۽ آخر چار ۾ وڃي ڦاٿي! چار ٻاهر ڪڍيائون ته هيءَ ڦٽڪڻ لڳي! پوءِ اجل جي ڪنڊي ان جي مغز ۾ هنيائون! تڏهن هن سنڀاريو ته منهنجا سنگتي ڪاڏي ويا؟ ۽ مون کي مهائن غفلت جي ڪري موت جي چار ۾ ڦاسائي وڌو!

ان جاءِ تي حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته، دانا مڇيءَ مان مراد نبي سڳورا عليهم السلام آهن! جيڪي پاڪائي ۽ پرهيزگاري سان سينگاريل آهن! والسابقون الاولون! ۽ هر خير ۾ اڳ ڪڍي ويندڙ آهن ۽ دنيا جي گندگي جي ڦاهي کان سلامت بچي، وحدت جي درياءَ ۾ مستغرق ٿي ويا آهن:

جنهن پاڻيءَ ۾ پونرا، چلڙ، چڪ گهڻي

ويا ڇت ڪڍي، تنهن سر مٿان هنجهڙا

۽ اڌ عقل واري مڇيءَ مان مراد، ولي سڳورا آهن، جڏهن ڄاڻائون ته دنيا جي خيالات جو چار چوگرد سٽيل آهي ۽ ان کان چوٽڪارو، ڪنهن حيلي کانسواءِ ممڪن نه آهي، ته انهن پاڻ کي: موتو قبل ان موتوا، مرڻ کان اڳ ماري، پنهنجو سر ساهه بچائي، وحدت جي درياءَ ۾ پهتا آهن: ومنهم مقتصد (انهن مان ڪي درمياني وات وارا آهن) انهن جي حال تي شاهد آهي! ۽ صفا بي سمجھ مڇيءَ مان مراد دنيا دار ماڻهو آهن، جيڪي هن فاني جهان جي ڍنڍ ۾ شهوتن ۽ نفساني خواهش جو گاهه، پنهنجي دل جي خواهش تي چرن ۽ کائڻ پيئڻ ٿا! ۽ موت جي شڪاري جي پڪڙ کان غافل آهن: ومنهم

ظالم للنفسه (انهن مان ڪي پنهنجو پاڻ تي ظلم ڪرڻ وارا آهن) انهن جي حال تي شاهد آهي! پوءِ آخر اجل جو شڪاري، انهن کي اچي ڦاسائي ٿو! ۽ موت جي ڪنڊي سندن حياتي جي گردن ۾ وجهي ٿو، تڏهن اهي مڪ وانگر افسوس جا هٿ مٿي تي ۽ سوداءِ وارو مٿو دروازي تي هڻندا آهن! پر ان وقت اهو ڪين نفع نه ڏيندو آهي! ”الناس نيام اذا ماتوا فانتبهوا“ ان حقيقت ڏانهن اشارو آهي.

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جون ٻه حالتون هيون! هڪ سکر جي (مڪمل استغراق جي) ٻي صحو جي (معمول موجب حالت) الله تعاليٰ جو ڪلام، قرآن پاڪ سکر جي حالت ۾ مٿن نازل ٿيندو هو! باقي صحو ۾ سندن گفتگو جو نالو حديث شريف آهي! ۽ انهن پنهي ڪلامن کي جدا ڪندڙ، عقل ڪل حضرت جبرائيل عليه السلام آهي! مولانا جامي رحمت الله عليه ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

نه بشر خوانات اے دوست، نه حورو نه پري

اين هم بر تو حجاب اند تو چيزے ديگري

(اي دوست! مان توکي نه ته بشر ٿو چوان، نه حور ۽ نه پري، اهي سڀ تو تي پرڏا آهن، تون ته ڪا ٻي شيءِ آهين!)
مولانا روم قدس سره فرمايو آهي:

گرچه قرآن از لب پيغمبر است، هر که گوید حق نگفته کافر است

(قرآن پاڪ جيتوڻيڪ پيغمبر جي زبان کان نڪتل آهي، پر جيڪو انهيءَ کي خدا جو ڪلام نه سمجهي سو ڪافر آهي)

4- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته جڏهن سورت ”اذا جاء نصر الله“ نازل ٿي ۽ حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن، اها سورت تلاوت ڪئي ته حضرت عباس رضي الله عنه ٻڌي روئڻ لڳو! پاڻ سونهارن ان کان روئڻ جو سبب پڇو؟ حضرت عباس رضي الله عنه عرض ڪيو ته قبلًا هن مان اوهان جي لاڏاڻي جو اشارو سمجه ۾ آيو! تنهن ڪري روئڻ لڳس! پاڻ فرمايائون ته برابر اها ڳالهه صحيح آهي، پوءِ پاڻ سونهارن

پن سالن گذرڻ بعد هن جهان مان لاڏاڻو فرمايو! صحابي سڳورا هن سورت کي موڪلائي جي سورت جي نالي سان به سڏيندا هئا! انهيءَ سورت جي نازل ٿيڻ تي پاڻ ڪرمن پنهنجي نياڻي سڳوري بي بي فاطمة الزهره رضي الله عنها کي سڏي پنهنجي وصال جي خبر ٻڌائي ته:

هن جهان کان موٽڻ جو حڪم آيو هو تنهن ڪري،

سفر جو سامان تيار ڪري موٽڻ جو ارادو آهي!

بي بي سائڻ جدائي جي اها خبر ٻڌي بي اختيار رني! تنهن تي پاڻ سونهارن کيس تسلي ڏيندي فرمايو ته ”سمورن اهلييتن کان پهريائين مون سان تون ئي ملنديءَ! تڏهن بي بي سائڻ خوش ٿي!

اي عزيز: حضرت پير سائين روضي ڌڻي رحمة الله عليه جن فرمائيندا هئا ته انهيءَ سورت نازل ٿيڻ کان پوءِ حضور سرور ڪائنات عليه الصلوة والسلام جن اڪيلائي پسند فرمائيندا هئا، ۽ ڪنهن سان وڌيڪ الفت ڪرڻ گهٽ ڪندا هئا! ورديءَ وظيفن بنسبت استغفار ۾ وڌيڪ مشغول هوندا هئا!

5- نقل: خليفو لقمان فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن ”الولاية افضل من النبوة“ جي جملي بابت فرمايائون ته انهيءَ جون ٻه معنائون ٿي سگهن ٿيون؟ هڪ هيءَ ته نبي سڳوري کي خدا سان وحيءَ جي ذريعي واسطو هوندو آهي ۽ الله جي ولي کي ڪوبه وچ ۾ واسطو ڪونه هوندو آهي (حالانڪه بي واسطي سندس تعلق به حقيقت ۾ ان جي نبيءَ جو ئي صدقو آهي) ظاهري واسطي نه هجڻ سبب ولايت (جيڪا نبيءَ جي هجي) کي نبوت کان افضل چيو اٿن! ٻي معنيٰ آهي ته ڪنهن وقت نبي سڳورو ولي الله سببان ڪو مقام حاصل ڪندو آهي، جڏهن ته خود ولي الله کي فيض به سندس ئي عطا ڪيل آهي! جيئن ڪو سخي پنهنجو خزانو ڪنهن خزانچي وٽ رکي! ۽ ضرورت وقت، ان وٽان گهرائي وٺي، جيڪو سندس ئي ملڪيت آهي! مگر بظاهر هن وٽانئس گهرايائين! انهيءَ مفهوم مان: الولاية افضل من النبوة! به چوندا آهن!

6- نقل: هڪ پيري ٻانهو، حضور پر نور، حضرت پير سائين قدس سره جن

جي خدمت ۾ حاضر هو! مٿئين جملي (الولاية افضل من النبوة) جي تشريح ڪندي فرمايائون ته نبوت ۽ ولايت جو اهو فرق نبيءَ جي ولايت ۽ سندس نبوت جي باعتبار آهي! نه ڪي نبي ۽ غير نبي جي اعتبار کان! (چو ته ولي الله، نبي الله کان افضل ته ڇا پر برابر هجڻ جو تصور به ناممڪن آهي) جيئن ته نبي الله خلق کي، خدا ڏانهن خدا جي حڪم سان دعوت ڏيندڙ جي حيثيت ۾، صاحب نبوت آهي ۽ دربار احديت جي طرف خالص توجهه جي حيثيت سان صاحب ولايت جو آهي! ۽ ان طريقي سان ولايت (جي صفت) نبوت جي صفت کان افضل آهي! جڏهن ته بي سمجهن ولي الله جي ولايت کي نبي، الله جي نبوت کان افضل سمجهڻ جو فاسد وهم گهڙيو آهي! جو انهيءَ بيهوده وهم سبب چيو اٿن ته ولي الله جو منهن، فقط ذات پاڪ جل شانہ ڏانهن آهي ۽ نبي الله جو توجهه خلق ڏانهن آهي! فقط ايتري ڳالهه نبوت کان ولايت جي فضيلت جو دليل نٿي ٿي سگهي؟ بلڪ حقيقت اها آهي ته ڪيترا ولي الله وحدت جي درياءَ مان اڃايل موتيا آهن ۽ اڄ سبب ٿي سندن توجهه فقط انهيءَ طرف آهي! جڏهن ته نبي سڳورا ايترا ته سيراب ۽ ڍاول آهن، جو سندن اڄ بلڪل ختم ٿي ويل آهي ۽ انهيءَ سبب سندن توجهه خلق کي خالق ڏانهن سڏڻ طرف آهي، ۽ ولين جو توجهه گهڻو ڪري ذات پاڪ ڏانهن ۽ ٿورو خلق جي دعوت ڏانهن به هوندو آهي.

اي عزيز! هن مثال ۾ ائين سمجهه ته هڪ ڍاول آهي ۽ ٻيو اڃايل ۽ بکيو! پوءِ پهريون آرام سان نند ڪندو ۽ ٻي کان نند، ڪي ڪوهه پري هوندي.

- 7- نقل:** هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن، حضرت عڪاشه رضي الله عنه جي روايت بيان ڪئي ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن صحابين سڳورن کي فرمايو ته جيڪو ربيع الاول جي چنڊ جي خبر پڌائيندو تنهن کي مان جنت جي بشارت ڏيندس؟ پوءِ حضرت عڪاشه رضي الله عنه ٿي پهريان چنڊ جي خوشخبري اچي پڌائي! پاڻ سڳورن مرڪي حضرت عڪاشه کي وعدي مطابق جنت جي خوشخبري ڏنائون، صحابين سڳورن عرض ڪيو ته حضرت! ربيع الاول جي چنڊ جي خبر ٿي ايتري خوشي

ڪهڙي سبب آهي؟ ارشاد فرمايائون ته منهنجي ولادت ان ۾ ٿي ۽ منهنجو وصال به انهيءَ مهيني ۾ ٿيندو، انهيءَ کان پوءِ ٻين صحابين سڳورن به چند جي خوشخبري عرض رکي، مگر پاڻ فرمايائون ته اسانکي ته عڪاشه ئي اڳ ۾ خبر پڌائي آهي!

8- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت عيسيٰ علي نبينا و عليه السلام کي، جڏهن ملائڪ چوٿين آسمان تي وٺي آيا، تڏهن کيس اڃا بلندي تي پهچڻ جو خيال ٿيو! فقط ايتري خيال سبب سندس عروج اتي روڪيو ويو! مگر جڏهن اسان جي آقا حضرت محمد رسول الله صلي الله عليه وسلم کي معراج ماڻايائون ته پاڻ سونهارن، آسمان عرش، ڪرسي، جنت، دوزخ وغيره جي مشاهدي جي باوجود، ڪٿي به اهڙو خيال نه آندائون! تان ته الله تبارڪ و تعاليٰ جي پنهنجي مٿي مبارڪ جي اکين مبارڪن سان زيارت ڪيائون، اهو مقام فقط اسان جي نبي سڳوري کي مليو ۽ بس! ۽ اسان جو ئي نبي آخري نبي ۽ ڪائنات جي تخليق جو سبب آهي! (صلي الله عليه وسلم)

9- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه کان هڪ يهودي قرض لهڻدو هو! هڪ دفعي حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن ۽ صحابين جي موجودگيءَ ۾ يهودي اچي، صديق اڪبر کان تلخ لهجي سان قرض گهريو؟ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جيستائين ماڻ هو، تيستائين حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن مرڪندا رهيا! پر جڏهن يهودي حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جي والد کي گهٽ وڌ ڳالهايو، تڏهن حضرت صديق اڪبر جوش ۾ اچي جواب ڏنو ته تنهنجو پيءُ ههڙو آهي وغيره! اهو ٻڌي حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن ڪنهن قدر رنجيده ٿي اٿيا، هڪ صحابي عرض ڪيو، قبل اڳ ۾ اوهان مرڪندا رهيا، بعد ۾ اوهان ناراض ٿي اٿيا، سو ڇو؟ پاڻ فرمايائون جيستائين ابوبڪر صديق ماڻ هو، تيستائين يهودي کي سندس يهوده گفتگو جو جواب ملائڪ ڏيئي رهيا هئا! پر جڏهن ابوبڪر صديق مقابلو ڪيو، تڏهن مجلس ۾ شيطان اچي ويو ۽

اهڙي مجلس ۾ نئين کي ويهڻ نه گهرجي! ان مقام تي پير سائين جن هي نڪتو بيان فرمايو ته جڏهن ابوبڪر صديق رضي الله عنه يهوديءَ جي بدڪلامي جو مقابلو شروع ڪيو، تڏهن بياني پيدا ٿي، جنهن سبب شيطان آيو! مشهور آهي ته: ”السلامة في الوحدة ولافة بالاثنتين“ يعني اڪيلائيءَ ۾ سلامتي ۽ بياني ۾ مصيبت آهي!

10- نقل: هڪ دفعي حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايائون ته هيڪر حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن حجري شريف ۾ وضو فرمائي اڱڻ وٽ نفل پڙهيائون! ڪنهن بيبي سڳوري عرض ڪيو ته قبلًا! اتي ته ٻارن جي اٿڻ ويهڻ سبب، جاءِ احتياط جوڳي ڪانه رهي هوندي؟ جواب ۾ فرمايائون ته اسان لاءِ الله تعاليٰ سموري زمين پاڪ فرمائي آهي.

11- نقل: خليفو ميان لقمان نفل ڪري ٿو ته هڪ پيري مون حضرت پير سائين قدس سره جن کان پڇيو ته حضرت! ”حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن ڪنهن بيماريءَ سبب ڪا دوا استعمال فرمائي آهي ڇا؟“ جواب ۾ فرمايائون ته هڪ دفعي حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن بيماري ۾ بيهوش ٿي ويا، تڏهن بي بي ماريه قبطيه رضي الله تعاليٰ عنها ڪنهن شيءِ جي ناس ٺاهي، نڪ مبارڪ ۾ وڌي! پاڻ سونهارن هوش اچڻ تي ناس بابت پڇيو؟ بي بي سڳوري عرض ڪيو ته قبلًا هيءَ ناس اسان جي ملڪ ۾ ”ذات الجنب“ جي بيماريءَ دفع ڪرڻ لاءِ استعمال ڪندا آهن! پاڻ فرمايائون اها شيطاني بيماري آهي، ۽ الله تعاليٰ اسان نئين کي انهيءَ کان محفوظ رکيو آهي!

فصل چوٿون

اصحابن سڳورن جي فضيلت!

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جا اصحابي سڳورا تمام گهڻا آهن، انهن مان ڏهه سڀني کان ڀلارا آهن! جيڪي عشرة المبشرين جي لقب سان موصوف ۽ مشهور آهن! پير سائين جن فرمايو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جو پهريائين قبلو بيت المقدس هو! پاڻ ان ڏانهن منهن ڪري نماز پڙهندا هئا! هڪ ڏينهن ٽيپهريءَ نماز جون ٻه رڪعتون بيت المقدس ڏانهن ادا ڪيائون ته ايتري ۾ وحي آيو: ”قول وجهك شطر المسجد الحرام“ (مسجد حرام ڏانهن متوج ٿيو) حضور صلي الله عليه وسلم جن، الله تعاليٰ جي حڪم سان (انهيءَ جاء تي جنهن کي هن وقت مسجد قبلتين چوندا آهن) منهن مبارڪ ڦيرائي باقي ٻه رڪعتون بيت الله ڏانهن منهن ڪري ادا ڪيائون! ان وقت جيڪي به اصحابي نماز ۾ داخل ٿيا، انهن نماز پيچي ڇڏي، مگر عشرة المبشرين (ڏهن ڀلارن) حضور صلي الله عليه وسلم جن جي پويان نماز پوري ڪئي، انهيءَ بيان ڪندي پير سائين جن عشق ۽ ڪمال شوق کان فرمايو ته جن اصحابن جو قبلو بيت المقدس هو، انهن نماز پيچي وڌي، مگر انهن عشرت المبشرين جو قبلو ذات پاڪ حضور صلي الله عليه وسلم جن جي هئي، تن نماز نه پيڳي ۽ پوري ڪيائون! پوءِ اهي الله تعاليٰ جي درگاهه ۾ اهڙا ته مقبول ٿيا، جو بشارت جي شرف سان نوازا ويا! انهن ظاهري قبلي جي ڪري نماز پيڳي ۽ هنن حقيقي قبلي ڏانهن منهن ڪري نماز پوري ڪئي! خواجه حافظ شيرازي رحمت الله عليه هت فرمايو ته:

دوش از مسجد سوئے ميخانه آمد پير ما

چيست ياران طريقت بعد زين تدبير ما

(ڪالهه رات اسان جو پير مسجد کان شراب خاني ۾ آيو! طريقت جي دوستن جي هاڻي ڪهڙي صلاح آهي؟)

مامريدان روبسوئے كعبه آريم چون - روبسوئے خانه خمار دارد پير ما

(اسان مريد ڪعبه ڏانهن منهن ڪيئن ڪيون؟ جو اسان جو پير ته ميخاني

ڏانهن منهن ڪيو بيٺو آهي!

2- نقل: هڪ حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته سڄي زمين جا وٺي سڳورا اصحابي جي جتي مبارڪ جي برابر نه آهن! ڇو ته اهي حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي صحبت کان مشرف ٿيا! ۽ امت جي ٻين وٽن جو، جسم جي اکين سان حضور صلي الله عليه وسلم کي ڏسڻ محال آهي!

اي عزيز! پير سائين جن جو هي فرمائڻ ته سڄي زمين جا وٺي سڳورا اصحابين جي جتي مبارڪ جي برابر نه آهن، اهو سندن حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن سان بي انتها عشق ۽ محبت جي غلبي کان هو!

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جنهن به اصحابي حضور صلي الله عليه وسلم جن جو منهن مبارڪ هڪ دفعو ڏٺو، ان کي ولايت جا سمورا ڪمال، ڪُلِي جزي درجا هڪ ئي نظر سان حاصل ٿي ويا هئا،

جڏهن ته هن امت جي وٽن کي، برگزيده نبين جي ڪمالن جي جهلڪ! ۽ اصحابين سڳورن جا ڪمال هٿ اچڻ، سو بي انداز تڪليف، عروج، نزول، عشق، محبت ۽ ڪمال جذبي سان آهي! اهي سمورا ڪمال اصحابين سڳورن کي حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جن جي هڪ نظر سان حاصل ٿي ويا هئا! جيئن حديث شريف ۾ آيل آهي ”اصحابي ڪالنجوم فبايهم اقتديتم اهتديتم“ پير سائين جن هن حديث جو مطلب هن ريت بيان فرمايو ته: عرب ولايت ۾ ماڻهو ٻريٽ ۽ سمنڊ ۾ سفر جي وقت، تارن کان رهبري وٺندي پنهنجي منزل تي پهچندا هئا، اهڙي طرح اصحابين سڳورن جي اقتدا اهل ڪمال جي اقتدا آهي، پر اقتدا اهڙي ڪرڻ گهرجي جو ”مردہ بدست زندہ“ يعني جيئن مثل جيئري جي هٿ ۾ هجي! جو پنهنجي هستيءَ کي فنا ڪري ڇڏي ڇو ته جيستائين هستي باقي هوندي، تيستائين مرشد تصرف جو هٿ مٿس نه رکندو! جيئن چيو اٿن:

تاتو هستي خویش زانگذاشتي - فیض کامل را به هرگز نیافتي

(جيستائين تون هستي نه ڇڏيندين، تيستائين ڪامل وٽان فيض حاصل نه ڪندين!)

4- نقل: عبدالله فقير اڙو جيهيجي (امام واهه جي ڀر سان هڪ ديهه) جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره مثنوي پڙهڻ کان فارغ ٿي ويٺا ته هڪ فقير هن ارادي سان ته مرشد جي حضور ۾ ٿورو اچڻ، گهڻي اچڻ کان بهتر آهي؟ اچي عرض ڪيو ته حضرت! حضرت اويس قرني رضي الله تعاليٰ عنه ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جي وصال کان پوءِ ڪمال حاصل ڪيو! پاڻ جوش ۾ اچي فرمايائون ته رسول خدا صلي الله عليه وسلم جن جا اصحابي ڀلا آهن يا اويس قرني؟ فقير کي جواب جي طاقت نه رهي ۽ مات ڪري ويهي رهيو! پاڻ فرمايائون ته اي يار! حضور صلي الله عليه وسلم جن جا صحابي سڳورا گهڻي صحبت جي ڪري سڀني کان ڀلارا آهن ۽ حضرت اويس قرني رضي الله عنه جي شان ۾ حضور صلي الله عليه وسلم جن ”خيرالتابعين“ فرمايو آهي!

5- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت خواجه حسن بصري رحمت الله عليه کي ماڻهن عرض ڪيو ته حضرت! رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جا اصحابي سڳورا ڪيئن هئا ۽ انهن جو طريقو ڪهڙو هو؟ حضرت خواجه صاحب فرمايو ته جيڪڏهن توهان کي اصحابي سڳورا ڏسڻ ها ته چون ها، هي ڪافر آهن! جيڪڏهن توهان اصحابين سڳورن کي ڏسو ها، چئو ها ته هي چريا آهن! پيرسائين جن فرمايو ته ان وقت تابعين جي زماني ۾ هڪ طبقو گذريو هو، جو ايترو فرق اچي ويو، هاڻي ڏهاڪو طبقا گذرڻ بعد، خدا ڄاڻي ڪهڙو حال ٿيندو؟

6- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڏينهن حضور صلي الله عليه وسلم جن وٽ هڪ اعرابي اسلام آڻڻ لاءِ آيو! اسلام جو ابتدائي دور هو، پاڻ ان کي ڪمלו طيب پڙهائي فرمايائون ته هن ڪم کي لڪائي ڪجانءِ؟ اعرابي اجازت وٺي بيت الله ڏانهن طواف ڪرڻ ويو، ڪعبي جو طواف ڪندي محبت جي غلبي کان بلند آواز سان ڪملو طيب پڙهڻ لڳو! مڪي جي ڪافرن ڪملو شريف ٻڌي اعرابي کي ڏاڍو ماريو، ايتري قدر جو بيهوش ٿو ويو! پوءِ مڪي شريف جي رئيسن، ماريندڙن کي روڪيو ته هن جي ڳوٺ مان مڪي جي قافلن جو گذر آهي، متان سندس ڳوٺ وارا قافلا نه

ٿيڻ؟ پوءِ حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته توکي حڪم مخفي ڪرڻ جو هو! انهيءَ شخص حضور ۾ بلند آواز سان عرض ڪيو ته هي ڪلمو طيب حق آهي، هن کي لڪائڻ نه گهرجي!

7- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته هڪ اصحابي سڳورو سفر ۾ فوت ٿي ويو، ڳولا ڪئي وئي ته ان جو لاش مليو ۽ ڪفن لاءِ سندس گودڙيءَ کان سواءِ ٻيو ڪوبه ڪپڙو هٿ نه آيو! آخرڪار انهيءَ گودڙيءَ جو کيس ڪفن ڏنائون، پر سندس قد تي ڪفن پورو نه ٿيو! جيڪڏهن منهن واري پاسي پيا ڪن ته پير پيا رهجن، جي پير پيا ڊڪجن ته منهن پيو رهجي! اهو معاملو حضور صلي الله عليه وسلم جن کي پيش ڪيو ويو؟ حضور صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته گودڙيءَ سان سندس منهن ڍڪيو، ۽ پيرن جي پاسي کان گاهه ڏيئي دفن ڪيو!

8- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضور صلي الله عليه وسلم جن جي عادت مبارڪ هئي ته کير ۽ پاڻي پيئڻ وقت پنهنجي ساڄي پاسي واري کي ڏيندا هئا! هڪ دفعي ساڄي طرف حضرت انس رضي الله تعالى عنه (ننڍڙي عمر جو) ويٺل هو، کاٻي پاسي کان هڪ پير مرد ويٺل هو! پوءِ پاڻ ڪرڻ حضرت انس ڏانهن ڏسي فرمايائون ته هي ملڪيت تنهنجي آهي، پر جي راضي ٿين ته هن دوست کي ڏيان، جو پير مرد آهي؟ حضرت انس ننڍڙي عمر جي باوجود سو پير مردن کان سمجهه ۾ وڌيڪ هو:

ڪودڪي بعقل پير بود - نزد اهل خرد کير بود

(جيڪو چوڪرو عقل جو وڏو هجي، اهو عقل وارن وٽ وڏو مرد آهي!) ان عرض ڪيائين ته حڪم کان انڪار نه آهي. پر اوڀر مبارڪ، ڪوثر جي چشمي جي ڌوئل نه ڏيندس ۽ گوارا نه رکندس جو پيو پيئي! پوءِ اوڀر مبارڪ حضرت انس رضي الله تعالى عنه کي ڏنائون.

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته خواجہ حسن بصري رحمت الله عليه ٻارائپ جي عمر ۾، پنهنجي ماءُ سان گڏ (جيڪا حضرت بي بي صاحبه وٽ مزدوري ڪندي هئي) حضرت بي بي ام هاني رضي الله عنها جي گهر اچي، اڱڻ تي چوڪرن سان راند ڪرڻ لڳو ۽

حضور صلي الله عليه وسلم جن جي ڪوٺري مبارڪ مان بغير اجازت جي پاڻي پيتائين! جڏهن حضور پاڪ، صاحب لولاڪ صلي الله عليه وسلم جن آيا، تڏهن ڪوٺري ۾ ٿورو پاڻي ڏسي پڇيائون؟ حضرت بيبي صاحبہ عرض ڪيو ته حسن بصري نالي هڪ چوڪري بغير اجازت جي پاڻي پيتو آهي، پوءِ پاڻ فرمايائون ته هي ٻار اسان جي علم مان فيض حاصل ڪندو؟

10- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن مثنوي شريف مان نقل بيان ڪيو ته هڪ رات حضرت امير معاويه رضي الله تعالى عنه ستو پيو هو، تان جو فجر جي نماز امام جي تابعداريءَ کان قضا ٿي ويس! پوءِ حضرت امير معاويه اڪيلي نماز پڙهي، پر ڏاڍو پشيمان ٿيو، ۽ گريو زاري ڪيائين، جو ڪهڙو نه سٺو وقت هٿ مان هليو ويو؟ وري ٻي پيري به ننڊ اچي ويس، ايتري قدر جو امام جو نماز پڙهائڻ جو وقت اچي ويجهو ٿيو، ان وقت ابليس لعين، امير معاويه رضي الله عنه جي دروازي تي اچي سڏ ڪيو؟ اي امير معاويه اٿ؟ جو نماز پڙهيو وڃن ٿا! حضرت امير معاويه رضي الله عنه چيو ته اي سڏ ڪندڙ تون ڪير آهين؟ ان جواب ڏنو ته مان ابليس آهيان! پوءِ امير معاويه متفڪر ۽ حيران ٿي پڇيو ته اي ابليس لعين، تو اهڙو ثواب جو ڪم، مون کان ٿي ڪرايو؟ سو ڪيئن؟ جڏهن ته تنهنجو اهو طريقو ئي نه آهي! چيائين مون ڏٺو تنهنجي نماز قضا پئي ٿي، تڏهن مون توکي جاڳايو آهي! امير معاويه وري ان کان پڇيو ته ان جو سبب ڪهڙو آهي؟ پوءِ شيطان سچ ڳالهائيندي چيو ته: اڳين هفتي ۾ تنهنجي جماعت سان گڏ نماز پڙهڻ؟ رهجي وئي هئي ته تون پريشان ٿي تمام گهڻو رنو هئين! پوءِ مون ملاڪن جي واتان ٻڌو ته الله تعاليٰ کي امير معاويه جو روئڻ تمام گهڻو پسند آيو آهي! ان ڪري ان کي ستر نمازن باجماعت قبول پيلن جو ثواب ڏنو ويو آهي! سو اي امير معاويه مون ڏٺو ته تون ستر هئين، ڊنم ته جي اڄ به تنهنجي جماعت قضا ٿي وئي ته تون روئيندين ۽ توکي ستر نمازن جو ثواب ملندو، ان ڪري توکي اچي جاڳايو اٿم ته جماعت سان نماز پڙه ۽ فقط هڪ جماعت جو ثواب حاصل ڪر!

11- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان فرمايو ته: حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي

تہ: جيڪڏهن سموري امت جو ايمان گڏ ڪري تارا جي، جي هڪ پڙ ۾ ۽ (حضرت) ابوبڪر (صديق رضي الله عنه) جو ايمان پي پڙ ۾ وجهي توريو وڃي ته البتہ صديقي ايمان وارو پڙ ڳرو ٿيندو.

12- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان ٿي فرمايو تہ: هڪ ڏينهن حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جهادفي سبيل الله کان واپس ٿي، مديني معظم طرف ٿي آيا، جنهن گهٽي مان لشڪر ٿي گذريو، ان گهٽي ۾ هڪ ڪاسائي بدعت جو عادي وٺو هو، جيئن ته ان جو پنگ گهوٽڻ جو وقت ٿيو هو، مگر صحابه ڪرام رضي الله تعاليٰ عنهم جي اچڻ ڪري ماٺ ڪيو ويٺو هو ۽ حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن اتان گذر فرمايو ته هن بدعتي قدر بوسي ڪري رکيب سان، عاجزي انڪساري ڪندو هليو! جڏهن پاڻ ڪريم صلي الله عليه وسلم جن مسجد شريف ۾ داخل ٿيا ته اهو موٽي وڃي پنهنجي بدعت جي ڪم ۾ مشغول ٿيو، ان دوران حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن تي دربار ايزدي جل شانہ مان وحي نازل ٿيو:

اي محبوب! جيڪو فلاڻو شخص اوهان کي گهٽيءَ ۾ مليو هو، ان کي گهرائي کيس نجات ۽ بخشش جي مبارڪ ڏيو!

پوءِ ان وقت پاڻ ڪريم هڪ صحابي، ان کي گهرائڻ لاءِ موڪليو؟ جڏهن اصحابي سڳورو ان جي دروازي تي پهتو ۽ کيس رسول الله صلي الله عليه وسلم جو پيغام پهچايائين ته اهو پنگ پيئندڙ بدعتي پنهنجي بدعمل جي ڪري ڏڪڻ لڳو ۽ ان کي يقين ٿيو ته منهنجي افعالن کان حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن واقف ٿيا آهن! پوءِ خوف وچان ڊڄندو، ڏڪندو، حضور ۾ اچي حاضر ٿيو! پاڻ ڪريم پهنڻ شرط ان شخص کي مالڪ سائين جل شانہ طرفان مبارڪ ڏيئي خوش ڪيائون! پوءِ ان شخص ان وقت ئي بيچرن ڪمن کان توبه ڪئي ۽ رب ڪريم جي طرف رجوع ڪيائين! (يعني حياءَ ۽ ادب جو صلوا حاصل ڪيائين!)

13- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن هڪ ڀيري حضرت ابوبڪر صديق رضي الله

عنه کان پڇيو ته ڪر خبر؟ تنهنجي مون سان ڪيتري محبت آهي؟ عرض ڪيائين ته قبل اهل عيال ۽ پنهنجي جان کان به اوهان وڌيڪ محبوب آهيو! پاڻ فرمايائون تنهنجو ايمان ڪامل آهي.

اهڙي طرح حضرت عمر رضي الله عنه کان به ساڳيو سوال ڪيائون؟ حضرت عمر رضي الله عنه عرض ڪيو ته قبل مال ۽ اهل و عيال کان اوهان جي محبت غالب آهي پر ساهه اڃا به پيارو اٿم! پاڻ فرمايائون عمر! اڃا تنهنجو ايمان ناقص آهي، ائين فرمائيندي سندس سيني تي هٿ مبارڪ ڦيرايائون ته امير عمر جو سينو کلي پيو! پوءِ عرض ڪيائين قبل! هاڻي اوهان ساهه کان به وڌيڪ پيارا آهيو! فرمايائونس هاڻو! هاڻي تنهنجو ايمان ڪامل آهي!

14- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته قرآن ڪريم جي شرح ڪندڙ اصحابين ۾ حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنه جي شرح ۽ تفسير مان وڌ ۾ وڌ توحيد جا نڪتا معلوم ٿيندا آهن! حضرت ابن عباس رضي الله عنه جو قرآن پاڪ جي آيت ”يا ايها الانسان ما غرک بربڪ الڪريم“ تلاوت ڪندي، ”غرني ڪرمڪ“ (مون کي تنهنجي ڪرمي مغرور ڪيو) چوڻ به توحيد ڏانهن اشارو آهي:

بود همين عفتو عاصي طلب - عرصه عصيان گرفتار زين سبب
(تنهنجي معافي جي نظر گنهگار ڳوليندي آهي، تنهن ڪري مون گناهه ڪرڻ جو ميدان اختيار ڪيو!)

چونڪ ستاري توديدم ڪار ساز - هم بدست خود دريدم پرده باز
(مون جڏهن ڏٺو ته تنهنجي ستاري ڪم ٺاهيندي آهي، تڏهن پنهنجا سمورا پردا ڇاڪ ڪري ڇڏيم!)

رحمتش راتشنه ديدم بر گناه - آب ديده خوبش را کردم پناه
(سندس رحمت گناهه تي اچي ڏٺم، ته اکين جو پاڻي پيش ڪري پناه حاصل ڪيم!)

قطره چند از گنه گرشد پديد - درچنين دريا کجا آيد بديد
(جيڪڏهن گناهه جا ڪي قطرا ظاهر ٿيا، ته اهي اهڙي اڻ کٽ درياءَ ۾ ڪٿان ڏسڻ ۾ ايندا)

15- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت

عمر فاروق رضي الله تعالى عنه پنهنجي خلافت جي زماني ۾ جمعي جي ڏينهن خطبي لاءِ مبر تي ويٺو ته ابوذر غفاري رضي الله عنه کيس چيو ته اسان تنهنجو خطبو نه ٻڌنداسين؟ ڇو ته حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن سموري زندگي جوڻ جي رب تي ڪفايت ڪئي! ۽ توهن رات ۾ طعام تيار ڪرائي نئين بدعت جي رسم وڌي آهي؟ حضرت عمر رضي الله عنه مبر کان هيٺ لهي آيو ۽ ابوذر غفاري رضي الله عنه کي چيائين ته عبدالله جي شاهدي قبول ڪندين يا ڪنهن ٻي جي؟ چيائين عبدالله جي شاهدي ڪافي آهي! تڏهن حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه شاهدي ڏني ته رات هڪ بيمار مسافر لاءِ سندس طبيعت موافق ماني تيار ڪرائي ويئي هئي! باقي حضرت عمر رضي الله عنه دستور موجب جوڻ جي رب کاڌي هئي! پوءِ ابوذر غفاري رضي الله عنه مطمئن ٿي ويو ۽ امير المؤمنين جي وعظ ٻڌڻ لاءِ تيار ٿيو! تڏهن حضرت عمر فاروق رضي الله عنه مبر تي خطبي لاءِ اٿيو!

16- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڪوجهي شڪل واري ماڻهو، حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي درٻار ۾ اچي اسلام قبول ڪيو! پوءِ ڪنهن موقعي تي انهيءَ سڳوري، حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي پنهنجي شاديءَ لاءِ گذارش ڪئي؟ پاڻ سونهارن مجلس ۾ ويٺل هڪ اصحابي ڏانهن نظر فرمائي (جنهن وٽ سندس نياڻي ويٺل هئي) صحابي سڳورو اشارو سمجهي گهر آيو! نياڻي ۽ زال کي سموري حقيقت ٻڌايائين؟ سعادتمند نياڻي جواب ڏنو: بابا! محبوب ڪريم تان منهنجي جان به فدا آهي! پاڻ هڪ انسان جي نڪاح ۾ ڏين ٿا، بالفرض ڪنهن جانور سان گڏي ڇڏين ها ته به مون کي قبول هجي ها! پوءِ حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي رضا موجب، انهيءَ نو مسلم صحابي سڳوري جي ان سعادتمند چوڪريءَ سان شادي ٿي ويئي! پاڻ سونهارن ستت ئي جهاد جي تياري فرمائي، نئين شادي شده صحابيءَ کي گهر رهڻ جي اجازت ڏنائون، مگر اهو سڳورو ضد ڪري لڙائي ۾ شريڪ وڃي ٿيو ۽ آخر شهيد ٿيو! پوءِ جڏهن سندس ميت ڪڍي آيو ته، پاڻ ڪريم ڪجهه مرڪندي، نعلين پري لاهي سندس جنازو پڙهايو! صحابين سڳورن

عرض ڪيو ته قبلًا! مرڪن ۽ نعلين پري لاهڻ جو ڪهڙو سبب؟ فرمايائون هن سڳوري جي جنازي ۾ جنت جون حورون شريڪ ٿيون آهن، تنهن ڪري نعلين لائڻ!

17- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ اصحابي جي نياڻي پرڻجڻ کان انڪار ڪيو، هن خيال کان ته سندس ٽيندڙ مڙس مهمان گهر آئيندو ۽ مون کان مهمانن جي خدمت نه پهچندي، پر جيڪڏهن ڪو مهمان نه آڻڻ جو واعدو ڪري ته ان سان نڪاح ڪرڻ ۾ ڪو اعتراض ڪونه آهي؟ آخر هڪ اصحابي سڳوري گهر مهمان نه آڻڻ جو واعدو ڪيو! پوءِ نياڻي جي شادي ان صحابي سان ٿي، ان بعد سندس مڙس گهڻو ڪري گهر ۾ ئي رهندو هو، جيئن واعدو پاڙڻ ۾ ڏکيائي نه ٿئي! بس نماز جي تڪبير ٻڌي نماز لاءِ ويندو هو ۽ فرض پڙهي سنتون اچي گهر پڙهندو هو! اتفاق سان هڪ ڀيري سندس ڪو پراڻو دوست کيس مليو، واعدو ياد هوندي به حق مهماني سبب، هن کيس مهمان بنائڻ جو فيصلو ڪيو! هوڏانهن سندس گهر واري باهراڻ ان سان گڏ مهمان ايندو ڏٺو ۽ گهر وٽ اچڻ تي کيس پن جي بجاءِ ٽي ماڻهو ۽ دروازي کان اندر، وري چار ماڻهو ڏسڻ ۾ آيا! مهمان جي خدمت چاڪري ڪرڻ کان پوءِ اهي جڏهن گهر کان ٻاهر نڪتا ته مائي کي پنج ماڻهو ڏسڻ ۾ آيا! تڏهن هيءَ عجب ۾ پئجي وئي! پوءِ اها حقيقت حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن کي عرض رکي ويئي. پاڻ فرمايائون مائي کي مهمان گڏجڻ وقت هي ٻه جڻا ۽ پوءِ ٽيون سندن روزي ۽ گهر ۾ داخل ٿيڻ وقت چوٿون برڪت جي صورت نظر آئي! موت تي زحمت سائن شامل ٿي، جيڪا اوهان جي گهر مان هلي وئي! اها حقيقت جڏهن صحابي سڳوري جي زال ٻڌي ته مهمانن بابت پابندي وارو شرط نه فقط واپس ورتائين، بلڪ مڙس کي عرض ڪيائين ته ڪوشش ڪري هر روز ڪونه ڪو مهمان وٺي ايندو ڪرا! جيئن مهمان پنهنجي قسمت موجب کائي ۽ اسان کي برڪت پئي ملي.

18- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ اصحابي کي شراب پيئڻ جي عادت هئي! هڪ ٻه ڀيرا حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن وٽ توبه ڪرڻ جي باوجود عادت مٽائي نه سگهيو؟ ٽين ڀيري اچي خالص توبه ۽ ندامت ظاهر ڪيائين، مگر رسالت مآب صلي الله عليه

وسلم جن جي درگاهه ۾ حاضري کان حجاب سبب قاصر رهيو، آخر هڪ ڏينهن حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هن سان گڏيو ۽ احوال معلوم ڪرڻ بعد ترار اگهاڙي ڪري مٿس حملي لاءِ تيار ٿيو، ايتري ۾ حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي شفاعت سندس مدد ڪئي ۽ حضرت عمر فاروق رضي الله عنه کي فرمايائون ته تو فقط هن جي بد عملي تي نظر رکي آهي، حالانڪه هن جي دل اسان جي محبت سان معمور ۽ ڀريل آهي! شايد اسان سان سندس محبت جي ڪري ئي ان کي توبه نصيب ٿئي!

19- نقل: هڪڙي ڏينهن درگاهه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن پنهنجو ٺاهيل ڪتاب ”جمع الجوامع“ لکندي فرمايو ته سمورن صحابين سڳورن، حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جون حديثون روايت ڪيون! مگر ابوبڪر صديق رضي الله عليه پاڻ سونهارن جي محبت ۽ عشق ۾ مستغرق ۽ مست هجڻ سبب ڪا روايت نه ڪري سگهيو!

20- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت علي ڪرم الله وجهه الڪريم جن جي مشهور دلدل، هڪ خچر هئي، ابلق ڇت ڪپري رنگ جي، اها خچر، حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن حضرت علي رضي الله عنه کي عنايت ڪئي هئي! ۽ اهلبيت جي مشهور ڪملي، حضرت ابراهيم عليه السلام جي قرباني جي گهٽي جي ان مان تيار ٿيل لوئي هئي! اها به هڪ بادشاهه حضور ۾ هديو پيش ڪئي هئي!

21- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ ڏينهن ارشاد فرمايو ته حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمايو ته مون کي حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن کان علم جا ٻه ٿانو مليا! هڪڙي ٿانو مان عام ۽ خاص سمورا فيضياب ٿين ٿا! جنهن مان مراد حديثون آهن! ٻيو ٿانو اهڙي علم جو آهي، جنهن کي لکائڻ جو حڪم آهي؟ انهيءَ مان ذرو به ظاهر ڪريان ته جيڪر مون کي ماڻهو قتل ڪري ڇڏين:

سريست در اين سينه که گفتن نتوانيم - دريست در اين بحر که سفتن نتوانيم (هن سيني ۾ اهڙو راز آهي، جيڪو ظاهر نٿو ڪري سگهجي، پڻ هن بحر ۾ هڪ موتي آهي، جنهن کي لڙهيءَ ۾ پوئي ظاهر ڪرڻ ممڪن نه آهي)

مشڪل هر آنست ڪه مشڪل خود را - گفتن نتوانيم ونهفتن نتوانيم
(اسان جي لاءِ مشڪل ڳالهه ته اها آهي، جو پنهنجي تڪليف نه ته ٻڌائي
سگهون ٿا ۽ نه لکائي سگهون ٿا!)

22- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڏينهن حضرت
عمر رضي الله عنه ۽ ٻين اصحابين سڳورن کي سفر ۾ سخت اُڃ لڳي، ڳولا
کان پوءِ هڪ کڏ ۾ پاڻي نظر آيو! حضرت عمر رضي الله عنه پنهنجي ساٿين
سميت پاڻي پيئو، پري کان هڪ اصحابي پاڻي نه پيئڻ جو اشارو ڪيو!
حضرت عمر رضي الله عنه به جواب ۾ روڪڻ جو اشارو ڪري کيس فرمايو
ته، پاڻي پيئڻ کان پوءِ منع جو سبب اسان تي بيان نه ڪر؟

23- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ ڀيري حضرت
امير عمر رضي الله عنه رمضان جي مهيني ۾ سفر کان موٽي گهر پهتو!
انهيءَ دور ۾، روزي افطار جو تائيم، سڄ لهن کان وٺي شفق (ڳاڙهاڻ)
تائين هوندو هو! شفق لهن تي وري ٻي روزي جو حڪم ٿيندو هو! حضرت
عمر رضي الله عنه کان پل ۾ شفق لهن کان پوءِ پنهنجي گهر واريءَ سان
صحبت ٿي ويئي! هر وقت حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن
جي خدمت ۾ اچي عرض ڪيائين ته قبل! مون کان هيءَ غلطي ٿي ويئي آهي،
معافي ملڻ تائين مسجد جي ٿنڀي سان ٻڏو وڃي، يا شرعي سزا جاري ٿئي؟
پاڻ سونهارن ٿوري دير سوچ ڪئي ته جبرئيل عليه السلام وحي ڪئي حاضر ٿيو:
”احل لکم لیلة الصیام الرفث الی نساءکم، هن لباس لکم وانتم لباس
لهن..... اتموالصیام الی اللیل“ تائين.

(يعني روزن جي راتين ۾ توهان کي پنهنجي زالن سان ميلاپ جي اجازت
ڏني ويئي آهي! اهي توهان جي واسطي ۽ توهان انهن جي واسطي پوشاڪ
آهيو! الله پاڪ ڄاتو جو توهان پاڻ سان خيانت ڪئي! پوءِ توهان تي رجوع
ٿيو ۽ توهان کي معاف فرمايائين! هاڻي ڀلي توهان پنهنجي گهر واريءَ سان
صحبت ڪريو ۽ ايستائين کائو پيئو، جيستائين فجر جو اڇو سڳو (صبح
صادق) ڪاري ساڳي (صبح ڪاذب) کان ظاهر ٿئي! پوءِ روزا رات تائين
پورو ڪريو!

24- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ پيري مديني وارن حضور سرور عالم صلي الله عليه وسلم جن کي عرض ڪيو ته قبله! سوالين تنگ ڪيو آهي؟ پاڻ فرمايائون ته گهرن جا دروازا بند ڪري ڇڏيو! صحابين سڳورن ائين ڪيو ته سوالِي ته شهر ڇڏي ٻاهر هليا ويا، مگر انهن ۾ هڪ خوفناڪ، بيماري اچي پئي! جنهن کان تنگ ٿي، وري حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن وٽ فريادي ٿيا؟ پاڻ فرمايائون ته صدقو ڪريو ته مصيبت ٿري ويندي! صحابين عرض ڪيو ته صدقو وٺڻ وارو ته ڪير ڪونه آهي؟ پاڻ فرمايائون ته گهرن جا دروازا کولي ڇڏيو! فرمان موجب دروازا کوليا ويا؟ ته سوالِي اچي ويا ۽ صدقا ادا ٿيڻ لڳا ۽ پوءِ بيماري ۽ وبا جي مصيبت به ٿري ويئي، جنهن تي مديني پاڪ وارن مالڪ حقيقي جا شڪرانا بجا آندا! انهيءَ ڏينهن کان وٺي مديني پاڪ جا ماڻهو، ڪڏهن منهن ڪتو نه ڪندا آهن ۽ خوش روئي سان صدقي جي رسم اڄ به جاري آهي!

25- نقل: احمد فقير، ناهيو نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ انصاري صحابي، حضور محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي دعوت ڪئي! پاڻ سونهارا صحابين سڳورن سان گڏ، وٽس دعوت لاءِ رونق افروز ٿيا! اصحابي سڳوري جي خادمن سندس ڪوه مان صحابين کي ۽ سندن وهتن کي پاڻي ٿي پياريو! اتفاقاً مهمان صحابين جو هڪ چوڪرو ڪوه تي پاڻي پيئڻ ويو ته خادمن، کيس پاڻي ته ڪونه پياريو، ويتر ان کي جهٽڪيو! نينگر روئندي محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي اچي دانهن ڏني؟ خادمن کي گهرائي پڇيو ويو ته انهن صاف انڪار ڪيو ۽ نينگر کي بلڪل ڪوڙو ٺاهيائون! حضور سائين جن ڪجهه فڪر فرمايو ته جبرئيل امين حاضر ٿي عرض ڪيو ته، الله جا رسول! اهو شخص ڪوڙو آهي. جيستائين نينگر کي راضي نه ڪن تيستائين سندن دعوت نه ڪائو؟ پاڻ سونهارن دعوت کائڻ کان انڪار ڪيو! پوءِ ته ميزبان انصاريءَ جي گهر ۾ چڻ قيامت قائم ٿي ويئي؟ تنهن خادم کي گهرائي دٻ پئي، ته هن پنهنجي گناه جو اقرار ڪري، حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي

اڳيان انتهائي عاجزيءَ سان معافي ورتي؟ پاڻ سونهارا مٿس راضي ٿيا، ۽ نينگر کي به راضي ڪري، پوءِ انصاري سڳوري جي دعوت قبول فرمايائون!

26- نقل: الهداد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان ڪندي فرمايو ته جن اصحابين سڳورن، حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جو منهن مبارڪ ڏسي، محبت وچان ايمان آندو، تن جو ايمان ڪامل آهي! پر جن معجزا ڏسي ايمان آندو تن جو ايمان قهري هو! يعني انهن معجزن جي طاقت ڏسي ايمان آندائون:

موجب ايمان نباشد معجزات - بوٽي جنسيت ڪند جذب الصفات

(معجزا ته ايمان ڪامل جي سبب نه آهن، هڪ ٻي جي جنسيت سبب صفتون پيدا ٿينديون آهن!)

27- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان ڪندي فرمايو ته ڪن اصحابين سڳورن حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم کي عرض ڪيو ته حضرت! جيڪا ڪيفيت (حالت) حضور ۾ حاصل ٿئي ٿي، سا حضور کان پري ٿيڻ واري صورت ۾ حاصل نٿي ٿئي؟ تنهن تي پاڻ ڪرمن فرمايو ته جيڪڏهن حضور واري ڪيفيت، اوهان ۾ هميشه رهي ها ته توهان سان فرشتا نه فقط هٿ ملائن ها بلڪه گڏجاڻيون ڪن ها!

28- نقل: هڪ ڏينهن پير محمد ٽالپر وڏن اصحابن سڳورن جي شان ۾ شڪ سبب، حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض ڪيو ته حضرت! خلافت ته حضرت علي ڪرم الله وجهه الڪريم جن جو حق هو، پوءِ ٻين کي چو ملي؟ پاڻ فرمايائون ته صحابين سڳورن حضرت علي رضي الله عنه کي اختيار ڏنو، پر حضرت علي رضي الله عنه فرمايو ته حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم جن جي دين جو حق، مون کان نه ٿيندو، جيئن صديق اڪبر کان ٿيندو! تڏهن سمورن اتفاق سان حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه کي محمدي مسند تي ويهاريو! اهڙي طرح حضرت علي، عمر فاروق جي لائق هجڻ جو اعتراف ڪندي فرمايو ته حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ئي خلافت جو فرض بهتر طريقي ادا ڪندو! ان طرح حضرت عثمان

غني رضي الله عنه کي خلافت ملي ۽ بعد ۾ حضرت علي رضي الله عنه کي اهو اعزاز حاصل ٿيو! حضرت پير سائين قدس سره جن جي انهيءَ تفصيل سان، پير محمد ٽالپر جو شڪ ته دور ٿيو، پر هو مريد به ٿيو!

29- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن وصال کان اڳ اعلان فرمايو ته، جن جو به مون تي حق هجي، اهي مون کان وٺن؟ مان حق ادا ڪندس! حضرت عڪاشه رضي الله عنه عرض ڪيو ته يا سرور عالم! فلاڻي موقعي تي، توهان پنهنجي اگهاڙي پٺيءَ تي پنهنجي هٿ مبارڪ سان چهڪ هنيو هو، تنهن جو مان عيوض وٺندس؟ اهو حال ڏسي گهڻن اصحابن ان کي ائين ڪرڻ کان منع ڪيائون ۽ چيائون ته اسان جي پٺن تي جيترا وڻي چهڪ هڻ؟ ان ورائيو، جنهن مون کي هنيو آئون ان کي هٽندس! پوءِ حضور سرور ڪونين صلي الله عليه وسلم جن پنهنجي پٺي مبارڪ، عيوض لاءِ ان اڳيان پيش ڪئي! صحابي سڳوري کي عيوض وٺڻ جو ته تصور به ڪونه هو، مگر مَهر نبوت چمڻ لاءِ، اهو سڀ ڪجهه ٿي ڪيائين! پوءِ مَهر نبوت تي پنهنجا چپ رکي، مَهر پاڪ کي چميون ڏيئي، عرض ڪيائين ته قبلًا! ٻانهي جو مقصد فقط ايترو هو! پوءِ پاڻ سونهارن کيس دعائون ڏنيون!

پير سائين جن اتي فرمايو ته اصحابن سڳورن ۾، مَهر نبوت جو تفصيلي راوي، حضرت عڪاشه رضي الله عنه ئي آهي!

30- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ صحابي سڳورو ڪيترا ڏينهن بيمار هو، آخر ان جي سڪرات جو وقت آيو! پوءِ سندس احوال حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي حضور ۾ پيش ڪيو ويو! پاڻ سڳورا ان جي مٿان هلي آيا، پڇيائون ته هن مٿان ڪنهن جو ڏمر ته ڪونه آهي؟ مت، مائٽ يا ڪنهن پاڙيسري جو؟ حاضرين ورائيو ته هن ڪنهن کي به ڪونه ايڏايو آهي، مگر هڪ ڏينهن هن جي زال ۽ سندس ماءُ، پاڻ ۾ جهيڙو ٿي ڪيو ته هن زال جو طرف وٺي ماءُ کي گهٽ وڌ ڳالهايو ۽ ايڏايو هو! پوءِ پاڻ ڪرمن ان جي ماءُ کي فرمايو ته پنهنجي پٽ کي بخش

ڪر، ته سندس سڪرات سولي ٿئي؟ ماءُ ورائيو ته حضرت! هن کي مان ڪڏهن به نه بخشينديس ڇو ته هن مون کي گهڻو ايذايو آهي! تڏهن پاڻ سڳورن حڪم فرمايو ته ڪاٺيون گڏ ڪيو؟ اصحابي سڳورا ڪاٺيون گڏ ڪرڻ لڳا، اهو ڏسي ان بيمار شخص جي ماءُ صحابه ڪرام کان پڇيو ته حضور سائين جن اهي ڪاٺيون ڇا جي لاءِ ٿا گڏ ڪرائين؟ هڪ اصحابي سڳوري چيو ته تون پنهنجي پٽ کي نه ٿي بخشين، ان ڪري تنهنجو پٽ ڪافرن ۾ شامل آهي! هي ڪاٺيون ان کي ساڙڻ لاءِ گڏ ڪيون پيون وڃن! پوءِ ان ماءُ پاڻ ڪرمن جي حضور ۾ اچي پنهنجي پٽ کي ڪيل قصور معاف ڪيائين! تڏهن ان جو دم پرواز ٿيو.

31- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان ٿي فرمايائون ته هڪر حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن کي ڪنهن صحابي سڳوري پنهنجي باغ ۾ دعوت ڪئي هئي! پاڻ سڳورا ان جي دعوت وٺڻ لاءِ ٿي آيا ته وات تي حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه ڪن ملاقاتي ٿيو، پاڻ ڪرمن ان کان پڇيو ته هن وقت توکي ڪهڙي خيال گهر کان ٻاهر آندو آهي؟ عرض ڪيائين حضرت! هن وقت بڪ سببان حضور ۾ ٿي آيس! ٿورو هليا ته حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به ساڻن ملاقي ٿيو، ان کان پڇيائون ڪاڏي ٿو وڃين، اي خطاب جا پٽ؟ عرض ڪيائين، بڪ بي حال ڪيو، تڏهن حضور ۾ ٿي آيس؟ پاڻ ڪرمن فرمايو ته اسان کي به هن وقت ان شيءِ گهر کان ٻاهر آندو آهي! اچو هاڻي فلاڻي صحابي جي دعوت تي سندس باغ ۾ ٿا هلون! دعوتي اصحابي گوشت پڇايل ۽ تازيون ڪارڪون ۽ ٿڌي پاڻي جي سانداري خدمت ۾ پيش ڪيائين! پوءِ پاڻ ڪرمن صحابه ڪرام سان گڏ، پڪل گوشت ۽ تازيون ڪارڪون کاڌائون ۽ ٿڌو پاڻي پي ڪري فرمايائون ته هن کاڌل نعمتن تي به حساب آهي.

32- نقل: منار فقير، دل ديھ جو (روپاهه جي ڀرسان رهندڙ) نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ نانواڻي جي دوڪان تي هڪ شخص مانيون وٺڻ ويو! نانواڻي ٻڌايس ته مون وٽ ڀيروزي (ٽيون

ڏينهوڪي) ديروزي (ڪالهوڪي) امروزي يعني اڄوڪي ٽن قسمن جون مانيون آهن! جن جي قيمت ترتيبوار ٽي بهلول، ٻه بهلول ۽ هڪ بهلول (1) آهي؟ پڇڻ تي نانواڻي اهو به ٻڌايو ته ٽيئي قسم مانيون وزن ۾ به برابر آهن، تنهن تي حيرت وڃان خريدار پڇيو ته آخر سمجهه جي ابتڙ، پاروڻي ماني جي قيمت وڌيڪ ڇو؟ تازي ماني جي قيمت گهٽ ڇو؟ نانواڻي چيو ته ڀرپوري ۽ ڀروزي، موٽي نه ايندي ۽ امروزي هن وقت به حاضر آهي! انهيءَ ڪري قيمتون قياس جي ابتڙ آهن.

اي عزيز! انهيءَ مان معلوم ٿيو ته اصحابن جو طبقو تابعين کان، تابعين جو طبقو تبع تابعين کان پلو آهي! سمورن مشائخن ۽ عالمن جو اتفاق آهي ته متاخرين (پوين) کان متقدمين (اڳيان) ڀلارا آهن! هتي پاڻ ڪرمن کان اها حقيقت به ٻڌم، جو فرمائيندا هئا ته حضور سرور ڪائنات عليه الصلوة والسلام جن جي، حضرت اويس قرني رضي الله عنه سان، ايتري محبت هئي، جو ڀين جي طرف کان هو لڳندي هئي ته پنهنجي پهرين جا پيٽا ڪولي فرمائيندا هئا: ”اني لاجدريح نفس الرحمان من اليمن“ (يعني ڀين جي طرف کان مون کي خصوصي رحمت جي هير پٽي محسوس ٿئي) انهيءَ قربداريءَ جي باوجود، حضرت اويس قرني رضي الله عنه کي، خير التابعين چيو ويو آهي! اصحابن ۾ نه گڻيو اٿن، ڀروزي، ديروزي ۽ امروزي جو سنڌو، ان مقولي مبارڪ مان سمجهڻ گهرجي!

مولانا جامي رحمت الله عليه ڪهڙو نه سٺو چيو آهي:

حريفان بادها خوردند رفتند - تهی خم خانما کردند رفتند

(عاشقن شراب جا، پيالا، پيٽا ۽ هليا ويا، محبت جا شراب خانا، خالي ڪري هليا ويا)

چون رفت دست جم و جام ساقی - بما جز غم نمائد هیچ باقی

(جڏهن ساقی جي هٿ ۾ پيالو ۽ مٺ ئي نه رهيو، ته پوءِ اسان وٽ غم کان سواءِ ٻي ڪهڙي شيءِ رهي)

باب سورھون

هن باب ۾ پنج فصل آين

فصل پھريون : شفاعت برحق آهي!

1- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته منهنجي امت ۾ ستر هزار ماڻهو اهڙا هوندا، جن مصيبت تارڻ خواه ڪنهن مطلب لاءِ نه دعا گهري هوندي ۽ نه دوا ڪئي هوندي، قيامت جي ڏينهن انهن مان هر هڪ جي طفيلي ستر هزار گنهگار بخشيا ويندا!

2- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته نبين ۽ ولين جي شفاعت برحق آهي، شفاعت جا ڪجهه قسم آهن! مثال طور ڪو ماڻهو شڪنجي ۽ زنجيرن ۾ جڪڙيل آهي ۽ ڪاٺ ۾ بند آهي، جيڪڏهن ڪو ان کي شڪنجي، زنجير ۽ ڪاٺ مان آزاد ڪرائي، اها به شفاعت آهي ۽ جيڪڏهن ڪنهن جون جنگهون ۽ پانهون ڪاٺ ۾ بند آهن، پوءِ جي ڪو شخص ان جي هٿن جا بند لهرائي ۽ پيرن ۾ زنجير، اڃا هجنس ته اها به شفاعت آهي! اهڙي طرح ڪو قيد ۾ ته ڪونه آهي پر مسڪين آهي، انهيءَ جي ڪنهن مدد ڪئي يا ڪنهن جي توجهه مان سندس ضرورت پوري ٿي، ته اهي سڀ شفاعت جا قسم آهن!

فصل ٻيون گناهن کان معافي

1- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري جمعي جي ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن پنهنجي جاءِ تي رونق افروز ٿيا هئا! پاڻ جمعي جي تياري ۽ وارن ٺاهڻ جو حڪم فرمايائون! فقير وارن حاصل ڪرڻ لاءِ ڪٽ جي چوڌاري ڦري ويا! مون کي ڳلن مبارڪن جي وارن چونڊڻ جو حڪم فرمايائون! مون عرض ڪيو ته قبلًا! ڊڄان ٿو، متان وار چونڊيندي ڀڃڪڙو خطا ٿي وڃي، ۽ ڳلن مبارڪن کي ايڏا پھچي! پاڻ فرمايائون ته ان جي عيوض اسان توکي منهن تي چماٽ هڻي وٺنداسون! پوءِ مان احتياط سان وار چونڊيندو رهيس پر ڀڃڪڙو خطا ٿي ويو! مون وعدي مطابق چماٽ لاءِ پنهنجا ڳل، سندن آڏو پيش ڪيا! پاڻ انتهائي ٻاجهه منجهان فرمايائون ته ڊڄندڙن کي الله تعاليٰ به معاف فرمائيندو آهي، مون به توکي معاف ڪيو ”انا لله عفو يحب العفو“ (الله پاڪ معاف فرمائيندڙ ۽ معاف ڪرڻ کي پسند ڪندو آهي)

چون بديدم عفو تو عاصي طلب - عرصه عصيان گرفتار زين سبب
(جڏهن تنهنجي مهرباني کي گنهگار ڳوليندي ڏٺم، تڏهن گناهن جي ميدان کي اختيار ڪيم!)

چون ستاري تو ديدم کار ساز! - هر بدست خود دريدم پرده باز
(جڏهن تنهنجي ستاري کي ڪم ٺاهيندڙ ڏٺم، تڏهن پنهنجو پاڻ ٽپي، ڪٽي پردو ڇاڪ ڪيم!)

2- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن دعوتن تي شڪارپور پهتا ته ديهه لکي ۾ هڪ فقير جي دعوت وٺي، صبح جو اڳتي روانا ٿيا ٿي ته اتي هڪ ٻي فقير عرض ڪيو، قبلًا! رب تيار آهي، خدا ڪارڻ قبول فرمايو؟ پاڻ قبول فرمائي، صاحبزاده حضرت خليفه الله ۽ حضرت صاحبزاده ميان محمد ياسين رحمت الله عليهما کي ٽڪائي پاڻ اڳين منزل تي روانا ٿيا!

حضرت خلیفہ اللہ سان گڏ هڪ ڪوري به هو، جيڪو پٺاڻن جي سارين جا پٽسا ادا ڪرڻ بجاءِ درگاه مبارڪ تي اچي رهيو هو! اتي پٺاڻن کيس ڏسي ورتو ۽ مٿس حملي لاءِ تيار ٿيا! خليفو سيد نالي منو، ان ڪوري جي طرفان مقابلي لاءِ تيار ٿيو ته حضرت خلیفہ اللہ کيس جهيڙي ۾ ملوث ٿيڻ کان منع ڪئي، جيئن هي سيد صاحب پير سائين جن وٽ سزا جي لائق نه بنجي! خليفی سيد نالي مني ته تلوار ميان ۾ وجهي ڇڏي، مگر پٺاڻ تلوار هلائڻ کان نه مڙيا ۽ نتيجي ۾ حضرت خلیفہ اللہ، ميان محمد ياسين شاه ۽ سيد سائيندڻو شاهه قتلجي پيا، اها خبر جڏهن پير سائين جن کي پئي ته پاڻ جلدي جلدي سرزمين تي پهچي اتي جي جماعت، سيد سڳورن ۽ بلوچن کي (جيڪي بدلي وٺڻ لاءِ تيار هئا) پاڻ جوابي ڪاروائي کان منع فرمائون!

۽ صاحبزادن کي اتان ڪٿائي ٻي ديهه ۾ اچي پئي وغيره ڪرائي، درگاه شريف پهتا! اتي مير سهراب پنهنجي ماڻهوءَ هٿان شرعي حڪم موجب، قتل جو عيوضو يا خرچ وٺڻ لاءِ عرض ڪرايائين؟ پير سائين جن سيد ميان قابل شاهه، حاجي آدم خان ۽ هن فقير کي حضرت خلیفہ اللہ ۽ ميان محمد ياسين شاهه وٽ موڪليو، جو مير سهراب چورائي موڪليو آهي ته صاحبزادن کي پهتل زخمن جي عيوض، پٺاڻن کي قتل ڪجي ته به گهٽ آهي! پر تڏهن به زخمن جو عيوض ۽ خرچ وغيره نه کائڻ وٺي سگهجي ٿو؟ پر مان اهو چاهيان ٿو ته ڪنهن به قسم جو عيوض ۽ خرچ وغيره نه وٺجي ته جيئن قيامت ۾ اهورت، امامن شهيدن جي خون سان گڏجي، حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي امت جي بخشش ۾ ڪم اچي! ساڳي وقت ٽالپرن کي به صاحبزادي جي قتل جو ته ڏک ڪونه آهي، البت پٺاڻن کي لٽڻ، ڦرڻ جو مناسب بهانو مليو اٿن، جڏهن ته زخم توهان کي پهتا آهن، تنهن ڪري عيوض وغيره جو فيصلو به اوهان کي ڪرڻو آهي!

پوءِ اسان تنهي گڏجي پير سائين جن جو پيغام ۽ سندن مرضي صاحبزادن اڳيان پيش ڪئي! پاڻ ڪرمن جي مرضي معلوم ڪري صاحبزادي حضرت

خليفة الله فرمايو: هي ته فقط زخم پهتا آهن، اسان جي جان به پير سائين جن جي قدم تان قربان آهي! سندن مرضي مقدم رکڻ اسان جي لاءِ لازم آهي! باقي سيد سائينڌني جا زخم پير سائين جن جي اختيار ۾ آهن، صاحبزادن جو جواب معلوم ڪرڻ بعد، پاڻ سڳورن مير سهراب کي چورائي موڪليو ته اسان صاحبزادن جي زخمن جو عيوض ڪونه ٿا وٺون! جيئن اهو خون قيامت ۾ امامن ڪرمن جي شهادت جي خون سان گڏجي، گنهگار امت جي بخشيش جو بهانو بنجي؟ مير جي قاصد ورتڻ بعد پاڻ هڪ روايت بيان فرمايائون ته قيامت جي ڏينهن، خاتون جنت سيده فاطمة الزهري رضي الله عنها، الله تعاليٰ کان امامن جي خون جو بدلو گهرندي ته الله پاڪ کيس اختيار عطا ڪندو، چاهي ته خون جو بدلو وٺي! ۽ گهري ته انهيءَ جي عيوض گنهگار امت جي بخشيش جو بهانو حاصل ڪري؟ (پوءِ سائنس امت جي بخش کي ترجيح ڏيندي!)

اي عزيز! قادر متعلق جي انتقام جو به نرالو طريقو آهي، جو ان کانپوءِ اتي جي حاڪمن پوري شهر کي لٽي، پٺاڻن کي لڏائي ڇڏيو! ڪجهه سالن کان پوءِ حضرت خليفة الله رحمت الله عليه مسند نشين ٿيا! ۽ پٺاڻن مان شادي ڪيائون ته پاڻ فرمايائون انهن پٺاڻن مان هڪڙي عورت ڪنهن طرح بچي ويئي هئي، جو حاڪمن جي هٿ نه آئي! باقي سمورا پٺاڻ لڏايا ويا!

3- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ پيري پوک کان ٻاهر، پاسي سان مينهون ٿي چاريم! مال، پوک جو ڪوبه نقصان ڪونه ڪيو هو! مگر پوءِ به هاري مون کي منهن تي اچي چمات هئي! مان ٿپ سان جواب ڏيڻ جي طاقت جي باوجود، کيس ڪجهه نه چيو ۽ ان کي معاف ڪري ڇڏيو: والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين

بود عين عفو تو عاصي طلبا! - عرصه عصيان گرفتار زان سبب

(تنهنجي مهربانيءَ واري نظر گنهگار ڳولهيندي آهي، تڏهن گناهن جي ميدان ۾ گهري آيس!)

فصل ٽيون جائز خوش طبعي

1- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن درگاه مبارڪ ۾ سخت گرميءَ ۾ زوال کان ٿورو اڳي يا پوءِ، جنازو پڙهائڻ لاءِ تشریف وٺي آيا! موٽڻ وقت بازار مان ٿي آيا، هي فقير سندن خدمت ۾ حاضر هو، اتي منهنجي جتيءَ مان چيڪٽ جو آواز ٻڌي، سيد قابل شاهه جي نينگر، سيد غوث محمد چيو ته تنهنجي جتي چيڪٽ ڏاڍا ٿي ڪري ڇو؟

مون چيو ته هاڻو ڏڪر ڪري ٿي! اسان جي گفتگو ٻڌي، پاڻ ڪرمن فرمايو ته ڇا ٿي چيو؟ مون سموري ڳالهه عرض ڪئي، تنهن تي پاڻ مرڪي فرمايائون: هاڻو اسان جي شهر جي ڪورين وانگر ڏڪر ڪري ٿي!

اي عزيز! پير سائين جن جي عادت مبارڪ هئي، جو جماعت سان گڏ شهر جي ڪورين کي زوري ڏڪر ۾ ويهاريوندا هئا، پر جي ڪو حلقي ۾ نه ويهندو هو ته انهيءَ کي لڪڻ هڻي، مار ڏيئي به ڏڪر ۾ ويهاريوندا هئا! ان وانگي محمد شفيع جي جتي، جيڪا گرميءَ ۽ زور سبب چيڪٽ ڪري رهي هئي.

2- نقل: عبدالله فقير ڪورو اهي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن پڇ (ڪڇ جو هڪ وڏو شهر) کان سنڌ ڏانهن ٿي آيا! نذراني ۾ پيش ٿيل ڪيرٽي عالي فقير وٽ هئي، ۽ گجرن جو نذرانو فيروز فقير وٽ هو، شهر کان ٻاهر نڪري سفر جي دوران ٻانهي کي هي ڪافي پڙهڻ جو حڪم فرمايائون: روه نه وٺي رات، ڪونجڙي ڪوهه نه؟ ٻانهي سندن سواري جي پاسي سان هلندي، اها ڪافي پوري ڪئي! فيروز فقير چاقوءَ سان گجرون صاف ڪري پيش ڪيون، پاڻ ڪجهه استعمال ڪيائون، اتي عالي فقير عرض ڪيو ته قبلًا! مون کي الائي جي ڇو گجرن کان وڌيڪ ڪيرٽي پسند آهي؟ پاڻ فرمايائون تون بي نفس آهين!

3- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين

قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ تندي قيصر نظاماڻيءَ ۾ تشریف فرما ٿيا هئا، پاڻ پيپهريءَ جي نماز ۾ ٻن رکعتن تي سلام ورايائون ته مان به ورايم! حالانڪ مان مسافر ڪونه هوس! ٻانهي ڏانهن نهاري فرمايائون ته ملن جي هٿ نه آيو آهين؟

4- نقل: هڪ پيري ٿڌي (شڪارپور جي لڳ) ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حاضر هوس! اتي دعوتِيءَ ڪٽڪ جي ماني ۽ چٽا پيش ڪيا! پاڻ فرمايائون ته چئن ۾ ٽي خصوصيتون آهن؟ هي مردن لاءِ مقوي (قوت ڏيندڙ) آهن! مون عرض ڪيو ته قبلًا! مان ڪائي سگهان ٿو؟ پاڻ فرمايائون تون ته چڙو آهين؟ تون قوت کي ڇا ڪندين؟ پوءِ مرڪندي فرمايائون: ”الهزل في الكلام كالملح في الطعام“ موجب ته جيڪڏهن الله پاڪ پنهنجي مهربانيءَ سان توکي حورون عطا ڪيون ته پوءِ تون ڇا ڪندين؟ عرض ڪيم حضرت! ٻانهي کي ته ٻنهي جهانن ۾ اوهان ڪرمن جي محبت ۽ زيارت ڪافي آهي! پاڻ فرمايائون مان سمجهان ٿو ته توهان خدا جا طالب آهيو، پر حورون به ضرور عطا ٿينديون، تنهن تي عرض ڪيم ته حضرت! پوءِ ٻنهي جهانن جو حساب به انهن کان وٺبو! تنهن تي پاڻ منهن مبارڪ تي رومال رکي مرڪڻ لڳا!

5- نقل: قاضي محمد شفيع نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري مير جام ٽالپر جي دعوت تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي چيلهه ۽ پنيءَ کي زور ڏيندي پاڪر پاتمر! پاڻ مرڪندي فرمايائون ته زورن ڏيڻ ۾ تنهنجي اها ئي نيت هئي نه؟ پوءِ پاڻ مثال طور فرمايائون ته گنجو، سست ۽ چنجهو، ٽيئي پاڻ ۾ سنگتي هئا! هڪ پيري پاڻ ۾ واعدو ڪيائون ته اڄ گنجو مٿو نه ڪرڙي، سست ٻانهن کڻي آرس نه پيچي ۽ چنجهو اڪيون نه مهتي؟

پر سست هي چوندي ته منهنجي پيءُ جي ڪمان، اهڙي سخت هئي، جو ٻنهي ٻانهن سان مس چلو چاڙهي سگهندو هوس، ڪَر پيچي ويو! اهڙي طرح چنجهي پنهنجي گهٽي جي سڱن جو نموني ڏيکارڻ جي بهاني اڪيون مهتي

وبو! ۽ گنجو اهو ڏسي ٻئي هٿ مٿي تي زور سان هڻندي دانهون ڪري، چوڻ لڳو توهان ته ٻئي ٺڳي ڪري پنهنجي عادت پوري ڪري ويا! اهڙي طرح پاڻ به پنهنجي عادت پوري ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو!

6- نقل: هڪ پيري قدم بوسيءَ لاءِ درگاه مبارڪ تي پهتس ته پاڻ درياه جي هن طرف ويل هئا، اسان پنجن ڇهن فقيرن به اوڏانهن منهن رکيو، اڃا اورين پر هئاسين ته حضرت پير سائين قدس سره جن بيڙي ذريعي هن ڀر اچي پهتا! اسان اتي قدم بوسي ڪري سندن خدمت ۾ رهي درگاه شريف پهتا سون! وات تي سهتي فقير هنگوري، خوشطبعي وچان عرض ڪيو ته قبلًا! محمد شفيع چوي ٿو ته مان سهتي جي زال جهڙي زال پرئس؟ پاڻ مرڪندي فرمايائون ته محمد شفيع کي خنڻي (ڪدڙو) پرتائينداسين! ٻانهي ڊڄندي خنڻي جي معنيٰ ڀڄي؟ پاڻ فرمايائون ته خنڻي جي مرداني ۽ زناني عضون جا نشان هوندا آهن ڇهه مهينا هڪڙي عضوي ۾ ۽ ٻيا ڇهه مهينا ٻي عضوي ۾ طاقت رهندي اٿس! ٻانهي عرض ڪيو ته قبلًا! خنڻي کي جڏهن مرداني عضوي ۾ طاقت ٿئي ته پوءِ ڪيئن ڪبو؟ پاڻ سڳورن اها ڳالهه ڪاٽيندي فرمايو ته توکي حقيقت ۾ طريقت سان نڪاح ڪرائينداسون!

7- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن ڪڇ جي سفر ۾ بهاربوهر ڳوٺ لڳ، لاس وٽان لنگهيا ته تتر نظر آيا، پير سائين جن تترن جي پويان گهوڙو ڊوڙايو، تتر اولهه طرف اڏاڻا جنهن طرف ميدان صاف هو! اوڀر طرف وڻ وغيره هئا، مون خيال ڪيو ته وڻن سبب تتر وري به اوڀر طرف ايندا تنهن ڪري مون انهيءَ طرف وهڻ ڊوڙايو، اتفاقاً هڪ تتر ريڙهه ڊوڙندو منهنجي اڳيان اچي پيو! مون تتر کي ڪٿي پڪڙيو! پير سائين جن سڏي فرمايو ته خليفا، اهو تتر نه اسان شڪار ڪيو آهي؟ مون تتر پيش ڪندي عرض ڪيو ته شڪار ته اوهان جو ڪيل آهي، پر مان به ٻيڙيءَ زال وانگر (جنهن ست ڪٿي اچي، يوسف عليه السلام جي خريدارن ۾ نالو ڳڻايو هو) شڪار ۾ نالو ڳڻايو آهي! پاڻ اهو ٻڌي ڏاڍا خوش ٿيا!

8- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن ٺٽي شهر ۾ رونق

افروز ٿيا هئا! جتي وبهارو ماڻهو ذڪر جي تلقين وٺڻ آيا! سندن حڪم سان، ٻانهي آيلن کي تلقين ڪئي ۽ ان کان بعد هڪ ٻيڙي عورت به مريدپاتي ٿيڻ لاءِ حاضر ٿي! پير سائين جن قاضي عبدالرحمان نصرپوري (جيڪو ڪامل ولي هو) کي ٻيڙي جي تلقين جو حڪم ڏنو؟ قاضي جهنگ جي خيال سان وبل هو! ايتري دير ڪيائين جو ٻيڙي انتظار ڪري موٽي ويئي! جڏهن قاضي آيو، تڏهن پاڻ ڪرمن مرڪندي فرمايو ته خليفن کي ويهن ماڻهن جي تلقين جو حڪم ڪيوسون ته انهيءَ سڀني کي تلقين ڪئي! پر توکي هڪ پوڙهي جي تلقين لاءِ چيوسين ته تون انهيءَ کي به تلقين نه ڪري سگهين؟ سا ويڃاري ويهي ويهي موٽي ويئي!

9- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙڪاڻي ۾ صاحبزاده خليفه الله هٿان، رحيمداد قوال سان خوشطبعي ڪرائي! رحيمداد فقير لونگن تان چڙندو هو، حضرت خليفه الله رحمت الله عليه هڪ فقير هٿان رحيمداد فقير جي هٿ تي لونگ رکرايا، جنهن تي رحيمداد فقير ڪاوڙجي نه فقط لونگ اڇلايائين، بلڪ لٽا، ڪپڙا ۽ ٽوپي وغيره ڦاڙي ڇڏيائين! پير سائين جن مرڪندي رحيمداد فقير کي نوان ڪپڙا لنگي ۽ ريشمي ٽوپي عنايت ڪئي!

10- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن هڪ سفر ۾ دعوت تي طعام واپرائيندي، هن ٻانهي کي پاڻ سان گڏ وبهاريو! پاسي کان رحيمداد فقير ٻين فقيرن سان طعام کائي الحمد لله چوڻ لڳو؟ پاڻ فرمايائون ڪهڙي شيءِ تي حمد ڪيئي؟ عرض ڪيائين ته حضرت! انهيءَ ڪري جو اسان اڳ ۾ فارغ ٿيا آهيون! تنهن تي پاڻ مرڪندي پنهنجي ٿانو مان طعام کڻي رحيمداد فقير قوال ڏي وڌايائون؟

11- نقل: قاسم فقير لوهر بانوجو (ڪير هڏي جي لڳ) رهندڙ ۽ حافظ فقير لوهر ڪڙبي جو رهندڙ، ٻئي حضرت پير سائين قدس سره جن جا مريد هئا! فقير (جامع ملفوظات) کي قاسم فقير لوهر وٽ، سڱ جي لاءِ وٺي ويا! قاسم فقير سڱ ڏيندي چيو ته مون خليفن صاحب جي ڪري نياڻي

ڏني، پر لوهرن کي نه ڏنم! پير سائين جن جڏهن هن فقير وٽ ڪڙي ۾ رونق افروز ٿيا ته قاسم فقير کي گهرائي خوش طبعي وچان فرمايائون قاسم! لوهرن سان نسبت ڪيئي؟ عرض ڪيائين حضرت! پنهنجي ناني (نياڻي) سان ڪئي اٿم ۽ سندس ڏيءَ مون وٽ پنهنجي ڏيءَ ۽ پيڻ جي برابر آهي.

12- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن حديث شريف مان بيان ڪندي فرمايو ته هڪ ٻڌڙي عورت پاڻ ڪرمن صلي الله عليه وسلم جن وٽ آئي ۽ جنت حاصل ٿيڻ جي دعاءَ به ٿي پيرا عرض ڪيائين؟ پاڻ سونهارن هر پيري اهو فرمايو ته جنت ۾ ڪابه ٻڌڙي نه هوندي! ٻڌڙي سخت غمگين ٿي! تڏهن حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن ٻڌڙيءَ کي سمجهايو ته بهشت ۾ هن جهان جا پوڙها، مرد خواه عورتون آخرت ۾ جوان هوندا!

13- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن محمد فقير ڪٿي، ڳوٺ باقر فقير نظاماڻي لڳ شهدادپور جي دعوت تان صبح جو سوار ٿيا ته اتان جي هڪ فقير زيارت لاءِ عرض ڪيو؟ پاڻ وٽس وڃي زيارت ڪرايائون ته هڪ عورت ڪرڙ جي ڏورن جي دعوت عرض رکي! فرمايائونس امان ڪٿي اچ؟ مائي سڳوري پيالي ۾ ڏور ڪٿي آئي، پير سائين جن جي صلاح تي سمورن فقيرن ڏور ڪاٺن شروع ڪيا، هڪ فقير مٺ پري ڪنڻين؟ اهڙي طرح پوءِ ٻين فقيرن به ڪنيا، تنهن تي پاڻ ڪجهه ڏور ڪڍندي فرمايائون هاڻي ته لت پئي آهي!

14- نقل: هڪ پيري وڏن شهرن وارو هڪ بلوچ، حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ حاضر ٿيڻ آيو، فقيرن زبردستيءَ سندس مڇون ڪٽيون، تنهن تي اهو بلوچ شخص ڪاوڙجي پير سائين جن وٽ دانهن ڪٿي آيو؟ پاڻ پنهنجن لهن مبارڪن تي هٿ رکي خوش طبعي وچان فرمايائونس، يار! هي فقير ته زور آور آهن، اسان سان به اها ڪار ڪئي اٿن! تڏهن ان شخص چيو ته مار، هي نامراد، توکان به نه مڙيا آهن!

15- نقل: محراب فقير سنجراڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن کي دعوت ڪري گهر وٺي آيس؟ ۽ چانورن جي رڀ پيش ڪيم، پاڻ پنهنجي پاسي جو حصو کائي طعام مان هٿ ڪڍيائون! مون

(انهيءَ خيال سان ته پاڻ اڃا ٿورو کائن) عرض ڪيو ته حضرت! ٿانو چٽي صفا ڪرڻ سنت آهي؟ پاڻ فرمايائون ته برابر ٿانو صفا ڪرڻ سنت آهي، پر بيت ڦارڻ حرام آهي!

16- نقل: رحيمداد فقير خير وسامتي (لڳ لاڙڪاڻو) جو، پير سائين جن جو خاص، مخلص ۽ باادب مريد هجڻ سان گڏ ڪلڻو ملڻو ۽ خوش طبعي جو ڪوڏيو هو! پاڻ ڪرمن درياءَ جي ڀرين ۾ سفر شروع ڪيو ته رحيمداد فقير قوال به دعوت عرض رکي! هن شرط سان ته وٽس ڪجهه به نه هجڻ ڪري دعوت لاءِ قرض جي ادائگي به پير سائين جن ڪندا؟ پاڻ ڪرمن دعوت قبول فرمائي ۽ دعوت خير جي ٿي گذري ته رحيمداد فقير سامان ويڙهائي، ڳنڍڙي گهرواري کي ڪٿايائين ته هندو (جنهن دعوت جو سامان ڏنو هو) ويچارو ڏاڍو پريشان! ڪڏهن فقير کان ته ڪڏهن سندن گهر واريءَ کان قرض پيو گهري؟ رحيمداد فقير چيس ته سٺ! دعوت ته پير سائين جن ۽ سندن جماعت کاڌي آهي! اسان ته ڪجهه به ڪونه ڪاڌو، قرض وٺڻ ته پير سائين جن کان يا سندس جماعت کان وٺ پاڻ ٻڌل ئي ڪونه آهيون!

هندو ويچارو پاڻ ڪرمن وٽ دانهن ڪٿي آيو! پاڻ سڳورن هندوءَ جو پورو پورو قرض ادا ڪري ڇڏيو ۽ جو ڪجهه ٿيو، سو فقط رحيمداد فقير جي خوش طبعي ڏسڻ لاءِ ٿيو! ورنه قرض ادا ڪرڻ جو ته پاڻ واعدو ڪري چڪا هئا!

17- نقل: طيب فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري درگاه مبارڪ تي حضرت پير سائين قدس سره جن جي ڳل مبارڪ جا وار مبارڪ، ٺچڪڻي سان چونڊيم ٿي ته پاڻ فرمايائون ڇا اڃا بالغ نه ٿيو آهين؟ مون جواب ۾ ماڻ ڪئي! هڪ پاسي جا وار صاف ڪري، ٻي پاسي شروع ٿيس ته صاحبزادي محمد شاهه ٺچڪڻو گهريو؟ مون کيس چيو ته اڃا هڪڙو طرف باقي آهي! تنهن تي پير سائين جن مرڪندي فرمايو ته پوءِ تون هڪ طرف بالغ ٿيو آهين؟ (بالغ جي شايد لغوي معنيٰ مراد هجي، جو اڃا هڪ طرف پهتو آهين؟ واللہ اعلم)

وار چونڊرائيندي پاڻ ڪرمن چڪ ڏني ته نڪ مبارڪ مان ڪجهه پاڻي

منهنجي هٿن تي پيو! جيڪو مون تبرڪ خاطر پنهنجي منهن کي ملي ڇڏيو، جڏهن ته پير سائين جن انهيءَ عمل کان روڪڻ لاءِ فوراً پنهنجو هٿ مبارڪ مون ڏانهن ڊگهيڙيائون!

18- نقل: خليفو ميان سارنگ فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري سخت گرمين ۾، حضرت پير سائين قدس سره جن سان سفر ۾ ساڻ هوس! مينهن جي مند هجڻ سبب هوا بند ۽ سخت اڀس ٿي پئي هئي؟ پير سائين جن خوشطبعي وچان فرمايو، سارنگ وسندين به يا رڳو گرمي ڪندين؟ عرض ڪيم حضرتنا! سارنگ اڀس بغير ته ڪونه وسندو آهي.

19- نقل: رمضان فقير سهتو ٿندي بهادر فقير نظاماڻيءَ جو نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري پنهنجي زال مسلمات سدوري سميت درگاه مبارڪ تي زيارت لاءِ حاضر ٿيس! حضرت پير سائين قدس سره جن اسان کي ڏسندي ئي فرمايو، روزا ويا ۽ رمضان آيو! روزن ادا ڪرڻ تي فقيرن الله پاڪ جا شڪر بيجا آندا، پاڻ فرمايائون سدوري ته اڃا باقي آهي؟ فقيرن عرض ڪيو قبله سدوري ڪٿي معاف ٿئي؟ تنهن تي منهنجي زال عرض گذاريو، قبله مان ته ڪٿي احسان ڪريان! جي رمضان (جنهن جا روزا گهڻا آهن) معاف ڪري؟ (سند ۾ سدوري عيدالفطر کان پوءِ ڇهن روزن کي چيو ويندو آهي!)

اي عزيز! پير سائين جن سدوري جي لفظ مان سوال جا ڇهه روزا مراد هئا! اها خوشطبعي سفر کان ٽڪي آيل رمضان فقير سبب ڪيائون ٿي! جڏهن ته پير سائين جن جي گفتگو سالن جا ظاهري ۽ باطني ڏک مٽيندڙ هئي!

20- نقل: ساڳيو رمضان فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن ٿندي بهادر نظاماڻيءَ وٽان پڻه درياءَ جي ڪناري رونق افروز ٿيا هئا! جتي نظاماڻي فقيرن تنبو وغيره جو انتظام ڪري رکيو هو! اتي پير سائين جن آرام ڪري ورتو! پوءِ فقير کين عرض ڪيو ته قبله! اوهان لاءِ گهر ۾ ڪدوءَ جي پاڇي تيار ڪرائي اٿم؟ پاڻ خوشطبعي وچان فرمايائون ته خليفو! ڪدوءَ لاءِ به هڪ ڪنڊ ڪٿي ڇڏينداسين!

21- نقل: خليفو ميان اميد علي نقل ڪري ٿو ته هڪ سفر ۾ حضرت پير

سائين قدس سره جن نر گهوڙي تي سوار هئا، خليفو ميان بخش علي گهوڙيءَ تي سوار هو، اتفاق سان خليفو صاحب جي گهوڙي پير سائين جن جي گهوڙي جي اڳيان اچي ويئي! پاڻ فرمايائون ته خليفو گهوڙي پري رک؟ جيئن منهنجو گهوڙو زبردستي نه ڪري؟ خليفو عرض ڪيو ڪيولا گهوڙي ڊڪي آهي! پاڻ فرمايائون منهنجي گهوڙي لاءِ ڊڪي ۽ غير ڊڪي برابر آهن! اي عزيز! پير سائين جن جي فيض عام ۽ ڪامل نظر جي اڳيان، معتقد ۽ غير معتقد هڪ جهڙا آهن!

22- نقل: خليفو ميان غازي خان نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري لاڙ جي سفر دوران ٽنڊي قيصر ۾ خليفو ميان سلطان نظاماڻي لاءِ مون زڪام جي ناس سرنهن جي بچ مان تيار ڪرائي هئي! پوءِ اتان خان محمد ٽالپر ناس جي چپٽي ڏني ته ڪيس تمام گهڻيون چڪون شروع ٿي ويون! تنهن تي پاڻ فرمايائون! اسان ته تن چڪن جو جواب ڏينداسين، باقي اسان ٻڌل نه آهيون؟ وڌيڪ تنهنجي مرضي؟

23- نقل: سائينڌنو فقير پليجو نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري خليفو ميان لقمان سان گڏ درگاه مبارڪ ايندي، ٽنڊي مستي خان مريءَ پهتاسين! معلوم ٿيو ته حضرت پير سائين قدس سره جن به اتي آهن، اسان حاضر ٿي قدم بوسي ڪئي! رات ٿي ته خليفو کي فرمايائون خليفو! اڳي توسان قوال (راڳ ڳائيندڙ) هوندا هئا. اڄ ڪو اٿئي؟ خليفو عرض ڪيو ڪيولا! هن وقت ته ڪونه آهي، پاڻ فرمايائون ته گڏ هجن يا نه اسان پنهنجو پلڻه توکان ضرور وٺنداسون؟ تنهن تي خليفو مون کي ڪافيءَ لاءِ چيو؟ ٻانهي حضور ۾ ڳائي نه سگهڻ جي معذرت ڪئي، پوءِ پير سائين جن فرمايو ته قوال ته هت به گهڻا آهن، پر لاڙ وارن جي زبان مٺي آهي! ۽ ان وقت اسان پير سائين جن جي آرام لاءِ سڀني کي ماڻ لاءِ چيوسون! پاڻ ڪريمن فرمايو مون کي ننڊ ڪئي هجي ته به تون پيو جهونگار؟ ڇو ته سنڌ ۾ رواج آهي ته مائرون ٻارن کي سمهڻ وقت لولي ڏينديون آهن.

24- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين

قدس سره جن لاڙ جو سفر ڪندي شهدادپور لڳ پهتا، ته اتي ماڻهن لسي گهڻي انداز ۾ پيش ڪئي، ۽ پيئڻ لاءِ عرض گذاريائون؟ پاڻ سمورن جي دل رکڻ لاءِ ڍڪ ڍڪ پيئڻو! پوءِ ماڻهو لسي آڻيندا رهيا، تنهن تي پير سائين جن فرمايو ته هڪ ماڻهوءَ کي مينهنون تمام گهڻيون هيون، پر ٻارن کي کير جو ڍڪ به نه ڏيندو هو! بلڪه ڪجهه وڪڻندو هو ۽ ڪجهه لسي جي لاءِ رکندو هو ۽ ٻارن کي لسي ڪارائي راضي ڪندو هو! سو ٻارڙا شام جو مينهنون ايندي ڏسي وڏي آواز سان چون لڳندا هئا:

اجهي ڪنديون آيون آکر اوھ پري!

(يعني اجهو، هو مينهنون لسي سان پر جي آيون آهن!)

25- نقل: درگاه مبارڪ تي، هن فقير لاءِ هر روز حاويليءَ مبارڪ مان ٻه سنهڙا ڦلڪا ۽ ڀاڄي ايندي هئي! مون هڪ ڀيري ڪڏي خوش طبعي وچان چيو، واھ جي سڳوريءَ مانينون ڀڄايون آهن؟ هنن مان ته ڊو ڪونه ٿو ٿئي؟ ٻانهيءَ اها خوش طبعي حضرت پير سائين قدس سره جن کي عرض رکي ته پاڻ فرمايائون خليفو! توهان جو پيغام مليو! پر حضرت محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي زماني ۾ به سنهڙا ڦلڪا ڀڄندا هئا!

26- نقل: فقير محمد نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن ريگستان جي سفر ۾ مانڊلي کان خليفي ڏڏر وارن وٽ ايندي، بيابان هجڻ ڪري، آئون جماعت کان پنڌي رهجي وڃڻ سبب، پير سائين جن جي سواريءَ پٺيان ڍڪندو آيم! فجر جو پاڻ سواري تان لهي فجر جي غماز ادا ڪري دعا گهريائون ته ٻانهو معمول مطابق وظيفن جا داڻا ڪڍي ويٺو! پاڻ ٻانهي ڏانهن خوش طبعي وچان نهاري فرمائڻ لڳا، پيادو آهين منزل پري آهي تون وڃ! اسان تنهنجي لاءِ دعا جو حصو ڪنيو اينداسين؟

فصل چوٿون

وصيت فرمايائون!

1- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن صاحبزادن کي پنجن ڪمن جي پابندي بابت وصيت ڪندي فرمايو ته 1- ڪنهن ماڻهو ۾ ڪنهن به شيءِ، خاص طرح مال جي لالچ نه رکجو ۽ طاقت هجي ته پاڻ ٻين کي ڏجو؟
2- چور جو پاسو ڪڏهن به نه وٺجو؟ 3- ڪنهن وٽ سگ لاءِ ميڙ ٿي نه وڃجو؟ 4- دنيا وارن سان سنگت يا لاڙو نه رکجو؟ 5- اهل بيت جي عزت سڀني کان مٿي رکجو؟

2- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن صاحبزادن کي فرمايو ته لقمان ٽالپر جي ڳالهه، پٿر تي ليکي وانگر دل تي چٽ ڪري ڇڏجو! ڳالهه هي آهي ته لقمان ٽالپر ۽ مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي جي پاڻ ۾ گهاٽي دوستي هئي! ٻيئي مخدوم محمد زمان لواري واري رحمة الله عليه جا مريد هئا! مخدوم کي جڏهن سکر جي حالت طاري ٿي ته وٽس ڪيترائي طالب اچي گڏيا، لقمان ٽالپر به ملاقات لاءِ آيو! اجازت وٺڻ تي مخدوم صاحب چورايو ته مان بيمار آهيان، ٽي ڀيرا ساڳيو جواب ملڻ تي؟ لقمان ٽالپر بنا اجازت جي اندر هليو ويو! ڏسي ته مخدوم صاحب ته چڱو ڀلو آهي! حيرت وچان عرض ڪيائين، سائين اوهاڻ ته فرمايو مان بيمار آهيان؟ مخدوم صاحب چيو ته بيماري جي بهاني بغير، دنيا وارن کان چوٽڪارو لهڻ مشڪل آهي.

3- نقل: هڪ ڏينهن وصال واري بيماريءَ ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن خليفن سلطان فقير نظاماڻيءَ کي فرمايو: ادا سلطان خان ڀلي ڪري آئين؟ پوءِ کيس ۽ ٻي جماعت کي حرمين شريفين جي خدمت لاءِ، وصيت فرمايائون ۽ اهو پڻ فرمايائون ته توهان کي روبرو چوان ٿو ۽ جيڪي موجود نه آهن، تن کي توهان چئي ڇڏجو! ته انهن جو رزق رب ڪريم جل شانہ جي هٿ آهي! ۽ جيئن ته حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم صحابين سڳورن کي اهڙي وصيت فرمائي هئي! تنهن ڪري اوهاڻ کي به اها وصيت ڪيم؟ پڻ فرمايائون سمورا خاص خواه عام مريد؟ الله پاڪ جي درگاهه ۾

گناهن جي معافي گهرن؟

4- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن، حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي زباني بيان فرمايو ته ميت حضرت آدم عليه السلام جي رت جي پيدائش آهي! تنهن ڪري انهيءَ کي مٿي ڏوٻڻ وغيره لاءِ استعمال نه ڪجي ته چڱو؟ (جڏهن ته سنڌ ۾ ميت سان غسل جي رسم عام آهي) پاڻ سڳورن جي عادت، گل خيرو ۽ پير جي پنن کي پاڻي ۾ ملائي وهنجڻ جي هئي! سفر ۾ اسان ڪڏهن به کين ميت سان غسل ڪندي ڪونه ڏٺو؟

5- نقل: صاحبزاده ميان هدايت الله کان نقل آهي ته حضرت پير سائين قدس سره جن آخري ڏينهن ۾ اسان کي اتفاق جي وصيت ڪندي فرمايو ته: بابا اسان جي والد حضرت ميان صاحب قدس سره، اسان سمورن ڀائرن کي گهرائي فرمايو ته بابا! اسان کي جن ماڻهن تڪليف ڏني (جنهن سبب سندن وصال به ٿيو) اسان انهن کي معافي جي خبر ٻڌائي ڇڏي آهي! توهان کي به وصيت ۽ حڪم ٿا ڪريون ته توهان کانئن ڪنهن به قسم جو بدلو نه وٺجو؟ ۽ نه ئي کين ڪا تڪليف پهچائجو؟

انهيءَ وصيت کان پوءِ هڪ ڪانو آڻڻ جو حڪم فرمايائون؟ جڏهن ڪانو آيو، تڏهن فرمايائون انهيءَ کي به، پن کي چار ۽ چئن کي گڏي، اٺ ٽڪر ڪري ڏيکاريو؟ اسان هڪ کي به، پن کي چار ته ڪري وياسون، پر چئن کانن کي، پوري ڪوشش کان پوءِ به ٽڪرا ڪري نه سگهياسين! تنهن تي پاڻ فرمايائون ته بابا! توهان به چار ڀائر آهيو، اتفاق ۾ رهندؤ ته توهان کي ڪير پيڇي نه سگهندو ۽ دين جي به طاقت ٿيندي؟

حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس سره جن، حضرت ميان صاحب قدس سره جن جي اها وصيت بيان ڪري، پنهنجي طرف کان بيان فرمايائون، بابا! اسان ته فقط چار ڀائر هئاسين، جن جي اتفاق سان دين جي جيتري خدمت ٿي ۽ عوام کي فيض حاصل ٿيو! توهان ته خدا جي مهربانيءَ سان ڪافي سارا ڀائر آهيو، دل ۽ جان سان اتفاق ۾ رهو ته ڪهڙو نه سنو؟ جو انهيءَ طرح خدا جي خلق کي هزارين قسم جا ديني فائدا ۽ فيض حاصل ٿيندو!

6- نقل: صاحبزاده ميان هدايت الله شاهه کان نقل آهي ته حضرت پير

سائين قدس سره جن وصال کان ٿورو اڳ واري سفر تي روانگي وقت، حويلي شريف وڃي حرمين سڳورن کان پڇيائون ته ڪريو خبر؟ جيڪڏهن ڪا جماعت ڪنهن جاءِ تي اڳ ۾ پهچي پوين سائين جي لاءِ آرام وغيره جو انتظام ڪري ته ڪيئن رهندو؟ حرمين سڳورن ڳالهه نه سمجهڻ سبب ڪو جواب ڪونه ڏنو! وري فرمايائون ته جهان جي رسم موجب جي هن دنيا کان لاڏاڻو ٿئي! ۽ خليفي محمد حسين وانگر اسين به پنهنجن حرمين وٽ اچ وڃ رڪون ته پوءِ ڪيئن؟ تڏهن حرمين سڳورن سمجهيو ته پير سائين جن آخري سفر جو اشارو ڪري رهيا آهن، عرض ڪيائون ته اسان جي جان توهان تي قربان، جيڪا رب جي رضا هوندي تنهن تي راضي رهيو!

7- نقل: صاحبزاده ميان هدايت الله شاهه نقل ڪري ٿو، ته آخري سفر تي روانگي وقت، حضرت پير سائين قدس سره جن مون کي، ميان محمد ياسين شاهه، ميان محمد شاهه ۽ محمد صادق شاهه کي گهرائي فرمايائون ته بابا! اسان سان سفر ۾ ڪير هلندو؟ مون ۽ ميان محمد صادق شاهه خدمت ۾ هلڻ لاءِ عرض ڪيو. باقي ٻن صاحبزادن ڪونه ڪو عذر عرض رکيو! پاڻ فرمايائون بابا! انهيءَ ڪري پڇيو ويو جيئن سواريءَ جو انتظام، وقت سر ٿي وڃي! اتفاق سان منهنجي دل ۾ خيال آيو ته سفر ۾ گهوڙي جي خدمت جو به انتظام ٿي پوندو؟ پير سائين جن انهيءَ ارادي جي خبر رکڻ بعد فرمائڻ لڳا بابا! سفر ڪجي ته خدا ڪارڻ ڪجي، وهڻ چارڻ لاءِ نه؟ ٻي ڏينهن پاڻ ڪرمن باغيچي ۾ ميان شاهه جيئو، حضرت پير صاحب تهر ڏٺي، ٻين صاحبزادن ۽ ڀائرن کي گڏ ڪري فرمايو ته بابا! حياتيءَ تي ڪو ڀروسو ڪونه آهي.

حضرت ميان صاحب (پير سائين محمد بقا شاهه شهيد قدس سره) جن جي عمر جا ڏينهن به هن کان وڌيڪ ڪونه هئا! تنهن ڪري اوهان پاڻ مان ڪنهن کي ڀريو مڙس ۽ وڏو چونڊيو؟ جو اسان به اکين سان ڏسون؟ آخر چهڙا چمار به پنهنجو وڏو چونڊيندا آهن! ٻيا ته ماڻ رهيا، باقي سيد ميان شاهه جيئو عرض ڪيو ته قبل سائين توهان جنهن کي پڳدار مقرر ڪندا، اسان کي اکين تي رهندو؟ پوءِ پاڻ فرمايائون ته اسان جي مقرر ڪرڻ جي صورت ۾ توهان

ادب سبب مان رهندو! بهتر آهي ته اوهان پاڻ ڪنهن نبي اتفاق ڪريو؟ سيد
ميان شاھ جيئو عرض ڪيو ته قبلًا! جي حڪم آهي ته پوءِ وڏو صاحبزادو
اسان جو اڳواڻ آهي!

تنهن تي فرمايائون: هن يار کي علم، ادب، عقل، ديني ۽ دينوي ڪمن ۾ ته
سندس الله تعاليٰ پوري بلندي بخشي آهي، پر اسباب جو صاحب آهي!
دنيوي سببن ۾ مشغول رهڻ اسان کي پسند نه آهي! سيد ميان شاھ جيئو،
جيئن بروقت حضرت پير سائين تاجر ڌڻيءَ کي مصافحي لاءِ هٿ اڳتي وڌايو، ته
حضرت تاجر ڌڻي مٿو اگهاڙو ڪري ڳچيءَ ۾ ڳارو وجهي، پير سائين جن جي
قدمن تي ڪري پيو! پاڻ سڳورا راضي ٿي دعا ڪندي، کيس فرمايائون ته
يقين آهي ته الله تعاليٰ پنهنجي عظيم مهربانيءَ سان فيض جو اهو سلسلو
جاري رکندو! ڪاش جو توهان سمورا اتفاق راءِ سان اها چونڊ ڪريو ها ته
ڪهڙو نه سٺو رهي ها؟ اسين به پنهنجي حياتيءَ ۾ ڏسون ها!

پوءِ سفر جي تياري واري رات حاويلي ۾ وڃي، جهٽ گهڙيءَ آرام
فرمايائون، ته ائين اوچتو الله جو اسم پاڪ سندن زبان تي جاري ٿي ويو! نند
مان جاڳي پيا ۽ ڪٿ کان لهي به ٿي قدم پيري وڃي بيٺا، پوءِ وري جلدي
جلدي هلڻ لڳا ۽ سندن ڪلهن تي رکيل چادر گهلبلي ٿي ويئي! رات جو
ڪافي وقت گذري چڪو هو! حاويلي شريف کان، جمعي فقير ڪوٺري بردار
کي خبر موڪلي ويئي ته پير سائين جن ٻاهر آيا آهن! جمعو فقير ڪوٺرو
ڪڍي خدمت لاءِ حاضر ٿيو ته وضوءَ جو پاڻي هاريل ڏنائين! مسجد شريف ۾
وڃي ڏسي ته پاڻ مراقبي ۾ آهن! اهڙي طرح سڄي رات پرھ ڦٽڻ تائين
مراقبي ۾ رهيا! فجر جي نماز لاءِ باغيچي ۾ اچي نئون وضو ڪري، فجر جي
سنت اندر ويهي پڙهيائون ۽ ڪنهن به قسم جي ڳالهه بولھ ڪونه فرمايائون!
پنيءَ تي ڦرڙي نڪرڻ سبب بغير پيراھڻ جي چادر پاڻي، تلوار ٻڏي قاضي
محفوظ جي امامت ۾ نماز ادا ڪيائون ۽ نماز کان پوءِ سفر تي روانا ٿيا!

هميشه سفر جي روانگيءَ کان اڳ ۾ حاويليءَ تي وڃي وعظ، نصيحت ۽
وصيت ڪرڻ، سندن معمول هو! نند ۽ کاڌي پيئي کان بي فڪر رات ڏينهن
يار حقيقي (الله پاڪ) جل شانہ جي انتظار ۾ رهندا هئا! مگر هن سفر ۾

محبوب حقيقي سان وصال لاءِ پاڻ تي بيماريءَ جي وات هموار ڪيائون!

8- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن وصال واري بيماريءَ ۾ صاحبزادن ۽ خليفن کي وصيت ڪندي فرمايو ته: حاضر ۽ غائبن کي خبر هجي ته اسان جو طريقو:

محمدي طريقو آهي! (علي صاحبها الصلوة والسلام)

جيڪو جهالت ۽ بدعت کان پاڪ آهي! جيڪڏهن هن سلسلي ۾ ڪو بدعتي ٿي پوي ته انهيءَ کي جماعت مان خارج رکجو ۽ ساڻس ڪو لاڳاپو نه رکجو؟ ۽ انهيءَ هدايت تي عمل ڪجو ۽ استقامت رکجو؟

9- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن وصال واري بيماريءَ ۾ خان محمد ٽالپر کي فرمايائون ته هيڪر اسان تو وٽ گهوڙا چارڻ لاءِ ڇڏيا هئا! گهوڙن جي خدمت طلب کان ضرور مانع ٿي هوندي! تنهن ڪري معاف ڪجو؟

اي عزيز! انهن گهوڙن جي خدمتگارن تان دل جان سان قربان وڃجي! جن ظاهر ۾ خدمت ڪئي ۽ ان طرح باطن کي فيض جي روشن سچ سان چمڪايائون، ۽ حقيقي لعل هٿ ڪيائون! نقل آهي ته حضرت مخدوم بهاءُ الدين رحمة الله عليه کان ڪنهن پڇيو ته سائين توهان جا ڪامل مريد گهڻا آهن؟ فرمايائون ته خدا پاڪ وٽ ته گهڻا آهن، پر مون وٽ فلاڻو شخص آهي! جنهن کي خدمت ڪندي ٻارهن سال گذريا آهن! ۽ سندس دل تي فيض ۽ نور جي تجلي نه پئي آهي ته به خدمت ۽ ارادي ۾ هرروز وڌا آهي!

چونڊڙ ڪهڙو نه حق چيو آهي ته: پير جو، ڪنهن ڪم لاءِ حڪم ڪرڻ، مريد لاءِ ترغيب آهي! ۽ پاڻ ڪرڻ هي جو ڪجهه ارشاد فرمايو، سو فقط ان مريد جي دلجوئي ۽ پنهنجي ڪسر نفسي سبب هو!

10- نقل: حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه حضرت پير سائين قدس سره جن جي زباني روايت بيان ڪئي ته ميان صاحب قدس سره جن اسان کي آخري وصيت اها فرمائي ته: بابا وات تي ٿڪ نه اچلايو! اسان ارشاد جو مطلب پڇيو ته فرمايائون: وات مان مراد طالب جي دل آهي! جنهن تي غيبي اسرار گذر ڪندا آهن، ٿڪ مان مراد بيڪار وسوسا آهن!

11- نقل: صاحبزادو ميان هدايت الله شاه نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن وصال واري بيماريءَ ۾ وصيت فرمائي ته: ڪتاب ۽ مسجد جي ڪرسي (وعظ لاءِ) جي صحبت ضرور پاڻ تي لازم رکجو! ۽ پڻ فرمايائون ته فقيرن جي گهڻي دوستي ۽ دنيا وارن کان بي نيازي برقرار رکجو! ۽ ان لاءِ هيءَ وضاحت به فرمايائون ته ڪتاب ۽ مسجد جي ڪرسيءَ جي صحبت جي وصيت اسان جي ڏاڏي ميان محمد امام شاه قدس سره جن ڪئي ۽ فقيرن سان محبت ۽ دنيا وارن کان پاسي رهن جي وصيت، والد بزرگوار حضرت ميان صاحب قدس سره جن ڪرڻ فرمائي هئي!

12- نقل: صاحبزادي ميان هدايت الله شاه نقل ڪيو ته حضرت پير سائين قدس سره جن کي سندن وصال واري بيماريءَ ۾ غلام محمد ٽالپر ديهه ڏکڙي (لڳ روپاهه) جي عرض ڪيو ته قبلًا! اسان کي ڪنهن جي صحبت جو حڪم آهي؟ فرمايائون جتي اسان جي بوءِ اچي، انهيءَ سان صحبت ڪجو!

13- نقل: صاحبزادي ميان هدايت الله شاه نقل ڪيو ته حضرت پير سائين قدس سره جن آخري سفر (دعوتن) تي روانگيءَ کان اڳ، فجر جي نماز درگاه مبارڪ جي مسجد شريف ۾ پڙهي! نماز پڙهڻ بعد مسجد جي ڇت ڏانهن نهاريائون ته سندن اکين مبارڪن مان بي اختيار ڳوڙها ڪري پيا ۽ پنهنجي وڏي پاءُ سيد ميان سليم شاه کي فرمايائون ته دعا گهرندا رهجو! جو حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جو دين پاڪ مضبوط ۽ سدا قائم رهي! اهو فرمائي گهوڙي تي سوار ٿيا! پوءِ شاه نظام جي ديهه وٽ پهچڻ تي، حضرت پير صاحب فجر ڏئي رحمت الله عليه درگاه مبارڪ تي واپس ٿيڻ جي اجازت گهري؟ پاڻ موڪل ڏيندي نماز ۽ ذڪر بابت ارشاد ڪندي فرمايائون ته بابا! اسان تي ايترو فرض هو!

پوءِ پتن ٽپي درياءَ جي ڀرينءَ ۾ الياس فقير ڪهڙي جي ڳوٺ وارن جي دعوت تي رونق افروز ٿيا! انهيءَ ڏينهن کين روزو هو، جڏهن ته سحريءَ تي ڪابه شيءِ ڪونه کائي سگهيا هئا، ٻيهر اتي ڪري رات جو جيئن جي ڳوٺ ۾ فقيرن جي دعوت تي آيا، ذڪر کان پوءِ گهڻي رات گذري ته سڀئي فقير

سمهي پيا، پاڻ ائين ئي مراقبي ۾ ويٺا هئا، تان جو تهجد جا نفل پڙهيائون، فجر جي نماز ادا ڪري گهوڙي تي سوار ٿي، آباد ۾ اٽڙن فقيرن جي دعوت تي جلوه افروز ٿيا! اڄ به کين روزو هو، جڏهن ته سحريءَ تي ڪابه شيءِ ڪونه کاڌي هئائون! سانجهيءَ تي روزي کولڻ لاءِ ماني آڻي، ان وقت ڪنهن فقير کي گوشت ۽ کير گڏ ڪائيندي ڏسي، جوش ۽ سختيءَ سان فرمايائون ته حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ڪڏهن به کير ۽ گوشت گڏ نه کاڌو آهي! عجب آهي جو اوهان سندن متابعت ڇڏي، نفس جي پيروي ڪيو ٿا؟ پاڻ اتي به ساڳيءَ طرح مراقبي ۾ گذاريائون! صبح جو روزي سان، اتان چڙهي بقا پور ۾ مريدن جي دعوت تي آيا، ۽ رات به اتي ترسيا! اني فرمايائون ٿي ته اسان ننڍائي ۾ گهڻا ڏينهن هت علم پڙهيو هو، سندن اها رات به ساڳيءَ طرح مراقبي ۾ بنا آرام جي گذري! فجر جي نماز ادا ڪري روزي سان اتان ڳوٺ پهتا، اتي لاڙڪاڻي جي فقيرن صوف ۽ بادرنگ نذراني ۾ آندا، پاڻ فرمايائون ته صوف سمورا ورهائي ڇڏيو، بادرنگ مان منهن جو حصو رکي باقي ٻيو جماعت ۾ تقسيم ڪري ڇڏيو؟

اتي پهتو ڪري اڳين نماز تي سامڻين جي ڳوٺ ۾ ابوبڪر فقير جي دعوت تي روانا ٿيا، وات ۾ عرض ڪيم ته حضرت! هي ڪهڙا ٿا روزا رکو؟ فرمايائون ته لاڙ واري سفر ۾ رمضان شريف جو هڪڙو روزو اسر جي وقت نه اٿڻ سبب قضا ٿي ويو هو، ۽ ٻيو روزو مٿين رمضان جي اوڻٽيهين تاريخ شوال جي چند ڏسڻ ۾ تفاوت پوڻ سبب فوت ٿيو هو! ٽيون روزو هن سبب قضا ٿيو جو، حضرت سردار دوعالم صلي الله عليه وسلم جن رمضان شريف واري مهيني ۾ جڏهن سفر کان موٽي مديني شريف ۾ آيا نه، ان ڏينهن روزو نه رکيو هئائون! اسان ان ڏينهن متابعت سبب روزو نه رکيو (۽ چوٿين روزي جو سبب به بيان فرمايائون پر مون کان وسري ويو آهي) ۽ فرمايائون ته هاڻ جلدي پنهنجي شهر ڏانهن هلون ٿا!

ان کان پوءِ فرمايائون بادرنگ جمعي فقير کي نه ڏج ۽ تون پاڻ سان رکج جو روزي کولڻ وقت ڪائينداسون؟ اتفاقاً مون اڳي ئي جمعي فقير کي بادرنگ ڏيئي ڇڏيا هئا، جيڪو اڳ ۾ هليو ٿي، انهيءَ وري عيسيٰ فقير کي ڏئي

چڏيا هئا، جيڪو منزل تي ڪٿي ويو! پٺيان گهوڙو گهڻو ئي ڊوڙايم، پر کيس پهچي نه سگهيس! وات تي اسان وري قاضي محمد اڪبر جي مسجد ۾ قاضي صاحب جي پاءُ جي فاتح خوانيءَ جي لاءِ لٿاسون، جڏهن ته قاضي موجود نه هو! بادرنگ هٿ نه اچڻ سبب دل ۾ سخت ارمان هو، مون خليفِي غازي خان کي چيو ته جي پير سائين جن مون ڏانهن نظر فرمائين ته هو بادرنگ جي سڄي حقيقت عرض گذاري ڇڏي؟ مون سانجهيءَ جا نفل پڙهيا، غازي خان سڄي صورتحال کين عرض رکي، پوءِ پاڻ کير جي ڪچي لسيءَ سان روزو کوليائون!

سانجهيءَ جي نماز پڙهي اتان چڙهيا، ۽ ابوبڪر فقير جي دعوت تي اچي لٿا، ماني تيار ٿي ته سموري جماعت ماني کاڌي، پر پاڻ فرمايائون ته مون کي اشتها ڪانه آهي! بعد ۾ جمعي فقير کان بادرنگ وٺي ڪٿي حضور ۾ آيس، پاڻ ڪپڙي سان منهن مبارڪ ڏيکيو ڪت تي آرام فرما هئا! آئون زور ڏيڻ لڳس، پاڻ فرمايائون ته کير آهين؟ عرض گذاريم هدايت الله، پڻ بادرنگ کائڻ لاءِ عرض ڪيم؟ فرمايائون ماڻهن ۾ ڪائيندي حياءُ ٿو ٿئي! آخرڪار چادر هيٺ بادرنگ پيش ڪيا ويا، هڪ ٻه ڳترا ڪائي سهراب فقير کي (جيڪو ڪت جي ڀرسان مراقبي ۾ هو) فرمايائون ته ميان هدايت الله کي چئو ته بادرنگ ورهائي ڇڏي؟ اها رات به پاڻ مراقبي ۾ هئا، صبح جو همون جوڻيجي جي ڳوٺ فقيرن جي دعوت تي آيا!

جتي نوان مريد تمام گهڻا ٿيا، رات جو منزل اتي هئي. صبح جو، ميري گهانگهري جي ڳوٺ فقيرن وٽ تشریف فرما ٿيا! اسين پٺتي هئاسين، رستي ۾ چورن هڪ هنڌ تي ڦريو ٿي! ميان قابل شاهه، سارنگ فقير ۽ ٻين فقيرن چورن تي حملو ڪيو ته ٻيا ڀڄي ويا ۽ هڪ هٿ آيو، جنهن کي جماعت ۾ وٺي آيا! پاڻ قرآن پاڪ جي تلاوت ٿي ڪيائون! ڪجهه وقت گذرڻ بعد فرمايائون ته جيڪو يار توهان وٺي آيا هئا، سو ڪٿي آهي؟ عرض ڪيائون ته سرڪار جا ماڻهو وٺي ويا، تنهن تي ناراضي ٿي، فرمايائون ته ڇا اسان جي جماعت مان وٺي ويا؟ جڏهن ته منهنجو خيال هو کيس توبه ڪرائي، ذڪر جي تلقين ڪرڻ جو! پڻ فرمايائون يارن ڇا سمجهيو آهي، جو اسان جي

پريٽ ان جي ٻانهن سرڪار جي ماڻهن کي ڏنائون!

صبح جو اتان چڙهي مڪو سيال جي ڳوٺ منزل انداز ٿيا، ٻي ڏينهن سيد گلاب شاھ جي دعوت تي رونق افروز ٿيا! اتي ميان فيض محمد ۽ ٻين ٽن فقيرن کي جهولي جو اثر ٿيو هو، اتي فقيرن ڪافيون ۽ غزل چيا، پاڻ به سڄو ڏينهن جماعت سان گڏ ويٺا هئا، ۽ ڪافين ٻڌندي بي اختيار سندن اکين مان موتي جا قطرا ڪرندا رهيا! صحبت کان فارغ ٿي منجهند جي آرام لاءِ جاءِ تي آيا، ڦيلولو ڪري فارغ ٿيا ته سڀ کان اڳ مسجد شريف ۾ آيا، نفل پڙهي قبلي ڏانهن منهن ڪري ويٺا، مان به وضو ڪري خدمت ۾ حاضر ٿيس ۽ طبيعت مبارڪ بابت پڇا ڪيم؟ فرمايائون ته اڳوڻي بيماري جنهن کان مٿي ۾ ڦيري ٿيندي هئي، نظر اچي ٿي! پوءِ اڳين نماز پڙهي فتح محمد راهي جي دعوت لاءِ، پٽن جي ڳوٺ ڏانهن روانا ٿيا، وچ ۾ خليفي محمد حسن جي ڳوٺ به تشریف فرما ٿيا، منزل تي وڃڻ نماز ۾ کين ڦٽي آئي ۽ بيهوشي طاري ٿي. هوش ۾ آيا ته مغرب جي تائيم بابت پڇيائون؟ عرض ڪيم ته وقت آهي، فرمايائون بابا! اڳيان ٿي نماز پڙهايو؟ پر ننڊيون سورتون (جيئن والعصر ۽ انا اعطينا) پڙهجو، ڇو ته بيهڻ ڏکيو ٿو لڳي! مون حڪم مطابق نماز پڙهائي، بعد ۾ فرمايائون ته موريز جلد ٺهرايو ۽ ڪٽ موريز جي ويجهو ڪري رکو؟ حڪم مطابق ڪٽ رکي ويٺي پاڻ چار پيرا قضا حاجت لاءِ اٿيا، الٽي وري آئي، جنهن کان بعد فرمايائون ته سفر لاءِ گهوڙا تيار ڪريو؟ مون فيروز فقير ۽ غازي خان ٽالپر سان صلاح ڪري عرض ڪيو ته حضرت! ڪٽولي تيار ڪرائي، ان تي سفر ڪريو؟ شهر وارن به ڪجهه ماڻهو ڏنا آهن، يا وري درگاهه شريف هلون؟ پاڻ فرمايائون ته جيسين حياتيءَ جون گهوڙيون آهن تيسين اهي گهوڙيون مالڪن جي ڪم (امر ۽ نهی) ۾ صرف ڪيون! وري عرض ڪيوسون ته حضرت! ڪٽ ڪٽندڙ حاضر آهن؟ فرمايائون آئون ڪنهن کي تڪليف هيٺان آڻڻ نه ٿو گهران! عرض ڪيوسون اسان فقير به گهڻا آهيون؟ فرمايائون فقير اسان انهيءَ لاءِ نه ڪنيا آهن جو مٿن بار ٿيون! پوءِ آخرڪار گهوڙي تي سوار ٿيا، واٽ تي فرمايائون ته منهنجو خيال آهي ته رستو هن طرف آهي؟ عرض ڪيوسون ته اسان به ائين سمجهون ٿا! فرمايائون

ته ميان قابل شاهه جي پٺيان نه هلو؟ جڏهن ته ميان قابل شاهه به ڪوه پري هليو ويو! پاڻ برابر سڌا سلامي جي ڳوٺ تشریف فرما ٿيا، اتي فرمايائون ته عشاء جي نماز جو وقت تنگ پيو ٿئي، جلد امام ٿي نماز پڙهائڻ کان بعد ڪجهه وقت آرام فرمايائون، حڪم مطابق فجر نماز به آئون پڙهائي، صبح جو ايتري ڪمزوري هوندي به ڳوٺ جي فقيرن جي تڪليف ڏيڻ تي سندن گهرن ڏي وڃي زيارت ڪرايائون؟!

اتان چڙهي پيهرن جو، مڪول جي ڳوٺ ساداتن جي دعوت تي تشریف فرما ٿيا، اتي سرنهن جي ساڳ جي طلب ظاهر فرمايائون، ساڳ تيار ڪري پيش ڪيون سون، پاڻ ٿورو واپرائي گدامڙيءَ جو پاڻي پيتائون! مون هڪ ڀيرو وري عرض گذاريو ته حضرت! بي خوشائي غالب آهي، تنهن ڪري درگاهه شريف تي موٽي هلو ته بهتر، پر سندن جواب ساڳيو هو! پيهريءَ وقت نماز جو امر ڪين، پڻ فرمايائون ته مون اڳي درگاهه شريف تي هلڻ پسند نه ٿي ڪيو، پر جڏهن ته ضروري ڪمن بابت وصيتون ڪرڻيون آهن، جيڪي هن وقت تائين نه ڪيون ويون آهن، تنهن ڪري پٺتي هلو؟ آرام لاءِ محافي طور ڪتولي تيار ڪرڻ جو حڪم مليو، جنهن تي پاڻ آرامي ٿيا، فرمايائون قمبر تعلقي ۾ هڪڙن جي ڳوٺ وارن اسان کي دعوت ڏني هئي، اسان کين واعدو ڏنو هو ته اوهان جي ڳوٺ اچي اوهان جي نئين مسجد ۾ نفل پڙهنداسون! تنهن ڪري اوهين ان ڳوٺ وٽان لنگجو، جيئن واعدو پاڙيندا هلون!

انهيءَ ڳوٺ پهچڻ تي پاڻ ڳوٺ وارن کي فرمايائون ته دستن سبب مسجد ۾ هلڻ ڏکيو آهي، باقي گهرن ۾ هلي گهر وارن کي زيارت ڪرائيندس! پوءِ انهن جي گهرن ڏانهن اسريا ۽ زيارت ڪرايائون! اتي سانجهيءَ جو وقت ٿيو ۽ موريز ڏانهن ويا، موريز وڃڻ وقت فرمايائون ته مون کي خبر نه ٿي پوي ته حضرت ميان صاحب (سيد محمد بقا شاهه، سندن والد ماجد) قدس سره جن جو روضو شريف ڪهڙي طرف آهي؟ ته سندس ادب کان ان طرف ٻاهر نه وڃجي! تنهن ڪري آئون انهيءَ طرف اشارو ڪري عرض گذاريو، بعد ۾ وضو ساري نماز پڙهيائون، پوءِ شهر جي زالن اٽڪل (70) ستر روپيا مٿن صدقو ڪيا! پاڻ فرمايائون ته اها گهور، مسڪينن ۾ ورهائي ڇڏيو!

تنهن کان پوءِ درگاه شريف ڏانهن روانا ٿيا ۽ فرمايائون ته خالد جي ڳوٺ ترسجو، ڇو جو صابر فقير ڪلهوڙي کي زيارت جو واعدو ڏنل آهي! رات جا ٻه حصا گذري ويا، تڏهن اسان خالد جي ڳوٺ جي ٻاهران پهتاسون! حڪم فرمايائون ته سومهڻيءَ جي نماز پڙهايان؟ نماز پڙهايم، فجر جي وقت صبح جي نماز پڙهي، اتان چڙهي درياءَ تي آياسون! ته حضرت خليفه الله رحمت الله عليه اچي قدم بوسي ڪئي، جيڪي درگاه مبارڪ تان آيا ٿي! ۽ ٻيڙيءَ تي سوار ٿيڻ وقت ميان محمد ياسين رحمت الله عليه جن به اچي گڏيا! پوءِ درياءَ لنگهي درگاه مبارڪ تي رونق افروز ٿيا!

اڪثر ائين فرمايائيندا هئا ته منهنجي دل ٿي گهري ته پنهنجي يارن، خدا جي طالبن جو ديدار ڪجي؟ ٻي ڏينهن گهڻا فقير اچي گڏ ٿيا، تڏهن پاڻ فرمايائون ته:

يارن جي پنڌ جي تڪليف جو گهڻو حياءُ ٿئي ٿو! انهيءَ ڏينهن تي پڇيائون ته لاڙ جي يارن مان ڪو آيو آهي يا نه؟ عرض ڪيو ويو ته حضرت اڃان ڪو ڪونه آيو آهي!

ٻن ٽن ڏينهن کان پوءِ لاڙ جا ڪيترا فقير پهتا، ۽ حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس سره جن شعبان جي پهرين تاريخ جمع ڏينهن 1234 هه ۾ هن جهان کان عالم بالا ڏانهن معراج فرمايو! (انا لله وانا اليه راجعون)

14- نقل: اميد عيل ٽالپر کان نقل آهي ته حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته اسان جا نڪتا هوش جي ڪن سان ٻڌي دل سان قبول ڪري، سانڍجو؟ جو اهي نڪتا ٻي جاءِ تي ٻڌي نه سگهندا!

15- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن ارشاد فرمايو ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن نڪتا بيان ڪري فرمائيندا هئا ته اهي نڪتا اوهان کي ٻي هنڌان ٻڌڻ ۾ نه ايندا، مگر اڳوڻن جي ڪن ڪتابن ۾ آهن!

فصل پنجون

اولياءِ ڪرام جو مرتبو!

1- نقل: حاجي احمد فقير ٽالپر کان نقل آهي ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن سک پور، دعوت تي تشريف وٺي ٿي ويا، رستي تي وات ڏيکاريندڙ جو مٿو ڦري ويو ۽ وات ڀلجي ويس! پاڻ بي رستي کان جڏهن منزل تي پهتا ته فرمايائون، الله تعاليٰ ولين کي ڀلجڻ کان محفوظ رکيو آهي! ۽ زمين ولين جي عشق سبب هر وقت خدا پاڪ کان ولين جي زيارت لاءِ پئي دعا گهرندي آهي؟ تنهن ڪري الله تعاليٰ پنهنجن ولين کي انهيءَ زمين جي شوق لاءِ اوڏانهن موڪليندو آهي!

2- نقل: هڪ پيري ڪنهن مريد حضرت شاهه عبداللطيف رحمت الله عليه ۽ مخدوم عبدالرحيم رحمت الله عليه جن جي حال بابت حضرت پير سائين قدس سره جن کان پڇيو؟ پاڻ فرمايائون شاهه صاحب تي محبت، عشق ۽ طلب جو شوق غالب هو! ۽ مخدوم عبدالرحيم حقيقت ۽ رازن جي درياءَ ۾ مست ۽ مستغرق هو!

3- نقل: هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته وصال جي وقت ولين جو روح جسم کان ائين جدا ٿيندو آهي، جيئن ڏيڏر هڪ جاءِ کان ٻي جاءِ تپ ڏيئي وڃي! جڏهن ته عام ماڻهن جو روح ملائڪ چڪي ٻاهر ڪڍندا آهن! اي عزيز! سڀين ۽ ولين جو هن جهان کان لاڏاڻو، پراڻي جاءِ کان نئين جاءِ ڏانهن اچڻ جهڙو آهي ۽ حديث شريف ”الا ان اولياءِ الله لا يموتون ولا ڪن ينتقلون عن دارالي دار“ (يعني، خبردار، الله وارا مرندا نه آهن، پر هڪ جاءِ کان ٻي جاءِ منتقل ٿيندا آهن!) انهيءَ حقيقت تي شاهد آهي! دنيا ته انهن لاءِ قيد، مصيبت ۽ فنا جي جاءِ آهي! اهڙي جاءِ ۾ کين ڪهڙو آرام هوندو.

بند بگسل باش آزاد اے پسر - چند باشي بند سيمر و بند زر
(اي پٽ! قيد جو زنجير ٽوڙي آزاد ٿي، سون ۽ چانديءَ جي زنجيرن ۾ ڪيترو وقت جڪڙيل هوندين؟)

4- نقل: هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ حاضر هوس ته هڪ فقير هٿ ۾ ڪتاب ڪنڀون خدمت ۾ حاضر ٿيو! فرمايائونس ڪهڙو

ڪتاب اٿئي؟ عرض ڪيائين: در مڪنون، فرمايائونس ڪهڙي فن سان واسطو اٿس؟ عرض ڪيائين مثنوي مان چونڊ آهي! پاڻ فرمايائون مثنوي ته پاڻ ئي چونڊ آهي! ۽ سندس هڪ هڪ بيت، دُر مڪنون آهي! مولانا جامي رحمت الله عليه سندس تعريف ۾ فرمايو آهي:

مثنوي و مولوي ومعنوي، هست قرآن در زبان پهلوي!

من چه گويم وصف آن عاليجناب - نيست پيغمبر و له دارد ڪتاب

(مولانا روم جي مثنوي ۾ ته فارسيءَ ۾ ٻوليءَ ۾ قرآن هجي! مان سندس ڪهڙي تعريف ڪريان، پيغمبر ته پڪ نه آهي، پر ڪتاب وٽس آهي!)

5- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته ڪامل مرشد جي توجه نانگ جي ڏنگ وانگر آهي، جنهن جو اثر بروقت ڪٿي ظاهر نه ٿئي؟ پر موت تائين به مريد فيض ۽ ان جي اثر کان محروم نه رهندو! جيئن حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالى عنه کان زهر جو اثر، بروقت ته حضرت محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي لب مبارڪ جي برڪت سان ختم ٿيو هو! پر وصال وقت ان ڏنگ جو اثر ظاهر ٿيو!

6- نقل: هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته هڪ مريد پنهنجي پير کي عرض گذاريو ته حضرت! هيترتي مدت گذرڻ جي باوجود مون کي ذات پاڪ جو مشاهدو ڪونه ٿيو آهي؟ پير صاحب فرمايس ته اڄ رات عشا نماز پڙهڻ بغير سمهي پوڄانءَ؟ مريد ويچارو نماز جو پابند هو، سو نماز ڇڏڻ توڙي مرشد جي نافرمانِي ڏک سمجهي، فرض پڙهي، سنتون ڇڏي سمهي پيو! رات جو کيس حضور سرور ڪائنات عليه الصلوة والسلام جن جي زيارت ٿي! پاڻ ڪرڻ فرمايائونس ته پنهنجي پير کي چئو ته اهڙي خوشطبعي نه ڪندو ڪري! اها حقيقت مرشد سڳوري کي عرض ڪيائين! پوءِ ان بزرگ کيس چيو ته بابا! سنت ڇڏيئي ته سنت واري جي زيارت ڪيئي! پر جي فرض کي پئتي ڪرڻ ها ته خدا جي زيارت ڪرڻ ها!

به مے سجاده رنگين کن گرت پيرمفان گوید!

که سالک بيخبر نبود زراه رسم منزلها

(يعني جي پير ڪامل چوئي ته شراب ۾ مصلو به پسانجانءِ؟ چو ته سالڪ

منزل جي رسم ۽ رواج کان واقف هوندو آهي!

7- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته امام مالڪ رحمۃ اللہ علیہ وٽ، پاڻي ڪڏهن به پليت نه ٿيندو آهي ۽ سندس دليل آهي ته جيڪا شيءِ بي ڪي پاڪ ڪري، سا پاڻ پليت ڪيئن ٿي سگهي ٿي؟
اي عزيز! ظاهري پليتي کي دور ڪندڙ پاڻي، جيڪڏهن پليت نه ٿو ٿئي ته پوءِ دليٰ ڪي پاڪ ڪندڙ عارف شخص مجازي (دنيا جي) ڪمن جي نجاست سان ڪيئن پليت ٿي سگهندو؟ عارف بحر محيط وانگر وسيع ۽ لطيف آهي! جيڪو ڪنهن لغزش سبب ڏوراني هيٺ، گهڻي دير ڪونه رهندو آهي، پر جي عتاب هيٺ آيو ته انهيءَ طرح جيئن حضرت يوسف عليه السلام ۽ بن يامين جو معاملو هو! جيڪو ٻاهر ته چور ٺاهيو ويو، مگر گهر ۾ سڳي پاءُ وارو برتاءُ ٿيو: عجب حالت بن يامين بنگر، به صحرا دزد درخانہ برادر

(يعني بن يامين جي عجب حالت ڏس! ڀريت ۾ ان کي چور چيو ويو، پر گهر ۾ پاءُ هو!)
8- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته سڪندر بادشاهه هڪ قلعي جو گهيرو ڪيو، ڪيترن ڏينهن تائين قلعو فتح نه ٿي ٿي سگهيو! سڪندر جي لشڪر ۾ ڪن وٽين قلعي جي حاڪم جي مرڻ جو تصور ڪيو؟ تصور جي قوت سان حاڪم مريض ٿيو علاج ڪرايو ويو، مگر حڪيم حاذق مرض سمجهڻ کان عاجز رهيا، آخر حاڪم سان واسطو رکندڙ هڪ ولي سڳوري لدني علم سان ڄاتو ته اهو سمورو ڪم وٽين جي تصور سبب آهي! پوءِ حاڪم جي متوسلين کي حڪم ڪيائين ته حاڪم کي جنازي وانگي ڪڍ تي رکي، قلعي جي مٿان اچي روئڻ شروع ڪري ڏيو، ۽ مشهور ڪريو ته حاڪم فوت ٿي ويو آهي! ولي الله جي حڪم سان ماڻهن ائين ڪيو! هوڏانهن موت جو تصور ڪندڙ وٽين اهو ٻڌو ته انهن جو تصور ختم ٿي ويو! ۽ اهڙي طرح حاڪم وٽين جي تصور جي قوت سان موت کي ويجهو ٿيو هو! پر هڪ ٻي باڪمال ولي الله جي مدد سان موت کان بچي ويو!

9- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته دل جي فضيلت اتان سمجڻ گهرجي، جو جيڪڏهن دل هٿ ۾ اچي وڃي ته جيڪي تصور ڪجي، سو ٿئي ٿو! ڪنهن بزرگ فرمايو آهي:

دل بدست آر هر چه خواهي کن - حق نگهدار ڪج ڪلاهي کن

دل راضي ڪر، پوءِ جيڪي وڻيئي سو ڪر، حق جي طرف نظر هڃئي پوءِ ڀلي ڏنگي ٿو پي پيو پاءُ! هڪ ٻي بزرگ فرمايو آهي:

دل را اگر صاف ڪني، همچو آئينه است

(جيڪڏهن دل صاف رکندين ته اها آئيني وانگر صاف شفاف رهندي!)

10- نقل: سيد موليدنو شاهه نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته ڪنهن بزرگ پنهنجي هڪ مريد کي هر روز ڪاٺين جي ڀري آڻڻ جو حڪم ڏنو؟ مريد هر روز ڪاٺين جي ڀري مرشد وٽ پهچائڻ لڳو! رستي ۾ ڪو سنڀاسي فقير رهندو هو، تنهن کي به هي ٻه چار ڪاٺيون جدا آڻي ڏيندو هو! سال کن گذري وڃڻ تي سنڀاسي فقير کيس چيو ته سڳورا ڪر خبر! ڪجهه فيضياب به ٿيو آهين، يا رڳو ڪاٺيون پيو پهچائين؟ پختي مريد چيو مون کي ته مرشد جو اهو حڪم آهي، جنهن تي قائم آهيان، ٻي خبر پاڻ کي ڪانه آهي! تنهن تي سنڀاسي کيس پاڻ وٽ ويهاريو ۽ هن درويش پري لاهي رکي، سنڀاسيءَ مٿس نظر ڪئي ته هر طرف ڪاٺ ٻارهن ڪوهن تائين سمورا احوال مٿس ظاهر ٿيا! ايتري قدر جو حامله عورتن جو حمل به ڪاٺونس ڳجهو ڪونه رهيو! پوءِ جڏهن پري ڪٿي مرشد وٽ پهتو! مرشد معلوم ڪيو ته هن کي ڪنهن گمراه ڪيو آهي! پڇڻ تي فرمانبردار مريد شفيق مرشد کي سمورو احوال ٻڌايو! بزرگ مٿس نظر ڪئي ته سندس ڪشف جي اها سموري ڪيفيت ختم ڪري رکيائين:

پيرره ڪبريت احمر آمده است - سينه اوبحر اخضر آمده است

(يعني طريقي جو مرشد ڪيميا وانگر آهي، ۽ سندس سينو بحر اخضر (حياتي بخش) آهي!)

پوءِ پير سائين جن فرمايو ته بزرگ روحاني حڪيم آهن! جيڪي طالبن کي هر بيماريءَ جي دوا ڏيندا آهن:

هر که را نباشد پير، پيراو شيطان بود، خواجگي ڀي پير ڪردن کار نادانان بود

(جنهن جو مرشد ڪونهي، تنهنجو مرشد شيطان آهي! بنا مرشد جي پير ٿيڻ بيوقوفن جو ڪم آهي) ۽ پڻ روايت آهي ته: ”من لا شيخ له، فشيخه

الشيطان" (جنهن جو مرشد ناهي، ان جو مرشد شيطان آهي)

11- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته الله تعاليٰ جا ڪي پانها (خاص) قبر ۾ به نماز ۾ مشغول هوندا آهن!

12- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته الله پاڪ جنهن کي ولايت جو مقام عطا ڪندو آهي ته سندس ست پيڙهيون اڳيان ۽ پٺيان، عزت بخشيون وينديون آهن! بشرطيڪ مسلمان هجن!

13- نقل: خير محمد فقير نوشاهي مڪان جو (جهنگ سيال جي ڀرسان هڪ ديهر) نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري فرید سوڍاڻو (سوڍاڻن جو رهاڪو، جتي حضرت سيد عبدالقادر حسني قدس سره، مرشد حضرت ميان صاحب قدس سره جو روضو شريف آهي) حضرت فرید گنج شڪر رحمت الله عليه جي زيارت لاءِ پيادل ويو هو! پوءِ جڏهن زيارت ڪري، حضرت پير دستگير سيد عبدالقادر ثاني قدس سره جن جي خدمت بابرڪت ۾ زيارت لاءِ حاضر ٿيو ته آمدرفت جي تڪليف به احوال ۾ عرض رکيائين! ته حضرت حسني جيلاني قدس سره کيس فرمايو ته اي فرید جيڪڏهن تنهنجو خيال هجي ته پوءِ هتي به بهشتي دروازو ٺهرائجي؟ فرید عرض ڪيو قبلًا! انهيءَ کان وڌيڪ پيو ڇا گهرجي؟ پوءِ ته هزارين ماڻهن کان بابا فرید گنج شڪر جي بهشتي دروازي ڏانهن اچڻ وڃڻ جي تڪليف ختم ٿيندي! پوءِ حضرت حسني جيلاني قدس سره جن جڏهن پنهنجي خانقاه جو قبو تيار ڪرايو ته ان جا ٻه دروازا تيار ڪرايائون، هڪڙو بند ڪري پيو کليل رکيائون ۽ فرمايائون ته انهيءَ وقت هي بهشتي در ٿيندو، جڏهن هن در وٽان حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن گذر فرمائيندا! چند ڏينهن کان پوءِ گهڻي انداز ۾ طعام پچرائي غريبن ۽ مسڪينن کي کارايائون ۽ فرمايائون ته الحمد لله هاڻي هي در بهشتي ٿيو آهي! جو حضرت محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن گذريل رات تشریف فرما ٿيا هئا ۽ هي سندن قدم مبارڪ جو نشان آهي! ۽ اهو قدم مبارڪ جو نشان دروازي جي کاٻي پاسي کان اڄ به موجود آهي ۽ ماڻهو زيارت جي سعادت لاءِ حاضر ٿيندا آهن.

خاتم ڪتاب !

هن ۾ به فصل آهن !

فصل پهريون : پيرسائين جن جي فضيلت

1- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته هڪ پيري حضرت پير سائين قدس سره جن رمضان شريف ۾ اعتڪاف ۾ ويٺل هئا، هڪ رات شينهن اعتڪافجي جاءِ جي سامهون دري وٽ، نيازمندي جي پيشاني جهڪائي ادب سان واپس هليو ويو! صبح جو شينهن جي ويهڻ ۽ پيرن جا نشان سمورن ماڻهن ڏٺا! پيرسائين جن فرمايو ته جيڪڏهن شينهن جي اچڻ جي خبر هجي ها ته دري کليل رکجي ها! پوءِ خوش طبعي وچان ڪوريءَ جي ڳالهه ٻڌايائون ته، هڪڙو ڪوري مسجد ۾ کانن جو پردو ٺاهي اعتڪاف ۾ ويٺو هو، رات جو گڏهه اچي ڪانا کائڻ لڳو! بيوقوف ڪوريءَ کي گمان ٿيو ته، جبرئيل وحي ڪئي آيو، پر اندو آهي جو دروازو نٿو ڏسي، تڏهن اٿي دروازو کوليائين! اي عزيز! سبحان الله، ڦاڙيندڙ جانور به ولين کي سڃاڻين ٿا! پر معرفت کان محروم انسان جانورن کان بدتر ۽ ولين جي سڃاڻپ کان بي خبر آهن.

2- نقل : جڏهن حضرت پيرسائين قدس سره جن جي فيض جو سج اڀرڻ کي ويجهو ٿيو! تڏهن صاحب حال فقيرن جي ڪيفيت هيءَ هئي، جو کين نماز ۾ سستي ٿيندي هئي! منهنجي محبت تڏهن ظاهر وارن ۽ دنيا وارن سان هئي! خيال آيو ته فقيرن جي هيتري جماعت ۾ سستيءَ ۽ شريعت جي ابتڙ طريقي جو سبب ڇا آهي؟ انهيءَ سوال جو جواب انهيءَ وقت خود بخود مليو، جڏهن حقيقت جو سج بلندي تي اچي، پنهنجي پوري آب و تاب سان جهان کي روشن ڪرڻ لڳو! ۽ پٿرن کي لعل بنائڻ لڳو ۽ فيض هر طالب تي غالب ٿيو ته هزارين ڪفر وارا اسلام ۾ داخل ٿيا، ۽ تلقين کان مشرف ٿيا!

مون کي يقين ٿيو ته ڪامل سان پوري نسبت مطلوب آهي، انهيءَ کانپوءِ صاحب حال جي قول ۽ فعل ۾ نقص سبب ڪو خاص فرق نه ٿو پوي.

3- نقل : هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته شيرمحمد افغان درگاه مبارڪ جو مريد هو! حج تي ويو ته هڪ حج ادا ڪري بي حج جي انتظار ۾ ويهي رهيو! حج کان ڏهه ٻارنهن ڏينهن اڳ ۾ هڪ مغربي

شخص (لبياجو) ڪنهن سنڌي فقير کي ڳولهيندي ان سان اچي مليو، ڳالهين مان کيس معلوم ٿيو ته پير پائي آهي! اهو چوڻ لڳس ته هل باقي حياتي هلي پير سائين جن جي قدمن مبارڪن ۾ گذاريون؟ کيس چيو ته حج ادا ڪري هلندا سون! چوڻ لڳو ته مرشد جي سنڌ ۾ زيارت به ته حج آهي پوءِ هڪ ڏينهن ڏٺو ويو ته ذڪر ڪندي ۽ تسبيح پڙهندي وجد اچي ويس، ۽ انهيءَ حال ۾ وڃي مالڪ حقيقي سان مليو!

ٿوري مدت کانپوءِ جڏهن شير محمد افغان پير سائين جن جي مجلس ۾ حاضر ٿيو ته پاڻ فرمايائون، هي اهوئي شير محمد آهي، جنهن جون ڳالهيون جماعت سان ڪندا هئاسين! پوءِ شير محمد کي مغربي شخص جي خبر چار ٻڌائڻ بابت حڪم فرمايائون؟ تڏهن انهيءَ سموري حقيقت بيان ڪئي!

3-نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن ڪيترا پيرا هن ريت ٿي فرمايو ته هن جاءِ آذان ٿي، هتي آذان ٿي ۽ هن جاءِ آذان ٿي، هن طرف جمعو ٿيو ۽ هن طرف جمعو ٿيو ۽ هن طرف پڻ جمعو ٿيو!

اي عزيز! جمعي مان مراد آهي غوثيت، قطب الارشاد، قطب المدار جو جامع (جمع الجوامع جو مقام) جنهن مان اشارو سندن ذات پاڪ ڏانهن هو! آذان مان مراد طلب ۽ فيض جي کوٽ آهي! هيءُ درجو خاص ۽ اعليٰ آهي ۽ اهي ٽيئي مقام ڪنهن هڪ ذات ۾ شاذ و نادر (تمام گهٽ) ئي گڏ ٿيندا آهن! پاڻ ڪريم جي اجمالي گفتگو جي مٿين تشريح گمان جي ذريعي نه پر مشاهدي کانپوءِ ڪئي اٿم:

شنيده کي بودمانند ديده!

5-نقل: هڪڙي ڏينهن ٻانهي (جامع ملفوظات) حضرت پير سائين قدس سره جن جي خدمت ۾ هڪ ڪتاب پيش ڪيو، جنهن ۾ حضرت مخدوم صاحب، شيخ آدم بنوري رحمت الله عليه ۽ ٻين بزرگن جو احوال هو، ڪتاب ڏسي فرمايائون خليفو! ڪتاب سڃاتو اٿم؟ ٻانهي عرض ڪيو ته حضرت! ڪاريءَ ۾ هڪ عالم فوت ٿيو، سندس وارثن کان هي نسخو هٿ آيم، پير سائين جن فرمايو ڪتاب، ڪتابن جهڙا مون عرض ڪيو، مطالع ڪرڻ فرمايو؟ پاڻ فرمايائون، اسين مس قلم بغير، ڪنهن ڪتاب جو مطالعو نه ڪندا آهيون! تنهن تي مس قلم پيش ڪيم، پوءِ پاڻ مطالع ڪندي، ان جون غلطيون به درست ڪندا رهيا! سبحان الله! الله تعاليٰ کين غلطين جي اصلاح لاءِ ته پيدا فرمايو هو!

6- نقل: حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمت الله عليه حضرت پير صاحب تاجر ڌڻي رحمت الله عليه کان روايت ڪئي ته، حضرت پير سائين قدس سره جن جي وصال کانپوءِ سندن تي ويهڻ سان مريدن جي ظاهري ۽ باطني معاملن، حرم پاڪن جي خدمت جي نازڪ ڪمن جي ڳري بار جي تصور ڏکائي ڇڏيو! خيال ڪيم، ٻيا سمورا پائر سمورن ٻارن کان آزاد ۽ مان ئي فقط ٻار هيٺ آهيان!

رات جو جڏهن سمورا سمهي پيا، تڏهن مقبري مبارڪ (جنهن تي اڃا روضو مبارڪ نه ٺهيو هو) وٽ مراقبو ڪيم! ڏسان ته پير سائين جن مقبري کان ٻاهر آيا آهن! تمام طاقتور ۽ قد آور نظر پيا اچن! فرمائين ٿا، مون کي ڪلهي تي ڪٽين؟ مون عرض گذاريو حاضر آهيان ۽ پنهنجو ڪنڌ ڪٿي جهڪايم! پاڻ سوار ٿيا ته تمام هلڪا معلوم ٿيا! پاڻ فرمايائون ڳرو ته ڪونه آهيان؟ مون عرض ڪيو قبل ڪوبه بار ڪونه آهي! پوءِ فرمايائون اسين ڏسڻ ۾ برابر وڙني آهيون، پر آهيون هلڪا! تڏهن توبه ڪيم! ۽ پنهنجي حال ۾ واپس آيس ته اڳئين فڪر جي جاءِ تي اطمينان ۽ دل جمعي هئي!

7- نقل: مريد فقير نظاماڻي نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن پاڻ فرمايائون ته ننڍپڻ ۾، سوالي ماڻهو ڪنهن طرح راضي ڪري مون کان دعا گهرائيندا هئا ته اها دعا قبول پوندي هئي ۽ سواليءَ جو مطلب پورو ٿيندو هو! اتفاق جي ڳالهه جو پاڙي ۾ هڪ سيد سڳورو سفر تي ويو ۽ واپس نه آيو، سيد سڳوري جي حرم اسان کي ريجھائي دعا لاءِ چيو؟ مون چيو ته ننڍا لولا پڇائي ڇت تي کانن جي کاڌ لاءِ ڦٽي ڪيو ته سيد سڳورو اچي ويندو! بي بي سڳوري ائين ڪيو ته تن ڏينهن ۾ سندس مڙس موٽي آيو!

8- نقل: خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته، حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته مون کي ٽيچ پيئڻ وارا ڏينهن به ياد آهن، ننڍپڻ ۾ سوالي عورتون، پنهنجي مطلب ۽ مشڪلات لاءِ ڪلهن تي ڪٽنديون هيون ته سندن مراد پوري ٿيندي هئي! اهڙي طرح ڪرامتون بي اختيار ظاهر ٿينديون هيون! تان جو وڏا ٿياسون! انوقت ته انهيءَ طرف توجهه ٿي ڪونه رهيو! ۽ پڻ فرمائيندا هئا ته ننڍپڻ ۾ اسان جو هڪ سوت گم ٿي ويو، جنهن جي ڪابه خبر نه ٿي پئي، هڪ ڏينهن چاچيءَ سڳوري چيو ته بابا! پنهنجي سوٽ لاءِ دعا گهر ته موٽي اچي؟ مون کين چيو ته ماني، ڳڙ ۽ گيهه ۾ ڪٿي ڪري خدا

واسطي ٻارن کي ڪارايو! انشاء الله سوٽ موٽي ايندو، سڳوريءَ ائين ڪيو ته الله پاڪ جي حڪم سان سوٽ صحيح سلامت موٽي آيو! اهڙي طرح هڪ ڀيري ڏڪر سبب ماڻهو، ان جي ڪڙي لاءِ سڪڻ لڳا، عورتون ڏڪر تارڻ واسطي اسان جي حويلي تي دعا گهرائڻ آيون ۽ اسان کي ڪلهن تي ڪڙي گذر سفر جي تنگي ختم ٿيڻ واسطي دعا لاءِ چيائون؟ اسان عورتن کي، جوڻر جا ڦلا ٺاهي ڪانون کي ڏيڻ لاءِ چيو! پوءِ الله تعاليٰ جي حڪم سان شهر ۾ اناج جو ڦاڦو آيو، سڀ ڪنهن کي نصيب آهر، ان مليو ۽ رزق جي پریشاني ڪنهن قدر گهٽ ٿي! پيرسائين جن اهو به اظهار فرمايو ته ٻن سالن جي عمر ۾ ٽيڇ ڇڏڻ وارو مدو به ياد اٿم، جو حاويلي ۾ گهمندي ڦرندي ڏڪ لڳو ۽ روڻ ۾ شروع ٿيس ته مهربان ۽ مشفق والده ڪڙي سيني سان لاتو! ۽ ايريو لڳل بيو ڏيڻ لڳي، ايريو جڏهن ته سخت ڪڙو هو، جنهن ڪري مان ويتر وڌيڪ دانهون ڪيون، انهيءَ موقعي تي موجود گهر وارن جي ڪل به ياد اٿم !!!

9- نقل: معتبر راوي کان نقل آهي ته حضرت پير سائين قدس سره جن وصال کان پوءِ خواب ۾ نظر آيا، فرمايائون، حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جو ڪمال مظهر زمين تي مختلف وقتن تي ٿي پيرا ظاهر ٿيڻ مقرر آهي! هڪ ڀيرو غوث الثقلين جي زماني ۾، ٻيو ڀيرو اسان جي زماني ۾ ۽ ٽيون ڀيرو امام مهدي (رضي الله عنهم) جي زماني ۾!

10- نقل: ٺٽي جي سفر ۾ ديهه ڪور ۾ حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ هڪ بلوچ عورت آئي ۽ عرض ڪيائين ته قبلًا! پٽ جي لاءِ سڪايل آهيان، دعا گهرو ته سڪ پوري ٿئي ۽ پٽ جي امداد ٿئي؟ پير سائين جن دعا گهري مگر بي سمجهه عورت دعا تي يقين رکڻ جي بجاءِ عرض ڪرڻ لڳي ته قبلًا! اڳيان وٺي سڳورا ته سڪايلن کي ترٽ پٽ وٺي ڏيندا هئا، ۽ مون کي به ڪرامت سان پٽ ملي؟ تنهن تي پاڻ فرمايائون، ماءُ الله تعاليٰ پنهنجي مختلف خزانن جون چاڀيون جدا جدا ولين کي ڏنيون آهن! ڪن کي هڪڙن ڪمن جو اختيار، ته ڪن کي پتن وغيره جو اختيار ڏنل آهي، اسان جي هٿ ۾ حق جي هدايت ۽ فيض جون چاڀيون رکيون اٿن! جيڪڏهن خدا جي طلب اٿئي ته اڄ توکي وٺڻ ڏيون ۽ جي پٽ گهرجي ته پوءِ انهن کان وڃي گهر جن وٽ اهو اختيار آهي!

11- نقل: حضرت پيرسائين قدس سره جن جو سوت سيد ميان محمود شاهه نقل ڪري ٿو ته ڪتاب ”جمع الجوامع“ جي گڏ ڪرڻ وقت پيرسائين جن جي عادت مبارڪ هن ريت هئي، جو عشا نماز کانپوءِ ڏهه بتيون ٻاري، گهريل ڪتابن مان سڄي رات گهريل مواد جدا ڪري لکندا هئا! سحري جي وقت تهجد ادا ڪري، فجر نماز لاءِ مسجد شريف ۾ ايندا هئا! ڪيترا مهينا پاڻ ڪرڻ جو اهو معمول هو.

12- نقل: حضرت پير سائين قدس سره جن، حضرت ميان صاحب قدس سره جن کان نقل فرمايو ته هڪ پيري سياري جي موسم ۾ غسل ڪرڻ سبب کين ٿڌ لڳي، ان جي دفع لاءِ گرميءَ جو تصور ڪيائون ته جسم تي پگهر اچڻ لڳو! اي عزيز! عارف ڪامل جو وجود هيٺين ۽ مٿين عالم جو مظهر آهي! اهو ڪنهن به مظهر جو تصور عمل ۾ آئي ته اختيار وارو آهي! مولانا جامي رحمت الله عليه فرمايو آهي ته:

آدمي چيست، برزخ جامع - صورت خلق، حق در او واقع

(انسان برزخ جو جامع نمونو آهي، انسان جي صورت ڇا، پر حق جي تجلي جو به مرکز آهي!)

13- نقل: سيد ميان امان الله شاهه ولايتي راڄو نظاماڻي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته، مان حق جي طلب لاءِ حضرت مولوي فخرالدين رحمة الله عليه وٽ دهلي ويس! مولوي صاحب احوال وٺي فرمايو ته توهان جي امانت اسان وٽ نه آهي، بلڪ سنڌجي هڪ سيد سڳوري وٽ آهي، جيڪو وڏي جماعت ۽ فيض جو مالڪ آهي، انهيءَ کان ئي اوهان کي فيض ملندو!

14- نقل: حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمت الله عليه حضرت پير صاحب تاجر ڌڻي رحمت الله عليه کان نقل ڪيو ته هيڪر حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته حضرت ميان صاحب قدس سره جن پنهنجي مرشد (سيد عبدالقادر ثاني قدس سره) وٽ سوڍائي حاضري ڪيا، کائن مرشد سڳوري پڇيو ته ميان صاحب! شادي ڪئي اٿو يا نه؟ ميان صاحب عرض ڪيو حضرت! هن ڊپ کان شادي نه ڪئي اٿم ته متان اولاد غير صالح پيدا ٿئي! اهو ٻڌي سندن مرشد فرمايو ته شاهه صاحب! وڃي شادي ڪر، تنهنجي اولاد مان هڪڙو نينگر وڏو عالم ۽ زماني جو مهدي ٿيندو! ان کانپوءِ افضل، پوءِ اڪمل، اهڙي طرح ستن پيڙهين تائين اعليٰ ۽ اڪمل هوندا!

(1) ست پيڙهن، هڪ اصطلاح (چوڻي) آهي، جنهن جي معنيٰ پيڙهي، بن بياد ۽ نسل آهي! سوار کي ڪنهن هڪ گڏپ تي محدود نه ٿو چئي سگهجي! (ف، ق، ع)

15- نقل : هڪ ڀيري حضرت پير سائين قدس سره جن لاڙ جي سفر ۾ تندي بهادر نظاماڻي ۾ تشریف فرماتيا هئا! بهادر فقير زيارت ڪرائڻ لاءِ کين پنهنجي حاويلي تي هلڻ لاءِ عرض گذاريو؟ اتي پير سائين جن بهادر فقير سان صحبت دوران فرمايو ته اسان جي ڏاڏي وارا به ڀائر هئا، جن مان هڪڙي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي زيارت ڪئي! حضرت ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ان کي فرمايو ته توهان مان هڪڙي جي گهران اسان جو مظهر ظاهر ٿيندو! پير سائين جن فرمايو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن اهو فرمان بالفعل هن وقت ظاهر ٿيو آهي!.

16- نقل : هڪ ڀيري عبدالله فقير پڇ جو رهندڙ، پنهنجي ڳوٺ ۾ بيمار ٿيو! رمضان شريف جو مهينو هو! اهو فقير مسجد ۾ سستو پيو هو ته حضرت پير سائين قدس سره جن وٽس طبيعت پڇڻ لاءِ آيا! بيماري جو احوال ٻڌائيندي، ان فقير عرض ڪيو ته قبل، رات نيم بيهوشي جي حالت ۾ آسمان کان فرشتا هيٺ لهندي ڏسي ڊڄي ويس! پوءِ ملائڪن سڳورن ٻڌايو، اسان ته فقط قرآن پاڪ جو ختم ٻڌڻ ايندا آهيون! جڏهن ته پير سائين جن به ختم شريف ٻڌندا هئا!

17- نقل : طيب فقير راهو، ڪنڊڙي جو رهندڙ نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن، خليفي محمد ناهيه، حضرت پير سائين قدس سره جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته مون هڪ وظيفي جي اسناد بابت ٻڌو ته جيڪو هي پڙهندو، اهو حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي زيارت جو شرف حاصل ڪندو! جڏهن مون اهو پڙهيو ته اوهان ڪرمن جي ديدار مبارڪ کان مشرف ٿيس! پوءِ پاڻ سڳورن بيان فرمايو ته اسان جي مريدن مان ڪنهن ٻي شخص کي به حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي ديدار پر انوار جو شوق هو! پوءِ اهو به انهيءَ ئي وظيفي پڙهڻ ۾ مشغول ٿيو، آخر هڪ ڏينهن ننڊ ۾ ڏنائين ته هڪ تنبو، نهايت بلند ۽ ڪشادو لڳو پيو آهي، جنهن جي چوگرد قناتون لڳل آهن! ۽ قنات جي دروازي تي، چند دربان ويٺل آهن، تڏهن انهن کي چيائين ته مونکي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي

زيارت ڪرايو؟ پوءِ جڏهن زيارت کان مشرف ٿيو ته ان جاءِ تي اسان کي وينل ڏنائين! ۽ اهڙي طرح ٽي ڀيرا، تڪرار سان امتحان ڪيائين، پر هر ڀيري اسان کي ڏنائين، پوءِ ان کي سچو ارادو ۽ ڪامل يقين حاصل ٿيو!!

18- نقل : حضرت پيرسائين قدس سره جن فرمايو ته حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي متابعت ۽ پيروي، ڪم ڪار ۽ ڳالهائڻ ۾، ڪاٺ پيئڻ، اٿڻ ويهڻ ۽ عبادت ڪرڻ ۾، جيڪا اسان کان ٿئي ٿي سا بغير ڪنهن ڪوشش ۽ تڪليف جي آهي! ۽ دل جي طرف رجوع ڪرڻ کانسواءِ ٿي مڙئي عضوا، متابعت ۾ مشغول آهن، ۽ دل پنهنجي تنوار ۾ لڳل آهي! ۽ دل اوڏانهن (محبوب ڪريم جي عشق ۾) وٺي آهي ته واپس موٽي نه ٿي اچي!

19- نقل : حقائق آگاهه خليفو اميد علي نقل ڪري ٿو ته سيد جبل شاهه پنهنجي مريد ٿيڻ جو واقعو هن طرح ٻڌايو ته هيڪر مان، ملتان شريف ويندڙ هڪ جماعت سان گڏ، حضرت مخدوم بهاء الدين زڪريا قدس سره جي زيارت ڪرڻ لاءِ ملتان شريف روانو ٿيس. وات تي هڪ ڳوٺ جي ڀرسان منزل ڪٿي سون، اتي هي فقير ڪاٺين اٿڻ جي ارادي سان، ڪهاڙي ڪٿي جهنگل ۾ ويو! ڇا ڏسان ته وڻن جي جهٽي ۾ ڪاشيءَ ڪاري پيل آهي! ويجهو ويس ۽ ڏٺم ته هڪ شخص بي خبر ستل آهي! جنهن جو سڄو جسم واءِ جي ڪري، ڪڪن ۽ مٽيءَ سان پورجي ويو آهي، ۽ فقط ان جي مٿي جا وار پيا ڏسجن! مون واپس اچي، اها حقيقت سنگت کي ٻڌائي ۽ پوءِ اها حقيقت ڳوٺ وارن سان بيان ڪئي وئي ته انهن هيءَ ڳالهه ظاهر ڪئي ته ڪجهه وقت اڳ، روهڙي شريف وارو پيرصاحب، سيد محمد راشد (روضي ڌڻي قدس سره) هن علائقي ۾ آيو هو! هتان هڪ شخص ان وقت سندن مريدي جي شرف سان مشرف ٿيو هو! ۽ محبت جي جذبي ۾ مست ٿي، ڳوٺ ڇڏي هليو ويو هو! پوءِ اسان گهڻو ڳوليو پر ڪوڏس، پتو ڪونه پيو، متان اهو هجي؟ پوءِ ڏسي سڃاتائون ۽ جهنگ مان ڪٿي ٻاهر آندائون! ڏٺو ويو ته صورت کان بي خبر ۽ معنيٰ کان باخبر، هن خوش نصيب جي بدن ۾ پويون پسا ه هوءَ ان وقت وصال ڪيائين! (انا لله وانا اليه راجعون)

اهو منظر ڏسڻ کانپوءِ، حضرت پيرسائين روضي ڌڻي قدس سره جن جي محبت جو بچ، منهنجي دل جي بنيءَ ۾ انگوربو! ۽ دل ۾ چيم ته اهڙو مهدي مرشد، سنڌ ۾ ڇڏي، پري پنڌ ڪرڻ جو ڪهڙو فائدو؟ بروقت رفيقن کان جدا ته ڪونه ٿي سگهيس، پر جڏهن ملتان شريف کان موٽيس ته منهنجي محبت جو انگوريل سلو، وڏي وڻ ٿي چڪو هو! پوءِ اتان سڌو مريدي جو شرف حاصل ڪرڻ لاءِ درگاهه شريف تي اچي پهتس، پاڻ ان وقت جماعت کي وعظ ۽ نصيحت ڪرڻ ۾ مشغول هئا! جماعت جي گهڻائي سبب سندن منهن مبارڪ تائين نظر نه ٿي پهتي، آخر بيقرار، پري ويهڻ تي صبرڪيم! پوءِ جڏهن وعظ کان فارغ ٿي، حاويلي مبارڪ ڏانهن وڃڻ لڳا، آئون قدم بوسي جي خيال سان سندن پٺيان وڃڻ لڳس ته هڪ فقير کي فرمايائون هنن نشانن ۽ پارن سان، هڪ سيد سڳورو، مريد ٿيڻ آيو آهي، ان جي پوري دلجوئي ڪجو؟ ان سخن مبارڪ جي ٻڌڻ سان منهنجي محبت وارو وڻ عقيدتي جي ميوِي سان ٽپتار ٿي ويو! پوءِ ٻي ڏينهن ذڪر پڇڻ ۽ تلقين وٺڻ وقت، خدمت اقدس ۾ نهايت نيازمندي سان عرض ڪيم ته حضرت، هن عاصي کي اوهان کانسواءِ ٻي ڪا واھ ۽ جاءِ پناهه ڪونه آهي؟ پاڻ مرڪي فرمايائون ته يقين ڄاڻ ته توکي ”ٻنهي جهانن ۾ ڪونه وساريندس! پوءِ مرشد، مهدي، مڪمل جي توجه سان، حالت منهن ڏٺو! جيئن ته عشق جي باھ ۽ محبت جي جذبي کان، رات، ڏينهن پريشاني ۽ بيقارائي ۾ گذرڻ لڳو! ۽ ان حال ۾ لڄندو پيچندو، لاهوت جبل ڏانهن ويندي، حب جبل ۾، محبت جي باھ ۾ سڙيل ۽ عشق جي ترار سان ڪٺل، مائي سسئي جي زيارت لاءِ ويس، پوءِ اها منهنجي اڳيان ظاهر ٿي، مون ان کي چيو ته اي عشق ۽ چريائي جي باھ جي سڙيل، پنهنجو معشوق ميان پنهنون ته مونکي ڏيکار؟ تڏهن جواب ۾ غيرت مان چيائين ته پنهنجي محبوب جو هڪ وار به نه ٿي ڏيکاري سگهان! آخر هزارين حيلن ۽ عاجزين سان، مون کي ميان پنهنون جو فقط منهن، پري کان ڏيکارياين، پر ان کي پنهنجي پاڪر ۾ محفوظ جهليائين!

ان بعد مون کي چيائين ته مينهن جي موسم ۾، هن علائقي اندر جت اٺ

آئيندا آهن، اٿن جو آواز، قراق جا تير بڻجي، منهنجي ساهه کي ڏکوئيندو آهي، ان آزار کان مون کي نجات ڏياريو ويڃو؟
پوءِ مون هلي وڃي انهن جتن کي چيو ته هن جاءِ کان گهڻو پري وڃي، اٺ چاريندا ڪريو، جو اٿن جو آواز هت نه ٻڌجي؟ ۽ مون ائين به چين ته جي اوهان هت اٺ چاريندا ته اوهان ۽ اوهان جي اٿن لاءِ چڱو نه ٿيندو؟ پوءِ انهن جتن به اظهار ڪيو ته اسان جڏهن به هن جاءِ تي ايندا آهيون، تڏهن اسان جي مال ۾ بيماري پوندي آهي ۽ هاڻي تنهنجي چوڻ ڪري وري ڪڏهن به هت ڪونه اينداسون.

20- نقل: خليفي ميان لقمان، پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمت الله عليه کان ۽ انهيءَ پير صاحب تاجر ڌڻي رحمة الله عليه کان روايت ڪئي ته هڪ پيري حضرت پيرسائين روضي ڌڻي قدس سره جن تي، حاويلي مبارڪ ۾ ذات شريف جي ڪيفيت ظاهر ٿي. پاڻ ٻاهر نڪتا ته سندن بشریت جي ڪشافت وارو پاڇو گم ٿي چڪو هو، پوءِ پاڻ شريعت پاڪ جي احترام سبب، موٽي اچي حاويليءَ ۾ ويهي رهيا! اٿن پهرن گذرڻ کانپوءِ اها حالت ختم ٿي وئي ته پوءِ پاڻ ٻاهر نڪري آيا!

اي عزيز، خواجه قطب الدين بختيار ڪاڪي قدس سره جي مناقب ۾ لکيل آهي ته خواجه صاحب تي اها حالت پورا چار مهينا رهي هئي! ۽ اهو بزرگ ايترو عرصو شريعت جي احترام سبب، حجري ۾ ويٺو رهيو ۽ ان حالت گذرڻ بعد ٻاهر آيو هو!

اي عزيز، اهو مڙئي پيرسائين جن جي، سير جي شتابي (جلدائي) جي ڪري هو! جو جيڪا منزل خواجه قطب الدين، چئن مهينن ۾ طي ڪئي، سا پيرسائين جن اٿن پهرن جي مدت ۾ طي فرمايائون! مڙني مقامن جي حاصل ڪرڻ! ڪلي ۽ جزي ڪمالات جي پوري ڪمالي حاصل ڪرڻ ۾ سندن سرعت سير (سير جي شتابي) جو انداز، ان مثال مان لڳائي سگهجي ٿو! ۽ اهو حال شايد سندن مقام فنا في الرسول جو آهي!

21- نقل: هڪ وقت حضرت پيرسائين قدس سره جن فرمايو ته هي

ڪنڊي جو ڪاٺ، جيڪو ادب سيکارڻ ۽ نماز ۾ سستي ڪندڙن کي تنبيهه ڪرڻ لاءِ رکيو اٿئون، تنهن جي اها عزت آهي ته جنهن به ماڻهو، ان جي سوراخ ۾ پير وڌو ته ان جي مٿان دوزخ جي باهه حرام آهي! اهو ٻڌي انوقت خليفي لقمان فقير تبرڪ واسطي، پنهنجو پير، ان ڪاٺ جي سوراخ ۾ اچي لنگهاريو!

22- نقل : حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه، فقير الهه اويائي ڪٿي کان نقل ڪيو! جو هي فقير ته سچو مريد هو! مگر ان جي ماءُ طريقي ۾ داخل ٿيڻ کان انڪار ڪندي رهي ۽ چوندي هئي ته مان حضرت غوث الثقلين قدس سره جي مريد پيا آهيان! هيڪر رات جو خواب ۾ ڏٺائين ته هڪ عظيم الشان مناري تي هڪڙو باهت شخص ويٺو آهي! ۽ سندس چارئي طرف ماڻهو صفون ٻڌيو بيٺا آهن، مختلف صفتن بابت پڇا ڪرڻ تي، مائي سڳوريءَ کي ٻڌايو ويو ته هيءُ رسول ڪريم عليه الصلوات والسلام جن جي امت جي عالمن، حافظن ۽ ولين سڳورن جون صفون آهن! ۽ اتي ان کي حضرت غوث الثقلين قدس سره جي زيارت به نصيب ٿي! ۽ مناري تي جيڪو باهت شخص ويٺو هو، تنهن جي صورت کيس حضرت مرشد مربي حضرت روضي ڌڻي قدس سره جهڙي نظر آئي! ان بابت پڇيائين پئي ته کيس جاڳ ٿي ويئي! فجر جو اٿندي ئي ڪمزوريءَ ۽ ڪراڙپ باوجود پير سائين جن جي خدمت ۾ مريد ٿيڻ لاءِ حاضر ٿي ۽ مٿس محبت جو بي اختيار غلبو، انهيءَ حد تائين هو جو ڳوٺ لکيءَ کان درگاهه شريف، اسان کان اڳي اچي پهتي، پاڻ فرمايائونس ته نيٺ چابڪ لڳڻ سان آئين؟ پوءِ بيعت ۽ تلقين کان مشرف ٿي، جماعت ۾ داخل ٿي!

23- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن فجر جي نماز پڙهائي جماعت ڏانهن منهن ڪري ويٺا هئا ته، حامد فقير مجذوب مسجد جي اندر آيو ۽ چوڻ لڳو حضرت! هتي واعدو ڪري آيو آهين ۽ هتي ماڻ ڪيو ويٺو آهين، خدا جي خلق کي گمراهي کان نٿو بچائين؟ مجذوب وري وري اهي لفظ دهرايا، مگر پير سائين جن ان کي ڪو جواب ڪونه ڏنو ۽ مٿو مبارڪ، صبر وچان هيٺ ڪيو ويٺا هئا! مجذوب چيو مٿو ڇو هيٺ

ڪيو اٿي؟ پوءِ پاڻ فرمايائون گهڻن عيبن سبب! مجذوب وري چيو ته ماڻ چو ڪيو وينو آهين؟ پاڻ فرمايائون هاڻي مون کي گهڻو چيئڻ؟ وڃ وڃي پڙهو گهمائيندڙ کي چئو؟ مجذوب چيو پڙهو به تون گهمائيندين؟ پاڻ فرمايائونس پڙهو گهمائڻ، اسان جي ذمي نه آهي! مجذوب عرض ڪيو ته مون جيڪو ڏٺو سو عرض ڪيم! وڌيڪ اوهان جي مرضي! انهيءَ کانپوءِ پاڻ ڪرمن مراقبو ڪيو ۽ پوءِ اشراق پڙهيائون! قاضي عبدالرحمان عرض ڪيو قبلًا! مجذوب ڇا ٿي چيو؟ پاڻ فرمايائون شايد خليفي الهرکيي (رحمة الله عليه) جي خواب ڏانهن سندس اشارو هو! جو خليفي صاحب حضور نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي خواب ۾ زيارت ڪئي ته پاڻ سونهارن صلي الله عليه وسلم جن وٽ خلق جي گمراهيءَ ۽ خلق ۾ بي ديني جي پکڙجڻ جي ڳالهه نڪتي! پوءِ پاڻ سونهارن هڪڙي شخص کي حڪم فرمايو ته توکي امامت جي پڳ ٻڌائي ولایت جو مقام عطا ڪري، خدا جي خلق جي هدايت لاءِ موڪليون ٿا، ليڪن ان ماڻهو بار کڻڻ کان معذوري ظاهر ڪندي عرض ڪيو ته قبلًا! خدا جي خلق جي ايڏي وڏي ذميداري ڪير ڪندو؟ تڏهن حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن فرمايو، تنهنجي ذمي فقط خلق کي دعوت حق ڏيڻ آهي! جيڪو فرمانبردار ٿيو، تنهن جا ضامن اسين آهيون، پر جنهن فرمانبرداري نه ڪئي، تنهن جي ضمانت نه توتي نه اسان تي! پوءِ انهيءَ شخص کي امامت جي دستار سان نوازيائون، خليفي الهرکيي کي حڪم ٿيو ته تون پڙهو گهماءِ ته جيڪو ماڻهو هن شخص جي دعوت قبول ڪري بيعت ڪندو، اهو هدايت وارو ٿيندو!

پهريون خليفي صاحب به معذرت ڪئي، پر مجلس مان ٻن چئن اٿي، خليفي کي پانهن مان جهلي، ڪرسيءَ تي بيهاريو ۽ امر موجب خليفي پڙهو ڏٺو! پوءِ خليفو صاحب جڏهن اعلان ڪري نند مان اٿيو ته به ٿي قدم بستري کان پري پيو هو!

24- نقل : قاضي شفيع محمد، ميان قابل شاهه کان، انهي وڏي حاويليءَ کان نقل ڪيو ته، حضرت پير سائين قدس سره جن رات جو ڪونرو کڻي وضو

لاءِ نڪتا، ٻه چار قدم ڪڻڻ کانپوءِ ڪونرو ڪري پيو ۽ پاڻ نظر کان غائب ٿي ويا! جڏهن نظر آيا ته مون انهيءَ حالت بابت پڇا ڪئي؟ پاڻ فرمايائون حضور سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جن جي معراج جي برڪت ۽ متابعت ۾ اڄ اسان کي به عروج ۽ قرب جي هڪ خاص مقام سان نوازيائون.

25- نقل : هن فقير (جامع ملفوظات) جي تندي بهادر ۾ بزرگ ميان احمد دمائي! (مخدوم محمد زمان لواري وارن قدس سره جو مريد) سان ملاقات ٿي ته پيرسائين جي مريدن جو ذڪر نڪتو ۽ فضيلت بيان ڪئي وئي ته حضرت ميان احمد دمائي، ميان الهه اويائي (ويٺل ديھ سيد تاج محمد جي) کان روايت ڪئي ته صوفن ڪوريءَ جي ماءُ (جيڪا پيرسائين جن جي مخلص مريدياڻي هئي) هن جهان مان لاڏاڻو ڪيو ته ان جي زبان تي سڪرات، غسل، ڪفن ۽ دفن تائين ذڪر جاري هو!

26- نقل : خليفو ميان لقمان نقل ڪري ٿو، ته حضرت پير سائين قدس سره جن وٽ وحدت جو بيان نڪتو! پاڻ فرمايائون، سالڪ کي انهيءَ جاءِ تي ستن (پهچائڻ) سولو آهي، پر اتان سلامتيءَ سان ٽپائي، شريعت ۾ آڻڻ ڏاڍو ڏکيو آهي! اڳين بزرگن ۾ شيخ منصور حلاج، ۽ مخدوم عبدالرحيم رحمة الله عليه وحدت جي مقام ۾ رهجي ويا هئا! مگر اسان جي مرشد مهدي زمان پنهنجي مريدن کي وحدت جي مقام کان سلامتي سان پار ڪيو آهي! ۽ فرمايائون ته جڏهن خليفو محمود انهيءَ مقام ۾ ڪي مهينا رهيو ته اهو اسان کي ڏاڍو فڪر رهندو هو! پر اهو به خدا جي مهرباني سان شريعت ۾ پهتو!

27- نقل : اميد علي ٽالپر پنهنجي پيءُ غلام علي ٽالپر کان نقل ڪري ٿو ته مان مير سهراب ٽالپر کان ٿي ڪري، پنهنجي ڳوٺ ٿي آيس، ۽ حضرت پير سائين قدس سره جن خيرپور اچي رهيا هئا! سندن سامهون چند هندو، گڏهن تي سوار اچي رهيا هئا! پيرسائين جن جي جيئن جو مٿن نظر پئي، تيئن ڦه پٽ تي ڪري بيهوش ٿي ويا! پاڻ ڪرمن جماعت کي فرمايو ته هندن جون سواريون وٺي قابو ڪريو، جڏهن اهي هوش ۾ اچن ته گڏه، سندن حوالي ڪريو! اهو حڪم ڏيئي پاڻ اڳتي روانا ٿي ويا!

28- نقل : حاجي جعفر نقل ڪيو ته واحد ڏني فقير پنهنجي وفات کان ٽي ڏينهن اڳي، مون سان ڳالهه ڪئي ته، مون کي هڪ حبشي ۽ ٻيو پوري رنگ جو ماڻهو، هڪ جماعت ۾ وٺي ويا! انهن چيو، هنن کي فلاڻي جاءِ تي وٺي وڃو؟ اتي ويس ته حضرت پيرسائين قدس سره جن ۽ ڪي ٻيا ٿي ماڻهو ڀرڻ وارا ويٺا آهن! مون کي ڏسي پاڻ فرمايائون واحد ڏنا! ڀلي ڪري آئين؟ پر تون اسان وٽ ٽن ڏينهن کان پوءِ جمعي ۽ عيد جي رات ايندين؟ هاڻي وڃ! مون کانئن باقي ٽن ماڻهن بابت پڇيو ته پاڻ فرمايائون، اهي ٽي رعد، جبرائيل ۽ عزرائيل (عليهم السلام) اسان جا دوست آهن!

29- نقل : فقير عبدالجليل نقل ڪيو ته، مان جوانيءَ ۾ حضرت پيرسائين قدس سره جن جو مريد ٿيو هوس! پر شيطان جي غلبي سبب، نماز ۽ ذڪر جي پابندي ڪونه ڪندو هوس! پيرسائين جن جي وصال مبارڪ کان ڪي سال پوءِ بادفرنگ جي بيماري سبب ڪمزور ٿي ويس! هڪ ڏينهن منجهند جو خواب ۾ ڏسان پيو ته ٻه ماڻهو مون کي هاويه (دوزخ) جي انتهائي ۾ اچلائڻ لاءِ وٺي ٿا وڃن! ۽ اتي مون کي اونڌو لتڪايو اٿن! ايتري ۾ پيرسائين جن، کين فرمايو ته هي اسان جو مريد آهي! کيس ڇڏي ڏيو؟ تنهن تي هنن مون کي ڪوهه کان ٻاهر ڪڍي پاڻ پري ٿي بيٺا! پوءِ پيرسائين جن مون کي فرمايو ته، نماز ۽ ذڪر جي پابندي جي ڪوشش ڪر؟ انهيءَ خواب کي ٽي سال ٿي ويا، پر اڄ تائين نماز يا ذڪر ڪڏهن به قضا ڪونه ڪيو اٿم!

30- نقل : خليفو ميان لقمان فقير نقل ڪري ٿو ته حضرت پير سائين قدس سره جن جي وصال تي، حاويليءَ جا صاحب ۽ صاحبزادو ميان محمد صادق شاهه بيهوش ٿي ويا، مجلس وارن کي پڪ ٿي ته، شايد انهن به رحلت ڪئي آهي! گهڻي دير کانپوءِ جڏهن هوش ۾ آيا، تڏهن ظاهر ڪيائون ته اسان جو روح پيرسائين جن سان گڏ، الله تعاليٰ جي درٻار تائين ويو هو! حضرت مرشد مربي قدس سره الله تعاليٰ جي درٻار ۾ سجدو ڪيو! درٻار خداونديءَ کان آواز آيو ته اسان بي ادب ۽ ناشڪر دنيا وارن وٽ توهان جو وڌيڪ رهائڻ پسند نه ڪيو، ۽ پاڻ وٽ گهرايو؟ پيرسائين جن جي روح مبارڪ، رب ڪريم

جل مجده جو حمد ۽ تعريف ادا ڪندي عرض ڪيو ته مولا ڪريم؟ تي عرض قبول پون؟ (1) پهريون ته زمين وارن تي، ذکر جي تڪليف دور ڪرڻ لاءِ، برسات جي عنايت ٿيندي رهي؟ (2) ٻيو ته منهنجي مسند تي ويهندڙ اولاد حضور نبي پاڪ صاحب لولاڪ صلي الله عليه وسلم جي سنت جي متابعت سان گڏ فيض وارو هجي؟ (3) ۽ ٽيون منهنجن ابن ڏاڏن ۽ طالبن جا روح، مون سان ملن؟ الله پاڪ ساڻن پنهنجي مهربانيءَ جو واعدو فرمايو!

31- نقل : مخدوم ميان سعدالله روايت ڪئي ته ملفوظات شاهه جلال جهانيان رحمة الله عليه ۾ پڙهيم، ته ولي الله جي هڪ نشاني هيءَ به آهي ته سندس پيرن مبارڪن جي تري ۾ خوشبوءِ هوندي! مون اها نشاني حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن جي قدمن مبارڪن ۾ ڏسڻ جو خيال ڪيو! هڪ پيري پاڻ ڪريم منجهند جو چادر ويڙهيو آرام فرمائي رهيا هئا! مون سندن قدمن مبارڪن جي تريءَ مبارڪ ۾ خوشبوءِ سنگهي اطمينان حاصل ڪيو، پاڻ ڪريم مرڪندي فرمائڻ لڳا يار! توکي اسان جي ولايت ۾ شايد شڪ هو...؟

32- نقل : هڪ پخته (پروسي جهڙي) راوي کان نقل آهي، ته هڪ پيري حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن هالا ڪندي جي طرف سفر تي هئا، مخدوم محمد عاقل رحمة الله عليه به اتي لٿل هو، صبح جو مخدوم صاحب ڪهڙن لاءِ موٽيو، ته وات تي ڪن عورتن کائونس پڇيو ته 1- عقل مرد کي گهڻو يا عورت کي؟

2- شهوت عورت کي گهڻي آهي يا مرد کي؟ مخدوم صاحب ٻڌايو ته عقل مرد کي گهڻو ۽ شهوت عورت کي گهڻي هوندي آهي! تنهن تي عورتن چيو ته مخدوم صاحب! اهو ڪٿان جو انصاف آهي، جو گهٽ عقل ۽ گهڻي شهوت رکندڙ عورت کي ته فقط هڪ مڙس ڪرڻ جي اجازت آهي ۽ عقلمند ۽ گهٽ شهوت رکندڙ مرد کي چئن زالن رکڻ جي اجازت آهي؟ مخدوم صاحب عورتن کي جواب ڏيڻ جي بجاءِ فرمايو ته پٺيان مهدي زمان

حضرت پير سائين (محمد راشد روضي وارا قدس سره) جن تشریف فرمائي رهيا آهن، اهي توهان جي سوال جو جواب اطمینان جوڳو ڏيڻ فرمائيندا. جڏهن حضرت مرشد ڪريم جن تشریف وٺي آيا، ته عورتن ساڳيو سوال ڊهرايو؟ پاڻ فرمايائون، اوهان جي سوال جا جواب ته گهڻا آهن، پر توهان کي به جواب ڏجن ٿا.

1- پهريون ته عورت کي سندس عقل ۽ شهوت موجب گهڻن مڙسن جي (بالفرض) اجازت ملي ها ته پوءِ نسب جي محفوظ رهڻ جي ڪابه صورت نه رهي ها! اها خبر نه پويها ته فلاڻو ٻار ڪنهن جو پٽ ۽ ڪنهن جو پوٽو آهي؟

2- ٻيو ته مختلف گهڻن مڙسن جو هڪڙي عورت سان نڪاح، غيرت جي به خلاف آهي! يا ته مڙس بي غيرت ٿين ها! پر جي باغيرت رهن ٿا ته پوءِ نا ممڪن هو جو هڪڙي عورت گهڻن مڙسن جي نڪاح ۾ رهي ها! انصاف جي تقاضا ائين آهي، جيئن شريعت پاڪ جو حڪم آهي! انهيءَ جواب تي عورتون مطمئن ٿي ويون:

33- نقل : نور محمد پيرزادي پنهنجي چاچي اپوڙي فقير کان نقل ڪيو ته، حضرت پير سائين قدس سره جن بنديڻ ۾ مخدوم طيب پنهور رحمة الله عليه وٽ بقا پور شهر، تعلقي لاڙڪاڻي ۾ تعليم حاصل ڪندا هئا! مخدوم شهاب الدين رحمة الله عليه، مخدوم طيب جي وڏن خليفن مان هو! ۽ مخدوم صاحب وٽ زيارت لاءِ ايندو هو! اهو ٽين چوٿين هفتي مخدوم صاحب کان پير سائين جن ۽ سندن وڏي پيءُ ميان عبدالرسول شاهه جي موڪل وٺي کين پنهنجي گهر لاڙڪاڻي دعوت ڪري آڻيندو هو!

هڪ ڀيري واٽ تي پير سائين جن پنهنجي ٺاهيل مولودا (جنهن جو مطلع يا ٿلهه آهي!)

ڏي تون سڪاين سڏ، اي مرسل ميان؟

هجون هميشه گڏ، اي مرسل ميان؟

پڙهيو ته مخدوم شهاب الدين اپوڙي فقير کي چيو، ڏس ته؟
الله تعاليٰ جي نور جون لاتون هن سيد زادي جي پيشانيءَ ۾ ڪيئن چمڪي

رهيو آهڻ؟ ۽ قيامت تائين روشن رهنديون ۽ سندس اولاد هڪ ٻئي کان اشرف ۽ اڪمل هوندو!

34- نقل: دوست محمد فقير دل نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن فرمايو ته جيڪو نئون ماڻهو مريد ٿيڻ جي ارادي سان، اسان جي حضور ۾ اچي ٿو! تڏهن اسان پهريان درگاهه الاهي مان ان جي بخشش حاصل ڪري، تنهن کان پوءِ ان کي سلسله عاليه ۾ داخل ڪريون ٿا.

35- نقل: بچو فقير نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن جي امر سان، حاويلي مبارڪ ۾ هڪ ڀت جي ڏاهڻ لاءِ موٽيل فقير، خميسو فقير ۽ مون گهڻي ڪوشش ڪئي، پر اسان کان ڀت نه ڪري سگهي! ۽ ٽڪجي پياسون! تيترو پير سائين جن آيا، ۽ اچي اشهد آگر ڀت جي مٿان رکيائون، ۽ فرمايائون ته هاڻي اسم هو جي اشاري سان ڀت کي ڏاهيو؟ پوءِ امر موجب اسم هو! زبان تي آندو سون ته هٿ رکڻ شرط ڀت زمين تي ڪري پئي!

36- نقل: فقير جلال خان مري نقل ڪري ٿو ته هڪ ڏينهن حضرت پير سائين قدس سره جن سفر تان واپس موٽيا هئا، ۽ پراڻي درگاهه مبارڪ تي ٿي آيا، پاڻ جڏهن ان کوھ تي اچي لٿا، جيڪو هن وقت نئين درگاهه جي، مسجد مبارڪ جي پٺ ۾ آهي، ان جاءِ تي ويجهو ويٺل پند فقير هئا، انهن اچي قدم بوسي حاصل ڪئي، پوءِ پاڻ ڪرمن چو طرف نگاهه ڪري فرمايائون ته هيءَ جاءِ، واھ جا آهي! جو آرام ڪرڻ ۽ ٽڪڻ جي لائق آهي!

لي عزبا! عجب سڃاڻ ۽ سچائي، سندن ڪلام معجز نظام جي، جو حضرت پير سائين قدس سره ۽ حضرت پير صاحب تاجر ڌڻي رحمة الله عليه جن جي وصال کانپوءِ، سن ٻارهن سؤ پنجاھ (1250ھ) ۾، حضرت پير صاحب بنگلي ڌڻي رحمة الله عليه جن پنهنجي سجادگي دوران، درياءَ جي پائيندڙ سبب، هجرت ڪري هن ذڪر ڪيل کوھ تي اچي درگاهه، آباد ڪيائون! ۽ روضو شريف ۽ مزارون، ان جاءِ تي ٿيون، جتي سندن سواريءَ جا گهوڙا بيٺا هئا!

فصل ٻيون

حضرت پيرسائين قدس سره جي

وصال جي تاريخ

الله تعاليٰ جي نور جو مخزن! الله تعاليٰ جي خلقن جو مظهر! الله تعاليٰ جي رازن جي ڪاڻ! الله تعاليٰ جي رحمت جو ڪڪر! عاجزن جو دستگير! گمراهن جو هادي ۽ شفيع! ڪفر کي مڃيندڙ! دين جو ڏيئو! دين جي دل جو ڪعبو! ساقي ڪوثر حضور انور صلي الله عليه وسلم جو محبوب! باب مدينة العلم حضرت علي رضي الله عنه جي اکين جو نارا! ملائڪن، جنن ۽ انسانن جو فخر! مرشدي و مولائي حضرت پيرسائين سيد محمد راشد روضي ڌڻي رضي الله عنه تيهڻ (63) سالن جي عمر ۾، پهرين شعبان المعظم 1234 هـ جمعي جي ڏينهن، هن غاني جهان مان لاڏاڻو ڪري، بقا واري جهان ۾ رونق افروز ٿيو! (انالله وانا اليه راجعون!)

اي دل، ان جي عشق ۾ هج! ان جي محبت جو پيچ پنهنجي ساهه جي بنيءَ ۾ پوک! پاڻ کي ان جي دروازي جي ڪٽن مان شمار ڪر! ان جي غيرن کان پري پيچ! چوڄو اهوئي وقت جو مهدي آهي!

وصال جي تاريخ

سال وصلش چو پرسيدم زجان - ساعتی در فکر ماندم بعد زان
گفت درتاريخ آن شافع بمن - نورهادي، مهدي آخر زمن
(يعني جڏهن مرشد هادي جي وصال جي تاريخ لاءِ ٿورو فڪر ڪيم!
هاتف مون کي ٻڌايو ته ان جي وصال جي تاريخ: نور هادي، مهدي آخر
زمن! جي لفظن مان نڪرندي؟)

لااله الا الله محمد رسول الله،

صلي الله عليه وآله واصحابه وبارک وسلم!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

صحبت نامون

يعني

ملفوظات شریف "صغیر"

امام العارفین، مجدد العصر، حضرت پیر سائین
سید محمد راشد، روضی دہلی
قدس سرہ العزیز

سمیٹیندر

خلیفہ محمد حسین مہیسر رحمۃ اللہ علیہ

سندیکار

جناب مفتی عبد الرحیم سکندری

ناشر:

سکندریہ پبلیکیشنز

جامعہ راشدیہ

درگاہ شریف، حضرت پیر سائین پاگلہ

تعلقہ کنگری ضلع خیرپور

هَذِهِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

نَوْمُهُ تَبَعَهُ

بِحُسْنِ

يُغْنِيهِ نَفْسُهُ تِلْكَ الْقُرْآنُ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

وَيُثَبِّتُ لَهَا بِحُسْنِ تِلْكَ الْقُرْآنُ وَهُوَ كِتَابُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْوَحْيَ الْغَيْبِيَّ

صحت نامون

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي نور قلوب العاشقين بانوار المحبة والصلوة والسلام
علي سيدنا محمد خير الخلقه و علي آله وصحبه النجباء الكرام
البررة اما بعد:

نکتو 1: هڪ ڏينهن ماوي و ملجاء درماني گان حضرت پير دستگير
ادام الله تعاليٰ ارشاده جن جي زبان درافشان مان هن طرح ٻڌڻ ۾ آيو ته
مريد کي جڳائي ته جيڪو به نڪتو پنهنجي مرشد جي زبان گوهر افشان
مان ٻڌي ته ان کي وحيءَ وانگر ڄاڻي لکي ڇڏي! اميد آهي ته انهن برڪت
پرين لفظن جي طفيل (اهو مريد) بي بها نعمت ۽ اعليٰ درجي کي پهچندو.

انهيءَ سبب جي ڪري جڏهن هن فقير (خليفه محمد حسين) معرفت جي
درياهه ۾ تپين هڻندڙ ۽ عزت وارن بزرگن ۾ چونڊ رهبر جو ڪلام،
جيڪو جڻڪ مثل هڏن کي جياريندڙ هيو، سندن ئي مبارڪ زبان فرحت
نشان مان ٻڌو ته، ان کي مٿئين فيض واري فرمودي موجب، هن هنڌ لکي ڇڏو!

نکتو 2: هڪ وقت ساداتن سڳورن مان هڪ شخص، حضرت پير
دستگير قدس سره جن جي خدمت بابرڪت ۾ عرض ڪيو ته: اي حقيقت
واري وات جا مالڪ ۽ ولايت جي ملڪ جا والي! هي ڏکاييل ٻانهو اوهان
کي پرتل آهي؟ ان جي جواب ۾ (ڪيس) ارشاد فرمايائون ته: ڪنهن
شخص هڪ وات ويندڙ بزرگ کي دعوت کائڻ لاءِ عرض ڪيو، ان بزرگ
چيو ته مون سان هڪ گڏهه به ساڻ آهي، مٿان اوهان جي هٿان ان جي
خدمت نه ٿي سگهي! ميزبان پاڻ تي سندس لاءِ طعام، ۽ ان جي گڏهه
کي گاهه، داڻو ڏيڻ، مقرر ڪيو، ان فقير ميزبان جي چوڻ تي اعتبار
ڪري، توڪل واري وات، جيڪا انسان لاءِ مضبوط رسي آهي ان کي
ڇڏي ڏنو ۽ حق سبحانه و تعاليٰ کانسواءِ غيرتي پروسو ڪري ويهي رهيو!
جڏهن رات ٿي ته الله سبحانه و تعاليٰ ان ميزبان جي دل تان غير تي
پروسي ڪرڻ جي غيرت سببان، گڏهه جي خدمت ڪرڻ (واري ڳالهه)
وسارائي ڇڏي! جيئن حضرت يوسف عليه السلام، ساقيءَ کي

عزیز مصر اڳيان پنهنجي حال پيش ڪرڻ لاءِ چيو هو ۽ حق سبحانه
 وتعاليٰ ان ساقيءَ جي دل تان، تمام گهڻو وقت اها ڳالهه وسارائي ڇڏي
 هئي! جيئن اهو قصو مشهور آهي. صبح جو موڪلائڻ وقت اهو بزرگ
 جڏهن گڏه تي سوار ٿيو ته گڏه ساري رات جي سخت اڃ ۽ بڪ سببان
 بيحال ٿي ڪري پيو! اهو مثال انهن بي دين ۽ رسمي پيرن مشائخن جو
 آهي، جيڪي (نذرانن ۽ تحفن) وٺڻ لاءِ محڪم ۽ مستقيم هوندا آهن
 (مگر) دين جي دڳ کان دور ۽ روڪيل هوندا آهن، جيڪي ماڻهو اهڙن
 بي دينن کي هديا ۽ خيرتون ڏين ٿا، اهي وري انهن لاءِ دعائون گهري،
 قيامت جا بار پاڻ تي کڻي، انهن کي آسرا ڏئي چون ٿا ته توهان اطمينان
 ڪريو جو اسان توهان کي سوال جواب وقت آزاد ڪرائينداسون! سو انهن
 جو مثال به ان گڏه واري شخص جي مثال جهڙو آهي، اهي به گهڻين
 بتاڪن جي ڪري قيامت جي ميدان ۾ ڪريا پيا هوندا، جو (الله سبحانه
 وتعاليٰ جو فرمان ڇڏي) غير جي چئي تي ڀروسو ڪري الله تعاليٰ جي
 ذڪر فڪر کان غافل ۽ سست ٿا ٿين، جيئن رسول خدا صلي الله تعاليٰ
 عليه وسلم جن جو فرمان آهي: انا غيور والله اغير مني (1) يعني آئون
 غيور آهيان ۽ الله تعاليٰ مون کان وڌيڪ غيرت وارو آهي:

تڪيه بر ديوار ڪردم بر سرم افتاد خاک

خاک بادا بر سرش کوتکيه برغيري کند

(يعني ڀت تي ٽيڪ ڏنم ته مٿي تي مٿي ڪري پئي، جيڪو غير تي
 ڀروسو ڪري، ان تي شال مٿي پوي)

1 - مٿين حديث لفظن جي ٿوري ڦيرڦار سان، حضرت ابو هريره ۽ حضرت مغيره رضي الله عنهم کان
 مشڪوات شريف جي باب اللعان فصل اول ۾ موجود آهي. (مترجم)

برسرديدن جهان راهيچ کس غمخوار نيسټ
آزمودم هرکسي راجز خدايم يار نيسټ

(سارو جهان ڏنم (مگر) کوبه غمخوار کونهي، هرهڪ کي آزمايو ٿم
الله تعاليٰ کان سواءِ کوبه مددگار کونه آهي)

ان کانپوءِ ان سيد صاحب کي فرمايائون ته: وسواس نه ڪجو چوٽه مون
هيءَ نصيحت بموجب، فرموده ڪلام الله: **وانذر عشيرتک الاقربين (1)**
جي، اوهان کي چئي آهي ۽ اوهان وس آهر، ڪوشش ۾ مشغول رهو ڇو
ته: **ان اليس للانسان الاماسعي** يعني انسان جي وس ۾ صرف ڪوشش
ڪرڻ آهي! ۽ ٻئي هنڌ الله تعاليٰ جو فرمان آهي ته **فاسعوا الى ذكر الله**
يعني الله: جل شانہ و تعاليٰ جي ذکر ڏانهن ڊوڙو! (سندس يادگيري لاءِ
ڪوشش ڪريو) تنهن ڪري ان جي يادگيريءَ ۾ مشغول هجو!

نڪتو 3: هڪ ڏينهن پاڻ وعظ ۽ نصيحت فرمائڻ ۾ مشغول هئا! گفتگو
هلندي فرمايائون ته: عارفن کي هر قسم جي سمجهه عطا ٿيل آهي!
جيئن هڪ قصو مشهور آهي ته هڪڙي بادشاهه پنهنجي ماڻهوءَ کي
حضرت بهلول دانا ۽ رحمة الله عليه جي طرف امتحان وٺڻ خاطر، ٽن
سوالن پڇڻ لاءِ موڪليو! پهريون ته درويشي جو حال ڪيئن هوندو آهي؟
ٻيون ته جڏهن هر شيءِ الله تعاليٰ جي طرفان تقدير ۾ لکيل آهي ته پوءِ الله
تعالٰيٰ ڪنهن گناهه وغيره جي ڪري ڇو ٿو مواخذو فرمائي؟ ٽيون ته
ابليس عليه اللعنة جڏهن باهه جي پٺڏاش آهي ته پوءِ باهه جو عذاب ان
کي ڇا ڪندو؟

ان سوال ڪندڙ شخص کي حضرت بهلول رحمة الله عليه هڪ پتر ڪٽي
زور سان وهائي ڪڍيو! جنهن سبب ان سوال ڪندڙ کي ڏاڍو درد ٿيو ۽
اهو بادشاهه وٽ دانهن ڪٽي آيو، بادشاهه حضرت بهلول رحمة الله عليه
کي پاڻ وٽ گهرايو، فريادي ۽ جوابدار کي پنهنجي اڳيان ويهاريائين پوءِ
ان فرياديءَ پنهنجي دعوا پيش ڪئي ته هن مون کي پتر هنيو آهي، جنهن
ڪري مون کي ڏاڍو سور ٿيو آهي! ان کي حضرت بهلول دانا ۽ جواب ڏنو
ته مون ته تنهنجن سوالن جا جواب ڏنا آهن!

1- اها آيت سور الشعراء جي 214 نمبر آهي. جنهن جي معنيٰ هن طرح آهي ته: ۽ پنهنجن ويجهن عزيزن کي ڊيچار؛

فريادي چيو اهو وري ڪيئن؟ تنهن تي حضرت بهلول رحمة الله عليه فرمايو ته: تو سوال ڪيو هو ته درويشي ڪيئن هوندي آهي؟ آئون تو کان سوال ٿو ڪريان ته سور ڪيئن ٿيندو آهي؟ جيڪو توکي پيتر لڳڻ سان ٿيو آهي! فرياديءَ چيو ته سور سور، آهي جيڪو زبان سان ٻڌائي نٿو سگهجي، ان جو تعلق حال سان آهي! تنهن تي حضرت بهلول داناءَ فرمايو ته جڏهن تون سور کي زبان سان بيان ڪري نٿو سگهين ته آئون وري توکي درويشي جنهن جو تعلق به حال سان آهي اها ڪيئن زبان سان ٻڌائي سگهندس؟ الحال لايعبر بالمقال (يعني حال جو بيان ڪال سان نه ٿي سگهندو آهي) ٻيو تو پڇيو هو ته ابليس لعين باهه جي پيدائش آهي ۽ باهه کي باهه ڇا ڪندي؟ ان جو جواب هن طرح ڏنو ته تون به ته مٽيءَ جي پيدائش آهين جيئن الله سبحانه و تعاليٰ قرآن مجيد ۾ ارشاد فرمايو آهي: **منها خلقناكم وفيها نعيدكم و منها نخرجكم تارة اخري!** يعني توهان کي اسان مٽيءَ مان خلقيو آهي ۽ ان ۾ توهان کي موٽائينداسون ۽ ان مان ئي اوهان کي ٻيهر اٿارينداسون، پيتر به مٽيءَ جو آهي ۽ تون به مٽيءَ جي پيدائش آهين پوءِ مٽيءَ کي مٽي ڇو نقصان ڏنو؟ تو تيون سوال ڪيو هو ته تقدير قادر ڪريم جي طرفان آهي، پوءِ ٻين تي ڇو ٿي تهمت رکي وڃي؟ ان جو جواب به هي آهي ته جي واقعي ائين آهي ته پوءِ مون کي عيوض وٺڻ لاءِ ڇو پڪڙيو ويو آهي؟

نڪتو 4: هڪ ڏينهن پاڻ ڪوڪتاب خريد ڪيائون! پوءِ فرمايائون ته ڪتاب مهانگا خريد ڪرڻ بهتر آهن! ڇو ته دنيا خسيس ۽ لعين، پليد ۽ فاني آهي! اها ڏئي دين مٿين خريد ڪرڻ گهرجي؟ جيئن الله تعاليٰ فرمايو آهي: **ما عندكم ينفد وما عند الله باق!** (يعني توهان وٽ جو ڪجهه آهي سو ختم ٿيندو ۽ جيڪي الله تعاليٰ وٽ آهي سو هميشه رهندڙ آهي)

نڪتو 5: هڪ ڏينهن پاڻ فرمايائون ته جيڪو شخص الله تعاليٰ جي رضامندي خاطر ڪتاب مهانگا خريد ڪندو، ته اهڙي شخص جي اولاد ۾، علم باقي رهندو!

نڪتو 6: هڪ ڏينهن پاڻ وعظ نصيحت فرمائڻ ۾ مشغول هئا، ان دوران ۾ ڪتاب شمائل محمدي مان هڪ قصو بيان فرمايائون ته، حضرت پيغمبر ڪريم عليه الصلوات والسلام جن سان صحابه ڪرام رضي الله تعاليٰ عنهم

کي بيجد محبت هوندي هئي، احد شريف واري جنگ جي ڏينهن، شيطان لعين مدينه منوره (زاده الله شرفاوت عظيم) ۾ اچي ڪوڙو اعلان ڪيو ته، حضرت رسول مقبول عليه الصلوات والسلام! دارالبقا ڏانهن رحلت فرمائي ويا آهن! اهو اعلان ٻڌي هڪ عورت مدينه منوره کان ٻاهر (احد شريف ڏانهن) ڊوڙندي ٿي وئي ۽ چوندي ٿي وئي ته حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم جن کي وڃي ڏسان! پوءِ ان عورت کي وات ۾ چار جنازا نظر آيا، جيڪي ماڻهو کنيون ٿي آيا! ماڻهن ان عورت کي چيو ته هي پهريون تنهنجي پيءُ جو جنازو آهي! ٻيون جنازو تنهنجي پيءُ جو آهي، ٽيون جنازو تنهنجي پٽ جو آهي، ۽ هي چوٿون جنازو تنهنجي مڙس جو آهي! ان عورت انهن جنازن ڏانهن ڏٺو به ڪين ۽ چون لڳي ته هي سڀ مصيبت مون لاءِ تمام هلڪي آهي، مون کي رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم ڏسيو ته آئون سندن زيارت ڪريان؟ پوءِ انهن چوندي ڊوڙندي ٿي وئي ته سامهون پيغمبر ڪريم عليه الصلوات والسلام جي ڪي (حيرسان صحيح سلامت) ايندو ڏٺائين، سندن دامن کان وٺي چون لڳي! بار رسول الله (صلي الله عليه وسلم) هي چارئي (قربن جي وچوڙي واريون) مصيبتون، مون تي اوهان کي نه ڏسڻ واري تڪليف کان هلڪيون آهن! اوهان جو فراق مون لاءِ وڏي مصيبت هيو! ائين فرمائيندي پيرسائين جن جون اکيون مسارت پاڻي سان پر جي آيون ۽ فرمايائون ته: صحابه ڪرام کي رسول الله صلي الله عليه وسلم جن سان ڪيتري نه الفت ۽ ايمان هيو، جو پنهنجي جان اولاد مال ۽ عزيزن قربن ۽ سڀني انسانن کان وڌيڪ پاڻ ڪريم صلي الله عليه وسلم جن سان محبت ڪندا هئا! جيئن حديث شريف ۾ آهي: قال رسول الله صلي الله عليه وسلم:

لا يرومن احدكم حتي اكون احب اليه من نفسه و ماله و ولده و والده و الناس اجمعين (1)
 حضرت انس بن مالڪ رضي الله تعالى عنه کان روايت آهي ته رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم، فرمايو ته: اوهان مان تيستائين ڪوبه مومن نٿو ٿي سگهي جيستائين آئون کيس سندس جان مال اولاد پيءُ ماءُ ۽ سڀني ماڻهن کان وڌيڪ پيارو نه هجان! پاڻ ائين فرمائي وري فرمايائون ته اسين ان زماني جي لائق نه هئاسون، تڏهن ته رب تعاليٰ اسان کي پري ڪري ڏورانهن ۽ آخري دور ۾ پيدا فرمايو!

1 - مٿين حديث بخاري شريف جلد اول ۾ هن طرح آهي. عن انس قال قال رسول الله صلي الله عليه وسلم لا يرومن احدكم حتي اكون احب اليه من والده وولده و الناس اجمعين (مترجم)

نڪتو 7: هڪ ڏينهن پاڻ نقل بيان فرمايائون ته هڪڙي عورت پنهنجي مڙس جي هر ڳالهه ۾ هميشه مخالفت ڪندي هئي! هڪ ڏينهن کيس مڙس چيو ته تنهنجي پيءُ ماءُ وٽان ماڻهو آيو آهي، سو صبح جو اوڏانهن هلنداسون! پوءِ ان کي زال چيو صبح نه هينئر ئي تيار ٿئي ته هلون! نيٺ ٻئي تيار ٿي درياهه جي پٽن تي پهتا! مڙس زال کي چيو ته تون عورت ذات آهين، تنهن ڪري تون ٻيڙي تي چڙهه ۽ آئون ڊگي جو ڀڄ جهلي ترندو ٿو هلان! عورت مڙس جي مخالفت ڪندي، ٻيڙي تي چڙهڻ کان انڪار ڪيو ۽ ڊگي جي ڀڄ ۾ چٽي پئي! پوءِ جڏهن درياهه جي وچ سير ۾ پهتا ته مڙس زال کي چيو ته ڊگي جو ڀڄ مضبوط جهلجان، عورت مڙس جي مخالفت ڪرڻ سبب ڊگي جو ڀڄ کڻي ڇڏيو نه ٻڏي وئي!

اي عزيز اهڙي طرح جيڪا دل (غير جو ڀڄ ڇڏي) هميشه نفس جي مخالفت پئي ڪندي، سا نيٺ حقيقت واري درياهه ۾ مستغرق ٿيندي! جيئن قدسي حديث آهي: **دع نفسك و تعال!** (يعني پنهنجي نفس کي ڇڏ (پوءِ) اچ!)

نڪتو 8: هڪ دفعي رات جو درگاهه مبارڪ واري مسجد شريف ۾ ويٺو هوس ته اوچتو، حضرت پير دستگير قدس سره جن مون وٽ آيا، ۽ اچي مون سان صحبت ۾ مشغول ٿيا! ان دوران مسجد شريف جي اڱڻ واري پٽ ڏانهن اشارو ڪندي فرمايائون ته اي ادا صحبائي هن پيتر ۽ سون ۾ ڪو فرق نه ڪجانءِ. (يعني عارف جي نظر ۾ سون ۽ مٽي برابر هجن گهرجن) (1)

نڪتو 9: هڪ ڏينهن پاڻ پنهنجي زبان گوهر افشان سان، فرمايائون ته پنهنجي عسلن کي دنياوي غرض ۽ نفساني خواهشن کان پاڪ ڪريو! ايئن فرمائي، مثنوي شريف مان هڪ نقل بيان فرمايائون ته امير المؤمنين حضرت علي ڪرم الله وجهه جن هڪ ڪافر کي (جنگ دوران) قتل ڪرڻ لاءِ زمين تي دسيو! ان وقت ان ڪافر حضرت علي رضي الله تعاليٰ عنه جن جي مهن مبارڪ ڏانهن (حسد وچان) ٿڪ اچلائي ته پاڻ ان کي ڇڏي ڏنائون! ڪنهن شخص عرض ڪيو ته حضرت، هن ڪافر کي چالاڪ ڇڏي ڏنو؟ پاڻ فرمايائون ته: پهريائين هن کي خالص باري تعاليٰ جي رضا واسطي ڪٽم ٿي! مگر هاڻي ٿورو نفساني غرض به هن ۾ شامل ٿي ويو آهي، توڙي ڪافر کي ڪنهن ڀلو عمل آهي، پر پوءِ به هن کي ڇڏي ڏنو اٿم (2)

1 - ملفوظات شريف كبير ۾ هن نڪتي جهڙو هڪ نقل، باب 6 جي فصل 1 ۾ آهي!

2 - هن نڪتي جهڙو هڪ نقل، ذرا تفصيل سان، ملفوظات شريف كبير جي باب 4 فصل 9 ۾ موجود آهي. ۽ مثنوي شريف جي دفتر اول، جلد 2 ۾ به بيان ٿيل آهي!

نڪتو 10 - هڪ پيري پاڻ بيان فرمايائون ٿي ته جڏهن باري تعاليٰ تي توڪل ڪئي هيم! پوءِ پنهنجي حاويلي ۾ وڃي، اهل خانہ صاحب (سڳورن) کي چيو هيم ته اسان الله تعاليٰ تي توڪل ڪئي آهي، اوهان به ڪريو؟ جيڪڏهن اوهين اهو امر بجا نه آئيندا، ته اسان الله تعاليٰ جو اهو امر بجا آئينداسون، جيڪو الله تعاليٰ پنهنجي محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم کي قرآن مجيد ۾ فرمايو آهي ته: يا ايها النبي قل لازرا جڪ ان ڪنتن تردن الحياة الدنيا وزينتها، فتعالين امتعن واسرحن سراحا جميلا. (اي نبي پنهنجي گهر وارين کي چئو، جيڪڏهن توهان دنيا جي حياتي ۽ ان جو سينگار گهر واريون ته اچو توهان کي گذاري جو سامان ڏيان ۽ سهڻي نموني سان ڇڏي ڏيان) تنهن تي سڀي اهل خانہ صاحب (سڳورن) چيو ته اسان به الله تعاليٰ تي توڪل ڪئي آهي، ان کانپوءِ آزمائش طور اسان تي ڪجهه ڏينهن فقر ۽ فاقو جي تلوار وسندي رهي، ۽ تمام گهڻيون تڪليفون آيون! ليڪن ان کان بعد باري تعاليٰ ايتري ته فراخي عطا فرمائي، جو هي هيترا سارا ٻيا ماڻهو به بفضل الاهي اسان سان گڏ ڪاٺي پي رهيا آهن. (1)

نڪتو 11: هڪ پيري سومهڻي جي نماز کان بعد، درگاه شريف واري مسجد شريف اندر، هن فڪر ۾ ويٺو هوس، ۽ دل ۾ پهه ويني پڇايم ته وقت نٿو ملي جو ڪٿي پنهنجي اندر جو احوال، حضرت مرشد ڪريم جن کي عرض ڪريان! ان فڪر ۾ حيران ويٺو هوس ۽ پاڻ حضرت پيردستگير قدس سره جن مسجد شريف اندر مراقبي ۾ ويٺا هئا! پوءِ پاڻ اوچتو مراقبي مان اٿي ڪٽا ٿيا ۽ حويلي مبارڪ ڏانهن وڃڻ لڳا! جڏهن فقير جي پرسان اچي لنگهيا ته منهنجي دل جي حال موافق جواب ڏيندي فرمايائون ته: الله تعاليٰ توهان جي دلين جا حال ڄاڻيندڙ آهي (يعني جيڪي به اوهان جي دل ۾ آهي، تنهن کي هو ڄاڻي ٿو) ٻئي کي حال ٻڌائڻ جي ضرورت نه آهي!

(1) هن نڪتي جهڙو هڪ نقل، ملفوظات شريف ڪبير.

باب 6 جي فصل 3 ۾ تفصيل سان آيل آهي!

نڪتو 12: هڪڙي ڏينهن مسجد شريف جي صحن ۾ ويٺو هوس! حضرت ميان صاحب (پيرسائين جن جو والد ماجد حضرت سيد محمد بقا شاه شهيد نورالله مرقده) جن وعظ ۽ نصيحت فرمائڻ ۾ مشغول هئا! اوچتو فرمائڻ لڳا، اي پائرو! ٻڌايو ته جيڪڏهن هن وقت الله تعاليٰ توهان سڀني کي کڻي وفات ڏئي، ته پوءِ اهل عيال ٻار ٻچا ڪنهن جي حوالي ڪندؤ؟ (نيٺ ته الله تعاليٰ جي ئي حوالي ڪندؤ، تنهن ڪري هي پلو نه آهي جو جنهن کي مرڻ بعد اهل عيال حوالي ڪندؤ، ان کي هاڻي ئي هن حياتي ۾ حوالي ڪري ڇڏيو!

نڪتو 13: هڪڙي ڏينهن لاڙڪاڻي شهر ۾ حضرت مرشد ڪريم جن جي خدمت اقدس ۾ ويٺو هيس، حضرت پير دستگير قدس سره جن مون کان سوال پڇيو ته: مرد کي اگهڙ ڍڪڻ ڪيستائين فرض آهي؟ عرض ڪيم ته دن تائين! پوءِ، فرمايائون ته عارف شخص جو دن ڪهڙو آهي؟ عرض ڪيم ته مون کي خبر نه آهي، اوهان سمجهايو، تنهن تي پاڻ فرمايائون ته: عارف جو دن عرش عظيم آهي، ۽ عارف لاءِ ضروري آهي ته هو پاڻ کي عرش عظيم تائين ڍڪي، ان کان مٿي جيڪڏهن اگهڙو آهي ته پڻ ناهي. (1)

نڪتو 14: هڪ وقت پاڻ پنهنجي مسجد شريف جي ڀرسان وضو ٿي ساريائون! جڏهن وضو ڪري فارغ ٿيا، ته پنهنجي سونهاري مبارڪ کي ڦٽي ڏنائون! اوچتو منهنجي دل ۾ خيال پيدا ٿيو ته حضرت پير دستگير قدس سره جن رات جو ڦٽي ڏين ٿا (سوالاتي جائز آهي يا نه؟) تنهن تي منهنجي حال موافق جواب ڏيندي فرمايائون ته: سرور دو عالم صلي الله عليه وسلم جن هڪر عشا جي وقت ڦٽي ٿي ڏني ته اوچتو مؤمنن جي ماءُ حضرت عائشه صديقہ رضي الله تعاليٰ عنها پڇيو ته حضرت! روزانو رات جو ڦٽي ڏيندا آهيو، تنهن ۾ ڪهڙي حڪمت آهي؟ پاڻ فرمايائون ته: رات جو جيڪو شخص سونهاري کي ڦٽي ڏيندو، تنهن تي قرض نه ٿيندو! پوءِ مؤمنن جي ماءُ

پڇيو ته حضرت! اوهان تي ڪنهن جو قرض آهي ڇا؟ پاڻ فرمايائون ته هاڻو اوهان جو ڪاين (مهر) اسان تي قرض آهي! تنهن تي ام المؤمنين عرض ڪيو ته حضرت! مون پنهنجو ڪاين اوهان کي بخش ڪيو! پوءِ ٻي رات وري

ام المؤمنين ڏٺو ته پاڻ ڦٽي ڏئي رهيا آهن! تڏهن حضرت صديقه عرض ڪيو ته حضرت! جيڪي اسان جو قرض هيا اهو ته بخشيو سون، هاڻي ڇالاءِ ٿا ڦٽي ڏيو؟ پاڻ فرمايائون ته جنهن شيءِ مان اهڙو فائدو ٿئي، ان کي آئون ڇالاءِ ڇڏيان.

نڪتو 15:- هڪڙي ڏينهن حضرت پير دستگير قدس سره جن سان گڏ رستي سان ويندي ڪجهه ماڻهو رستي ۾ ملاقي ٿيا! جڏهن انهن وٽان لنگهياسون، ته مون انهن جي اهانت ڪئي (يعني انهن جي حال تي چٽر ڪيم) تنهن تي پاڻ فرمايائون ادا محمد حسين! هي ڇا ٿو چوين؟ اسان کي ڏمرائين ٿو؟ اڃا تنهنجي نظر چڱي مني تي آهي؟ توکي جڳائي ٿو ته تون سڀ ڪنهن کي چڱو ڄاڻ، چڱو ڇو ۽ چڱو ڇا؟ پوءِ ان وقت ئي مون تي راضي ٿيا ۽ ڪجهه توحيد جون رمزون سمجهايائون!

نڪتو 16:- هڪ دفعي حضرت پير دستگير قدس سره جن سان گڏ ٻيڙي ۾ سوار هيس! پنهنجي شاگرد کي چيم ته منهنجي چادر ڏوئي صاف ڪري اچ؟ تنهن تي مون کي مرشد ڪريم جن فرمايو ته: تون پاڻ چونه ٿو ڏوئين؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! اوهان جي حاضري کان جدا ٿي نٿو سگهان! پوءِ ان وقت فرمايائون ته: خادم کي جيڪڏهن مخدوم ڪو ڪم چوي ته جائز آهي! پر اوهان کي تعليم لاءِ چوان ٿو ته طاقت ۽ توفيق هوندي پنهنجو ڪم ٻئي کي چوڻ نه گهرجي! پر جيڪڏهن چئجي ته پڻ ناهي! (1)

نڪتو 17: هڪڙي ڏينهن رستي سان ويندي، سندن خدمت اقدس ۾ عرض ڪيم ته، شايد قيامت ويجهي اچي وئي آهي، جو هر هڪ شهر ۽ ديھ جو ٿيون يا جوڻون حصو آباد آهي (يعني آبادي جي ڪثرت قيامت جي نشاني آهي) پاڻ خوش طبعي ۽ پوڳ جي انداز ۾ مون کي فرمايائون ته: ڇا تنهنجي قيامت ويجهي اچي وئي؟

نڪتو 18:- هڪ ڀيري رات جو پاڻ هن فقير لاءِ فرمايائون ٿي ته: خليفو (محمد حسين) سنو آهي ۽ سٺو سمجهيائون، پر آئون ڪوبه اهڙو ماڻهو نٿو ڏسان، جنهن سان پنهنجي علم ۽ راز جي ڳالهه بيان ڪجي!

نڪتو 19:- هڪ وقت لاڙڪاڻي شهر ۾ حضرت پير دستگير قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هيس، ان وقت پاڻ فرمايائون ته عارف کي اهڙو عروج هجڻ گهرجي، جو جڏهن به سندس نظر پوي، ته انهيءَ وقت ۾ پنهنجي قدم کي ان جاءِ تي رکي! توڙي جو سندس نظر لکن سالن جي واٽ تي پوي، ته به بنادير پنهنجي قدم کي نظر واري جاءِ تي رکي!

نڪتو 20:- هڪ دفعي خليفي صاحب محمود نظاماڻي (عليه الرحمة) جي ڳوٺ (ڪڙيي) ۾ مهمان هئاسون! مڙني فقير مسجد شريف ۾ ويٺا هئا، ۽ پاڻ ڪٿ تي، جيڪا مسجد شريف جي ڀرسان پيل هئي، ان تي آرامي هئا! اٿون سندن سيراندي کان ويٺو هيس! ڪنهن مهل پنهنجي هٿ مبارڪ کي ڊگهو ڪري فرمايائون: ته اي ادا محمد حسين! اڄ پاڻ ڳالهيون ڪونه ڪيون آهن، ايئن فرمائيندي پنهنجو دست مبارڪ منهنجي پانهن ۾ وجهي، مون کي پنهنجي ڪٿ تي ڪڍي ويهاريائون! پوءِ جيڪي سندن نوڪر، خادم ۽ حاضر مجلس وارا هئا، سي مون تي ڏمريا! تنهن تي انهن کي فرمايائون ته: اوهين هن تي چوٽا ڏمرجو؟ اوهان پاڻ سڄو ڏينهن لسي ٿا کائو ۽ پين کي پاڻي ٿا ڏيو! سڀ مومن پائر آهيون اهڙو فرق نه ڪريو!

نڪتو 21: هڪڙي وقت پاڻ فرمايائون ته: اٿون ننڍڙاڻپ ۾، ڪڏهن ڪڏهن طالب علمن جي صحبت ۾ وڃي ويهندو هيس! پوءِ مون کي حضرت ميان صاحب نورالله مرقده جن فرمائيندا هئا ته: بابا اهڙن شخصن جي صحبت ۾ نه ويهندا ڪريو! ڇاڪاڻ ته اهي صرف زباني ڳالهيون ڪندا آهن! انهن وٽ رڳو ڦاٽل آهي، پر حال ڪجهه به نه اٿن! پوءِ ڦاٽل بنا حال جي بي نصيبي آهي:

قال راجه بيني بنگر بسوءِ حال - براشهدتو خنده زند اسهد بلال

(قال کي ڇا ڏسندين؟ حال ڏانهن نهار! تنهنجي اشهد تي حضرت بلال وارو اسهد کلي ٿو!) يعني حضرت بلال رضي الله عنه جيڪو رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جو عاشق ۽ صاحب حال هيو، سو ٻاڻائيندو هيو ۽ بانگ ۾ اشهد چوڻ جي بجاءِ اسهد چونڊو هيو! سو حال ۽ محبت واري جو اسهد، تو ڦاٽل واري جي اشهد کان ڪيترا حصا بهتر آهي (1)

نڪتو 22: هڪڙي وقت پاڻ مسجد شريف ۾ ويٺا هئا! مون پنهنجو حال

سندن خدمت بابرڪت ۾ عرض وٺي ڪيو، ۽ درخواست وٺي پيش ڪيم ته اتي پاڻ فرمايائون: جيڪڏهن هٿن کي باهه تي رکجي ته نفس سهي سگهندو يا نه؟ عرض ڪيم ته نه! تڏهن فرمايائون ته اوهان منهنجا هٿ آهيو! جيڪڏهن پنهنجي هٿن کي سڙڻ نه ڏنم، ته انشاء الله تعاليٰ، توهان کي به سڙڻ نه ڏيندس (منه و ڪمال ڪرمه)

نڪتو 23: هڪ وقت حضرت پيردستگير قدس سره جن سان گڏ رستي سان ٿي ويس، عرض ڪيم ته يا شيخ! توهان الله تعاليٰ جي خزائن جا ڪنجي بردار آهيو! جيڪڏهن خزاني مان ڪجهه عطا فرمائيو ته ڇا ٿيندو؟ ۽ الله عزو جل جي خزاني ۾ ڪا ڪوت به ڪانه ٿيندي، ۽ هڪ ذري جيتري به ڪمي ڪانه ايندي! ڪنجي بردارن کي (حاکم جي طرفان) اختيار به گهڻا هوندا آهن! جيئن مير نصير خان بروهي پنهنجي نائب ڏانهن، ڪنهن کي جاگير جو پروانو لکي ڏئي، پوءِ جيڪڏهن اهو نائب چاهي ته ان پرواني کان وڌيڪ ڏئي يا ان پرواني کان گهٽ ڪري ته به نائب جو اختيار آهي! ڪنهن کي ڏئي يا نه ڏئي؟ (۽ اوهين به الله تعاليٰ جا پيارا آهيو) تنهن تي فرمايائون ته: انهن جو حاکم انڌو آهي ۽ اسانجو حاکم ڄاڻندڙ ۽ ڏسندڙ آهي! ۽ انهن جو حاکم پر پٺ ۽ غائبانه ڏسڻ کان نايبن آهي، ان جا خزاني جيڪي به ڏين ٿا تنهن کي هو ڪونه ٿو ڏسي، اسان جو حاکم عالم الغيب والشهادت آهي، ان الله عليهم بذات الصدور (بيشڪ الله تعاليٰ سينن جا راز ڄاڻيندڙ آهي) سو اسان جو حاکم جنهن کي ڏياريندو آهي ته ان کي ڏيندا آهيون ۽ جنهن کي نٿو ڏياري ته تنهن کي نٿا ڏيون!

نڪتو 24: هڪ دفعي سندن خدمت ۾ عرض پئي ڪيم ۽ پنهنجو حال وٺي ٻڌايم! پاڻ فرمايائون ته: اي ڀاءُ! تون مون کي گهڻو ئي پيارو آهين، پر تنهنجي ۽ منهنجي وچ تي هي آيت سڳوري انڪ لا تهدي من احببت! پردو بڻيل آهي (يعني بيشڪ ائين نه آهي جو تون جنهن کي پنهنجي طرفان گهرين، ان کي هدايت ڪرين ڇو ته هدايت جو ملڻ الله جي هٿ ۾ آهي!!)

نڪتو 25: هڪ وقت ٻيڙي ۾ سوار هئاسون، پاڻ ننڊ ڪرڻ لاءِ ڪٽ جي بستري تي آرامي ٿيا! مون خادم کي چيو ته ڪاٺي جو ٽڪرو کڻي ڏي ته ڪٽ

جي پاڳي هيٺان ڏيار (جيئن ڪٽ سنئين سڌي رهي) تنهن تي پاڻ فرمايائون ته جيڪڏهن ڪاٺي جو ٽڪرو ڪٽ جي پاڳي هيٺان نه ڏيندو ته به خير آهي! آئون عادي ڪونه آهيان، جو منهنجي وات مان ڪير وهي پوندو! يعني ظاهر ظهور منع نه فرمايائون ۽ مريدن جي تعليم لاءِ ايئن فرمايائون (ته گهڻو آرام طلب نه ٿيو)!

نڪتو 26: هڪ پيري پيڙهي تي سوار هئاسون! اوچتو خليفو دين محمد اٿي بيٺو ۽ ملان موليدني کي چيائين ته حضرت مرشد ڪريم جن کي منهنجي طرفان عرض ڪر، پوءِ ملان موليدني (جيڪو ڪونري بردار خادم هيو) سندن حضور ۾ عرض پيش ڪيو ته حضرت! خليفو دين محمد عرض ٿو ڪري ۽ چوي ٿو ته آئون قرآن ڪريم جي تعليم، تدريس ۾ مشغول آهيان ڪا نظر عنايت فرمائجو؟ جواب ڏنائون ته قرآن ڪريم نور آهي، پر رب قاري القرآن والقرآن يلعه (يعني قرآن مجيد جا ڪي پڙهندڙ اهڙا به آهن، جن کي قرآن مجيد لعنت ڪري ٿو) هن زماني جا ماڻهو قرآن مجيد جي تلاوت وقت (گوبا) پنهنجي الله تعاليٰ سان هم ڪلام نه ٿين ٿا، پر پنهنجي دل کي هن فاني جهان جي ڪمن سان مشغول رکن ٿا! سو جنهن ٿانو ۾ پليدي رکيل هوندي، ته ان ۾ پاڪائي ڪٿان جاءِ وٺندي؟ هن فرمودي ۾ پنهنجي دل کي هٿ ۾ آڻڻ ڏانهن اشارو آهي:

دل بدست آور که حج اکبر است

صد هزاران کعبه يگ دل بهتر است

(يعني دل جو حضور هٿ ڪر، جو اڪبري حج اهو اٿي لکين ڪعبن کان، هڪ سليم دل گهڻو بهتر آهي!) (1)

نڪتو 27: هڪ پيري تراڻي (ڪڙڻي گهنور جي ويجهو) ڳوٺ ۾ حضرت پير دستگير قدس سره جن سان گڏ ترسيل هئاسون! ڏٺم ته سندن سمهن واري ڪٽ

(1) هن نڪتي جهڙو هڪ نقل، ملفوظات شريف ڪبير، باب 4 جو فصل 7 ۾ آهي! دل جو حضور هٿ ڪرڻ مان هي مراد آهي، ته طالب کي ڪيبي ته سندس دل ۾ جيڪي به ما سوي الله تعاليٰ جا خطا ۽ خيال پيدا ٿين، تن کي ختم ڪري هميشه ذڪر ۽ فڪر ۾ متوجع هجي ۽ الله تعاليٰ جي عشق ۽ محبت کي دل ۾ پيدا ڪري! هي ۽ هو، ٻئي جهان وساري پاڻ کي صرف الله تعاليٰ جي طلب ۾ محو ڪري! جو ڪهڙي به ڪم ۾ مشغول هجي پر هن جي دل يار جي تنوار ۾ لڳل هجي (مترجم)

تي صرف هڪ فراسي پئي هئي! مون هڪڙي خادم کي چيو ته ڪو ٻيو ڪپڙو (پٿرڻي وغيره) به فراسي تي وڇائڻ لاءِ کڻي اچ؟ تنهن تي پاڻ فرمايائون ته منهنجي عادت آهي ته اڪثر مسجد شريف جي ڪڪن تي سمهندو آهيان! پوءِ پٿرڻي وڇائڻ نه ڏنائون ۽ انهي فراسي تي آرام فرمايائون!

نڪتو 28: هڪ دفعي مهيسرن جي ڳوٺ ۾ ترسيل هئاسون، جڏهن ننڊ جو وقت ٿيو، مون ڏٺو ته حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن مسجد شريف جي ڪڪن تي لپتي پيا ۽ پهريائين مبارڪ جيڪو سندن جسم تي هيو، اهو به لاهي ڇڏيائون ۽ خالي ڪڪن تي پاسو مبارڪ رکي سمهي پيا!

نڪتو 29: هڪ ٻيڙي تي سوار هئاسون! حضرت پير دستگير قدس سره وعظ ۽ نصيحت فرمائڻ ۾ مشغول هئا! اوچتو ڪتاب بوستان کڻي ان مان هڪ حڪايت جون ٻه ٽي سٽون پڙهيائون ۽ ايترو ته جوش ۾ آيا جو سندن اکين مبارڪن مان لڙڪ مبارڪ وهي پيا، فرمايائون ته: اسان کي ماڻهن تي عجب ٿو اچي، جو پنهنجي ڪوتاهي ۽ سستي سببان هن درگاه کان محروم ۽ بي نصيب رهجي وڃن ٿا! ائين فرمائي بي پرواهه باري تعاليٰ جي ثنا ۽ تعريف لاءِ زبان مبارڪ کوليائون، ان وقت سندن اکين مبارڪن مان موتين جهڙا لڙڪ وهي رهيا هئا، ۽ ان حڪايت کي پڙهڻ ڇڏي ڏنائون! ٻئي ڏينهن مون کان پڇيائون ته ڪالهه ڪهڙي حڪايت پڙهي رهيا هئاسون؟ مون عرض ڪيو ته فلاڻي درويش واري حڪايت، جيڪو (بيت الله شريف جي) دروازي تي اچي سوالي ٿيو هو! پوءِ اها حڪايت بوستان مان ڳولي سموري پڙهيائون!

نڪتو 30: هڪ وقت حضرت پير دستگير قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺو هيس! ان وقت فرمايائون ته اي ادا! عاجزي ڪندڙ ٿي؟ جيڪي ڪجهه آهي، سو عاجزي ۾ آهي! ان کان بعد حضرت ميان صاحب نورالله مرقده جن جو نقل ٻڌايائون ته: هڪ پيري مون کي سڏي، پنهنجي ويجهو ويهاري پڇيائون ته ابتدا ۾ سرور ڪائنات عليه الصلوات والسلام جن جو حال مبارڪ ڪهڙو هيو، مون عرض ڪيو ته مون کي خبر نه آهي، ۽ ڪجهه گهڙي کن دير جو ڪيم ته ان بعد، پاڻ مون کي سمجهايايائون ته ابتدا ۾ حضور سرور ڪائنات عليه الصلوات والسلام جن جو يثيمي حال هو! جيڪي ڪجهه آهي سو يثيمي ۾ آهي!

نڪتو 31: هڪ ڏينهن حضرت پير دستگير قدس سره جن جي ڪچهري ۾ ويٺو هيس! فرمايائون ته: اي ادا مان ۽ اسان (پنهنجي هستي) واري دعوا

ڪٿي ڇڏي ڏيو ۽ ڪنهن سان به دعوا نه ڪريو! پوءِ ان متعلق مثال ڏنائون ته هن طرح ڪريو جو هي ڪپڙو جيڪو منهنجي ڪلهي تي آهي ۽ هي تسبيح جيڪا منهنجي هٿ ۾ آهي، انهن لاءِ جيڪڏهن ڪو شخص مون کي چوي ته اهي شيون منهنجيون آهن ته ائون اهي شيون جلدي ان کي ڏئي ڇڏيندس، توڙي جو اهي شيون منهنجي ملڪيت آهن! ڇر ان ڪري جو جيڪڏهن ائون چوندس ته اهي شيون منهنجيون آهن ۽ هو چوندو ته منهنجيون، ته انهي ”مان“ ۽ ”اسان“ منجهان جهڳڙو پيدا ٿيندو! پوءِ حق سبحانه و تعاليٰ جي طالب کي جڳائي ٿو ته هو، ڪنهن سان به دعوا ٻڌي ڪورٽ ۾ حاضر نه ٿئي!

نڪتو 32: هڪ پيري تراڻي جي ڳوٺ ۾ مسجد شريف جي صحن ۾، حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن سان ويٺو هيس مون کي فرمايائون ته ادا محمد حسين! اوري آءُ ته ڪا ڀڄڻ جي صلاح ڪريون؟ عرض ڪيم ته ڪهڙي طرف ڀڄون؟ فرمايائون: الي رب الرحيم (يعني پنهنجي رب رحيم ڏانهن)! (1)

نڪتو 33: هڪ پيري حضرت پير دستگير قدس سره جن سان گڏ رستي سان ٿي ويس ته ڪنهن شخص چيو ته اڄ رات، عيد جي آهي! تنهن تي پاڻ فرمايائون: عيد اها نه آهي، اسان لاءِ عيد ان ڏينهن آهي، جنهن ڏينهن خاتمو بالخير ۽ ايمان سان ٿئي!

نڪتو 34: هڪ حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن سان ٻيڙي تي سوار هيس! تڏهن فرمايائون ته: ملان الهداد چڱو ٿيو آهي، پر اڃا مڙس نه ٿيو آهي، جو ماکوڙي به نه ماري اٿس! يعني ظاهري زينبت ٿو ڪري!

نڪتو 35: هڪ پيري حضرت پير دستگير قدس سره جن سان ٻيڙي تي سوار هيس، ان وقت ماڻهن پير سائين جن جي گهوڙن لاءِ ايترو ته گاهه پي آندو، جو هڪڙو ڪٽوئي نٿي ته ٻيو پي آندائون ۽ گاهه ٻيڙي ۾ بچيو پيو هو! پوءِ حضرت مرشد ڪريم جن پنهنجي زبان مبارڪ سان فرمايو ته اي يارو! ڏسو ته الله جل شانہ جڏهن اسان جي گهوڙن کي به جلدي جلدي رزق رسائي ٿو ته پوءِ اسان کي ڇا ٿيو آهي، جو پنهنجي روزيءَ لاءِ اجائي تڪليف ڪريون ٿا؟

نڪتو 36: هڪ دفعي پاڻ فرمايائون ته: مريد چوڻ بدعت آهي ”يار“ چوڻ بهتر آهي! ڇاڪاڻ ته حضرت بيغمبر ڪريم عليه الصلوات والسلام جن جي زماني پاڪ ۾ ”اصحاب“ لفظ چوندا هئا! جنهن جي معنيٰ ”يار“ آهي! پوءِ فرمايائون ته: حضرت ميان صاحب نورالله مرقده جن به پنهنجي مريدن لاءِ فرمائيندا هئا ته فلاڻي هنڌ منهنجو يار آهي! (مريد ڪين چوندا هئا) (1)

نڪتو 37: هڪ دفعي مون کان پڇيائون ته جيڪڏهن ڪنهن شخص جو باغ، پاڻي نه ملڻ جي ڪري، خشڪ ٿي ويو هجي ۽ ويران پيو ٿئي، پوءِ ان حالت ۾ جيڪڏهن ڪو شخص ان باغ کي پاڻي ڏئي آباد ڪري ته ان باغ جو مالڪ پاڻي ڏيندڙ شخص کان ڪيترو نه خوش ۽ راضي ٿيندو؟ مون عرض ڪيو ته ان باغ جو مالڪ ته ڏاڍو خوش ٿيندو، پر جيڪو به ان باغ کي ڏسندو ته اهو به خوش ٿيندو! تنهن تي پاڻ فرمايائون ته: هي جهان به اسان جي نظر ۾ باغ جي مثل آهي!

نڪتو 38: هڪ دفعي جي ڳالهه آهي ته ڪنهن شخص ڀرپڻ يا سندن حضور ۾ نور ۾ اعتراض طور عرض ڪيو هيو ته حضرت ميان صاحب قدس الله تعاليٰ سره جن هر هڪ شخص کي (بيعت ڪري) تلقين فرما ٿين ٿا! عالم هجي خواهه جاهل، سيد هجي يا غير سيد، ننڍو هجي توڙي وڏو، عورت هجي چاهي مرد، تنهن تي پنهنجي زبان درافشان سان فرمايائون ته: سڀني الله تعاليٰ جا ٻانها آهن! هي جيڪو زمانو آهي، سو آزمائڻ ۽ تجربي جو زمانو ڪونه آهي، جيئن اڳيان بزرگ آزمائي ۽ استحاره ڪرائي پوءِ (بيعت لاءِ) تلقين فرمائيندا هئا! بعد ۾ هي مثال بيان فرمايائون ته: اهو به ان شڪاري جي مثل آهي جيڪو پنهنجي دام جي چوڌاري دٻا چٽي ڇڏيندو آهي ۽ انهن دائن چڱڻ لاءِ کانو ڪبوتر گڏجي ايندا آهن، پوءِ جيڪڏهن شڪاري ڪانون کي اڏاريندو ته ڪبوتر به هليا ويندا، تنهن لاءِ هيئن ڪرڻ گهرجي ته ٻنهي (ڪانون ۽ ڪبوترن) کي ڪجهه به نه چڻجي، جنهن جو نصيب هوندو سو اچي دام ۾ پاڻهي پوندو!

نڪتو 39: هڪ پيري رستي سان هلندي، برادر مرملان سائينڊي عز ۽ سيار سان چيو ته آئون سڀني کان گهٽ آهيان! تنهن تي پاڻ فرمايائون ته: تون سڀني کان پلو آهين، جو تون پاڻ کي گهٽ ٿو ڏسين ۽ پائين! ان کان بعد هڪ نقل بيان فرمايائون ته: حضرت موسيٰ عليه السلام جي زماني ۾ پنج سو يا ڪجهه گهٽ وڌ، تمام وڏا پرهيزگار شخص گڏ ڪيا ويا، جن لاءِ چيو ويو ته هنن مان جيڪو وڌيڪ پرهيزگار هجي، ان کي خبر وار، هڪ هڪ ڪري چونڊي ڪڍي اچو، پوءِ سڀ چونڊي ڪڍي باقي پنج شخص وڃي ڇڏيائون. پوءِ انهن پنجن مان به وڌيڪ پرهيزگارن کي چونڊي ڪڍڻ لاءِ چيو ويو؟ نان جو باقي ٻه جڻا وڃي رهيا! جن کي ٻين سڀني کان تمام گهٽ سمجهي ڇڏي ڏنائون، تڏهن حضرت موسيٰ عليه السلام فرمايو ته اهي ٻئي جڻا سڀني کان ڀلا آهن! ڇو ته انهن کي ماڻهن سڀني کان گهٽ ڪري ڏنو اٿن. (1)

نڪتو 40: هڪ پيري پاڻ فرمايائون ته: حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي متابعت کي هٿان نه ڇڏيو! ۽ سندن سنت اطهر کي، فرض مثل ڄاڻي ان تي پوري اعتقاد سان عمل ڪريو!

نڪتو 41: هڪ پيري حضرت مرشد ڪريم، جن فرمايو ٿي ته جيڪي به سنتون منهنجون ٻڌل ۽ منهنجي نظر ۾ آيل آهن، انهن سڀني کي پنهنجي محبوب ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي متابعت خاطر پورو ڪيو اٿم! پر اڃا پڪريون ڪونه چاريون اٿم! هڪ ڏينهن وڃي انهن کي به چاريندس ته جيئن ڪل متابعت حاصل ٿئي. (2)

نڪتو 42: هڪ پيري زبان گوهر افشان سان فرمايائون ته: هڪ ڏينهن خليفن ميان الهه رکني رحمة الله عليه، حضرت ميان صاحب نورالله مرقده جن کان سوال ڪيو هو ته حضرت! هن ڳالهه ۾ ڪهڙي حڪمت آهي جو ماڻهو اڄ بڪ جي وگهڻي مري ٿا وڃن؟ جواب ڏنائون ته: انهن جي نظر پاڻي تي آهي پر ساقي تي نه آهي، جيڪڏهن ماڻهن جي نظر ساقي تي هجي ها ته، ڪين اڄ بڪ هرگز نقصان نه ڏئي ها!

1 - ملفوظات شريف ڪير ۾ هن نڪتي جي مفهوم سان ملندڙ جملو نقل، باب 13 جي فصل 6 ۾ بيان ٿيل آهي.

(2) هن نڪتي جهڙو هڪ نقل، ملفوظات شريف ڪبير، باب 2 جي فصل 1 ۾ آيل آهي!

نڪتو 43: هڪ دفعي فرمايائون ٿي ته: اي يارو! مبتدي (سلوڪ ۾ نٿين داخل ٿيندڙ طالب) کي گوشه نشيني ضروري آهي، جو مڙني شين کان پنهنجو منهن موڙي، حق سبحانه و تعاليٰ ڏانهن متوجه ٿئي! جيئن سرور عالم صلي الله عليه وسلم جن معراج واري رات ”مازاغ البصر“ جو سرمون اکين مبارڪن ۾ پاتو هئائون! يعني مٿي وڃڻ وقت، براق کي اهڙي طرح هلايو هئائون جو ڪنهن به غير ڏانهن ڪونه ٿي واجهيايائون! تان ته وڃي پنهنجي مطلوب حقيقي وٽ پهتا! ان کان بعد جڏهن واپس موٽيا ته بهشت، دوزخ، حورن، قصورن، غلمانن ۽ ٻين شين جو نظارو فرمائيندا آيا! تنهن ڪري عرفان جي وات جي طالب لاءِ لازم آهي ته هو (پنهنجي محبوب ۽ مطلوب حقيقي جي رضا خاطر) هڪ گهڙي ۽ اڪ چنپ جيترو وقت به پنهنجي دل کي ماسواله ڏانهن ڪڏهن به متوجه نه ڪري!

نڪتو 44: هڪ ڀيري پاڻ فرمايائون ٿي ته ساري رات سمهي نند نه ڪندا ڪريو جو رات ۾ (رب ڪريم جي رحمت جا) ڪيئي نظارا ٿيندا آهن! جيڪڏهن ڪو ماڻهو سڄي رات، سمهي نند ڪندو ته حق سبحانه و تعاليٰ جي رحمت جي نظاري کان بي نصيب ٿي ويندو! پوءِ فرمايائون ته اي ادا! جيڪڏهن نند ڪرين ته ويهي ڪر، ان لاءِ جو محبوب حقيقي، حق سبحانه و تعاليٰ ڄاڻندڙ ۽ ڏسندڙ آهي! اهو (توڪي وينل ڏسي) فرمائيندو ته هي بندو پاسي پرسمهي نند ڪرڻ واري لذت کي منهنجي (رضا) واسطي ڇڏي، ويهي نند ٿو ڪري! ائين چئي فرمايائون ته: ڏسو، جيڪڏهن ڪو سوالي ڪنهن جي در تي چند ڏينهن ويهي رهندو آهي ته ان کي ڪجهه نه ڪجهه ضرور ملندو آهي. (1)

1- هن نڪتي جهڙو هڪ نقل ملفوظات شريف ڪبير، باب 4 جي فصل 7 ۾ آيل آهي. اي عزيز! حضرت مرشد معظم روضي وارن قدس سره جن جيڪي هي فرمايو آهي ته جيڪڏهن ڪو سوالي ڪنهن جي در تي ويهي رهندو آهي ته، ان کي ڪجهه نه ڪجهه ضرور ملندو آهي! سندن اهو فرمودو مبارڪ حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله تعاليٰ عنه جي هن قول مبارڪ جي موافق آهي: قال ماد مت في الصلوة فانت تفرع باب الملك ومن يفرع باب الملك يفتح له يعني تون جيستائين نماز ۾ آهين ته گويا بادشاهه جو دروازو ٿو وينو ڪڙڪائين ۽ جيڪو بادشاهه جو دروازو ڪڙڪائيندو رهندو ته نيٺ ان لاءِ دروازو کوليو ويندو. الله تعاليٰ ته ارحم الراحمين آهي ائين فرمائي سندن اکيون مبارڪ لڙڪن سان پرچي آيون. (مترجم)

نڪتو 45: پاڻ هڪ دفعي "الصوفي لامذهب له" مقولي جي معنيٰ هن طرح بيان فرمايائون ته: صوفي جڏهن مذهبن (حنفي، شافعي، حنبلي ۽ مالڪي) ۾ اختيار وارو آهي، ته هو جنهن کي اختيار ڪري ته ان لاءِ جائز آهي! ان جي ٻي معنيٰ هي به آهي ته: مذهب هلڻ جي جاءِ کي چئبو آهي! جڏهن ڪو شخص عارف ڪامل ٿي، ڪمال واري درجي کي پهچي ٿو ته، پوءِ ان کي طرف، قبلي، مڪان، زمان، رات، ڏينهن ۽ مذهب جي ضرورت ڪانه آهي!

نڪتو 46: هڪ وقت پاڻ پنهنجي زبان درافشان سان فرمايائون ته پنهنجي خالق سان ائين هجو، جڏهن ته خلق موجود ئي ڪانه آهي! ۽ خلق سان ائين هجو ۽ ائين زندگي گذاريو، جڏهن ته توهين پاڻ ڪونه آهيو!

نڪتو 47: هڪ ڀيري فرمايائون ٿي ته ماڻهو پاڻين ٿا ته الله تعاليٰ جي ولين کي خدا پاڪ جو ڪو خوف نه آهي! جيئن (ظاهر ۾) الا ان اولياءَ الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون! سورت يونس ۾ آهي (جنهن جي معنيٰ آهي ته: ٻڌو بيشڪ الله تعاليٰ جي ولين (دوستن) تي نه ڪجهه خوف ۽ نڪو غم آهي) ليڪن انهن کي الله تعاليٰ جو ايترو ته خوف آهي، جو ٻي ڪنهن کي به ايترو خوف نه آهي! البت انهن کي غير الله جو خوف نه آهي! ڇو ته عارف ۾ غير جي خوف جو ذرو به نٿو ٿئي!

نڪتو 48: هڪ دفعي هڪ شخص کان ڪو غير شرعي ڪم ٿي ويو! ان شخص پنهنجي ڳچيءَ ۾ ڳارو وجهي، حضرت پير دستگير قدس سره جن جي خدمت اقدس ۾ معافي لاءِ عرض ڪيو ته حضرت! مون کي بخش فرمايو ۽ مون تي رنج نه فرمايو، جو مون کي چار پنج ڏينهن ٿيا آهن ته، مون ان ڪونه ڪاڌو آهي، ۽ آئون اوهان جو رضامندو پڄاهيان ٿو؟ اوهين خدا واسطي مون تي راضي ٿيو؟ پوءِ ان کي زبان مبارڪ سان فرمايائون ته اي ادا! تو منهنجو گناهه نه ڪيو آهي، جو آئون توکي بخش ڪريان، تو نه ويچارن مسڪين تي ظلم ڪيو آهي ۽ غير شرعي ڪم ڪيو اٿئي، مان توهان کيئن پرچان؟ گناهه يا منهنجو حق جيڪو تنهنجي ذمي هيو، اهو توکي بخشيڻ بخشيڻ،

مگر: رضاء الكفر كفر و رضاء المعصية معصية (كفر تي راضي ٿيڻ كفر آهي ۽ گناهه تي راضي ٿيڻ گناهه آهي) ان کان پوءِ فرمايائون ته: ننڍي هوندي دل ۾ خيال ڪندو هيس ۽ فڪر ٿيندو هيو ته ماڻهن جا حق جيڪي منهنجي ذمي آهن، اهي ڪهڙي طرح لهندا؟ پوءِ هڪ جاءِ تي وڃي مناجات ڪيم ۽ دعا گهريم ۽ عرض ڪيم ته يا اله العالمين، مخلوق جا جيڪي حق منهنجي ذمي آهن، اهي پنهنجي فضل سان بخش ڪر ۽ معاف فرما؛ ۽ جيڪي منهنجا حق ڪنهن ٻي جي ذمي هئا، يا آهن، يا ٿيندا ته مون اهي صرف تنهنجي رضامندي ۽ خوشنودي خاطر بخشي ۽ معاف ڪري ڇڏيا، ۽ آئنده جيڪو به مون کي ڪو چيهو پهچائيندو يا ڏکائيندو يا منهنجو حق کائيندو ته ان کي پڻ تنهنجي رضامندي خاطر بخشيم ۽ معاف ڪيم! پوءِ ان شخص کي جنهن آزيون نيزاريون بي ڪيون، فرمايائون ته اي ادا! جيڪو به منهنجو گناهه ڪيو هيئي، اهو ته هن کان اڳ توکي بخشي ڇڏيو هيم ۽ هيئن به توکي بخشيم ۽ معاف ڪيم! مگر جن سان تو جهڳڙو ڪيو آهي (۽ انهن کي رنجايو اٿئي) تن کي وڃي پرچاءِ (راضي ڪرين) چو ته تون گناهه به ته انهن جو ڪيو آهي!

نڪتو 49: هڪ ڀيري حضرت پير دستگير قدس سره جن، مرحوم مغفور ميان سراج الدين جي تعزيت لاءِ، اسان جي مسجد شريف ۾ اچي ويٺا! پوءِ ٽيپهري جي وقت حضرت حاتم اصم قدس الله سره جو نقل، پنهنجي زبان مبارڪ سان بيان فرمايائون ته: هڪ هنڌ حضرت حاتم اصم ويٺو هيو ۽ هڪ عورت به سندن ڀرسان اچي ويٺي، اوچتو ان عورت کان واءُ وهي ويو (جنهن ڪري ڏاڍي شرمندي ٿي پئي). پر حضرت حاتم اصم، صرف ان عورت جي پرده پوشي ڪرڻ خاطر، ان کي (سندس سوال جو) جواب نه ڏنو ۽ پاڻ کي ڄاڻي وائي ٻوڙو ظاهر ڪيائين! اها عورت تقريباً ويهه ايڪيهه سال کن زندهه هئي، تيستائين حضرت حاتم اصم پاڻ کي ٻوڙو سڏايو! ان کان پوءِ ان بزرگ تي اصم (ٻوڙو) لقب پئجي ويو! اي مومن ڀائرو! عيب پوشي ايئن

ڪرڻ گهرجي، جيئن مٿي ذڪر ٿيو. (1)

نڪتو 50: هڪ پيڙي پاڻ رات جو مومنن کي ارشاد وٺي فرمايائون، ان مهل به ٿي دولتمند سادات سڳورا قدم بوسي لاءِ آيا، ۽ ڪنهن شخص کي چيائون ته حضرت پير سائين قدس سره جن کي اسان جو عرض ڪري واقفيت ڪراءِ؟ ان شخص سندن خدمت مبارڪ ۾ (انهن دولتمند ساداتن سڳورن لاءِ) عرض ڪيو! پاڻ ان کي صاف جواب ڏنائون، ته توهان کي الله تعاليٰ جي ڪم ۾، دنياوي ڪم جو رخ نه وجهڻ گهرجي! ارشاد فرمائڻ کان بعد جڏهن فارغ ٿيا، ته انهن ساداتن کي گهرائي ساڻن بغلگير ٿيا ۽ انهن دعا لاءِ عرض ڪيو ته ڪين دعا فرمائي رخصت ڪيائون! ان بعد فرمايائون ته: دنيا دارن کي انتظار ڪرائڻ گهرجي ته جيئن سندن حق ۾ نيڪي لکجي وڃي! بلاشڪ ويهڻ سان اثر به وٺندا، پر جيڪڏهن انتظار ڪري نه ويهندا ته شرمندا ٿي اٿي ويندا ۽ وري نه ايندا!

نڪتو 51: هڪ دفعي فرمايائون ٿي ته: اي الله تعاليٰ جا طالبو! الله تعاليٰ جي عشق ۾ وس آهر ڪوشش ڪريو، جو عشق الهي مهدي آهي! ڏٺو ويو آهي ته ڪي طالب نفساني غرضن، سڌن ۽ خواهشن مطابق زندگي گذارين ٿا! ڀلي هو ڪيترو به چون ته اسان سڌون ۽ خواهشون ڇڏي ڏنيون آهن پر هو نفساني خواهشن کي سڃاڻن ٿي ڪونه ٿا! مگر نفساني سڌن جو سڃاڻيندڙ، هزارن ۾ ڪو هڪڙو هوندو!

نڪتو 52: هڪ ڀيري فرمايائون ٿي ته: ڪي ماڻهو پنهنجي پاڻ کي ولي پائين ٿا! (پر) انهن ۾ ولايت جو ڪوبه اثر ڪونهي! ۽ جيڪو شخص پاڻ کي پرهيزگار پانٽي ٿو اهو به تقويٰ جو صاحب نه آهي. جيئن ته اولياءُ الله کي پاڻ تي نظر نه هوندي آهي، نڪي ٻين جي عيبن تي!

نڪتو 53: هڪ ڀيري پاڻ فرمايائون ٿي ته: هڪ بادشاهه جي شهر ۾

ڪنهن بزرگ جي وفات کان پوءِ، سندس مسند تي ڪو ٻيو بزرگ مسند نشين ٿيو! ان بزرگ جي زيارت ۽ قدم بوسي لاءِ، اهو بادشاهه ڪڏهن ڪڏهن وٽس ايندو هو، پر اهو درويش بادشاهه سان ڪجهه به نه ڳالهائيندو هو! بادشاهه ساڻس ڳالهائڻ لاءِ تمام گهڻو مشتاق هوندو هو! ان وٽي شخص جا ڪي مائٽ پڻ هئا رهندا هئا، انهن پاڻ ۾ صلاح ڪئي ته اسان جو فلاڻو عزيز، هيڏي وڏي مرتبي تي پهچي ويو آهي! جو بادشاهه به ساڻس ڳالهائڻ لاءِ سڪي ٿو! پاڻ کي ان وٽ هلڻ گهرجي ته جيئن اسان کي بادشاهه کان انعام اڪرام وٺي ڏئي؟ اها صلاح ڪري اهي شخص ان بزرگ وٽ اچي ويٺا! جڏهن بادشاهه ان ڀلاري شخص جي ملاقات لاءِ آيو ته ان بزرگ، بادشاهه سان ڳالهائڻ شروع ڪيو ۽ کيس فرمايائين ته: هي (منهنجا عزيز پري کان آيا آهن) سي پنهنجو اڌ منهن ڪارو ڪري آيا آهن، ۽ ٻيو اڌ منهن جو تون ڪارو ڪرين! تڏهن بادشاهه چيو ته جيڪو به انهن جو ڪم ڪار هوندو سو انشاءِ الله ڪندس! ان کان پوءِ بادشاهه ان بزرگ کان سوال پڇيو ته حضرت! ڪهڙو سبب آهي جو دنيا اندر مرجع خلق (مخلوق جي رجوعات) تن شخص وٽ آهي (يعني خلق تن شخص ڏانهن رجوع ٿيندي آهي) هڪ بادشاهه وٽ، ٻيو وٽ ۽ ٽيون عالم وٽ! مگر وفات کان بعد ۾ ٻن جماعتن (عالمن ۽ بادشاهن) وٽ خلق جي رجوعات بند ٿي ويندي آهي! باقي وٽ وفات کان بعد به خلق جي رجوعات رهندي آهي؟ جواب ۾ بزرگ فرمايو ته اصل مرجع اهي نه هوندا آهن، بلڪ اسم اعظم هوندو آهي! بادشاهن کي اسم اعظم پيشاني ۾ ٿيندو آهي، جيڪو مرڻ کان پوءِ ان مان سلب ڪيو ويندو آهي! عالمن کي اسم اعظم زبان ۾ ٿيندو آهي، جيڪو ان مان به ملڪ الموت سلب ڪري ٿو وٺي! پر اولياءِ الله کي اسم اعظم دل ۾ هوندو آهي، ملڪ الموت کي طاقت نه آهي، جو اهو اولياءِ الله جي دل مان ڪڍي سگهي! هڪ ٻي بزرگ حضرت مرشد ڪريم قدس سره جن کان سوال پڇيو ته سائين! ظاهر جي عالمن کي دنيا مان ڇا هٿ آيو آهي؟ فرمايائون ته: انهن جي نظر

صرف ڪل تي پئي آهي ۽ کين صرف شريعت پاڪ جي (ظاهري متابعت واري) ڪل، حقيقت جي (اصلي اخلاص واري) مغز کان خالي هٿ آئي آهي!

نڪتو 54: هڪ وقت فرمايائون ٿي ته ڪنهن بزرگ، الله تعاليٰ جو خواب ۾ مشاهدو ڪيو ۽ درگاهه معليٰ ۾ عرض ڪيائين ته يا الاهي! تنهنجي بارگاهه ڪبريائي جي لائق، سڀ کان وڌيڪ مناسب ۽ بهترين تحفو ڪهڙو آهي؟ جواب ۾ ٻڌائين ته اسان جي بي پرواهي واري دربار ۾ سڀ ڪجهه موجود آهي! مگر عاجزي نهڻائي ۽ بي وسي ڪانه آهي! ان کان وڌيڪ بهتر تحفو اسان جي درگاهه معليٰ ۾ پيو ڪجهه به نه آهي! پوءِ طالب کي جڳائي ته هميشه عاجزي انڪساري ۽ بي وسي کي پنهنجي عادت بنائي، (جو اها الله تعاليٰ جي درگاهه ۾ وڌيڪ پسند آهي)

نڪتو 55: هڪ دفعي فرمايائون ٿي ته ڪامل انسان ”عالم امر“ ۽ ”عالم خلق“ جو جامع آهي! ڪامل انسان جو دُنُ عرش عظيم آهي! ان کان مٿي پنج لطيفا آهن، جن کي گڏي عالم امر چئبو آهي! ۽ ان (منزل) ۾ پهچڻ وارا هيئن چون ٿا:

من خدايم من خدايم من خدا - فارغم از ڪبر ڪينه و از هوا
(انهن لفظن چوڻ وارا) ان وقت مطلق حق هوندا آهن! ۽ دن کان هيٺ ”عالم خلق“ جو آهي! ان ۾ چار عناصر (مٽي، پاڻي، باهه ۽ هوا) ۽ پنجون نفس شامل آهي! اتي نفس مان مراد، اها موهوم هستي (خيالي وجود) آهي! جو ان (منزل) ۾ ذوق ۽ شوق جي ڪري، پاڻ تي عبديت کي لازم ڪيو اٿس! نماز جي وقت اهي ڪامل مرد جيڪي ”طالب الموليٰ مذكر“ جي مصداق هوندا آهن سي پنهنجا هٿ دن جي هيٺان رکي پاڻ کي عالم خلق (عبديت) ۾ ڄاڻي وائي بندگي ۽ عبوديت ۾ مشغول ڪن ٿا! ۽ ڪابه گهڙي بندگي کي نه ڇڏيندا آهن! جيئن هي بيت آهي:

متر آن بندهء مرد قلامي، ڪند باخواجگي ڪار غلامي
(آئون ان ڪامل مرد جو غلام آهيان، جيڪو سرداري هوندي به غلامي جو

ڪم ڪري ٿو!

مگر دن جي مٿان، جو عالم امر آهي، اتي ٻانهو نه آهي، بلڪ حق آهي! زالون جيڪي ”طالب العقيي مؤنث“ جي منسداق آهن، سي پنهنجا هٿ سيني تي ٻڌن ٿيون ۽ پنهنجي حقيقت کي نه سڃاتو اٿن، ۽ عالم امر جي کين ڪابه ڄاڻ نه آهي، سڀ جو سڀ! مٿي کان پيرن تائين عالم خلق جو آهن: (1)

نڪتو 56: هڪ ڏينهن پاڻ فرمائي رهيا هئا، ته مرد لاءِ ٽي ڪپڙا ڪفن جا آهن. جن مان مراد، ڪلمو شهادت، نماز ۽ روزو آهي، ۽ زالن لاءِ پنج ڪپڙا ڪفن جا آهن! جن مان مراد شهادت جو ڪلمو، نماز، روزو، حج ۽ زڪوات فرض آهي، الله تعاليٰ جي مردن (ٻانهن) جي نماز محض الله تعاليٰ جي، ذاتي قرب ۽ حق تعاليٰ جي مشاهدي جي محبت ۽ شوق لاءِ هوندي آهي! جيڪو کين هن ئي جهان ۾ هٿو هٿ حاصل ٿيندو آهي! ۽ ٻيا نيڪ شخص، بهشت، حورن قصورن جي حصول ۽ دوزخ جي عذاب کان بچاءَ لاءِ نماز پڙهندا آهن، ڇاڪاڻ ته سندن نماز ۾، محبت الهي ۽ ديدار حقيقي جو ڪوبه حصو نه هوندو آهي! نقد (روڪڙ) کي ڇڏي، اوڏر جي آسري تي مزوري ڪندا آهن! دنيا جا طالب جيڪي ”مخنت“ (ڪڏڙا) آهن، سي حق تعاليٰ جي ديدار ۽ بهشت، حورن قصورن کان بي نصيب آهن، اهي جيڪي به ڪن ٿا، سو دنيا جي حاصل ڪرڻ لاءِ، باقي بهشت جي اميد ۽ دوزخ جي خوف کان گهٽ ڪن ٿا. (2)

نڪتو 57: هڪڙي وقت حضرت پير دستگير قدس سره جن فرمايو ته: حضرت آدم عليه السلام کان جو معصيت ۽ نافرمانِي صادر ٿي هئي، مگر ان هوندي به هو معصوم آهي! ڇاڪاڻ ته اها نافرمانِي به حق سبحانه و تعاليٰ جي قرب جي ڪري ٿي هئي! جيئن جو ٻڌو، هٿائين ته هن وڻ کي جيڪڏهن کائيندس، ته بهشت ۾ هميشه رهندين، جو ان وڻ کي

1- هن نڪتي جهڙو نقل، ماموضات شريف، ڪبير ۾ باب 11 جي فصل 3 ۾ آيل آهي.

2- هن نڪتي جهڙو، هڪ نقل ملفوظات شريف، ڪبير، باب 8 جي فصل 4 ۾ آيل آهي!

”شجرة الخلد“ چون ٿا! اها ڳالهه ابليس لعين چئي هئي! ۽ اهو به ٻڌو هئائين ته جيڪڏهن ان وٽ مان نه کائيندين ته بهشت مان ٻاهر ايندين، اهو ٻڌي ڪٽڪ جو داڻو کاڌو هئائين، جنهن ڪري ڪائونٽس قصور صادر ٿي پيو! ليڪن حضرت آدم عليه السلام کي نفساني ارادو هرگز ڪونه هيو! جيئن قرآن مجيد ۾ آهي: ولم نجد له عزما (يعني ان ۾ اسان سندس (حضرت آدم عليه السلام جو) ارادو نه ڏٺو) داڻي کائڻ جو سبب (سندس خيال موجب) صرف اهو هيو ته متان نه کائڻ جي ڪري، حق سبحانه و تعاليٰ جي قرب کان پري ٿي وڃان! ابليس لعين به سجدو ڪونه ڪيو هو، جنهن سبب جي ڪري بي فرمان ٿي پيو، جو حق تعاليٰ جو امر بجاءِ نه آندائين ۽ سندس اها نافرمانِي تڪبر جي ڪري هئي! جو چيو هئائين ته: انا خير منه! (يعني آئون آدم عليه السلام کان ڀلو آهيان) ان سبب جي ڪري لعنتي ٿي نڙجي ويو! حضرت آدم عليه السلام ترڪ نه ڪيو هو، ۽ ابليس لعين ترڪ امر جو ڪيو! انهن ٻنهي ۾ فرق آهي! جڏهن ته حضرت آدم عليه السلام جي معصيت حق تعاليٰ جي محبت ۽ قرب سبب هئي ۽ نفساني ارادو ڪونه ڪيو هئائين! تنهن ڪري ان هوندي به معصوم آهي! پر ابليس لعين امر جو ترڪ وڌائي جي ڪري ڪيو هو، جو چيو هئائين ته: خلقتني من نار و خلقتني من طين (تون مون کي باهه مان پيدا ڪيو ۽ ان (آدم عليه السلام) کي مٽيءَ مان بنايو) ان سبب جي ڪري حق تعاليٰ جي بارگاهه مان نڙجي ويو، اهڙي طرح انبياء عليهم السلام ۽ اولياء ڪرام کان به لغزش ٿا ڪرائين! ته جيئن مغفرت واري خزاني مان فائدو وٺن! ڇاڪاڻ ته مغفرت لاءِ گناهه جو هجڻ لازم آهي! جيڪڏهن گناهه ظاهر نه ٿيندا ته مغفرت (بخشش) جا دروازا به بند هوندا ۽ بخشش جو خزانو به ته گنهگارن کي ئي عطا ڪيو ويندو!

نڪتو 58: هڪ ڀيري حضرت پير دستگير قدس سره جن فرمائي رهيا هئا ته ڪامل اولياء الله، حق سبحانه و تعاليٰ جي صفتن سان سينگاريل هوندا آهن! ڪڏهن ڪٿي انهن کان ڪو گناهه ٿي به پوندو آهي ته پوءِ ان گناهه کان

موتڻ جي ڪري، انهن تي بارگاهه الاهي مان بي انداز انعام ۽ رحمت نازل ٿيندي آهي! جيئن حضرت يوسف عليه السلام پنهنجو سونو ٿوبو (ان ماپڻ جو ٿانو) بن يامين جي ان واري پوري ۾ رکائي، وري ان جي ڳولا ڪرائي، بن يامين جي ئي پوري مان ڪڍرايو هٿائين! سو ابن يامين ماڻهن جي نظر ۾ ته چور ٿي پيو، پر حضرت يوسف عليه والسلام وٽ پاءُ هيو! اهو ٿانو ڪي لڪائي، ان تي چوري جي تهمت لڳائڻ، ڪو دشمني جي ڪري ڪونه هيو، پر بن يامين سان محبت ۽ قرب جي ڪري (پاڻ وٽ رهائڻ جو حيلو) هيو!

بن يامين راعجب حالت بنگر - در صحرا دزد ودر خانه برادر

(بن يامين جي عجب جهڙي حالت ڏس، جيڪو رڻ ۾ چور ته وري گهر ۾ پاءُ هو) الله تعاليٰ جي ولين کان به جيڪا لغزش ۽ قصور ڪرايو ٿو وڃي، ان جو مثال به ان جهڙو آهي! جنهن جي راز جي سمجهه ۽ خبر ڏورن جهڙن عام ماڻهن کي ڪونه آهي!

نڪتو 59: هڪ پيري حضرت پير دستگير قدس سره جن فرمائي رهيا هئا ته: الله تعاليٰ جي ولين جو عارضي وجود به اياز جي گودڙي مثل آهي! جنهن ان گودڙي کي پنهنجي اڳوڻي عاجزي واري حالت ڏيکارڻ لاءِ پاڻ وٽ سڀيالي رکيو هو! عارفن به بشريت واري گودڙي اهڙي طرح پاڻ تي ڍڪي آهي! جيئن چوڻي آهي: جز عجز و بيچارگي نقد ندارد خواجهگي! (يعني سرداري لاءِ عاجزي ۽ بي وسي کان سواءِ، بي ڪا روڪڙ ڪانه آهي!)

نڪتو 60: هڪ ڏينهن حضرت پير دستگير قدس سره جن فرمايو ته: عارف شخص جو وجود گلاب جي گل مثل آهي! جنهن جي فيض جي سرهاڻ هر خاص ۽ عام جي دماغ کي (سندس دلني ارادت مطابق) پهچندي آهي! عارفن جو ڪلام وري عرق گلاب جي مثل آهي، جو انهن جي وصال کان پوءِ هر هڪ شخص پنهنجي پنهنجي قابليت ۽ اهليت مطابق انهن جي فيض جي خوشبوءِ سان، پنهنجي دماغ ۽ روح کي معطر ڪندو رهندو آهي. (1)

1- هن نڪتي جهڙو، هڪ نقل ملفوظات شريف ڪبير باب 4 جي فصل 7 ۾ بيان ٿيل آهي!

نڪتو 61: هڪ ڀيري حصرت پير دستگير قدس سره جن پنهنجي زبان مبارڪ سان فرمايائون ته: دنيا دارن سان دوستي گهٽ ڪريو! ائين فرمائي، حضرت ميان صاحب نور الله مرقده جن کان نقل بيان فرمايائون ته: حضرت والد معظم قدس سره جن اسان کي ڪيترا ڀيرا وصيت فرمائي هئي ته، بابا دنيا دارن جي اعتقاد تي ڀروسو نه رکجو، توڙي جو هو پنهنجو پٽ ڪهي اوهان جي مهماني ڪن، ته به جاتو ته اهو سندن پٽ جو ڪهڻ به ذاتي مطلب کان خالي نه هوندو! (يعني اهي اوهان سان پوءِ به مخلص نه هوندا.) (1)

نڪتو 62: هڪ ڀيري فرمايائون ٿي ته: دنياوي دوستي جو مثال، هن طرح آهي جيئن ڪنهن بادشاهه جا ٻه غلام هئا! تن مان هڪ بادشاهه تي عاشق هيو ۽ ٻيو ڪنهن ڌاري عورت تي عاشق هيو! بادشاهه ٻنهي کي ڪنهن ڪم سان ٻاهر موڪليو! جيڪو غلام بادشاهه تي عاشق هو، تنهن رات ڏينهن ڪري ان ڪم لاءِ ڪوشش ڪئي ته جيئن هي ڪم جلدي ڪري وڃي بادشاهه سان ملان! ۽ هو ٻيو غلام جيڪو پراڻي عورت تي عاشق هيو، سو بادشاهه جي ڪم کي ڇڏي وڃي، ان عورت سان ويٺو (۽ ائين ڪافي عرصو گذاري ڇڏيائين) ان کان بعد بادشاهه ان ٻنهي غلامن کي ماڻهو موڪلي پاڻ وٽ گهرايو!

(پاڻ وڌيڪ فرمايائون ته): جيڪو غلام بادشاهه تي عاشق هيو، ان کي ٻه خوشيون مليون جيئن حديث شريف ۾ آهي: للصائم فرحتان، يعني روزائت کي ٻه خوشيون ٿينديون (هڪ روزي کولڻ وقت، ٻي الله تعاليٰ جي دیدار وقت) اهڙي طرح ان غلام کي به ٻه خوشيون ٿيون! هڪ ته بادشاهه سان ملاقاتي ٿيو! ٻيو ته بادشاهه جي ڏسيل ڪم کي پوري ڪرڻ سببان بادشاهه جو وڌيڪ قرب حاصل ڪيائين (تنهن لاءِ هو ڪلندو خوش ٿيندو ۽ ڊوڙندو آيو) پر ان ٻي غلام کي: خسر الدنيا والاخرة (يعني دنيا ۽ آخرت ۾ نقصان) جي مصداق به غم ٿيا! هڪ ته کيس ان معشوقه عورت جي جدائي جو غم ۽ ٻيو بادشاهه سلامت جي ڪاوڙ جو غم! ان حالت ۾ ڇا چوندو؟

1 - ملفوظات شريف ڪم ۾ هن نڪتي جهڙو هڪ نقل باب 6 جي فصل 1 ۾ آيل آهي.

افسوس جيڪر مون کي بادشاهه جي روبرو نه وڃي ۽ هتي ئي مٽي ۾ پوري ڇڏين: ياليتني کنت ترابا (جيڪر ته آئون مٽي هجان ها) الله تعاليٰ جي دربار ۾ انبياء عليهم السلام ۽ اولياءِ ڪرام جو حال ۽ گمراهن جو حال به ان طرح آهي!

نڪتو 63: هڪ ڀيري عبدالله فقير ڪاٺيار کي فرمايائون ٿي ته: انهن خيالن کان باز اچ ۽ پاڻ کي عبدالله (الله جو ٻانهو) سمجھ ۽ توبه تائب ٿي؟ ۽ هنن ڪمن کان رجوع ٿي، خداوند ڪريم جي حضور ۾ توبه ڪر؟ مذڪوره فقير رندي ۽ قلندرانہ مشرب رکندو هو! (بيخودي ۾) ڪڏهن نماز به ڪونه پڙهندو هو ۽ گهڻو ڪري ان حالت ۾ رقص ڪري صوفيانه ڪلام چوندو هو ۽ حضرت مرشد ڪريم جن کي سڪر جي حالت ۾ پنهنجو خدا ڪري پائيندو هو! ان حالت ۾ مٿئين عاشق (عبدالله فقير) پير سائين جن کي عرض ڪيو ته: اي سائين توبه ڪرڻ جي معنيٰ آهي پنهنجو ڏوهه قبول ڪرڻ ۽ ڏوهه جي تهمت سرن تي ڪڍڻ! سو مون کي ته توبه ڪرڻ کان توبه آهي ان وقت وجد ۽ مستي ۾ اچي غير شرعي ۽ شرڪ آميز شعر چوڻ لڳو! پوءِ پاڻ ڪريم کيس فرمايو ته: عارف کي گهرجي ته دن تائين (جنهن مان مراد عرش عظيم آهي) پاڻ کي ڍڪي ان کان مٿي اگهاڙو هجي ته جائز آهي! مگر پوءِ به ڪپڙا ڍڪڻ تقويٰ آهي. (1)

1- هن نڪتي جهڙا، به نقل ملفوظات شريف ڪبير، باب 2 جي فصل 3 ۽ باب 8 جي فصل 4 ۾ آيل آهن. اي عزيز: وجد ۽ بي خودي سبب جيڪڏهن ڪنهن صاحب حال کان، غير شرعي الفاظ ۽ غير شرعي حڪمتون صادر ٿي پون ته انهن مطابق هرگز اعتقاد رکڻ نه گهرجي! بلڪه ڪامل مرشد جو ڪم آهي ته اهڙي مغلوب الحال مريد جي به رهنمائي فرمائي! جيئن مٿئين نڪتي ۾ آهي ته عبدالله فقير ڪاٺيار کي حضرت مرشد معظم روضي وارن رضي الله تعاليٰ عنه اهڙن خيالن کان رجوع ڪرڻ ۽ توبه تائب ٿيڻ لاءِ زور ڀريو ۽ کيس شريعت پاڪ جي دائري اندر رهڻ جي سختي سان هدايت فرمائي! ۽ مريد کي مرشد ۾ جيڪو ويساھ ۽ عقيدو رکڻ ڪپي. ان لاءِ حضرت مرشد ڪريم جن جو هي فرمان مبارڪ مشعل راهه آهي. فرمائين ٿا: مريد کي پنهنجي مرشد ڏي ويساھ ۽ ارادو شريعت موافق رکڻ ڪپي. نصارن وانگر زيادتي نه ڪرڻ گهرجي هو (انهن) پنهنجي سي کي ابن الله (الله جو پٽ) چئي، وڃي نيٺ گمراهي جو نتيجو حاصل ڪيائون! (مترجم)

نڪتو 64: هڪ دفعي خليفي محمود نظاماڻي عليه الرحمة، جيڪو حضرت مرشد ڪريم جن جو مجاز مطلق ۽ خليفو برحق هيو! پير سائين جن جي حضور ۾ نور ۾ عرض پيش ڪيو ته حضرت!، عشق واري سڪرات ۾ نماز، جيڪا مومن جو معراج آهي سا وسري ٿي وڃي؟ کيس فرمايائون ته: اي ادا! ان حالت ۾ اصل نماز ئي ته ٻانهي واسطي (ديدار الهي لاءِ) عيدڪ ٿئي ٿي، ۽ درياه جو (سنو) تارو اهو هوندو آهي، جيڪو چولين ۾ پنهنجيون اکيون ۽ ڪن ٻڌڻ نه ڏئي. (1)

نڪتو 65: هڪ ڏينهن حضرت پير دستگير قدس سره جن مسجد شريف کان پنهنجي حويلي مبارڪ ڏانهن اچي رهيا هئا! رستي تي (پنهنجي) صاحبزادي ميان محمد ياسين شاه (اول) کي (جيڪو ننڍڙو هو) مٿي ۾ پربل ڏسي وٽس ويهي، سندس منهن ۽ مٿو صاف ڪري هنج ۾ ويهاريائون! ان ئي مهل ڏٺم ته حضرت مرشد ڪريم جن جي منهن مبارڪ جو رنگ بدلي ويو! پاڻ واپس ٿي مسجد شريف ۾ مراقبو ڪري ويهي رهيا! ايتري ۾ ڪنهن ماڻهو اچي ٻڌايو ته صاحبزادي ميان محمد ياسين کي الائي ڇا ٿي ويو آهي؟ جو پنهنجي هوش ۾ ڪونهي ۽ سڪرات واري حالت ۾ وٺي اٿس (تنهن ڪري) حضرت جن کي هلڻ گهرجي؟ مگر پير سائين جن پنهنجي منهن مبارڪ کي مراقبي مان مٽي ٿي نه کنيو! ايتري ۾ به ٿي پيا ماڻهو به پاڻ ڪرڻ کي سڏڻ لاءِ آيا نيٺ صاحبزادي جي وفات جي خبر آئي! پوءِ پاڻ مراقبي مان مٿو مبارڪ ڪڍي شڪراني جو نفل پڙهيائون! سلام کان پوءِ جماعت ڏانهن منهن مبارڪ ڪري ويٺا، ۽ فرمايائون ته اي ڀائرو! محبوب جي حالت کي زبان سان ٻڌائڻ ته مشڪل آهي! پر اوهان جي هدايت خاطر توهان کي ڪجهه ٻڌايان ٿو جو الله تبارڪ و تعاليٰ جي ذات پاڪ ايتري ته غيرت واري آهي، جو جيئن سرور عالم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته: آئون غيرت وارو آهيان ۽ مون کان وڌيڪ الله تعاليٰ کي غيرت آهي!

1- ملفوظات شريف ڪبير ۾ هن نڪتي جهڙا، به نقل باب 7 جي فصل 3 ۽ باب 8 جي فصل 4 ۾ آيل آهن! جنهن ۾ خليفي صاحب پنهنجي ماجرا بيان ڪئي آهي!

هڪ گهڙيءَ ۾ رب العزت ايتري ته غيرت ۾ اچي ويو، جو اوهان پاڻ ڏٺو! جن ماتهن مال، عيال ۽ پنهنجي جان سان ايتري دل لاتي آهي، سي (محبت الهي جي) گهڙي حجت ڪندا؟ ايئن فرمائيندا رهيا، ۽ اکين مبارڪن مان موتين جهڙا لڙڪ ڳاڙيندا رهيا ۽ جملہ جماعت به روج ۽ راڙي، وجد ۽ مستي ۾ مستغرق هئي! ڪافي وقت گذري ويو آهي، پر زبان ان حسن بيان (جي ڪيفيت) ٻڌائڻ کان گونگي آهي! گهڻي وقت کان پوءِ پاڻ اٿيا ۽ صاحبزادي جي ڪفن دفن وغيره ۾ شامل ٿيا. (1)

نڪتو 66: هڪ ڀيري حضرت پير دستگير قدس سره جن، سوئي شريف جي مسجد شريف ۾ سيد صاحب ميان حسن شاهه جيلاني (جيڪو حضرت جن جي وڏن خليفن ۽ پيارن مريدن مان هو) وٽ صبح جي نماز کان بعد جماعت جي سامهون ويٺا هئا! اوچتو سيد صاحب جون اکيون مبارڪ پاڻي سان ڀرجي آيون، ۽ سندس منهن مبارڪ ڳاڙهو ٿي ويو! جوش ۾ اچي چوڻ لڳو ته حضرت! اڄ مون کي اجازت ڏيو ته آئون اعلان ڪريان ته سڀني ماڻهن اوهان جي زيارت فيض بشارت هن هنڌ ڪن! ۽ جنهن به اڄ اوهان جي زيارت ڪئي ۽ اوهان کي ڏنائين، تنهن تي دوزخ جي باهه حرام آهي! حضرت جن مرڪي فرمايو ته اي محبوب! اها ته اوهان جي ولايت آهي! جڳائي ته ائين ٿو جو توهان ئي پنهنجو منهن مبارڪ خلق کي ڏيکاريو! سيد صاحب عرض ڪيو ته اي محبوب! منهنجو ايمان ۽ عقيدو اوهان ئي آهيو! آئون ڇا آهيان ۽ ڪير آهيان جو پنهنجو منهن ڏيڪاريان! آئون ته اوهان جي ئي ذات والصفات جي ڪمترين ۽ ننڍڙن غلامن مان هڪ غلام آهيان! آخر پاڻ سيد صاحب جي رضا لاءِ اجازت ڏيڻ فرمايائون! سيد صاحب جوش ۾ اٿي بيهي پڙهو پي ڏنو ته اي خدا پاڪ جا ٻانهو! اچو ۽ اچي منهنجو محبوب ڏسو، پاڻ تي دوزخ جي باهه حرام ڪرايو؟ ان اعلان تي خلق جو ايترو ته انبوهه اچي گڏ ٿيو جو ويهڻ جي جاءِ نٿي ملي! صبح کان وٺي ويندي اڳين نماز تائين پير سائين جن مسجد شريف ۾ وعظ ۽ نصيحت فرمائڻ ۾ مشغول ويٺا رهيا ۽ فرمايائون ٿي

1- هن ڪٿي جهڙو هڪ نقل، ملفوظات شريف ڪبير، باب 12 جي مصل 3 ۾ بيان ٿيل آهي!

ته: فقير ڇا آهي؟ اهو ته مٽي جي مثل آهي! جيڪا ڪٽي سٽي پاڻي ۾ پسائي آهي! فقير کي جڳائي ته مال عيال، بلڪه نفس کان به بيزار هجي! ڪيترائي الله تعاليٰ جا اهڙا بنڊا آهن، جيڪي ڪنهن کي به نه رنجائيندا آهن پر ڪي ٿورا اهڙا هوندا، جيڪي ڪنهن جي رنجائڻ سان رنج نه ٿين! (1)

نڪتو 67: هڪ ڀيري حضرت پير دستگير قدس سره جن رياست بهاولپور (جي حدود) ۾ رستي سان جماعت سميت وڃي رهيا هئا! رياست جي نوابن جو هڪ ملازم خانپور شهر (غالباً خانپور ڪٿورا) کان ٻاهر پنهنجي اٺ جي ڳولا ۾ پي ويو! اوچتو ان جي نظر پير سائين جن جي جماعت تي پئجي! تڏهن ان شخص اچي حضرت مرشد ڪريم جن جي ذات والصفات جي قدم بوسي ڪئي ۽ ڪجهه پنڌ پيادل پير سائين جن سان گڏجي هليو! ان کان پوءِ (واپس ٿيڻ جي) موڪل گهربائين؟ پاڻ ڪرمن ان کي فرمايو ته اي ادا! ڪيترا ڏينهن اٺ جي طلب ۾ رهندين؟ ڪم اهو ڪر، جيڪو سڀاڻي ڪم اچي ٿي؟ هي جيڪا حياتي آهي، سا انسان کي غنيمت ڪري ڏني وئي آهي! پنهنجي دل کي هن ڪميني دنيا کان چڻي مضبوط يقين ۽ حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي دين سان محڪم ٻڌڻ گهرجي! اهڙيءَ طرح ڳچ تائين فرمائيندا رهيا! تان جو ان ملازم جو منهن بدلجي ويو ۽ جوش ۾ اچي بيهوش ٿي ويو! ڪجهه وقت تائين غش پيو هو ۽ پير سائين جن گهوڙي تي بيٺا رهيا! جڏهن اهو ملازم هوش ۾ آيو ته مريد ٿيڻ لاءِ عرض ڪيائين؟ پوءِ حضرت مرشد ڪريم جن کيس اتي (سلسلي ۾ داخل فرمائي) مريد ڪيو! ان کان پوءِ اهو شخص خانپور جي اوسي پاسي سفر ۾ پير سائين جن سان گڏ هيو! پوءِ اجازت وٺي هليو ويو! ڳالهه ٿا ڪن ته پاڻ ڪرمن جي اجازت کان پوءِ اهو شخص وري پنهنجي شهر ۾ (واپس) نه ويو ۽ اتي ئي جهنگل ۾ حجرو ٺاهي ويهي رهيو هو! جيستائين جيئرو هيو ته ياد الاهي ۾ مشغول

1- حضرت مرشد ڪريم جن الله تبارڪ و تعاليٰ جي بدن جي جيڪا وصف ٻڌائي آهي ته: اهي ڪنهن جي رنجائڻ سان رنج نه ٿيندا آهن. اها وصف خود حضرت پير سائين قدس سره جن ۽ سندن اولاد اطهار ۾ بدرجه اتم تاحال موجود ڏسڻ ۾ اچي ٿي! (مترجم)

رهيو ۽ انساني ضرورت کان سواءِ ان حجري مان ٻاهر نه نڪتو، تان ته وفات کان پوءِ سندس لاش حجري مان ٻاهر ڪڍيائون!

نڪتو 68: هڪ وقت حضرت پير دستگير قدس سره جن مون کي فرمايو ته اي ادا محمد حسين! فقير، دانشمند ۽ صوفي ڪنهن کي چوندا آهن ۽ درويش، زاهد ۽ عارف ڪير آهي؟ مون عرض ڪيو ته حضرت! اوهان سمجهايو جو ڪل عقل اوهان جي ذات مبارڪ آهي، هن بندي تي مهرباني فرمائي ڪجهه سمجهايو؟ فرمايائون ته فقير ۾ چار حرف (ف، ق، ي ۽ ر) آهن. ف مان مراد فاقه ڪڍڻ، ق مان قيام شب، رات جو جاڳڻ ۽ ڏينهن جو عبادت ڪرڻ مراد آهي، ۽ ي مان مراد هر هڪ ۾ يقين ڪرڻ ۽ ر مان مراد آهي ته خداوند ڪريم جي رحمت ۾ اميدوار هجڻ گهرجي. (1)

دانشمند ۾ ست حرف (د، ا، ن، ش، م، ن، د) آهن! دال معنيٰ دنيا کي ٿي طلاقون ڏئي، الف معنيٰ آخرت کي طلبي، ن معنيٰ نصيحت چونڌڻ هجي، ش معنيٰ شريعت محمدي صلي الله عليه وسلم لاءِ ڪوشش ڪري، م معنيٰ مسڪين ٿي زندگي گذاري، ن معنيٰ نشست برخاست (تعلق) الله تعاليٰ کان سواءِ، ڪنهن ٻي سان نه رکي ۽ د معنيٰ دين جي حفاظت ڪري! صوفي ۾ چار حرف (ص، و، ف، ي) آهن. ص معنيٰ اندر جو صادق هجي، و معنيٰ وفا ڪندڙ قول جو هجي، ف معنيٰ فاني نفس هجي ۽ ي معنيٰ ياري (مدد) الله تعاليٰ کان طلبي!

درويش ۾ پنج حرف (د، ر، و، ي، ش) آهن. د معنيٰ دنيا کي طلاق ڏئي! ر معنيٰ دنيا جو رنج سهي! و معنيٰ وجه حلال يعني حلال روزي حاصل ڪري! ي معنيٰ ياري (مدد) الله تعاليٰ کان طلبي! ش معنيٰ شريعت محمدي صلي الله عليه وسلم تي عمل ڪري!

زاهد ۾ چار حرف (ز، ا، ه، د) آهن. ز معنيٰ زينت ترک ڪري ڇڏي، الف

1 - ملفوظات شريف ڪبير ۾ فقير بابت حضرت مرشد ڪريم جن جو هڪ قول مبارڪ نقل فرمايل آهي ته: طالب اهو شخص آهي جنهن کي خودي وسريل ۽ خدا ياد هجي ۽ فقير انهيءَ کي چئبو آهي جنهن کي نه خودي ياد هجي ۽ نه خدا، ٻئي وسريل هجي! (ڏسو باب 4 جو فصل 4)

معني آحرت کي اختيار ڪري، هه معنيٰ هواءِ نفس يعني نفساني سڌون ڦٽي ڪري، د معنيٰ دنيا کي طلاق ڏئي.

عارف ۾ چار حرف (ع، ا، ر، ف) آهن! ع معنيٰ عالي همت هجي! الف معنيٰ الله پاڪ کي ياد ڪري! ر معنيٰ هر حال ۾ راضي هجي! ف معنيٰ فارغ جهان ۽ خلق کان هجي!

نڪتو 69: هڪ دفعي حضرت پير دستگير قدس سره جن سان گڏ ٿر جي سفر ۾ پئي وياسون! رستي ۾ ڪجهه ماڻهو ڊوڙندا آيا ۽ حضرت مرشد ڪريم جن جي قدم بوسي ڪري، سندن سواري مبارڪ جي واڳ کي وٺي پنهنجن گهرن ڏانهن چڪي، دعوت ۽ مهماني کائڻ لاءِ منٿون ڪرڻ لڳا؟ پير سائين جن به انهن جي دلجوئي خاطر خاموش رهيا ۽ انهن سان گڏ سندن ڳوٺ ڏانهن روانا ٿيا! تنهن تي ان علائقي جي ڪجهه معتبر مريدن حضرت مرشد ڪريم جن جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته حضرت! هي ماڻهو چور آهن! ڦر، چوري ڪرڻ ۽ حرام کائڻ کان سواءِ انهن جو ٻيو ڪو به ڪم ڪونه آهي! ان قوم جو ڪم ئي اهو آهي، تنهن ڪري انهن جي دعوت ۽ مهماني قبول نه فرمايو؟ پاڻ ڪريم جواب ۾ فرمايو:

مرد عارف راضي دارد زبان - گر خورد او زهر قاتل را عيان

(جيڪڏهن عارف مرد قاتل زهر کائيندو ته به اهو ان کي نقصان نه ڏيندو!) ۽ فرمايائون ته باري تعاليٰ جي مرضي هيٺان جيڪو راز مخفي ۽ پردي اندر آهي، سو جلد پنهنجي حجاب (پردي) مان ظاهر ٿيندو! پوءِ سڀني کڻي ماڻ کڻي ۽ پاڻ اوڏانهن روانا ٿيا ۽ دعوت قبول فرمايائون! دعوت کان پوءِ ان ڳوٺ جا سڀ ننڍا وڏا مرد ۽ عورتون چوري ۽ سڀني گناهه کان سڄي دل سان توبه تائب ٿيا، ۽ پير سائين جن جي بيعت ڪري مريد ٿيا! پوءِ حضرت مرشد ڪريم جن فرمايو هڪ دل کي الله تعاليٰ جي راه تي آڻڻ سو سال جي حلال کائڻ کان بهتر آهي:

دل بدست آور که حج اکبر است - از هزاران کعبه یک دل بهتر است .
(دل هٿ ڪر (دل جو حضور هٿ ڪر) جو اڪبري حج اهو اٿئي؟ هزارين

ڪعبن (جي عبادت) کان هڪ دل (جو حضور هٿ ڪرڻ) بهتر آهي!
 فرمايائون ته: جيڪڏهن هي هڪ مشتبہ يعني شڪ وارو لقمو نه کائون ها ته
 هي هيٺيون دليون ڪيئن هٿ ڪريون ها؟ اميد ته منهنجي ان هڪ خطا کي
 هيٺين سارن دليين کي الله تعاليٰ جي راه تي آڻڻ جي عيوض ضرور بخشيو ويندو:

شنيدم ڪه در روز اميدويم - بدان رابنيڪان ببخشد ڪريم

(ٻڌو اٿم ته قيامت جي ڏينهن، الله تعاليٰ نيڪن جي طفيل بچڙن کي به
 بخشي ڇڏيندو!)

قرآن مجيد ۾ آهي: وآخرون اعترفوا بذنوبهم خلطوا عملا صالحا و آخر
 سيئا عسي الله ان يتوب عليهم ان الله غفور رحيم!

(۽ ڪجهه ٻيا پاڻها) آهڻ جن پنهنجي گناهن جو اقرار ڪيو ۽ ملايائون هڪ
 ڪم سٺو ۽ ٻيو خراب، عن قريب الله انهن جي توبه قبول ڪندو! بيشڪ الله
 بخشيندڙ مهربان آهي!)

نڪتو 70: هڪ پيري حضرت پير دستگير قدس سره جن سان گڏ پيڙي ۾
 ويهي درياهه ٽپي رهيا هئاسون! ڪي ماڻهو درياهه جي ڀرين ۾ پيڙي جي
 انتظار ۾ بيٺا هئا (اسان پيڙيءَ مان ڏسي رهيا هئاسون ته) اهي ماڻهو
 حضرت مرشد ڪريم جن جي پيڙي کي ايندو ڏسي خوش پئي ٿيا! ان وقت
 پاڻ پنهنجي زبان وحي ترجمان سان فرمايائون ته شال مون کي به الله سبحانه
 و تعاليٰ جي وصال جي اهڙي خوشي حاصل ٿئي!

نڪتو 71: هڪ ڏينهن حضرت پير دستگير قدس سره جن فرمايو ٿي ته
 الله تبارڪ و تعاليٰ جي ديدار فرحت آثار لاءِ ڪوشش ڪريو! ان کان بعد هڪ
 نقل مثال طور بيان فرمايائون ته: هڪ بادشاهه هو، جنهن هڪ باغ تيار
 ڪرڻ جو حڪم ڪيو؟ جڏهن باغ ٺهي راس ٿيو ته ان ۾ قسمين قسمين ميوا
 گل هئا! وري بادشاهه حڪم ڪيو ته ان باغ ۾ محلاتون ٺاهي، انهن ۾
 خزانو، ڳاڻڻيون، نچڻيون، ۽ عيش عشرت جو سامان ۽ ٻيون قيمتي شيون
 موجود ڪيون وڃن؟ ان کان پوءِ بادشاهه سموري لشڪر کي گهرائي چيو ته
 آئون هن باغ جي اندر لڪي ٿو وڃان! اوهان سڀئي ڪوشش ڪري مون کي

ڳولي لهي ڏسو؟ جڏهن بادشاهه ان باغ ۾ لڪي ويو ته سڀني بادشاهه کي ڳولڻ لاءِ ان باغ ۾ ويا، جڏهن ان باغ اندر طرحين طرحين نعمتون ڏنائون ته گهڻن کان بادشاهه جي ڳولا ڪرڻ ئي وسري وئي ۽ هو انهن نعمتن ۾ مست ٿي ويا! ڪي دنيا ۽ تونگري ۾ لڳي ويا ۽ ڪي ڳاڻڻين ۽ نچڻين ۾ ته ڪي وري گلن جي نظارن ۾ ته ڪي ميون ڪاڻڻ ۾ مست ٿي ويا! پر جيڪي بادشاهه جا سچا عاشق ۽ سندس محبت ۾ فنا هئا، تن باغ جي ڪنهن به دل فريب ۽ سهڻي کان سهڻي شيءِ ڏانهن نهاريو به ڪين ۽ پنهنجي اکين ۾ ”مازاغ البصر“ وارو سرمون پائي، بادشاهه جي حضور ۾ پهچي سندس وصال ماڻيائون! ۽ جيڪي اڌورا عاشق ۽ بادشاهه جي رعب تاب کان ڊڄندڙ ۽ مطلبي هئا، تن ٿورو گهڻو باغ جو نظارو به ڪيو ۽ بادشاهه کي به وڃي لڏائون! باقي ٻيا جيڪي رڳو باغ جي نعمتن ۾ مست هئا، تن ڪجهه به نه ڪيو! ايتري ۾ بادشاهه پنهنجي پردي واري جاءِ مان نڪري جلوه افروز ٿيو! جيڪي سندس سچا عاشق هئا، تن کي اهو سمورو باغ حوالي ڪري ڇڏيائين ۽ پاڻ به انهن کان راضي ٿيو! ۽ جيڪي اڌورا عاشق يا مطلبي هئا، تن کي سزا ۽ دڙڪن دهمانن کان پوءِ ان باغ ۾ رهڻ لاءِ هڪ ڪنڊ ملي ۽ باقي جن باغ ۾ رڳو عيش عشرت کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه ڪيو هيو، تن کي باغ کان محروم ڪري عذاب واري جاءِ ۾ بند ڪري ڇڏيائين ۽ بادشاهه کانئس سخت ناراض به ٿيو! (ان مثال کان بعد فرمايائون ته: ظاهر آهي ته هي جهان به الله تعاليٰ جو مجازي باغ آهي! جنهن ۾ حق سبحانه و تعاليٰ جي ذات اقدس پوشيده آهي ۽ ان کان ٻاهر نه آهي! پوءِ جيڪو سندس جستجو ڪندو ته اهو ضرور لهندو! جيئن قرآن مجيد ۾ آهي: وان ليس للانسان الا ماسعي (انسان جي لاءِ اهو ڪجهه آهي، جيڪا هو ڪوشش ڪندو!) اهڙي طرح قدسي حديث ۾ آهي: من طلبني وجدني (جيڪو مون کي طلب ڪندو سو مون کي لهندو.) مٿئين مثال موجب هن جهان جي ماڻهن جا به ٽي قسم آهن! عاقل، نيم عاقل، ۽ ديوانا! عاقل اهي عارف باللله ڪامل مڪمل

شخص آهن، جيڪي الله تعاليٰ جي محبت ۽ معرفت کان سواءِ ڪجهه به نه گهرندا آهن! نيم عاقل اهي صالح ٻانها آهن، جيڪي دوزخ جي خوف ۽ بهشت جي آسري تي صالح عملن سان پنهنجو مطلب لهندا آهن! ۽ ديوانا اهي ڪافر ۽ سڌڙيا آهن جن دنيا جي لذتن ۽ دنوي ڪاروبار کي ئي سڀ ڪجهه سمجهيو آهي! (۽ ان جي حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي حياتي وڃائي ڇڏي اٿن!) پوءِ جڏهن قيامت جي ڏينهن حق سبحانه و تعاليٰ پنهنجي حجاب واري پردي کان، ظاهر ٿي پنهنجو ديدار ڪرائيندو ته سڀني انسانن جي حالت به ان بادشاهه ۽ ان جي لشڪرن واري مٿئين مثال وانگر ٿيندي! (1)

نڪتو 72: هڪ دفعي حضرت پير دستگير قدس سره جن جي حضور ۾ ويٺا هئاسون، ته ٻن فقيرن پاڻ ۾ ڪنهن ڳالهه تي بحث ڪيو! تنهن تي پاڻ فرمايائون ته: فقيري ان طرح نه هوندي آهي! فقيري خاڪ ٿيڻ آهي، جيڪا ڪٽيل سٽيل ۽ پاڻي ۾ پسيل هجي!

نڪتو 73: هڪ ڀيري پاڻ فرمايائون ته: ولي سڳورا ڪنهن کي نه رنجائيندا آهن ۽ اهڙا ته گهڻا آهن، پر ڪي ٿورا اهڙا هوندا، جيڪي ڪنهن ٻي جي رنجائڻ سان رنج نه ٿين! (2)

نڪتو 74: هڪ وقت سندن صحبت ۾ ويٺو هوس! پاڻ فرمايائون ته: مرشد ڪامل جي حضور ۾ دل کي حاضر ڪري ويهجي! جيڪڏهن دل حاضر نه ٿئي ته نه ويهجي (جو اهڙي شخص کي فيض نه ملندو) ۽ بي نصيب رهجي ويندو! پوءِ هي بيت فرمايائون:

اگر ڪيو اچن سڄڻ سائون مينهن جيئن،

پاسي تن وسن، جي سڀ چماندر سڪيون!

ان کان پوءِ مثال ڏنائون ته: جيڪڏهن ڪٿي گهور گهوري ته ان مان حصو ان

1- هن نڪتي جهڙو هڪ نقل ملفوظات شريف ڪبير باب 4 جي فصل 7 ۾ تفصيل سان بيان ٿيل آهي!
2- حضرت مرشد ڪريم جن الله تبارڪ و تعاليٰ جي بندن جي جيڪا وصف ٻڌائي آهي ته: اهي ڪنهن جي رنجائڻ سان رنج نه ٿيندا آهن. اها وصف خود حضرت پير سائين قدس سره جن ۽ سندن اولاد اطهار ۾ بدرجہ اتم نازل موجود ڏسڻ ۾ اچي ٿي! (مترجم)

کي ملندو، جيڪو ڪپڙو وڇائيندو ۽ جيڪو غافل ٿي ڪپڙو نه جهليندو، سو ان گهور کان بي نصيب رهجي ويندو (1)

پوءِ فرمايائون ته هڪ ڏينهن هڪڙو بادشاهه ڪنهن ولي الله جي زيارت جي ارادي سان روانو ٿيو! ولي سڳوري جي دربار ۾ جيڪي به صحبتي وينل هئا، سي بادشاهه جو ٻڌي، سڀني ان ولي الله جي ڪچهري ڇڏي، بادشاهه ڏسڻ لاءِ ٻاهر هليا ويا! مگر هڪڙو فقير، جيڪو اڪيون اڪين ۾ اڙايو بزرگ جي ديدار ۾ مست ويٺو هيو، ۽ درويش کان پري نٿي ٿيو! تنهن کي درويش فرمايو ته: تون به بادشاهه جي اڳ تي وڃ؟ تنهن تي ان فقير هي بيت پڙهيو:

هم شهر پرزخوبان من در خيال ماهي

چه کنم که چشم بدخو نه کند بکس نگاهي!!

(سارو شهر سهڻن سان ڀريل آهي، مگر آئون پنهنجي هڪڙي محبوب جي خيال ۾ آهيان! پنهنجي بچڙي عادت واري اک کي، ڇا ڪريان جيڪا هڪ محبوب کان سواءِ ٻئي ڪنهن ڏانهن نهاري ٿي ڪانه ٿي!)

نڪتو 75: هڪ دفعي پير دستگير قدس سره جن جي صحبت ۾ ويٺو

1- مفلوظات شريف ڪبير ۾ دل جي حضور بابت هڪ نقل هن طرح آهي ته: هڪ ڀيري درگاه شريف واري مسجد ۾ گهڻا فقير حضرت مرشد ڪريم جن جي صحبت ۾ حاضر هئا ته ايتري ۾ مٿان مڪڙن جو انبوهه اچي لنگهيو ۽ ڦولڙيون لاهيندا اڳتي پي ويا. فقيرن ڦولڙين ڪڙڻ جي ڪري مٿي نهاريائون. سندن مٿي نهارڻ طبيعت مبارڪ تي گران لڳو ۽ پاڻ ان تي ناخوش ٿي فرمايائون ته: طالب کي مرشد جي حضور ۾ اهڙو ٿي ويهن گهرجي جو جيڪڏهن آسمان مٿان اچي ڪڙڪيس ته به اک نه ڦيرائي ۽ هيڏي هوڏي نه نهاري! (باب 4 فصل 2)

ٻئي هنڌ سندن فرمان آهي ته: جيڪڏهن مريد حاضر دل هوندو ته اهو توڙي ڪشي سون ميلن تي پري هوندو ته به مرشد جي توجهه کان بهرياب ٿيندو رهندو، گویا ڪو حضور ۾ آهي! پر جيڪڏهن مرشد جي حضور ۾ دل حاضر نه رکندو ته اهو توڙي ظاهري ويجهو ويٺو هجي ته به جن چئو ته سون ميلن تي پري بي نصيب ٿيو ويٺو آهي! (باب 4 فصل 7)

گهور وٺڻ بابت فرمائيندا هئا ته: انبار وڌو ٿي هٿ ۾ آهي، پر ڦريندڙ ڪونهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن فرمائيندا هئا ته: گهورون ٿا گهورين پر ڀلو جهليندڙ ڪونه آهي!!

هوس! پنهنجي زبان مبارڪ سان نقل بيان فرمايائون ته: هڪ رات احمد شاهه (ابدالي) پنهنجي وزير سان گڏ حضرت مخدوم صاحب قدس سره جي زيارت لاءِ پريالوءِ شريف آيو! (1) ته حضرت مخدوم صاحب جن پنهنجي هڪ فقير سان گڏجي شهر کان ٻاهر اچي بادشاهه سان ملاقات ڪري هيٺ زمين تي ويهي رهيا! ۽ احمد شاهه ابدالي بيٺو رهيو! ان کان بعد بادشاهه جي وزير پنهنجو ڪپڙو زمين تي وڇائيو، پوءِ بادشاهه ان ڪپڙي تي ويٺو! تنهن تي فقير جيڪو حضرت مخدوم صاحب جن سان گڏجي آيو هيو، تنهن هي بيت پڙهيو:

نڪي ٻانهڙين ۾ نڪي منجهه ڪن، محبت پايو من، ٿي ملي محلا تن ۾!
نڪتو 76: هڪ دفعي هڪ فقير حضرت پير دستگير قدس سره جن جي ڪپڙي مبارڪ جي دامن وٺي سندن حضور ۾ عرض ڪيو ته: دامن لڳي جو ننگ توهان تي آهي؟ ان فقير کي فرمايائون ته: هي دامن وارو ڪپڙو نيٺ فنا ٿي ويندو، دامن اها نه آهي! دامن هي آهي ته اوهان متابعت (تابعداري) واري دامن کي سڄي ارادي ۽ ڪامل اعتقاد سان مضبوط ڪري وٺو، جيڪا ڪڏهن به فنا نه ٿيندي! (2)

نڪتو 77: هڪ وقت پاڻ فرمايائون ته: الله تعاليٰ جي طالب کي جڳائي ٿو ته هو، هر گهڙي هر پلڪ الله تعاليٰ جي يادگيري کان غافل نه ٿئي! جيئن ڪو ماڻهو پنهنجي ڪنهن پياري عزيز کي ان جي ٻاهر وڃڻ وقت هميشه ياد

1- احمد شاه ابدالي، دهلي تي ڪاه وقت، سنڌ مان گذرندي، ولي ڪامل فاضل جليل حضرت مخدوم محمد اسماعيل (قوم جويو) قدس الله سره العزيز، پريالوي (متوفي 8 ربيع الاول سن 1174 هـ) جن جي زيارت ۽ ملاقات لاءِ پريالوءِ شريف ۾ آيو هو ۽ حضرت مخدوم صاحب جن کان دهلي جي فتح لاءِ دعاءَ گهرائي هئائين. (ڏسو تذڪره مشاهير سنڌ)

2- مرشد ڪريم جي متابعت بابت ملفوظات شريف ڪبير ۾ گهڻو تاڪيد فرمايو اٿن! جهڙوڪ خليفي صاحب جي ٻڌي، سڳوري کي فرمايائون! (ڏسو باب 2 فصل 3)

3- ملفوظات شريف ڪبير ۾ مثال ڏنائون ته الله جا طالب اهڙي طرح منتظر ۽ مستعد رهندا آهن جيئن ڪا پري پيل نياڻي پنهنجي پيڪن لاءِ تيار ۽ منتظر رهندي آهي! (ڏسو باب 4 فصل 7) ۽ ٻيو مثال وزير جو بادشاهه جي درٻار ۾ بي خيال بيهڻ ۽ سندس عتاب هيٺ اچڻ جو، بيان فرمايو اٿن! (ڏسو باب 4 فصل 3)

پيو ڪندو رهندو آهي، تيئن الله تعاليٰ کي ياد ڪجي. (3)
 ۽ حضور سرور عالم صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي: انا غيور والله
 اغير مني! (آئون غيور آهيان ۽ الله تعاليٰ مون کان وڌيڪ غيرت وارو آهي!)
اڪيون سي ئي ڌار جنهن سان پسين پرين کي
بي ڏي ڪي م نهار، راول ريساڙو گهڻا
 چونڌڙ ڪهڙو نه چڱو چيو آهي:

يڪ چشم زدن غافل زان ماهه نباشم
ترسم که نگاهي کند آگاه نباشم!

(هڪ اک چنڀڻ جيترو به پنهنجي چنڊ (جهڙي محبوب حقيقي) کان غافل نه
 ٿيندس، ڊڄان ٿو ته متان اوچتي نگاهه ڪري ۽ مون کي خبر نه پوي!)
نڪتو 78: هڪ وقت سندن فيض پري صحبت ۾ ويٺو هوس! تڏهن
 فرمايائون ته: مجازي عشق جي تعريف جڏهن ته زبان سان نٿي ڪري
 سگهجي، پوءِ حقيقي عشق جي ڳالهه زبان سان ڪيئن ٿي سگهندي؟ ان کان
 بعد هڪ نقل بيان فرمايائون ته: هڪڙيون ٻه پيڙهيون، تن هڪ ٻي سان
 واعدو ڪيو هو ته، اسان ٻنهي منجهان جيڪا اڳ ۾ پرڻي سا ٻي پيڻ کي
 نڪاح جي لذت جي خبر ٻڌائيندي! جڏهن انهن مان هڪ جي شادي ٿي وئي
 ته ٻي پيڻ ڪانئونس پڇيو ته اي ادي! ٻڌاء ته نڪاح جون لذتون ڪيئن
 هونديون آهن؟ تنهن تي ان چيو: اي منهنجي پيڻ! اهي لذتون زبان سان بيان
 نٿي ڪري سگهان! جڏهن تون نڪاح ڪنديءَ ته ان وقت توکي انهن جي خبر
 پوندي! اي يارو! جڏهن مجاز جي لذت کي زبان سان بيان نٿو ڪري سگهجي
 ته حقيقي لذت کي زبان سان ڪيئن چئي سگهيو؟

نڪتو 79: هڪڙي وقت مسجد شريف ۾ فقيرن سان صحبت دوران زبان
 مبارڪ سان نقل بيان فرمايائون ته: هڪڙي وليءَ شخص پنهنجي جاءِ تي
 پنهنجي ڪپڙن مان جوٽان ويٺي ڪڍيون ته ان دوران هڪڙو بادشاهه پنهنجي
 وزير سان گڏجي ان وليءَ الله جي زيارت لاءِ سندس دروازي تي آيو! هڪڙو
 مريد ان بزرگ سان گڏ ويٺو هو، تنهن جو بادشاهه کي اندي ڏٺو ته خوشي

مان رڙ ڪري چيائين ته: او سائين! بادشاهه بيٺو آهي! تنهن تي مرید کي ان بزرگ چيو ته: آئون سمجهيو هو ته شايد ڪا وڏي جونءَ لڏي اٿئي، تڏهن خوش ٿيو آهين! ان کان پوءِ بادشاهه ۽ وزير ٻئي جڳا، ان بزرگ جي اڳيان اچي ويٺا، پر بزرگ پنهنجي حال ۾ جيئن جو پير ڊگها ڪيو ويٺو هو، تنهن بادشاهه ڏانهن واجهاريو به ڪين! (وزير کي ان ڳالهه تي مٺيان لڳي ته هي درويش بادشاهه ڏانهن واجهائي به ڪين ٿو تنهن تي) وزير ان بزرگ کان پڇيو ته اي فقير! اوهان ڪڏهن کان پير ڊگها ڪيا آهن؟ بزرگ فرمايو ته: ان ڏينهن کان جڏهن کان اسان طمع جو هٿ ڪوتاهه ڪيو آهي! (1)

نڪتو 80: هڪ دفعي حضرت پير دستگير قدس سره جي صحبت ۾ ويٺو هوس! پاڻ زبان درافشان سان فرمايائون ته: حق تعاليٰ جي طالب کي گهرجي ته جلال ۽ جمال جي حالت ۾ خوش هجي، ۽ خوشي ۽ غمي ۾ به هڪ جهڙو هجي! ان کان بعد هي بيت پڙهيائون:

سدا سور نه هون، گوندر وڃن گذري،

اوکايون عاقل چوي پرڪا ڪارڻ پون،

چڱا ائين چون، ته در نه مٽجي دوست جوا

نڪتو 81: هڪ وقت پاڻ فرمائي رهيا هئا ته: الله تعاليٰ جي ولين جا گهڻائي قسم آهن! هڪڙا انهن مان ”عزلي“ (يعني گوشه نشيني ڪندڙ) هوندا آهن! جيڪي پاڻ کي هر حالت ۾ گم نام ۽ لڪل رکندا آهن! ان کان بعد هڪ نقل بيان فرمايائون ته: هڪ مٿئين قسم وارن ولين مان ننڊ ۾ سٺل هو! جنهن کان ننڊ جي حالت ۾ زبان تي الله جو اسم بلند آواز سان جاري ٿي ويو! صبح جي وقت ان کي سندس زال ٻڌايو ته رات ننڊ ۾ تنهنجي زبان مان هن طرح بلند آواز سان مون الله پاڪ جو اسم ٻڌو آهي؟ ان ڳالهه ٻڌڻ شرط کيس افسوس ٿيو ته هي مون کان ڇا ظاهر ٿي پيو آهي؟ (ان افسوس ۾) اهو گذاري ويو! ان کان پوءِ سندس پيڻ ان جي وفات جي خبر ٻڌي آئي، ۽ اچي چيائين ته هن ڪڇي لاءِ ڪهڙي طرح روٽان؟ جو هي اڃا ڪچو هيو!

ڇاڪاڻ ته هن پاڻ کي خواب ۾ خواب ڪري وڌائين!

نڪتو 82: هڪڙي وقت پاڻ مسجد شريف جي اڳڻ ۾ فقيرن جي جماعت سان صحبت ريني فرمايائون! ان دوران فرمايائون ته: الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ فرمايو آهي: لن تنالوا البرحتي تنفقوا لما تحبون! (توهان هر گز پلائي کي نه پهچندو، جيستائين خدا جي راه ۾ پنهنجي پياري شيء کي خرچ نه ڪندو) پوءِ هي بيت پڙهيائون:

مال جان راتو برو يڪجا بياز، راه نزيڪست چرا ڪردِي دراز!
(مال ۽ ساهه ٻئي گڏي ان تان گهور ڪر، رستو ته ويجهو آهي، پر تون ان کي چوڏگهيو ڪيو اٿئي؟)

نڪتو 83: هڪڙي وقت صحبت دوران پاڻ هيءَ وصيت فرمايائون: الصبر مفتاح الفرح! يعني صبر خوشيءَ جي ڪنجي آهي! ان کان بعد پنهنجي زبان وحي ترجمان سان هيٺيان بيت پڙهيائون:

صبر جن جو سير، تير نه گسي تن جو!

***

لائي ترار لا جي ڪـــــــڙي خچر کي هن،
سڏن جون سيد چوي وٿون سڀ وڪڻ،
پير تھان پوءِ ڪڻ، ته هلن ۾ هورو ٿئين!

***

هي هي جو هڪدم اجل کان اڳي مريں
مرتبو تنهنجو مرشد چوي تهڙو ٿئي اتم
ڪيو ادرس اهڙو ڪم، ته جوڳو جنت جو ٿيو!

***

اوپر ڏانهن ٿي اڀريو ته ڪڪر لائي ڪس
سائي جو سيد چوي هت رهڻ ڪونهي رس
اتي نيشي وس، جاڻي ساڪن منهنجا سپرين.

***

والصلوة والسلام علي سيد المرسلين
وعلي آله واصحابه اجمعين.

ملفوظات شريف صغير مسمي صحبته نامه (فارسي) جو ترجمو بتاريخ 10 رمضان المبارڪ سن 1411ھ مطابق 27 مارچ سن 1991ع اربع جي رات هڪ وڳي پورو ڪيو ويو!
فقير (مفتي) عبدالرحيم سڪندري، مهتم صيغة الهدى، شاهپور چاڪر ضلع سانگهڙ

ملفوظات شريف جي روشني ۾

صحيح مسلڪ جي سڃاڻ !

نحمده ونصلي و نسله علي رسوله الكريم

اما بعد: هن پرفتن دور ۾ هر گمراه، فرقو پنهنجي پاڻ کي حق تي سمجهڻ جي دعويٰ ڪري ٿو، ستم ظريفي هي آهي؟ جو هو پنهنجي گمراهي کي لڪائڻ لاءِ عارفن، صالحن ۽ الله تعاليٰ جي پيارن ولين کي پنهنجو همنا ۽ هم مسلڪ چئي پروپيگنڊا ذريعي گمراهي پکيڙڻ ۾ مشغول نظر اچي ٿو! هت اسان حضرت پير سائين سيد محمد راشد روضي ڌڻي قدس الله سره العزيز جن جي مسلڪ مبارڪ بابت سندن ملفوظات شريف جي روشني ۾ موجوده وقت جي چند اهم اختلافي مسئلن تي روشني وجهڻ ضروري سمجهون ٿا ته جيئن گمراه فرقن جي غلط پروپيگنڊا سبب پکڙيل غلط فهمي دور ٿي سگهي ۽ حق جا متلاشي، خصوصاً حضرت جن جي جماعت، ڪنهن غلط فهمي جوشڪار نه ٿئي ۽ حضرت روضي ڌڻي رحمة الله عليه جن جي تعليمات ۽ معمولات مطابق پنهنجي عقائد جي درستگي ڪري زندگي گذاري سگهي.

ڪجهه اهڙا به ماڻهو آهن، جيڪي ظاهر ۾ پاڻ کي ”قادري راشدي سلسلي“ جو پيروڪار سڏائن ٿا! ليڪن حقيقت ۾ اهي وهابيت جي موذي مرض ۾ مبتلا آهن. اهي پاڻ کي حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس الله سره العزيز جا مريد ۽ معتقد به چورائيندا آهن ۽ حضرت جن سان عقيدت ۽ ارادت جو دم به هڻندا آهن، پر حقيقت ۾ عقيدتي ۽ مسلڪ جي اعتبار سان، انهن جو حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس الله سره الاقدس سان ڪوبه تعلق نه آهي. صرف پاڻ کي چمڪائڻ لاءِ عوام کي، خصوصاً پير سائين جي جماعت کي پنهنجي دام ۾ ڦاسائي بدعقيدي پکيڙڻ لاءِ، قادري راشدي سلسلي جو سڏائي دوکو ڏيندا آهن، ان ضرورت جي پيش نظر ضروري ڄاتوسون ته اصلي ۽ نقلي قادري راشدي سڏائيندڙن ۾ فرق کي واضع ڪيو وڃي. ڇاڪاڻ ته حضرت جن جي ذات کي مخالفين به ظاهر ۾ مڃين ٿا. بلڪ غلط فهمي پيدا ڪرڻ لاءِ ديوبندي، وهابي، حضرت پير سائين روضي ڌڻي قدس الله سره العزيز

جن کي پنهنجو هم خيال ۽ هم مسلڪ ظاهر ڪندا آهن ۽ پير سائين جن جي جماعت کي اهڙن حربن ذريعي گمراه ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن!

ديو بندي وهابي جن مسئلن جي بنا تي اهل سنت و جماعت کي ڪافر، مشرڪ ۽ بدعتي قرار ڏيندا آهن، انهن مان چند اهم مسئلا سرفهرست هي آهن!

- 1- حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم کي پاڻ جهڙو بشر نه چوڻ.
- 2- سندن عرس مبارڪ ڪرڻ.
- 3- حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن کان مدد طلب ڪرڻ.
- 4- حضور صلي الله عليه وسلم جن جو جسماني معراج ۽ ظاهري اکين سان خدا تعاليٰ جو ديدار ڪرڻ.
- 5- حضرت پيران پير دستگير رضي الله تعاليٰ عنه جي باس باسن.
- 6- ولين جي قبرن جي زيارت ڪرڻ.
- 7- زيارت کان پوءِ پوئين پير واپس اچڻ.
- 8- ولين جي قبرن تان فيض جو ملڻ.
- 9- مرشد جي صورت جو تصور ڪرڻ.
- 10- ولين جو هڪ ئي وقت ۾ مختلف گهڻين جاين تي اچڻ.
- 11- مرشد وٺڻ.
- 12- اولياءِ الله کان مدد گهرڻ وغيره.

اهل سنت و جماعت جو مٿين مسئلن بابت عقيدو صحيح آهي يا غلط؟ ان متعلق اسان هت واضع طور ٻڌائڻ چاهيون ٿا ته، امام العارفين ۽ تيرهين صدي جي مجدد، سنڌي قادريه راشديه سلسلي عاليه جي علمبردار شيخ الشيوخ حضرت پير سائين سيد محمد راشد روضي ڌڻي قدس الله سره العزيز پنهنجي ملفوظات شريف ۾ انهن مٿين مسئلن جو اثبات فرمايو آهي ۽ انهن کي پنهنجي عقيدو طور بيان فرمائي اهل سنت و جماعت جا عقيدا قرار ڏنو آهي!

هت مٿين عقيدن متعلق حضرت جن جي ملفوظات شريف جي عبارتن مان اسان جي ثبوت ڏيڻ جو هي مقصد آهي، ته جيڪڏهن مٿيان عقيدا واقعي قرآن ۽ حديث جي روشني ۾ مشرڪانه ۽ مبتدعانه هجن ها ته، حضرت روضي ڌڻي قدس الله سره الاقدس جن جهڙو خدارسيد و ڪامل ولي الله، عالي مرتبه بزرگ هرگز انهن عقيدن کي صحيح قرار نه ڏئي ها! بلڪ جيئن ملفوظات شريف ۾ شريعت مطهره ۽ سنت نبوي عليٰ صاحبها الصلوة والسلام جي اتباع ۽ پيروي ڪرڻ جو تاڪيد ۽ تلقين فرمائي اٿن، تيئن واضع طور مٿين عقيدن (تائيد جي بجاءِ) مخالفت فرمائين ها. مگر حقيقت هي آهي ته حضرت جن ملفوظات شريف ۾ مٿين عقيدن جي پريور تائيد فرمائي آهي. جيئن اڳتي سندن عبارتن مان معلوم ٿيندو، هت هي ڳالهه ذهن ۾ رکڻي آهي ته

جن عقيدن جي اڪابرین اسلام تائيد فرمائي آهي، تن تي عمل ڪرڻ سعادت عظميٰ آهي. انهن کانسواءِ ٻيا عقيدا هرگز صحيح نه آهن، ڇاڪاڻ ته هن وقت هر شخص قرآن مجيد ۽ حديث شريف تي هلڻ جو مدعي بڻيو ويٺو آهي، تنهن ڪري هن افراتفري واري دور ۾ ايمان بچائڻ جي صرف هڪ ئي صورت آهي ته بزرگان دين جي نقش قدم تي هلڻ گهرجي!

عقيدو صحيح رکڻ ! عقيدو جيڪڏهن صحيح ۽ درست آهي ته عمل به قبول پوندو. ڇاڪاڻ جو عقيدو بنياد آهي ۽ اعمال ان جو فرع ۽ شاخون آهن جي عقيدو نڪ نه هوندو ته چڱا عمل ڪيترا به ڪٿي هجن ۽ اخلاص سان چون ادا ڪيا وڃن ته اهي قبول نه آهن، انهن جو ڪو ثواب ڪونه ملندو ۽ نه وري آخرت ۾ نجات ملندي، افسوس جو سادا مسلمان عقيدن جي درستگي ڏانهن ڌيان نه ٿا ڏين، بلڪ هر بدعقيده ۽ بدمذهب جي ڳالهين ٻڌڻ لاءِ وڻن ويهي رهندا آهن ۽ ان کي معمولي ڳالهه سمجهي نظرانداز ڪندا آهن. ۽ اهي روڪڻ تي وري چوندا آهن ته هر هڪ کي ٻڌجي ته ڇاڻو چوي ۽ تنگ نظري نڪ نه آهي، ٻڌڻ ۾ ڇا آهي؟ ليڪن تجربو شاهد آهي ته ان رواداري ۽ فراخدلي جو نتيجو اهو نڪرندو آهي، جو هر هڪ کي ٻڌندڙ آهستي آهستي نحوست سبب پاڻ به بد مذهبي ۽ بدعقيدي جي جو شڪار ٿي ويندا آهن، ۽ صحيح عقيدن واري دولت ۽ سعادت کان محروم رهجي پنهنجي ايمان جي دولت ۽ آخرت تباهه ڪري ڇڏيندا آهن. (جيئن هڪ واعظي سان، مجوسي دوست ڪيو.)

حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره العزيز جن مڪتوبات شريف ۾ فرمايو آهي ”اگر معاذ الله مسلمان جي ڪنهن به هڪ ضروري عقيدو ۾ خلل پئجي وڃي ته اخروي نجات واري دولت کان محروم رهجي ويندو. (تنهن لاءِ) هر عقلمند مٿان پهريون فرض آهي ته، پنهنجا عقيدا اهل سنت و جماعت جي عقيدن موافق رکي ڇاڪاڻ ته آخرت ۾ نجات پائيندڙ صرف اهو گروهه آهي (1)

هاڻي هت حضرت پير سائين قدس سره جن جي

مسلك جي مختصر جهلڪ پيش ڪجي ٿي!

بشریت بابت سندن عقيدو حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي بشریت جو مسئلو عام موضوع بڻيل آهي، ان مسئلي تي تفصيل سان گفتگو

ڪرڻ ۽ لکڻ جي ضرورت آهي، مگر اسين هت صرف حضرت جن جي مسئلڪ
 کي بيان ڪرڻ گهروڻ ٿا ته جيئن اصلي مسئلي جي مختصر مگر جامع
 وضاحت ٿي وڃي، اسان جي ملڪ جا نيم خوانده واعظي ٽائيپ جا ملان جن
 کي نه قرآن ۽ حديث تي عبور هوندو آهي ۽ نه وري ڪنهن مستند ديني
 درسگاه مان فارغ التحصيل هوندا آهن. صرف رسالن، اخبارن ۽ غير
 معياري مترجمن جي ڪتابن تان سنڌي اردو مضمون پڙهي، وڏا مبلغ اسلام،
 مناظر اسلام ۽ خطيب اعظم بڻجي، بشریت الرسول صلي الله عليه وسلم
 جي مسئلي کي عوام الناس جي اڳيان چيڙي، اهڙا ناشائسته ۽ ان
 سوهائيندڙ لفظ ڪتب آڻيندا آهن جو پنهنجي ته عاقبت خراب ڪندا آهن، پر
 ان سان گڏ ويچاري عوام کي به مونجهاري ۾ وجهي گمراه ڪندا آهن! ان
 مسئلي بابت حضرت پير سائين قدس سره جن جو مسئلڪ بلڪل صاف آهي.
 پاڻ فرمائن ٿا ته، (حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم کي پاڻ جهڙو
 بشر چوڻ ته پري جي ڳالهه آهي) جيڪڏهن مريد پنهنجي مرشد کي مخلوق ٿو
 سمجهي ته ان حقيقت ۾ مرشد کي پاڻ جهڙو ڪري سمجهيو، جو پاڻ به بشر
 آهي ۽ مرشد کي پاڻ جهڙو سمجهيائين، تنهن ڪري اهو ضروري معنوي
 فيض کان محروم رهجي ويندو ۽ ڪابه ترقي نصيب ڪانه ٿيندس. (1)
 حضرت پير سائين قدس سره جن جي بقول ته مرشد کي پاڻ جهڙو بشر
 سمجهندڙ، بيشڪ معنوي فيض کان محروم رهجي ٿو وڃي ته پوءِ جيڪو سيد
 العالمين و امام المرسلين صلي الله عليه وسلم جن کي پاڻ جهڙو بشر چوندو
 سو بلاشڪ ايمان جي دولت کان محروم رهجي ويندو! حضرت جن اڳتي مثنوي
 شريف جا هيٺيان شعر پڙهي وڌيڪ وضاحت فرمائي آهي:

ڪافران ديدند احمدرا بشر - چون نديدند ازوئي شق القمر

(يعني ڪافرن جو حضرت پيغمبر ڪريم صلي الله عليه وسلم کي رڳو پاڻ جهڙو بشر
 ڪري ٿي سمجهيو، سو هن ڪري ته انهن جو عقل ايترو ڪو تاهه هيو جو، حضور
 صلي الله عليه وسلم جن جي چنڊ چيرن جي حقيقت تي به غور ڪري نه سگهيا.)

زانڪه او گف ديد دريا رانديد - زانڪه حال ديد فردا رانديد.

(انهن مٿ جي موڙهن جو اهڙو مثال آهي، جيئن ڪو سمنڊ جي گجي ته ڏسي پيو پر
 سمنڊ جي ڪا خبر ڪانه هجيس. يا وري اڄ ڏينهن جي حقيقت کي سمجهي، پر سڀاڻي

جو پتو ڪونه پوس، ٻي ڪنهن بزرگ فرمايو آهي:

نه بشر خوانات اي دوست نه حورو نه پري - اين هم برتو حجاب است تو چيزي ديگري
(يعني اي دوست! توکي نه بشر سڏيان نه حور يا پري ڪري پايان ٿو! هي
سڀ توتي حجاب آهن، تون ته وچان شيءِ ئي پي آهين!)

عرس شريف ڪرڻ جو عمل! بي ادبن جي جهالت ۽ ضد سببان هي مسئلو
به اختلافي بڻجي چڪو آهي. جڏهن ته سلف صالحين، بزرگان دين جو اڄ تائين
هي معمول رهيو آهي ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي آمد
مبارڪ کي ساري جهان لاءِ نعمت عظميٰ سمجهي، ان جي خوشي ۾ عرس
شريف جي خيرات ڪري، الله تعاليٰ جي هن حڪم: واما بنعمة ربك فحدث
(اي پيارا حبيب) پنهنجي رب جي (شڪرگذاري لاءِ) سندس نعمت جو خوب
چرچو ڪر. جي تعميل ڪندي عرس شريف ڪندا رهيا آهن، ۽ عام مسلمان به
سٺا ۽ عمداءِ طعام تيار ڪري غريبن ۽ مسڪينن کي ڪارائيندا آهن ۽ ان فعل
کي جائز ۽ باعث ثواب سمجهي صدين کان ان تي عمل ڪندا رهيا آهن!
حضرت جن جو ان متعلق ارشاد آهي: اسان جي خوشين ۾ وڏي ۽ بهترين
خوشي حضرت نبي پاڪ صلي الله عليه وسلم جن جي ڄمڻ جي خوشي ۾ عرس
مبارڪ آهي. حضرت جن جي هي عادت مبارڪ هئي، جو عرس مبارڪ جي خوشي
جڏهن فرمائيندا هئا، تڏهن فقيرن جي جماعت کي حويلي ۾ وٺي وڃي طعام ڪارائيندا
هئا ۽ فقيرن جا هٿ پنهنجن هٿن مبارڪن سان ڌاريندا هئا ۽ هر هڪ ايندڙ کي مرحبا
۽ خوش آمديد چوندا هئا، ۽ عرق گلاب جا ڇندا هر هڪ کي هڻندا هئا، ۽ بي انتها
خوش ۽ بهار ٿيندا هئا، ۽ طعام ڪارائڻ کان پوءِ پنهنجن هٿن مبارڪن سان فقيرن کي
هٿ ڌاري ساڳي خوشي ۽ بهاري ۽ نيازمندي سان انهن کي اجازت ڏيندا هئا، ۽ عرس
شريف لاءِ قسمن قسمن طعام شادين کان به وڌيڪ سٺا ۽ سهڻا تيار ڪرائيندا هئا (1)

پڻ ملفوظات شريف ۾ آهي: حضرت جن عرس مبارڪ جي طعام کي ڪاڻ به خدا
تعالٰيٰ جي رضامندي جو باعث ڄاڻندا هئا، جيئن: خليفو ميان لقمان عليه الرحمة نقل
ٿو ڪري ته هيڪڙ حضرت جن ڪنهن سفر تان درگاه مبارڪ تي موٽيا هئا! ان ڏينهن
عرس شريف واري مهيني جو پويون ڏينهن هيو، ڳوٺ جي ماڻهن عرس مبارڪ جون
تمام گهڻيون دعوتون ڪيون هيون. پاڻ سڀ ڪنهن جي دعوت تي شريف فرما پي ٿيا.
مولوي عبدالله به خدمت مبارڪ ۾ ساڻ هيو، سو ٻن دعوتن وٺڻ کانپوءِ چوڻ لڳو ته

حصرنا! هينئر مون کائي اهڙو ڏٺو ڪيو آهي، جو وڌيڪ کائڻ جي طاقت ڪانه اٿم. پاڻ فرمايائون ته هن کان اڳ ۾ جيڪي کاڌو اٿو، سو رڳو نفس جي لاءِ هيو. باقي هينئر جيڪو کائيندين سو خدا ڪارڻ چئبو. (1)

غائبانه مدد طلب ڪرڻ! اڄڪلهه هن مسئلي کي به اختلافي بڻايو ويو آهي، جنهن ڪري نيم خوانده واعظي ملان، اهل سنت جماعت کي مشرڪ ۽ بدعتي چوندا آهن ۽ ”الصلوة والسلام عليك يا رسول الله“ چوڻ کان، منع ڪندا آهن، پڻ يا رسول الله چئي استغاثه ڪرڻ کي به شرڪ ڄاڻندا آهن. حالانڪ اڪابر بن اهل سنت وٽ اهي ڳالهيون مستحسن آهن ۽ پنهنجي مريدن ۽ متعلمين کي انهن جو امر ڪندا رهيا آهن!

حضرت جن جو ان متعلق ارشاد نقل ڪجي ٿو: هيڪر پاڻ فرمايائون ته، اسان ظاهري علم جي حاصل ڪرڻ لاءِ سفر جي تڪليف پاڻ تي سهي، ڪوٽڙي ڪبير واري مدرسي ۾ مخدوم ميان يار محمد قدس سره جن وٽ علم جي طلب لاءِ وباسون، مسافريءَ جي تڪليف طبيعت تي ڏاڍي سخت لڳي، پوءِ هڪڙي رات، هڪ پير تي بيهي پنج هزار درود شريف پڙهي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي روح مبارڪ کي بخشي نهايت نيزاري ۽ عاجزي سان، حضور صلي الله عليه وسلم جن کان مدد گهري سون، ۽ عرض ڪيو سون ته يا رسول الله عليك الصلوة والسلام سفر جي تڪليف واري ملولائي اسان تان دفع ٿئي ۽ علمن مان به بهرياب ٿيون؟ پوءِ صلوة شريف جي پڙهڻ جي برڪت سان اهڙي صفائي حاصل ٿي وئي، جو اڻ پڙهيل به پڙهيل جهڙو ٿي پيو سون، (2)

حضرت جن جي هن عمل مبارڪ ۽ فرمان مان ظاهر ٿيو ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن کان مدد طلب ڪرڻ ۽ سندن وسيلي سان دعا گهرڻ، پنهنجي حاجت روائي لاءِ کين فرياد ڪرڻ، ديني چاهي دنياوي مشڪلات جي حل لاءِ حضور صلي الله عليه وسلم، جن جي ذريعي ۽ وسيلي سان دعا ڪرڻ بلڪل جائز ۽ درست آهي!

جسماني معراج! حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن پنهنجي مٿي مبارڪ وارين اکين مبارڪن سان، معراج واري رات الله تعاليٰ جو ديدار ڪرڻ

فرمايو! ان متعلق حضرت جن پنهنجي مکتوبات شريف ۾ مکتوب 33 ۾ تفصيلي روشني وڌي آهي! مزيد تفصيل اتي ڏسڻ گهرجي؟ هت ملفوظات شريف مان سندن فرمان پيش ڪجي ٿو: حضرت جن خليفې محمود عليه الرحمة کي ارشاد فرمايو ته جڏهن حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جسماني معراج ڪيو ۽ ظاهري اکين سان الله تعاليٰ جو ديدار ماڻيائون ته ساڳي رستي سان سندن خادم، سندن برڪت ۽ وسيلي سان (روحاني عروج واري هنڌ) حاضر ٿي سگهن ٿا. (1) حضرت جن جي هن فرمان مبارڪ مان حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي جسماني معراج ۽ الله تعاليٰ جي ديدار ڪرڻ جي شاهدي ملي ٿي!

پيران پير جي باس باس! هن مسئلي جو اصل هي آهي ته اڪثر مسلمان باري تعاليٰ جي حضور ۾، حضرت پير دستگير غوث الثقلين رضي الله تعاليٰ عنه جي وسيلي سان پنهنجي حاجتن ۽ ديني ۽ دنيوي مشڪلاتن جي حل ڪرائڻ لاءِ دعا گهري چوندا آهن ته يا الله! فلاڻي حاجت پوري ٿئي يا فلاڻي مشڪلات حاصل ٿئي ته اسان حضرت پير دستگير رضي الله تعاليٰ عنه جي روح کي ثواب بخشڻ جي لاءِ، فلاڻي شيءِ خيرات ڪنداسون؟ پوءِ ان مطلب پوري ٿيڻ کان بعد، مسلمان پنهنجي باس پوري ڪرڻ وقت هن طرح چوندا آهن ته: نالي الله تعاليٰ ۽ نيت حضرت پيران پير دستگير جي، هيءُ شيءِ تقسيم ڪريون ٿا. دراصل اها صورت ايصال ثواب جي آهي، جيڪا بلاشڪ جائز ۽ درست آهي، ان مسئلي تي به حضرت جن جي ملفوظات شريف مان هڪ واضع ارشاد نقل ڪجي ٿو، حضرت جن ارشاد فرمايو ته: حضرت مخدوم صاحب (پريالوئي) جن جي گهر وارن، نذر باسيو هيو، ته جيڪڏهن ڊگهي ڪي گابي ڄاڻي ته پنج پئسا، حضرت پير دستگير جو نذر ڏيديدس! جڏهن گابي ڄاڻي ۽ حضرت ميان صاحب (حضرت جن جا والد محترم) حضرت مخدوم صاحب جن وٽ صحبت لاءِ ويا ته ان وقت اهي پنج پئسا نذر وارا، مخدوم صاحب اچي حضرت ميان صاحب جي چادر جي پلو ۾ ٻڌا! ۽ ٻڌايائون ته هي پئسا حضرت پير دستگير رضي الله تعاليٰ عنه جو نذر آهن، جيڪي اسان جي گهر وارن باسيو هئا، ته جيڪڏهن گابي ڄاڻي ته

پيران پير جا پنج پٽسا نذرانو ڏينداسون. سو هي اهي اوهان جي ڪيڙي جي پلو ۾ ٻڌا اٿئون؟ حضرت ميان صاحب اگرچہ اڳ ۾ ڪنهن کان به نذرانو نه وٺندا هئا. مگر ان کانپوءِ ڪوبه نذرانو ڏيندو هيو ته ان جو قبول ڪندا هئا. (1) حضرت جن جي مٿئين ملفوظ مبارڪ مان ثابت ٿيو ته مٿين طريقي سان حضرت پيران پير دستگير عليه الرحمة جي پاس پاس بلڪل جائز آهي! چاڪاڻ جو عارف بالله حضرت مخدوم محمد اسماعيل (پربالوئي) عليه الرحمة جن پاڻ پاس وارا پنج پٽسا ادا ڪندي، امام العارفين قدوة السالڪين حضرت ميان صاحب قدس سره القدس جن جي پلو ۾ ٻڌا، جنهن تي حضرت ميان صاحب جن ڪوبه اعتراض نه فرمايو ۽ ان واقعي کي، حضرت پيرسائين قدس سره جن به پنهنجي ملفوظات ذريعي جواز جي حجت طور بيان فرمايو آهي ليڪن جعلي موحدن ۽ واعظي ملن ته ان مسئلي کي ڪٿي آسمان تي پهچائي شرڪ ۽ بدعت بڻايو آهي. الله تعاليٰ شال سمجھ عطا فرمائي. آمين.

قبرن جي زيارت ۱ اولياءُ الله جي قبرن جي زيارت باعث برڪت ۽ باطني فيض جو ذريعو آهي (پير عامر مسلمانن جي قبرن تي وڃڻ به حديثن مان ثابت آهي) ان بابت حضرت جن جو عمل ۽ فرمان نقل ڪجي ٿو.

جامع ملفوظات خليفو محمود عليه الرحمة نقل ٿو ڪري. هيڪر حضرت جن ميان سائين قدس سره الله سره الاقدس جن جي مزار مبارڪ جي زيارت لاءِ آيا هئا! رات جو جڏهن فقير سمهي رهيا، تڏهن پاڻ حضرت ميان صاحب جن جي (مزار شريف) جي زيارت جي لاءِ ويا ۽ ساري رات اتي ترسيا، صبح جي نماز تي وري مسجد شريف ۾ آيا ۽ جماعت سان نماز ادا فرمائي، اشراق جي نقلي کان فارغ ٿي وري زيارت لاءِ تشریف فرما ٿيا ۽ اٺون به ساڻن گڏ ويس، پاڻ اهڙي ته ادب ۽ آهستيگي ۽ نرمي سان دم بند ڪيو ويا جو بيان کان ٻاهر آهي. اٺون به هٿ ٻڌيون سندن ڪپڙن تي ويس، جڏهن زيارت ڪري ختمو ڏيئي اٿيا، تڏهن جڻي بيٺا پئي، اتي فرمايائون ٿي ته هي قبر اسان جي فلاڻي قريب جي آهي ۽ هي فلاڻي جي آهي! اهڙي طرح سڀني عزيزن جا نالا وٺندا ختمو ڏيندا آيا. ڪٿي ويهي فاتح پئي پڙهيائون ته ڪٿي بيٺي ئي ختمو پئي ڏنائون. (2)

پوئين پير واپس نڪرڻ! سلف صالحين ۽ اولياءِ ڪاملين جو چوڻ آهي ته

(1) ملفوظات شريف كبير، باب 12، فصل 2، (2) ملفوظات شريف باب 4 فصل 3

صاحب مزار جو جيئن سندس حياتي ۾ ادب ڪيو ويندو هيو، تيئن سندس مزار تي به ساڳي ادب سان وڃڻ گهرجي! ڇاڪاڻ جو ادب ذريعي ئي باطني فيض حاصل ٿيندو آهي، هٿ ٽوڪيا، پير ملان هن مسئلي تي به اعتراض ڪندا آهن ته، قبرن تان پوئين پير واپس اچڻ، ۽ انهن ڏانهن پئي نه ڪرڻ شرڪ ۽ بدعت آهي، مگر ان بابت حضرت جن جو عمل اسان لاءِ مشعل راه آهي جيڪو هٿ پيش ڪجي ٿو:

هڪر پاڻ روهڙي شريف مان ٿي موٽيا، موٽندي حضرت مخدوم صاحب جي زيارت لاءِ پربالوءَ شريف آيا. پاڻ روضي شريف ۾ اندر اچڻ شرط وڏي ادب ۽ نياز سان، جيئن ڪو پاڻ کي بي اختيار ڪڍي زمين تي اچائي، اهڙي طرح تمام رعب ۽ ادب سببان مزار شريف جي پيراندي کان اچي ويٺا. جامع ملفوظات رحمة الله عليه ٿو چوي ته آئون سندن پويان اچي ويٺس، پاڻ ختمي لاءِ ڪجهه به نه پڙهيائون ۽ ٿوري دير صورت بي روح وانگر متوجه ويهي اتان اٿيا ۽ پوئين پير ٻاهر نڪري آيا. (1)

قبرن تان فيض جو ماڻڻ! هن مسئلي بابت به حضرت جن فرمائيندا هئا ته حضرت سلطان العارفين بايزيد بسطامي عليه الرحمة جن هڪ پيري فرمايو هيو ته، مون کان گهڻي مدت کانپوءِ، خرقاڻ جي شهر ۾ هڪ شخص پيدا ٿيندو، جيڪو ظاهري ۽ باطني ٻئي علم منهنجي قبرن مان حاصل ڪندو. پوءِ جڏهن حضرت خواجه ابوالحسن خرقاني رحمة الله عليه ڄائو ته ننڍڙائي ۾ ئي حضرت سلطان العارفين جي قبر شريف تي اچي ظاهري ۽ باطني علم کائون حاصل ڪيائين ۽ حضرت ابوالحسن خرقاني جي فرزند به ظاهري توڙي باطني علم سلطان العارفين کان حاصل ڪيو. (2)

مرشد جي صورت جو تصور! افسوس سان لکڻو ٿو پوي ته هاليجي وارا وهابي، پاڻ کي مادي راشدي سلسلي جا طالب چورائيندا آهن، مگر سلسلہ عاليه جي شيخ المشائخ حضرت پير سائين روضي وارن جي طريقي جي ابتڙ مرشد جي تصور کي ڪونه مڃيندا آهن، جيئن سندن ڪتاب (مرشد هاليجي) جي صفحہ 13 تي اها ڳالهه لکيل آهي. مگر ان بابت حضرت جن جو هڪ ارشاد مبارڪ نقل ڪجي ٿو: محراب فقير سنڃراڻي نقل ٿو ڪري ته هڪ پيري مون سندن خدمت مبارڪ ۾ عرض

ڪيو ته حضرت! ڪهڙو سبب آهي، جو ڪي فقير ذڪر جي تلاوت به گهڻي پيا ڪن ۽ حضور مبارڪ ۾ اڄ وڃ به گهڻي اٿن، پر منجهن باطني فيض جو ڪوبه اثر ڪونه پيو ڏيکارجي؟ تنهن تي پاڻ فرمايائون ته اي يار! رڳو ذڪر ته ملان به گهڻو پيا ڪن، ۽ اڄ وڃ ۽ پڌ ۾ قاصد به رات ڏينهن مشغول رهن ٿا، ليڪن الله تعاليٰ جو وصال حاصل ٿيڻ لاءِ ته نفساني سڌن جو ڪپڙو ضروري آهي، سو ماڻهن کي نفساني سڌن ۽ حرص هوا، اصلي مقصد کان روڪي ڇڏيو آهي، جن کان اهي روڪجن نه ٿا، مون عرض ڪيو حضرت! نفساني سڌن جي ڪپڙي وڃڻ جو ڪهڙو رستو آهي؟ پاڻ فرمايائون ته مرشد جي صورت کي هر وقت ڏيان ۾ رکڻ گهرجي. (1) حضرت جن جي مٿئين فرمان مبارڪ مان ثابت ٿيو ته باطني فيض لاءِ مرشد جي صورت جو تصور، هر وقت ڏيان ۾ رکڻ گهرجي، پر جاهل ۽ فرضي موحد، ان کي شرڪ ۽ بدعت چوندا آهن، جنهن مان سندن گمراهي ۽ جهالت ثابت ٿئي ٿي.

گهڻين جاين تي ولين جو اچڻ!: هن مسئلي کي وهابي ديوبندي قطعي شرڪ چوندا آهن، مگر حضرت جن ان بابت جيڪي فرمايو، سو هت پيش ڪجي ٿو! خليفه غازي خان کان نقل آهي ته: جهل جي علائقي بلوچستان ۾ حضرت جن جي هڪ مريد جو انتقال ٿي ويو هيو، جيڪو ذڪر فڪر جو پابند هيو، ان کي دفن ڪرڻ وقت هڪ نقشبندي طريقي جو، صاحب ڪشف بزرگ به موجود هيو، دفن کان پوءِ پيا هليا ويا، پر اهو نقشبندي بزرگ فوتي جي قبر جي احوال معلوم ڪرڻ جي لاءِ مراقبي ۾ ويهي رهيو، جنهن کي مراقبي ۾ ڏسڻ ۾ آيو ته ان فوتي شخص کي حضرت جن وٺي حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي حضور مبارڪ ۾ پهچائي ڇڏيو آهي، ان بزرگ کي ان نظاري ڏسڻ سببان تمام گهڻي حيرت ٿي، مگر اها ڳالهه ڪنهن سان ڪانه ڪيائين، ڪجهه عرصي کان پوءِ وري حضرت جن جي هڪ مريد پڻ فوت ٿي جيڪا ذڪر ۽ فڪر جي خاص پابند نه هئي، دفن ڪرڻ کان بعد ساڳئي مٿئين نقشبندي بزرگ مراقبي ۾ ڏٺو، ان عورت کي به حضرت جن جي برڪت سان حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي بارگاهه ۾ حاضري جي سعادت نصيب ٿي آهي، ان مٿئين حقيقت کڻ کان بعد، ان بزرگ تي روج ۽ وجد وارو حال، طاري ٿي ويو، بعد ۾ اهو درويش ماڻهن کي وعظ ۾ چوندو هيو ته، حضرت جن جي جماعت جهڙي ڪابه جماعت نه آهي. الله تعاليٰ وٽ

سندن مرتبو بلند آهي. توهان به حضرت جن جي طريقي ۾ داخل ٿي ذکر فڪر ۾ مشغول ٿيو. خليفو لقمان عليه الرحمة فرمائي ٿو ته حضرت جن ارشاد فرمايو هو ته ان نقشبندي بزرگ اسان سان ملاقات ڪري، اسان کي مٿين سڄي حقيقت پاڻ اچي بيان ڪري ٻڌائي هئي، ۽ هي به پڇيو هئائين ته اوهان هڪڙي وجود مبارڪ سان، مختلف دور دراز جاين تي ڪيئن تشریف آڻيندا آهيو؟

ان سوال جو اصلي جواب ته ان بزرگ جي سمجھ کان مٿي هيو، پر سندس سمجھ مطابق کيس هي جواب ڏنوسين، ته ولين کي قدرت جي طرفان گهڻن وجودن اختيار ڪرڻ جي طاقت هوندي آهي، پوءِ اهي جنهن به وجود سان جنهن جاءِ تي دل گهرين ته حاضر ٿي سگهن ٿا. (1)

مرشد وٺڻ مان فائدو:.. طريقت ۾ ڪامل مرشد وٺڻ لازمي آهي، مگر معرفت جي واٽ کان بي خبر ملان، انهيءَ کان به منع ڪندا آهن. ۽ چوندا آهن ته هر ڪنهن کي پنهنجا عمل ڇڏائين! ان بابت حضرت جن فرمايو آهي، جڏهن ڪامل ۽ مڪمل مرشد پاڻ دوزخ جي عذاب کان حفاظت ۽ امن ۾ آهي (پوءِ) جيڪڏهن سندس مريدن کي دوزخ اندر عذاب ڪيو وڃي ته اهڙي مرشد وٺڻ مان ڪهڙو فائدو (2)

اولياءُ الله کان مدد گهرڻ! هن مسئلي تي به وهابين کي اعتراض آهي، چوندا آهن ته ولين کان مدد گهرڻ شرڪ آهي، حضرت جن جو مسلڪ يقيناً شرڪ کان پاڪ هيو، اچو ته ان بابت سندن فرمان ڏسون: هيڪر پاڻ ڏيهه سالار واقع هالن ۾ نظاماڻي فقيرن جي عرض تي، سندن عزيزن جي مقبرن تي دعا لاءِ هليا، اهو مقام شهيدن جو مقام سڏبو هو، پاڻ اڳ ۾ شهيدن جي مقبرن ڏانهن هلڻ لڳا، فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! اسان جي عزيزن جا مقبرا هن طرف آهن، تنهن تي پاڻ فرمايائون ته پهريان مقام جي صاحب جي زيارت ڪرڻ گهرجي، پوءِ پاڻ شهيد سڳوري جي مقبري ڏانهن متوجھ ٿي ويٺا ۽ ڪجهه تلاوت فرمائي هٿ مبارڪ

(1) ملفوظات شريف كبير، باب 7، فصل 3، (2) ملفوظات شريف كبير، باب 7، فصل 3

ڪٿي، دعا گهريائون. ٻاهر اچڻ کان بعد فقيرن عرض ڪيو ته حضرت! ٻن ڀيرن دعا گهرڻ جو ڪهڙو سبب هيو؟ پاڻ فرمايائون ته هڪ ڀيرو ختمو ڏيڻ جي لاءِ هٿ ڪنڀاسون، ۽ ٻيو ڀيرو مقبره وارن (شهيدن) جي برڪتن جي طفيل دعا گهرڻ لاءِ هٿ ڪنڀاسون!

جامع المفوظات رحمة الله عليه لکي ٿو ته مون کي قبرن وارن کان دعا گهرڻ جو اعتقاد نه هوندو هيو. سندن هن ڪلام ٻڌڻ کانپوءِ سندس ئي توجه سان حق معلوم ٿي ويو ۽ پاڻ فرمايائون ته: اولياءِ ڪرام جا معنوي اعيان حقائق (روحاني پاور) جيئن سندن حياتي مبارڪ ۾ آهن. تيئن سندن رحلت کانپوءِ به بدستور قائم آهن ۽ انهن کان مدد وٺڻ گهرجي (1)

ناظرين ڪرام کي مٿين تحرير مان معلوم ٿي ويو هوندو ته حضرت پير سائين سيد محمد راشد روضي ڌڻي قدس سره العزيز جن جي مسلڪ مبارڪ ۽ وهائين جي مسلڪ ۾ زمين آسمان جيترو فرق آهي! ۽ اهل سنت و جماعت جو مسلڪ حضرت جن جي مسلڪ سان بلڪل ٺهڪي اچي ٿو. بشریت، عرس شريف، حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم کان مدد طلبڻ، جسماني معراج، حضرت پير دستگير جي باس باسڻ، ولين جي قبرن جي زيارت ڪرڻ، زيارت کان پوءِ، پوئين پير واپس اچڻ، ولين جي قبرن تان فيض ملڻ، مرشد جي صورت جو تصور ڪرڻ، ولين جو هڪ ئي وقت گهڻين جاين تي اچڻ، مرشد وٺڻ ۽ اولياءِ الله کان مدد گهرڻ بابت اهل سنت جي عقيددي جي، حضرت پير سائين قدس سره جن جي هن واضح ڪيل مسلڪ مبارڪ سان تصديق ۽ تائيد ٿي وڃي ٿي.

(وهو يهدي من يشاء الي صراط مستقيم.)

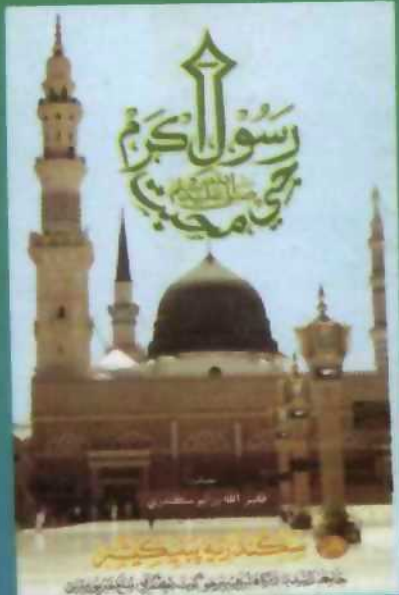
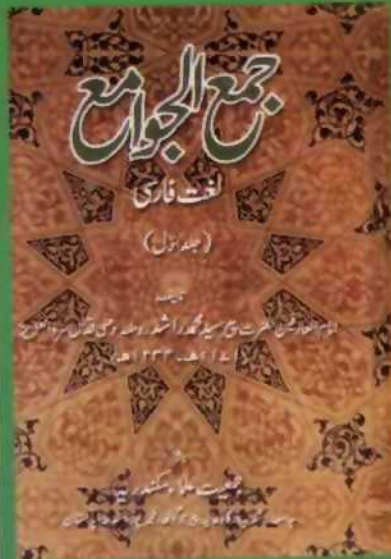
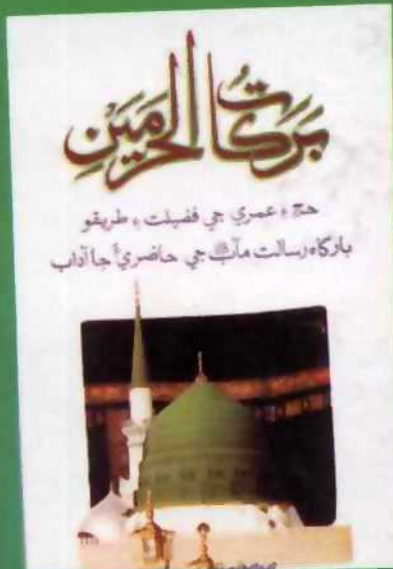

سڪندريه پبليڪيشنز جا دستياب ڪتاب

جمعیت علماء سڪندريه پاڪستان